This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

~~Linh 387.3~~ KG 67

Harvard College Library

FROM THE BEQUEST OF

HENRY WARE WALES, M.D.

Class of 1838

FOR BOOKS OF INTEREST TO THE
SANSKRIT DEPARTMENT

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH INDIË.

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË.

16de Jaargang.

AFL. 1—6.

EERSTE DEEL.

UITGEGEVEN DOOR

Dr. W. R. VAN HOËVELL.

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN en ZOON.
1854.

~~P Noth 867.3~~

HARVARD COLLEGE
JUN 6 1916
LIBRARY
Wales fund

INHOUD.

Eerste Aflevering.

Bladz.

Twee togten naar Nias, en een blik op den slavenhandel en den uitvoer van pandelingen aldaar. . . . . 1.

Borneo en de heer ROCHUSSEN. . . . . 26.

Iets over de misbruiken van inlandsche hoofden op Java. . . . . 35.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde. . . . . 44.

Toelichting en verdediging van eenige daden van mijn bestuur in Indië, in antwoord op sommige vragen van Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAALJENBURG, oud-raad van Indië, door J. J. ROCHUSSEN, Minister van Staat, oud-Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië. 's Hage 1853.

Varia. — 1) De Minister van Koloniën tegenover de heer J. C. BAUD. — 2) De heer STOLTE en zijn lofredenaar. — 3) Verandering in het tarief van uitgaande regten op de suiker. — 4) De cassave in Suriname en op Java. . . . . 64.

Tweede Aflevering.

Geschiedenis van ABDALLAH. . . . . 73.

Een Direkteur-Generaal van oorlog in Indië. Antwoord aan den kolonel DE BRAAUW. . . . . 102.

De Generaal-Majoor Jhr. CAREL VAN DER WIJK. *(Met eene plaat).* 114.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde. . . . . 135.

Bladz.

De munten der Engelschen voor den Oost-Indischen Archipel, beschreven door H. C. MILLIES. Amst. 1852.

Varia. 1) Eerlijkheid en goede trouw van sommige naamlooze schrijvers over koloniale aangelegenheden. — 2) Een noodschot van den Minister van Koloniën. — 3) Inrigting van geneeskundig onderwijs voor Javanen te Batavia. — 4) De benoeming van den heer C. F. WINTER Senior tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw. — 5) Nieuwe verwikkelingen met Bali en Lombok. 148.

Derde Aflevering.

Wat wordt er met opzigt tot Nederlandsch Indië gevorderd? . . 153.

De noodzakelijkheid van eenen Raad van Koloniën. . . . . 199.

Een verondersteld deficit. . . . . 219.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde. . . . . 223.

Borneo. Beschrijving van het stroomgebied van den Barito en reizen langs eenige voorname rivieren van het Zuid-Oostelijk gedeelte van dat Eiland, door Dr. C. A. L. M. SCHWANER, op last van het Gouvernement van Nederlandsch Indië gedaan in de jaren 1843 tot 1847. Met platen en eene kaart, 1ste deel. Amst., 1853.

Verzameling van dagorders, uitgevaardigd in het leger van Nederlandsch Oost-Indië, van 1818 tot 1852, met eene alphabetische naamlijst der daarin eervol vermelde personen. Breda, 1854.

Varia. — 1) 400 bouws of 800 Bouws? — 2) Eene kommissie tot onderzoek van de suikerkultuur op Java. — 3) De onderneming op Billiton. — 4) Een brief van Batavia. — 5) Een driedubbele moord. — 6) De eerste vrouwelijke verloskundigen onder de Javanen. — 7) Een argument van DIRK VAN HOGENDORP. — 8) Het overlijden van den heer GAAL. . . . . 229.

Vierde Aflevering.

Eenige aanmerkingen op het tweede ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië. . . . . 233.

Ontwerp-instruktie en reglement van orde voor een Raad van Koloniën. 273.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde. . . . . 282.

Een drukpersproces in Nederlandsch Indië, door H. J. LION. Zalt-Bommel, 1854.

Bladz.

Varia. — 1) Het „beruchte" besluit van den heer PAHUD. — 2) De luitenant generaal ridder DE STUERS. — 3) 400 of 800 bouws? — 4) Brief aan de redaktie. — 5) Al weder eene uitzetting. — 6) De uitwerking der afschaffing van de bazar-regten. — 7) De exploitatie van steenkolen in de residentie Bantam. — 8) Verpachtingen op Java. — 9) De Java-bode en de slaven. — 10) Bali en Borneo . . . . . 286.

Vijfde Aflevering.

Geschiedenis van ABDALLAH. (*Vervolg van bladz.* 101.) . . . . 297.

De expeditie in de residentie Cheribon in den aanvang van 1818. 316.

De heer ROCHUSSEN en Palembang. 321

De oppositie der Nederlandsch Indische ambtenaren tegen het voor Indië bestaande regerings stelsel. . . . . 327.

De militaire fondsen in Oost-Indië. . . . . 333.

Het pandelingschap in Indië. . . . . 337.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde. . . . . 345.

Indiana. Verzameling van stukken van onderscheiden aard, over landen, volken, oudheden en geschiedenis van den Indischen Archipel, door J. F. G. BRUMUND, predikant te Soerabaja, 1ste en 2de stuk, met platen en kaarten. Amst., 1853 en 1854.

Berigten omtrent de evangelisatie van Java, medegedeeld door J. F. G. BRUMUND, predikant te Soerabaja. Uitgegeven door H. A. G. BRUMUND, predikant te Amsterdam. Amst., 1854.

Varia. — 1) Is er personeel in Nederland voor een Raad van Koloniën? — 2) Een dwaas plan van een plannenmaker, dat een millioen kost. — 3) De Engelsche invloed en de rekrutering te St. George d'Elmina. — 4) Kurieuse wijze van verpachten en uitbesteden. — 5) De paarden- en brieven-post op Java. — 6) Brieven over de benoeming van eenen adjudant van den Generaal van het Indische leger. — 7) De landbouw van Nederlandsch Indië en de vergadering op het paleis „het huis ten Bosch". . . . . 362.

Zesde Aflevering.

P. HOFSTEDE, over de bevordering van christendom en beschaving in de koloniën van den staat. . . . . 377.

Bladz.

Het regerings-reglement voor Nederlandsch Indië. . . . . 392.

Het voorloopig verslag der kommissie van rapporteurs betrekkelijk het wetsontwerp tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië. . . . . 427.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde. . . . . 437.

Geschiedenis der Nederlanders in den Oost-Indischen Archipel. Een leer- en leesboek voor de scholen, in het bijzonder voor meer gevorderde leerlingen in Nederlandsch Indië, door D. C. DE BRUIN, onderwijzer in Nederlandsch Indië. Eerste stukje, van 1594 tot 1723, en tweede stukje, van 1723 tot 1851. Amst., 1853.

Varia. — 1) Eene verdediging van den heer ROCHUSSEN. — 2) Misbruiken van 't ministerie van buitenlandsche zaken te 's Gravenhage. — 3) Hoe moeijelijk Nederlanders in Indië worden toegelaten. — 4) De financiën van het rijk en van Indië. — 5) Quos ego. — 6) De raad van verdediging in Nederlandsch Indië. — 7) De hertog VAN SAXEN WEIMAR. — 8) Eene concessie van woeste gronden op Java. . . . . 439.

Twee togten naar Nias, en een blik op den slavenhandel en den uitvoer van pandelingen aldaar.

I.

Van Goenoeng Sitoli naar Tello-dalem, Pohilli en Locaha-Gondi, in 1846.

Onder de eilanden, die zich langs de westkust van Sumatra uitstrekken, bekleedt Nias eene voorname plaats. Het ligt tusschen de 97° en 98° O. L. en tusschen 0° 18′ 54″ en 1° 35′ N. B., heeft eene oppervlakte van 120 vierkante geographische mijlen, en is door ongeveer 170.000 zielen bewoond. Een onregelmatig en steil gebergte doorloopt het land van het zuidoosten naar het noordwesten. Eene menigte bergstroken, met ontelbare steile heuvelen, doorkruisen zonder eenig verband de geheele oppervlakte; slechts aan de noord- en oostzijde, ziet gij effen vlakten, die uit weinig bouwgrond en veel bosch en moeras bestaan. De hoogste bergtoppen zijn de Hilli-Moedjeia van ongeveer 1600 voet hoogte. Onderscheiden rivieren doorsnijden in alle rigtingen het land. Eenigen, als de Noijo, de Moedjeia, de Batang-Sesoea, de Batang-Goenoeng-Limboe en de Limbaroe, waaronder de drie eersten de voornaamsten zijn, hebben haren oorsprong op den berg Limboe. Alleen de Noijo is, en dan nog slechts met een klein vaartuig, schoener of kruispraauw, één of twee uren opwaarts bevaarbaar. Alle anderen hebben digtgespoelde mondingen en zijn van geene beteekenis. Groote wegen zijn op het eiland onbekend; er bestaat zelfs niets wat men voetpaden zou kunnen noemen. Een groot aantal voetsporen, naauwelijks te ontdekken, leidt in duizende kronkelingen door het land; ze zijn geheel in overeenstemming met den toestand van den waren natuurmensch, zoo als de Niasser in het binnenland met regt mag genoemd worden.

Het eiland heeft meer bouwgrond, geschikt voor onderscheiden kultuur, dan het aantal inwoners kan bewerken. Men kan aannemen, dat er nog genoegzaam bruikbaar terrein bestaat, hetwelk meer dan de behoefte zoude opleveren voor nog eene bevolking, als thans Nias bezit.

De bevolking, die, gelijk wij reeds zeiden, uit ongeveer 170,000 zielen bestaat, bevindt zich nog op eenen zeer lagen trap van beschaving. Wat hare geaardheid betreft, stemt zij overeen met vele andere Indische stam-

men. Ze zijn werkzamer dan de Maleijers, hebben den sluwen en bedriegelijken inborst van den Atjinees en zijn vlugger in ligchaamsbewegingen dan beiden. Wij vergelijken hen met deze twee natien, omdat ze beiden op Nias eenen grooten invloed uitoefenen, gelijk wij straks nader zullen zien. Zonderlinge zeden en gewoonten kenmerken de Niassers. Het wonen in geregelde kampongs is het eenige, waarin zij velen zelfs den Maleijer vooruit zijn. De kampongs zijn allen gelegen op de steilste bergtoppen of heuvelen, en velen door natuurlijke of kunstmatige verdedigingsmiddelen versterkt, een gevolg der gedurige oorlogen, die zij onderling voeren. De huizen zijn van eene sterke zamenstelling, gebouwd op palen van zes tot zeven voet boven den grond; de vorm is rond en ovaal; ze zijn van planken zaamgesteld; de omheining bestaat uit hekwerk, naar boven breed uitloopende, op eene hoogte van vier voet. Het dak heeft een prismatischen vorm, en de hoogte van anderhalfmaal het huis. Door één vensterluik dringt het licht naar binnen, en de ingang, die onder het huis is, wordt met een valdeur afgesloten. De slaapplaats wordt gevormd door eene kleine afschutting van planken.

Kleeding kennen de Niassers niet. Zij loopen, behalve dat ze de schaamdeelen met boomschors of grof linnen bedekken, geheel naakt. De vrouw bedient zich van een kleedje van dezelfde stof, dat boven de heupen wordt vastgehecht en ter hoogte van de knie eindigt.

Het dagelijksch voedsel bestaat in obi's (aardvruchten), kokosnoten en visch. Varkensvleesch, rijst en kippen worden als lekkernijen beschouwd, en slechts op buitengewone tijden en feesten gebruikt. Voor het toebereiden van het eten hebben ze geen de minste zorg; alles is even onrein; het varken wordt, nadat het haar er is afgebrand, zonder het af te wasschen, in stukken gehakt, boven het vuur gehouden en half raauw gegeten.

Het bestuur onder de Niassers is geheel van despotischen aard. Een of somtijds meer kampongs staan onder een opperhoofd, in de landstaal „si-oeloe" genaamd, wiens rang erfelijk is. De bevolking volgt echter meestal dengene van de zonen van den overleden sioeloe, die het meeste geld geeft of leent, waaruit dan geregeld oorlog tusschen de broeders ontstaat. De sioeloe heeft magt over leven en dood van alle zijne onderdanen, doch geniet van hen weinig eerbewijzen. Tot handhaving van regtszaken en andere publieke aangelegenheden, kiest hij zich eenen tweeden ambtenaar „si-ila" genaamd.

Hoewel er geene eigenlijke verdeeling van het land bestaat, daar alleen de magt van de sterksten geldt, en zich daarnaar gedurig sommige rijken vergrooten, anderen verkleinen, weer anderen ineensmelten, is er toch eene indeeling in landschappen, die hunne namen ontleenen van familiën of hoofdkampongs, welke vroeger den meesten invloed hadden.

Een dezer landschappen is Goenoeng Sitoli, waarvan de hoofdplaats mede dien naam draagt. Hier is het établissement van het Nederlandsche gouvernement, bestaande in een fort met eene kleine bezetting en eenige woningen. Een ambtenaar met den titel van „civiele en militaire gezag-

hebber" houdt er zijn verblijf. In het jaar 1846 bevond zich daar almede de luitenant L. F. DONLEBEN. Hij was belast met eene topographische opname van Nias, en deed bij die gelegenheid een merkwaardigen togt naar het meest onbekende zuidelijke gedeelte van het eiland, waar de bevolking nog het meest van allen door onbeschaafdheid en ontembaarheid zich onderscheidt. Wij zullen hem thans op dezen togt vergezellen.

De reis werd ondernomen met de Gouvernements praauw n°. 64. Daar aan boord bevond zich, behalven genoemden luitenant, een tolk en de gewone equipage. Het vaartuig verliet in den avond van den 25sten October de reede van Goenoeng Sitoli, en wierp drie dagen later, door eene gunstige gelegenheid derwaarts gevoerd, het anker in de baai van Tello-dalem.

Het zuidelijke gedeelte van het eiland, Tello-dalem genaamd, strekt zich Oost en Noord van Loeaha Goendi (de meest zuidwestelijke hoek, waarover wij later zullen spreken), langs eene kust van ongeveer 25 Engelsche mijlen, en in een regte lijn, dwars over het land, van omtrent 20 mijlen uit. Het heeft slechts eene rivier, Moedjeia genaamd, welke zijne noordelijke grensscheiding uitmaakt en van geene beteekenis is.

Tello-dalem schijnt een der eerste etablissementen op het eiland van de voormalige Engelsche kompagnie geweest te zijn.

In dit landschap en de geheele zuidelijke helft van het eiland, bestaat de afschuwelijke gewoonte van het zoogenaamde „koppesnellen," welke wij onder de Dajak van Borneo en onder de Alfoeren van Celebes mede aantreffen. Die verrigting behoort tot hunne eerste heldenfeiten. Hij, die zich beroemen kan een tien- of vijftien-tal koppen gesneld te hebben, is een beroemd man. Een kop van hunne vijanden heeft de meeste waarde, hij wordt dikwijls tegen goud of varkens, ter waarde van 200 of 300 gulden, aan de hoofden verkocht. Na van het vleesch ontdaan te zijn, wordt het doodshoofd aan den ingang van het huis opgehangen. Dit gaat altoos met een groot feest gepaard. Men vindt huizen, waar 10 tot 15 koppen den ingang versieren.

Aan de zuidkust, waar zulk eene woeste bevolking woont, had, gelijk wij zeiden, in de baai van Tello-dalem, de kruispraauw het anker laten vallen. Den volgenden morgen, begaf de heer DONLEBEN zich aan wal, vergezeld van den tolk en eenigen der bemanning. Eene groote menigte inboorlingen wachtte hem op aan het strand. Na een kort onderhoud, verwijderden zich deze allen, om, gelijk ze zeiden, het hoofd der plaats of den radja van de aankomst der vreemdelingen kennis te geven, en om tevens het verzoek van den heer DONLEBEN aan hem over te brengen, van, namelijk, de onzen met een bezoek aan het strand te vereeren.

Maar naauwelijks hadden ze zich verwijderd, of de tolk verklaarde, dat hij, uit eenige, door hem opgevangen, woorden fluisterend onder elkander gesproken, had meenen te bespeuren, dat er geene zeer vriendschappelijke gezindheid bij hen scheen te bestaan. En toch kwam het hoofd of de radja, tegen den middag, den onzen aan het strand een bezoek brengen. 't Was een grijsaard van een achtingwaardig voorkomen. Hij verwelkomde

de vreemdelingen; en na zich op den grond te hebben nedergezet, zeide hij ongeveer het volgende:

— „Het is mij aangenaam, een gouvernementsvaartuig in de baai te zien. Dit genoegen heb ik sedert een jaar niet mogen smaken. Niet een enkel praauwtje van het vaste land (Sumatra) is in al dien tijd tot ons gekomen. De handel staat stil. Ter naauwernood kunnen wij eenige lijnwaden, tabak, staal enz. van de aan ons grenzende landschappen, Samabawa en Moedjinga verkrijgen. Dat alles is het gevolg der gevangenneming op de Batoe-eilanden van den zoon van den radja van Loeaha Goendi. Hij werd door het gouvernement naar Ajer Bangis (op Sumatra) overgebragt, maar is van daar ontvlugt, en bevindt zich nu weder te Loeaha Goendi bij zijnen vader WADOEA.

„De bevolking aldaar is tegenwoordig niet goed gezind. WADOEA heeft mij trachten over te halen, om alle vreemdelingen, die de baai Tello-dalem bezoeken, vijandig te bejegenen; maar ik heb daaraan geen gehoor gegeven. Vroeger zwoer ik trouw aan het Nederlandsche gouvernement, en dien eed wil ik houden. Ik raad u aan, noch de baai van Pohilli, noch die van Loeaha Goendi te bezoeken; en moet gij u al derwaarts begeven, gaat dan niet aan den wal. De bevolking is er vijandig tegen elk die er komt; want het geldt eene wraak."

Dit verhaal werd den heer DONLEBEN getrouw door den tolk overgebragt, en verwonderde hem boven mate. De radja nam vervolgens afscheid, en drukte de onzen nog verscheiden malen waarschuwend op het hart, van toch op hunne hoede te zijn.

Den 30sten October nam de kruispraauw eene andere ankerplaats in, en wel aan den ingang der baai. In den namiddag van dien zelfden dag, kwam een zendeling van denzelfden radja van Pohilli, tegen wien die van Tello-dalem zoo gewaarschuwd had, aan boord. Hij was vroeger pandeling geweest, en had als zoodanig tien jaren te Padang doorgebragt. Dit maakte dat hij zeer goed Maleisch sprak. Hij kwam, om den heer DONLEBEN namens den radja van Pohilli uit te noodigen, om ook de baai van Pohilli met een bezoek te vereeren. De radja was volkomen goed gezind, en geen het minste gevaar zou hun daar wachten. Het verblijf te Padang had hem zekere vrijheid van toon en manieren gegeven, waardoor hij de onzen innam, te meer dewijl hij gedurig zijne gehechtheid aan de „orang Wolanda" betuigde. Daarbij scheen hij met eenige matrozen der kruispraauw bekend te zijn. Dit alles maakte, dat men hem begon te vertrouwen en aan het, door hem overgebragte, verzoek van den radja van Pohilli gehoor gaf.

Den 31sten October in den vroegen morgen, verliet de kruispraauw de baai van Tello-dalem en zeilde naar Pohilli, in welks baai men tegen den middag het anker liet vallen. Ondertusschen was de heer DONLEBEN op zijne hoede. Niet eenmaal betrad hij het strand. De radja, die hem had uitgenoodigd, liet zich, ook op herhaalde aanzoeken, niet zien. De zendeling, de Padangsche pandeling, die zoo veel vertrouwen had ingeboezemd,

had zich naar den radja begeven, maar kwam ook niet terug. Zoo bleef men twee dagen in de baai liggen, zonder zich eenig begrip van de geheele zaak te kunnen maken. En niet weinig klom de verwondering van den heer DONLEBEN, toen, in den namiddag van den 2den November, weder een afgevaardigde kwam opdagen. Maar nu was het er een van Loeaha Goendi, waartegen de oude radja van Tello-dalem voornamelijk had gewaarschuwd. Die persoon was een geboren Maleijer. Ook hij kwam met de uitnoodiging van WADOEA, om de baai Loeaha Goendi te bezoeken, en bood tevens zijne diensten als loods aan. Men gaf almede aan deze uitnoodiging gehoor.

Reeds vroeg in den morgen van den 3den November, werd het anker geligt, en in den middag van dienzelfden dag, omstreeks ten één ure, bereikte men de baai van Loeaha Goendi. Dadelijk nadat het anker gevallen was, ging de loods van boord, om WADOEA van de komst der onzen kennis te geven, dien men, volgens belofte van den loods, den volgenden morgen verwachtte.

Door het gunstige weder uitgelokt, begaf de heer DONLEBEN zich ten 4 ure in den middag aan wal, om dien dag nog eenige werkzaamheden aan het strand te verrigten, want men herinnert zich, dat hij door het Gouvernement met eene topographische opname van het eiland belast was. Een vijftal gewapende matrozen vergezelde hem, terwijl de sloep, waarin zich nog twee man bevonden, de bewegingen der ontscheepten langs de strandzijde volgde.

Het zal ongeveer vijf uur geweest zijn, toen de heer DONLEBEN een klein riviertje, aan de noordzijde der baai, naderde. Aldaar besloot hij zijn werk, en juist bezig zijnde zijne boussole in te pakken, ten einde naar boord terug te keeren, bespeurde hij eensklaps een groot aantal wel gewapende Niassers, die als uit het bosch verrezen. De wapenen zijn gewoonlijk lans, schild, klewang, strijdbuisjes en helm. Dit was ook hier het geval. Wel zijn de Niassers aan het strand soms niet onbekend met schietgeweer, maar hier schenen ze het niet te bezitten. Naauwelijks had de tolk, die den heer DONLEBEN vergezelde, dit gezien, of hij verbleekte en gaf te kennen, dat hij onraad vermoedde.

Men verwijderde zich nu met rasse schreden, de twee manschappen in de kleine sloep toeroepende, zoo spoedig mogelijk opwaarts te varen, ten einde de op het strand vervolgden in te nemen. De zware branding maakte het landen van de sloep, op een groot eind van het punt waar men zich bevond, geheel onmogelijk, zoodat de heer DONLEBEN en de zijnen meer dan duizend schreden moesten terug trekken, alvorens zij haar konden bereiken.

In een oogenblik was het aantal der hen vervolgende Niassers tot ongeveer 400 aangegroeid, die zich dadelijk in twee troepen verdeelden, waarvan de eene helft het strand en de andere den boschkant hield. Deze beweging had ten doel, om den terugtogt der onzen naar de sloep af te snijden. Aangezien de Niassers hen zoo digt op de hielen zaten, moesten

zij van tijd tot tijd halt houden en de trompen naar hen toekeeren, den schijn aannemende, als of zij wilden vuren. Deze maatregel hield hen op eenigen afstand.

Het lossen van een schot zou roekeloos geweest zijn; immers de gelegenheid, om weder te laden, ontbrak geheel. Eerst in de sloep gekomen zijnde, was de tijd daar, om in de digt op elkander gesloten massa met juistheid te treffen.

Eindelijk naderden zij de plaats, waar zij zich in de sloep zouden begeven; het oogenblik van inschepen was hagchelijk; de hooge branding en het toen juist uitkomen van de troep vervolgers uit het bosch deed hen een dubbel gevaar uitstaan.

Twee geweren der matrozen, die op de vervolgers gerigt werden, begunstigden de inscheping; maar naauwelijks waren de onzen allen behouden in de sloep gezeten, of eene hevige branding maakte hunne vuurwapenen onbruikbaar. Met de grootste inspanning van krachten, worstelde de kleine roeiboot de gevaarvolle plaats door.

Toen de onzen, buiten de branding geraakt zijnde, wilden beproeven om, door het lossen hunner vuurwapens, de Niassers voor hunnen euvelmoed te straffen, weigerden de geweren. Het genot, om een welverdiende straf uit te oefenen, werd hun alzoo ontzegd.

Aan de kruisboot teruggekeerd, deed de heer DONLEBEN den djoeragan de vier lilla's laden, en na hem de behoorlijke instruktie gegeven, alsmede de geweren weder in eenen bruikbaren staat gebragt te hebben, roeide men naar het strand terug. Op eenigen afstand der branding hield de sloep stil, digt bij de plaats, waar de verzamelde menigte nog stand hield, ten einde de handelingen der onzen gade te slaan. De heer DONLEBEN verzocht den tolk hun toe te roepen, om te vernemen wat de oorzaak was van hunnen vijandelijken aanval.

Een man, die later bleek hun hoofd te zijn, trad onbeschroomd vooruit, na zich van zijne wapens te hebben ontdaan. Hij antwoordde aldus: „Toen wij in de kampong waren, hoorden wij op eens het geschreeuw „onzer vrouwen die van de ladangs (akkers) terugkeerden en ons toerie„pen, dat er vreemdelingen in de baai waren, die haar wilden rooven. „Op dit geschreeuw zijn wij komen toesnellen, om de roof te verijdelen."

Dit gezegde was van alle waarheid ontbloot; gedurende den tijd, dien de heer DONLEBEN aan 't strand had doorgebragt, vertoonde zich geen enkel vrouwelijk wezen. Ondertusschen zou het in zoo verre een schijn van waarheid kunnen gehad hebben, of liever mogelijk geweest zijn, omdat inderdaad alle veldarbeid bij hen door vrouwen wordt verrigt en de man zich slechts met eenige weinige en ligte bezigheden in huis onledig houdt. Hij bereidt het varkenvoeder en onderhoudt de woning. Ziedaar alles. Op haar echter rust de gansche zorg voor den landbouw, voor het te huis brengen en gereed maken van het eten, voor de kinderen en wat niet al meer. Ofschoon het dus mogelijk was geweest, dat men de vrouwen in de velden althans had aangetroffen, verhaalden ze echter klaarblijkelijk eene onwaarheid.

Nog andere redenen, die allen even leugenachtig voorkwamen, werden door het hoofd der plaats aangehaald, en ten einde ze te bevestigen, stak hij de voorste vingers van de regterhand in de zee, ten bewijze van zijne opregtheid. De tolk, die, gedurende een meer dan 22 jarig verblijf op Nias, volkomen met de zeden en gewoonten van dit volk bekend was, zeide, dat hij nimmer eene zoodanige hardnekkige vervolging gezien had. Het was steeds hunne gewoonte, om, wanneer zij vredelievend gezind waren, vreemdelingen, die bij hunne aannadering de vlugt namen, ongewapend tegen te gaan, of wel de wapens neder te leggen. Nu was het geheel anders; met een woest geschreeuw waren zij op de onzen aangedrongen. Voorts zeide de tolk, dat hij bij ondervinding geleerd had, dat zij hun doel, wat de vijandelijkheden betreft, gaarne zonder eenig gevaar of verlies trachten te bereiken, en daartoe alle slinksche streken en leugenachtige voorwendsels en huichelachtige betuigingen van vriendschap te baat nemen.

Zoo was het ook bij deze gelegenheid. Nu de kans verkeken was, trachtten zij de onzen weder in hun net te lokken, doch te laat.

— „Laat ons niet zoo onvoorzigtig zijn" zeide de tolk „van nog een enkele maal aan 't strand te gaan." Dit was ook niet raadzaam; en het bedenkelijke daarvan werd nog bevestigd door de omstandigheid, dat men, gedurende den ganschen nacht, kleine vuurtjes aan den wal bespeurde, waarbij zij de wacht hielden.

Had het geval gewild, dat, toen de onzen ten tweeden male strandwaarts roeiden, en met hen aan het onderhandelen waren, zij zich eenige scheldwoorden of uitdagingen hadden veroorloofd, dan voorzeker zoude men hun dit duur betaald hebben; allen waren binnen het bereik van het geweervuur; ook was aan de kruispraauw last gegeven, om op het eerste schot, dat tot sein zoude dienen, met de lilla's te antwoorden. Nu echter het hoofd of de radja was vooruitgetreden, om met de vreemdelingen te onderhandelen, achtte de heer DONLEBEN het beneden zich, hem tot offer van zijne wraak te kiezen. De hanen waren gespannen; slechts één schot en het ware met hem gedaan geweest. Maar de onzen vermeenden zoo te moeten handelen, ook ten einde een goeden dunk van den Europeaan te geven in het oog van *dit* volk, dat nog zoo weinig met ons bekend is. Ook was het in den geest der instruktie van den heer DONLEBEN: „Vermijding van onaangenaamheden met kwaad gezinde bevolking." De kommissie was van eenen vreedzamen aard en moest met omzigtigheid worden uitgevoerd.

Konde het wel anders, of door het zenden van bovengemelde afgezanten, waarschuwingen en uitnoodigingen, moest de heer DONLEBEN aan het wankelen worden gebragt, aan wien hij zoude geloof hechten. Ongemerkt liep hij in het net, dat voor hem gespannen was. Nog is de ontknooping van het voorgevallene moeijelijk, en zelfs bleef het voor den gids een raadsel.

In den avond van den 5den, kwam de boven reeds vermelde Maleijer terug, met nog een medgezel. Hij verhaalde nu dat hij WADOEA van de komst der „orang Wolanda" had verwittigd. Na lange beraadslagingen, had deze hem teruggezonden met het antwoord, dat hij de vreemdelingen

wilde bezoeken, ingeval zij in onderhandelingen wilden treden over vijandelijkheden tusschen hem en de bevolking der Batoe-eilanden.

Deze Maleijer was, op de vraag, of hij of WADOEA iets van den aanval wisten, die op den heer DONLEBEN gedaan was, zeer verwonderd. Hij zwoer niets daarvan te weten; echter verklaarde hij WADOEA niet te vertrouwen. Alles hield deze voor hem verborgen.

Door de onbegrijpelijke en onheusche behandeling van WADOEA gebelgd, liet de heer DONLEBEN den afgezant vertrekken, terwijl de Maleijer als gijzelaar achterbleef, om zich van de terugkomst van den eerste te verzekeren, met de stellige boodschap dat, zoo radja WADOEA den volgende morgen ten 8 ure niet aan het strand verscheen, hij als vijandig gezind tegen het Gouvernement en zijne dienaren zoude worden aangeklaagd.

De tijd verscheen, het werd 9 ure en nog wachtten men WADOEA te vergeefs. Eindelijk kwam de zendeling terug met een hollandsch vlaggetje in de hand, van het strand de onzen toeroepende, dat de radja zoude komen. Nog een uur verliep er en WADOEA kwam niet.

Daar men zich nu niet langer wilde laten misleiden, begon men, na den gijzelaar aan wal gezet te hebben, het anker te ligten en, door eenen goeden wind begunstigd, zeilde de kruispraauw weldra de baai uit, de steven rigtende naar Goenoeng Sitoli, alwaar het vaartuig in den morgen van den 10den November behouden aankwam.

De straf volgde echter weldra op deze verraderlijke bejegening van den luitenant DONLEBEN en hen, die hij bij zich had. In de maand Mei 1847 werd eene expeditie gezonden naar het eiland Nias „tot tuchtiging" gelijk het in de officiële taal heet „van de kampong Loeaha Gondi, welke se„dert eenigen tijd eene vijandige houding had aangenomen, en niet lang „geleden getracht had eenen officier van het Indische leger, belast met het „doen van opnemingen aldaar, met nog eenen Europeaan, die zich bij „hem bevond, van het leven te berooven.

„De expeditie bestond uit Zr. M. brik *Koerier* en schoeners *Banka* en „*Banda*, en eenige op die bodems ingescheepte landingstroepen, en werd „aangevoerd door den luitenant-kolonel VAN DER HART. Nadat deze troe„pen, benevens eenige zeelieden, geland waren, is na een kort gevecht, „in hetwelk vele inboorlingen zijn gevallen, de wederspannige kampong „in de asch gelegd.

„Van onze zijde is niemand omgekomen en hebben slechts twee der „onzen wonden bekomen, onder welken de kapitein KROEZE, die door een „lans in den arm is getroffen *)."

II.

Van Tapanoli op Sumatra naar Goenoeng Sitoli en Demoela, in 1850.

In de maand November van het jaar 1820, ging sir T. S. RAFFLES, als

*) Zie *Javasche Courant* van 7 Julij 1847 n°. 54.

Gouverneur van Bengkoelen, op de westkust van Sumatra, welke plaats toen gelijk men weet nog eene Engelsche bezitting was, een verdrag aan met eenige hoofden van het eiland Nias. Het eerste artikel van dat kontrakt luidt: „de eerzame kompagnie stemt er in toe, om het volk van Nias te beschouwen als een vrij volk en als voortaan niet meer er aan bloot gesteld, om verkocht en als slaven behandeld te worden, in eenig distrikt onder haar onmiddellijk gezag." In het tweede artikel verbinden zich de hoofden van het eiland Nias, „om den uitvoer van slaven van Nias te verbieden, onder voorwaarde, dat de kompagnie alle aanmoediging geve aan het bezigen van deze soort van lieden op zulke wijze, als hen in staat kan stellen, om de schuld vrij te koopen, door welke zij tot den stand van slaaf zijn gebragt."

Ten einde deze overeenkomst wel te begrijpen, dienen wij ons te herinneren, dat de inboorlingen van Nias vrijen zijn of slaven. Ze kunnen door drieërlei oorzaken in slavernij geraken, namelijk: òf door in den oorlog krijgsgevangen te worden; òf wegens straf door hunne hoofden hun opgelegd; òf eindelijk, en dit in de meeste gevallen, wegens schuld. Wil, bij voorbeeld, een arme Niasser trouwen, een huis bouwen of een tuin of andere aanplanting aanleggen, dan leent hij de middelen, die hij daartoe noodig heeft, bij een gegoeden landgenoot, of bij zijn opperhoofd, den rijksten van allen. Kan hij, na verloop van een jaar, het geleende niet terug betalen dan verdubbelt de schuld. In het derde jaar verdubbelt dit dubbelde weder, en zoo gaat het verder. Reeds in het derde of vierde jaar, heeft de schuldeischer het regt, zijnen schuldenaar als slaaf bij zich te nemen, en hem ook als zoodanig te verkoopen. Is de schuld grooter geworden dan de waarde van een slaaf, die ten hoogste *f* 100 bedraagt, dan mag de schuldeischer ook de vrouw en kinderen, broeders of andere aanwezige verwanten tot zijne slaven maken.

Maar ook door den oorlog worden vele oorspronkelijk vrije lieden tot slaven gemaakt. Er zijn op Nias, gelijk wij reeds zagen, verscheiden van elkander onafhankelijke landschappen, die ieder door een hoofd bestuurd worden; maar niet weinig negerien, die door sterkte en talrijkheid van bevolking uitmunten, hebben zich aan het beheer van het hoofd van het landschap, waartoe zij behoorden, onttrokken, en vormen weder zoo veel onafhankelijke kleine staten of dorpen. Uit zulk een toestand moeten wel gedurige oorlogen ontstaan, die meestal eene menigte menschenlevens kosten en met het verbranden der kampong's eindigen. De gevangenen, die bij zulk eene gelegenheid gemaakt worden, zijn slaven.

Twee natiën zijn er, die voornamelijk dezen rampzaligen toestand tot hun eigen voordeel exploiteren, en zooveel mogelijk de onderlinge veten en oorlogen aanhitsen. 't Zijn de Maleijers en Atjinezen, die zich hier hebben nedergezet. Uit alle mogelijke oorden van Sumatra vindt men de eersten hier verzameld, waaronder veel fortuinzoekers en uitgeweken boosdoeners. Zij behandelen de Niassers met trotschheid, knevelen hen in den handel, en zoeken op alle mogelijke wijzen, ten koste van hen, zich te

bevoordeelen. Sommigen hebben zich aan het hoofd van kampong's en kleine staten weten te plaatsen en in een soort van sterkten te verschansen. De Atjinezen zijn echter de voorname slavenhandelaren, die nog altoos, wel ter sluiks maar met de meeste volharding, gedreven wordt. In weerwil van de overeenkomst met RAFFLES in 1820 gesloten en door het Nederlandsche Gouvernement later, bij het overnemen van Bengkoelen, bekrachtigd, weten zij de waakzaamheid onzer schepen te ontsnappen. De kleine inhammen en kreken zijn bij uitstek daarvoor geschikt, maar bovendien maakt de vrijheid, die RAFFLES in het tweede artikel gelaten heeft, om Niassers als pandelingen, voor een zeker aantal jaren, naar Padang uit te voeren, den verboden uitvoer van slaven naar Atjin nog gemakkelijker. Het aantal der door de Atjinezen uitgevoerde of geroofde Niassers, waaraan de Maleijers de hand leenen, zal jaarlijks dan ook wel het dubbel bedragen van de pandelingen, die bij konsent-biljet van het bestuur van Sumatra's westkust door de Europeanen en de daartoe bevoorregte natiën worden overgebragt.

Zoo lang dus deze rampzalige instelling van het pandelingschap, gelijk het thans is, bestaat, en de klandestine uitvoer van slaven blijft voortduren, zullen ook die onophoudelijke onderlinge oorlogen op Nias geen einde nemen, en zoo lang de Maleijers en Atjinezen daar vrij spel hebben, zal het kwaad in dubbele mate blijven voortwoeden. En het Nederlandsche Gouvernement treedt wel een enkele maal tusschen beiden, maar het schijnt te zwak of te onverschillig, om de bevolking krachtdadig tegen den overmoed van die vreemdelingen te beschermen. Nu en dan heeft wel eens eene kleine expeditie met dat doel plaats, maar die, juist omdat ze niet doortast, van weinig invloed is.

Nog onlangs werd zulk een togt ondernomen. De meest gewone reden, waarom op Nias twee dorpen met elkander in oorlog geraken, zijn òf het rooven van vrouwen, òf het moorden door roemruchtige koppesnellers, òf een schuld, wier betaling geweigerd wordt, òf het terughouden van menschen. Zoo was er in 't begin van 1850, door den Nederlandschen gezaghebber van Nias te Goenoeng Sitoli, aan den Gouverneur van Sumatra's westkust te Padang kennis gegeven van verschil, dat er ontstaan was tusschen eenen inlandschen radja op de westkust en eene Maleische kampong in zijne nabuurschap, waarvan het Maleische hoofd twee kinderen van den radja gevankelijk terughield. De radja vroeg vergunning aan het gouvernement, om zich gewapenderhand regt te verschaffen en zijne kinderen terug te halen, maar gaf tevens zijn wensch te kennen, dat zijne handelingen gewettigd mogten worden door de tegenwoordigheid van eenige gouvernements-vaartuigen. In overleg met den Gouverneur van Sumatra's westkust, besloot de overste BERGHUIS, die toen over de zeemagt op die kust bevel voerde, om met de schoener *Dolfijn* in eigen persoon derwaarts te gaan, ten einde de zaken zoo mogelijk zonder bloedstorting tot een goed einde te brengen, en het Nederlandsche gezag te herstellen, dat, volgens het verslag van den civielen en militairen

gezaghebber op Nias, door de weigering van het hoofd der Maleische kampong, om tot verantwoording van zijn gedrag naar Goenoeng Sitoli bij hem gezaghebber op te komen, niet weinig gekrenkt was.

Den 9den Julij 1850 vertrok de *Dolfijn* van Tapanoli, op de westkust van Sumatra. Het vaartuig had een loods aan boord, en, op aanraden van dezen, stak men, benoorden Masala, onmiddelijk over naar Nias, en nam men den weg tusschen poelo Doea en poelo Lakotta. Tot tusschen deze eilandjes vond men gedurig eene diepte van 35 tot 43 vademen op groene modder, maar buiten die eilandjes vond men met 80 vademen geen grond meer. Het schoone weder, dat de reis zoo voorspoedig gemaakt en veraangenaamd had, veranderde hier in nattig weder met zware buijen van het Westen tot het Noord-Westen. Toen men den 11den Julij in den namiddag bemerkte, dat men voor den avond Goenoeng Sitoli, de hoofdplaats van Nias, waarheen men het eerste stevende, niet meer kon bereiken, hield men op den wal aan van de Sama-sama en Goenoeng-Limboe eilanden, om daar een ankerplaats te zoeken, ten einde, door het buijige weder en den sterken zuidwaarts loopenden stroom, gedurende den nacht niet te verliezen, 't geen gedurende den dag met zooveel moeite en inspanning gewonnen was.

Zoo ankerde men tegen den avond in 32 vademen water. Den westhoek van groot poelo Goenoeng-Limboe had men Zuid 47° 30' Oost van zich, aan een met het westelijkste Sama-sama eilandje; de branding van een zandbank Zuid 56° 30' Oost; het midden van klein Goenoeng-Limboe Zuid 60° 20' Oost; de branding van een los nabij den wal liggend rif, Zuid 17° 15' Oost, ¼ tot ⅜ mijl van het schip verwijderd. Den hoek van Goenoeng Limboe had men 37° 30' Oost.

Deze ankerplaats beviel echter niet, en is ook geene goede. De kommandant van *de Dolfijn* had achter een der Goenoeng Limboe eilandjes eene schuilplaats voor den nacht willen zoeken, maar liet zich overhalen om daar te blijven, door de verzekering van den loods, dat in het weder geen kwaad was.

Den hoek van Limbaroe peilde men noorden 56° 44' west. Hij is even laag als die van Goenong-Limboe, en bestaat uit een groot aantal doode boomen, zoo als op den hoek van laatstgenoemd eiland er ook eenige gezien worden. Volgens berigt van den luitenant P. W. STORT, bevond hij den genoemden zandbank door een rif aan groot Goenoeng Limboe-eiland verbonden. Van dit rif zag men, hoewel het gedurende drie dagen dat men hier vertoefde hard waaide van het noordwesten, geen branding. Volgens den luitenant VAN MAURICK, die de gesteldheid meer opzettelijk onderzocht, zou die bank niet aan het eilandje verbonden zijn. Bij de bestaande onzekerheid is het misschien het veiligst, het berigt van eerstgenoemden voor juist aan te nemen.

Gedurende de drie volle dagen dat *de Dolfijn* hier lag, stond er een noordweste wind, die ook des nachts, meestal met buijen, onafgebroken heerschte. In den nacht van den 13den op den 14den, kwam er verande-

ring in het weder, en tegen den morgenstond verhief zich een zuidwestelijke landwind, waarmede men, digt bij den wal aanhoudende, die tusschen Oedjong Lembaroe en Goenoeng Sitoli geheel schoon en zonder gevaren is, naar laatstgenoemde reede liep. De *Dolfijn* wierp het anker op eene plaats, waar men den noordelijken hoek der baai in het noorden ten westen ½ west had, een weinig ten noorden van het houten hoofd, dat toen in aanbouw was.

De nabijheid van Sitoli is onder anderen kennelijk: zuidwaarts door een klein vlak vierkant bergje, tot het voorland behoorende, en hetwelk juist midden in de opening eener schijnbaar diepe vallei zuidwest ten westen wordt gepeild; noordwaarts door een tafelbergje, insgelijks tot het voor- of kustland behoorende, met eenen grooten ronden boom, nagenoeg op het midden van den vlakken top. Dwars van het fort, dat, op eenen hoogen heuvel liggende, van ver uit zee te zien is, gaat, door het daar achter liggende land, de tafelvorm van het bergje verloren, maar dan blijft het nog aangeduid door genoemden boom. Van de zuidzijde der baai steekt een rif vrij ver, ongeveer drie kabellengten, van den wal uit.

Men vond, door korresponderende hoogten, voor de woning van den civielen gezaghebber 1° 15' 40" N. B. Door waarneming van de zon in den meridiaan, op de natuurlijke kim, vond men 1° 15' 24" voor de breedte van bovengenoemd punt, aan den voet van den heuvel, waarop het fortje is gelegen.

Over Goenoeng Sitoli, de verblijfplaats van den Nederlandschen militairen en civielen gezaghebber, valt overigens niet veel te zeggen. Het is de hoofdplaats van het distrikt van dienzelfden naam, hetwelk zich noordwaarts ongeveer 20 mijlen ver uitstrekt, en dat niet minder dan 16 Maleische kampongs bevat, waarvan Goenoeng Sitoli de voornaamste is. In 1693 is er door de voormalige Nederlandsche Oost-Indische kompagnie een verbond met de Niassche hoofden aangegaan, voordat nog eenige Maleijer zich aldaar had gevestigd. Het verbond sloot meer dan 100 Niassche kampongs in zich.

Aanwijzingen voor de westkust van Nias, om zich bij het varen op te kunnen verlaten, bestaan er niet. Van wege het militair departement had wel een topographische opname van geheel het eiland plaats, waarvan wij hier boven met een enkel woord spraken, maar, uit een zeevaartkundig oogpunt beschouwd, baatte dit niet veel. De Padangsche loods van de *Dolfijn* verklaarde bovendien op die kust niet genoegzaam bekend te zijn. Daarom verzocht de kommandant van dat vaartuig, om door de bemoeijing van den gezaghebber, eenen inlandschen zeeman van Goenoeng Sitoli te mogen ontvangen, die meende de voldoende kennis van het vaarwater te hebben, en die tevens als tolk dienen zou. Aan dit verlangen werd door dien ambtenaar gevolg gegeven.

Den 14den verliet *de Dolfijn* met den landwind de baai van Sitoli. Hoewel men den wal zoo nabij mogelijk hield, die noordwaarts van de baai, volgens de verklaring van den loods, zonder gevaar kan genaderd

worden, bereikte men eerst den 16den den noordkant des eilands. Des daags heerschten er zwakke, veranderlijke winden uit zee, met goed weder; des nachts zwakke landwinden. Den 15den op den middag had men den Oedjong Loijang, den allernoordelijksten hoek des eilands, in het noorden 82° west van zich; het midden van poelo Babi, dat door de inlanders Saranbau wordt genoemd, en uit een laag vlak eilandje bestaat, had men in het noorden 30° west; en de goenoeng Moedjeija lag zuiden 49° 15' west. De breedte, door waarneming van de zon in den meridiaan, bevond men toen 1° 30' 32" noord. Op denzelfden dag liep de wind westelijk; een dikke lucht met regen verving het schoone weder. Tot den namiddag tegen 4 ure was het veranderlijk en stil; toen viel een hevige bui uit het noordwesten, terwijl de dikke lucht alle uitzigt op het land benam. Te vergeefs had de *Dolfijn* getracht, eene ankerplaats in de baai van Moedjeija te bereiken. Door de stilte werd hem zulks belet. Die ankerplaats is anders duidelijk aangeduid door de voor de baai liggende eilandjes, van welke het grootste, poelo Panjang geheeten, goed te onderscheiden is van de anderen. Ruim een mijl noordwaarts van dat eilandje vond men 55 vademen water. Harde buijen veroorzaakten nu in weinig tijds eene hooge zee; deze omstandigheid, gevoegd bij eenen sterk om de oost zettenden stroom, deden den kommandant besluiten, voor den nacht eene schuilplaats te zoeken achter den Oedjong Loijang. Hij vond die, en wel eene zeer voortreffelijke, onder het opper van dien hoek; met geringen stroom. De bank, die in NORIE's kaart zuidoostelijk van poelo Babi ligt, loodde men aan, en men vond daarop 25 vademen water.

In den vroegen morgen van den 17den liep de wind, na eene hevige bui, van het West Noord Westen naar het Oosten, terwijl het weder opklaarde en helder en schoon werd. Men zeilde nu westwaarts langs den noordkant van Nias en zag eenige eilanden van de groep poelo Banjak genaamd. Na den middag liep de wind weder naar het noordwesten, maar daar het weder goed bleef gelukte het, in de eerste wacht boven den uitersten westhoek van Nias te zeilen. De loods verzekerde, dat hier omstreeks geen gevaren, van den wal los, te duchten waren, en dat de wal zelve, schoon en veilig, tot zelfs binnen een vierde mijl te naderen was. In weerwil hiervan meende de kommandant echter, wat het laatste betreft, behoedzaamheid te moeten aanraden.

Den 18den 's ochtends bevond men zich dwars van poelo Mansa; dit eilandje, hoewel zonder kennelijke punten, is echter gemakkelijk van het meer verwijderde kustland te onderscheiden; het ligt voor een' schijnbaar diepen bogt, welken het dekt tegen den westen wind. Volgens den loods zou daar achter een veilige reede zijn, die zoowel ten noorden als ten zuiden een veiligen toegang heeft.

Nias zelf heeft op deze hoogte geen duidelijke punten tot verkenning, maar het genoemde eilandje poelo Mansa, en een ander poelo Boenga zijn daarvoor zeer geschikt gelegen. Dit laatste is even hoog als het eerste en bestaat uit twee eilanden door een rif verbon-

den. Aan den oostkant biedt het eene schuilplaats bij slecht weder van het westen.

Tusschen deze beide eilandjes vond men een koraalrif, waarop ongelijke diepte staat van 7 tot 25 vademen. Van het rif peilde de *Dolfijn:* Zuidoosthoek van poelo Mausa regtwijzend N. N. O. Noordwesthoek van Nias regtwijzend N. ten W. ¼ W. Oostelijkste hoek van poelo Boenga mede regtwijzend Z. ten O. ½ O. De loodingen, voorkomende op NOHRE's kaart, vond men nagenoeg zoo als ze daar zijn opgegeven, en op ¾ mijl van het strand stond van 25 tot 16 vademen water.

In den nacht van den 18den op den 19den liep de wind, die gedurende geheel den dag rondloopend en zeer flaauw was geweest, naar het zuidoosten; zonder dat men mede- of tegenloopenden stroom kon bespeuren. Tusschen poelo Boenga en den wal opwerkende, had de *Dolfijn* des ochtends van den 19den het gebragt tot bezuiden dit eilandje, en naar het zeggen van den loods, had het vaartuig hier de plaats zijner bestemming, Demoela, of ook Telok Nako genaamd, in het oosten van zich. Zoo lang men nog ver van den wal is, valt het moeijelijk de baai, die dezen naam draagt, te onderscheiden, en moet men het laten aankomen op eene peiling op poelo Boenga. Den wal naderende, ziet men aanvankelijk twee kleine inlandsche woningen aan het strand; kort daarna eenige op eene hoogte, ten zuiden van de beide eersten, verspreid liggende woningen, en daarna al spoedig de hevige branding van den klippenhoek, die benoorden de Demoela-rivier ver van den wal uitsteekt, en grootendeels de baai of bogt vormt. De rivier-mond is uit zee niet te onderscheiden, en is dit zelfs zeer moeijelijk, wanneer men in den bogt geankerd ligt.

Toen de kommandant van de *Dolfijn* de branding zag, rigtte hij daarop de koers, en kwam hij, langs die branding de bogt inloopende, in de volgende ware peilingen, in 10½ vademen water op zand- en slijkgrond, ten anker.

1°. Oedjong Telok Nako, noordhoek der bogt van Demoela, waarvan de klipperhoek of Oedjong Karang uitsteekt, Noorden 14° 10' West op ⅝ mijl afstand. 2°. De eerste hoek daar benoorden, of Oedjong Telok Kapo Kapo, Noorden 42° 50' West; 3°. De tweede hoek of Oedjong Bana Noorden 67° 1' West; 4°. Het uiterste van de branding van den Oedjong Karang Noorden 61° 29' West; 5°. De naaste hoek van Poelo Boenga Noorden 72° 56' West; en 6°. De meest verwijderde hoek van dat eilandje Noorden 82° 41' West. Voor de afwijking van de naald vond men 1° 25' Oost. Voor de breedte van den Oedjong Telok Nako, door goede waarneming van de zon in den meridiaan, 1° 8' 26" Noord, en voor het verschil in tijd met klein pontjang Tapanoli 0° 5' 44" 6"', door direkte waarneming des namiddags.

De diepte op de ankerplaats was, van 16 vademen op duizend ellen verder van den wal, langzaam en regelmatig verminderd. Een hevige rolling van het Zuidwesten liep in deze bogt, niettegenstaande het weder schoon was, en sedert twee dagen althans de koelte matig was geweest.

Geankerd, was de naaste branding van den Oedjong Karang niet verder dan 500 ellen van het schip, en lag het vaartuig het dubbelde van dezen afstand van de Kwala Demoela, die zonder aanwijzing niet gemakkelijk van zoo verre is te onderscheiden, en door een bank gesloten wordt, waarop, tijdens het verblijf van de *Dolfijn*, zoo zware branding stond, dat geen vaartuig haar naderen kon binnen den afstand van ongeveer 150 ellen.

De kommandant van de *Dolfijn* verklaart, dat, mogt hij een ander maal nabij deze plaats verpligt zijn te ankeren, hij dit nimmer weer doen zou op dezelfde plek, waar hij deze keer lag, maar een vierde mijl meer zuidoostelijk, waar men niets meer blootgesteld ligt, en van waar men, bij doorkomend slecht weder, dat langs geheel de westkust van Nias van het zuidwesten tot het zuidzuidwesten komt, over stuurboord, boven den Oedjong Karang henen, het kan uitliggen.

De kommandant van de *Dolfijn* begaf zich, kort na zijne komst in de baai, aan den wal. Daar vond hij den radja BALORGO KAL. Hij was het Niassche hoofd, dat met een Maleische kampong op voet van oorlog stond, wiens kinderen in de magt waren van den Maleischen radja dier kampong, die de tusschenkomst van het Gouvernement had ingeroepen, en om wien dus de geheele togt van de *Dolfijn* ondernomen was. Hij had eene bende van twee- of drie honderd man Niassers bij zich, maar, ofschoon hij van het Gouvernement slechts *vergunning* had gevraagd, om zich zelven gewapenderhand regt te verschaffen en zijne kinderen terug te halen; ofschoon hij slechts den wensch had te kennen gegeven, dat zijne handelingen, door de tegenwoordigheid van eenige Gouvernements-vaartuigen, mogten gewettigd worden, thans bleek het, dat zijn verlangen eigenlijk een veel verdere strekking had. Hij was nu volstrekt niet van voornemen om, zonder dadelijke hulp van de *Dolfijn*, een aanval te wagen op de Maleische kampong, die hij zeide, dat goed voorzien was van lilla's en schietgeweer, en waarvan de nadering door eene belangrijke verhakking uiterst moeijelijk was gemaakt.

Den 20sten 's morgens teekenden èn de lucht èn de toenemende rolling eene verandering ten kwade in het weder. Daarom moest de *Dolfijn* met overhaasting de vlugt naar zee nemen. Naauwelijks was het vaartuig vrij van het rif, of reeds begonnen hevige en aanhoudende buijen in 't zuidwesten te woeden. Tot 's namiddags omstreeks 4 ure hield dit aan, maar toen klaarde het weder op en kwam de *Dolfijn* weer in 16½ vademen water ten anker; peilende den zuidhoek van Poelo Boenga Noorden 66° 30' of regtwijzend 65° 5' West, en den Oedjong Telok Nako Noorden 20° 25' Oost op ¾ mijl afstand. Deze hoek is, behalve aan de reeds vermelde inlandsche woningen en de branding van den klippenhoek, ook te herkennen aan een' hoogen dooden boom, die juist op het uiteinde staat, als een baken van zeer verre uit zee is te zien, en door zijne zwarte kleur van het achter liggend groene geboomte gemakkelijk valt te onderscheiden. De grootste diepte, die het vaartuig dezen dag

aantrof, ofschoon het ruim één mijl van den wal zich bevond, was 25 vademen.

's Nachts nam de wind nog meer af, maar de lucht bleef dreigend, en daarom achtte de kommandant het niet raadzaam andermaal de bogt van Demoela in te loopen. Daar intusschen de zaken aan den wal van dien aard waren, dat hij hare leiding bezwaarlijk aan een ander kon overgeven, besloot hij de schoener op hare tegenwoordige ankerplaats te laten liggen, en met zoo veel gewapende manschappen als van boord te missen waren zelf te gaan.

Dientengevolge ging hij ten vier ure des morgens van den 21sten van boord, met de giek bemand met 6 inlandsche matrozen, en de jol bemand met 8 geweerdragende Europeanen. Het weder was, toen hij van boord ging, handzaam, maar naauwelijks had men het derde van den afstand tot den wal afgelegd, of de wind stak weder even hevig als den vorigen dag op. Aan terugkeeren, tegen de hooge zee in, was niet te denken, en er schoot dus niets anders over, dan den weg te vervolgen, in de hoop ergens voor de sloepen eene schuilplaats achter den Oedjong Karang te zullen vinden. In geheel de bogt, tot voorbij of buiten de plaats, waar de *Dolfijn* den vorigen dag had gelegen, vond men eene hevige op branding gelijkende rolling, en langs geheel het strand zag men geen enkele genaakbare plek. Echter gelukte het achter een uitstekend punt van het rif, waardoor met het strand een kleine baai werd gevormd, eene tamelijk veilige ligplaats te vinden, waar de booten, op een paar sloepslengten van den wal, voor dreg konden liggen. Niettemin liep over het vreesselijk brandende rif nog zóó veel zee in deze kleine noodhaven, en was daardoor de branding tegen het strand zóó zwaar, dat er niet alleen geen denken aan was met deze vaartuigen te landen, maar de dreggetouwen het te naauwernood hielden. Gelukkig ontdekte men in de nabijheid een sampang (klein inlandsch vaartuig), opgehaald in het bosch, welke de kommandant onmiddellijk door zijne inlandsche matrozen liet halen, en die hier van zeer groot nut was, want met behulp van deze sampang kwam men behouden op het strand.

De kommandant liet toen onmiddellijk den radja BALOEGO KAI bij zich komen, den dapperen held, die slechts vergunning van het Gouvernement verlangde, om zijne zaak tegen de Maleische kampong met de wapenen te beslechten. De vergunning, die hij daartoe den vorigen dag reeds ontvangen had, werd nu herhaald. Maar nu bleek het ten duidelijkste, indien er al nog eenige twijfel overbleef, dat hij daarop geen het minste plan had.

Hij verzekerde thans zonder omwegen, dat, zonder dadelijke hulp, hij geen kans zag de Maleijers te dwingen. Den kommandant bleef dus niets anders over, wilde hij de zaak tot een goed einde brengen, dan dadelijk zich er mede te bemoeijen. Dit was echter, met de geringe magt die hij ter zijner beschikking had, eene onderneming niet zonder veel gevaar. Zijne sloepen onbeschermd te laten, en met acht man, want op de Niassers mogt hij toch wel niet rekenen, een vijand op te zoeken, twee uren land-

waarts in, en wiens sterkte en positie hem ten eenenmale onbekend waren, was wel iets om ernstig over te denken, voor men het begon. Daarom te meer begreep hij, vooraf eerst al het mogelijke te moeten beproeven, of door beleid niet tot eene schikking te komen was. Dit laatste gelukte hem boven verwachting. Na een tijd lang onderhandeld te hebben, onderwierpen de Maleijers zich. Zij leverden de twee gevankelijk gehouden kinderen van den radja BALOEGO KAI aan den kommandant van de *Dolfijn* uit, en beloofden plegtig, na het eindigen der Mahomedaansche vasten, in onderwerping naar Goenoeng Sitoli te zullen gaan, en daar de nadere beslissing in de zaak van het Nederlandsche Gouvernement af te wachten. Alles wel overwogen mogt men het als een wonder en groot geluk beschouwen, tot zoo goede uitkomst te zijn geraakt.

Tegen 11 ure bedaarde het weder, en des namiddags te 5 ure was de kommandant aan boord terug, zonder ander verlies dan de dreg van de jol, die door het breken van het dreggetouw was weggeraakt. De *Dolfijn* had het ter naauwernood achter twee ankers kunnen houden, in volle zee als zij lag, en was op het punt geweest van te moeten slippen en onder zeil gaan.

Den 22sten 's morgens vervolgde de *Dolfijn* den togt naar de Nakogroep. Tusschen Demoela en deze koraal-eilanden bestaat geen gevaar, men stuurt beoosten poelo Aso, poelo Haroengan, poelo Simanang en poelo Nako langs, en tusschen het laatste en poelo Langoe door naar de ankerplaats voor de kampong van den radja. Het meeste water, dat de *Dolfijn* van zijne laatste ankerplaats, in eenen regten koers naar die eilanden loopende, aantrof, was 35 vademen. Van poelo Nako en Langoen steken reven uit, ter vermijding van welke het bloote gezigt echter genoegzaam is. Voor de kampong, die op eerstgenoemd eiland zich bevindt, ligt men veilig en gedekt voor zuidweste zoowel als noordweste winden. Beter rêe vindt men intusschen onder de oostzijde van Sindorangan, waar zich een Maleische kampong bevindt, waar men volstrekt geen last van deining heeft en waar gemakkelijker dan op poelo Nako water en verversching te verkrijgen zijn. De nadering van het westen en zuiden tot deze eilanden schijnt zeer gevaarlijk. Zoo ver althans de verrekijkers van de *Dolfijn* reikten, zag men aan die kanten hevig brandende ondiepten.

Door een zware bui van het zuidwesten, invallende voor dat men een van beide zoo even genoemde ankerplaatsen had kunnen bereiken, werd men verpligt, aan den noordkant van poelo Nako te ankeren, waar men in 24 vademen water op moddergrond een vrij goede ligplaats vond. Men had hier de volgende ware peilingen: Het midden van poelo Langoe Zuiden 68° 51′ Oost. De Noordwesthoek van poelo Nako Zuiden 47° 54′ West. De Noordoosthoek van poelo Nako Zuiden 10° 42′ Oost. De Noordhoek van poelo Simanang Zuiden 55° 58′ West. De Zuidhoek van poelo Haroengan Zuiden 71° 12′ West. De Noordhoek van poelo Haroengan Zuiden 76° 22′ West. De Zuidhoek van poelo Aso Noord 82° 39′ West. De Noordhoek van poelo Aso Noord 71° 30′ West.

Een eilandje onder den wal van Nias, van de ankerplaats van *de Dolfijn* gezien den vorm van een suikerbrood hebbende, en door de inlanders poelo Sarong-boerong geheeten, peilde men zuiden 82° 10' oost.

Voor deze ankerplaats vond men, door overeenstemmende hoogten 0° 52' 20" Noorderbreedte, en 0" 5' 34" verschil in tijd met klein Pontjang.

Men bevond zich hier alzoo in een van die talrijke eilanden-groepen, welke in zoo groote menigte om en bij Nias gevonden worden. De Niassche bevolking van deze groep is arm, ellendig, buitengewoon morsig, en naar ligchaam en geest diep te beklagen. En toch is het land rijk in kokospalmen, bespoeld door eene vischrijke zee, en in het bezit van veilige ankerplaatsen. Eene nijvere bevolking zou hier welvaart en geluk kunnen vinden, zelfs zonder bijzonder veel inspanning en krachtsontwikkeling. Ook hier vereffende de kommandant van de *Dolfijn* een verschil tusschen den radja van dit gedeelte van Nias en zijnen broeder, op eene minnelijke wijze en tot genoegen van beide partijen. Den 24sten vertrok men naar de nabij liggende Serombo-baai.

Met een' zuidwestelijken zeewind derwaarts koersende, groeide de diepte aan tot 32 vademen, en nam zij toen weder langzaam en regelmatig af. De oedjong Serombo doet zich voor als een eiland, maar als men nadert ziet men spoedig poelo Serombo zelf, zoomede het zuidelijke gedeelte van het laatste en hevig brandende Labanda rif. Het bleek bij deze gelegenheid, dat men niets dan het zigtbare te vermijden heeft, en naar verkiezing beoosten of bewesten het eilandje langs, tusschen dat eilandje en genoemd rif door, de baai kan inloopen. De schoener liep bewesten langs, en daar de wind faalde vóór men den noordoostkant had bereikt, ankerde men in 8 vademen water.

De Serombo-baai wordt gevormd, door den Oedjong Serombo, en het eilandje van denzelfden naam. Daar het heerschende slechte weder van den zuid- en westelijken kant komt, biedt het laatste aan eenige weinige schepen eene veilige ligplaats. De beste is aan den noordoostkant. Onder den Oedjong Serombo ligt men niet veilig; daar is de grond meer steenachtig met ongelijke diepten. Een stopanker in die rigting heeft *de Dolfijn*, gedurende zijn verblijf, volkomen genoegzaam gevonden, om met den landwind, die des nachts flaauw noordoostelijk was, voor te liggen. Een kampong ligt op den Oedjong Serombo. Regt voor de inlandsche woningen aan het strand, even westwaarts van eenige alleen staande klapperboomen, vormt het koraalrif eene kleine baai voor sloepen, waarin men tot tegen het strand komen kan en volkomen veilig ligt. Uit een put kan men hier drinkwater bekomen; maar daar deze waarschijnlijk niet altoos wel voorzien is, zal het beter zijn, ook om der zuiverheids wille, het uit de rivier te halen, die aan den noordwal uitwatert. De kommandant van *de Dolfijn* heeft het vaarwater over de baar, die voor de monding ligt, niet beproefd, uit vrees voor de branding die hij er op zag, en waarin hij met een scherpe sloep, geheel onbekend als hij was met de lokaliteit, zich niet wagen wilde; met een sampang zou hij er geen zwarigheid in gezien hebben. Door de inlanders

werd hem echter verzekerd, dat bij hoog water, 't welk eens daags omstreeks den ondergang der maan plaats heeft, scherpe geladen sloepen over de baar kunnen. Men zal wel doen, eerst nog hunne aanwijzing in te roepen of met een hunner ligte vaartuigen het vaarwater te onderzoeken.

't Is hier alzoo eene veilige en gemakkelijke reede. Bovendien is er brandhout, varkens, een weinig pisang en pompoenen en yams te bekomen, voor billijken prijs, van de armelijke maar goedhartige Niassers.

Den 27sten verliet de *Dolfijn* de Serombo-baai, met het voornemen om naar Goenoeng Sitoli te stevenen. De loods achtte 't zelfde, daartoe benoorden of bezuiden Nias om te gaan. Daar men echter op de westkust van dit eiland veel zuidelijke, en daarentegen op de oostkust veel noordelijke en westelijke winden had aangetroffen, meende de kommandant benoorden om te moeten gaan; en zoo bereikte hij den 29sten 's morgens reeds de plaats zijner bestemming.

III.

Slaven en pandelingen van Nias.

Wij hebben vrij uitvoerig de reis van *de Dolfijn* naar en om Nias beschreven, dewijl deze wateren nog weinig zijn bezocht, en alzoo die uitvoerigheid van nut kan wezen tot vermeerdering der kennis van dit gedeelte van den Indischen archipel. De hoofdzaak was echter, om eene bijdrage te leveren tot waardering van den toestand der ongelukkige bevolking van Nias. Men heeft uit deze bijdrage op nieuw kunnen zien, hoe vreeselijk en beklagenswaardig die toestand is, en 't zal niet noodig zijn op de oorzaken opmerkzaam te maken van de ellende eener bevolking, die, in een door de natuur rijk gezegend land, zoo hoogst gelukkig zou kunnen wezen. Die oorzaken liggen voor de hand en vallen ieder in het oog. Ze zijn het, door de Engelschen in 1820 ingevoerde, althans erkende, en door ons bestuur overgenomen en bevestigde pandelingstelsel, in verband met de bedriegerijen, uitpersingen en mishandelingen der bevolking door Maleijers en Atjinezen. Men kan aannemen, dat de laatsten jaarlijks meer dan 200 of 250 mannen en vrouwen van Nias naar Atjin uitvoeren. Het pandelingstelsel kennen zij niet. Allen, die eenmaal in hunne handen gevallen zijn, zien nimmer hun vaderland terug, verkrijgen nooit hunne vrijheid weder, en op hunne kinderen gaat de slavernij over. De pepertuinen, die Atjin bezit, worden door hen bewerkt; ook dienen ze bij voorname ingezetenen als huisbedienden.

Deze uitvoer van *slaven* naar Atjin is echter, gelijk wij reeds aanmerkten, ongeoorloofd. Ze is, in art. 1 van het, in 1820 door RAFFLES met de radja's van Nias gesloten, kontrakt, verboden. Zij geschiedt dus, in weerwil van het Nederlandsch Gouvernement, en de positie, welke Maleijers en Atjinezen zich op het eiland zelf hebben weten te verwerven, maakt dien schandelijken slavenhandel mogelijk.

Dit is niet alleen onze meening, maar het oordeel van alle deskundigen, en ook over het middel, om een einde aan dezen beklagenswaardigen en

het gezag van Nederland hoonenden toestand te maken, is men het tamelijk eens. Het komt hoofdzakelijk neder op hetgeen de kapitein-luitenant ter zee BERGHUIS, dezelfde wiens togt naar Nias wij in dit artikel mededeelden, in een officieel geschrift aan den Gouverneur van Sumatra's westkust van Augustus 1850, te kennen gaf, en dat van den volgenden inhoud was.

„Ik deel ten volle in de meening van den Gouverneur van Sumatra's Westkust, vervat in zijn schrijven van 10 Februarij 1841 n°. 180, dat de groote uitbreiding, die de slavenhandel op Nias heeft erlangd, aan de schadelijke en misdadige inwerking van eenige Atjinezen en Maleijers moet worden toegeschreven, die, langs de stranden niet alleen maar in het binnenland verspreid en genesteld, door helsche listen de eenvoudigheid der bevolking exploiteren, haar tot oorlog, roof en plundering aanzetten, en, naar gelegenheid beide oorlogvoerende partijen ondersteunende, er hun voordeel mede doen. Want boven twijfel is het, dat een gedeelte der zoogenaamde „pandelingen" of „orang beroetang" geroofde menschen zijn, zoo als uit de verklaring van sommigen voldoende is gebleken.

„Om het rampzalig bedrijf tegen te gaan, ons gezag op Nias beter te vestigen, en de vruchten te plukken, die voor ons uit een beter gevestigd gezag kunnen voortvloeijen in een land, dat bewoond wordt door een talrijk landbouwend volk, waarvan wij het lot zoo gemakkelijk zouden kunnen verbeteren, is het vóór alles noodzakelijk, dat land te zuiveren van genoemde schadelijke indringers. Zij hebben zich tusschen ons en het volk, op eene voor ons gezag waarlijk krenkende wijze, weten in te schuiven, terwijl zij het in een onafgebroken staat van vijandschap, althans van onderling wantrouwen, weten te houden, een toestand, die alle vooruitgang en ontwikkeling noodwendig beletten moet. Laat eenmaal die staat van zaken plaats maken voor eenen van rust en vertrouwen onder onze bescherming, en ik houd mij verzekerd, dat, zonder meerder magt dan wij tegenwoordig op dat eiland hebben, *onder de leiding van eenige landbouwkundige geschikte Europeanen*, eene aanzienlijke uitbreiding aan den landbouw zal kunnen gegeven worden.

„Het pandelingschap zal dan vooreerst wel, *tot zijne oorspronkelijke eenvoudigheid teruggekeerd*, blijven bestaan, als eene instelling, die, uit den tijd voortgesproten, slechts door dezen zonder schokken kan worden vernietigd. Wel bestuurd levert dan ook die instelling, den nog achterlijken toestand der bevolking in aanmerking nemende, beide voor haar en voor ons goede uitkomsten.

„Mogt gij er toe kunnen besluiten, gehoor te geven aan den, reeds menigwerf ook jegens mij geuiten, wensch der bevolking, om bescherming tegen eenige vagebonden, die, door meer kennis van vuurwapenen dan de eenvoudige Niassers bezitten, zich over de laatsten eene drukkende meerderheid hebben weten te verschaffen, en mij bij te staan met 25 infanteristen en 3 handmortieren met hunne bemanning, en mij te vergunnen gebruik te maken van hulptroepen van de Batoe-eilanden, en mij slechts voor

de laatsen voeding toe te staan, dan zou ik, in het volle vertrouwen van te zullen slagen, meenen te mogen beproeven, geheel het eiland te zuiveren, en tot eene meer gepaste verhouding tot ons Gouvernement terug te brengen.

„Ons stoffelijk belang en de menschelijkheid beide roepen ons toe, dat wij iets moeten doen; en hoe zelden kunnen die twee gepaard gaan ter bereiking van hetzelfde doel, althans op het terrein der staatkunde."

Zoo schreef de heer BERGHUIS in 1850, maar aan zijn voorstel is geen gevolg gegeven. De toestand der bevolking van Nias is nog dezelfde. Ook in het pandelingschap, vooral in de wijze van uitvoer der pandelingen naar Padang en hun toestand aldaar, wordt dringend voorziening vereischt. Reeds bij eene vorige gelegenheid hebben wij de geschiedenis van dat stelsel medegedeeld *). Daar ook hierin, voor zoo ver wij weten, nog geen de minste hervorming is gebragt, zien wij ons genoopt, er kortelijk op terug te komen.

De ongelukkigen, die in de gedurige oorlogen op Nias gevangen gemaakt en geroofd worden, werden vroeger openlijk en worden ook nu nog, gelijk wij gezien hebben, ter sluik aan Atjinezen als slaven verkocht; en deze zelfde menschen zijn het, die, ten gevolge van art. 2 der reeds meermalen aangehaalde overeenkomst van RAFFLES, als *pandelingen* naar Padang worden uitgevoerd. De pandelingen zijn dus niet altijd wat hun Maleische naam „orang beroetang" aanduidt, namelijk menschen, die schulden hebben aangegaan en daarvoor een tijd land moeten werken voor den schuldenaar, of voor hem aan wien deze het regt heeft verkocht. 't Zijn integendeel dikwijls menschen die op dergelijke strooptogen geroofd werden.

Bij de overname der Britsche bezittingen op Sumatra, heeft het Nederlandsche gouvernement de overeenkomsten met de Niassche hoofden gesloten, bij art. 14 der resolutie van 20 December 1825 n°. 18, van voortdurende kracht en toepasselijk op de geheele Westkust van Sumatra verklaard. Dientengevolge zijn vele pandelingen van Nias naar de Westkust van Sumatra aangebragt en gedurende hunnen verpligten diensttijd het eigendom van verschillende ingezetenen aldaar geworden. Dat dit een voordeeligen invloed heeft gehad op landbouw en nijverheid aldaar, kan niet worden ontkend, dewijl door dezen aanvoer van Niassers (waarvan in 1837 het aantal reeds tot 1864 was aangegroeid) in de dringende behoefte van werkvolk te Padang werd voorzien. Maar tevens is het waar, dat, dewijl de regering de aangelegenheid en den toestand der pandelingen onder geene vaste regelen heeft gebragt, voor het lot dezer tijdelijke Niassche slaven geene genoegzame voorzorgen zijn genomen.

Wat is in hun belang gedaan? Bij eene publikatie van 31 Julij 1826, is de wijze van aanvoer der pandelingen van Nias, door den toemaligen eersten gouvernements ambtenaar ter Westkust van Sumatra, geregeld. Voor de regten der aangebragte Niassers en tegen hunne mishandeling

*) Zie *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, tiende jaargang, blz. 191 en volgenden.

zijn daarbij eenige salutaire bepalingen gemaakt. Bovendien is voorgeschreven, dat deze pandelingen zullen worden geregistreerd. Dit vooral is van veel belang, want vóór dezen maatregel zijn vele Niassers, die slechts voor een bepaald getal jaren tot slavernij waren verpligt, door de bedriegelijke handelwijze hunner meesters levenslang en met hunne nakomelingen lijfeigenen geworden. Bij eene publikatie van 12 September 1828 is al verder verboden, dat de pandelingen naar andere plaatsen, waar zij geene landgenooten aantreffen, worden overgevoerd. En bij eene publikatie van 17 December 1838 is voor de ondersteuning en onderhouding van Niassers als schuldenaren en tijdelijke slaven gezorgd.

Maar dit alles is slechts weinig, in vergelijking van hetgeen er nog gedaan moet worden, om het lot en de goede behandeling van Niassers, die als tijdelijke slaven naar Padang worden overgevoerd, aldaar te verzekeren. Zoo behoort onder anderen de overdragt van pandelingen op andere eigenaren door een bepaald ambtenaar plaats te vinden, opdat daarbij worde gelet op de hoedanigheid van den kooper in 't belang van den verkochte. Immers het verwisselen van meesters is voor Niassers, die een bepaald handwerk kennen, zeer schadelijk; maar nog schadelijker is het, dat zij aan meesters toebehooren, die geen grond bezitten, geen handwerk uitoefenen, en in het werk van hunne pandelingen, 't zij als koeli's, als roeijers, als zogende minnen en zelfs in minder eerlijke en zedelijke betrekkingen, ten koste hunner zoogenaamde schuldenaren, eene broodwinning vinden, om zelve niets te doen en in ongebondenheid en luiheid te leven.

Ieder Europeesch ingezeten van Padang en andere plaatsen op de Westkust van Sumatra kan zich bij rekwest tot den Gouverneur van Sumatra's Westkust wenden, ter verkrijging eener toestemming tot het afhalen van pandelingen van het eiland Nias. Bij besluit van den Gouverneur wordt de toestemming aan de belanghebbenden verleend en aan den gezagvoerder van het vaartuig of de praauw, die de pandelingen afhaalt, de verpligting opgelegd, om, alvorens eenige andere plaats op het eiland Nias aan te doen, naar de hoofdplaats Goenoeng Sitoli te stevenen, ten einde de scheepspas bij den civielen en militairen gezaghebber aldaar te laten viseren. De uit- en te huis reis van het vaartuig wordt op drie maanden, of, naar gelang van omstandigheden, langer bepaald. De scheepsruimte rekent men op 5 of 6 pandelingen per kojan.

De beste tijd voor dezen menschenhandel is het voorjaar na den eersten rijstoogst. Dan stevent het vaartuig gewoonlijk van Goenoeng Sitoli naar Samabawa, nabij de zuidelijke hoek van het eiland. Dat is de voornaamste handelsplaats van Nias, die tevens van gouvernementswege geregtigd is tot het verkoopen van pandelingen. Zoodra eene praauw het anker in de baai van Samabawa heeft geworpen, en de gezagvoerder zijn verlangen te kennen geeft, om slaven te koopen, spoeden zich eenige Niassers van Samabawa, meestal hoofden of voornamen, naar het binnenland, om de aldaar in boeijen geslagen slaven in te ruilen en mede te voeren. Heerscht

er in de binnenlanden gebrek aan tabak, die voor de Niassers onmisbaar is, dan vooral worden de slaven gretig aangeboden. Voor 30 pakjes tabak, ter waarde van *f* 25, wordt dan niet zelden een jongeling aan zulk een opkooper van Samabawa verkocht. En voor die ongelukkigen is het inderdaad nog een voorregt, op deze wijze naar het strand gebragt te worden, want gewoonlijk was de toestand, waarin zij maanden lang hebben doorgebragt, zeer beklagenswaardig. Menigwerf gebeurt het, dat ze met touwen gebonden, of, wanneer ze pogingen hebben aangewend om te ontvlugten, achter over op een plank gestrengeld, eene strenge gevangenis moesten doorstaan, waarbij hun het slechtste voedsel, en nog wel in geringe mate, werd toegediend. Van daar, dat velen, half uitgeteerd, met zweeren overdekt, met banden gekneveld en aan een touw geleid, naar Samabawa worden gevoerd en aldaar ter markt gebragt.

Als nu de opkoopers dezer slaven met hunne waar te Samabawa zijn teruggekomen, dan beginnen ze, door tusschenkomst van marktmeesters, met den gezagvoerder van het vaartuig te onderhandelen. Dit geschiedt op de volgende wijze. De verkooper zet zich onder een boom, terwijl hij zijn schild voor zich neemt. Hierop wordt een boomtakje in een aantal stukjes gesneden, en die stukjes worden in afzonderlijke hoopen gelegd van 3, 4 of meer. Daarmede doet hij zijn verkoopvoorstel. Het aantal stukjes in het eerste hoopje duidt b. v. het aantal stukken lijnwaad en ellen laken aan; het tweede de hoeveelheid pakjes tabak; het derde de flesschen kruid, vademen koperdraad, geweren of andere gewilde artikelen, waarvoor hij den slaaf wil verkoopen. Is nu de gezagvoerder of koopman met het aanbod te vreden, dan is de koop gesloten; zoo niet, dan begint hij de stukjes in de onderscheiden hoopjes te verminderen of te verschikken, tot zoo lang kooper en verkooper het eens zijn. Voor een jongeling bedraagt de waarde der goederen nooit meer dan *f* 70 en voor een meisje ten hoogste *f* 90 en *f* 100.

Als de gezagvoerder van het op de reede liggend vaartuig den slaaf gekocht heeft, dan brengt hij hem naar boord, na hem gekleed en van banden te hebben ontslagen. Om hem echter het vlugten onmogelijk te maken, neemt een blok, waarin een zijner handen en voeten gestoken worden, de plaats der boeijen in. Het is dikwijls gebeurd, dat eenige slaven in den nacht hunne kluisters verbroken hebben, en in zee zijn gesprongen om te ontsnappen. Enkelen bereikten zwemmende den oever, menigeen vond den dood in de golven. Die enkelen vielen echter weder in handen van barbaarsche landgenooten, Atjinezen of Maleijers, en werden niet, dan na het betalen van een goede premie voor het opvatten, aan den gezagvoerder overgegeven, om daarna te sterker te worden gekluisterd. Wanneer de praauw Padang begint te naderen, of ver genoeg in zee is, zoodat men geen ontvlugten meer vreest, worden de slaven van hunne banden bevrijd. Bij de ontscheping worden hunne namen en die hunner meesters, door de bevoegde autoriteit, geregistreerd.

Tien jaren, te rekenen van den dag der inschrijving, is de pande-

ling verpligt zijnen meester te dienen. Deze moet hem kleeden en onderhouden. Gewoonlijk ontvangt hij jaarlijks twee of drie vernieuwingen van kleeding en een maandelijksch zakgeld van *f* 1. Het lot van den pandeling is in die tien jaren dragelijk, althans in vergelijking van hetgeen hij op Nias verlaten heeft of van zijne aan Atjinezen verkochte en naar Atjin vervoerde lotgenooten. Zij, die veldarbeid verrigten, hebben de moeijelijkste taak. Wordt de meester of eigenaar door een zijner pandelingen wegens mishandeling aangeklaagd en schuldig bevonden, dan wordt hem eene boete opgelegd. Is de mishandeling van eenen ernstigen aard, dan wordt de pandeling vrij verklaard. Ook is dit het geval wanneer eene vrouwelijke pandeling door haren meester bezwangerd wordt. Alle pandelingen zonder onderscheid, die met hunne meesters Sumatra verlaten, zijn vrij. Nadat de diensttijd van den Niasser verstreken is, wordt hij in vrijheid gesteld. De meesten blijven te Padang, huwen en worden ingezetenen van de Niassche kampong aldaar, die onder het bestuur van een afzonderlijk hoofd staat.

Ziedaar het pandelingstelsel, gelijk het op Sumatra's westkust bestaat, door de gedurige onderlinge oorlogen der bevolking van Nias en de bedriegerijen van Atjinezen en Maleijers aldaar gevoed wordt, en wederkeerig den verboden slavenhandel tusschen dat eiland en Atjin in de hand werkt en bevordert. Moet dit stelsel gehandhaafd blijven? Art. 108 van het tegenwoordig nog in werking zijne regeringsreglement antwoordt hierop:

„Het geven of nemen van verpandelingen, ter verzekering van geldelijke „schulden of aangegane verbindtenissen, wordt op de eilanden Java en „Madura verboden; bijzondere verordeningen bepalen de straffen der over„treders, en wat verder noodig is, ter betere werking van dit verbod.

„Op de overige bezittingen, alwaar de maatschappelijke instellingen en „gebruiken het toepassen van gelijke bepalingen *voor als nog* verbieden, „wordt de wijze, waarop vrije menschen zich voor schulden zullen mogen „verpanden, door den Gouverneur-Generaal onder vaste regelen gebragt, „*ten doel hebbende de trapsgewijze afschaffing van dit gebruik.*"

Wij kunnen ons met het stelsel, in dit artikel uitgedrukt, volkomen vereenigen; maar wij vragen: wat heeft men in de laatste jaren gedaan, om „*de trapsgewijze afschaffing van dit gebruik*" te bevorderen? Voor zoo veel ons bekend is, volstrekt niets.

Wij hopen, dat de onlangs benoemde kommissie, die omtrent het lot der slaven in Oost- en West-Indië voorstellen aan den Koning zal doen, hare oogen ook naar de ongelukkige bevolking van Nias zal wenden. Dat ligt geheel op haren weg. Die bevolking toch is nog altoos de rijke bron, waaruit slaven en pandelingen voortkomen, en wat zijn pandelingen anders dan *tijdelijke* slaven? Dat is haar pligt, want als zij voorstelt, om de in Nederlandsch Indië aanwezige geregistreerde slaven te emanciperen, en zij beraamt tevens niet de middelen, om de voortdurend geopende bron van

nieuwe slavernij te stoppen, dan zou ze het doel, vernietiging der slavernij in Indië, niet bereiken.

Daarom durven wij, met bescheidenheid, het door den heer BERGHUIS aan den Gouverneur van Sumatra's Westkust gedane, en door ons hierboven medegedeelde, voorstel aan hare aandacht onderwerpen, en bovendien haar herinneren 't geen wij nu vijf jaren geleden schreven *):

„Wilt gij iets voor de ongelukkigen doen, die bij honderden naar Atjin worden gevoerd? Wilt gij de oorzaken van die afschuwelijke verschijnselen, die wij in dezen menschenhandel opmerken, trachten weg te nemen? wilt gij langzamerhand het pandelingstelsel van zelve zien vervallen? begin dan met de Niassers te beschaven, christelijk te beschaven; vorm het opkomend geslacht tot andere, meer ontwikkelde, beter onderwezen menschen; rigt scholen op, stort in de harten der Niassche jeugd de zaden van godsdienst en zedelijkheid; leer hun op eene andere wijze hun voedsel en kleeding vinden en aan hunne behoeften voldoen, dan door strooptogten en menschenroof, in een woord hervorm hunne gansche maatschappij door het christendom."

---

*) Zie *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*. Tiende Jaargang, blz. 199.

Borneo en de heer ROCHUSSEN.

De in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, 15de jaarg., II, blz. 278 en volgenden, opgenomen toelichting, *omtrent de verwikkelingen van het Nederlandsch Indisch Gouvernement met de Chinesche bevolking, in het westelijk deel van Borneo*, moet ongetwijfeld beschouwd worden als van zeer hoog gewigt en alzoo der overweging allezins waardig.

Zij is, naar luid van den geleide-brief, openbaar gemaakt, ook naar aanleiding der brochure van den Oud-Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, welke bestemd is ter beantwoording van „aanmerkingen" van den heer CORNETS DE GROOT, oud-raad van Indië; hebbende de heer ROCHUSSEN deze zaak, gelijk in het bedoelde artikel gezegd wordt, „slechts geëffleureerd."

De heer CORNETS DE GROOT heeft in zijne „aanmerkingen" gevraagd: of het eenhoofdig gezag, in Indië, zich in de verwikkelingen met de Chinezen op de Westkust van Borneo onderscheiden had? Het is, als wilde hij er mede te kennen geven, dat de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN daaromtrent niet had gehandeld, zoo als verwacht moest worden van den hoogen staatsman door 's Konings vertrouwen geroepen tot de regering van onze uitgestrekte bezittingen in Indië. Thans stelt de in dit Tijdschrift opgenomen „toelichting" den lezer in staat, daaromtrent met juistheid een oordeel uit te brengen.

De heer ROCHUSSEN zegt in zijne „verdediging" het volgende:

1°. De verwikkelingen met de Chinezen zijn van oude dagteekening. In 1819 vielen zij onze sterkte te Pontianak aan en in 1823 die te Mampawa. Zij werden wel afgeslagen, maar meer doortastende maatregelen lieten de tijdsomstandigheden niet toe. Zoodoende bleven de Chinezen zich schier onafhankelijk beschouwen.

2°. Onder het bestuur van den Commissaris-Generaal DU BUS werden onze inrigtingen op Borneo eerder ingekrompen dan uitgebreid. De Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH was zelfs het stelsel van geheele onthouding toegedaan. Hij had begrepen, dat direkt bestuur tot niets leidde dan tot groote moeijelijkheden en aanzienlijke geheel improduktive uitgaven. In 1838 werd voorts aan de assistent-residenten van Sambas en Pontianak verboden, de binnenlanden te bezoeken, en in 1842 werd hun aanbevolen, om zich van verdere bemoeijingen met de Chinezen en Dajaks te onthouden.

3°. Onder het bestuur van den heer ROCHUSSEN werd, op aanschrijving van het opperbewind, ten aanzien van Borneo een *ander beginsel* aangenomen.

4°. In 1850 hadden de Chinezen in de rivier Sedouw eene praauw doen

binnen komen, beladen met opium, zout en buskruid, strijdig met de Gouvernements bepalingen deswege. De opium was een voorwerp van pacht; het zout een voorwerp van monopolie; en het buskruid een voorwerp van verbod. De assistent-resident van Sambas had de uitlevering van de smokkelaars geëischt; de Chinezen hadden die geweigerd. De sulthan en grooten van Sambas wilden de oproerige Chinezen tuchtigen en van de kusten verdrijven, en verzochten daartoe de medewerking van het Gouvernement.

5°. De heer ROCHUSSEN meende niet te moeten toegeven aan de, hem als toen gedane, meer schitterende dan wel doordachte voorstellen tot veroovering, organisatie en exploitatie van Borneo's Westkust. Daaromtrent zegt hij:

„Men moet aan de verleiding weêrstand bieden, om al datgene in te stellen en te scheppen, waartoe men voor elk onderwerp in het bijzonder in staat zou zijn, doch 't geen, alles te zamen genomen, onze middelen zou te boven gaan; althans zoo wij daar aan niet de groote direkte middelen ten offer willen brengen, die de moederstaat van zijne overzeesche bezittingen trekt en door een zamenloop van vroegere gebeurtenissen niet, althans niet geheel, ontberen kan, om het evenwigt tusschen ontvangsten en uitgaven, zoo al niet het overwigt van eerstgenoemde boven de laatste te bestendigen. Bij alle ondernemingen tot uitbreiding van gezag en tot ontwikkeling van produktief vermogen of aanwending daarvan ten behoeve van den staat, onderzoeke men, of de uitgaven en kwade kansen door evenredige en genoegzaam zekere voordeelen worden opgewogen."

Neen, zegt de heer ROCHUSSEN, ik deed beter. Na verhaald te hebben dat Z. M. fregat *de Rhijn* naar Borneo gezonden werd en bij Sedouw een echec leed; na te hebben vermeld, dat eene militaire en maritime expeditie werd gezonden en dat Pamangkat werd veroverd, vervolgt hij aldus: „Om den staat van zaken wel te beoordeelen, en om kloek en doelmatig te handelen, opdat voor de toekomst een, met onze nationale waardigheid, regten en eer bestaanbare, toestand zoude geboren worden, zou de Generaal-Majoor PENNING NIEUWLAND als gouvernements-kommissaris naar Borneo vertrekken, toen er berigten inkwamen wegens het in onderwerping komen der Chinezen."

6°. De heer ROCHUSSEN zegt, dat hij het aannemen dier onderwerping, zoodanig als hij ze beschrijft, nog beter oordeelde dan het zenden van eenen kommissaris en het hervatten der krijgsoperatiën, waarin de een, door een konquest, gouden bergen, en de ander militairen roem en onderscheiding zag! Hij voegt er bij:

„Ik vermeen, dat, bij deze beëindiging, de nationale waardigheid naar eisch is in het oog gehouden; immers zijn het onloochenbare daadzaken, dat de oproerige Chinezen zijn onderworpen, terwijl de Nederlandsche vlag van het kongsiehuis waait, en de hoofden door het Gouvernement worden benoemd; dat hunne stamgenooten, die zich aan het Gouvernement hadden aangesloten, niet verlaten, en dat de regten en belangen noch van den

sulthan van Sambas, noch van de Daijaksche bevolking uit het oog verloren zijn; terwijl eindelijk de Chinezen zich hebben onderworpen aan de verpligting, om geene goederen hoegenaamd in te voeren anders dan over Sambas en Pontianak; en de havens van Sedouw, Sinkawang en andere, langs welken zij hunne behoeften aan zout, amfioen, lijnwaden, wapenen enz. plegen te ontvangen, gesloten zijn."

7°. Er is, zegt de heer ROCHUSSEN, wel geen vaste waarborg voor het in standhouden dezer bepalingen; maar dit is in meerdere of mindere mate bij elke schikking het geval. Mogten de Chinezen zich trouweloos betoonen, *dan zal het tijd zijn te doen 't geen nu ontijdig ware geweest.*

Ziedaar het oordeel van den heer ROCHUSSEN over zijne leiding der Chinesche aangelegenheden op Borneo, waarin eene welbehagelijke zelfvoldoening niet valt te ontkennen. Ieder, die dit gedeelte zijner zelfverdediging leest, moet gelooven, dat de zaken met de Chinezen meesterlijk zijn geregeld geworden. Daarmede is het echter geheel anders gelegen.

Uit de „toelichtingen" toch, welke in dit Tijdschrift voorkomen, ontleenen wij in substantie het volgende:

1°. De gebeurtenis in de rivier Sedouw heeft geleid tot „projekten," *om een einde te maken aan de heerschappij der Chinezen, op de Westkust van Borneo.* (§ 20 der nota van het militair departement voor den overste SORG van 9 Augustus 1850).

2°. Aan den overste SORG werd alzoo opgedragen, om te beraadslagen over de aan te wenden middelen, om de Chinezen tot gehoorzaamheid te brengen; om ons te Montrado, *als hoofdplaats van Borneo's westkust*, te vestigen; en om de Chinesche bevolking te brengen onder onze wetten, gehandhaafd door Europesche ambtenaren en beschermd door militaire magt. Tot het daarstellen *van die omkeering van zaken*, werd noodig geoordeeld eene sterke militaire magt. De noodzakelijkheid eener *schrikbarende verwoesting der Chinezen* werd mogelijk geacht. (§ 42 en 43 als voren.)

3°. Nadat Pamangkat veroverd was op den 11den en 12den September 1850, en, door het sneuvelen van den overste SORG, het indienen der voorstellen van de middelen tot uitvoering der onderstelde groote maatregelen *tot omkeering der zaken*, achterwege bleef, vroeg de resident WILLER nadere bevelen, *maar toen dobberde de Gouverneur-Generaal, geslingerd door de omstandigheden, tusschen ontwijking van oorlog en geldelijke offers, in zijne erkenning van de noodzakelijkheid om de Chinezen op Borneo te brengen tot onderwerping en gehoorzaamheid;* toen gaf de Gouverneur-Generaal last, om den weg van *vrede met de Chinezen* in te slaan.

4°. Intusschen hadden de Chinezen versterkingen aangelegd aan de helling van den berg Pamangkat. De nieuwe bevelhebber der expeditie, overste LE BRON DE VEXELA, hen van daar willende verdrijven, onderging eene nederlaag op den 21sten November 1850. De vijand gaf nogtans blijken van te willen onderhandelen, doch poogde niet te min ons fort te Pamangkat bij verrassing te nemen op den 8sten December 1850. Dit mislukte en het onderhandelen ging voort. Er ontstond een status quo, 27 Januarij 1851.

5°. De Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN naderde het einde van zijn bestuur; elken dag verwachtte men zijnen opvolger. Het was hem gansch niet onverschillig, Indië over te geven in eenen staat, zoo niet van volstrekte rust en kalmte, dan toch in schijnbaren vrede, en alzoo was zijn wensch natuurlijk, om ten spoedigste Borneo te pacificeren. *Dit bewoog den Gouverneur-Generaal* ROCHUSSEN, om den Generaal-Majoor PENNING NIEUWLAND naar Borneo te zenden als *vredebode*.

6°. Maar de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN veranderde weder van zienswijze, en er werd eene instruktie voor den heer PENNING NIEUWLAND opgemaakt, waarvan de strekking was, dat de Chinesche bevolking zal worden gebragt *tot onderwerping* aan het Nederlandsch Indisch Gouvernement, des noods door krachtige militaire operatien (Januarij 1851).

7°. De resident WILLER kwam te Bavavia met afgevaardigden der Chinezen. Dit bragt al weder eene verandering te weeg. De Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN zag af van de zending van eenen kommissaris en benoemde eene kommissie, ten einde hem voor te lichten, wat verder behoorde te worden gedaan (11 Februarij 1851). De kommissie, zamengesteld uit den raad van Indië DU PUIJ, den Generaal-Majoor PENNING NIEUWLAND, en den gewezen kommissaris voor Borneo FRANCIS, adviseerde tot afwijzing der onderhandelingen en tot krachtige maatregelen (21 Februarij 1851).

8°. De Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN verwierp de voorstellen der kommissie, liet de afgevaardigden tot zich toe en gelastte nadere besprekingen met de in opstand zijnde Chinesche kongsies.

9°. Dit vredes-besluit leidde tot niets goeds. De Chinezen bleven oproerig. In Julij 1853 (ruim twee jaren later) was aan het vechten nog geen einde.

Wanneer men de „verdediging" van den heer ROCHUSSEN toetst aan de geschiedkundige „toelichtingen," waar van wij hiervoren uittreksels mededeelden, dan springt het in het oog, dat de heer ROCHUSSEN, in de verwikkelingen met de Chinezen op de Westkust van Borneo, niet handelde naar een *vast beginsel*, zooals hij zulks in zijne „verdediging" doet voorkomen. Volgens de medegedeelde § 3 van zijne „verdediging", zou men, met terugblik op de verwijten van zijne voorgangers, vervat in de § § 1 en 2, hebben mogen verwachten, dat de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN paal en perk had gesteld aan de eigendunkelijke handelingen van de Chinesche bevolking op de Westkust van Borneo; dat *hij* in deze gedaan zou hebben, hetgeen zijne voorgangers *niet* hadden gedaan.

Volgens de § § 5 en 6 daarentegen zou verondersteld hebben kunnen worden, dat hij, eenen meer gematigden weg volgende, aan den strijd met de Chinezen althans een voor ons bevredigend einde zou hebben gemaakt. Noch het een, noch het ander had plaats. Wel had de heer ROCHUSSEN, bij het zenden der expeditie, onder het bevel van den overste SORG, op het oog, het *ten onderbrengen* der Chinezen, *eene omkeering van zaken*, het vestigen van een krachtig gezag op Borneo's Westkust, zoodanig als de

gebiedende noodzakelijkheid daarvan onwederlegbaar was aangetoond door de geschiedenis sedert eene reeks van jaren, en door de vertoogen van het militair departement en van het marine departement in Indië; maar kort daarop, wijfelmoedig geworden, gaf hij de voorkeur aan eene *bevrediging* en *minnelijke beëindiging* van de zoogenaamde verwikkelingen. En toch keerde hij weder terug tot het oorspronkelijke denkbeeld van *algeheele onderwerping* en van omkeering van zaken op Borneo, ter gelegenheid der beraamde zending van den generaal-majoor PENNING NIEUWLAND. En eindelijk, met het advies in handen van eene zaakkundige kommissie, door hem zelven benoemd (*van welke hij in zijne brochure hoegenaamd geen melding maakt*), 't welk hem op goede gronden tot krachtig handelen aanspoorde, verviel de heer ROCHUSSEN andermaal tot wijfelmoedigheid, tot besluiteloosheid; waardoor hij aan zijnen opvolger een staat van zaken ter ontknooping heeft achtergelaten, die te beschouwen is als hoogst betreuringswaardig, een staat van zaken, welke den heer CORNETS DE GROOT, naar ons inzien, op volkomen goede gronden, tot de vraag geregtigd maakte: „of het eenhoofdig gezag in Indië zich in deze wel onderscheiden had?"

Die vraag, door den heer ROCHUSSEN stout weg met „*ja*" beantwoord, schijnt een stellig *ontkennend* antwoord te verdienen. Redeneringen beteekenen niets waar *feiten* spreken, en deze vellen, tot ons leedwezen, een voor den heer ROCHUSSEN nadeelig vonnis. Borneo werd door den kommissaris-generaal DU BUS verwaarloosd. De heer VAN DEN BOSCH en zijne opvolgers in het Indische bestuur volgden dit voetspoor. De heer ROCHUSSEN herinnert deze historische feiten. Maar, toen *hij* aan het bewind was, zegt hij, toen werd een „*ander beginsel*" aangenomen *(sic)*. Dat „ander beginsel" bragt mede dat Borneo niet meer verwaarloosd zou worden. De regtstreeksche aanleiding daartoe bestond in de Engelsche vestiging, op de noordkust. Het ministerie van koloniën werd daarover geïnterpelleerd. Er verhieven zich krachtige stemmen om Borneo te exploiteren. TOBIAS, MUNTINGHE, GEORGE MULLER, HENRICI en zoo veel anderen hadden er de belangrijkheid van aangetoond. In 1845 zeide een onzer vaderlandsche tijdschriften: „Wij wenschen vurig, dat de regering van stelsel moge veranderen en dat men het batig saldo niet meer poge te vergrooten, door bezittingen te verwaarloozen, die zooveel baten voor de natie aanbieden." Toen werd Borneo, het grootere deel, dat nog niet onder Britschen invloed gekomen was, onder het zamengetrokken beheer van eenen, „Gouverneur" gesteld; toen werden door den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, op last van het ministerie van koloniën, in een wijdloopig regerings besluit, al die gedeelten van Borneo aangewezen, welke tot het gezag van Nederland behooren; toen werden steenkool-mijnen te Banjermassin ontgind; betere kontrakten met de vorsten gesloten en nieuwe aangegaan, vooral op de oostkust; toen werden in het binnenland, bijzonderlijk door wijlen den verdienstelijken SCHWANER, gewigtige onderzoekings-reizen volbragt, tot vermeerdering van onze kennis; toen werd het westelijk deel van Borneo georganiseerd en weder onder het beheer

van eenen resident gesteld, zoo als eertijds bestaan had. Dit alles was goed, was prijzenswaard.

Maar de heer ROCHUSSEN beging daarbij eene grove feil. Bij het reorganiseren van de Westkust, liet hij in 1848 het naauwelijks gekreëerde ambt van „Gouverneur" vervallen. De taak van dezen was nog niet afgesponnen. Dat middenpunt kon nog niet ontbeerd worden; zelfs moest het nimmer ontbreken. De schepping van dat centraal beheer was een gelukkig denkbeeld, dat veel goeds had te weeg gebragt en nog veel goeds stichten kon. Het vernietigen van die schepping was de voorbode van onrust.

Bij het aanstellen in 1849 van den, tot resident op de Westkust van Borneo gekozen, ambtenaar, kon nu het gevoelen niet worden ingewonnen van eenen met personen en zaken bekenden „Gouverneur." Had daartoe de mogelijkheid bestaan, welligt ware eene keuze gedaan, welke paste voor den staat van zaken op het westelijk deel van Borneo, die vooral aan den „Gouverneur" goed bekend moest zijn, en die blijkbaar vorderde dat daar, met betrekking tot de Chinezen, iedere aanleiding tot botsing zorgvuldig werd vermeden; immers zoolang het Indisch Gouvernement ten hunnen aanzien het beginsel „*laisser faire*" meende te moeten aankleven. De heer ROCHUSSEN spreekt van die benoeming met geen enkel woord. Het is derhalve onzeker, of ze plaats had in overeenstemming met den Raad van Nederlandsch Indië; of de Raad van Indië alzoo gelegenheid had, om te wijzen op onze verhouding met de Chinezen op de Westkust. Het is eene zaak van het hoogste gewigt, dat groote voorzigtigheid plaats hebbe in de keuze der besturende ambtenaren op de etablissementen buiten Java, zoo als op Borneo, waar zij meest zijn overgelaten aan eigen oordeel, zonder geleid te worden door bepaalde instruktiën. Is het bestuur daar in handen van een man, te naijverig op gezag en heerschzuchtig van aard, dan ontstaan ligtelijk botsingen, die, bij het betrachten van bezadigdheid en wijs beleid, vermeden kunnen worden. Het Gouvernement loopt dan gevaar in groote moeijelijkheden gewikkeld te worden, en wordt, ondanks zich zelf, te gereeder medegesleept, naar gelang dat de staat van zaken en een terugzigt tot vroegere gebeurtenissen te beter aantoont, dat eene beslissende tusschenkomst vereischt wordt. Op die wijze is ook de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN onverwacht overvallen geworden.

Met opzigt tot de Chinezen in Westelijk Borneo, bestond geene reden tot beduchtheid. Zij waren rustig, ofschoon het gezag des Gouvernements en van den sulthan van Sambas sedert ettelijke jaren miskennende. Die staat van zaken vorderde zeer dringend eene voorziening, en men mogt van den benoemden resident verwachten, dat hij daarop zijne aandacht vestigen zou en aan de regering vertoogen zou inleveren, opdat die voorziening mogt plaats vinden. Aan de regering alsdan de beslissing, en aan den resident de verpligting, om die op geenerlei wijze vooruit te loopen, om het status quo angstvallig te bewaren.

Maar geheel anders was de handelwijze van den resident. Kort voor

dat hij het bestuur aanvaard had, in den aanvang van 1850, was bij den toen nog fungerenden assistent-resident van Sambas berigt ontvangen, dat in de rivier Sedouw, strijdig met de bestaande bepalingen, zout, opium en buskruid was ingevoerd. De opium-pachter te Sambas had deswege klagten bij hem ingebragt. De assistent-resident had van de kongsie Taikong de uitlevering van de smokkelaars gevorderd; maar die uitlevering was niet verkregen. Bedreigingen waren te vergeefs gebezigd. De benoemde resident vond de zaken in dezen verwikkelden toestand. Hier rijst de vraag: welke was de roeping van dien besturenden hoogen ambtenaar, in verband tot het noodzakelijk beginsel om rust en vrede te handhaven, tot dat de regering zelve beslist zou hebben? Die roeping kon geen andere zijn, dan om de gemoederen tot bedaren te brengen, zoowel te Sambas als bij die van Taikong. De resident kon het te eerder doen, dewijl de assistent-resident te Sambas inmiddels was afgetreden en vervangen door iemand, die, zoo als hij zelf, geheel vreemd van alles was. Maar de resident volgde een anderen weg. Hij drong aan op hetgeen de afgetreden assistent-resident geëischt had; en daarop door de Chinezen meer en meer gedrongen en in het naauw gebragt, vroeg hij aan den Gouverneur-Generaal eene militaire expeditie en scheepsmagt, tot het instellen eener blokkade der kusten.

Daar nu de resident zijne roeping aldus miskende, mogt men vertrouwen, dat de Gouverneur-Generaal hem zou te regt wijzen. Hij toch wist, dat de regering, in de gegevene omstandigheden, niet bij magte was, om de Chinezen op Borneo's Westkust tot onderwerping aan ons gezag te dwingen; althans niet zonder de goedkeuring, medewerking en ondersteuning van het opperbestuur in Nederland. Eene wijze staatkunde schreef dus voor, om, tot dat de tijd daartoe zou gekomen zijn, nieuw verzet en oorlog te verhoeden.

De heer ROCHUSSEN zegt in zijne „verdediging" niet, of hij, in dezen stand der zaak, den raad van Nederlandsch Indië gehoord heeft, of hij, in overeenstemming met dien raad, besloten heeft aan den kommandant van Z. M. fregat *de Rhijn* in last te geven, om zich, op zijne reize naar China, met zijn état major te Pontianak en te Sambas te vertoonen en om daar te blijven, zoo zulks door uitgebroken onlusten dringend noodzakelijk mogt worden geacht, *in welk onverhoopt geval de bevelvoerende officier handelen zal, zoo als in overleg met den resident zal worden geacht ten meesten nutte van den lande te zijn.* Daar de heer ROCHUSSEN, die de archieven van het departement van koloniën zegt geraadpleegd te hebben, daaromtrent zwijgt, meenen wij te mogen aannemen, dat hij, bij dezen eersten stap, die tot oorlog voerde, den raad van Nederlandsch Indië *niet* heeft gehoord. Ware dit wel geschied, de raad van Indië zou den Gouverneur-Generaal vermoedelijk hebben gewezen op de welligt ernstige gevolgen van zijnen maatregel.

Die ernstige gevolgen bleven niet achterwege. De resident overreedde den kommanderenden officier van Z. M. fregat *de Rhijn*. Hij maakte ge-

bruik van het aanwezen van dien bodem, om door kracht van wapenen de praauw te Sedouw te doen bemagtigen. Hij wilde eklatente satisfaktie en daarstelling van nieuwe grondslagen voor het politiek bestaan der Chinesche kongsies op de geheele westkust. Intusschen mislukte in Junij 1850 het doel van de aldus door den resident *eigenmagtig* geprovoceerde magtsontwikkeling ter tuchtiging van de overmoedige Chinezen te Sedouw.

Ziedaar den oorsprong van den sedert gevoerden en nog niet geëindigden krijg, van eene wel schitterende overwinning te Pamangkat, maar ook van eene *nederlaag* van 's Konings zeemagt bij Sedouw, en van eene nederlaag van 's Konings landmagt bij de helling van Pamangkat, en onlangs van het bijna gevangen nemen of afmaken van den kommissaris PRINS, die in 1853, door den Gouverneur-Generaal DUYMAER VAN TWIST, naar de oproerigen werd afgevaardigd. Thans is het gezag op Borneo's westkust in andere handen gesteld. De nieuw opgetreden Gouverneur-Generaal schijnt te hebben ingezien, dat daartoe groote noodzakelijkheid bestond.

De „verdediging" van den heer ROCHUSSEN volgende, stuiten wij op nog iets anders. In Augustus 1850, althans volgens den datum der aan den luitenant-kolonel SORG medegegeven nota van het militair departement, besloot de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN tot het zenden eener militaire en maritime expeditie naar Sambas. De „toelichtingen" in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* zeggen, dat zulks plaats had, na de militaire- en marine-departementen gehoord en met den chef van den generalen staf, bij afwezigheid van den kommandant des legers, gekonfereerd te hebben, en na vervolgens het advies van den Raad van Indië ingewonnen te hebben. Werd zulks niet in de „toelichtingen" vermeld, er zou ook nu weder aan getwijfeld kunnen worden, of de heer ROCHUSSEN den Raad van Indië gehoord had, daar hij zelf van die omstandigheid geen het minste gewag maakt. De vraag doet zich voor, of de Raad van Indië het zenden van die militaire en maritime expeditie heeft aanbevolen? Of hij de meer schitterende dan wel doordachte voorstellen tot verovering, organisatie en exploitatie deed, door den heer ROCHUSSEN in zijne hiervoor gemelde § 5 bedoeld; dan wel of de Raad van Indië welligt integendeel den Gouverneur-Generaal heeft herinnerd, hetgeen hij hem misschien reeds vroeger zou herinnerd hebben, ware hij vroeger gehoord, het oude spreekwoord namelijk: *bezint eer gij begint?*

Het is gebeurd, juist twintig jaren voordat de heer ROCHUSSEN zich zoo onverhoed door den noodlottigen staat van zaken met opzigt tot de Chinezen van Borneo's westkust liet overvallen, in 1830, dat men den toenmaligen Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH de noodzakelijkheid voorspiegelde, van het zenden tegen de Chinezen eener militaire expeditie van minstens duizend man. De heer VAN DEN BOSCH gaf echter niet toe. Een kostbare en langdurige oorlog werd er door vermeden. Twintig jaren lang hield men dit gaande. Had de heer ROCHUSSEN, zoo als wij erkennen dat wenschelijk zou geweest zijn, een „ander beginsel" willen in toepassing brengen, na rijpe overweging, na ruggespraak met het opperbe-

stuur in Nederland, hij zou zijn naam in dit opzigt eervol in de geschiedrollen van Indië hebben vermeld gezien. Thans echter, zooals de zaken zich hebben toegedragen, kan hem de getuigenis niet worden gegeven van te hebben gehandeld naar eene voorzigtige en wijze staatkunde. *Hij heeft niet geleid, niet bestierd, maar hij heeft zich door de omstandigheden laten regeren.* Deze hebben hem geleid, geslingerd en eindelijk doen zoeken naar een herstel van zaken, op den voet, waarop ze waren toen hij het bestuur aanvaardde. Magteloos om die zaken te brengen op eenen voet strookende met onze waardigheid, waren ook zijne spade pogingen vruchteloos, om met de Chinezen, die eenmaal tot openbare vijandelijkheid waren gebragt, te transigeren, hen door huis-middeltjes te bevredigen.

De heer ROCHUSSEN heeft onzes inziens niet bewezen, dat hij gehandeld heeft volgens art. 23 van het Indisch regerings-reglement: „De Gouverneur-Generaal *beslist*, in welke gevallen, een oorlog tegen een der Indische vorsten of volken zal *begonnen* worden", en volgens art. 37 der instruktie van den Gouverneur-Generaal: „In de toepassing van art. 23 van het regerings-reglement, zal de Gouverneur-Generaal *zorgen*, dat geen oorlog tegen inlandsche vorsten of volken begonnen wordt, dan nadat *alle middelen tot behoud van vrede vruchteloos beproefd zijn.*" En het blijkt niet, dat de heer ROCHUSSEN naar behooren voldaan heeft aan art. 11 van het regerings-reglement: „De Gouverneur-Generaal *is gehouden*, den Raad van Indië te raadplegen, zoowel in algemeene als bijzondere aangelegenheden, het dagelijksch bestuur betreffende."

Zoo de jongste partikuliere tijdingen waarheid behelzen, dan zou men thans, aan onze zijde, zoodanig naar den vrede met de Chinezen wenschen, dat wij niet alleen de herstelling van het kongsie-bestuur willen inwilligen, maar zelfs hebben aangeboden, om, indien de Chinezen tot onderhandelen genegen waren, hunne gezanten te laten *afhalen*.

(Ingezonden.)

Iets over de misbruiken van inlandsche hoofden op Java.

In de 3de aflevering van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* van het jaar 1853, wordt een opstel gevonden over den vrijen arbeid in de residentie Cheribon, dat de liberale denkwijze van hen, die het als een vasten stelregel beschouwen, dat den Javaan het juk van verpligte teelt van stapelprodukten langzamerhand dient te worden ontnomen, aan het wankelen brengt. Immers na de schoone uitweidingen over den vrijen arbeid in die residentie ingevoerd, bij het snijden en transporteren van het suikerriet naar de fabrieken, komt er eene zinsnede in voor, die alles behalven vrijheid ademend is. Het planten en onderhouden van het suikerriet zoude, volgens de meening van den schrijver, nog steeds door middel van den bestaanden dwang (van de inlandsche hoofden) moeten plaats hebben. Dit is stellig menigeen niet zeer duidelijk voorgekomen, wetende aan welke kwellingen de planters, hoofdzakelijk bij die kultuur, ten behoeve van eenige bevoorregten, zijn blootgesteld. De berekening van de voordeelen, welke de suikerrietsnijder en vervoerder naar de fabrieken in Cheribon en Pasoeroean ontvangt, is een zeer schoon en waarachtig tafereel; doch wanneer, als keerzijde daarvan, eene even waarachtige schilderij werd opgehangen, waarop het lot van den planter naar het leven is afgemaald, dan zou bij den gemoedelijken beschouwer onwillekeurig de gedachte oprijzen, dat ook daarvoor een gunstiger tijd zal moeten aanbreken. En dat zal ook zeker geschieden, wanneer de bejagers van groote fortuinen niet meer zullen worden toegelaten, dan onder het beding *van individuëel met den planter te kontrakteren.*

De groote voordeelen, welke de Javaan in de twee genoemde residentiën heeft van den laatsten handenarbeid aan het riet te besteden, springen in het oog; terwijl de planter nog onder den druk blijft zwoegen, blootgesteld als hij is aan de meest willekeurige verordeningen. Dit doet natuurlijk den opmerkzamen lezer pijnlijk aan; hij betreurt het, dat het uur nog in lang niet zal slaan, waarop de Javanen wederom in het genot zullen geraken van vrije beschikking over hunne velden en handenarbeid; hij betreurt dat te meer, als hij weet, dat de Javaan zucht onder den dwang, om zijne rijstvelden, in den omtrek van de fabriek en waarvan hij landrenten betaald, met suikerriet te beplanten; dat hij $^9/_{10}$ gedeelte van de afgestane velden in ruiling ontvangt in eene ver afgelegene dessa, in eene gemeente waar men hem als vreemdeling noode ziet aandeel nemen in haren grond; dat hij daarom liever zich vernoegt met eene kleine tegemoetkoming, en geen aanspraak maakt op het verkregen regt tot bebou-

wen. Daarentegen ontvangt de landbouwer van verre streeken aandeel in de groote uitgestrektheid velden, aangewezen voor de teelt van suikerriet, waarbij hij 3 tot 4 maanden lang met zijne buffels tegenwoordig moet zijn en zijne huishouding verwaarloozen, zoo dat hij, in zijne dessa terug komende, zijn huis onder de glaga en klimop bedolven, en zijne familie bij anderen inwonende terug vindt. Het gebeurt ook wel eens, dat vrouw en kinderen, gedurende zijne afwezigheid, van gebrek omgekomen zijn! Zij ontvangen voorschot, zult gij zeggen; o ja! maar dat weinige hebben zij wel noodig om zich zelve, als vreemdelingen bij de fabriek, te onderhouden. En als men bij dat alles overweegt, dat, na alle moeite en opofferingen, het riet aan eene klassifikatie wordt onderworpen, waarbij de hoofden, ten behoeve van den fabrikant, de uiterste partijdigheid althans kunnen aan den dag leggen, dat de planter zich dus alles moet laten welgevallen, wijl het „Kompanie poenja prentah" is, — dan weet men wel aan welke jammerlijke verongelijkingen hij is blootgesteld. Een Javaansch hoofd toch ziet er gewoonlijk geen kwaad in, zijne minderen tot het merg toe uit te zuigen; en waar kan hij het meer ongestraft doen dan in die residentiën, waar het stelsel van kultures in werking is?

Men verkeert wel eens in den waan, dat de planter het geld voor elken pikol verkregen wordende suiker in handen krijgt; doch zulks is geenszins het geval; ofschoon door de gewestelijke besturen en ondergeschikte Europesche ambtenaren alle middelen worden te baat genomen, om zich van eene rigtige uitbetaling te overtuigen.

Voor dat de planter over het hem toekomende kan beschikken, na de sluiting der rekening van den suiker-fabrikant, verloopen ongeveer 18 maanden, te rekenen van den tijd, dat hij zijne velden tot den aanplant beploegt. Op dat zelfde tijdstip nemen ook de geldelijke uitschotten, die hij zelf heeft, eenen aanvang, hoofdzakelijk wegens de hulp (sambatan) die hij genoodzaakt is in te roepen, en welke zoo menigmaal herhaald wordt, als in de riettuinen wordt gewerkt. Die hulp of sambatan bestaat in eene vrijwillige bijdrage van vee en handenwerk òf van lieden, die niet in de suikerkultuur deelen, òf van zulke suikerplanters, die reeds dezelfde hulp hebben genoten of wederkeerig bij voorkomende gelegenheid daarvan wenschen gebruik te maken. Wel is waar wordt geen geld bij zulke gelegenheden gegeven; doch de inkoop van alle benoodigdheden als: rijst met toespijzen, gebak, betel, tabak en zelfs opium voor de bekende liefhebbers in het schuiven, maakt een groot deficit in zijne finantiën, en tot dat einde worden wel eens voorwerpen van waarde, als gouden krisschede enz. beleend, ten einde bij die gelegenheid uit te halen.

Als men hierbij nu in aanmerking neemt de rekening, welke zijn dessa's-hoofd maakt, als het jaar om is, voor gedane verstrekkingen ten nutte der riettuinen, de beleeningen tegen 240 pCt. 's jaars op de te ontvangene gelden, en eene menigte andere uitgaven en opofferingen, dan zal men moeten bekennen, dat den planter, als de tijd verstreken is voor hij geld in handen krijgt, zeer luttel overblijft.

Het snijden en vervoeren van het riet naar de fabriek worden gezegd, in Cheribon en Pasoeroean een goede winst op te leveren. Dit heeft de schrijver van het bewust artikel natuurlijk met geen ander doel ter nedergesteld, dan om aan te toonen, hoe goed de Javaan, bij die bezigheid te werk gesteld, het in die residentiën heeft. Mijne beschouwing komt intusschen over het algemeen hierop neder.

Bij eene aanhoudende inspanning kan een Javaan ten allerhoogsten 40 of 50 bossen, elk van 25 rietstokken, per dag snijden, als zij overeind staan; wanneer het riet omgevallen is verandert het cijfer van 40 of 50 tot 25. Dit werk gaat overigens gepaard met het zuiveren van het riet van verdroogde en top-bladeren, het bossen, binden en op hoopen leggen. Om het riet te vervoeren, kan gemiddeld eene kar of grobak twee malen van de velden naar de fabriek heen- en weergaan. Elke vracht wordt nagenoeg overal op 25 bossen bepaald van ongeveer 40 kati's ieder; zoodat bij elken rid ongeveer 1000 kati's of 10 pikols aan riet naar hunne bestemming gebragt worden. Gesteld nu, dat menschen en beesten gedurende de vier maanden, dat de suikermolen aan den gang is, het zoo vermoeijende werk uithouden en dat ziekten noch sterfgevallen plaats hebben, dan moet nog ééne omstandigheid in aanmerking worden genomen, welke in weinige residentiën, waar de suikerkultuur van wege het Gouvernement is ingevoerd, een te groote hinderpaal is, dan dat daar vrijwillige koelis kunnen worden verkregen; want, gedurende het maalsaisoen moet de vervoerder, zoo wel als de rietsnijder, eenen plaatsvervanger stellen tot het verrigten van heerendiensten, dien hij niet minder dan tegen *f* 20 voor dat saisoen verkrijgen kan. De plaatsvervanger kost op sommige plaatsen wel eens *f* 40 en meer *), daar de prijs stijgt naar gelang de heerendiensten zwaarder zijn of worden, hetgeen weder afhangt van de luimen van het gewestelijke inlandsche hoofd, die naar willekeur de bevolking om de drie of om de vijf dagen eens laat uitkomen ten behoeve van die diensten.

Het geschiedt ook wel eens, dat dienstpligtigen zich bij hun hoofd van de heerendiensten vrij koopen, tegen minderen prijs dan waarvoor zij eenen plaatsvervanger verkrijgen kunnen; doch komt dit ter ooren van eenen Europeschen ambtenaar, dan is daarvan het gevolg, dat het hoofd ontslagen wordt en de dienstpligtige zijn geld verliest, en bovendien nog beboet wordt ten behoeve zijner makkers, welke anders door deze klandestine handelwijze schade zouden geleden hebben.

Som nu eens in uwe gedachten de bezwaren op, welke èn de planter èn de gewone werkman, tot het verschaffen van het suikerriet, ten behoeve van den fabrikant, te torschen hebben; vergelijk daarmede de groote rijkdommen welke de suikerfabrikanten over het algemeen verwerven; werp eens eenen doordringenden blik op de handelingen van sommige fabrikanten, die voor *f* 50.000 en meer 's jaars nog veel suikerdeelen in zich be-

*) Het montant moet vooruit worden voldaan en gewoonlijk tegen zware interest worden opgenomen.

vattenden siroop verkoopen, eenig en alleen om daarvan den planter niets te behoeven te voldoen; haal u voor den geest de zoo menigvuldige middelen, welke den inlandschen hoofden ten dienste staan, om, onder de leus van 's Gouvernements bevelen, de schamele gemeente het hare afhandig te maken — en dan vraag ik u vrijmoedig, wat is uwe gevolgtrekking?

Verre zij het van mij, den geachten schrijver van het genoemde artikel te willen tegenspreken, of het prijzenswaardige daarin vervat te verkleinen. Algemeen houdt men het er inderdaad voor, dat de vrije koeli's bij het snijden en transporteren van suikerriet in Cheribon en Pasoeroean goede zaken maken. Intussehen zal door mijne toelichting de oplossing van de vraag kunnen bevorderd worden, waarom die werkzaamheden niet reeds sedert lang, in navolging van laatstgemelde residentie, bij alle fabrieken op Java zijn ingevoerd? Die oplossing zal gemakkelijk zijn, als men daarbij de plaatselijke aangelegenheden, de duurte van eenen plaatsvervanger, de dispositie van de Javasche hoofden om te knevelen enz., in aanmerking neemt.

Welligt zult gij er met mij toe overhellen het besluit op te maken, dat de geringe Javaan onder den nog bestaanden dwang, waaronder hij reeds al te lang heeft gezucht, niet meer kan blijven. Want ziet! De suikerfabrikanten zijn, op eenige uitzonderingen na, schatrijk geworden, en, wat nog meer zegt, de Javaansche hoofden zijn toegenomen in magt en heerlijkheid, — terwijl de landbouwende klasse tot het uiterste is gebragt. — En wilt gij weten, waartoe de berispelijke praktijken van de inlandsche hoofden, die onder dit dwangstelsel ongestraft gepleegd worden, moeten dienen? Schoorvoetende ga ik er toe over het te zeggen, want het is eene zeer immorele zaak, waarin het gouvernement betrokken is en waaruit schatten geput worden door eenige industriele Chinezen, terwijl een aandeel in 's Lands schatkist vloeit. Niemand vaart er beter bij, dat de geadministreerden elkander bestelen, berooven en uitzuigen, dan de amfioenpachter, in wiens kas het bloedgeld van den geringen Javaan wordt vergaard; terwijl geen misdaden ontzien worden, wanneer slechts de hartstogtelijke schuiver aan zijne neiging kan voldoen. Gelooft niet, dat er vele hoofden worden gevonden, die aan de opium niet verslaafd zijn, hoe zij allen ook met dure eeden u willen overhalen het tegendeel aan te nemen. De pachter zorgt wel, dat de wellusteling reeds in zijne prilste jeugd met het gebruik daarvan bekend worde. De veelwijverij, die hem reeds als jongeling uitput, werkt zulks uitmuntend in de hand, want magteloos als hij is, wordt hij door het amfioen rooken kortstondig, of liever voor eenige oogenblikken, opgewekt, om echter naderhand tot eenen nog ergeren staat van verzwakking en verdooving naar geest en ligchaam te vervallen. Zal nu de daaraan eens verslaafde jongeling, tot rijperen leeftijd gekomen, de zelfbeheersching bezitten, om zich daarvan te onthouden, wanneer hij in eene gouvernements betrekking is geplaatst, nu de middelen hem ten dienste staan, om zijn serail naar hartelust te vergrooten? Dit is niet denkbaar.

Daar de geringe Javaan in zijne gelijken een amfioen-schuiver verfoeit, is dit kwaad, even als de polijgamie, bij hem niet zoo bijzonder doorgedrongen, voornamelijk niet bij de landbouwende klasse. Nu kan men uit dien hoofde nagaan, welke ongehoorde knevelarijen vereischt worden om een debiet, dat stellig nimmer zoo groot is geweest als na de uitbreiding van de geforceerde kultures, staande te houden.

De vraag, of het amfioen-monopolie zoude kunnen worden afgeschaft, heeft reeds menig een bezig gehouden. Sommigen beweren, dat, bij eene vernietiging van dit mononolie, het gebruik van dit zede- en ligchaambedervend heulsap evenwel en in gelijke mate zal plaats hebben. Dat is echter mijns bedunkens een valsche stelling, waartegen reeds dadelijk de Preanger-regentschappen pleiten, in welke residentie geen opium-monopolie bestaat. Zij levert integendeel het bewijs op, dat de art. 23 en 24 van de instruktie voor den Gouverneur-Generaal van Bataafsch Indiën, behoorende tot het rapport van de kommissie voor de Oost-Indische zaken, vervat in hare missive aan het staatsbewind van den 31 Augustus 1803, over geheel Java hadden kunnen worden gehandhaafd; en wij kunnen ons overtuigd houden, dat de weering van het verkoopen van amfioen, gelijk toen werd aanbevolen, geheel andere resultaten zoude hebben ten gevolge gehad.

Het is overigens eene waarheid, dat de inlandsche hoofden worden bezoldigd uit 's lands kas, niet om hunnen tijd te verbeuzelen en den gemeenen man, om zoo te spreken, de huid over de ooren te trekken, maar om naar beste krachten mede te werken tot het algemeene welzijn, opdat de last, dien gemeenen man opgelegd door de geforceerde kultures, niet te zwaar worde. Elke verdrukking van hunne zijde is uit dien hoofde dubbel strafwaardig.

Kunnen de door de Javaansche ambtenaren in het oneindige gepleegd wordende misbruiken door de gewestelijke besturen worden tegengegaan? De onmogelijkheid daarvan wordt door niemand betwijfeld, want daartoe zijn er veel te weinig Europesche ambtenaren in funktie. En tot bewijs, dat die besturen de misbruiken werkelijk ook niet weeren, kan eene vergelijking strekken van de inkomsten der Javaansche hoofden met hunne verteringen. Men zal daaruit dadelijk inzien, dat de hun toegelegde traktementen slechts als eene geringe te gemoetkoming in hun huishouden kunnen beschouwd worden. De inlandsche koffijpakhuismeesters (mantri goedang kopi), bij voorbeeld, hebben een traktement van *f* 50 's maands en kunnen daarvan ruimschoots hun serail voorzien, equipages houden en diergelijken. Is het niet duidelijk, dat de geringe Javaan, wien wel is waar door het Gouvernement *f* 10 koper voor elke pikol koffij verzekerd wordt, maar die, bij het brengen van zijn produkt aan het kleine koffijpakhuis, aan de diskretie van den mantri goedang is overgeleverd, in het ontbrekende zal moeten voorzien?

Om de hoofden in het algemeen op Java in het knevelen tegen te gaan, zoude het Gouvernement dus een groot personeel van Europeanen moeten op de been hebben; dit stem ik volgaarne toe; maar men vergunne mij

dan ook de vergelijking, dat dit gelijk zoude staan met de handeling van eene huisvrouw, die, uit vrees, dat de kok het eten vergiftigt, eenen tweeden in funktie stelt, om den eersten te surveilleren.

Het Gouvernement heeft blijken genoeg gegeven van te vreezen, dat de hoofden den gemeenen man knevelen, en ook zijn daarvan voorbeelden in overvloed. Men heeft wel eens gevraagd: waarom schaft het dan die hoofden niet af en stelt daarvoor Europeanen aan? De heer A. DE WILDE heeft in zijn werk „de Preanger Regentschappen," uitgegeven in 1830, daarover gesproken en zijne woorden mogen wel herhaald worden.

„Het zijn de regenten en hoofden, die hunne onderhoorigen op eene verregaande wijze knevelen; want niets is er, dat de gemeene man zijn eigen noemen kan; zelfs van zijne kinderen, zoo onder deze meisjes gevonden worden, die er wel uit zien, is hij niet zeker; deze worden hem willekeurig ontnomen, en tot bijzitten der regenten en hoofden gemaakt. Gaat de regent ter jagt, dat zeer dikwijls gebeurt, dan vallen zijne jagers, als stroopers, op de veld- en boomvruchten der in de nabijheid van het jagtplein gelegene gehuchten aan; en dikwijls worden 50, 60 en meer buffels ontboden, op ieder van welke een man of jongen gezeten is, om langs een zeer grooten omtrek het wild op te drijven, waardoor die menschen met hun vee telkens, eenen ganschen dag en langer, van hunne werkzaamheden worden afgehouden *).

„Zoo de Europesche opziener der koffij-kultuur met dit alles niet instemt en de knevelarijen der regenten en hoofden tracht tegen te gaan en daarover klaagt, dan weet de regent het doorgaans zoodanig te bewerken, dat de opziener naar een ander regentschap wordt verplaatst, waar hij dan met geene goede oogen wordt aangezien, wijl zijn nieuwe regent weet, waarom hij verplaatst is. Blijft hij echter waar hij was, dan kan hij geen goed meer doen; want alles werkt hem tegen, en hij verkeert dan in eenen zeer onaangenamen moeijelijken toestand.

„In meest al de distrikten hebben de regenten eene menigte van jagt- en jonge paarden staan, welker getal honderden beloopt. Elk paard heeft een' man, die het verzorgt. Deze menschen zijn, zoo niet geheel, voor het grootste gedeelte althans, aan de koffij-kultuur onttrokken, en worden, hetzij de afstand van uren of dagen is, naar willekeur, in de hoofd-negeri ontboden, om de paarden te vertoonen; en ook dit weder gaat alles ten laste en bezwaar van den gemeenen man.

„In de distrikten, waar de uitgestrektste weiden gevonden worden, houden de regenten hunne buffels en andere hoornvee-fokkerijen en paardenstoeterijen, waarover soms aan geheele gehuchten de oppassing is aanbevolen en welke daardoor van andere werkzaamheden zijn afgescheiden. De hoofden volgen in dit alles het voorbeeld hunner regenten na; en aldus is ieder in zijnen rang een grooter of minder onderdrukker van den gemeenen man.

*) Dit alles heeft betrekking op de Preanger-regentschappen, in den tijd toen de heer DE WILDE aldaar woonde. Thans is ook daar in dit opzigt verbetering. DE REDAKTIE.

„Hetgeen hierboven omtrent het gedrag der regenten en hoofden gezegd is, kan niet dan bij allen, die in de regentschappen lang genoeg verkeerd hebben, bekend zijn. Buiten dit alles, zouden er nog vele stukken betrekkelijk de handelwijze der regenten, van het grootst aanbelang, en waarvan men gruwen zoude, kunnen verhaald worden, indien de rivieren, welke achter de dalms of de verblijfplaatsen der regenten loopen, spreken of getuigen konden; doch hierover wil ik liefst niet verder uitweiden.

„Al deze knevelarijen en onderdrukkingen van den gemeenen man kunnen onverwijld geweerd en te keer gegaan worden, indien de regenten uit hunne posten ontzet, en de distrikts- en mindere hoofden onder het onmiddellijk opzigt van fatsoenlijke en bekwame Europeanen geplaatst werden. Het ontslaan der regenten uit hunne betrekking tot het Gouvernement zoude op eene, voor hen voordeelige, wijze kunnen geschieden, door het toekennen van een jaarlijksch pensioen en het in bezit laten van die rijstvelden, welke zij als hunnen eigendom beschouwen. Van deze rijstvelden zouden zij alleen tiend-vrij kunnen zijn; terwijl, buiten deze regenten, hunne familie, de distrikts- en verdere hoofden als tiend-pligtigen zouden moeten aangemerkt worden.

„Om aan gemelde regenten, bij hun ontslag uit 's lands dienst, één of meer kampongs toe te staan, welker inwoners zij voor niet al dat slaafsche werk kunnen laten verrigten, hetwelk zij gewoon zijn door hunne onderhoorigen te laten doen, zoude ik ten sterkste afkeuren: wijl deze dorpen dan de toevlugts-oorden zouden worden van vagebonden, ledigloopers, enz., en een slecht voorbeeld aan de overige zouden geven, daar het zeker is, dat de regenten naar hunne dorpen, zoo veel mogelijk, meer volks zouden trachten te lokken, om daardoor steeds over een grooter aantal menschen het gezag te kunnen voeren.

„Door hun eene behoorlijke jaarwedde toe te staan, zoude men hen in staat moeten stellen, om die personen, welke zij als bedienden noodig hadden, te onderhouden, even als zulks het geval is met alle Europeaansche ambtenaren op het eiland *)."

Wanneer aan deze wenken eenmaal gevolg mogt worden gegeven, dus wanneer in plaats van regenten, patehs, distriktshoofden en mantris, Nederlanders zijn aangesteld, kan het Gouvernement met goed gevolg de kultures op eenen voortreffelijken voet brengen. Dan eerst zal de christelijke godsdienst krachtig wortel vatten in eenen zoo vruchtbaren bodem, opdat (zoo als twee eeuwen geleden, tot glorie van ons voorgeslacht, de Staten-Generaal zich verwaardigden aan te merken) „het werk der kompagnie te beter van God den Heere gezegend zal worden." Dan eerst wordt de landbouwer vrij, al ware het ook onder den druk der dwangkultuur.

Doch welk eene schrikbarende benaming van eene instelling, waarmede door den oorspronkelijken insteller niets dan het beste is bedoeld! Of is het

---

*) Zie A. DE WILDE *de Preanger Regentschappen, op Java gelegen.* Amst. 1830, blz. 195 enz.

stelsel in de vorstenlanden dan op eenen anderen voet geschoeid, in de vorstenlanden waar thans zoo veel koffij, indigo, suiker en andere produkten voor de Europesche markt worden voortgebragt? Het is hetzelfde als hetgeen de Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH heeft ingevoerd; doch daar, in Soerakarta en Djokdjokarta, zijn de landen aan partikulieren, meest Europeanen, verhuurd, die onmiddelijk met den planter in aanraking staan, en waar regenten noch eenige andere hoofden zich, verwoestend en de bevolking uitzuigende, tusschen haar en de ondernemers plaatsen, zoo als in de gouvernements residentiën. Men neemt daar ook slechts de produktieve magt in aanspraak, en niet die, welke het gevolg is van overheersching, onderdrukking en afzetterij.

Op die verhuurde landen bevinden zich voor de leus inlandsche politiebeambten door de hoven benoemd, doch zij zijn bijna geheel buitén funktie; want zelden gebeurt het, dat eene zaak voor hunne regtbank wordt gebragt, omdat de Javaan, eens aan het Europesche direkte beheer gewoon, nimmer meer aan dat van zijne eigene natie de voorkeur zal geven. De Javaansche aristokratie staat, als eene den lagen stand zeer vijandige kaste, tegenover de bevolking.

Het zij mij vergund nog aan te toonen, hoe het te Magelan is gesteld, waar nog al veel suiker wordt gewonnen door partikuliere fabrikanten. Daarbij komt de invloed van de hoofden niet te pas, want het gouvernement bemoeit er zich niet mede. Zoodra iemand zich daar op eene geschikte plaats met eenen molen heeft gevestigd, wordt door de bevolking der omliggende dorpen suikerriet geteeld, in de veronderstelling dat het bij den fabrikant zal worden van de hand gezet. Als dat riet omtrent zes maanden oud is geworden, gaat de eigenaar of bezitter van eenige duizend stoelen riet het dien fabrikant te koop aanbieden, welke het dan in oogenschouw komt nemen. Dan wordt geboden en gedongen, tot de fabrikant het riet koopt tegen 1, 2 of meer duiten de stoel, naar gelang het gewas wordt bevonden. Op die wijze maakt de fabrikant daar geregeld goede zaken; maar hij wordt er niet schatrijk bij, 't geen mijns inziens ook in geenen deele een vereischte is. De partijen zijn hier aan elkander gewaagd en van elkander afhankelijk; en daar alles geheel vrijwillig toegaat, en er dus geen zweem van dwang *kan* bestaan, is er ook geen reden van bemoeijenis van de zijde des inlandschen bestuurs, hetwelk uit dien hoofde daarbij geen spekulaties kan maken, want het is *geen* „Kompanie poenja prentah."

Dat de hier ter nedergestelde regelen waarheden en niets dan waarheden bevatten, weet ieder ambtenaar op Java, die bij de kultures geplaatst is, en die zich met de huishouding van den Javaan, zoo groot als klein, tracht bekend te maken. Daar zich bovendien reeds zoo vele stemmen hebben doen hooren tegen de dwangkultuur, tegen de knevelarijen der hoofden, tegen de amfioenpacht en tegen welke reeks van misbruiken al niet meer, zoo zal ook stellig eenmaal onze geëerbiedigde Koning zijne blikken op dit door de natuur zoo rijk gezegende eiland vestigen, om datgeen te

doen wat vereischt wordt tot het welzijn van dit goede volk. De bodem van dit eiland laat niets te wenschen over, maar veel, zeer veel, wordt er gewenscht en gehoopt ten behoeve van tien millioen zielen, die ten speelbal worden gelaten van eenige duizende hoofden.

De feiten zijn bekend; ze liggen bloot voor de oogen van het tegenwoordige geslacht; waarom zoude men dan nog steeds de oogen willen sluiten voor het dagende licht, en doof zijn voor de stem der waarheid, eene stem, die, ten spijt van spekulanten op suikerkontrakten, en ondanks de zucht naar behoud of reaktie van enkele ambtenaren, met kracht zich zal doen hooren en vroeg of laat overwinnen. Daarom zijn wij gerust voor de toekomst. Maar desniettemin zal er hardnekkig en lang moeten worden gestreden. Mogten zij, die de waarheid nog trachten te verbloemen, denken aan den wijsgeer SILVIO PELICO, in zijn werk: *Des devoirs des hommes:* „La raison ne sert à rien et devient même nuisible, quand on l'emploie à combattre la vérité, à la decrediter, à soutenir de viles suppositions."

Dat de gezonde rede in 't bestuur onzer Oost-Indische Koloniën eindelijk de overwinning moge behalen, is onze innige wensch.

SAMARANG.
October 1853.

T. L. R.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Toelichting en verdediging van eenige daden van mijn bestuur in Indië, in antwoord op sommige vragen van Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, oud-raad van Indië, door J. J. ROCHUSSEN, Minister van Staat, oud-Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indië. 's Hage 1853.

Wij waren gereed, om in dit nummer van ons Tijdschrift een verslag te geven van het werk, zoo even vermeld, en onze eigen meening over het geschrift van den heer ROCHUSSEN te doen kennen, toen het hieronder volgende artikel, met den daarbij behoorenden geleide-brief, ons ter plaatsing werd toegezonden.

Ofschoon, gelijk wij meermalen te kennen gaven, de vijandige houding van den schrijver van dit stuk ons een raadsel was, dewijl het ons voorkwam, dat zijne oppositie tegen het koloniale stelsel in den grond niet veel van de onze verschilde; en ofschoon dat raadsel, ook door zijne tegenwoordig schrijven, ons niet volkomen is opgelost, maken wij toch geene zwarigheid dat artikel te plaatsen. Wij weten zaken van personen te scheiden; wij wijzen mannen van kennis en ervaring niet als bondgenooten af, al meenen wij ook over vroegere handelingen ons te moeten beklagen; wij stellen de bladzijden van dit periodiek geschrift open voor elk, die met ons eene noodzakelijke verbetering en hervorming in het bestuur van Nederlandsch Indië tracht tot stand te brengen.

Ons eigen oordeel over het geschrift van den heer ROCHUSSEN laten wij alzoo voorafgaan door de hieronder volgende beschouwingen.

Aan
de Redactie van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*.

De bijgevoegde aanmerkingen op eenige §§ van de, in het hoofd vermelde brochure, van den heer J. J. ROCHUSSEN heb ik de eer uwe redaktie aan te bieden.

Misschien zal de redaktie verwonderd zijn, van *mij* een stuk voor *haar* tijdschrift te ontvangen. Dit raadsel is met eenige woorden op te lossen.

Verscheiden malen heb ik stukken, in het genoemde tijdschrift voorkomende, hevig gegispt, niet om de strekking, maar om het onnaauwkeurige in de bijzonderheden, en dat wel om de eenige reden, dat dit tijdschrift sedert jaren de vraagbaak is over Indische zaken, zijne strekking geene andere is, dan de verkrijging van wezenlijk nuttige verbeteringen voor de kolonie, en dus verkeerde voorstellingen in *dat* tijdschrift meer kwaad doen, dan wanneer die

door een ander orgaan der drukpers waren gedaan. Daarom heb ik berispt, hoezeer mijne in dagbladen en geschriften geuite denkbeelden in de hoofdzaak altijd met die van het tijdschrift overeenstemden, vooral in den laatsten tijd, wanneer door de wrijving van gevoelen, dat weldadige gevolg der vrije pers, de denkbeelden van alle partijen over cultuurstelsel en vrijen arbeid nagenoeg overeenstemmende zijn.

Nimmer tot eene oppositie quand même behoorende, heb ik zelfs gedurende den tijd dat de Indische regering mij in mijne eer vervolgde, en in mijn fortuin ruïneerde, toch niet geaarzeld, het goede, dat op Java door de regering was daargesteld, tegen verkeerde voorstellingen te verdedigen. Maar indien de regering van diergelijke geschriften misschien partij trekt, hoe gaat zij te werk ten opzigte der gebreken, die men aanwijst, en die, *niet* hersteld, het staatsgebouw langzamerhand ondermijnen? Zij ontkent of geheel en al het bestaan daarvan, of, wanneer die *te* duidelijk te zien zijn, en zij tot eene andere verklaring gedwongen wordt, dan zegt ze hoogstens, dat het eenige schimmel is, dien zij met een lapje (een palliatif) afwrijft; de oppervlakte polijst ze, het wezenlijke laat ze staan, en toch roemt ze hoog op haar ernstig streven, om de bestaande gebreken weg te nemen.

Tegen deze handelwijze, waardoor het Ministerie van Koloniën zich sedert jaren onderscheidt, moeten alle ware vrienden der kolonie zich vereenigen, ten einde niets worde berispt, dat niet berispelijk, niets worde voorgesteld, dat niet volkomen doelmatig is. Indien dan degene, die over het lot der kolonie door het daarstellen van wetten moeten beslissen, geene serviele dienaren eener partij, maar de onafhankelijke voorstanders van het wezenlijk goede zijn, dan kan die vereeniging voor de kolonie niet dan de beste gevolgen hebben.

Met de meeste hoogachting heb ik de eer, mij te noemen enz.

Zutphen,
6 Januarij 1854. H. J. LION.

Eenige daden van den heer J. J. ROCHUSSEN, Oud-Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, getoetst aan zijne brochure.

Sit divus, dummodo non vivus.

Het doel der brochure van den heer ROCHUSSEN was niet zoo zeer, om het door den Oud-Raad van Indië, jhr. J. P. CORNETS DE GROOT, aangevallen wetsontwerp op het beleid der regering van Nederlandsch Indië te verdedigen, als wel de bestrijding der zinsnede, in het werk van genoemden heer voorkomende op blz. 18 en 19 en luidende:

„Waarin trouwens heeft het eenhoofdig gezag zich in Indië dan toch wel onderscheiden? „In de overdrijving van het kultuurstelsel? In de expeditiën naar Bali? In het weder „geheel verlaten van dat eiland? In de Britsche vestiging op de Noordkust van Borneo? „In de verwikkelingen met de Chinezen op de Westkust van Borneo? In de expeditie naar „de Soeloe eilanden? In de gebeurtenissen te Batavia in Mei 1848? In het voorkomen „van den hongersnood der Javanen te Damak en Grobogan? In hulp, toen de Javanen door „epidemische ziekten werden geteisterd? In de bekende oppositiën te Djokjokarta? In het „bannissement van den bisschop GROOFF? In het opheffen van den druk der inwoners van „de Moluksche eilanden? In het recepissen-stelsel? enz."

Niet alleen vindt men in den aanhef van die „Toelichting en Verdediging" een motto, dat, al ware het om de eenige reden, dat het als motto is gebezigd, moeijelijk anders *kan* worden begrepen, dan als gerigt tegen den heer CORNETS DE GROOT; maar ook ziet men in het „Voorwoord,"

blz. X de volgende zinsnede, betrekking hebbende op hetgeen boven uit de brochure van dien heer is aangehaald, en luidende: „In die onzamenhan-„gende en onbewezene beschuldigingen kon ik den bezadigden *regtschapen* „man niet herkennen!"

Wie zoude nu niet een antwoord van den heer C. D. G. verwacht hebben! Ten eerste toch had de heer R. volkomen gelijk, die beschuldigingen „onzamenhangend, ongemotiveerd en onbewezen" te noemen, en daarop te gronden zijn gezegde: dat men daarin den regtschapen man niet herkent. Ten tweede heeft de heer R. zelf dit oordeel gemotiveerd, door de uitgave zijner brochure, die de heer C. D. G. verpligt was te beantwoorden, wilde hij den blaam, door den heer R. op hem geworpen, niet op zich laten rusten; en vooral, wilde hij de kracht en het gewigt zijner argumenten over het daar te stellen Reglement op het beleid der Regering van Nederlandsch Indië niet verzwakken, of geheel krachteloos maken.

Met ongeduld werd dan dit antwoord ook te gemoet gezien en niemand wilde een zoo ervaren en bekwaam man, als de heer C. D. G., die taak uit de hand nemen. Men wachtte — maar in plaats daarvan zie ik dezer dagen toevallig een drietal brieven, die de heer C. D. G. heeft laten drukken, en aan eenige personen doen toekomen. Ik zal op die brieven geene aanmerkingen maken, en alleen dit zeggen. Indien de heer C. D. G. goedgevonden heeft, zich met de *fluweelen* verklaring van den heer R. te vreden te stellen, niemand zal er iets tegen hebben in zoover het den persoon betreft van den heer C. D. G.; maar ook *niemand*, die belang stelt in het toekomstig welzijn van Indië, zal daarin gelijke reden, als de heer C. D. G., tot *zwijgen* hebben gevonden. Ik zeg *niemand;* want degenen, die *tegen* een eenhoofdig bestuur in Indië zijn, zullen, in het door den heer R. geschrevene tot bestrijding van dat bestuur, sterkere gronden vinden dan immer te berde gebragt zijn. En degenen, die *voor* een eenhoofdig bestuur zijn, moeten die brochure eveneens bestrijden, omdat zij daarin de meest zwakke en oppervlakkige verdediging van dat bestuur ontdekken. Zij moeten dus aanwijzen, dat, ten opzigte der *daden*, die de heer R. in zijn boek verdedigt, niet het *eenhoofdige* bestuur de schuld draagt van de minder gunstige uitkomsten bij de eenen, en betreurenswaardige ongelukken bij de anderen; maar alleen de omstandigheid, dat dit bestuur destijds in handen was van een man, die, met de beste bedoelingen, door zijn weifelend, soms overhaast, en nimmer volhoudend karakter, zich wel wist te doen beminnen, maar nimmer te doen eerbiedigen, en nog minder te doen vreezen; eigenschappen, volstrekt noodig in den persoon van een eenhoofdig bestuurder, zal dat bestuur tot goede uitkomsten leiden.

Ten opzigte der meeste punten zal ik de beantwoording overlaten aan deskundigen, die, hoezeer niet heuschelijk in de gelegenheid gesteld, gelijk de heer R. was, van de archieven van het Ministerie van Koloniën gebruik te maken, zich toch in staat zien, de onoverlegde, en soms een volslagen gebrek aan plaatselijke kennis en staatkunde verradende handelingen van

den heer R. met officiële stukken te bewijzen, gelijk dit onder anderen in het „Tijdschrift voor Nederlandsch Indië" reeds is geschied, omtrent de verwikkelingen met de Chinezen op de Westkust van Borneo (§ 3).

Ik zal mij bepalen bij de behandeling van § 10 der brochure, en eenige aanmerkingen op § 12, omdat ik daarover in 1850 reeds mijne meening heb gezegd in N°. 1, 3 en 5 der „brieven over Oost-Indië," waarover mij door de regering een proces is aangedaan wegens hoon en laster; een proces, dat met even veel hatelijkheid als onverstand tegen mij is gevoerd, waarin zich zelfs het administratief gezag gemengd en het schreeuwendst geweld tegen mij heeft veroorloofd, en dat desniettemin, door de onafhankelijkheid der geregtshoven in Indië, tot uitkomsten heeft geleid, die men zal vinden in eene eerstdaags door mij uit te geven brochure, waartoe ik roode, thans echter gedwongen, overga.

In mijne, voor de regtbank te Samarang uitgesprokene, verdediging, zal men de gronden ontwikkeld vinden, waarom ik „brieven over Oost-Indië" in Nederlandsche Couranten heb doen plaatsen. Dezelfde gronden, waaraan ik mij refereer, bestaan ook voor dit schrijven, de zucht namelijk om, bij de op handen zijnde diskussiën over het „Muntstelsel" en het „Beleid op de Regering van Nederlandsch Indië," aan degenen, die daarover moeten beslissen, eenige gegevens te leveren voor de bepaling van hun oordeel, hoe veel waarde zij zullen *kunnen* en *mogen* hechten aan hetgeen daarbij door den heer R. zal worden te berde gebragt, en vooral om aan te wijzen, dat zij daarvan moeten afscheiden het gewigt, 't welk men, om zijne betrekking als Oud-Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indië, op zich zelve daaraan zou kunnen toekennen. Ik vermeen die waarschuwing met volkomen regt te mogen doen, omdat de heer R. dit gewigt zóó overdreven op den voorgrond stelt, zóó zelfs, dat hij, in het voorberigt zijner brochure, de argumenten van den heer C. D. G. reeds bij voorbaat als minder gewigtig wil doen voorkomen, dewijl deze heer, die zijn geheele leven in Indische dienst doorgebragt, en de betrekkingen van algemeenen sekretaris en raad van Indië vervuld heeft, geen Gouverneur Generaal geweest is, tegenover den heer R. die Gouverneur Generaal *is* geweest ....., maar ons zelf verhaalt (bl. 176 enz.), dat hij eerst na zijne benoeming tot Gouverneur Generaal, op de reis naar Indië, door lectuur de noodige kennis van gewigtige Indische aangelegenheden moest opdoen, om daarnaar de op Java te nemen maatregelen te bepalen.

Hoe zeer de heer R. verklaart, van „dagbladartikelen" geene notitie te nemen, (hij liet mij toch voor een dagbladartikel vervolgen), zal hij het wel met mij eens zijn, dat daarin door de schrijvers van die artikelen geene reden tot zwijgen kan gelegen zijn. Zij schrijven immers niet *voor* den heer R. even min als *tegen* zijn persoon, waarvan zij de goedhartigheid en beminnelijkheid zeer gaarne erkennen. Zij schrijven tegen hem als Oud-Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indië, en dat ook nog alleen, omdat hij zich hier in Nederland als competent, en soms als eenig competent regter in de volksvergadering wil voordoen. Het is juist deze zijne indi-

viduele meening, in verband met de door hem geschreven brochure, die deze aanmerkingen heeft uitgelokt, waarbij ik tot voorkoming van misverstand of latere ophelderingen uitdrukkelijk verklaar, dat in het motto de bedoeling van dit schrijven geheel is opgesloten, en het *vivus* natuurlijk alleen doelt op het *staatkundige* leven.

In het „Besluit" zijner brochure zegt de heer R. (bl. 199), dat hij *nieuwe* beoordeelingen of aanvallen waarschijnlijk niet zal beantwoorden indien die niet van den heer C. D. G. komen.

Ik ben daarvan dus uitgesloten, want mijne beoordeelingen zijn *oud* vroeger door den heer R. beantwoord door eene geregtelijke, ofschoon mislukte, vervolging, en thans door mij weder opgevat om de eenige reden, dat de heer R. over zijne daden niet gezwegen, en het oordeel daarover aan de openlijke meening overgelaten, maar vermeend heeft, daarop terug, en die als verdienstelijk te moeten doen voorkomen.

De term, dien de heer ROCHUSSEN bezigt, doet overigens niets af. Dat iemand, die eens de pen in de hand neemt, om te schrijven, zijne meeningen tegen *iedereen* tracht te doen *gelden*, is natuurlijk, en pleit voor de ernstige overtuiging van den schrijver, dat de door hem geuite meeningen juist zijn. Maar wanneer hij eens den handschoen in de arena heeft geworpen, dan heeft hij het regt niet meer, aan iemand, wie het ook zij, te verbieden dien op te nemen; want hij bewijst daardoor alleen, dat hij de vrees van overwonnen te worden achter het voorwendsel van minachting verbergt. De heer R. zoo handelende, en zijne meeningen willende doen aannemen, alleen omdat het de *zijnen* zijn, zal desniettemin aan degenen, die er toe geroepen zijn, moeten veroorlooven, zijne brochure en hetgeen daar tegen geschreven wordt, te vergelijken, aan elkander te toetsen, en daar naar hunne meening te bepalen omtrent de voor Indië daar te stellen wetten. Misschien zullen zij door die toetsing de overtuiging verkrijgen, dat het bestuur van den heer R. (bl. 200) wel met de beste bedoelingen (l'emfer en est pavé), maar geenszins met *naauwgezetheid*, en nog minder met *goed gevolg* is gevoerd, en dat de blaam, dien de heer C. D. G. op het *eenhoofdig* bestuur werpt, indien hij verdiend is, niet moet geweten worden aan dat bestuur op zich zelf, maar wel ter dege aan den ambtenaar, die daarmede gedurende 6 jaren was belast.

De heer R. heeft de beschuldigingen van den heer C. D. G. tegen het eenhoofdig bestuur in afzonderlijke paragraphen behandeld; zelfs heeft hij eene § toegewijd aan de „oppositie te Djokjokarta", onbeduidend en alleen het bewijs leverende (hetgeen de heer C. D. G. ook wel zal bedoeld hebben) van de overijlde en den eerbied voor het hoofd van het bestuur verminderende wijze, waarmede de heer R. te werk ging, door hoofdambtenaren te ontslaan, om voor hun beleedigende motieven, en dan diezelfde ambtenaren weder te bevorderen, onder verklaringen, die bewijzen, dat hij vroeger overijld en onbillijk gehandeld, of dat later zijne goedhartigheid de

bovenhand had gekregen op zijne verpligtingen als Gouverneur-Generaal. In § 10 echter trekt hij drie zeer gewigtige punten in een; de overdrijving van het kultuurstelsel, de hongersnood te Demak en Grobogan (de grootste grief tegen het bestuur van den heer R.) en de epidemiën onder den inlander. Waarom behandelde hij die drie punten in eene §? Moest de wederlegging der beschuldiging van overdrijving van het kultuurstelsel, *niet* tegen *hem* ingebragt, en die hij te regt voldoende kon wederleggen, moest die tot lokomotief dienen, om de tweede, de hongersnood te Demak, vliegende en ongemerkt mede weg te slepen? Of moesten daarmede degenen (hun getal is groot) gewonnen worden, die van meening zijn, dat de overdrijving van het kultuurstelsel de rampen te Demak heeft veroorzaakt, en die door de zamenvoeging dezer twee punten op de gedachte komen konden: indien de heer R. bewijst, dat hij tot de overdrijving van het kultuurstelsel niet medegewerkt, maar die zelfs heeft tegengewerkt, dan heeft hij ook met een bewezen, dat hij van die rampen de schuld niet draagt? Ik zal hierover niet oordeelen, maar met den heer R. zeggen: wanneer de heer C. D. G. spreekt van overdrijving van het kultuurstelsel, dan had hij ook behooren aan te wijzen waar en waarin die overdrijving bestond.

't Is mijne overtuiging, en ik heb het elders bewezen, dat het kultuurstelsel voor Java een zegen was en een zegen zijn moest, en waar het dat niet was, b. v. bij de indigo-kultuur, dit alleen moet worden geweten aan de hebzucht der regering, die den inlander voor zijn werk niet genoegzaam beloonde, zelfs dan niet, wanneer het onvoldoende dezer betaling erkend, en de regering door den hoogen prijs van het produkt in staat was, eene aan het werk geëvenredigde betaling toe te kennen. En dit was toch de letterlijke, en in de krachtigste termen uitgedrukte, bedoeling bij de instelling van dat stelsel. Even overtuigend vermeen ik te hebben aangewezen, dat de rampen te Demak, evenmin als de epidemiën op Java, een gevolg *konden* zijn van het kultuurstelsel.

Ik wil er ook gaarne de verklaring bijvoegen, dat de heer R. door gedeeltelijke intrekking der indigo-kultuur aanspraak heeft op de dankbaarheid van die distrikten, waar die kultuur door suiker-kultuur is vervangen; maar het doet mij leed tevens te moeten aanwijzen, hoe de heer R. hierin nu ook zijne verdienste overdrijft. Is in het Bantamsche de suiker- en indigo-kultuur ingetrokken, het was onmogelijk anders te handelen, omdat ze daar zoo goed als niets opleverde, en er dus niet alleen geen middel bestond om de voorgeschoten gelden van de suikerfabrikanten terug te erlangen, maar de schulden ook jaarlijks vermeerderden. Ik mag echter vragen: waarom heeft de heer R. de suiker-kultuur niet ingetrokken in de residentie Pakalongan, waar die zoo zwaar op den inlander drukt, en nimmer een resultaat heeft opgeleverd van 30 pikol per bouw; een resultaat, dat altijd als het minimum der opbrengst moet worden beschouwd, wanneer die kultuur voor fabrikant en regering voordeelen kan afwerpen, zonder den inlander te drukken, en voor dezen voordeelig zal zijn boven de rijstkultuur. De heer R. was daartoe in de gelegenheid door

de uitgifte van zooveel kontrakten in de residentie Cheribon, Kediri en Soerabaja gedurende zijn bestuur; maar hij hielp die fabrikanten door het verleenen van vrije beschikking over hun geheel produkt. De regering verloor de inkomsten, waarop zij regt had door het verleenen van rentelooze voorschotten en het beplanten der velden, en de arme inlander in die residentie blijft tot de expiratie van die kontrakten even zwaar gedrukt als voorheen. Het is eveneens gelegen met de indigo. Een klein gedeelte der kultuur is ingetrokken. Maar is daardoor dat gedeelte der bevolking geholpen, dat bij die kultuur bleef ingedeeld en nimmer eene aan haar werk geëvenredigde betaling heeft ontvangen? De heer R. zal hierop kunnen zeggen, dat een Gouverneur-Generaal niet bij magte is, geheel naar believen te handelen. Ik antwoord daarop, dat, indien hij de magt had, een gedeelte der kultuur in te trekken, hij ook de magt bezat, aan de bij die kultuur ingedeeld blijvende bevolking eene betere betaling toetekennen; en indien de intrekking van een gedeelte dezer kultuur geschied is op last van het ministerie van koloniën, hij dan ook geen regt heeft, zich de verdienste daarvan toeteeigenen.

In den staat over de indigo-kultuur D. bl. 125 kan ik ook niet zien, dat de inlander onder het bestuur van den heer R. gebeterd, maar wel in zijne belooning verminderd is. De betaling per huisgezin bedroeg in 1845 bij de komst van den heer R. *f* 9,16, in 1846 zelfs *f* 12,22; successievelijk verminderde die, en bedroeg in 1849 *f* 8,40 en in 1850 slechts nog *f* 6,88. De verdienste der invoering van verbeterde toestellen, in 1842 reeds begonnen, komt toe aan de heeren J. C. en G. L. BAUD, waarvan de een Minister van Koloniën de andere Direkteur van Kultures waren. Bij de door den heer R. uitgegeven kontrakten is het gebruik van luchtledige toestellen *niet* verpligtend gemaakt. Dit geschiedde niet eens bij de verlenging der kontrakten in de residentiën Pasoeroean en Bazoeki in Junij 1850, en werd eerst later als bijvoegsel nog geëischt, nadat ik, bij eene memorie aan de regering van den 30sten Julij 1850, de noodzakelijkheid daarvan, vooral in de residentie Pasoeroean, had betoogd.

De heer R. is echter evenmin karig geweest, zich het verdienstelijke zijner handelingen toeteeigenen, wanneer die goede uitkomsten gaven, als gereed, de schuld op onvermijdelijke omstandigheden of op andere personen te doen drukken, wanneer de uitkomsten ongunstig of ongelukkig waren; bewijzen zijn het tweede punt van § 10, de rampen van Demak en Grobogan, blz. 144 tot 152. Nadat ik in Junij 1850 naar Java was teruggekeerd, en, gedurende verscheidene maanden te Samarang verblijf houdende, daar en op de plaats zelve onderzoek had gedaan naar de oorzaken der rampen, Demak en Grobogan overkomen, heb ik in de *N. R. Courant* eenige brieven n°. 1 en 5 doen plaatsen, waarin over het daar voorgevallene gesproken, en de maatregelen, door den Gouverneur-Generaal genomen, als de voornaamste oorzaak werden opgegeven, dat zoo veel menschen door den hongerdood zijn gestorven. Later heb ik mij wel eens afgevraagd, of ik het aandeel, dat dien hoogen ambtenaar aan het ongeluk moest worden toegerekend, niet te groot had

genomen; maar na het lezen der verdediging kan ik met de hand op het hart herhalen, wat ik destijds heb gezegd. Elk woord der verdediging levert er het bewijs voor, en ik bewonder de opregtheid van den heer R. die zoo weinig de eenvoudige en onmisbare consequentiën van zijn verhaal schijnt te beseffen, dat men dit verhaal, door een minder bekwaam man gedaan, onnozel zoude moeten noemen. Nemen wij aan, dat alles juist zoo voorgevallen is, als de heer R. het verhaalt, en zien wij dan, tot welke onvermijdelijke konklusie wij komen.

Blz. 146 zegt de heer R.

„Reeds tijdens mijn verblijf te Samarang in 1847 was het ter mijner kennis gekomen, dat er, voornamelijk in de afdeelingen Demak en Grobogan, achteruitgang van welvaart werd bespeurd. Er bestonden daarvoor èn een natuurlijke aanleiding èn oorzaken gelegen in overdrijving of wanbestuur.

„De natuurlijke oorzaak is, dat de landen, welke hoofdzakelijk die afdeelingen vormen, vroeger moeras of binnenzee waren, welke onder het bestuur van den gouverneur-generaal DAENDELS door den regent van Demak is drooggemaakt, door het doen graven van afwaterings-kanalen; eene onderneming, waardoor — volgens hetgeen de oud-gouverneur-generaal DAENDELS zegt op pag. 112 van zijn in 1814 te 's Hage uitgekomen werk: *Staat der Nederlandsch Oost-Indische bezittingen onder het bestuur van den gouverneur-generaal* H. W. DAENDELS, *in de jaren* 1808—1811 — 80,000 morgen land voor den rijstbouw werden gewonnen.

„Die droogmaking geschiedde echter niet op eene wijze, dat het drooggemaakte land bij buitengewoon natte saisoenen behoorlijk tegen overstrooming beveiligd was; ook was er niet gezorgd, dat bij zeer drooge saisoenen de nieuw aangewonnen landen geïrrigeerd konden worden. Ten bewijze, hoe hierover reeds voor omstreeks 40 jaren gedacht werd, haal ik het volgende aan uit het hiervoren genoemde werk van N. ENGELHARD, alwaar men op pag. 283 het volgende leest:

„Dat onder de regering van den generaal DAENDELS, de aangewonnen landen van de binnenzee (tusschen Demak en Koedoes) voor een gedeelte met padi beplant zijn, kan ik niet tegenspreken; dan men heeft daarmede moeten cesseren, omdat de planter zijne velden bij den minsten regen, alzoo de grond te soppig is, niet heeft kunnen bewerken of voor overstrooming beveiligen; waardoor het geplante telkens is verloren gegaan. Hetzelve is wel wederom onder dit (het Engelsche) bestuur opgevat; maar met even slecht succes, en de planter, zijn arbeid niet beloond ziende, zal het nu niet zoo ligt weder opvatten. Er zullen wel eenige velden in dit oord gekultiveerd worden, maar zulks zal niet algemeen zijn."

„Eenige jaren geleden werd door den ingenieur van den waterstaat VAN TIEL een plan ontworpen, strekkende eensdeels, om de oude uitwateringskanalen, die ten deele verwaarloosd waren, weder op te ruimen en ook nieuwe kanalen tot afvoer van water te graven, ten einde de kom van de Demaksche landen in natte saisoenen van het overtollige water te bevrijden, anderdeels om de rivier de Toentang af te dammen en uit dezelve waterleidingen door de Demaksche landen aan te leggen, ten einde die in drooge saisoenen te kunnen irrigeren; — doch tot de uitvoering van dit kostbare werk had het minder nog aan beschikbare gelden dan aan ingenieurs ontbroken.

„Ten jare 1847 werd dit plan door mij opgevat en de resident van Samarang, door bemiddeling van den direkteur der cultures, aangeschreven, om, vermits de eenige voor de dienst der cultures speciaal beschikbaar gestelde ingenieur elders belangrijke werken te ontwerpen en uit te voeren had, door den plaatselijken ingenieur van den waterstaat te Samarang het bewuste plan te doen onderzoeken en dienaangaande een bepaald voorstel te doen; ten gevolge van welken last de nivelleringen en metingen ook werkelijk geschied zijn; doch de menigte van werkzaamheden van dien ingenieur en vervolgens eene zware en langdurige ziekte, waaraan hij later bezweken is, hebben hem belet, het plan geheel uit te werken. In 1850 en 1851 evenwel, en dus nog onder mijn bestuur, is het eerste gedeelte daarvan, namelijk de opruiming en vermeerdering van uitlozing's kanalen, volvoerd; doch het tweede gedeelte, de afdamming en de kunstmatige bevloeijing, bleef nog onafgedaan."

Ik bevond mij in 1847, tijdens het verblijf van den heer R., ook daar, en weet zeer goed, wat destijds besproken en beloofd is. Het plan, door den thans overledenen ingenieur van den waterstaat VAN TIEL sedert lang ontworpen, moest ten uitvoer komen. Het bestond in het opdammen der rivier Toentang, ten einde bij drooge tijden altijd water te hebben, en in het leggen der sluizen benoodigd voor het kanaal van Koedoes naar Samarang dat tot nu toe slechts gedurende den regentijd bevaarbaar is, en door aanwending eener geringe, gemakkelijk te recouvreren, som altijd in een bevaarbaren staat kan gehouden worden. De rivieren moesten uitgediept, de ingang der rivier van Samarang in orde gebragt worden, zoodanig, dat, volgens de eigene gezegden van den heer R., binnen 6 maanden dezelfde prauwen bij het prauwveer zouden kunnen gebezigd worden, als te Batavia *) enz. Alles was „couleur de rose," zoolang de heer ROCHUSSEN te Samarang bleef. Maar hij vertrok, en wat was er twee jaren later gebeurd? niets, hoegenaamd niets! Indien de heer R. overtuigd was, en dit verhaalt hij ons zelf, gelijk wij gezien hebben, dat er achteruitgang bestond, en wel door natuurlijke oorzaken, die uit den weg *konden* geruimd worden, dan was hij verpligt, die uit den weg te doen ruimen. Wij nemen hier nota van eene gewigtige, ons onbekende omstandigheid Blz. 147: „dat tot de uitvoering van dit kostbare werk minder beschikbare fondsen, „dan ingenieurs ontbraken."

Dat in Indië, destijds even goed als heden, een overvloed van geschikte ingenieurs aanwezig was, zal de heer R. wel niet willen ontkennen. Misschien kan geen land zich beroemen op een bekwamer korps ingenieurs, dan in Indië gevonden wordt, en uit een groot aantal militaire officieren der genie en architekten bij dat departement bestaande. Als eenhoofdig bestuurder der kolonie was eene eenvoudige order van den heer R. voldoende geweest, om eenige officieren der genie met een architekt voor dat werk tijdelijk te emploijeren. Het lag in den geest, en is een der voordeelen van het eenhoofdig bestuur, dat hij tot dien maatregel zonder tegenkanting *kon* overgaan; of hij daartoe *moest* overgaan, was aan zijne eigene beoordeeling en dus ook aan zijne eigene verantwoordelijkheid overgelaten. Was zijn oordeel over het nuttige en noodzakelijke gevestigd, gelijk wij uit zijn verhaal zien, dan rust op hem ook de verantwoordelijkheid van tot dien maatregel niet te zijn overgegaan, en dit te meer, daar wij ons gerust beroepen op den chef der genie, of de werkzaamheden aan de forten door die detachering de minste vertraging zouden ondergaan, en op alle officieren der genie, of zij een zoo nuttig en zoo interessant werk niet allen met het grootste genoegen op zich zouden genomen hebben. Dezelfde ingenieur van Samarang, waarvan de heer R. spreekt, was ook vroeger slechts 2de luitenant der genie, en bovendien was juist destijds te Samarang zonder bezigheid de heer DE BRUIN, vroeger officier der genie, en thans waarnemend hoofd-ingenieur te Soerabaja. Wij zullen hier geen

*) Over deze havenwerken heb ik mijne meening gezegd in den 6en brief over Oost-Indië.

woord meer bijvoegen, maar alleen vragen: wat zou een DAENDELS, een DU BUS, een J. C. BAUD gedaan hebben?

Blz. 144 zegt de heer R.:

„Onpartijdigheid zou hebben geboden, te zeggen, op welke wijze ik had *kunnen weten*, „dat daar gebrek bestond!".

Hoe nu? De heer R. zegt bij zijne komst in Indië, in eene circulaire: dat nalatigheid niet meer geduld, maar gestrengelijk gestraft zal worden; hij spoort door aanschrijvingen gedurig tot activiteit en zorg voor de bevolking aan; hij weet speciaal ten opzigte der afdeelingen Demak en Grobogan (blz. 146), dat daar achteruitgang in welvaart bestond, niet alleen door natuurlijke oorzaken, die niet uit den weg zijn te ruimen, maar ook door overdrijving en wanbestuur; den ambtenaar belast met het hoogste gezag in de residentie Samarang, onder wiens bestuur die achteruitgang door overdrijving en wanbestuur gevonden worden, laat hij desniettemin met het hoogste gezag daar bekleed, — en dan vraagt hij, de Gouverneur-Generaal, die alléén bestuurt, alléén handelen kan en mag, en alléén verantwoordelijk is, hij vraagt; „*hoe had ik kunnen weten, dat daar gebrek bestond?*" Is niet die vraag op zich zelve alleen eene bekentenis van onmagt, eene bekentenis, dat hij geen denkbeeld had van hetgeen een éénhoofdig bestuurder kan en moest weten? En zoo wij aannemen willen, dat zijn hart te dikwijls met het hoofd weg liep, moet echter niet iedereen het met mij eens zijn, dat hij, vooral ten opzigte der residentie Samarang, verpligt was, steeds een waakzaam oog te houden op de residentie zoowel als den resident, en zich van de, zonder espionnage wettig onder zijn bereik zijnde, middelen te bedienen, om altijd au courant van den waren stand der zaken aldaar te blijven. Dat middel bestaat op Java, vooral ten opzigte der voedings-middelen, in de rapporten van den direkteur der kultures, die te Samarang en Soerabaja inspekteurs der kultures, en des noods over geheel Java verspreide kontroleurs heeft, waardoor hij ook van het geringste misgewas of gebrek post voor post is ingelicht. Te Samarang was destijds de inspekteur der cultures VAN DER POEL, thans resident van Bazoeki, zeer goed bij den heer R. bekend als geschikt, onpartijdig ambtenaar, en als mensch algemeen geacht. Door deze ambtenaren kon en moest de Gouverneur-Generaal alles weten, wat er ten opzigte der voedingsmiddelen in de residentie voorviel. Die ambtenaren zijn ook niet in gebreke gebleven, (zie blz. 149), niet alleen, den waren stand der zaken te rapporteren, maar ook aantetoonen, dat de resident de stellige bevelen van den Gouverneur-Generaal niet had opgevolgd. En hoe werd van die rapporten gebruik gemaakt?

Op den 30sten October was door den resident van Samarang reeds gerapporteerd, dat te Demak menschen den hongerdood stierven; dus reeds kort na den afloop van den rijstoogst.

De heer REIJNST verleent, als, bij de afwezigheid van den Gouverneur-Generaal, belast met het dagelijksch bestuur, eene eerste, hoezeer geringe,

hulp van *f* 10,000. In November komt de heer R. te Batavia terug en weet kort daarna den stand der zaken, die reeds afgrijsselijk begon te worden, door de aankomst te Batavia van den inspekteur der kultures, en de mondelinge en schriftelijke rapporten van den direkteur der kultures. In eene zoo dringende zaak, en tegen eigene overtuiging, gelijk wij zoo aanstonds zien zullen, doet hij niets, dan de rapporten van den direkteur en inspekteur der kultures in handen stellen van den resident, om daarop te dienen van berigt. Eerst op den 8sten Januarij ontvangt hij het antwoord van den resident, dat niet alleen in vergelijking met de geavoueerde daadzaken zich zelven tegenspreekt, maar ook de rapporten van den direkteur der kultures voor valsch en leugenachtig verklaart. Laat nu sterven en te gronde gaan, wat wil; de Gouverneur-Generaal heeft een rapport, dat hij gelooft, in spijt van betere inlichtingen, en goedkeurt bij besluit van den 13den Januarij 1850.

Maanden verloopen nog, alvorens de vreesselijke waarheid zich met geweld baan breekt en de meer dan strafbare valschheid der rapporten van den resident blijkt. Eindelijk bij besluit van den 4den Mei 1850 n°. 1, toen de bevolking van Demak dood of verstrooid is, komt een fluweelen besluit, waarbij de resident van Samarang ontslagen wordt, onder genot van pensioen, en door den Gouverneur-Generaal te Batavia geëerd en gedistingueerd, aan zijne tafel en tot de bijzondere speelpartijtjes van den Gouverneur-Generaal (wij zijn op Java!) bij publieke feesten geroepen? Was het zoo doende mogelijk, dat het eenhoofdig bestuur zich kon doen eerbiedigen en gehoorzamen? Zal men uit de brochure, gelijk de heer R. blz. 200 verlangt, de overtuiging hebben verkregen, dat hij met naauwgezetheid en goed gevolg de kolonie bestuurd heeft, wanneer men juist door deze brochure de overtuiging verkrijgt, dat, wanneer het leven van 260,000 menschen (de bevolking van Demak en Grobogan in 1849) op het spel stond, een hoofdambtenaar, op een afstand van 30 uren per stoomboot van Batavia, zoo groot vertrouwen kon stellen in de verblindheid en werkeloosheid van het hoofdbestuur, en in straffeloosheid bij toekomstige ontdekking der waarheid, dat hij eerst om hulp verzocht, toen de hongerdood reeds offers gevergd had, en later volhardde, de berigten van den direkteur der kultures voor totaal valsch te verklaren, onder bijvoeging, dat diens berigtgever, de Inspekteur VAN DER POEL, de gevolgen behoorde te ondervinden van zijne ligtzinnige en logenachtige berigten? Kan er sterker bewijs gevonden worden voor het slappe, alle energie missende, en daardoor tot zoo ongelukkige uitkomsten leidende bestuur van den heer R? En indien deze uitkomsten het natuurlijke en onafscheidelijke gevolg waren geweest van een *eenhoofdig* bestuur (want de heer R. vraagt, hoe hij had kunnen weten, dat er gebrek bestond), zou dan niet iedereen met volle overtuiging moeten uitroepen; *weg met het eenhoofdig bestuur!*

De heer R. verhaalt ons, dat hij ziek lag te Soerabaja, toen de hongersnood te Demak begon, en eerst den 29 November te Batavia terug kwam. Ik zal geene kommèrages na vertellen, maar alleen aan den heer R. de vraag rigten: wist hij tijdens zijn verblijf te Soerabaja *niets* van den

ramp, die te Demak begon te heerschen, en zoo ja, kende hij zoo weinig de gevolgen van gebrek in een tropisch klimaat en onder eene zoo arme bevolking, als de Javaansche, om niet, daar hij op de reis per stoomboot van Soerabaja naar Batavia toch Samarang moest passeren, even daar aan te gieren, als wanneer hij, zelfs op de reede blijvende, door het ondervragen van 3 of 4 personen, dadelijk de volle waarheid had geweten en de noodige maatregelen kunnen nemen? Het doet hier niets af, dat de heer REIJNST nog met het dagelijksch beheer was belast; in buitengewone en zoo dringende gevallen moet elk bestuur over nietige formaliteiten heenstappen, veeleer het *eenhoofdig* bestuur, waarvan dit een der grootste voordeelen is, dat het dit doen *kan*, zonder aan tegenwerking of ongehoorzaamheid blootgesteld te zijn.

De heer R. komt nu te Batavia terug en ziet, gelijk hij zelf verhaalt, de noodzakelijkheid van naar Samarang te gaan, maar kan dit niet doen wegens ziekte. Hij zegt geen der raden van Indië te hebben kunnen zenden om reden de heer REIJNST na zijne terugkomst de dienst had verlaten, en dus slechts drie raden overbleven. Wij hebben nu door het verhaal van den heer R. de zekerheid verkregen, dat hij van de noodzakelijkheid der zending van een kommissaris naar Samarang overtuigd was. Was er dan onder al die hooge ambtenaren te Batavia buiten de raden van Indië niemand, die deze taak op zich kon nemen? Was geen dezer heeren bekwaam en het vertrouwen van den Gouverneur-Generaal waardig genoeg, voor die kommissie? Ellendig regeringstelsel voorwaar, indien het autokratisch bestuur niet de magt had, van de drie bekwamen er *eenen* te mogen gebruiken, waar het hem noodig had, en ongelukkig land, indien het autokratisch bestuur al de hooge ambtenaren zoodanig tot automaten had gemaakt, dat niemand hunner eene taak van gewigt en vertrouwen kon op zich nemen. Maar zij waren er wel (men denke slechts aan den prokureur-generaal en den algemeenen sekretaris, thans beiden raden van Indië), en ook hetgeen de heer R. zegt omtrent de raden van Indië heeft niet de geringste waarde. De heer REIJNST had vroeger reeds zijn verzoek om de dienst te verlaten „geadjourneerd" op de eenvoudige verklaring der regering, dat zij van zijne diensten nog eenigen tijd gebruik wenschte te maken. Het zenden van een kommissaris naar Samarang, onderzoek en terugreis er onder begrepen, kon in eene zoo eenvoudige zaak hoogstens 14 dagen duren, en de heer REIJNST zoude voorzeker geen oogenblik geaarzeld hebben, nog in dienst te blijven, indien het verzoek daartoe aan hem gedaan, of zelfs de last daartoe aan hem gegeven ware. (DAENDELS zou den last gegeven hebben). De bewering van den heer R., dat door het aftreden van den heer REIJNST de zending van een raad van Indië onmogelijk was geworden, is dus, ten minste genomen, onkiesch en eene niets bewijzende uitvlugt, zoo lang niet blijkt, dat aan den heer REIJNST het verzoek om nog aan te blijven gedaan, en door dezen *geweigerd* is.

Maar men vertrouwt naauwlijks zijne oogen, wanneer men het vervolg leest van het verhaal. Den 29sten November komt de Gouverneur-Gene-

raal te Batavia terug, ziet door de ingekomen rapporten dadelijk de noodzakelijkheid van naar Samarang te gaan, of iemand te zenden, waaraan hij echter om de aangehaalde redenen niet kan voldoen. Nu wordt niet alleen de resident van Samarang ten ernstigste aangeschreven, *zonder omwegen* de waarheid te zeggen, (men ziet, dat de verontrustende geruchten, die zich over geheel Java begonnen te verspreiden, reeds tot den Gouverneur-Generaal waren doorgedrongen), maar ook de direkteur der kultures, zijn superieur, wordt gehoord, de eenige ambtenaar, die te Batavia van den waren stand kon en moest onderrigt zijn. Eene maand verloopt met nietig, niets afdoend schrijven. Nu antwoordt de resident, verklaart de rapporten van den direkteur der kultures voor valsch, en de berigten van diens inferieur voor ligtzinnig en logenachtig. Geheel Java is reeds vervuld van de alles te boven gaande beschrijving der ellende te Demak en Grobogan, en wat doet de Gouverneur-Generaal? Hij onderzoekt niet verder, maar doet, wat wij reeds boven verhaald hebben. Blaauw blijft blaauw. De direkteur der kultures blijft direkteur, de inspekteur inspekteur, de resident resident, die zich zelfs aanmatigt de hulpbetooning van partikulieren tegen te gaan en te verbieden. Hooger en hooger klimt de nood in Februarij en Maart, en eerst 4 maanden later, toen de waarheid niet aan den Gouverneur-Generaal *bekend* was geworden, maar zich aan hem met geweld had *opgedrongen*, komt het besluit tot ontslag van den resident.

Nu zegt de heer R. alleen bl. 150.

„Ik heb tijdig vermaand en gelast; maar mijne vermaningen en lastgevingen zijn niet opgevolgd; ik ben onkundig gehouden tot op het oogenblik, dat het kwaad uitbrak, en toen dit geschiedde bevond ik mij niet te Batavia, maar lag ik te Soerabaja ziek. In het verleenen van hulp, waar die nog kon baten, heb ik geene grenzen gesteld; ik heb een streng onderzoek verordend, maar ook volkomene gelegenheid tot regtvaardiging gegeven; en ten slotte heb ik, hoe ongaarne ik daartoe ook overging, degenen gestraft door wier toedoen of nalaten de rampen, aanvankelijk van Hoogerhand gekomen en uit natuurlijke oorzaken ontstaan, zoo zeer verzwaard zijn en zulke ongelukkige en droevige gevolgen hebben gehad."

Aan u allen, die immer gezag hebt gevoerd, of in 's lands vergadering zitting en stem hebt, aan u allen laat ik over, te beoordeelen, hoe nietig en afkeurenswaardig een bestuur zijn moet van een, in zijne handelingen zoo onbeperkt, ambtenaar, als de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, wanneer die gelasten en vermanen kan zonder te worden gehoorzaamd; wanneer die van October 1849 tot April 1850, dus gedurende zes maanden, onkundig kan gehouden worden van rampen, die niet op eene buitenbezitting, maar op Java, in de nabijheid van Batavia voorvallen, en aan 100,000 menschen het leven kosten. Wel zegt de heer R., dat het aantal der verhongerden door ligtzinnigheid of kwaadwilligheid zeer veel is vergroot geworden; maar waarom geeft hij, die overal met cijfers voor den dag komt, en het archief van het ministerie van koloniën tot zijne dispositie heeft, waarom geeft hij den officiëelen bevolkingsstaat der afdeelingen Demak en Grobogan in 1849 en 1850 niet op? Wel beroept hij

zich op eenen brief van den lateren resident van Samarang den heer POTTER, die natuurlijk op de levenden en geenszins op de gestorvenen betrekking heeft; maar laat de drie door hem benoemde ambtenaren, de heeren POTTER, resident, KLEIJN VAN DE POLL, assistent resident van Demak en Grobogan, en de voortreffelijke regent van Demak, pangeran TJONDRO DI NEGORO, laat die drie ambtenaren, aan wie Demak en Grobogan de wederopkomst verschuldigd is, onder eede gehoord worden, en de opgave van het getal in 1849 en 1850 gestorvenen zal 100,000 verre te boven gaan.

De heer R. zegt eindelijk bl. 151.

„Persoonlijk heb ik mij in dezen volstrekt niets te verwijten. De ramp, welke Demak en Grobogan heeft getroffen, kan mij evenmin worden geweten, als aan de regering in het moederland de ellende kon geweten worden, waaraan Groningen en Friesland, in het jaar 1826, ten prooi waren, toen, ook door op overstrooming gevolgde epidemiën, zelfs bij het aanzijn van vrij wat meer hulpmiddelen, aldaar eene zoo vreesselijke sterfte onder de bevolking plaats had."

Indien de heer R. in die gezegden zijne geruststelling wil vinden, dan heeft hij waarlijk een zeldzaam en zeer verkeerd denkbeeld van het standpunt der regering van Nederlandsch Indië tegenover den Javaan, dien zij van zijnen arbeid niet veel meer laat, dan noodig is, om in gewone „tijden au jour le jour" te leven, en van hare daaruit als van zelve voortspruitende verpligtingen bij ontstaand gebek, in vergelijking met eene Europesche regering tegen over eene vrije en rijke bevolking,

Neen de *rampen* zijn niet, gelijk de heer R. zegt, aanvankelijk van hooger hand gekomen. Het *gebrek* is gekomen, omdat men, gelijk de heer R. zelf bekent, in gebreke is gebleven, de noodige werken daar te te stellen, om den rijstoogst voor 260,000 zielen onafhankelijk te maken van de weersgesteldheid, hetgeen nog geene twee ton zoude gekost hebben; en toen het *gebrek* daar was, zijn er de *rampen* op gevolgd, omdat de regering of haar standpunt niet begreep, of in hare verpligtingen, zoo niet willens en wetens, toch uit schuldige laauwheid, te kort is geschoten. Hoeveel daarvan op het hoofd van den eenhoofdigen bestuurder nederkomt, zal ik niet beslissen. De pleidooijen liggen voor den lezer, hij oordeele. God zal regten.

Ik ben niet van plan, veel in het midden te brengen over den maatregel der invoering van het zoogenaamde recepissenstelsel. Dat stelsel op zich zelf heeft goed gewerkt. Maar de heer R. stelt zich bij de behandeling der 12de § ten doel aan te wijzen, dat het eenhoofdig gezag, of beter, hij zich ten aanzien van dat stelsel gunstig heeft onderscheiden. Ik zal dus voor mijn doel hebben aan te wijzen, ten eerste: Dat het eenhoofdig gezag ten opzigte der voordeelige werking van dat stelsel geene verdiensten heeft, en ten tweede: Dat de nadeelige werking der maatre-

gelen, tot voorbereiding van de invoering van dat stelsel door het eenhoofdig gezag genomen, alleen ten laste komen, *niet* van het eenhoofdig bestuur, dat voorzigtigheid, regt en billijkheid tot rigtsnoer had genomen, maar van het eenhoofdig bestuur van den heer R., bij wien overhaasting, momentanele invloed van buiten, en gebrek aan kennis van personen en zaken in Indië meesttijds op den voorgrond stonden.

Ik zal vooraf zeggen, dat ik behoor tot de eerste der door den heer R. gemaakte kategoriën, tot degenen namelijk, die door de *wijze* van invoering schade leden. Ik heb ook mijn oordeel daarover rondborstig te kennen gegeven in eene memorie, aan den Gouverneur-Generaal in den beginne van het jaar 1846, en dus nog voor de invoering der recepissen, aangeboden. Ik herhaal hier dus slechts openlijk, wat ik den heer R., toen hij Gouverneur-Generaal was, heb onder het oog gebragt. In het algemeen heeft ook die *eerste* kategorie het meeste regt tot spreken, vooral dan, wanneer zij kan bewijzen, dat zij die schade niet had behooren noch behoeven te lijden, maar die *heeft* geleden door den genomen, en niet eens ten opzigte der raison d'etat te regtvaardigen, maatregel van den heer R.

Alvorens daartoe over te gaan, zal ik uit hetgeen de heer R. verhaalt van blz. 171 tot 195 eenige phrasen overschrijven:

Blz. 172. „Voor mijn doel zal het genoegzaam zijn te herinneren, dat, naarmate in het te kort van de Indische begrooting, in plaats van door zilver, meer en meer voorzien werd door overmatige uitgifte van papieren geld en door invoer of aanmunting van koperen duiten, het zilver geld meer en meer uit de wandeling geraakte. Dit verdween geheel en al, toen de regering, toegevende aan de verlokking van eene oogenblikkelijke winst te behalen, en blind voor de schadelijke gevolgen, die zulks èn voor de ingezetenen èn voor de schatkist moest hebben, eene zoo groote massa duiten aanmuntte en aanvoerde, dat deze in gedwongen betaling moesten worden gegeven, of, waar die dwang niet kon worden aangewend, de nominale prijs van alle waren en conventionele diensten daardoor aanmerkelijk verhoogd werd, zoodat eindelijk het zilver, als wettig circulerend medium, bijna enkel in naam meer bestond, terwijl daadwerkelijk het koper, behalve deszelfs bestemming als scheidemunt, tevens het hoofdzakelijk circulerend medium werd."

Zonder bij die zinsnede iets te willen bijvoegen, halen wij die alleen aan, om te konstateren, dat de heer R., hoe diplomatieke termen ook bezigende, toch bekent, dat de regering niet alleen bij de aanmunting van geld voor de kolonie oneerlijk was te werk gegaan, maar bij de uitgifte daarvan ook dwang had gebezigd. Dat dus bij het herstel op haar de morele en wettige verpligting rustte, die oneerlijkheid door eerlijkheid te doen verdwijnen.

Hetgeen de heer R. nu verhaalt, van blz. 175 tot 177, over het door den Minister van Koloniën J. C. BAUD voorgestelde plan, bewijst niet alleen, dat de intrekking van het kopergeld voor recepissen, die later zilver zouden vertegenwoordigen, in dit plan lag opgesloten, maar dat bij dit plan ook op het regt der gemeente en de soliditeit van het voorloopig stelsel beter was gelet, dan bij de wijze, op welke dit plan later door den heer R. is ten uitvoer gebragt. De Minister van Koloniën toch wilde de verwisseling doen plaats hebben naar rede van 160 duiten voor 120; daarbij zoude wel eenige, toch slechts oogenblikkelijke moeijelijkheid zijn ontstaan door het

duiten koers stellen der duiten gedurende de inwisseling; maar die moeijeheid kon niet opwegen tegen het betere verband, dat dan dadelijk had bestaan tusschen de recepis en hare waarde in koper, in vergelijking met zilver. Nu de recepis slechts tegen 120 duiten verwisselbaar werd gesteld, in strijd met het plan van den Minister, moest depreciatie daarvan het natuurlijk en onvermijdelijk gevolg zijn, zoodra het Gouvernement niet aan alle aanvragen om wissels had voldaan.

Maar het heeft daaraan voldaan, zegt de heer R., en niet eens, om de depreciatie te voorkomen, maar alleen voor erkende behoefte. Wij moeten de vrijheid nemen, den heer R. te doen opmerken, dat die gelukkige omstandigheid volstrekt niet het gevolg was van den genomen maatregel, maar alleen het gevolg van het aan de markt komen van meerder produkt door meerdere vrije beschikking; produkt, dat betaald werd met recepissen, door koopers verkregen tegen wissels op Europa van importeurs van lijnwaden en andere goederen, die dan bij de regering daarvoor geene aanvrage behoefden te doen. Had de heer J. C. BAUD als Minister van Koloniën aandeel genomen in het uitzenden van oneerlijke (!) duiten, hij had, in het voorgestelde plan tot aanvankelijke verbetering van het Indische muntstelsel, de belangen der kolonie meer in het oog gehouden dan de heer R., die willekeurig veranderingen kon maken, en op wiens rekening dus ook alleen komt de precaire staat, waarin hij de recepissen bragt, door de waarde daarvan op 120 duiten te bepalen, en de nog meer pecaire staat der gemeente gedurende zoo vele jaren; daar die bij den geringsten staatkundigen schok in de noodzakelijkheid kon gebragt worden, voor recepissen, die, naar aanleiding der wet van den 26 Maart 1846, velen voor uitgeleend goud en zilver, gulden voor gulden, hadden ontvangen, niet meer dan 120 duiten terug te bekomen, of $^3/_5$ der gegevene waarde, en dus $^3/_5$ van haar baar vermogen te verliezen.

Indien wij nu moeten toegeven, dat de uitkomsten der invoering van het recepissen-stelsel aan den heer R. regt geven, te beweren, dat hij ten opzigte van dit punt met goed gevolg heeft bestuurd, wat zal men echter oordeelen over de *naauwgezetheid*, waarmede bestuurd te hebben, hij eveneens beweert.

Hij was gemagtigd, de recepissen tegen 120 duiten te verwisselen, en dan daarvoor 160 duiten terug te geven, dus de waarde van het reële eigendom der gemeente te verhoogen met 33 pCt. Hij doet dat eigenmagtig niet, maar om eene door hare eigene schuld en gedeeltelijk die der regering bankroete instelling te believen, dwingt hij nog bovendien, door de wet van 26 Maart, de houders van obligatiën voor leeningen, in goud of zilver gedaan, daarvoor in betaling te ontvangen recepissen, die hij zich tevens voorbehoudt, weder te kwijten met 120 duiten, of 42 cents zilverwaarde. Maar dit is nog niet voldoende. Juist door die omstandigheid, in het midden gebragt bij de diskussiën over de verworpen wet over het munstelsel voor Ned. Indië, hebben de voorstanders der verwisseling à pari de bovenhand behouden. Maar nu komt de man, die, tegen het gevoelen van den Minister van Koloniën, eigenmagtig een zoo onbillijken, en onder gegevene omstandigheden voor de gemeente zoo onereuzen maatregel heeft

genomen, die dus nu als volksvertegenwoordiger à tout prix voor een eerlijk herstel van het muntwezen zijn moest, — diezelfde man stelt nu ongevraagd omtrent de wederinvoering der zilvercirculatie, als zijn persoonlijk gevoelen op blz. 193, het volgende bekend:

„Dat het steeds mijne meening is geweest, dat, vermits er ten aanzien der recepissen nooit eene verpligting tot verzilvering in Indië, althans niet binnen eenen bepaalden tijd, is aangegaan, de regering daartoe ook niet gehouden is, dan voor zoo veel haar belang dit vordert; en zij volkomene vrijheid moest hebben, om aan hen, die in Indië zilver begeerden, hetzelve al of niet af te staan tegen een koers van b. v. *f* 90 of *f* 95 voor *f* 100 recepis.".

Wanneer men nu ziet, wat de heer R. als Gouv.-Generaal gedaan heeft, en thans als volksvertegenwoordiger, hetzij uit overtuiging, hetzij om zekere partij te believen, als *zijn* gevoelen ongevraagd op den voorgrond stelt, kan men dan zeggen, dat naauwgezetheid tot zijne eigenschappen behoort of immer behoord heeft? en moet men niet de volle overtuiging verkrijgen, dat de zienswijze van den heer R. zeer elastiek, zelfs gomelastiek is, en dat men zich wel moet wachten, in die zienswijze te deelen, wanneer men die niet meer naauwkeurig gewikt en gewogen heeft?

Het behoeft thans wel geen verder betoog, dat het verdienstelijke der invoering van het recepissen-stelsel geheel komt op rekening van den heer J. C. BAUD, en hetgeen de heer R. uit eigen magt daarbij gevoegd, of daaraf heeft gedaan, juist de schaduwzijde van die invoering daarstelt.

Mij blijft nog te betoogen, dat de onheilen, veroorzaakt door de voorbereidende maatregelen *voor* de invoering van het recepissen-stelsel, zonder het minste nut of noodzakelijkheid van wege de regering, geheel alleen moeten geweten worden aan het overhaaste, onbillijke en onoordeelkundige dezer maatregelen, en dus ook alleen ten laste komen van dengene, die ze heeft genomen.

De heer R. kwam in het laatst van September 1845 te Batavia aan. Daar was de bekende interdiktie aan de bank om haar papier tegen zilver te verwisselen, door den heer REIJNST op den 29sten Maart 1845, voor een jaar uitgevaardigd. Het staat dus vast, dat de heer R. tot het beramen der noodige maatregelen tijd had tot den 29sten Maart 1846, dus 6 maanden. De staat der bank was zoo, als ik dien heb beschreven in mijnen 3den brief over Oost-Indië, waarover de officier van justitie voor de regtbank te Samarang mij zoo hard heeft gevallen, en dien de heer R. nu op bladz. 173 juist zoo beschrijft, als ik destijds heb gedaan. Vervolgens verhaalt hij bladz. 184, dat hij deze instelling moest te hulp komen, en dat hij ten dien behoeve in Oktober en November 1845 telkens voor eene millioen aan wissels uitgaf, eerst tot den koers van 90 en dan tot dien van 95 pCt., en alleen voor bankpapier.

Van hetgeen hij verhaalt over het doel van dien maatregel, om den val van handelhuizen voor te komen, bewijst de geschiedenis van dien tijd, dat juist het tegendeel gebeurd is; — hetgeen trouwens iedereen, die eenige kennis der zaken had, voorzag. Allen, die transaktien hadden aangegaan tegen

den wisselkoers van 80 pCt., leden het geheele verschil van den wisselkoers schade, en velen vielen. Het bankpapier rees met het geheele verschil van den wisselkoers, dien men voor dat papier kon bedingen. Alle degenen dus, die verpligtingen aan de bank of partikulieren in bankpapier hadden aangegaan, en niets dan koper of koperpapier ontvingen, moesten zich à tout prix bankpapier aanschaffen, en verloren daardoor ook dat verschil. Dit verlies trof voor het grootste gedeelte de vrije planters, die, als buiten de hoofdplaatsen van Java wonende, bij de bank geen krediet en van die instelling nimmer ondersteuning gevonden hadden.

Te regt had de minderheid der kommissie, door den heer R. ingesteld, bladz. 180, op liquidatie der bank aangedrongen. Die minderheid zoude wel meerderheid geworden zijn, indien in die kommissie de president der bank geene zitting had genomen, wiens advies door zijne positie niet vrij zijn kon, en die dus daarin geene zitting had moeten bekomen. De bank had zich door eigene schuld geruïneerd, en dan behoorde zij de gevolgen harer schuld gedragen te hebben, te meer, daar de aandeelhouders 's jaarlijks inzage harer werking verkregen, en sedert jaren door de gewaagde spekulatiën der bank dividenden hadden genoten, verre, zeer verre het gestorte kapitaal benevens den gewonen intrest te boven gaande. Was de regering er mede schuld aan, dan behoorde die ook het verschuldigde te vergoeden. Maar de heer R., die ons bladz. 191 verhaalt, dat de bank 40 pCt. van haar kapitaal verloren had, neemt willekeurig maatregelen, die onafhankelijke, van het Gouvernement nimmer gunsten genoten hebbende partikulieren van een gedeelte van hun eigendom berooven, om dat in handen te brengen eener instelling, die door ongeoorloofde spekulatiën reeds meer aan dividend had genoten, dan haar kapitaal bedroeg, en dus door de terugbekoming der slechts schijnbaar verloren 40 pCt. op de meest onbillijke en willekeurige wijze ten koste van de gemeente werd gebeneficieerd. Indien die maatregel op zich zelf reeds daarstelt het bewijs van gebrek aan financiëele en plaatselijke kennis, van overhaasting en daardoor veroorzaakte onbillijkheid, dan hebben wij alleen nog te betoogen, dat de maatregel ook overbodig was, zelfs in het belang der bank overbodig was, en men zal dan kunnen oordeelen, of de heer R. ten minste met bekwaamheid hebbe bestuurd.

Boven hebben wij gezien, dat de heer R. bij zijne komst op Java 6 maanden had tot de expeditie van het besluit van den heer REIJNST, het verbod behelzende tot betaling van specie voor bankpapier.

Nu worden nagenoeg al de handeltransaktiën op Java gedaan op wissels, die 4 maanden loopen. Wanneer die acceptatiën 14 dagen geloopen, en dus nog 105 dagen te loopen hebben, dan worden zij, van twee goede handteekeningen voorzien, door de bank geëscompteerd. Dit is de hoofdoperatie der bank. Eene tweede operatie is beleening op goederen, ook op korte termijnen, die naar willekeur geprolongeerd worden. Met de transaktiën, die de bank regtstreeks met de regering had, hebben wij ons niet bezig te houden; deze kon, wanneer een te kort bestond, door tus-

schenkomst der Nederlandsche Handel-Maatschappij daarin voorzien. Nu is het toch ook voor den kortzigtigsten beoordeelaar duidelijk, dat, indien bij de komst van den heer R. de operatiën der bank gestaakt waren, haar papier voor het grootste gedeelte binnen de 4 maanden, dus lang voor den 29sten Maart 1845, binnen was, en zij dan niet door aanbieding van dat papier tot verwisseling kon bemoeijelijkt worden. Die reden, de voornaamste die de heer R. opgeeft, vervalt dus geheel. Wil echter de heer R. beweren, dat door de intrekking stagnatie in den handel of de werking der regering ware te weeg gebragt, dan heb ik er alleen op te antwoorden: hetgeen de heer R. deed in Maart 1846, kon hij eenige maanden vroeger doen, namelijk recepissen voor kopergeld verwisselen, en dat in omloop brengen als circulerend medium. Hiermede ware niet alleen de bank, maar iedereen geriefd geweest, zonder schade te lijden. Daarbij eene publikatie, dat na den 29sten Maart, of ook vroeger, wissels zouden gegeven worden op Europa tot den koers van 95 pCt. en voor recepissen en voor bankpapier, en ook de transaktiën bij den handel hadden niet den minsten schok ondergaan. Geene onbillijke winsten hadden de houders van bankpapier genoten; evenmin de groothandel boven de tweede hand, die reeds schade genoeg moest lijden door de te voorziene daling in den prijs der goederen, en die dus in hare nieuwe transactiën wel zoude gelet hebben op de 4 maanden vooruit aangekondigde verandering in den wisselkoers.

Tegen over deze bewijzen staat niets, dan de bewering van den heer R., dat de handelaren er op hadden bedacht moeten zijn, vooral bij de verwachte komst van een nieuwen landvoogd. Men had dus moeten verwachten, dat de nieuwe landvoogd, om niet meer te zeggen, zoo onoordeelkundige maatregelen zoude nemen, als de heer R. genomen heeft? Neen, dat kon niemand verwachten, en verwachtte niemand, al ware het maar om de eenige reden geweest, dat de te verwachten landvoogd de heer J. J. R. was.

Maar er is meer. Nadat de heer R. onvoorzigtig genoeg geweest was, twee millioen aan wissels alleen tegen bankpapier te geven, en dus bewezen had, dat *dit* papier in elk geval zoude gehonoreerd worden, was al de niet genoeg te prijzen goede wil van al de bezitters van bankpapier noodig, om hen dat bankpapier tegen slechts 120 duiten waarde hebbende recepissen te doen inleveren, en het bankpapier niet te doen bewaren ter aanbieding tot verzilvering na den 29sten Maart 1846, als wanneer het bankroet toch uitgebroken of de heer R. gedwongen geweest ware, tot het gevoelen der minderheid toe te treden, en als dan gratuit bij de door hem reeds berokkende verliezen te voegen de verlenging van het dwangbesluit van den 29sten Maart 1845.

Wanneer men nu nagaat, wat natuurlijkerwijze had gedaan kunnen en moeten worden, dan vraagt men zich onwillekeurig af, hoe het mogelijk was, dat de heer R. deed, wat hij gedaan heeft; want noch aan zijne eerlijkheid als mensch en ambtenaar, noch aan zijne goede bedoelingen is de geringste twijfel bij hen, die zijne handelingen onpartijdig hebben nagegaan. Men mag alleen, in het oog houdende, dat de minderheid der kommissie

de beste te nemen maatregelen had aangegeven, de aardigheid van den heer R., dat de Jason (bij wil zeggen, de Argo) „het gouden vlies niet medebragt," vervolgen, door te zeggen, dat Jason niet wist, waar het gouden vlies verborgen lag, of bij zijne aankomst in Colchis zijne drakentanden niet voldoende waren, de verdedigers daarvan onschadelijk te maken en het meester te worden.

Ik zal hier mijne aanmerkingen op de brochure van den heer R. eindigen, mij voorbehoudende, bij de behandeling der wet op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, nader terug te komen op eenige punten, belangrijk, om de mogelijkheid van den overgang uit het kultuurstelsel in een stelsel van vrijen arbeid voor te bereiden, of ten minste het pleit te beslechten, of vrije arbeid op Java mogelijk zij; punten, waarin ik met het voorgestelde ontwerp verschil, en dus ook zeker met den heer R.

Reeds hoor ik weder de beschuldiging van personaliteiten, en wel van *hatelijke* personaliteiten. Ik stoor er mij weinig aan. Wie kan wonden genezen, zonder den patient zeer te doen? Niets heeft in staatkundige geschriften meer kwaad gedaan, dan de zoogenaamde parlementaire stijl. Wanneer men over de burgerlijke aangelegenheden van een land schrijft, dat niet alleen een eenhoofdig bestuur heeft maar dient te behouden, dan moet men bij het opsporen der gebreken geene kinderachtige vrees voor berisping of afkeuring toonen; waarheen voert dat? Men wordt niet gewaar, wie het kwaad heeft gedaan; de schrijver is een goed man, een bedaard man, een knap man, een man, die *geholpen* worden moet, — en de zaken blijven bij de oude sleur, want de kwaaddoeners of onbekwamen behouden hunnen geusurpeerden naam en blijven aan het bestuur. Het bewijst groot gebrek aan kracht van geest, wanneer men den moed niet heeft, te berispen of berispingen te verdragen. Die zich bewust is, bij het berispen van personen slechts die personen te willen onschadelijk maken, opdat het kwaad verdwijne, zal verkeerde oordeelvellingen over zijne handelwijze verdragen, zonder zich vernederd te gevoelen. Maar zij, die hunne gebreken gevoelen, en zich in de uitkomsten hunner handelingen bedrogen zien, zij achten zich door elk verwijt beleedigd, en door openlegging der waarheid onteerd.

Schrijven over staatkundige aangelegenheden heeft zelden andere, dan bittere vruchten voor den schrijver gedragen. Dikwijls heb ik mij dat hooren toevoegen onder bijvoeging: waarom zwijgt gij niet? Betere mannen dan gij, die vroeger schreven, zwijgen sedert langen tijd. Ik antwoord: zij zijn niet voor de goede zaak verloren, of door hun verlies is *niets* verloren. Vaderlandsliefde heeft geene grenzen. Die niet volhoudt, had beter nooit begonnen. Die niet alles offert, heeft vergeefsche offers gebragt.

Varia.

Wij hebben, door verschillende officiële bescheiden, onwederlegbaar bewezen, en niemand heeft het, na hiervan kennis genomen te hebben, nog tegengesproken, dat de reden, waarom in 1842 het etablissement te Indragiri is ingetrokken, geene andere is geweest, dan een lafhartig en hoogst laakbaar toegeven aan de onregtmatige eischen van Engeland en speciaal van Singapoersche kooplieden.

De Minister van Koloniën J. C. BAUD heeft in der tijd, op eene interpellatie van den heer VAN GOLSTEIN in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, geantwoord: dat, bij onze oorlogen met de Padri's, onze vijand langs de rivieren, die op de oostkust van Sumatra monden, door de Engelschen toevoer van kruid en wapenen ontving; dat, *om dit te beletten*, eenige militaire posten langs de oostkust waren gevestigd, en dat, toen de oorlog geëindigd was, *en dus de beweegreden had opgehouden*, die posten natuurlijk waren ingetrokken.

En wat zegt nu de tegenwoordige Minister van Koloniën over *de beweegredenen* tot het bezetten van Indragiri?

Het is inderdaad opmerkelijk. Hij is in lijnregte strijd met zijnen voorganger en mentor, maar ook in lijnregten strijd met de waarheid. Hij zegt:

„Onder medewerking des sulthans van Lingga, hebben wij in 1838 met dien van Indragiri een kontrakt gesloten, krachtens hetwelk wij in laatstgenoemd rijk een post hebben gevestigd, die evenwel in 1843 weder is verlaten. *Het doel dier vestiging was, beteugeling der zeeroovers op deze kust.* Bij meerdere kennis van zaken aldaar, begreep men echter, *dat de eigen krachten van den vorst voldoende waren, om de zeeroovers in bedwang te houden, vooral wanneer wij zijne pogingen ondersteunden door van tijd tot tijd een oorlogsvaartuig daarheen te zenden.*"

Zullen onze lezers, die met de officiële beschciden, welke wij hebben medegedeeld, bekend zijn, niet met ons instemmen, dat wij in deze zinsneden van een, door den Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend, stuk, zoo veel onwaarheden aantreffen als er woorden in te lezen staan? Ze kunnen die woorden vinden in de *Mededeelingen betreffende de koloniën*, door den Minister in 1850 aan de Tweede Kamer ingediend, blz. 22.

Is het te verwonderen, dat de ministeriële pers alle geoorloofde en ongeoorloofde middelen heeft in het werk gesteld, om voortekomen, dat wij aan de bewuste officiële bescheiden publiciteit gaven?

Maar is het tevens niet te betreuren, dat Nederlandsche staatslieden zich in zulk een dubbelzinnig licht stellen? Geeft dit geen gegronde aanleiding

tot het vermoeden, dat de belangen van Nederland, tegen over eenen vreemden en in Indië voor ons zeer gevaarlijken nabuur, tegenover Engeland, slecht zijn behartigd? DE REDAKTIE.

Er schijnt tweespalt te zijn in de gelederen der voorstanders van het tegenwoordige koloniale stelsel.

De hartstogtelijke schrijver van een boekje, met een geel omslag, getiteld: *De redevoering van den afgevaardigde uit Amsterdam*, H. STOLTE, *gehouden in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, op den* 26sten *September* 1853, *over den tegenwoordigen toestand van Nederlands Oost-Indische bezittingen, toegelicht.* Gouda 1853; de schrijver van deze brochure, waarvoor men vrij algemeen den gepensioneerden resident van Madioen den heer VAN HERWERDEN houdt, keurt de afschaffing van de belasting op de bazars ten sterkste af.

Die schrijver zegt onder anderen:

„Men zou, indien men mannen, met de geschiedenis van ons belastingstelsel in Indië en met de zeden, begrippen en denkwijze der Javanen, niet theoretisch maar van nabij bekend, had geraadpleegd, waarschijnlijk niet in 1851 eene indirekte belasting, die der bazar's en warong's, hebben ingetrokken, welke tot dus verre ruim $2^1/_2$ millioen aan den lande opbragt.

„Mannen van kennis, die het bestuur *ter goeder trouw* met hunne ervaring hadden willen bijstaan, zouden hebben opgemerkt, dat die indirekte belasting onheugelijke tijden op Java had bestaan, en dus geene nieuwigheid was; en dat, bij aldien die pacht in de laatste jaren te hoog was opgevoerd geworden, en met reden over de knevelarij der pachters werd geklaagd, zulks minder in den aard der belasting zelve gelegen was, dan wèl in het ontoereikend personeel aan de plaatselijke besturen toegevoegd, als daardoor buiten magte, om de heffingen der pachters te controleren."

De heer STOLTE heeft zich jegens den schrijver van deze lofrede op zijne redevoering niet zeer dankbaar betoond, want hij heeft hem geheel en al verloochend. Hij verklaarde, in de zitting van 10 December l. l., de afschaffing der bazarregten volkomen goed te keuren. En over het ter zijner eere geschreven boekje, zeide hij:

„Nu begrijp ik niet, hoe de afgevaardigde uit Almelo (de heer VAN HOËVELL) er op is gekomen om te gelooven, dat het door hem bedoeld geel boekje, waarbij mijne rede ter gelegenheid van de diskussie over het adres van antwoord op de troonrede wordt toegelicht, van mijne hand zou zijn. Ja, iedereen kan iets toelichten, maar ik kan plegtig verklaren, dat ik de schrijver van die toelichtende brochure niet ben."

Niemand had te kennen gegeven, dat hij den heer STOLTE voor den schrijver hield dezer loverkrans, ter zijner eere gevlochten; ook de „afgevaardigde uit Almelo" niet.

Wij willen hier natuurlijk niet denken aan het: „qui s'excuse, s'accuse."

Maar wij willen toch aan den heer STOLTE gevraagd hebben: vergissen wij ons, indien wij uwen vriend VAN HERWERDEN voor den schrijver houden?

En indien dit zoo mogt wezen, rekent de heer VAN HERWERDEN zijnen vriend STOLTE dan ook onder hen,

„ Die er slechts op uit zijn, om in den *geest des tijds* te vallen, of de hersenschimmige begrippen van hen te vleijen, die in de Tweede Kamer de verdrukking der inlanders van de daken wilden prediken"?

Wij mogen deze vraag doen, want de schrijver brandmerkt al de voorstanders dèr afschaffing van de belasting op de bazars als zoodanig — en de heer STOLTE is er ook een voorstander van. DE REDAKTIE.

Het is bekend, welk eene stoute uitbreiding de handel van Java, en speciaal Soerabaja, met Australië gedurende de laatste tijden heeft genomen. De handel, vrijgelaten zijnde in haren loop, zal bewijzen, dat Australië het natuurlijke debouché van Java, Java de voorraadschuur van Australië is. De uitvoer artikelen zijn hoofdzakelijk: rijst, noten, tabak, meubelen en een weinig koffij, maar vooral veel suiker, waarvan speciaal de zoogenaamde bruine of ongekleurde suiker (dat is zulke suiker, uit welke de melasse nog weinig of niet van de suikerkristallen is afgescheiden, maar zich daarmede vermengd voordoet) op de Australische markt het meest gezocht is, wordende die suiker aldaar dan, hetzij gerafineerd, hetzij in natura, in de bierbrouwerijen gebruikt.

De reden waarom tot heden, als het ware bij uitsluiting bruine suiker naar Australië van hier werd uitgevoerd, is hoofdzakelijk te zoeken in eene voor de handelaren gunstige omstandigheid, die hen tot voor eenigen tijd vergunde dien uitvoer zonder betaling van regten te doen plaats hebben. Die suiker werd, door de ontvangers der inkomende en uitgaande regten in de groote handelsteden, beschouwd als te zijn bruine of melasse-suiker, ongeschikt voor den uitvoer naar Europa of Amerika, en mitsdien, volgens de woorden der publikatie van 10 November 1837 tarief n°. 6, (*Staatsblad* 57), bij uitvoer in Nederlandsche of daarmede gelijkgestelde schepen, vrijgesteld van betaling van eenige regten.

Het genoemde tarief van inkomsten en uitgaande regten van 10 November 1837 n°. 6 behelst letterlijk deze woorden:

„*Suiker* (Javasche) eerste en tweede soort. (Maatstaf van belasting) per *f* 100 waarde (Uitgaand regt) *f* 6. (Bijzondere bepalingen) naar Nederland in Nederlandsche schepen vrij.

„Bruine en melassen, mits niet geschikt zijnde voor den uitvoer naar Europa of Amerika, ter beoordeeling van den ontvanger. (Maatstaf van belasting) per pikol van 125 ponden. (Uitgaand regt) *f* 0.50. (Bijzondere bepalingen) onder Nederlandsche vlag vrij."

Er zijn alzoo 4 soorten of klassifikatiën aangenomen voor de heffing van uitgaande regten:

Javasche suiker, eerste soort,
Javasche suiker, tweede soort,
Bruine en melasse-suiker, geschikt voor den uitvoer naar Europa of Amerika,
Bruine en melasse-suiker, niet geschikt voor den uitvoer naar Europa of Amerika.

} ter beoordeeling van den ontvanger.

De kwestie of suiker is Javasche (?) suiker, eerste of tweede soort, levert weinig bezwaar op; ze regelt zich naar de stand-monsters der zoogenaamde oude suiker-kontrakten en de daarmede geassimileerde nummers der nieuwe suiker-kontrakten. Maar nog minder moeijelijkheid ontstaat er uit de vraag, of eene, voor den uitvoer naar Azië of Australië aangegeven, partij suiker is te beschouwen als: bruine of melasse-suiker, *niet* geschikt voor den uitvoer naar Europa of Amerika, en mitsdien vrij van uitgaande regten; want alleen de ontvanger mag het beoordeelen, zonder hooger beroep, zonder aan iemand daarvan verantwoording schuldig te wezen. Welken maatstaf hij bij die beoordeeling moet gebruiken, om te verklaren, dat suiker is bruin of melasse, is aan hem geheel vrijgelaten; waarom suiker geoordeeld moet worden ongeschikt te wezen voor den uitvoer naar Europa of Amerika, is aan zijne wijsheid, ondervinding en beleid overgelaten (!). Was er immer eene wettelijke bepaling, die tot meerdere ontduiking of vexatiën de gelegenheid gaf?

De uitvoer van bruine en melasse-suiker, die niet geschikt was voor den uitvoer naar Europa of Amerika, nam onder deze omstandigheden verbazend toe, en met leede oogen zag 's lands direkteur der middelen en domeinen dien vrijen uitvoer, de ontluikende welvaart en den voorspoed der handelaren aan. Daartegen moesten middelen worden in het werk gesteld.

In de maand Mei 1852 werd door hem eene aanschrijving gerigt aan de ontvangers der inkomende en uitgaande regten: om voortaan alleen die suiker te beschouwen als ongeschikt voor den uitvoer naar Europa of Amerika, welke *onkristaliseerbaar* was. En aangezien „onkristaliseerbare suiker" onzin is, een ding dat niet bestaat, evenmin als „ongekristaliseerde suiker," hetwelk eene antinomia is, omdat suiker, die niet gekristaliseerd is, geen suiker is, daar suiker ontstaat uit gekristaliseerd bewerkt rietsap, en het vloeibare rietsap, door kooking enz. voor kristalisatie vatbaar gemaakt, eerst door of ten gevolge van kristalisatie *suiker* wordt, zoodat „onkristaliseerbare" of „ongekristaliseerde suiker" onzin en tevens eene onmogelijkheid is, — werd nu alleen eene fiktie, een onding, eene onmogelijkheid, *„ongekristaliseerde of onkristaliseerbare suiker,"* vrij van regten ten uitvoer toegelaten.

Was dit de bedoeling der wet?

Werd de wet niet verkracht, toen het niet meer ter vrije beoordeeling van den ontvanger werd overgelaten te beslissen, of suiker was bruine of melasse suiker, al of niet geschikt voor de Europesche markt? toen aan die ambtenaren werd voorgeschreven wat zij daaromtrent moeten oordeelen?

Wie vergoedt aan de Australische kooplieden de schade door hen geleden, ten gevolge van dien maatregel, toen zij, gisteren die zelfde suiker vrij hebbende uitgevoerd en met het oog daarop hunne orders hebbende ingerigt, heden, *bij het bestaan derzelfde wettelijke bepalingen*, daarvoor een uitvoerregt van 50 cents per pikol moeten betalen?

Maar de kroon moest nog op het werk gesteld worden.

Het schijnt, dat kort nadat de H. H. FRASER EATON en C°. te Soerabaja zich wegens deze onregtvaardigheid, in een krachtig rekwest aan den direkteur der middelen en domeinen, hadden beklaagd, met verzoek om restitutie van eene som van *f* 13,358.71 wegens zoovele, van Junij tot December 1852, ten onregte betaalde regten bij uitvoer naar Australie, in Nederlandsche en daarmede gelijk gestelde schepen, van bruine en melasse suiker ongeschikt voor den uitvoer naar Europa of Amerika, en dat handelhuis daarop eene dispositie had bekomen, als men tegenwoordig gewoon is ze van den direkteur der middelen en domeinen te ontvangen, — het schijnt, dat de Gouverneur-Generaal toen omtrent deze aangelegenheid de beslissing heeft ingeroepen van den Minister van Koloniën. Ten minste verscheen er den 24sten Februarij 1853 een *besluit* van den Gouverneur-Generaal in het leven (niet in het Staatsblad noch in het officiële Nieuwsblad opgenomen), waarbij, na des ministers beslissing, wordt bepaald: „*bij* „*wijze van explicatie* van de publicatie van 10 November 1837 tarief n°. 6, „dat voortaan alle suiker zal worden beschouwd als te zijn geschikt voor „de Europesche markt en die suiker, welke niet onder de eerste soort „kan worden gerangschikt, met betrekking tot de regten zal behooren tot „de 2de soort."

Wij herhalen: dit is alzoo bepaald in een, niet openbaar gemaakt, aan de ontvangers der inkomende en uitgaande regten medegedeeld, besluit van den Gouverneur-Generaal d. d. 24 Februarij 1853.

Door dat besluit is kennelijk eene wijziging in het tarief gebragt, want *voor* den datum van dat besluit was er, met betrekking tot de regten, 1° suiker, die geschikt was voor den uitvoer naar Europa en Amerika en 2° suiker, die *niet* geschikt was voor den uitvoer naar diezelfde wereld-deelen; *nu* kent men aan de douanen alleen suiker eerste en tweede soort; de bruine en melasse-suiker zijn uit het tarief n°. 6 weggewischt.

Waarom is dat besluit niet openbaar gemaakt?

„*Bij wijze van explicatie!*" Quid? Waar de zaak duidelijk is, behoeft men geene explicatie; of is dit welligt slechts een' wassen neus, en hangt dit ook welligt te zamen met de in der tijd door den minister van koloniën, tijdens de beraadslaging over art. 59 der Grondwet, in de vergadering der Tweede Kamer der Staten-Generaal afgelegde belofte, dat voortaan geene wijzigingen dan bij de wet in de Indische handels-tarieven zouden worden gebragt?

Waar moet het met den handel heen, wanneer men van den eenen dag op den anderen bloot staat voor eene tariefwijziging bij geheim besluit. En dan die arme „*onkristaliseerbare suiker*" van den direkteur van 's lands middelen en domeinen; moeten daarvan nu ook uitvoerregten betaald worden? (!)

Sapienti sat.

Soerabaja,
18 October 1853.

Mr. W. S' JACOB,
Advokaat.

Wij nemen de vrijheid den geëerden schrijver van dit artikel te herin-

neren, dat niet alleen de Minister van Koloniën in der tijd de belofte heeft afgelegd, „dat voortaan geene wijzigingen dan bij de wet in de Indische handelstarieven zullen worden gemaakt", maar dat bovendien bij de herziening der scheepvaartwetten in 1850, in art. 5 is vastgesteld: „In de bestaande koloniale tarieven der regten van in-, uit- en doorvoer wordt geene verandering gebragt dan bij de wet."

Is dus de zoogenaamde „explicatie" inderdaad eene wijziging van het tarief, dan zou in strijd met dat artikel der wet gehandeld zijn.

Mijnheer de Redakteur,

Als lezer van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, wensch ik natuurlijk, dat de daarin voorkomende artikelen op deugdelijke gronden steunen, en, waar er soms misstellingen mogen hebben plaats gevonden, dat deze dan nader worden toegelicht en verbeterd.

In dien zin neem ik de vrijheid, u de volgende opmerkingen aantebieden, ter verbetering van hetgeen onder het opschrift „Varia", in het nommer van November 1853, op blz. 417 en volgende, omtrent de overzending der cassave-planten van Suriname naar Java voorkomt.

Zonder te willen tegenspreken hetgeen daarin gezegd wordt, aangaande het lezen van een' onzer hoofdpersonen over de cassave, ten gevolge waarvan „door tusschenkomst van het ministerie van koloniën naar West-Indiën „werd geschreven, en de tusschenkomst van den heer w. aldaar werd „ingeroepen, om eene beschrijving van het gebruik dezer cassave en van „de wijze van teelen derzelve, en om eenige stekjes van die *manna ter-* „*restris* te hebben," enz.; zonder dit te willen tegenspreken, moet ik echter verklaren, in de meening te blijven, dat het denkbeeld, om de cassave naar Java te zenden, eigenlijk te Suriname is ontstaan, hebbende de Minister van Koloniën mij naderhand geschreven, dat de eerste bezending cassaveplanten was mislukt, en last gegeven, om eene nadere bezending te bewerkstelligen, waaraan dan ook is voldaan.

Met de eerste bezending cassave-planten, meen ik dien Minister te hebben aangeboden eene nota, opgesteld door den heer A. WILDEBOER, die zeer bevoegd was, om al wat met de aanplanting en de behandeling van het onderwerpelijke gewas in betrekking stond, volkomen goed te beschrijven; ik geloof echter te kunnen verzekeren, dat daarbij geen „koekepan" werd overgezonden, zoo als in het door mij bedoelde artikel wordt gezegd.

De meening, dat de *cassave* op Java onbekend moest zijn, was bij mij ontstaan door de volgende bijzonderheden.

Vooreerst, had ik, in mijnen omgang met wetenschappelijke personen, als eene vaststaande zaak vernomen, dat de plant, die in het ééne halfrond in het wilde voorkomt, niet als zoodanig in het andere halfrond wordt aangetroffen. In den regel schijnt dat zoo te zijn, ofschoon daarop wel uitzonderingen zullen bestaan. Dat hier slechts wordt gedoeld op de *species*, maar niet op de *geslachten* der planten, behoef ik wel niet aan te merken.

Zoo vindt men dan ook, dat op het eiland Socotora, in de oostelijke hemispheer, als op het eiland Curaçao in het westelijk halfrond gelegen, — beide de eilanden op nagenoeg dezelfde paralel, — in het wilde voorkomt eene aloë soort, de bekende geneeskundige gom opleverende. In de aloë's dier beide eilanden is echter verschil wat de species betreft: de eene draagt eene roode, de andere eene geele bloem.

Dat de cassave oorspronkelijk is van Zuid-Amerika, is algemeen bekend; derhalve zoude, volgens den gestelden regel, die bijzondere soort der *Iatropha* niet bestaan in de Oost-Indiën.

Maar ook ten andere, had ik in „PORTERS Landbouw tusschen de keerkringen" vertaald door den majoor W. L. DE STURLER, onder de beschrijving der *Cassave*, eene noot aangetroffen van den volgenden inhoud:

„Bij RAFFLES in zijne „*History of Java*" vinden wij ten aanzien van de „*Iatropha Manihot* opgeteekend, dat deze plant, volgens hare inlandsche „benaming *oewi* of *woedo*, tot het geslacht der *Dioscorea's* behoorende, „over geheel Java verspreid is, en in heggen groeijende gevonden wordt. „Wij vermoeden, dat deze dwaling ontstaan is door den geslachtsnaam „*Iatropha*, waarvan de *Iatropha Curcas*, of naar de plaatselijke benaming „volgens HORSFIELD, *jarak-pagger* (heg- of haag-jarak) mede eene soort „is, waaraan de heer BLUME de Maleische benaming van *jarak-kosta* geeft: „dezelfde plant, waarvoor wij elders, volgens NORONHA, alleen *Iatropha* vin„den. Hoe dit ook zij, wij meenen met tamelijke zekerheid te mogen beweren, „dat de *Iatropha Manihot* op Java althans in het wild niet voorkomt. De „*Iatropha Curcas* daarentegen, welke ook in de West-Indiën als eene me„dicinale plant voorkomt, en wier vrucht eene *emotisch*-purgerende uitwer„king heeft, wordt op Java allerwege in het wild groeijende waargenomen."

Er bestond dus voor mij voldoende aanleiding, om als zeker te stellen, dat de *cassave* in onze Oost-Indische bezittingen niet bekend was, en de hooge waarde van dat gewas gedurende mijn verblijf te Suriname hebbende leeren kennen, mogt ik wel tot de gevolgtrekking komen, dat het de moeite waard zou wezen, om die plantensoorten naar Java over te zenden.

In zeker, te Demerarij in 1849 verschenen, „Report on the starch producing plants of the Colony of Britisch Guijana," ingediend aan den Gouverneur dier kolonie, door JOHN SHIER LL. D., wordt omtrent de Cassave het volgende gezegd:

„Zoo wel de zoete als de bittere Cassave verdienen de aandacht als „stijfsel opleverende planten, vermits van de zoete Cassave-wortel nage„noeg 27 pCt., en van de bittere Cassave-wortel bijna 25 pCt. aan stijf„sel kan worden verkregen." Maar de genoemde schrijver beschouwt de Cassave ook als voedende plant, en zegt dan, dat daarvan kan worden gemaakt Cassave-meel, dat op de Schotsche en Iersche markten waarschijnlijk een zeer gewild artikel zou kunnen worden.

Dr. SHIER geeft aangaande de bittere Cassave de volgende behandelingswijze op.

Na de wortels in eene ronddraaijende cylinder gewasschen te hebben, tot dat

ze van de donkere buitenschil ontdaan zijn, moeten ze door een raspwerktuig worden fijn gemaakt. Het alzoo te verkrijgen deeg moet dan in zakken onder eene hydraulische pers van zijn vergiftig sap, dat men dient op te vangen, worden ontdaan; in dat uitgeperste sap zal dan eene zekere hoeveelheid stijfsel vermengd worden gevonden; die stijfsel laat men bezinken. Men tapt het sap, dat raauw zijnde vergiftig is, er af, en verdampt het door middel van opkoking tot de dikte van stroop. In dien staat is het geworden de zoo zeer geachte *casseripo*, een voortreffelijk bestanddeel ter bereiding of verhooging van fijne sausen. De stijfsel moet worden gewasschen, gezuiverd en gedroogd. Het in de zakken uitgeperste deeg moet worden gebroken, gedroogd en gezift; alsdan verkrijgt met het cassavemeel, zoo als het geschikt is tot het bakken van het zoogenaamde cassavebrood, eigenlijk cassave-plaatkoek. Wanneer echter dat meel fijn wordt gemalen, kan het vermengd met tarwe-, rogge- of garstemeel worden gebruikt.

Een akker land (0,4 bunder), wel droog gelegd en goed omgewerkt, kan, volgens Dr. SHIER, 10 tonnen (dat is 10,000 Ned. ℔) cassave-wortelen opleveren, waarvan te verkrijgen is: 7840 Eng. ℔ cassave-meel, 593 ℔ casseripo, en 224 ℔ stijfsel. De waarde van een en ander wordt door dien schrijver in Engelsch geld berekend; in Nederlandsch Courant bedraagt zij als volgt:

7840 ℔	cassave-meel	à 5 c.	*f* 392.—
593 „	casseripo	à 85 c.	- 504.—
224 „	stijfsel	à 21½ c.	- 48.—
		te zamen. . .	*f* 944.—

Men kan dus uit het voorgaande opmaken, dat de *bittere cassave* of *Jatropha manitot*, die ook de *casseripo* oplevert, nog minder dan de *zoete cassave*, die dat bestanddeel niet bezit, een te versmaden produkt is, zoo als de schrijver van het bewuste artikel het wil doen gelooven; terwijl hij bepaald zegt, dat de cassave niets anders is, dan dezelfde katella-soort, die in de woeste bosschen van Rembang en elders als onkruid wordt gevonden.

Mogt dit echter al eens waar wezen, dan zoude met de gegevene opheldering ten aanzien van de cassave, al weder een bewijs zijn geleverd, dat soms eene plant, die zekere streek als onkruid moge opleveren, en dáár gedurende eeuwen kan zijn geminacht, toch eindelijk tot een tak van zeer winstgevende kultuur kan worden verheven.

Met de aloë-plant op het eiland Curaçao was dit dan ook wezenlijk het geval; overal groeide zij in het wild; maar nadat de luitenant ter zee (thans schout bij nacht) BOURICIUS, in 1837, te Barbados was gaan opnemen, welke soort van plant men aldaar verbouwde ter verkrijging van de beroemde *aloë barbadensis*, en hij zich had verzekerd, dat het geene andere was dan de te Curaçao zoo wel bekende *aloë-vulgaris*; toen werd de tot dusver zoo zeer geminachte plant verzameld en in behoorlijk omgewerkten grond op reijen uitgepoot en gekultiveerd, met dat gelukkig ge-

volg, dat de eerste oogst van aloë-gom, welke van een veld ter grootte van 0,8 bunders werd verkregen, nog wat meer dan *f* 2,000 zuiver heeft opgeleverd.

Eene ontdekking van de laatste jaren, door den hoogleeraar G. J. MULDER bestudeerd en beschreven, heeft voorts doen zien, dat in de aloë-plant een kleurgevend beginsel bestaat, dat, in kracht als in verscheidenheid van nuances, alle de in den handel bekende verw-ingrediënten verre overtreft. Wat zulks in de toekomst kan opleveren, zal te bezien zijn. Het onderwerp wordt echter, naar ik geloof, te Curaçao nog niet met zoo veel belangstelling behartigd, als het inderdaad schijnt te verdienen.

Van de vermelde ontdekking wordt hier slechts gewag gemaakt, om te beter te doen gevoelen, dat eene zaak, waarmede aanvankelijk moge gespot zijn, zoo als geschiedde te Curaçao met de aloë, en gelijk nu schijnt plaats te vinden op Java met de cassave, ten slotte toch wel eene goede zaak kan blijken te wezen.

Ik heb de eer te zijn enz.

R. F. VAN RADERS.

Geschiedenis van ABDALLAH.

In het Tijdschrift *de Gids* (Januarij 1852) komt een kort verslag voor van den heer DE HOLLANDER omtrent de reis van zekeren Maleijer, ABDALLAH genaamd, naar Poelo Pinang en Kalantan. Wij wenschen thans denzelfden persoon nog eenigzins nader te doen kennen, door beknopte mededeelingen omtrent een ander werk, onder den titel van „*Hikajat Abdallah*", in 1846 door hem te Singapoera uitgegeven. Men kan het eene soort van autobiographie noemen, waarin hij tevens vele belangrijke berigten geeft omtrent de geschiedenis van zijn tijd, de beroemde of in eenig opzigt merkwaardige mannen, waarmede hij in aanraking kwam, en vrijmoedig zijn oordeel over hen uitspreekt. In hoever men op de onpartijdigheid en getrouwheid van den verhaler, bij hetgeen hij mededeelt, staat kan maken, mogen wij hier niet beslissen. Zijn werk is over het algemeen onderhoudend geschreven en behelst vele bijzonderheden zoowel omtrent de zeden en gewoonten der Maleijers als van anderen aard, en wekt inzonderheid onze aandacht, daar wij hier een' beschaafden inlander zijne gedachten hooren uiten over de handelingen, het bestuur enz. der Engelschen en Hollanders.

Wij zullen thans ons kort verslag laten volgen, waaraan wij eenige aanteekeningen hebben toegevoegd, schoon wij in een aanhangsel welligt nog eenige bijzonderheden zullen trachten op te helderen. Wij wenschen hier en daar, waar ons dit noodig of gepast toeschijnt, ABDALLAH zelven te laten spreken en zullen zijne woorden zoo getrouw mogelijk trachten te vertolken. Waar wij dit doen zullen wij het telkens aanduiden.

ABDALLAH'S overgrootvader, SJEICH ABDELKADER genaamd, was uit Jemen afkomstig en vestigde zich te Nagor in Kling *). Na zijn dood begaven zijne vier zonen zich naar verschillende streken van den Indischen Archipel; twee hunner gingen naar Java, een ander naar Ambon en de oudste, MOHAMMED IBRAHIM, zette zich te Malaka neder. Hij trad aldaar in het huwelijk en kreeg een' zoon, dien hij ABDELKADER noemde. Toen deze volwassen was, hield hij zich bezig met handeldrijven in de bovenlanden van Malaka, naar welke stad hij echter weldra terugkeerde, en waar hij in dienst trad van den toenmaligen Hollandschen sjahbendar †), wien hij in

*) Kling is bij de Maleijers in ruimen zin eene benaming van Dekkan, in engeren zin het land tusschen de Godavere en den Ganges. Onder de taal van Kling, waarvan A. later spreekt, zal men waarschijnlijk het Telinguasch moeten verstaan (bij de Engelschen doorgaans Teloogoo genoemd).

†) De sjahbendar is in Maleische staten de ambtenaar, die het opzigt heeft over de haven, belast is met het innen der regten en meestal ook in het algemeen met alle aangelegenheden van den handel.

zijne ambtsbezigheden bijstond. Hij was bijzonder bedreven in de Maleische taal, die hij met vaardigheid las en schreef, en waarin hij gedurende eenigen tijd onderwijs gaf aan MARSDEN *), den schrijver der bekende werken over de Maleische taal, Sumatra enz. De Europesche ambtenaren, Engelschen zoowel als Hollanders, gebruikten hem tot allerlei werkzaamheden. Hij werd ook eens door het Gouvernement belast met het opsporen van Maleische handschriften in verschillende streken van het schiereiland, op Lingga, Rio enz. en verzamelde bij die gelegenheid ongeveer 60 of 70 deelen †).

Zijn zoon ABDALLAH was in zijne vroege jeugd zeer ziekelijk. Nadat zijne gezondheid zich eenigzins verbeterd had, bezocht hij de school zijner grootmoeder, die goeroe Besar was in de kampong Pali te Malaka, waar aan omstreeks 200 kinderen onderwijs werd gegeven in het lezen van den Koran; ook las en schreef men daar de Maleische taal. Hij nam echter geen deel aan het onderwijs, maar zij voorzag hem van schrijfgereedschap en liet hem naar willekeur allerlei figuren krassen of teekenen §); zij behandelde hem overigens zacht en toegevend. Spoedig veranderde die gelukkige toestand; zijn vader begon hem dagelijks in het lezen van den Koran te onderrigten en ook in het schrijven van de gelezene stukken, hetgeen men anders, zoo als ABDALLAH zegt, in de inlandsche scholen niet plagt te leeren; zijne beide oomen MOHAMMED LATHIF en ISMAËL LEBIE, werden de medehelpers van zijn vader bij dit onderwijs. Alle drie behandelden hem zeer hard; zij sloegen en pijnigden hem onophoudelijk, dewijl hij een grooten afkeer had van het leeren. Hoezeer hij zich over deze behandeling sterk beklaagt, spreekt hij toch met dankbaarheid over het nut, dat hij in zijn volgend leven van hunne lessen heeft getrokken. Zoodra hij eenige vorderingen had gemaakt, was hij in de school zijner grootmoeder behulpzaam. Het tot hiertoe verhaalde geeft hem aanleiding tot eene tamelijk uitvoerige beschrijving der in de scholen gebruikelijke straffen. Nagenoeg alles wat hij hiervan mededeelt kan men vinden bij NEWBOLD in zijn werk: *Political and statistical accounts on the British settlements in the Straits. Vol. I pag.* 87 *en* 171.

Toen ABDALLAH, naar het oordeel van zijn vader, genoegzaam ervaren was in de kennis van den Koran, werd hij besneden, welke plegtigheid met een familie-feest werd gevierd. Later leerde ABDALLAH eene andere en betere uitspraak en wijze van lezen bij een Arabier, die te Malaka

*) ABD. verhaalt dat hij in den lessenaar van zijn vader eens een Engelsch geschrift vond en dit aan den zendeling THOMSEN toonde, daar hij (ABD.) zelf toen nog geen woord Engelsch verstond. THOMSEN verhaalde hem, dat dit stuk afkomstig was van MARSDEN, den schrijver van het *Maleisch Woordenboek*, en dat uit dit stuk bleek dat deze gedurende 20 maanden het onderwijs van ABDELKADER te Malaka had genoten.

†) ABD. zegt, dat zijn vader den last daartoe ontving van den secretaris van het Gouvernement te Batavia en brieven medenam van den heer TIMMERMAN TIJSSEN, (die in 1818 resident van Malaka werd); het vaartuig, waarop ABDELKADER zich bevond, voerde de Hollandsche vlag.

§) NEWBOLD zegt van het onderwijs in de inlandsche scholen op het schiereiland: "the pupil commences by being taught to write the Malay and Arabic alphabet on a pipe-clayed board of pulai wood, with a pen made from the dark spike of the yin or gomutotree."

kwam en daar een grooten naam had gemaakt van bedrevenheid in den Koran. Van een' ander Arabier, die daarna de leermeester werd van den sulthan van Soemanap, ontving A. eenig onderwijs in de Mohammedaansche godsdienst, voornamelijk wat betreft Gods wezen en eigenschappen, de pligten van den mensch, de uiterlijke plegtigheden van den Islam enz. Zijn vader ging echter nog steeds voort met hem in alles wat hij nuttig achtte te onderrigten. Zoo leerde hij de taal van Kling die toenmaals, wegens het veelvuldig verkeer met de bewoners van die landstreek, door alle notabele ingezetenen van Malaka beoefend werd. Vervolgens moest hij dagelijks naar de moskee gaan en daar de namen der aanwezigen opschrijven; ook zeide zijn vader hem Maleische woorden voor, die hij moest naschrijven en hiermede begon zijn onderwijs in de Maleische taal. Om zich verder in het schrijven te oefenen, moest hij eenige Maleische en Arabische handschriften, ook den Koran, kopieren. Voorts wees zijn vader hem zorgvuldig op de beteekenis der Maleische woorden en deelde hem alles mede wat hem zelven omtrent de spraakkunst van die taal bekend was. A. had nu van lieverlede meer lust in het leeren gekregen, zoodat hij den omgang zocht van eenige in het Maleisch bijzonder bedrevene personen, van wie hij vele in het dagelijksch leven minder gebruikelijke woorden en spreekwijzen leerde kennen. Hij maakte ook afschriften van den Koran, die goeden aftrek vonden bij de cipays, toen te Malaka in garnizoen. Ten einde in het verkeer met hen Hindostani te leeren, verliet hij het ouderlijke huis, en ging gedurende 3 of 4 jaren bij hen in het fort wonen, waar zij wederkeerig Maleisch van hem leerden. Sedert kreeg hij den bijnaam van Moensji d. i. leeraar of opvoeder.

Nadat de Engelschen Malaka hadden ingenomen, kwam ABDALLAH met hen in veelvuldige aanraking. Achtereenvolgens spreekt hij over FARQUHAR, RAFFLES, MILNE, MORRISON, CRAWFURD, NEWBOLD, BUTTERWORTH, om van andere minder bekende personen te zwijgen. Hetgeen hij omtrent den eerstgenoemde, die gedurende eenigen tijd resident van Malaka was, mededeelt, komt hoofdzakelijk op het volgende neder.

Na eerst verhaald te hebben, hoe FARQUHAR het zeer sterke, nog van de Portugezen afkomstige fort van Malaka (waarvan A. tevens eene uitvoerige beschrijving geeft) liet springen, spreekt hij vervolgens over den voorspoed en den bloei van handel en scheepvaart in zijne vaderstad onder het bestuur van den genoemden resident. Deze kwam gedurende zijn verblijf aldaar meermalen in groot gevaar om het leven te verliezen, doch werd telkens gelukkig behouden. De eerste maal werd hij, toen hij naar gewoonte des avonds wilde uitrijden, bijna gedood, doordien het met twee kogels geladen geweer afging, dat aan den Europeschen soldaat toebehoorde, die voor zijne deur de wacht had betrokken. Of dit bij ongeluk geschiedde dan wel of men hier aan een opzettelijken aanslag op zijn leven hebbe te denken, ligt in het duister. Een andermaal, toen hij was uitgereden, loerde een tijger op hem en zat hem na. Hij had bij die gelegenheid zijn leven te danken aan de snelheid van zijn paard en aan de omstandigheid dat zijn

hoed hem van het hoofd viel, met welken buit de tijger zich gelukkig tevreden stelde. Nog een gevaar, waaraan hij was blootgesteld en dat tevens ernstiger gevolgen voor hem had, zullen wij later bespreken.

FARQUHAR stelde veel belang in de kennis van alles wat op den Indischen Archipel, zijne bewoners, voortbrengselen enz. betrekking had. Hij bezat eene vrij aanzienlijke menagerie; in zijnen tijd kwam zekere Pawong Gadjah, *) van Kedah afkomstig, die bijzonder bedreven was in het vangen van olifanten, te Malaka, en bood hem zijne diensten aan. Er werd toen een groote olifantenjagt ondernomen, die onze schrijver in het breede verhaalt. Wij weten bovendien, schoon ABDALLAH hiervan niet spreekt, dat ook de beoefening der Maleische letterkunde den heer FARQUHAR ter harte ging. Hij bragt later verscheidene, waaronder eenige niet onbelangrijke, Maleische handschriften naar Europa, en gaf die ten geschenke aan de bibliotheek der Roijal Asiatic Society te Londen. Omtrent zijn karakter en geaardheid geeft A. een zeer gunstig getuigenis. Hij was steeds rustig en bedaard en onpartijdig in zijn oordeelvellen; tusschen armen en rijken, aanzienlijken en geringen, maakte hij nooit eenig onderscheid. Kwam een arm en gering man over het een of ander eene klagt bij hem inbrengen, zoo hoorde hij hem bereidwillig aan, en gaf hem vermaningen en teregtwijzingen of opheldering tot dat hij kalm geworden was en vergenoegd naar huis keerde. Wanneer hij in het openbaar verscheen, hetzij te voet, te paard of in zijn rijtuig en hetzij door geringe of voorname lieden gegroet werd, zoo beantwoordde hij hun groet dadelijk. Ook was zijne hand steeds voor behoeftigen geopend. Dit alles strekte om de bevolking voor hem in te nemen en aller harten aan hem te verbinden.

Maar bij al den lof, dien A. aan FARQUHAR geeft, moeten wij toch erkennen, dat er dikwijls vreemde dingen plaats hadden onder zijn bestuur en dat de Engelschen zich in andere opzigten waarlijk niet bemind maakten. Zeker officier der cipays (hij heette BEAN of BANE), die toen te Malaka in garnizoen lagen, liet de jongens, die zijn huis voorbijgingen, door twee zijner manschappen grijpen en opsluiten. Namen zij de vlugt, en kon men hen niet achterhalen, zoo liet hij een paar honden op hen los en op deze wijze kreeg hij hen spoedig in zijne magt. Nadat hij nu een aantal hunner bijeen had gekregen, liet hij hen bij paren uit de plaats hunner opsluiting komen en hitste hen aan om met elkander te boksen. Wie dit niet wilde, dien liet hij met een rotting tuchtigen. Uit vrees hiervoor boksen zij dan met elkander. Dit gaf hem groot genoegen zoodat hij lachte en sprong. Eenigen kregen hierbij builen in het gelaat. Zag hij dat de een of ander bebloed was, zoo kreeg deze eenige duiten meer dan de overigen. Zoo was het zijn dagelijksch tijdverdrijf menschenbloed te zien stroomen. Vele jongens verzuimden de school en gingen, uit zucht om geld te verdienen, daar boksen. Niemand waagde het hem te keer te gaan. Vele

*) *Pawong Gadjah* is wel niet als een eigen naam te beschouwen, maar beteekent: die bedreven is in het vangen van olifanten.

ouders durfden hunne kinderen niet meer op de straat te laten komen. Na eenige dagen werd hij dit spel met kinderen moede en liet toen volwassene lieden met elkander boksen. Er waren op dat tijdstip nog niet vele Engelschen te Malaka en hun gedrag was van dien aard, dat de inwoners hen als tijgers beschouwden. Waren er Engelsche schepen, die Malaka aandeden, zoo sloot ieder zijne deur. Vele dronken matrozen zwierven in de straten rond; zij vernielden de deuren der huizen, zaten de vrouwen na, die zij ontmoetten en twistten met elkander, waarbij zij elkander belangrijke wonden in het aangezigt toebragten, zoodat er groote opschudding ontstond. De vlugtenden vervolgden zij; ook roofden zij de goederen van de markt. Velen stortten door hunne dronkenschap in de rivier en kwamen zoo om het leven. ABDALLAH ontmoette in dien tijd geen' Engelschman of hij was beschonken. Als kinderen schreiden, zeiden de moeders: „stil, daar komt een dronken Engelschman", en dan hielden de kinderen zich uit vrees stil. Kwam men hen ongelukkigerwijze op straat tegen, zoo ontweek men hen reeds van verre. Door het gedrag van den bovengenoemden Mr. BEAN werd de schrik voor de Engelschen natuurlijk nog grooter. Na eenige maanden, was hij het boksen moede en liet nu hanengevechten houden, zoodat men van alle kanten, uit het binnenland en de kuststreken, naar de stad kwam om hem hanen te bezorgen. Weldra was hij ook van dit vermaak verzadigd en kocht toen eene menigte eenden. Hij liet die te water gaan en zond toen twee of drie honden op haar af, waarbij hij met een geweer gereed stond om diegenen, die niet door de honden verscheurd werden, te schieten. Ook dit verschafte hem een groot genoegen; telkens sprong hij in het rond van vreugde. Daarna verlustigde hij zich met op eene soort van wilde duiven te schieten, die hij uit eene kooi liet wegvliegen. Eindelijk kocht hij eenige apen en liet die in de boomen voor zijn huis klimmen, waar hij ze schoot. Wegens al het reeds vermelde kregen de Engelschen een zeer kwaden naam in Malaka, daar men geen onderscheid maakte tusschen de regtschapenen, zoo als b. v. den resident FARQUHAR, en den overigen, ruwen en losbandigen hoop. De bevolking bleef er nog langen tijd aan dit alles gedenken en het gerucht hiervan verbreidde zich van de eene plaats naar de andere.

Weldra vernam men te Malaka de tijding dat de Engelschen een krijgstogt naar Java wilden ondernemen. Ongeveer twee of drie maanden nadat men dit gehoord had, kwam de heer RAFFLES onverwachts te Malaka, vergezeld van zijne echtgenoot en een Engelschen secretaris, Mr. MERLIN genaamd, benevens een' Maleischen schrijver, die IBRAHIM heette, de zoon van een Klinger en eene Maleische moeder en van Poelo Pinang afkomstig. De heer RAFFLES woonde te Malaka in de kampong Bendar Hilir, op de plantaadje van den zoon van den kapitein der Chinezen, „Baba Tjanglang" genaamd. Hij bragt velerlei fraaije Europesche goederen mede,

*) Over RAFFLES eerste komst te Malaka vergel.: *Memoir of the life and public services of sir* T. ST. RAFFLES, vol. I, pag. 139. Als agent van den Gouverneur-Generaal van Engelsch Indië kwam hij weêr te Malaka in Junij 1810, cf. *Memoir* pag. 44 en 118.

namelijk vele kisten met stalen en modellen, als ook pistolen, kostbaar satijn en keurige, met gouden bloemen bewerkte stoffen, daarenboven allerlei voorwerpen, die men nog nooit gezien had, onderscheidene soorten van zeer fijn laken, schoone uurwerken, papier voor brieven aan Maleische vorsten, dat met gouden en zilveren bloemen bezet was en vele andere zaken, die tot geschenken aan de gemelde vorsten moesten strekken.

„Op zekeren dag „zoo verhaalt A." kwam zijn schrijver IBRAHIM aan mijn huis; hij zette zich neder, over den heer RAFFLES sprekende, en zeide dat deze een' Maleischen schrijver zocht, die eene goede hand schreef en voorts dat hij Maleische geschriften en verhalen van vroegeren tijd wenschte te koopen; al wie die bezat moest ze maar naar zijn verblijf in de Bendar Hilir brengen. Nu had ik een' oom ISMAËL LEBIE geheeten, die eene zeer goede hand schreef en nog een' jongeren broeder had, met name MOHAMMED LATIF. Deze beiden nam hij tot schrijvers aan. Den volgenden dag kwam hij weder met verzoek mijn schrift te mogen zien. Nadat ik iets geschreven had, bragt hij dit aan den heer RAFFLES. Denzelfden avond kwam een van diens bedienden mij ontbieden. Toen ik bij hem gekomen was, zeide hij: schrijf deze brieven in een boek, intjé! Wat mijn medehelper aangaat, hij heette TEMBIE AHMAD IBN NINA MARIKAN en was van Malaka afkomstig. Hetgeen geschreven werd was van zeer onderscheiden' aard; sommigen schreven brieven, anderen over de eigenaardigheden der Maleische taal en gedichten en dergelijke zaken. Ieder had zijne bijzondere taak.

„De uiterlijke kenteekenen van den heer RAFFLES waren naar mijne bevinding de volgende: hij was van eene middelmatige gestalte, niet hoog opgeschoten en niet kort, niet dik en niet mager; hij had een hoog voorhoofd, het teeken van een grooten geest; zijn hoofd was rond en een weinig voorovergebogen, een teeken dat hij verstand bezat; de kleur van zijn haar was ligtbruin, een teeken van moed; hij had breede ooren, een teeken van een scherp gehoor, digte wenkbraauwen en zijn linker oog zag sterk scheel. Voorts had hij een' haviksneus, eenigzins bolle wangen en dunne lippen, een bewijs van vaardigheid in het spreken, eene liefelijke stem, een' grooten mond en een naar boven gerigten hals, eene niet zeer blanke kleur, breede borst, ranke leest en middelmatige voeten. Hij ging meer of min voorover gebogen.

„Wat zijne geaardheid betreft, ik zag hem steeds in gedachten verzonken. Hij verstond er zich zeer goed op de lieden te eeren, waarbij hij minzaamheid paarde en zich in wellevende taal uitdrukte, zoowel omtrent hen, die men met *intjé* *), als hen die men met *intjé toean* of die men met *toean* aansprak. Voorts was hij zeer liefdadig; zoodat zijne hand voor de armen geopend was. Ook had hij er zeer goed slag van de lieden tot zwijgen te brengen. Wanneer hij sprak, glimlachte hij bestendig. Hij was ook zeer bedreven in het onderzoek van het verledene. Als hij het een of ander vernomen had, zoo liet hij het niet bij een oppervlakkig onderzoek berusten,

*) *Intjé* is de naam waarmede men fatsoenlijke inlanders aanspreekt.

maar onderzocht de zaak grondig. Wanneer hij zich afzonderde, hield hij zich steeds bezig met lezen en schrijven. Als hij les ontving wilde hij niemand, wie het ook zijn mogt, afwachten voor dat de tijd van onderrigt verstreken was. Hij deed alle zaken op een bepaalden tijd, zonder ze door elkander te halen. Verder zag ik dat het zijne gewoonte was om des avonds, wanneer hij met zijn gezin thee gedronken had, een inktkoker, pennen en papier op zijne groote tafel in gereedheid te hebben, waarbij twee waskaarsen aangestoken waren. Wanneer hij nu moede was van het op en neder gaan, boog hij zich over die tafel, terwijl hij eene poos uitrustte, met het hoofd naar boven gerigt en de oogen gesloten even als iemand die slaapt. Twee of drie malen dacht ik dat hij werkelijk sliep. Na eenige oogenblikken in deze houding doorgebragt te hebben rigtte hij zich plotseling haastig op en ging druk aan het schrijven, daarna poosde hij wederom; zoo handelde hij tot 11 of 12 ure, dan eerst ging hij slapen. Zoo deed hij dagelijks, behalve wanneer zijne vrienden somtijds tot hem kwamen. Als hij des morgens opgestaan was, las hij de brieven, die hij des avonds geschreven had, terwijl hij op en neêr wandelde. Somtijds gaf hij, van een tiental dat hij las, drie of vier aan zijn' schrijver, met bevel die in een boek over te schrijven, de overigen verscheurde hij en wierp hij weg. Zoo plagt hij dagelijks te handelen.

„Wijders bezoldigde hij vier lieden, die ieder hun bijzonder werk hadden. Den een' liet hij allerlei soorten van bladeren, bloemen, woekerplanten, mos en andere verschillende zaken in de bosschen zoeken; een' ander wormen, sprinkhanen, allerlei vlinders, bijen, rupsen, duizendbeenen, schorpioenen en dergelijke insekten meer, hij gaf hem naalden en spelden, waarop hij hem die dieren liet steken; den derde gelastte hij schelpdieren op te sporen bij voorbeeld allerlei soorten van sipoet, kapah, ramis, loekan, tiram enz. *) en die in eene mand te leggen, daarenboven moest hij ook allerhande visschen bezorgen. De vierde eindelijk trachtte in de bosschen levende dieren te bekomen, zooals boschhoenders en andere vogelen, herten, reeën, enz. De heer RAFFLES bezat een groot boek met zeer dik papier, dat hij bezigde om daarin allerlei bladeren, bloemen en dergelijke te bewaren. De voorwerpen, die hij er niet in konde leggen, liet hij afteekenen door een Chinees van Macao, die zeer bedreven was in het afbeelden van bloemen en vruchten die hij met sprekende gelijkheid schilderde. Allerlei kleine dieren, wormen, duizendbeenen, schorpioenen, enz. deed hij levend in eene met arak of brandewijn gevulde kruik; na twee dagen nam hij ze daaruit en bewaarde ze in flesschen; die dieren zagen er uit alsof zij leefden. De inwoners van Malaka verwonderde zich over dit alles. Er waren te dier tijde velen, die voordeel daarvan trokken, om dat zij alles wat bestaat, hetzij in de lucht, zee, aarde of in het binnenland, in de steden, bosschen en wildernissen trachtten

*) MARSD. vertaalt *sipoet* zoowel als *tiram* door „oesters". Van de overige hier genoemde namen zegt hij dat zij soorten van schelpvisschen beteekenen.

te bekomen, zoowel vliegende als kruipende schepselen, planten en gewassen, dit alles bragt hun geld op. Men bezorgde hem ook handschriften, die verhalen en geschiedenissen behelsden, in zulk eene menigte dat er bijna geene Maleische werken meer in het land overbleven, ten getale van 360 ongeveer, behalve die, wier inhoud uit stukken in dichtmaat bestond, zooals sjaïrs, pantons, ikat-ikatan en meer van dien aard. — Ook schepte de heer RAFFLES zeer veel behagen in het nasporen van den oorsprong der steden en plaatsen, en der uit vroegeren tijd herkomstige zeden en gewoonten; naar alles wat opmerkelijk was deed hij onderzoek en navraag. Hij was zeer vlijtig in het aanleeren der Maleische taal, wier eigenaardigheden hij tevens naauwkeurig onderzocht. Ook beijverde hij zich het spraakgebruik der Maleijers te volgen. Hij vond er steeds genoegen in, bij elk woord dat bijzonder zijne aandacht trok, dadelijk te vragen, hoe de Maleijers dit gebruikten. Wanneer ik hem hierop geantwoord had, dan zeide hij: „zoo bezigen de Engelschen het niet." Dagelijks liet hij brieven, voor alle Maleische plaatsen bestemd, opstellen, die de strekking hadden om de bewoners op een' vriendschappelijken voet met de Engelschen te brengen en hunne harten te winnen. Bij geen dier brieven ontbrak het aan geschenken en zoete woorden. Daardoor werden alle vorsten hem genegen en verblijdden zij zich. Zij beantwoordden zijne letteren met vele betuigingen van eerbied, vriendschap en dank, alsmede met geschenken, onder welke ook vele Maleische geschriften met verhalen en geschiedenissen, die uit alle streken naar hem toevloeiden. Op geld zag hij niet. Als hij iets wenschte te bezitten of gedaan te hebben, zoo betaalde hij den prijs of de kosten, hoe groot die ook mogten zijn, zoo slechts aan zijn verlangen voldaan werd. Hierop verkreeg hij of geschiedde dadelijk alles wat hij wenschte. Ik weet niet, hoeveel geld hij dagelijks wel uitgaf voor hetgeen hij kocht of aan werkloon dat hij betaalde. Ook hoorde ik hem bestendig zeggen, dat hij een grooten afkeer had van het gedrag der Hollanders te Malaka, omdat zij allen de Maleijers vernederden en niet op ééne en dezelfde plaats met hen wilden zijn. De heer RAFFLES integendeel verkeerde steeds bij de Maleijers aan huis; zelfs met arme lieden onderhield hij zich in gesprek. De aanzienlijken van Malaka, zoowel blanken als Maleijers, kwamen dagelijks tot hem; maar indedaad wist niemand wat toch wel de reden was, dat hij te Malaka was gekomen en welke zijne bedoelingen waren of wat hij te doen had te dier tijde. Zijne daden, woorden, bekwaamheden, en houding, zijn verstand en zijne wellevendheid, dit alles was van dien aard, dat het, indien ik niet mis had, wel niet anders kon of hij moest een groot en bekwaam man zijn en een' grooten geest bezitten *).

„Op zekeren avond, toen ik naar huis wilde gaan, riep de heer R. mij

*) Er staat: *besar himmatnja* FREITAG's Lex Arab. *himmat* mens animus, propositum, cf. ARNOLD. Chrest. Arab. pag. 166, I.

A. laat hierop een verhaal volgen van den afkeer, die R. van de *doerian* had; dit heb ik als niet belangrijk genoeg weggelaten.

en zeide: „intjé, kom, laat ons eens op weg gaan, ik zou wel eens eene Maleische school willen zien!" Daarop begaven wij ons in eene palankijn naar Talangkira. Toen wij aan het huis van ABDOERAŻAK gekomen en binnengetreden waren, zagen wij drie knapen, die hunne straf ondergingen, een hunner had een keten om zijn midden, waarvan het uiteinde aan het bovenste deel van een blok bevestigd was, dat hij op die wijze met zich moest dragen, een ander was blootelijk geketend en moest in dien toestand lezen en de derde was aan een paal gebonden. „Wat is toch de reden, intjé," zeide de heer RAFFLES „dat die knapen zoo gebonden zijn? dit is een zeer slecht gebruik; gij moest het eens aan hun leermeester vragen." Toen ik hem daarnaar vroeg antwoordde hij: „deze knaap, mijnheer, is weggeloopen, nu 8 dagen geleden kreeg men hem eerst in handen en bragt hem herwaarts van Kendoer, zoo heet die plaats, eene dagreize van hier; zijne ouders betaalden den brenger een ringgit; daarom heb ik hem op deze wijze gestraft; en die jongen daar is weggeloopen, twee dagen lang klom hij op de boomen in het bosch, op deze wijze heb ik hem daarvoor gestraft; en deze heeft alles wat hij gelezen had ten eenenmale vergeten en nu laat ik hem dit lezen." De heer R. zeide hierop: „als dit zoo is, dan is het naar behooren." Verder sprak hij: „waarom geeft gij geen onderwijs in de Maleische taal?" De schoolmeester antwoordde: „de ouders dezer kinderen hebben mij opgedragen hun eerst den Koran te leeren. Als zij dien kennen, kunnen zij naderhand Maleisch leeren; zóó zijn wij allen het gewoon; het is geen gebruik hier te lande dat men eene school houdt om de Maleische taal te leeren." De heer R. antwoordde: „het is wel, meester, ik wilde het maar eens weten, neem het niet kwalijk, wees gegroet!" Hierop vertrokken wij. Onderweg zeide hij tot mij: „zijn de Maleijers dit werkelijk zóó gewoon intjé?" „Ja indedaad mijnheer! „antwoordde ik." Glimlagchend hernam hij: „nu, intjé, als ik lang leef, wil ik eene school oprigten om de Maleische taal aan te leeren; het spijt mij zeer, want het Maleisch is zeer welluidend en van groot nut." Toen besteeg hij de palankijn en begaven wij ons naar huis.

„Verder nam ik waar, dat de heer R. er veel genoegen in vond onderzoek te doen naar de gesteldheid der steden en landstreken, de wetten en bepalingen en den toestand en het bestuur der grooten. Ook wilde hij weten, welke de vermaken en verlustigingen der Maleijers waren en welke hunne zeden en gewoonten (*adats*), hoe de bergen en plaatsen in Malaka heetten en welk werk de bevolking verrigtte, welke koopwaren uitgevoerd werden en hoe men te Malaka over het bestuur der Hollanders en Engelschen dacht. Naar dit alles vroeg hij dikwijls met aandrang.

„De echtgenoot van den heer R. was eene uitstekende vrouw. Haar dagelijksch gedrag was even als dat van haren man. Bij alles wat zij deed nam zij welvoegelijkheid, wellevendheid en hoffelijkheid in acht; armen zoowel als rijken sprak zij met beleefdheid toe. De Maleische taal beoefende zij vlijtig. Van alles wat haar opmerkelijk voorkwam, hield zij aan-

teekening. Haar echtgenoot ging in allerlei zaken met haar te rade. Geen oogenblik zat zij ledig, maar was dagelijks met velerlei dingen bezig en in alles wat zij deed, vlug en vaardig. Zoo werd ik gewaar dat het gedrag van de vrouwen der blanken zeer verschillend is van dat der Maleische. Wie van deze laatste met een aanzienlijk persoon in het huwelijk is getreden wordt van lieverlede al meer en meer trotsch, laatdunkend en lui, hare handelingen en manieren worden steeds hoovaardiger en al hare woorden en gezegden hebben de strekking om zich zelve te verheffen. Het zou, naar hare meening, vernederend voor haar zijn, als zij zich met eenig werk bezig hield of zich inspande tot het een of ander dat het ligchaam in eene vermoeijende houding brengt. Zij zit maar te slapen en te rusten, zich te kleeden, het haar op te rollen en glad te strijken en bevelen te geven aan hare bedienden; zij weet dat de rijst op haar schoot wordt klaar gemaakt. Zij staat 's morgens ten 10 of 11 ure op, en de sirihdoos ligt steeds voor haar. Zoo is het gesteld met de levenswijze der vrouwen van voorname lieden. Maar mevrouw RAFFLES was, gelijk reeds gezegd is, van dit alles het tegendeel. God had hen beiden (haar en haren man) aan elkander verbonden, terwijl zij juist voor elkander pasten en bij elkander behoorden, gelijk een koning en zijn staatsdienaar, een ring en een juweel, melk en suiker. Zij moesten een voorbeeld tot navolging zijn voor alle menschen van lateren tijd.

„Terwijl de heer R. te Malaka vertoefde, kwam daar ook Tengkoe *) Pangeran Radja Siak, die den titel had van Tengkoe Panglima Besar en genaamd was SEID ZIN. Wat zijne komst te Malaka betreft, naar de reden daarvan heb ik niet vernomen; het is mij niet bekend, of hij door den heer R. was ontboden dan wel of hij uit eigen beweging kwam om hem te ontmoeten. Hij bragt twee zonen met zich. Bij zijne aankomst ontving de heer R. hem met uitnemende beleefdheid, bezorgde hem een huis met een tuin in de Bendar Hilir en personen om dien tuin in orde te houden, en maakte vele kosten. Dagelijks reed hij uit. Ik zag hem nooit te voet gaan, maar zoowel bij dag als des avonds in een rijtuig gezeten. Om de twee of drie dagen kwam hij eens bij den heer R., onderhield zich met hem en keerde vervolgens weêr naar zijn verblijf terug. Middelerwijl kwamen vele Engelsche schepen, die bij het eiland Java gestationneerd waren, af en aan te Malaka. Alle grootere en kleine vaartuigen, die de Hollandsche vlag voerden, namen zij en bragten die in laatstgenoemde plaats op. Op dat tijdstip eerst werden de inwoners van Malaka er zeker van, dat de Engelschen werkelijk de vijanden der Hollanders waren geworden en dat zij

---

*) *Tengkoe* beteekent mijnheer. De panglima's zijn krijgsbevelhebbers. Over het ambt der panglima's op het Maleische schiereiland vgl. NEWBOLD I, pag. 240. Pangeran is op Java een titel der meerderjarige zonen en oudste kleinzonen van een' vorst; deze kan dien titel uit bijzondere gunst ook aan zijne verdere afstammelingen verleenen. Het woord beteekent eigenlijk: persoon die gedient wordt. Op Sumatra komt de titel van pangeran voornamelijk voor in streken die te eeniger tijd onder het gezag van Bantam of Modjopahit gestaan hebben. De hier genoemde Tengkoe Panglima besar is dezelfde, van wien ANDERSON eenige jaren later spreekt in zijn werk Mission to the ceast oast of Sumatra, pag. 166 sq 175 sq. 185.

daarom met de Hollanders wilden strijden. Een of twee Engelsche schepen met krijgsmateriëel waren gearriveerd, namenlijk met honderden van tenten en wagens, affuiten, snaphanen, buskruid enz. Nu kwam op zekeren dag Tengkoe Panglima Besar en zat met den heer R. te praten, toen deze zich uitliet, dat de Engelschen eene expeditie naar Java wilden ondernemen en hoezeer het hem speet, dat hij niemand kon vinden, die derwaarts konde gaan om een brief van hem aan den Soenan van Mataram *) te brengen, opdat hij zekerheid zoude erlangen hoe het met den Soenan gelegen was, of hij het al dan niet met de Hollanders zoude houden. Indien hij iemand mogt vinden die te vertrouwen was en het geheim kon bewaren, om zijn brief naar Java te brengen, zou het hem innig verheugen. Op het hooren dezer woorden stond Tengkoe Panglima Besar op en trok zijne kris uit de schede, terwijl hij toornig zeide: „wat baat mij deze kris? zoolang deze Si Hidjoe †) er is, ga ik u voor waarheen gij ook gaat. Gij zult niet sterven voordat ik gestorven ben. Stel een brief op! ik zal dien aan den Soenan brengen." Toen de heer R. deze woorden van den Panglima Besar hoorde, helderde zijn gelaat op en glimlagchend zeide hij: „ik dank u zeer, Tengkoe, de Engelsche compagnie zal uwe vriendschapsdienst voldoende beloonen en, zoo gij het een of ander wenscht, u bijstaan." Nu stond de heer R. op, terwijl hij hem de hand drukte en eene vaste afspraak met hem maakte omtrent het overbrengen van den brief.

„Er bevond zich te dien tijde een aanzienlijk Javaan te Malaka in de kampong Hoedjong Pasir; hij had den titel van Pangeran en was met den heer R. bevriend. Deze ontbood hem bij zich en verhaalde hem, dat hij een' brief wenschte te doen toekomen aan den Soenan van Mataram en overlegde de zaak met hem. Hij antwoordde dat hij bereid was den weg te wijzen naar den Soenan, maar dat de wateren van Java thans vol waren van Engelsche kruisers, zoodat geen vaartuig kon binnen komen of uitzeilen, dat daarenboven de Hollanders zeer waakzaam en naijverig waren; bijaldien zij dezen brief mogten vinden, zouden zij den brenger stellig zonder eenig onderzoek ophangen. De heer R. vermaande hem zich daarover niet te bekommeren; hij zoude hem een brief medegeven en als hij het een of ander Engelsch schip op zee ontmoette, moest hij dien vertoonen, dan zou men hem zeker helpen; dat hij voorts slechts eene plaats behoefde aan te wijzen waar men kon landen, dat daarna de Panglima Besar den brief kon bezorgen. Hierop verklaarde de Pangeran zich bereid om te gaan. Nu zeide de heer R.: „kom heden avond hier, wij zullen den brief opstellen, want deze zaak eischt spoed, men kan er niet mede dralen; over 4 of 5 dagen zullen er zeer vele schepen aankomen, en over 10 of 15 dagen ongeveer zullen de generaal lord MINTO en de Gouverneur van Madras hier zijn." „Het is wel, mijnheer", hernam de Pangeran en keerde naar Hoedjong Pasir terug. Nu zeide de heer R. tot Tengkoe

*) A. schrijft: Soesoenan Bantaram.
†) Zoo heette de kris.

Panglima Besar: „maak u reisvaardig, want misschien kunt gij over een dag of twee met mijne brik vertrekken." Des avonds ontbood de heer R. den Pangeran weder bij zich en beval hem een brief aan den Soenan in het Javaansch te schrijven. Omstreeks 12 ure was deze hiermede gereed, waarop de heer R. den brief verzegelde en er allerlei geschenken bijvoegde, ter waarde ongeveer van twee à drie honderd ringgit. Den volgenden morgen liet de heer R. den Panglima Besar vroegtijdig bij zich komen en gaf hem 400 ringgit *) voor hemzelven en zijn scheepvolk. De brik was nu zeilree; al de Maleijers die hij van Siak had medegebragt en zijne beide zonen nam hij met zich. Op den dag dat hij zou vertrekken, gaf de heer R. hem twee kisten met opium en nog 200 ringgit, liet den Panglima Besar en den Pangeran nog eens bij zich aan huis komen, deelde hun zijne verordeningen mede omtrent hetgeen verrigt moest worden en gaf hem een' brief, waarbij hij zeide: „zoo gij welligt een Engelsch schip mogt ontmoeten, overhandig dan dezen brief, Tengkoe en men zal u alles wat gij verlangt, het zij leeftogt of iets dergelijks, bezorgen. Maar Tengkoe Panglima Besar is gezagvoerder der brik, alles wat hij beveelt moet de Pangeran opvolgen, gij behoort met u beiden omtrent alle zaken wel overeen te komen; ik wensch spoedig tijding te ontvangen vóór dat nog de schepen van hier allen naar Java vertrokken zijn, want ik wil lord MINTO narigt geven; keer dus spoedig terug en leg niet in zee rond te zwalken; gij moet ook niet telkens hier of daar aanleggen!" Den volgenden morgen ten 6 ure ging de brik onderzeil. De heeren R. en FARQUHAR begeleidden den Panglima Besar en den Pangeran tot aan het strand, schudden hun de hand en wenschten hun goede reis, waarop zij vertrokken †).

„Bijna 3 maanden na het vertrek dezer beide personen, terwijl een honderdtal schepen ter reede van Malaka lag en vele anderen tusschen het schiereiland en Java kruisten, gebeurde het op zekeren dag, dat de man die de wacht hield bij de Engelsche vlag, die op een der heuvelen bij de stad was geplant, de tijding aan den heer R. bragt, dat de brik, waarop zich de Panglima Besar bevond, was aangekomen. Dit berigt verblijdde hem zeer, want over eene week slechts zouden al de schepen onder zeil gaan; alles wat zij tot hunne reis behoefden, was reeds in gereedheid gebragt, toen juist op dat tijdstip de brik ten anker kwam. De Panglima Besar en de Pangeran gingen aan land en bragten den heer R. een brief

---

*) *Ringgit* is een piaster of Spaansche mat; de waarde van deze munt is zeer verschillend in de onderscheidene streken van den Archipel. Belangrijke bijzonderheden omtrent het gebruik der Spaansche matten aldaar vindt men in: H. C. MILLIES. *De munten der Engelschen in den O. I. Archipel* pag. 77, sq. NEWBOLD zegt: „the Spanish dollar is divided in cents. Its value varies from 100 to 120 pice."

†) Hier volgt nu het verhaal van de aankomst van vele troepen en verscheidene voorname personen; onder anderen van lord MINTO. ABDALLAH geeft zijne verwondering te kennen over de door het kastenwezen bepaalde levenswijze der cipays, over hun exerceren enz. Hij beschrijft den persoon van lord MINTO en roemt bijzonder zijne minzaamheid en vriendelijkheid, waarmede hij ieder, zonder onderscheid van rang of stand, groette. De gevangenen stelde hij in vrijheid, en hij gaf last om de zeer slechte en ongezonde gevangenis, die van ouds te Malaka aanwezig was, geheel te veranderen en in behoorlijken staat te brengen.

die met geel doek was omwonden *). De heer R. was hen wachtende. Zoodra zij bij hem waren, schudde hij hun de hand, groette hen en sprak: „wat brengt gij voor tijding, Tengkoe? Zijt gij welvarend?" „Ja, mijnheer," antwoordde hij, „maar het scheelde niet veel of ik was doorstoken; twee mijner manschappen zijn doorboord toen zij aan land gingen om den brief te brengen." Nu verhaalde hij alles wat voorgevallen was bij het overbrengen van den brief. De heer R. antwoordde: „wees onbekommerd, Tengkoe, de Engelsche compagnie zal u voor alles wat gij uitgestaan hebt toereikend beloonen. Als wij zonder ongeval Java in handen hebben gekregen, zal ik lord MINTO verzoeken, dat gij in de eene of andere stad, die gij goedvindt, het bestuur moogt uitoefenen. Welke tijding brengt gij omtrent den brief?" Nu overhandigde hij terstond den brief, die in geel doek *) was gewikkeld. „Hebt gij zelf den soenan ontmoet?" vroeg de heer R. „Ja, bij avond," hernam de Panglima, „hij droeg mij op te zeggen dat, als de Engelschen te eeniger tijd mogten komen, om Java te veroveren, hij bereid zou zijn hun van de landzijde ter hulp te komen. Voorts kon ik niet nader met hem spreken, mijnheer, want ik vreesde, dat er soms volk van de Hollanders mogt zijn, dat mij bespiedde. Toen ik dezen brief kreeg en mij wilde verwijderen, kwamen er Javanen, namelijk lieden, die door de Hollanders gezonden waren, om ons allen te vatten, waarop ik mij te weer stelde door met mijne kris te steken; bij deze gelegenheid zijn twee mijner dienaren gedood; hoeveel man mijn tegenpartij verloren heeft, weet ik niet, want het was zeer donker." Terwijl de Panglima Besar dit sprak, was de Pangeran er bij, hoorde het aan en bevestigde het. „De Compagnie dankt u zeer," zeide de heer R. Vervolgens namen zij beide afscheid; de heer R. schudde hen de hand en groette hen en zij keerden naar huis terug.

„Des avonds liet de heer R. den Pangeran bij zich ontbieden, dewijl hij hem den brief wilde laten lezen, daar hij Javaansch verstond. De inhoud van den brief was als volgt: „Na de poedji poedjian of lofspraken en heilwenschen aan de Engelsche compagnie (in den aanvang van het stuk), brengen wij onze hulde en groete aan den heer R. en melden hem, dat wij zijn' brief en zijne geschenken ontvangen hebben. Wat het verzoek van onzen vriend aan ons betreft, zoo staan wij gereed en wachten hem slechts. Wanneer hij te eeniger tijd op Java komt, zullen wij hem van de landzijde te hulp komen." Nadat de heer R. vernomen had wat er in den brief stond, mijmerde hij een geruime poos, en was in gedachten verdiept. De Pangeran keerde hierop naar huis terug. Van het tijdstip echter, dat de heer R. den inhoud van den brief gehoord had, tot tegen den avond was het niet te verklaren wat er in hem omging. Hij nam soms op eenmaal den brief op en peinsde en legde hem dan weêr neder. Dagelijks plagt hij tegen het ondergaan der zon uit te rijden, maar op dien dag bleef zijn rijtuig tot

*) In den tekst staat *kajin koening* „geele stof" of „geel doek." De brieven worden in katoen en somtijds ook in zijde gewikkeld.

den avond aan de deur wachten, hij wilde niet van huis gaan. Toen ik des morgens ten 9 ure naar gewoonte bij hem kwam, zag ik dat hij tegen zijne rustbank leunde, terwijl hij den brief in zijne hand hield. Na het ontbijt ging hij naar beneden, om naar het pakken zijner goederen te zien, maar ik zag dat hij den brief toch in zijne hand hield. Vervolgens ging hij weder op den zolder. Na eenigen tijd bespeurde ik, dat hij in grooten haast even naar beneden kwam, zeggende: „IBRAHIM, haal mij eens 4 of 5 vellen van het papier dat in de kas ligt!" Intjé IBRAHIM bragt hem dit nu boven, waarop hij aanstonds weder met den brief en het papier naar beneden ging en die aan den secretaris en aan ons allen overhandigde, terwijl hij zeide: „komt het papier van dezen brief overeen met dit papier?" Hij antwoordde: „het is precies hetzelfde, maar het papier van den brief is een weinig kaal geworden en gesleten door den druk van de hand die het beschreven heeft." Dadelijk gelastte hij nu een' bediende den Pangeran te ontbieden. Deze kwam terstond en ik zag, dat hij bleek geworden was. Bij zijne komst, liep de heer R. met den brief in de hand zijne veranda op en neêr. Toen de heer R. hem gewaar werd, zag hij hem zijdelings aan zonder hem toe te spreken. De Pangeran stond intusschen aan den rand van de veranda. Nadat de heer R. 10 of 12 malen op en neêr had gewandeld, snelde hij op den Pangeran toe; ik dacht dat hij hem wilde slaan, want op dat oogenblik gluurde ik door eene reet van de deur. De Pangeran schrikte. Nu vroeg de heer R. hem kort af, zonder zijn' naam of titel te noemen: „is dit de echte brief, dien de Soenan van Mataram gezonden heeft?" De Pangeran werd bleek als een lijk en antwoordde niet. De heer R. hernam: „hoort gij niet wat ik vraag? als gij de waarheid niet zegt, laat ik u dadelijk ophangen." Toen de Pangeran den heer R. in blakende gramschap dit hoorde zeggen, beefde hij over zijn geheele ligchaam. Ik had nog nooit zulk eene gelaatskleur bij den heer R. gezien, hij was bijna paarsch en zijne handen beefden van wege zijn fellen toorn, terwijl hij zeide: „wilt gij de waarheid niet spreken?" Nu antwoordde de Pangeran: „wat kon ik er aan doen, mijnheer?" De heer R. hernam: „Wat beteekent dit? spreek de waarheid!" De Pangeran zeide hierop: „ik ben maar een gering man, mijnheer, ik stond onder het gezag van den Panglima Besar. Wat hij mij beval heb ik opgevolgd, mijnheer; zoo ik hem niet gehoorzaamd had, zou hij mij vermoord hebben." „Wat wilt gij daarmede zeggen?" hernam de heer R., „hoe kwam dit zoo? vertel mij de waarheid, anders zult gij ongelukkig worden." „Hoe zal ik het verhalen?" sprak de Pangeran, „want ik heb bij den Koran gezworen, dat ik dit geheim niet zou openbaren." De heer R. antwoordde: „dat helpt u niet, gij moet het evenwel verhalen." „Goed, mijnheer," zeide de Pangeran, „ik heb niet misdaan. Toen wij van hier uitgezeild waren, kwamen wij na 12 dagen in de zee van Palembang, toen er een zeer hevige storm uit het zuidoosten opstak. Toen sprak de Panglima Besar: kom laat ons Djambi aandoen want het waait zeer hard! Ik antwoordde: de heer R. heeft ons gelast nergens aan te leggen. Hoe! hernam de Panglima Besar, laat ons dan maar ster-

ver, maar liever op het land in eene bewoonde streek omkomen dan op zee. Dit nu zeide hij in toorn. Doe wat u goeddunkt, Tengkoe, antwoordde ik. Nu zeilde de brik naar de monding van de Djambi en kwam twee dagen daarna aldaar aan. Toen liet hij de opium en de beste goederen aan land brengen en ging zelf met zijne zonen en 4 of 5 manschappen aan wal, terwijl ik met het overige scheepsvolk aan boord bleef. Ik wachtte verscheidene dagen, maar hij kwam niet terug; op den 6den dag kwam zijn volk de goederen eischen, die nog in de brik gebleven waren. Ik waagde het niet hun hierin te wederstreven, want ik stond geheel op mij zelven, ik vreesde dat zij mij welligt zouden doorsteken. Nadat de goederen aan land gebragt waren en hij ongeveer 14 dagen aan wal was geweest, kwam hij met een ontevreden gelaat en wrevelig weder aan boord. Hij legde zich op de achtersteven te slapen, terwijl al zijn volk zat te koken en te eten. Na 5 of 6 dagen ging hij weder aan land waarbij hij tot mij zeide: in dit jaargetijde is de wind zeer hevig, wacht nog een paar dagen, dan kunnen wij onder zeil gaan. Het is goed, Tengkoe, hernam ik. Na 5 of 6 dagen kwam hij terug, beval het anker te ligten, waarop zij vertrokken. Vervolgens liet hij de brik naar een' arm van de rivier *) varen en ankeren. Hij bleef daar 6 of 7 dagen, toen er eene tob voorbij kwam varen. Hij beschoot haar en de bemanning beantwoordde zijn vuur, zoodat twee van onze manschappen sneuvelden. Nadat men tot zonsondergang gestreden had ging de wind liggen en zeilde de tob weg; ik weet niet waarheen zij vertrok; zij werd niet meer gezien. Daarop nam hij drie vaartuigen, die hij uitplunderde. Na verloop van omstreeks 12 dagen riep hij mij nu op zekeren morgen vroegtijdig tot zich en zeide: hoe denkt gij nu dat wij moeten handelen, want wij kunnen den brief niet overbrengen aan den Soenan, omdat het zeer hard waait. Waarom niet? antwoordde ik, zoo wij slechts in ernst derwaarts zeilen, want het is nu niet het jaargetijde voor hevige winden. Nu werd hij boos en zijn gelaat betrok. Hierop zweeg ik, daar ik vreesde, dat hij mij misschien zou ombrengen. Vervolgens sprak hij: ik wensch u eene afspraak voor te slaan, wilt gij allen u daaraan houden? Welke, Tengkoe? antwoordde ik, met de bemanning van het schip. Zoo gij het waarlijk van harte goed vindt, wensch ik alle manschappen te laten zweren dat zij dit geheim volstrekt niet zullen openbaren. Wil iemand hierop niet ingaan, zoo zegge hij het! Wij allen antwoordden: wij zullen doen wat gij gelast. Nu haalde hij een Koran, riep mij het eerst en beval mij te zweren. Ik was ontsteld, want ik bespeurde dat hij zeer gramstorig was, en er uitzag alsof hij ons wilde vermoorden. Als ik niet doe wat hij verlangt, zal hij mij stellig dooden, dacht ik. Zoo zwoer ik dan, dat ik het geheim niet zou openbaren en de overigen deden denzelfden eed. Verder zeide hij tot mij: kom, schrijf een brief en zeg dat het een brief is van den Soenan van Mataram, in antwoord op dien van den heer R. en dat hij den brief, dien ik bij mij heb

*) Er staat: dilajerkannja kitji itoe sampei kapada anak soengei itoe. Bedoelt de Pangeran een' arm van de Djambi?

heeft ontvangen en gereed is en wachtende, om zich, wanneer de heer R. een krijgstogt naar Java onderneemt, van de landzijde bij hem te voegen en hem te ondersteunen. Ik schreef den brief, hij omwond dien met veel doek en sloot daarop eene vaste afspraak met mij, dat ik deze zaak zou verzwijgen. Vervolgens zeilde de brik naar Malaka. Dit is het geen er gebeurd is van het begin tot het einde, mijnheer."

„Toen de heer R. dit alles gehoord had, beet hij op zijne lippen en stampte op den grond, terwijl zijn gelaat vuurrood was. „Ga naar beneden," zeide hij tot den Pangeran. Het voorkomen van den heer R. was gelijk dat van iemand die in groote bekommering verkeert, tusschen beiden was zijne ademhaling zwaar, want op dien dag wilde hij juist zijne goederen aan boord laten brengen. Al de andere schepen gingen onder zeil, zoodat de zee omstreeks Malaka digt bedekt was met schepen. Er was toen eene groote drukte te Malaka, want 30 à 40 schepen zeilden op eenmaal uit, er bleven nog slechts ongeveer 50 à 60 vaartuigen over. Ten 3 ure in den namiddag kwamen er wagens van verscheidene voorname personen, ook die van lord MINTO, aan het huis van den heer R., omdat zij gehoord hadden dat hij een brief van Java ontvangen had. Toen zij allen bijeen waren, liet hij den Panglima Besar ontbieden en gelastte daarbij den cipay, die aan zijne deur de wacht hield, dat hij alleen den Panglima en geenszins diens volk of makkers binnen zoude laten. Wanneer de heer R. hem ontbood, plagt hij altijd dadelijk te komen; nu evenwel gingen wel drie bedienden hem roepen voordat hij kwam, want hij was bezig zijne goederen te pakken om de vlugt te nemen. Toen hij eindelijk kwam, was hij vergezeld van 10 of 12 zijner manschappen, die allen hunne kris bij zich hadden en van zijne beide zoons, die mede gewapend waren. De cipay liet echter alleen den Panglima Besar door. Nadat hij eenigen tijd gewacht had, kwam de heer R. tot hem. Deze beantwoordde zijn' groet niet, maar voerde hem te gemoet, dat hij een leugenaar en zeeroover was en beval hem zich dienzelfden namiddag aan boord van een klein vaartuig in te schepen, en zeide dat hij hem, als hij in zee was, voor den mond van een kanon zou laten binden. De Panglima werd bleek als een lijk en sprak geen enkel woord. Zijn bedrog was intusschen de oorzaak, dat de heer R. zich zeer moest schamen voor lord MINTO en de overige voorname lieden, die bij hem aan huis waren, wegens zijn kwalijk geplaatst vertrouwen. Al had hij, om iets te noemen, 10,000 ringgit verloren, het zou hem zóó niet gespeten hebben. Ik denk dat hij hem daarom ook, namelijk om de schaamte, die hij over de zaak gevoelde, bevel gaf om zich weg te maken; anders toch had hij wel dadelijk met hem kunnen doen wat hij wilde. Dien avond vlugtte de Panglima in eene sampan; men zeide dat hij zich naar Siak had begeven."

RAFFLES wenschte onzen schrijver op zijn' togt naar Java mede te nemen, maar, dewijl diens moeder zich zeer daartegen verklaarde, moest hij hiervan afzien en nam daarop zijn' oom, den reeds genoemden ISMAEL LEBIE, met zich. Vóór zijn vertrek gaf hij ABDALLAH nog 30 ringgit en een loffe-

lijk getuigschrift. Lady R. begiftigde hem ook met eenig geld en een stuk kostbare stof voor een badjoe of opperkleed. Na het vertrek van R. kwamen er andere belangrijke personen te Malaka, met wie wij thans kennis willen maken.

Wij ontmoeten het eerst den zendeling MILNE, die zich met zijn gezin te Malaka vestigde en daar eene school oprigtte, waar hij onderwijs gaf in in de Engelsche taal. Toen ABDALLAH vernam, dat er een Engelsch geestelijke was aangekomen, die gratis de bovengenoemde taal onderwees en daarenboven nog voor schrijfbehoeften zorgde, verlangde hij zeer van dit onderrigt gebruik te maken, te meer daar het hem vroeger door RAFFLES en lord MINTO was aanbevolen zich op het Engelsch toe te leggen. Hierom vervoegde hij zich bij MILNE, die terstond bereid was zijn wensch te vervullen en hem tevens een Nieuw Testament ten geschenke gaf. A. verwonderde zich over den inhoud van dit boek; de onzuivere en van het spraakgebruik afwijkende taal wekte in hooge mate zijne bevreemding. Hij toonde het aan eenigen zijner bekenden. Zij vermaanden hem dit werk niet te lezen, maar het ter zijde te leggen; want dat het een boek van de blanken was en zijn geloof zou te gronde gaan, bijaldien hij het las. „Wat verstaat men door geloof?" antwoordde hun A. „Het beteekent naar mijn inzien, voor waar houden. Al las ik duizend boeken, die over eene andere godsdienst handelen en ik neem hun inhoud niet voor waarheid aan, kan mijn geloof dan vernietigd worden? ik wil naar zulk eene onverstandige taal niet luisteren." Vervolgens begaf hij zich weder naar MILNE, die hem nu nader bekend maakte met den aard en de schrijvers van het werk. Hij ontving nu voortaan geregeld onderrigt in het lezen en schrijven der Engelsche taal en M. leerde van hem de Maleische, hoofdzakelijk het lezen van Maleische geschriften. Daar de een de moedertaal van den ander niet of genoegzaam niet verstond, maakten beiden natuurlijk slechts zeer langzame vorderingen. Intusschen begon M. het Chineesch te beoefenen, waartoe hij een Chinees tot leermeester aannam. Van dezen leerde ook A. een weinig van die taal. M.'s minzaamheid, zachtzinnigheid en vast geheugen worden door A. geroemd. Met den genoemden zendeling ging hij zeer gemeenzaam om; diens kinderen hielden ook veel van hem en kwamen dagelijks aan zijn huis, waar hij hen dikwijls op het een of ander onthaalde. MILNE's echtgenoot beschrijft A. als eene verstandige en zeer liefdadige vrouw, die aller harten voor zich wist in te nemen. De omstandigheid, dat hare Chinesche naaister haar eens kwam klagen, dat Pontianaks en Polongs (soorten van spoken) haar kind leed hadden gedaan, geeft A. aanleiding tot eene uitweiding over het bijgeloof der Maleijers. Hetgeen hij hierover mededeelt is later door M. in den *Indo Chinese Gleaner* opgenomen; kortere, maar belangrijker berigten omtrent dit onderwerp kan men vinden bij NEWBOLD, in het bekende werk over de *British Settlements in the straits* *).

*) Van de spoken Pontianak en Polong, staan berigten, van onzen ABDALLAH afkomstig, in den *Indo Chinese Gleaner*.

Op aansporing van M. trad A., die sedert twee jaren verloofd was, maar wegens zijne bekrompene omstandigheden nog steeds ongetrouwd bleef, in het huwelijk. M. en THOMSON, een ander zendeling, wien wij straks nader zullen leeren kennen, zorgden dat hij het benoodigde geld ontving en zijn zeer vervallen huis tot eene geschikte woonplaats werd gemaakt voor hem en zijne vrouw. De zendelingen en eenige andere Europeanen woonden zijne bruiloft bij. Met warmte geeft A. zijne dankbaarheid te kennen voor het vele goede, hem door M. bewezen. Voortdurend bleef hij met hem in de beste verstandhouding en ook zijne vrouw werd zeer aan den Evangeliebode gehecht. Had een van beiden iets gedaan, dat de ander niet goedvond, dan spraken zij daarover met M., die hen vervolgens zijn' goeden raad en teregtwijzing gaf. Bij gelegenheid dat zijne vrouw voor het eerst beviel en men voor haar leven vreesde, kwam M. met doctor CHALMERS, een geneesheer, aan zijn huis. Geneesmiddelen werden haar nu toegediend en weldra was zij hersteld. Eenigen tijd daarna verloor M. zijne gade. Sedert geraakte hij door de droefheid over haar verlies aan het kwijnen en stierf eindelijk aan eene slepende ziekte. A. en zijne vrouw betreurden zijn verlies als dat van een' vader *).

Vestigen wij thans het oog op de werkzaamheden der zendelingen. Zij werden geleid door MILNE, die aan het hoofdd er zending was geplaatst, en het bekende Anglo-Chinese College stichtte. Ook de uitstekende MORRISON vertoefde gedurende eenigen tijd te Malaka. Hij legde zich, ook volgens A.'s getuigenis, met de grootste vlijt toe op de Chinesche taal en onderwees ook MILNE daarin: „Wanneer hij zich op de wijze der Chinezen kleedde, zegt A., herkende niemand hem voor een Europeaan. Zijne houding, spraak, manieren, ja de meubelen in zijn huis waren gelijk die der Chinezen. Hij was schrander, innemend en minzaam in zijn spreken. Ik heb veel van hem geleerd, zoowel met betrekking tot de kennis der Engelsche taal als tot het vertalen uit de eene taal in de andere in het algemeen." Hij las ook het evangelie van MATTHEUS met ABDALLAH.

Met geen der zendelingen is A. langer in aanraking geweest dan met THOMSEN, een Holsteiner van geboorte en mede in dienst van het Londensch genootschap. Hij onderwees hem in de Maleische taal, maar daar THOMSEN zich niet aan zijne leiding wilde onderwerpen en zijn eigen gevoelen, voornamelijk omtrent de spelling der Maleische woorden, te zeer op den voorgrond stelde kreeg A. spoedig geschil met hem. Dit liep zoo hoog, dat hij zijn onderwijs staakte. T. nam toen zijn toevlugt tot andere goeroes (leeraars), maar kon het met geen van hen vinden; weldra was hij van allen verlaten. Daarop wendde hij zich weder tot A., die nu zijne taak bij hem hervatte, maar toch gedurig nog menige onaangenaamheid met hem had. A. beklaagt zich vooral daarover dat THOMSEN zijne eigenaardige en, naar het volgens A's. berigten schijnt, inderdaad minder juiste schrijfwijze der Maleische woorden in alles wat hij liet afschrijven of drukken, gevolgd

*) Dr. WILLIAM MILNE stierf te Malaka, den 2 Junij 1822.

wenschte te zien. Ook de onnaauwkeurige en van het spraakgebruik der Maleijers afwijkende uitdrukkingen in T.'s vertalingen van het evangelie van MATTHEUS en de Handelingen der Apostelen worden te regt door A. veroordeeld. Zoo b. v. vertaalt T. de plaats; „en SIMEON nam het kind JEZUS in zijne armen" in het Maleisch even alsof er stond: „en SIMEON nam de kinderen van JEZUS in zijne armen." Behalve deze vertalingen drukten de zendelingen nog een aantal schoolboeken, welker inhoud betrekking had op Bijbel- en Evangeliekennis, rekenkunde, natuur- en sterrekunde enz. Zij hadden intusschen zeer te kampen met het mistrouwen der inwoners. MILNE zond A. dikwijls uit om hen te bewegen hunne kinderen naar de school te zenden, waar zij Maleisch en Engelsch leerden lezen en schrijven, behalve de overige kundigheden, waarin zij onderwijs ontvingen. A.'s pogingen stuitten doorgaans af op de vrees, dat de Engelschen hen met geweld tot de aanneming hunner godsdienst zouden noodzaken. Hij trachtte deze meening te wederleggen en wees hen op het nut, dat de kinderen van de kennis in de school opgedaan in hun volgend leven zouden trekken, in het bijzonder maakte hij hen opmerkzaam van hoeveel belang het was, dat zij goed konden rekenen zoo zij wilden handeldrijven. Deze handelwijze van A. had eindelijk ten gevolge, dat zijne landgenooten hem begonnen te verdenken en een wrok tegen hem te koesteren. Men spoorde zijn vader heimelijk aan dat hij hem het bezoek der school zou verbieden. Werkelijk verbood zijn vader hem nu zijne beoefening der Engelsche taal voort te zetten. „Geen Islamiet leert die," zoo sprak hij „en bovendien zeggen velen dat het niet goed is, dat het den ondergang van de godsdienst bewerkt." Wat A. ook hiertegen inbragt, hij kon zijn' vader niet van gedachte doen veranderen. Hij wendde zich nu tot MILNE en THOMSEN, waarop deze aan ABDELKADER een bezoek bragten, en er in slaagden zijne vergunning te verkrijgen dat zijn zoon zou mogen voortgaan de school te bezoeken.

In dezen tijd verbreidde zich het gerucht dat een Engelsch vaartuig tusschen Poelo Pinang en Malaka door zeeroovers was genomen en dat eene Engelsche dame, die zich aan boord bevond, door hen naar de straat van Singapoera was weggevoerd. Eenige dagen daarna vernam men dat de kolonel FARQUHAR op reis dacht te gaan om haar op te sporen. Hij vertrok ook werkelijk en op dat tijdstip wist niemand te Malaka eene andere reden van zijn vertrek op te geven. „Na zijne terugkomst hoorde ik echter" zegt onze schrijver, „dat het bovengenoemde berigt ongegrond was en dat het eigenlijk doel van zijn togt was geweest het zoeken naar eene plaats geschikt om er eene stad te bouwen. Hij was eerst naar Siak gegaan en had te Tandjong Djati *) in die landstreek eene stad willen stichten; daar hier echter geene veilige reede of ligplaats voor schepen was, had hij van dit plan moeten afzien. Vervolgens was hij naar Dajak †), naar Karimon

*) Tandjong Djati ligt, volgens de kaart van ANDERSON, *Mission* etc. op de Noordelijke spits van het eiland Banghelis, aan de uitwatering der Siakrivier.

†) Karimon is de naam van twee eilanden ten zuiden van Malaka. Djohor ligt op het schiereiland. Daja of Dajak ligt op de noordspits van Sumatra bij Pedir.

en Djohor gezeild, maar had nergens eene plaats kunnen vinden, waar men veilig konde ankeren. Zoo keerde hij naar Malaka terug maar kort daarna begaf hij zich wederom met hetzelfde doel op weg, na kapitein DAVIS met de waarneming van het bestuur in zijne afwezigheid belast te hebben. — Twee dagen later kwamen er twee Hollandsche schepen en eene brik met een Hollandschen resident, zijn sekretaris, eenige aanzienlijke personen en Hollandsche en Javaansche soldaten, om Malaka weder in bezit te nemen. De verschillende ceremoniën, die hierbij plaats hadden, verhaalt A. in bijzonderheden. Wij gaan die echter kortsheidshalve voorbij, terwijl wij spoedig gelegenheid zullen hebben om de berigten en het oordeel van onzen schrijver over de handelingen der Nederlanders te Malaka te vernemen. Intusschen zeilde FARQUHAR naar de straat van Singapoera. Hij was bevriend met TENGKOE LOENG, een zoon van Sulthan MAHMOED, wien hij veel geld gegeven en die hem beloofd had het eiland Singapoera aan de Engelschen te zullen afstaan. Hij had dien TENGKOE LOENG op Rio, zijne verblijfplaats, bezocht, en daar eene overeenkomst met hem aangegaan omtrent dezen afstand. Van alle zijne onderhandelingen met den genoemden persoon had FARQUHAR steeds berigt gegeven aan RAFFLES, die toen op Poelo Pinang vertoefde en deze had daarover naar den Gouverneur-Generaal in Bengalen geschreven. Men antwoordde van daar, dat men den bouw eener nienwe handelsplaats op Singapoera niet zoude verhinderen, maar dat de kompagnie hiervoor geene geldelijke bijdragen kon verschaffen, dat zij met hun beide, namelijk RAFFLES en FARQUHAR, de zaak zouden moeten bekostigen. Was zij eenmaal tot stand gebragt, dan zou de kompagnie deze aangelegenheid in nadere overweging nemen. RAFFLES en FARQUHAR kwamen nu met elkander omtrent de stichting van Singapoera overeen en de eerste gaf den Gouverneur-Generaal kennis van hun besluit. Hierop vertrok FARQUHAR naar straat Singapoera; terwijl RAFFLES zich eenigen tijd later daar heen begaf, daar hij eerst te Atjèh moest zijn, waar men de tusschenkomst der Engelschen had ingeroepen, dewijl er een geschil was gerezen tusschen die plaats en de naburige streken. FARQUHAR trof op Singapoera een' Toemenggoeng aan, die onder de bevelen stond van TENGKOE LOENG te Rio. Hij maakte hem bekend met zijn' wensch het eiland te bezitten en zijn voornemen om er eene stad te bouwen. Hij deed alles wat hij kon om den Toemenggoeng door vleitaal en suikerzoete woorden te overreden om een verdrag te onderteekenen, waarbij het eiland, behoudens de goedkeuring van TENGKOE LOENG, aan hem en RAFFLES werd afgestaan. Na eenige aarzeling stemde de Toemenggoeng hierin toe. Nu liet FARQUHAR tenten oprigten, want er waren nog geene andere woningen te bekomen; het eiland was nog eene ongebaande wildernis; slechts enkele huizen waren hier of daar zigtbaar. Ook de Engelsche vlag werd dadelijk geheschen.

De plek, die men nu tot een zetel van den wereldhandel wilde verheffen, stond toenmaals in een' zeer kwaden naam. Hier was de verzamelplaats van zeeroovers; hier heen bragten zij hunne gevangenen en doodden hen; hier verdeelden zij den buit en somtijds vermoordden zij elkander,

wanneer zij in twist geraakten; zij vermaakten zich hier ook met dobbelspelen en hanegevechten. De visschers, zoogenaamde orang laut, die zich hier bevonden, waren zeer schuw. Als zij eenige personen te zamen zagen wandelen, namen zij ijlings de vlugt met hunne praauwen. Hadden zij hiertoe den tijd niet, dan sprongen zij in zee en doken onder; dikwijls hielden zij dit een half uur uit en kwamen dan eindelijk, een weinig verder verwijderd, weêr te voorschijn.

Onder de steenen, die aan het strand lagen, was er een met een' scherpen punt, die op de snuit van een *) toedak geleek. De orang laut noemden hem „batoe kapala toedak," en waren met bijgeloovigen eerbied daarvoor bezield; zij plaatsten er wimpels of vlaggetjes en offeranden op en vereerden hem. Bij aldien wij hem niet vereeren, zeiden zij, zoo zal hij, wanneer wij de straat in- of uitzeilen, ons allen in het verderf storten. Nog een ander staaltje van het bijgeloof der inlanders laat ABDALLAH volgen. FARQUHAR wilde eens zekeren heuvel, *Boekit Larangan* †) genaamd, bestijgen. Maar het volk van den Toemenggoeng durfde niet medegaan. „Er zijn daar vele poeaka" (eene soort van spoken) zeiden zij, „want dagelijks hoort men daar boven een geluid alsof er honderden van menschen waren, somtijds ook muzijk en een luid geschreeuw en gejuich." FARQUHAR lachte en beval kanonnen naar den top van den heuvel te brengen. Met vrees en tegenzin werd zijn bevel gehoorzaamd. Hij liet daarop 12 schoten doen en plantte de Engelsche vlag op die plek; ook legde hij een' weg naar den heuvel aan, zoo als hij dagelijks zorgde voor het aanleggen van wegen en paden op het eiland en voor het ontginnen der ongebaande streken.

Na verhaald te hebben hoe FARQUHAR door het uitloven van premiën de bevolking van den overlast van ratten en duizendbeenen bevrijdde, vestigt onze schrijver het oog op de Hollanders, die nu korten tijd geleden Malaka weêr in bezit hadden genomen. Zijn oordeel over hen is hoogst ongunstig, en zelfs bijaldien ook de mededeelingen, die hij omtrent hen geeft, waarheid bevatten, niet van overdrevene hardheid en eenzijdigheid vrij te pleiten. Vooreerst gispt hij hen omdat zij de bevolking door vele nieuwe belastingen drukten, onder welke hij b.v. die op het graven van putten, het bouwen van huizen, de gelden, die vaartuigen, wanneer zij uitzeilden, moesten betalen en meer andere noemt. Hij verwijt hun ook hunne overdrevene zorg voor de zindelijkheid. Van den secretaris heeft hij vooral een kwaden dunk. Als hij uitreed, was alles te Malaka in rep en roer; allerwege haalde men bezems te voorschijn en elk beijverde zich om de straat voor

---

*) De „toedak" is eene soort van zwaardvisch. In de *Malaijan Annals*, p. 83 wordt verhaald, hoe eens eene menigte zwaardvisschen vele menschen op de kust van Singapoera doodden. Alles was in schrik en verslagenheid, tot dat men op raad van een jongen een' dam van pisangstammen oprigtte, waarin zij vast raakten en gedood werden. De raadgever werd op last des konings ter dood gebragt, daar men vreesde, dat hij, die op jeugdigen leeftijd zoo schrander was, later wel eens een gevaarlijk persoon zou kunnen worden.

*) *Larang* is verbieden, tegengaan. Deze heuvel heette zoo, omdat daarop vroeger het verblijf van een vorst had gestaan en hij dus niet buiten vergunning van den eigenaar betreden mogt worden.

zijne deur te vegen; van daar kreeg hij den bijnaam van *toean penjapoe* *). Hij stierf aan eene smartelijke ziekte, waarin ABDALLAH eene straf Gods meent te zien; zijn dood verwekte eene algemeene vreugde onder de bevolking. Toen de Hollanders vernamen, dat RAFFLES en FARQUHAR begonnen waren met de uitvoering van hun plan om op Singapoera eene stad te stichten, vreesden zij terstond dat de handel van Malaka hierdoor een' gevoeligen stoot zou krijgen. Nu verboden zij allen uitvoer, ook dien van levensmiddelen, naar Singapoera, schoon men de laatstgenoemde daar zeer behoefde; voor een hoen b. v. betaalde men er 2 ropijen, voor eene eend één ringit en naar evenredigheid voor andere levensbenoodigdheden. Den sluikhandel konde men echter niet te keer gaan. Weldra stierf ook de resident de heer TIMMERMAN TIJSSEN, wiens gedrag A. mede met zwarte kleuren afmaalt.

Intusschen kwam RAFFLES met 6 vaartuigen uit Bengalen op Singapoera aan. Bij zijne aankomst liet hij, nog vóór dat hij aan wal stapte, terstond een vertrouwd persoon tot TENGKOE LOENG naar Rio zenden, om de onderhandelingen, door FARQUHAR met den Toemenggoeng aangeknoopt, nu zoo mogelijk tot een gewenscht einde te brengen. Daarom verzocht hij TENGKOE LOENG in persoon naar Singapoera te komen, en trachtte hij te zorgen dat hierbij de grootste geheimhouding in acht werd genomen, daar hij vreesde dat de op Rio gevestigde Hollanders, indien zij iets van de zaak merkten, zijn vertrek zouden beletten. TENGKOE LOENG had niet veel lust om zich naar RAFFLES te begeven, daar hij de Engelschen niet vertrouwde en vreesde dat men hem misschien naar Bengalen mogt willen voeren. Maar op raad van zekeren INTJÉ ABOE, die in alles zijn raadsman plagt te zijn, besloot hij toch tot den togt. Zoo kwam hij dan, in gezelschap van den genoemden INTJÉ ABOE, op Singapoera, waar RAFFLES hem dadelijk uitnoodigde aan boord van zijn schip te komen. Hij voldeed aan dit verzoek, schoon zijn hart hierbij geweldig klopte, daar de vrees voor wegvoering naar Bengalen nu nog sterker werd. RAFFLES ontving hem echter met zulk eene minzaamheid, dat zijn gelaat spoedig ophelderde, hij zich weldra van zijne reisgenooten afzonderde en met RAFFLES onder vier oogen een onderhoud had, waarvan evenwel nooit iets schijnt uitgelekt te zijn. Vervolgens werd hij tot Sulthan van Singapoera en onderhoorigheden aangesteld onder den titel van Sulthan HOESSAÏN SJAH. Daarop werd bij een verdrag bepaald, dat de inboorlingen van het vasteland van Indië, die zich te Singapoera ophielden, onder het gezag der Engelsche compagnie zouden staan, de Maleijers en Chinezen daarentegen onder dat van HOESSAIN SJAH. De winsten of voordeelen, die de stad Singapoera zoude opbrengen, zouden gelijkelijk verdeeld worden tusschen den Sulthan en de Engelschen. Na dit alles geregeld te hebben keerde RAFFLES weer naar Bengalen terug. Singapoera werd nu

*) *Penjapoe* beteekent *veger*. Het is afgeleid van *sapoe* over iets heen strijken, vegen. ABDALLAH zegt, dat hij zeer treurig werd op het vernemen van de tijding dat Malaka aan de Hollanders zou worden terug gegeven, voornamelijk daar hij zich zoo veel moeite had gegeven om Engelsch te leeren en hij geen woord Hollandsch verstond. «Indien er geene Engelschen hier in de stad zijn, aan wien zal ik dan mijne waren verkoopen?" roept hij uit.

reeds zeer spoedig door vele, ook Europesche, schepen bezocht; de kooplieden kwamen er zoowel om handel te drijven als uit nieuwsgierigheid, om de nieuwe stad eens te zien. Er was toen nog slechts één steenen huis. Alle overigen waren slechts met atap gedekt; er heerschte tevens de grootste onveiligheid; dagelijks hoorde men van rooverijen en aanrandingen, die dikwijls op klaar lichten dag begaan werden. De weinige Europeanen konden die niet beletten; er waren nog geene troepen in garnizoen en men had slechts 4 of 5 mata mata of politie-agenten, die natuurlijk niet bij magte waren de orde te handhaven. Het volk van den Toemenggoeng zocht onophoudelijk twist en krakeel, en zoo kwam het meermalen tot bloedige botsingen tusschen deze lieden en de overige op het eiland vertoevende Chinezen. FARQUHAR zorgde onderwijl bestendig voor het ontginnen der wildernis, den aanbouw en de reparatie van huizen, ook eene kerk of kapel werd er gesticht. Vier maanden ongeveer nadat men begonnen was de stad te grondvesten, kwam ook ABDALLAH in gezelschap van den zendeling THOMSEN aldaar aan.

Sulthan HOESSAIN SJAH, wien RAFFLES tot opperhoofd van het eiland had verheven, had zich nu met zijn geheele gezin en velen zijner aanhangers of onderhoorigen aldaar gevestigd. Weldra klaagde hij aan FARQUHAR, dat zijne maandelijksche toelage niet toereikend was om hem en zijn talrijk gevolg te onderhouden. F. schonk hem nu de opbrengst van de opiumpacht, waardoor zijn inkomen tot het bedrag van 800 realen per maand verhoogd werd. Doch hiermede was hij nog niet te vreden, maar toen RAFFLES kort daarna weêr teruggekeerd was, sprak hij met dezen over het ontoereikende van zijne toelage. RAFFLES stelde hem voor een magazijn van koopwaren op te slaan, waartoe hij hem de middelen zoude verschaffen en trachtte hem te doen inzien, dat hij, zoo hij hiermede handel wilde drijven, waarschijnlijk op een goeden aftrek zou kunnen rekenen. Maar de Sulthan en de Toemenggoeng lachten op dit gezegde en spraken: „het is geene gewoonte dat vorsten handel drijven, het strekt hun tot oneer bij andere koningen." RAFFLES werd vuurrood, glimlagchende zeide hij: „het verwondert mij, toean Sulthan, van zulk eene onverstandige gewoonte te hooren; hoe verkeerd is het dat handeldrijven tot oneer strekt, maar zeerooverij niet!" De Sulthan antwoordde: „zeerooverij is een erfelijk gebruik, daarom is het niet schandelijk; maar zij, die zeeroof plegen, zijn geene Maleijers van afkomst." Na nog eenige woorden gewisseld te hebben, verliet RAFFLES hen en een paar dagen later werd de maandelijksche toelage van den Sulthan bepaald op 1000 ringgit besar en die van den Toemenggoeng op 700 ringgit.

Hierop volgt het verhaal, hoe RAFFLES een heuvel op het eiland liet wegruimen, om aarde te verkrijgen, die hij op de moerassige gronden liet uitstorten, ten einde die effen en bewoonbaar te maken; men vond bij deze gelegenheid vele groote steenen, die, vooral door de Chinezen, tot bouwmateriaal voor huizen gebezigd werden. Een dezer steenen had een door den tijd en het water half uitgewischt opschrift. Niemand kon dit

lezen, ja men slaagde er, in weerwil van alle aangewende moeite, niet eens in, de soort van schrift-karakters te herkennen. RAFFLES meende dat het van Hindoeschen oorsprong moest zijn. Toen later de ingenieur COOLMAN te Singapoera kwam, liet hij den steen verbrijzelen, waarover A. zijne afkeuring te kennen geeft. — Overigens vindt men van dit opschrift een berigt in de *Journal of the Asiatic society of Bengal* vol. VI 1837. Ook in de *Malay Annals* worden drie bijzondere steenen te Singapoera vermeld pag. 63, 83 en 87. De eerstvermelde zal misschien wel de steen met een onbekend opschrift zijn; er wordt daar ten minste gesproken van steenen monumenten, door den Radja van Kling naar Singapoera gezonden. — Wat verder RAFFLES betreft, ook gedurende zijn verblijf alhier liet hij zich evenzeer als vroeger te Malaka aan de kennis der voortbrengselen van het land gelegen liggen; ook hier bezoldigde hij vier personen, die hem bestendig allerlei voorwerpen bragten, terwijl zijn oogst hier nog veel ruimer was dan te Malaka.

FARQUHAR werd in zijne bemoeijingen onverwachts gestoord door eene gebeurtenis, die hem bijna het leven zou hebben gekost. Zekere SEID JASIN, van Pahangsche afkomst, die te Pahang en Singapoera handel plagt te drijven, was aan den Pangeran SJERIF OMAR in de laatstgenoemde stad eene som van 400 ringgit schuldig. Daar hij die niet betaalde, liet de Pangeran hem gijzelen. Bij zijne komst in de gevangenis verzuimde men zijn' persoon te visiteren, zoodat hij gelegenheid vond eene kris in zijn opperkleed te verbergen. Ongeveer ten 5 ure in den namiddag verzocht hij den heer BURNETT, die het opzigt over de gevangenis had, verlof om tot den Pangeran te gaan, ten einde dezen eenig uitstel te verzoeken. B. maakte geen bezwaar hem dit te vergunnen en gaf hem een' zijner dienaren mede. Zoo trad hij nu binnen de omheining van den Pangeran, met oogmerk om hem te vermoorden, terwijl de dienaar daar buiten bleef wachten. Maar toen de Pangeran hem bespeurde, vermoedde hij terstond niet veel goeds en vlugtte van achteren uit zijn huis en begaf zich naar FARQUHAR, wien hij berigtte dat SEID JASIN met eene kris in de hand aan zijn huis gekomen was. Intusschen bleef zijn belager steeds wachten, maar de Pangeran kwam niet te voorschijn, zoodat SEID JASIN eindelijk weder buiten de omheining ging. Toen hij bij den dienaar kwam zeide deze, „kom spoedig mijnheer, het is avond!" Nu doorstak JASIN zijn begeleider; met één stoot van zijne kris, viel hij voorover bij de opening der heg neder en stierf. Hierop zocht SEID JASIN den Pangeran overal in zijn huis, maar deze was bij FARQUHAR en waagde het niet naar huis te keeren. „Het was toen 7 ure en ik was juist op weg," zegt ABDALLAH, „naar den heer JOHN MORGAN om hem les te geven in het Maleisch, toen ik halverwege den heer FARQUHAR met zijn' zoon ANDREW, den schoonzoon van kapitein DAVIS, ontmoette. Vier Cipaijs volgden hem en men droeg een lantaren voor hem heen; de Pangeran vergezelde hem. Toen de heer F. mij zag, zeide hij tot mij dat ik niet naar den heer M. moest gaan, maar mij bij hem voegen, want dat er moordenaars ten huize van den Pangeran SJERIF OMAR

waren. Zoo ging ik dan met hen mede; vervolgens traden wij het huis van den Pangeran binnen en doorzochten het zonder iemand te vinden, het lijk van den dienaar, dat bij de deur lag, bespeurden wij geen van allen; teleurgesteld verlieten wij de woning. Toch liet de heer F. het hierbij niet berusten, maar doorzocht het huis nog tweemalen in alle rigtingen, schoon de uitslag even vruchteloos bleef. Wat SEID JASIN betreft, toen hij eene menigte volks zag aankomen, had hij zich onder eene bank verscholen, die in de laan vóór het huis onder een' wilden manggisboom stond. Moede van het vergeefsch zoeken in het huis, ging de heer FARQUHAR eindelijk heen en was reeds een eind weegs gevorderd *), toen hem plotseling iets te binnen schoot, waarop hij met zijn geheele gezelschap weder omkeerde naar het huis. Toen hij in het midden der laan gekomen was, stak hij zijn stok onder de bank, terwijl ik juist digt daarbij was. Eensklaps kwam er eene hand te voorschijn en FARQUHAR werd door eene kris in de borst getroffen. „Ik ben gekwetst", sprak hij, waarop ik dadelijk naar hem toetrad, terwijl het bloed zijn gansche opperkleed bedekte. Vervolgens zonk hij neder. Terwijl ik hem vasthield, nam ANDREW FARQUHAR een zwaard en hieuw daarmede naar SEID JASIN, wiens aangezigt hij van een reet; de cipaijs bragten hem voorts nog bajonetsteken toe, maar namen terstond daarop de vlugt. Kapitein DAVIS spoedde zich nu naar de kazerne der cipaijs, om volk te halen. De moordenaar stierf inmiddels. Bedwelmd door bloedverlies, kon de heer F. niet voortwandelen. Wij waren thans met ons drieën bij hem achter gebleven, namelijk ANDREW, de lantaarndrager en ik. Wij droegen nu den gewonde naar een naburig huis, waar wij hem op eene bank neder legden. Middelerwijl was er een geweldig misbaar en heen- en weêrgeloop. Luid weeklagende kwam F.'s dochter; de chirurgijn, die kort na haar verscheen, trachtte haar te doen bedaren: „ween niet, zeide hij, het heeft niets te beduiden, de wond is niet diep, de huid is maar geraakt, het zal terstond beter zijn." Nu onderzocht hij de wond, wiesch het bloed af en legde er geneesmiddelen op. De inmiddels toegeschotene Europeanen staken en hieuwen op het lijk van SEID JASIN in, zoodat het spoedig geheel onkenbaar werd. Drie à vierhonderd halfgekleede cipaijs sleepten twaalf kanonnen aan, die zij op het huis van den Toemenggoeng rigtten; zij hielden lonten in de hand en wachtten slechts op het bevel om vuur te geven; kapitein DAVIS liep met zijne cipaijs heen en weder. Honderden van toortsen en fakkels verspreidden hun licht daar het donkere maan was. Allerwege heerschte de grootste opschudding. Geen Maleijer kon zich vertoonen, daar de cipaijs hen allen nazetten. Ook de heer RAFFLES kwam verschrikt aansnellen; ijlings sprong hij van zijn' wagen en vloog naar FARQUHAR. Toen hij zag dat deze nog leefde spoedde hij zich weg om het lijk van SEID JASIN te zien. Velen traden nu, van licht voorzien, met hem binnen de omheining van den pangeran. Hij stiet met den voet tegen

*) Er staat eigenlijk: tot aan de brug, waaronder men welligt de brug aan 't einde der laan voor het huis zal te verstaan hebben.

het lijk van den policie dienaar, dat achter de deur lag. „Er is een policie dienaar dood", schreeuwde de menigte. De heer RAFFLES ging nu met eene waskaars naar het lijk van SEID JASIN, en vroeg wie de gedoode was. Niemand kon echter deze vraag beantwoorden. Ook ik kende hem niet, schoon ik vroeger wel met hem gesproken had, want hij was geheel misvormd door zijne wonden. Kapitein DAVIS kwam onderwijl tot twee of driemalen bij den heer RAFFLES en vroeg hem verlof om de kanonnen af te vuren, maar deze beval hem steeds nog een weinig te wachten. Eindelijk kwam ook de heer BURNETT; zoodra hij de beide lijken gezien had, begreep hij terstond welk een verzuim hij had begaan en verbleekte. Hij zeide tot den heer RAFFLES: „dit lijk is van SEID JASIN; hij vroeg mij straks verlof om uit te gaan, daar hij den pangeran SJERIF OMAR om eenig uitstel in de betaling zijner schuld wilde verzoeken; ik heb hem door dezen dienaar hier laten begeleiden." Op het hooren dezer woorden ontstak de heer RAFFLES in blakende gramschap. Hij balde zijne vuist en sloeg den heer BURNETT den hoed van het hoofd. „Pas op", zeide hij, „als FARQUHAR sterft, laat ik u te Singapoera ophangen." De heer BURNETT viel op de kniën en smeekte om vergiffenis. Nu eerst vernam de menigte dat de gedoode SEID JASIN was en dat de heer FARQUHAR door hem en niet door het volk van den Toemenggoeng was gewond.

„Toen RAFFLES den volgenden dag bij FARQUHAR was, die nu reeds kon spreken en overeind zitten, kwamen ook de Sulthan, de Toemenggoeng, de ter plaatse aanwezige Europeanen en vele anderen den gekwetste een bezoek brengen. RAFFLES vroeg den Sulthan bij deze gelegenheid, welke bepaling er in de Maleische wetten bestond voor het geval, dat een onderdaan zulk een snood bedrijf jegens zijn' Vorst pleegde. Het antwoord luidde, dat zoo iemand met zijn geheele geslacht, zijne vrouw, kinderen bloedverwanten ter dood werd gebragt; zijn huis werd ten onderste boven gekeerd en verwoest en de aarde, waarop het gerust had, wierp men in zee."

Er heerschte toen eene groote bedrijvigheid op Singapoera; men was steeds druk bezig met den aanbouw van huizen. Terwijl het plan der Engelschen aldus met kracht werd doorgezet, hadden er dagelijks botsingen plaats tusschen de onderhoorigen van den Toemenggoeng en de Malakanen, waarbij het somtijds ook tot bloedvergieten kwam. Hierdoor kwam RAFFLES op de gedachte den Toemenggoeng te verwijderen, daar zijn verblijf voor de rust der stad gevaarlijk begon te worden. In gezelschap van FARQUHAR bezocht RAFFLES hem eens, en trachtte hem te doen begrijpen, dat zijn tegenwoordig verblijf veel te bekrompen en ongeschikt was, dat hij groot gebrek aan ruimte had, daar hij, zoo midden in de stad, in het gedrang woonde. Dat hij daarom liever eens naar eene plaats moest omzien, die een weinig verder afgelegen was, om zich daar met zijne onderhoorigen te vestigen. Tevens beloofde RAFFLES, dat hij de kosten van dit een en ander zoude dragen. De Toemenggoeng beloofde over de zaak te zullen denken. Eenigen tijd later, nadat R. op nieuw op zijne verhuizing had aangedrongen, vertrok hij

en vestigde zich te Telok Belangan, en sedert bedreef zijn volk dan ook geene ongeregeldheden meer in de stad. Echter gaf de gewoonte der inlanders om wapenen te dragen (waarop slechts de Malakanen eene uitzondering maakten), bij het ontstaan van twist en krakeel, dikwijls nog aanleiding tot bloedige tooneelen te Singapoera. RAFFLES gaf zijn ongenoegen over dit gebruik aan den Sulthan en den Toemenggoeng te kennen. Maar toen hij hierover sprak, betrok het gelaat van den Sulthan: „dit is eene overoude gewoonte der Maleische Vorsten, mijnheer, die niet kan afgeschaft worden," zeide hij. „Indien men geene wapenen draagt, is het alsof men geene kleederen aan heeft." RAFFLES glimlachte en eindelijk kwam men overeen, dat het slechts aan 12 personen, die het gevolg van den Sulthan uitmaakten, en evenzoo aan 12 lieden, tot het gevolg van den Toemenggoeng behoorende, vergund zoude zijn ten allen tijde gewapend uit te gaan, terwijl dit aan alle overigen voortaan verboden was. Deze maatregel verwekte groote ontevredenheid en gemor onder de Maleijers. Kort daarna stelde RAFFLES aan de beide genoemde personen voor, dat zij hunne kinderen te gelijk met eenige zonen van mantris naar Bengalen zouden zenden, om daar Engelsch, rekenen en andere nuttige kundigheden te leeren, voornamelijk, zoo als hij zeide, ten einde zij bij hunne terugkomst door hun voorbeeld de zucht tot kennis en beschaving bij hunne onwetende en trage onderdanen mogten opwekken; over de kosten van den overtogt en het onderwijs moest de Sulthan zich maar niet bekommeren; daarover zou hij wel eens met den Gouverneur-Generaal spreken. De Sulthan wilde hierin echter niet toestemmen; hij verklaarde, dat zijne gemalin zich niet van hare kinderen kon scheiden. Zoo viel dus dit plan in duigen. — Weldra echter had er eene bijeenkomst plaats ten huize van FARQUHAR, waar RAFFLES, de Sulthan, de Toemenggoeng en de voornaamste Europeanen verschenen. RAFFLES stelde hun voor, om door middel eener vrijwillige inschrijving de noodige fondsen bijeen te brengen voor een schoolgebouw, of instituut (zoo als hij het noemde), waar men onderrigt zou geven aan kinderen van alle natiën in het lezen en schrijven der Engelsche en Maleische talen, het rekenen, aardrijkskunde enz. RAFFLES schreef in naam der O. I. kompagnie voor eene som van 2000 ringgit in en schonk zelf eene gelijke bijdrage. Glimlagchend vroeg hij den Sulthan: „voor hoe veel zal ik inschrijven? toean Sulthan! voor 2000 ringgit?" Maar deze lachte en zeide luidkeels: „ik ben een arm man mijnheer, waar zou ik 2000 ringgit bekomen?" „Gij behoort meer te geven dan ik," hernam RAFFLES, „want de zaak is veel meer ten nutte van de Maleijers dan van de Engelschen. Welaan, ik zal voor 1000 ringgit voor u inschrijven." De Toemenggoeng en FARQUHAR contribueerden even zoo veel en ook de overige aanwezigen gaven ruime bijdragen. Zoo kwam de onderneming tot stand en spoedig werd met veel plegtigheid onder het lossen van het geschut de eerste steen gelegd van het gebouw.

Te dien tijde bragt men nog slaven naar Singapoera. A. zag op zekeren dag 50 à 60 dier ongelukkigen van beide seksen en allerlei leeftijd door hunne

geleiders met rottingslagen voortdrijven. Zij waren door een Boegineesch vaartuig aangevoerd; A. ging aan boord daarvan en geeft ons een hartroerend tafereel van den ellendigen toestand der slaven, die, althans ten deele, uit inboorlingen van Celebes *) bestonden. Hij zag hen daar ongeveer ten getale van 300, waaronder eenige hoogzwangere vrouwen. Men gaf hun rijst in een' kokosdop en water in een bamboe, even als men aan honden hun voedsel geeft. De eigenaars gedroegen zich jegens de vrouwen als dieren, die geen schaamte kennen, zoodat A. het niet waagt hunne handelingen te beschrijven, zoomin als de schaamtelooze wijze, waarop de kooplustigen haar onderzochten en bezigtigden. Bovendien werden zij wreed mishandeld; als kleine kinderen weenden, schopte men hen zoodat zij hals over kop neervielen; hunne moeders sloeg men krom. Voor de jonge vrouwen droeg men een weinig meer zorg en men gaf haar ten minste een stuk doek tot bedekking; om ouden en zieken bekreunden men zich niet. Hartverscheurend vooral waren de tooneelen, die A. aanschouwde, wanneer bij den verkoop moeders van hare kinderen werden gescheiden. De mannen waren ieder met een touw om hun middel als apen aan den kant van het schip gebonden. De stank was er onverdragelijk. De meeste vrouwen, die toenmaals in slavernij naar Singapoera werden gebragt, waren van Balinesche of Boeginesche afkomst. Ook vele bewoners der binnenlanden van Sumatra, b. v. uit de streken van Siak, Menangkabo en Pakan-Baharoe †) werden door Maleische reeders aangevoerd. A. kon niet nalaten hetgeen hij gezien had aan RAFFLES te verhalen, waarop deze zijne hoop te kennen gaf, dat er weldra een einde zoude komen aan dien gruwelijken handel, daar men toen reeds in Engeland ijverige pogingen deed om de afschaffing der slavernij van het Parlement te verkrijgen.

De Koning van Siam zond in dezen tijd een brief aan RAFFLES, waarin hij te kennen gaf, dat hij gaarne in goede verstandhouding met de Engelschen wenschte te leven; in buitensporig trotsche en hoogdravende bewoordingen liet hij zich hierbij uit over zichzelven en zijn rijk. Het papier, waarop de brief geschreven was, had maar drie punten of hoeken, daar de vierde er, klaarblijkelijk met opzet, was afgescheurd. Toen A. de reden hiervan niet kon begrijpen, verhaalde RAFFLES hem, dat de verklaring dezer bijzonderheid te zoeken was in de laatdunkendheid en het onverstand des konings; naar diens meening, zeide hij, omvatte zijn rijk de geheele wereld met uitzondering van de punt die hij afgescheurd had, die alleen beduidde de overige landen. Deze opmerking van RAFFLES maakte diepen indruk op onzen schrijver; hierin en in de boven verhaalde ontdekking der onechtheid van den brief van den Panglima Besar zag hij voornamelijk

*) Namelijk van Mandar, op Celebes. A. noemt ook, naar het schijnt, Mangeraai, waarbij men wel zal moeten denken aan het eiland of de Noordkust van het eiland Ende, een der streken van den Archipel, waar voornamelijk de slavenhandel gedreven wordt. Vergel. DULAURIER in de *Lois maritimes* van PARDESSUS vol. VI p. 479 en de *Vereeniging* 1849 Julij. p. 229.

†) Pakan Baharoe is eene plaats in Siak.

de bewijzen der groote scherpzinnigheid van RAFFLES, waardoor hij boven allen uitmuntte. Bij deze gelegenheid vertelde R. hem ook de volgende fabel; „Er was eens een kind, dat niet lang na zijne geboorte blind werd. Het eenige voorwerp, dat het nog vóór zijne blindheid zag, was een haan. Toen het ouder geworden was, hoorde het veel spreken over Engeland; dat dit thans een groot rijk was. „Is het wel zoo groot als een haan?" vraagde de blinde. O! antwoordde men, het is zeer volkrijk; de Engelschen zijn zoo talrijk!.... „als de vederen van een haan?" vroeg de blinde weder. Toen de ander verder zeide: de Engelschen zijn zeer bedreven in den oorlog, sprak de blinde: „zijn zij zoo bedreven daarin als een haan in het vechten?" Zij hebben zeer vele kunstgrepen en krijgslisten, vervolgde de spreker.... „zooals die van hanen?" vroeg hij wederom. „Zoo gij 't geluid hunner kanonnen hoordet, zoudt gij sterven." — „Is hun geluid als dat van hanengekraai?" Op deze wijze nu plagt hij alle mededeelingen en berigten, die hij vernam, slechts met hanen te vergelijken, omdat hij die gezien had. Bijaldien hij nog andere voorwerpen had aanschouwd, zou hij dan wel zulke vergelijkingen hebben kunnen maken? Zoo is het ook met den Koning van Siam gelegen. Dewijl hij geene andere landen en rijken en groote krijgstoerustingen gezien heeft, denkt hij dat zijn land alleen de wereld is en zijne heerschappij de eenige in de wereld. Als hij het groote Engeland en andere groote landen gezien en kennis had gekregen van de grootheid van hun gebied, van hunne vele rijkdommen, onderdanen en wapenen, dan eerst zou hij begrijpen dat zijn land maar een stip op den aardbol is. Vervolgens droeg RAFFLES hem op den brief met wederkeerige betuigingen van vriendschap te beantwoorden, hetgeen A. naar zijn genoegen verrigtte. Toen Sulthan HOESSAIN eenige dagen later bij RAFFLES kwam om met hem te spreken over' zijn wensch om in de kampong Galam eene moskee te bouwen, keurde deze dit denkbeeld goed en gaf hem ook eene, waarschijnlijk zeer milde, bijdrage hiervoor. Ook zorgde hij voor de uitgave van een wetboek in de Engelsche en Maleische talen, waarin hij onder anderen dobbelspelen verbood, tot groote ontevredenheid der Chinezen.

(Wordt vervolgd.)

Een Direkteur-Generaal van oorlog in Indië.

Antwoord aan den kolonel DE BRAUW.

Men leest in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 23 November jl., een artikel, geteekend „de kolonel der O. I. infanterie DE BRAUW", en met het opschrift: „*Bemerkingen op hetgeen in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië (Julij* 1853*) omtrent de instructie van den kommandant des legers is gezegd.*" Dat artikel is van den volgenden inhoud:

1°. In het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, en wel in de aflevering van Julij 1853, komt iets voor aangaande het leger, waarbij met doel, zoo als de schrijver zegt, om deszelfs bevelhebber te relevéren, onder meer andere punten wordt voorgesteld, om zijn werkkring af te scheiden van het militair dedartement, en een afzonderlijk departement van oorlog, onder een, van dien bevelhebber onafhankelijken, Direkteur-Generaal van oorlog, daar te stellen.

2°. Hoe schoon die zaak daarin ook wordt voorgedragen, zoo beschouwen wij echter eene zoodanige splitsing als te strekken tot verderf van het leger, en die, in stede van den bevelhebber te relevéren, hem het grootste gedeelte van zijnen invloed op hetzelve zal ontnemen, terwijl zij, zoo de bevelhebber van het leger en de Directeur-Generaal van oorlog zelfstandige mannen zijn, noodwendig aanleiding moet geven tot menigvuldige konflikten tusschen die beide autoriteiten, die aanhoudend de tusschenkomst van den Gouverneur-Generaal zullen vereischen.

3°. Hoewel wij ons onvermogend gevoelen, om tegen de bekwame pen van den schrijver van dit artikel ten strijde te trekken, zoo heeft ons echter het groote gewigt van het onderwerp genoopt, om althans te beproeven, door het schrijven van het onderhavige, de aandacht hierop te vestigen, in de hoop, dat meer knappe pennen dan de onze den strijd wel verder zullen willen vervolgen.

4°. Hoe kan het den bevelhebber van het leger relevéren, wanneer men hem het toezigt over deszelfs materiëelen toestand voor het grootste gedeelte ontneemt, en hem, zoo als de schrijver zelf aanmerkt, in tijd van vrede terugbrengt tot een eenvoudig Inspekteur-Generaal over de krijgsmagt.

5°. Wat beduidt het gezegde, dat het leger dan zijn veldheer onverdeeld bezitten zou? Bezit dan nu het leger deszelfs veldheer niet, en is het niet naauwer aan hem verbonden, nu hij niet alleen Inspekteur-Generaal, maar ook de verzorger van al deszelfs belangen is?

6°. Hoezeer loopt buitendien het administrief beheer niet ineen met de instruktie, het materieel, de wetenschappelijke vorming en de militaire oefeningen, en waar zal de grensscheiding zijn, zonder dat niet aanhoudend konflikten zullen ontstaan, welke noodwendig aller nadeeligst op het pesoneel van het leger moeten influenceren? Wie zal het avancement regelen, wie de overplaatsingen van troepen of officieren gelasten? De Direkteur-Generaal zal uit een administratief oogpunt iets noodzakelijk keuren, wat de opperbevelhebber uit een krijgskundig oogpunt nadeelig beschouwt. Wie moet al die geschillen dan beslissen?

7°. De Gouverneur-Generaal, die meestal geen militair persoon is, zal tusschen de denkbeelden van deze beide autoriteiten heen en weder worden geslingerd; terwijl het te voorzien staat, dat het meest nuttige niet altijd de zege in dien strijd behalen zal.

8°. Hetgeen door den schrijver wordt voorgesteld, is iets wat nergens bestaat, is iets buitengewoons, wat men te vergeefs in eenig beschaafd land zal terugvinden. Overal is slechts één autoriteit verantwoordelijk voor alles wat het leger aangaat, zeker om reden, dat die verantwoordelijkheid, door de administrative met de krijgskundige belangen te veel ineen te smelten, niet kan worden verdeeld.

9°. De autoriteit is de Minister van Oorlog! Aan hem is alles ondergeschikt, wat bij het leger behoort, en hij is de eenige verantwoordelijke persoon, zoowel wat de krijgskundige opvoeding van het leger aangaat, als wat deszelfs materiëele en administratieve belangen betreft.

10°. En nu zou men in een land, alwaar de eenheid nog meer dan ergens behoort bewaard te blijven, die verantwoordelijkheid verdeelen?

11°. Aan den opperbevelhebber zou men het toezigt over de vestingen, het materieel, de wetenschappelijke vorming en de militaire oefeningen overlaten, en den Directeur Generaal voor de administratieve belangen verantwoordelijk stellen?

12°. Neen, wat de schrijver hier ook van zegt, stoornis in de dienst zou hiervan het zeker gevolg wezen, al waren ook een ieders regten en pligten nog zoo verstandig vastgesteld.

13°. Indien verder den opperbevelhebber in wezenlijkheid is opgedragen de werkkring die hier is bedoeld, dan zal hij ook in den tijd van vrede van een staf moeten zijn voorzien; want men zal toch niet vorderen, dat de opperbevelhebber de geheele correspondentie voor hetgeen hem betreft, geholpen door zijn adjudant, alleen voere, en de voorstellen die hij doen moet in al derzelver détails zelve uitwerke; dan zou hij nog meer dan eene dubbele specialiteit moeten zijn, dan zou hij 'genie-, artillerie-, infanterie- en kavallerie-officier te gelijk moeten wezen. Van een generaal-officier en zelfs van een Minister van Oorlog kan alleen eene algemeene kennis van die wapens worden gevorderd; de détails moet hij kunnen beoordeelen; doch het werk, wat die vorderen, kan alleen door speciale officieren worden verrigt.

14°. Er zou dus noodwendig een dubbel Departement van Oorlog komen, een afhankelijk, en een onafhankelijk van den opperbevelhebber.

15°. Hetgeen in het derde punt is gezegd, dat de opperbevelhebber ook de bevelen van het Gouvernement, door tusschenkomst van het Departement van Oorlog, kan ontvangen, alsmede in N°. 8, dat het Departement van Oorlog het centrum van alle militaire correspondentiën over administratief beheer moet zijn, leidt tevens van zelve tot het gevolg, dat het Departement van Oorlog langzamerhand de suprematie over alles, zoowel over den opperbevelhebber, als over het leger zal verkrijgen, en de opperbevelhebber spoedig een opperbevelhebber zonder leger zou zijn, en het leger in der daad den administrativen Direkteur-Generaal van oorlog tot kommandant zal gekregen hebben.

16°. Hoe kan immer de relevatie van den opperbevelhebber van het leger uit dusdanige inrigting voortspruiten!

17°. Ik wil niet ontkennen, dat de kommandant van het leger veel bezigheden heeft en dikwijls te veel aan de schrijftafel gebonden is; doch dit zou kunnen worden verholpen, door den zelfstandigen werkkring van den chef van den Generalen staf, die thans, indien de kommandant van het leger in het hoofdkwartier is, in enge grenzen beperkt is, uit te breiden. Dit kan geschieden met behoud zijner ondergeschiktheid aan den kommandant van het leger. Ook voor hem kan daaromtrent 'eene instructie worden daargesteld, zoo als die thans reeds voor de chefs der speciale wapens bestaat.

18°. Dat hij, bij absentie met het beheer der zaken belast zijnde, wel eens tegen de inzigten van den kommandant van het leger zal of kan handelen, is zeker; doch dit bezwaar, dikwijls alleen van personelen aard, weegt niet op tegen de nadeelen, die uit een verdeeld gezag zouden voortspruiten, en loopt dan toch in de meeste gevallen over zaken van ondergeschikt belang.

19°. Wat aangaat de militaire hierarchie, die bij de overdragt van gezag op den chef van den staf geweld wordt aangedaan, wanneer hij niet is de oudste in rang, zoo blijft dit bezwaar bij de voorgestelde inrigting niet alleen bestaan, maar verandert van tijdelijk in permanent. Immers zouden de tegenwoordige chef van den staf en deszelfs sous chef, ingevolge het voorstel van den gepensioneerden officier, Directeur Generaal van oorlog en secretaris bij dat departement worden, en waar blijft dan de militaire hierarchie, indien hij een der jongste kolonels van het leger is, of indien hij wegens ziekte door zijn secretaris moet worden vervangen?

20°. Neen, dan was het nog beter, om, even als dit thans bij de speciale wapens en diensten is ingerigt, een tweeden chef te hebben, die steeds in het hoofdkwartier bleef, en de zaken waarnam bij absentie van den opperbevelhebber. Dit zou beter aan vele moeijelijkheden te gemoet komen, dan een onafhankelijk departement van oorlog.

21°. Er bestaan tegen de inrigting van een zoodanig onafhankelijk departement van oorlog

zoo vele bezwaren, en de waarachtige belangen van het Indisch leger zullen er zoo onder lijden, dat wij innig wenschen, dat zulks nimmer moge gebeuren.

22°. Overigens bevat het artikel van den gepensioneerden officier van het O. I. leger wel eenige punten, die overweging verdienen, maar waaromtrent wij ons niet zullen uitlaten.

23°. De bestrijding van het beginsel van een onafhankelijk departement van oorlog was alleen ons doel.

De kolonel der infanterie van het O. I. leger,
C. A. DE BRAUW.

De kolonel vangt aan met deze woorden: „In het *Tijdschrift voor N. I.,* „en wel in dat van Julij 1853, komt iets voor, aangaande het O. I. leger, „waarbij, met (het) doel, zoo als de schrijver zegt, om deszelfs bevelhebber „te releveren, onder meer andere punten wordt voorgesteld, om zijn „werkkring af te scheiden van het militair departement, en een afzonder- „lijk departement van oorlog, onder een van dien bevelhebber onafhanke- „lijken direkteur-generaal van oorlog, daar te stellen." De kolonel kan zich daar mede niet vereenigen, want, zegt hij, die splitsing zou verderfelijk voor het leger zijn; den bevelhebber zou zij niet releveren; hij voorziet daaruit konflikten en beweert, dat die splitsing bij niet eene beschaafde natie bestaat.

Men mogt verwachten, dat de heer DE BRAUW, na aldus zijn stempel van afkeuring op het ontwikkelde denkbeeld van scheiding te hebben gedrukt, redenen van wetenschap zoude hebben gegeven; dat hij de aangevoerde motiven voor die scheiding zoude hebben wederlegd, en bewijzen voor zijne tegenstelling aangevoerd. In stede van dien, begint hij met zijn onvermogen te betuigen en een beroep te doen op „meer knappe pennen dan de zijne," desniettemin zijne uitspraken niet terughoudende, die echter geen anderen grond hebben dan zijne subjektive meening, en vragen op elkander stapelende, die hij als afdoende argumenten den lezer aanbiedt.

De scheiding van het kommandement van het administratief beheer zou den bevelhebber het grootste gedeelte van zijnen invloed op het leger ontnemen, zegt de heer DE BRAUW. Wij vragen in welk opzigt? welken invloed zou hij dan verliezen? Dit zegt de kolonel niet. Het kan toch niet zijn, omdat hij dan niet meer zal hebben te waken voor de materiële behoeften van het leger en den voorraad in de magazijnen? Dat hij dan niet meer gezeten zal zijn op de militaire geldkist, waarvan de Gouverneur-Generaal de sleutel heeft, en waarop, tot waarschuwing geschreven staat: *Art. 2 der bekende supplementaire punten van instructie?* *) Dat hij dan niet meer te zorgen zal hebben voor de organieke aanvulling van de wapens, diensten en korpsen? Dat hij niet meer aan de schrijftafel zal zijn gekluisterd, om, behalve de periodieke stukken, dagelijks dertig, veertig, vijftig ingekomen brieven en rapporten te lezen en daarbij stapels retroakten te raadplegen, en op die stukken zijne beschikking te stellen, een arbeid meer afmattend en zorgbarend, naar dat men minder algemeen bekend is met de zaken, of dat men, om reden van ongeschiktheid voor den aard van zulk werk, minder op eigen krachten vertrouwt. Niet alle generaals

*) Medegedeeld door het *Tijdschrift voor Neerl. Indië*, XIII Jaargang I, 366.

zijn bruikbaar voor eene veel omvattende administratie. Of korrespondeert hij dan niet meer over honderd kleinigheden met het Gouvernement? Die korrespondentie wordt behandeld in de bureaux, en onder de handteekening van eenen sekretaris, krijgt hij de beschikking van een' kommis.

En dan de *lieve bijzondere*, die het bloed naar het aangezigt jagen, en krampachtig worden te zaam gefrommeld!

De kolonel DE BRAUW, die bewaard is gebleven van geroepen te zijn om te dienen bij het militair departement, en er alzoo de inwendige werking niet van kent, neme eens inzage van de werkverdeeling, om zich te overtuigen van den grooten omvang der te behandelen onderwerpen, en alzoo van de onmogelijkheid, dat dezelfde generaal, die dat beheeren moet, en onder wiens handteekening de korrespondentie gevoerd wordt en bevelen uitgaan, in een zoo uitgebreid gebied als Indie, te gelijk veld-generaal en kommandant van het leger zij. Er is dan ook in werkelijkheid geen kommandant van het leger; de naam doet hier niets tot de zaak; dit is trouwens aangetoond in het artikel, dat de heer DE BRAUW bestrijdt, zonder dat hij er echter een enkel argument van ontzenuwt.

De splitsing, beter gezegd scheiding, zou den kommandant van het leger niet releveren, zegt de heer DE BRAUW. Dit punt schijnt hem het meest belangrijke, vermits hij het vooruitzet en doet voorkomen alsof daarin het eigenlijke oogmerk der scheiding gelegen ware. Maar wij hebben het bedoelde artikel in dit Tijdschrift nog eens nagelezen; daarin komt dit niet voor als *doel;* het wordt er slechts, in den loop der argumentatie, aangevoerd, blootelijk als een gevolg dier scheiding, geenszins als hoofd-oogmerk. De kommandant van het leger gaat gebukt onder het administratief beheer; daarom zou de scheiding hem wel releveren, vermits de veer zich verheft als de druk wordt weggenomen. Overigens zou hij geen *militaire* autoriteit boven zich hebben, indien hij en niet de Gouverneur-Generaal opperbevelhebber is. Wij gelooven te hebben doen zien, dat in het behandelen der dagelijksche zaken bij het militair departement, die den chef van het departement tot slaaf in het kabinet maken, niets gelegen is waarop een legerhoofd naijverig behoeft te zijn.

Waarlijk het administratief beheer van het leger is voor zijnen bevelhebber niet te begeeren. Als de heer DE BRAUW wist, hoe veel werk en zorg en onaangenaamheden, die lust en tijd voor het grootere en waarlijk belangrijke benemen, daaraan verbonden zijn, dan zou hij zich niet tegen de scheiding verzetten, en zekerlijk in de vereeniging geen gloriole zien.

Maar worden er dan bij het militair departement geene onderwerpen behandeld van belangrijken aard, beschouwd uit een krijgskundig en politiek oogpunt? Ja, zeker; maar daarvan zou de kommandant van het leger, na de scheiding, niet zijn uitgesloten. Dit is duidelijk opgemerkt in het artikel van dit Tijdschrift, volgens hetwelk instruktiën worden noodig geacht zoo voor hem als voor den Direkteur-Generaal van oorlog, waarin hunne wederzijdsche verhouding en die van beiden op het leger dient te worden geregeld en afgebakend.

De kolonel DE BRAUW zegt: „Hoe kan het den bevelhebber van het „leger releveren, wanneer men hem het toezigt over deszelfs materiëelen „toestand, voor het grootste gedeelte, ontneemt en hem in tijd van vrede „tot eenvoudig inspekteur-generaal voor de krijgsmagt terugbrengt." Wij antwoorden, dat de kolonel DE BRAUW iets leest, dat er niet geschreven staat. Het tegendeel is waar; thans is er geen generaal toezigt, nu de kommandant van het leger minister van oorlog is. Volgens het begrip van scheiding zou dat toezigt eerst mogelijk zijn; en het wordt den kommandant van het leger dan ook bepaaldelijk opgedragen: zie maar art. 12, 13 en 14 van de punten ter spekulatie. Hoe heeft de heer DE BRAUW dat zoo over het hoofd kunnen zien? En waarom vindt hij de generale inspektie over het gansche krijgswezen zoo miniem? Wat kan in vredestijd meer nuttigs gedaan worden, dan het leger tot den oorlog voor te bereiden? Hoe is het thans, ten minste in schijn? Maakt de kommandant der troepen nu ook niet *telle quelle* generale inspektiën? Wij zeggen *telle quelle;* want het is al aangetoond, dat er geen tijd is om die naar behooren en over alles te doen, zoo lang de kommandant van het leger aan zijn ministerie ter hoofdplaatse gebonden is, en wij zouden dit kunnen versterken met citaten, die in ons geheugen aanwezig zijn, en die op dit punt de meening bevatten van twee militaire autoriteiten, die zeker niet gewraakt zouden worden. Doch wij hopen ook zonder die aanhalingen te overtuigen, dat de beide zoo uiteenloopende diensten niet kunnen vereenigd worden, en dat de militaire dienst in Indië op losse schroeven staat, en de toekomst er niet gewaarborgd is, zoo lang het kommandement één is met het administratief beheer van het leger.

Hiermede en met hetgeen voorafgaat, is tevens beantwoord de volgende (5e) alinea, waarin de kolonel DE BRAUW zegt: „wat beduidt het gezegde: „dat het leger dan zijn veldheer onverdeeld bezitten zou? bezit dan nu „het leger deszelfs veldheer niet, en is het niet naauwer aan hem ver„bonden, nu hij niet alleen Inspekteur-Generaal, maar ook de verzorger „van al deszelfs belangen is?" Men leze en overwege de instruktie en hare kommentaar, om op dezen uitroep een ontkennend antwoord te geven. De eenige generaal, die er wezen moet, zal zijn Minister van Oorlog; dit is primair; hij draagt den naam van *kommandant der troepen*, dat zoo veel zeggen wil als bevelhebber van de soldaten, dus geen legerhoofd, aan wien de generale inspektie van het gansche krijgswezen, en de vorming en voorbereiding der troepen tot den oorlog, hunne aanvoering ten strijde en de verdediging der kolonie zijn opgedragen. De naam van „kommandant der troepen" draagt hij, om een tweeden Generaal uit te zuinigen, en om hem, als 't noodig is, ook voor wat anders te gebruiken dan bij het Departement van Oorlog, naar het goeddunken van den Gouverneur-Generaal, tot wien hij in verhouding staat als de Brigade-Generaal tot den Direkteur-Generaal, en op wiens schouderen de eigenlijke verdediging rust *). Dit

*) Wij zien dit nog versterkt bij art. 32, 33 en 34 van de instruktie des Gouverneurs-Generaal, medegedeeld door het *Tijdschrift voor N. I.*, XIII jaargang, 1, 266.

alles staat met zoo veel woorden geschreven, dat wij niet begrijpen hoe de kolonel DE BRAUW dat heeft voorbij gezien.

Wij maken hier de opmerking, dat de verhouding van den Generaal, dien men thans kommandant van het leger noemt, van dien aard is, dat hij zonder stoornis niet van Batavia weg kan.

In de 6e alinea stapelt de heer DE BRAUW, om te strekken tot grond van zijne bezwaren, eenige vragen op een, die zich gemakkelijk laten oplossen, te weten:

1°. *De instruktie en militaire oefeningen.*

Deze regelen zich naar voorschriften. De kommandant van het leger kan daarop van heilzamen invloed zijn, wanneer hij de korpsen veel ziet; als hij zich van het eene garnizoen naar het andere begeeft, en vooral als bij zamentrekking van troepen groote manoeuvres worden uitgevoerd. Hij kan dat niet, als hij den ganschen dag te Batavia aan de schrijftafel moet zitten. Thans blijven instruktie en oefening aan de korps-chefs overgelaten, en verkrijgt de kommandant van het leger daarvan, onder de vele zaken, vlugtige mededeeling door middel van oppervlakkige periodieke rapporten.

2°. *Het materiëel.*

Daarvoor zijn speciale diensten onder zelfstandige chefs, en juist daarom wordt het oog van den kommandant van het leger vereischt. Hij overtuige zich onophoudelijk met eigene oogen, of de militaire intendance voor den soldaat zorgt naar behooren; of artillerie en genie aan hare taak beantwoorden, en of de geneeskundige dienst voldoet aan hare verpligting. Dat kan hij nu niet, overladen met schrijfwerk. Zijne bevinding zou dan een onderwerp van korrespondentie zijn, of van konferentie met den Direkteur-Generaal van oorlog, van wien, als hoofd van het departement, de noodige maatregelen genomen of geprovoceerd zouden worden. Zoo werken dan de beide generaals te zamen, ter bereiking van het goede doel, 't welk door een enkel generaal niet te genaken is. De heer DE BRAUW voorziet hieruit konflikten; wij niet, mits zij zich eigenen voor hunne betrekking. Bovendien elks regten en pligten moeten in wijze instruktiën zijn afgebakend. Overigens is de hoogste magt dáár, om tusschen beiden te treden en te beslissen, in afwachting des noodig van nadere beschikking van het opperbestuur, als er strijd van regten mogt ontstaan. Men moet het goede niet terug houden, uit vrees van de mogelijkheid van een exceptioneel kwaad.

3°. *Het avancement.*

Dit behoort, gelijk in Nederland, *door de wet* geregeld te worden. Het lot van den officier moet niet afhankelijk zijn van *bonnes graces* of willekeur; dat is verfoeijelijk. De rangen worden door de organisatie van het leger bepaald. Het beoordeelen der officieren geschiedt op grond der konduitelijsten, en deze behooren de handen van den kommandant van het leger te passeren, en, zoo veel hij noodig acht, voorzien van zijne aanteekeningen, aan den Direkteur-Generaal van oorlog gezonden te worden. Hieruit

volgt van zelf, dat de kommandant van het leger, door zijne beoordeeling van den officier, op het avancement al den invloed heeft die geacht kan worden in het belang van de dienst noodig te zijn. De konduite-lijsten vergezellen de voordragt aan het Gouvernement en gaan mede naar Europa, opdat men ook daar kunne oordeelen alvorens de sanktie des Konings gevraagd wordt.

4°. *Overplaatsing van troepen en officieren.*

In gewone tijden worden er geene mutatiën gemaakt dan in overeenstemming met de formatie en de bepaalde emplacementen; dat geschiedt alzoo door het departement van oorlog. In buitengewone tijden, wanneer spoedig gehandeld moet worden, heeft elke territoriale chef de bevoegdheid maatregelen te nemen. De verhouding van den kommandant van het leger, in zulke tijden, behoort een onderwerp uit te maken van zijne instruktie. Dat hij hier niet moet uitgesloten worden, volgt uit zijne bestemming, bij art. 4 der spekulative punten aangewezen. Het meerdere sluit het mindere in zich; dit vereischt slechts regeling, in verband tot de instruktie der afdeelings-kommandanten.

De heer DE BRAUW zegt: „de Direkteur-Generaal zal uit een administra-„tief oogpunt als noodzakelijk keuren, wat de opperbevelhebber uit een „krijgskundig oogpunt nadeelig beschouwt. Wie moet dan beslissen? De „Gouverneur-Generaal, die meestal geen militair persoon is, zal tusschen „de denkbeelden van deze beide autoriteiten heen en weder worden ge-„slingerd; terwijl het te voorzien staat, dat het meest nuttige niet altijd „de zege in den strijd behalen zal."

Aangenomen dat er verschil van meening bestaat, alhoewel het aanwezen van eenen raad van verdediging, wiens oordeel zekerlijk zoude worden ingeroepen, zulks minder waarschijnlijk maakt, welnu het is reeds gezegd, dan is het de Gouverneur-Generaal die beslist, des verkiezende en naar den aard der zaak, de kwestie onderwerpende aan de konsideratiën en het advis van den raad van Indië.

Wij vragen den heer DE BRAUW: hoe is het thans, onder het bestaan der twee-eenheid? Er is nu slechts één persoon voor eene dubbele dienst, die vaak met zich zelven in strijd is, de eene hand geneigd tot verstrekken en de andere tot behouden; de eene voet in den stijgbeugel en de andere in het kabinet; in de linkerhand de teugels in de regter de pen; pligten hier, pligten daar.... Wie beslist thans in den strijd van pligten? Wie beslist tusschen oorlog en marine? Wie heeft beslist tusschen deze departementen, toen in 1850, naar de algemeene bekendheid, over het wapenen van het eiland Onrust, verschil van gevoelen bestond? De Gouverneur-Generaal; dat is niet anders, dat kan niet anders; en hij doet het thans als opperbevelhebber, dat is als hoogste zaakkundige, al is hij honderdmaal burger persoon. Wij zouden, in gevallen dat van den Gouverneur-Generaal eene beslissing in militaire aangelegenheden gevraagd wordt, die van hem verlangen, eenvoudig als landvoogd, als vertegenwoordiger des Konings, die bij de wet is verklaard te bezitten *het oppergezag over de zee- en landmagt.* Er staat niet

dat hij *is* opperbevelhebber, hetgeen het denkbeeld van generalissimus uitdrukt. Vond het denkbeeld van scheiding ingang, dan zou het opperbevelhebberschap in den kommandant van het leger berusten, zoo als dat ook door den Generaal MICHIELS is aangeprezen. Overigens kan de Gouverneur-Generaal zich refereren aan eene eindbeslissing door het opperbestuur; in vijf maanden heeft men antwoord.

De scheiding van het administratief beheer des legers en het eigenlijke kommandement, „is iets," zegt de heer DE BRAUW, „wat nergens bestaat; „is iets buitengewoons, wat men te vergeefs in eenig beschaafd land zal „terugvinden (zoeken). Overal is slechts eene autoriteit enz., en die auto„riteit is de Minister van Oorlog" enz.

Wij hebben tot nu toe gedacht, dat de vereeniging, zoo als die in Indië bestaat, elders niet gevonden wordt, en de heer DE BRAUW heeft ons van die meening niet terug gebragt.

De Minister van Oorlog, dien hij aanwijst, is een moreel persoon, gelijk het de Direkteur-Generaal van Oorlog wezen zoude, gelijk het vroeger de Direkteur-Generaal van Oorlog in Nederland geweest is. Een Minister sluit het aanwezen van een legerhoofd niet uit; dat zal toch wel niet met voorbeelden behoeven aangewezen te worden.

Het vraagstuk, zoo het er in ernst een ware, wordt opgelost door de eenvoudige waarheid, dat de diensten van een departement van oorlog verschillen van het eigenlijke kommandement, en dat een persoon niet op twee plaatsen te gelijk kan zijn. Als het gebeurt, dat het hoofd van den staat den Generaal, die Minister van Oorlog is, met het bevel over een leger te velde belast, dan gaat de portefeuille van oorlog ad interim in handen van een' ander over.

Het onlogische, dat de geen, die Minister van Oorlog is, te gelijk kommandant van het leger zij, is trouwens in Indië zelfs erkend.

Vooreerst hebben wij gezien tijdens onze wederkomst, in 1816, dat de generale staf aan den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN als opperbevelhebber verbonden was, op wiens last de chef van den generalen staf bevelen zond aan den kommandant der troepen *). Dit heeft echter niet lang geduurd, omdat de baron VAN DER CAPELLEN te goed gevoelde, dat in een burger Gouverneur-Generaal het opperbevelhebberschap eene ongerijmdheid is. Toen nu het militair departement werd overgedragen aan den

*) Dit geschiedde als bij voortzetting van hetgeen bestond in vroeger dagen — ongunstiger gedachtenis! Men zie de ongelukkige redenering op dit stuk in de konsideratiën en advies van de kommissie tot de O. I. zaken aan het staatsbewind der Batnafsche republiek van 31 Augustus 1803 (*Verzameling van de instruktiën, Ordonnantiën en Reglementen, uitgegeven door den heer* mr. P. MIJER, bladz. 218 en 219.) Opmerkelijk is het, en konsequent, wij moeten dit bekennen, dat, blijkens art. 1 der instruktie van 1803 (zie van die *Verzameling* bladz. 273) de Gouverneur-Generaal opperbevelhebber ook werd aangesteld tot *Luitenant-Generaal*, en dat hij uniform zou dragen (art. 2). Volgens overlevering zou het aankleeden in uniform en het te paard zetten van den Gouverneur-Generaal WIESEN, eene parodie op den militairen stand geweest zijn. Geen wonder dat de generaal DAENDELS het krijgswezen in Indië in den erbarmelijksten staat heeft gevonden. — Waarom bij die instruktie van 1803 niet tevens vastgesteld, 't geen RABENER herinnerde, dat bij het ambt te gelijk het verstand zoude gegeven worden? Dat was een onvergetelijk verzuim van de kommissie voor de O. I. zaken. . .

kommandant van het leger, was deze al spoedig zoodanig aan het kabinet gebonden, dat hij zich niet bewegen kon, zoodat, toen de opstand op Java in 1825 uitbrak en de Generaal DE KOCK, als de man bij uitnemendheid om de rust in de Vorstenlanden te herstellen, zich moest verplaatsen (men wist niet voor hoe lang, en men hoopte dat het van korten duur zoude zijn), het militair departement zich oploste en er verwarring ontstond. Dit bragt den Kommissaris-Generaal DU BUS tot de overtuiging, dat de bedoelde eenheid moest verbroken worden, en hij stichtte een afzonderlijk militair departement, onder een chef, die regtstreeks tot het hoofd des bestuurs in betrekking stond. De uitvoering van het denkbeeld, dat op zich zelf goed was, was echter niet gelukkig. Wij weten niet hoe de opinie geweest is van den Generaal DE KOCK in deze aangelegenheid; maar zeker is het, dat toen de noodzakelijkheid is erkend en bewezen van de scheiding, die in het bedoelde artikel van dit Tijdschrift wordt aangeprezen. De verandering werd echter in Nederland niet gesanktioneerd. Men keerde tot het oude terug, met dit gevolg, dat toen de generaal DE KOCK naar Nederland vertrok, zonder nog vervangen te zijn, (de Generaal BISSCHOFF was middelerwijl overleden), de Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH zelf het kommandement heeft op zich genomen, het beheer van zaken overlatende aan den chef van den generalen staf. Het was toen vrede op Java, en de Gouverneur-Generaal een militair persoon; men stelle het eens anders en bedenke de konfusie!

Ook de Gouverneur-Generaal V. D. BOSCH heeft de noodzakelijkheid der scheiding erkend en als 't ware in de instruktie van den kommandant der troepen gekonstateerd; immers daarin, en in de kommentarie dier instruktie, leest men, wij hebben het reeds gezegd: dat de kommandant der troepen eigenlijk is minister van oorlog, dat die betrekking primair is; hij draagt wel eenen anderen naam, doch dat beteekent slechts, dat hij figureert voor een tweeden persoon, wiens noodzakelijkheid niet wordt ontkend, doch dien men uit zuinigheid wel kon ontberen. Dit ongelukkig begrip harmoniëerde volkomen met het erbarmelijke plan van leger-formatie, die de Gouverneur-Generaal V. D. BOSCH in 1830 aan Indië gegeven heeft, en bij gedrukte leger-order openbaar is gemaakt; eene formatie, die al dadelijk legio wijzigingen heeft ondergaan, tot dat zij, nog tijdens hij Minister van Koloniën was, door eene geheel andere is vervangen geworden; die nu, na ook veelvuldig gewijzigd te zijn geworden, al weder veranderd is; en zoo zal men aan 't veranderen blijven, tot dat men eindelijk van een goed beginsel zal uitgaan, waartoe in de eerste plaats behoort de scheiding van welke hier de rede is.

Volgens de bedoelde instruktie en de kommentarie *kan* de Gouverneur-Generaal den kommandant der troepen ook met het aanvoeren van troepen tegen eenen Europeschen vijand belasten. Gesteld nu, dat bij het naken van den oorlog het gezond verstand de overhand kreeg, en de absurde stelling verlaten werd, dat de verdediging rust op de schouders van den Gouverneur-Generaal opperbevelhebber, burger-persoon, en dat deze ge-

wigtige taak plotseling werd opgedragen aan den kommandant der troepen, zal deze dan terstond op de hoogte van zijne taak zijn? Gewisselijk neen; want hij heeft geen tijd gehad, om zich eene studie te maken van de verdediging der kolonie. Dit moet vooral dan het geval zijn, wanneer hij nieuweling is in Indië of daarvan vervreemd. Men bedenke het eindelijk. En wat wordt er dan van het departement, welks minister hij is?.... Gelukkig, wanneer, onder de vigerende bepalingen, het toeval twee mannen te zamen brengt, de een als kommandant der troepen minister van oorlog, de andere als chef van den generalen staf algemeen secretaris, die sympathiseren, bij welke het wederzijdsch vertrouwen zich vestigt op erkende bekwaamheid, op opregtheid en waarheid, op gelijkheid van inzigten en openhartigheid, en op achting en vriendschap; dan wordt veel gebrekkigs goed gemaakt; — maar een zoodanig zamentreffen is te zeldzaam om daarop te mogen bouwen.

De heer DE BRAUW vermeent, dat de kommandant van het leger, als hij van het departement van oorlog afgezonderd zal zijn, ook in vredestijd een staf zoude moeten hebben. Wij zijn daarentegen overtuigd, dat als zijn adjudant niet is een militair-kamerheer, een adjudant de salon, deze al het werk doen kan, wat in vredestijd te doen valt. Het oogmerk is, om den kommandant van het leger van de schrijftafel los te maken. Er moet weinig geschreven worden bij het eigenlijke kommandement. Overigens kan dit geen bezwaar zijn tegen het begrip van scheiding. Thans heeft de kommandant van het leger ook slechts een adjudant. Mogt hij meer hulp noodig hebben, dan is dat geen reden tegen de scheiding. Als wij de alinea's 13 en 14 van de bemerkingen des heeren DE BRAUW overwegen, dan schijnt het ons alsof hij de bedoeling van het artikel in dit Tijdschrift niet heeft begrepen; althans het gevolg, dat hij er hier uit trekt, wordt door ons niet bespeurd; jammer, dat de kolonel DE BRAUW, loffelijk produkt van de Samarangsche militaire school, die met zoo veel roem dient in het Indisch leger, en dien wij gaarne tot de overtuiging zouden brengen van het noodzakelijke der scheiding, omdat het misschien ook voor hem is weggelegd, om ter eeniger tijd tot het kommandement geroepen te worden, zijn oordeel niet ook ter toetse kan brengen aan praktische ondervinding of aanschouwing van hetgeen in de staten van Europa bestaat.

Na den Gouverneur Generaal VAN DEN BOSCH heeft de Gouverneur-Generaal DE EERENS de scheiding voorgesteld, zoo als zij in dit Tijdschrift is aangeprezen, met een betoog, dat overtuigend is en te meer kracht moest hebben, omdat het kwam van eene militaire specialiteit, die zelve Directeur-Generaal van oorlog in Nederland geweest was.

Wij hebben eenige reden om te onderstellen, dat ook door den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN briefwisseling gevoerd is met het ministerie van koloniën over de onderhavige scheiding, doch dat men in Nederland is blijven vasthouden aan de eenmaal gegeven weigering.

En, eindelijk, wij hebben reden te gelooven, dat in het jongst ontworpen projekt reglement voor het beleid der Indische regering, zoo als het van

den raad van Indië oorspronkelijk is, die scheiding almede is aangenomen geworden, niet slechts voor oorlog, maar ook voor marine, gelijk zulks in dit Tijdschrift voorkomt.

Zou dit alles niet vermogend zijn, om den kolonel DE BRAUW tot de gedachten te brengen, dat zijne meening wel eens minder juist konde zijn?

Het is als kwam de kolonel ons hier te gemoet daar hij zegt (alinea 17): „Ik wil niet ontkennen, dat de kommandant van het leger veel bezigheden „heeft en dikwijls te veel aan de schrijftafel gebonden is, doch dit zou „kunnen worden verholpen door den zelfstandigen (?) werkkring van den „chef van den generalen staf, die thans, indien de kommandant van het „leger in het hoofdkwartier is, in enge grenzen beperkt is, uit te breiden. „Dit kan geschieden met behoud zijner ondergeschiktheid aan den kommandant van het leger. Ook voor hem kan daaromtrent eene instruktie „worden daargesteld, zoo als die thans reeds voor de chefs der speciale „wapenen bestaat." Hierin toch ligt de konfessie, dat het thans niet goed gaat, dat de kommandant van het leger aan het werkdadig kommandement onthouden wordt, en dat de betrekking van den chef van den generalen staf veranderd dient te worden. Hoe de heer DE BRAUW echter diens betrekking eene zelfstandige kan noemen, en die zelfstandigheid wil uitbreiden, zonder inbreuk te maken op de ondergeschiktheid van den staf aan den kommandant van het leger, begrijpen wij niet. De verhouding van dien chef is geheel anders dan die van de chefs der speciale wapens en diensten; deze zijn zelfstandig en voor hunne dienst of wapen verantwoordelijk; hij echter kan in geen geval iets anders wezen dan de uitvoerder van de bevelen des kommanderenden generaals; dit ligt in den aard zijner dienst opgesloten. Men moet hem niet voorstellen als een chef van den generalen staf, zoo als men dien kent in de legers van Europa, vermits hij in werkelijkheid is algemeene sekretaris van het militair departement. Bijaldien men dezen wilde stellen tot spil van het militair beheer, dan zou men van den kommanderenden generaal een rad maken, dat zich om hem in den blinde rondwentelde. Wie zal teekenen? Wie verantwoordelijk zijn? De heer DE BRAUW had zijn denkbeeld wel mogen ontwikkelen, en eene schets geven van de instruktie, welke hij voor zulk eenen chef van den staf in het onderhavige geval op het oog heeft, en waarmede hij zijne meening denkt te kunnen verwezenlijken.

Bij alinea 18 redeneert de kolonel vlugtig heen over de hoogst delikate verhouding van den chef van den generalen staf, als de kommandant van het legor afwezig is. „De chef van den staf kan dan wel eens tegen de „inzigten van den kommandant van het leger handelen, doch dit is een „bezwaar," zegt de kolonel, „dikwijls alleen van personelen aard en loopt „in de meeste gevallen over zaken van ondergeschikt belang." Inderdaad! De kolonel DE BRAUW had geen sterker bewijs kunnen geven, dat hem de gang der dienst bij het militair departement onbekend is, dan met dit beweren. Wij verwijzen hem, onder honderd voorbeelden, naar de gebeurtenis op Borneo in 1850, toen de kommandant van het leger afwezig was...

De opmerking van den kolonel DE BRAUW (alinea 19) betreffende de militaire hierarchie is volstrekt onjuist. Hij heeft het verschil niet gevoeld tusschen een generaal, die het leger kommandeert en den chef van zijnen staf, en van een hoofd van departement van algemeen bestuur en den sekretaris-generaal van dat departement. Zijn niet in Europa veeltijds de jongste generaals en vlagofficieren Ministers van Oorlog en Marine? Is het niet zoo in Nederland? Als men optreedt als kommandant van het leger of als vlootvoogd, dan komt het aan op den militairen rang; maar als Direkteur-Generaal van Oorlog of Marine, als moreel persoon, komt het op den rang niet aan; de rang rust dan als het ware, wijkende voor de betrekking; de onderteekening is: *Direkteur-Generaal*, zonder vermelding van rang.

De kolonel zou liever zien een kommandant *en second*, dan de scheiding, want volgens zijne meening bestaan er zoo vele bezwaren tegen een afzonderlijk departement van oorlog, dat hij innig wenscht dat een zoodanig departement niet worde opgerigt.

Wij laten dit als uitvloeisel van zijne bemerkingen zonder verder repliek, nu wij weten wat er is van die bemerkingen, hoe weinig die de toets van onderzoek kunnen doorstaan; alleenlijk opmerkende, dat een kommandant en second òf een leêglooper, òf een kijk-in-de-pot, òf een dwars-in-den-weg zoude zijn.

Gaarne hadden wij gezien, dat de kolonel, die ten slotte zegt (alinea 22), dat overigens het bedoelde artikel van het Tijdschrift „wel eenige „punten bevat, die overweging verdienen", dienaangaande wat meer in ontwikkeling ware getreden; trouwens zijn oogmerk is eeniglijk om tegen de scheiding te strijden die hij verderfelijk noemt, terwijl wij daarin de conditio sine qua non van fondamentele verbetering zien.

De kolonel DE BRAUW verontruste zich echter niet over de invoering van het scheidingsplan. De publieke pers is hier een onvoldoend lokomotief. Het denkbeeld moet elders omhelsd worden. 't Is niet genoeg, dat eene zaak in zich zelf aanbevelingswaardig zij, men neemt ook in aanmerking van waar zij komt, alsof de waarde van den diamant zich regelde naar den vinger waaraan hij gestoken is! Evenwel, wat geschreven is, staat geschreven, en vaak wordt later gehuldigd, wat men vroeger heeft verworpen. Die strijd voert voor het algemeen belang, beschouwe zijn arbeid als een zaadkorrel, verborgen in den grond, die langzamerhand rijpt en laat vruchten voortbrengt. Wij zouden dit met voorbeelden uit het Indisch leger en de militaire instellingen aldaar kunnen bewijzen. Er zijn in Indië in de laatste vier jaren zaken tot stand gekomen, waarvoor 10, 20, 30 jaren lang aanhoudend was geijverd.

* * *

December 1853.

De Generaal-Majoor Jhr. CAREL VAN DER WIJCK.

Wij ontvingen dezer dagen den volgenden brief van den heer F. A. KORTZ, gepensioneerd majoor der genie in Nederlandsch Indië, een man, die, in Indië geboren en opgevoed, voornamelijk op de militaire school te Samarang, waar zoo véel bruikbare mannen zijn gevormd, is opgeleid, en zich, gedurende een diensttijd van ruim veertig jaren, heeft onderscheiden door vele bekwaamheden, een voorbeeldigen ijver, en eene bijzondere gave om, door zijne kennis van taal, land en volk, de voorschriften der wetenschap in Indië toe te passen en uit te voeren. Verreweg het grootste gedeelte van dien tijd heeft hij onder de onmiddelijke bevelen van den Generaal VAN DER WIJCK gediend. De getuigenis, die hij alzoo van dien bevelhebber aflegt, heeft groote waarde, en ons, die altoos eene bijzondere achting voor den, te vroeg aan zijne vrienden ontrukten, braven en edelen mensch hebben gekoesterd, is het een genoegen, de uit het hart gevloeide woorden van den heer KORTZ hieronder te laten volgen.

» Van den kolonel ROEST, adjudant van Z. M. den Koning, heb ik ontvangen het hierbij gaande portret van wijlen den Generaal-Majoor VAN DER WIJCK, 't welk ik de vrijheid neem u toe te zenden, met verzoek dat wel in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* te willen opnemen.

» Bovendien voeg ik hierbij eene levensbeschrijving van dien zelfden bevelhebber, getrokken uit het artikel van den verdienstelijken kapitein-adjudant van den kommandant van het Indische leger A. W. P. WEITZEL, gelijk dat geplaatst werd in de *Militaire Spectator*. Ik verzoek U, ook dit stuk bij dit portret in Uw Maandwerk te willen voegen.

» De beweegreden van dit verzoek is alleen de wensch, dat de groote verdiensten van dezen Generaal meer aan het licht mogen komen en in nagedachtenis blijven, ook bij hen, die het voorregt misten hem meer van nabij te kennen.

» Zijne aftreding als chef van het korps der genie was een groot verlies, werd door hen, die onder zijne bevelen hadden gediend, als zoodanig algemeen erkend, en is vooral door mij zeer betreurd. Van dat oogenblik verloor dat korps een waardig hoofd, in wien de leden een steun, een beschermer en een kundigen leider vonden. Hoewel streng, was hij tevens regtvaardig. Scheen hij ook een enkele maal stroef of minder welwillend (want wie kan altoos dezelfde zijn?), later, bij meer kalme gemoedsgesteldheid, was zijne houding zoodanig, dat hij, die deze stroefheid had meenen te bespeuren, ze onmiddelijk was vergeten. En zij, die onder hem dienden en hunne pligten betrachtten, genoten ook in den gezelligen omgang zijne vriendschap.

» Sedert het jaar 1830 had ik de eer met hem eene, dikwijls drukke, korrespondentie te voeren. Zij betrof vooral het beheer en de uitvoering der groote genie-werken op Java. En ik mogt tot het oogenblik, dat hij Java verliet, in zijne achting en vriendschap deelen, gelijk hij mij dit meermalen, en onderanderen in zijnen afscheidsbrief van 26 Februarij 1849, tot mijne altijd durende zelfvoldoening bij vele wederwaardigheden, ondubbelzinnig heeft te kennen gegeven.

» Ware hij aan het hoofd van het leger in Indië of van het korps der genie gebleven, menigeen zou bij hem steun en bescherming hebben gevonden tegen geheime aanvallen en intrigues, indien hij dat verdiende. Geene andere beweegredenen kennende, dan die van strikte

regtvaardigheid en onpartijdigheid, geene persoonlijke konsideratiën kennende, zou hij hebben blijven waken tegen de bevordering van protégés ten koste van verdienstelijke officieren, maar die de bescherming van magtige invloeden moesten missen. Bij mij vooral zal zijne nagedachtenis steeds in eerbiedig aandenken blijven."

's GRAVENHAGE,
24 Jan. 1854.

J. A. KORTZ.

Wij laten thans de levensbeschrijving van den Generaal VAN DER WIJCK hieronder volgen. Ze bestaat grootendeels uit het artikel van den heer WEITZEL, maar aangevuld met eene enkele bijzonderheid, die ons bekend was en met herinneringen van den waardigen man uit onze persoonlijke aanraking met hem. Wij betuigen onze erkentelijkheid aan de heeren kolonel ROEST en majoor KORTZ, die ons in de gelegenheid hebben gesteld, om deze hulde te brengen aan iemand, wiens groote verdiensten in zijn openbare leven, door zijne handelingen aan Indië bewezen, wij gaarne in de bladen van dit Tijdschrift opteekenen, en van wien wij in de gelegenheid zijn geweest vele hoedanigheden te leeren kennen, die zijn karakter en zijn hart vereeren. Het lijdt dan ook geen twijfel, of allen die hem gekend hebben zullen met belangstelling een blik slaan op de, naar 't ons voorkomt, vrij goed getroffen gelaatstrekken van het portret, dat wij hierbij onzen lezers aanbieden, en gaarne ons volgen in de korte schets van het leven van den Generaal VAN DER WIJCK, die zij hieronder zullen vinden.

De heer WEITZEL heeft boven zijne biographie een motto geplaatst, dat door hem met regt op den Generaal VAN DER WIJCK toepasselijk is gemaakt. 't Zijn de woorden van GOETHE:

Was glänzt ist für den Augenblick geboren;
Das Aechte bleibt der Nachwelt unverloren.

Het was een karaktertrek van den man, over wien den heer WEITZEL spreekt, dat hij meer waarde hechtte aan degelijkheid dan aan uiterlijken glans. Van daar misschien ook, dat hij zich niet verdedigde tegen veelvuldige aanvallen, waaraan hij, vooral in 't laatst van zijn leven, toen hij de fortuin tegen zich had, heeft bloot gestaan. Hij was van oordeel, dat de tijd menige schijnverdienste zou doen verdwijnen, menigen uiterlijken glans doen tanen, en de waarheid aan het ligt brengen. De waarheid zou ook hem regtvaardigen. En inderdaad, wij gelooven, dat hij goed heeft geoordeeld.

CAREL VAN DER WIJCK werd den 1sten Februarij 1797 te Zutphen geboren uit HERMAN JAN Jhr. VAN DER WIJCK en CORNELIA CONSTANTIA VAN DER MUELEN. Door zijn vader, een man van uitgebreide kundigheden, werd zijne opvoeding zoodanig bestuurd, dat hij reeds vroeg was toegerust met die wetenschappen, die voor iederen krijgsman nuttig en voor den ingenieur onontbeerlijk zijn. Nadat de gebeurtenissen van 1813 aan Nederland zijn onafhankelijk voksbestaan hadden teruggegeven, werd de jeugdige VAN DER WIJCK juist op zijn zeventienden verjaardag benoemd tot kadet bij het bataillon pontonniers, mineurs en sappeurs. Weinige maanden later, den 7 Mei 1814, werd hij aangesteld tot 2den luitenant-ingenieur, en als waarne-

mend adjudant toegevoegd aan zijn vader, destijds kolonel-ingenieur en direkteur der 1ste direktie van fortifikatiën. Gelijk zoovele anderen in die dagen, had hij zijne bevordering geenszins aan eigen verdienste te danken, doch hij bewees later meer dan voldoende, dat men in hem geenen onwaardigen begunstigd had. Gedurende het jaar dat nu volgde, was hij onverdroten werkzaam op het bureau zijns vaders, en ging hij, onder diens leiding, ijverig voort zich tot een bekwaam vestingbouwkundige te vormen. Hij was reeds destijds bestemd voor de dienst in 's lands overzeesche gewesten, maar toen in de lente van 1815 de troon van Frankrijk op nieuw door Keizer NAPOLEON beklommen was en de legers der verbondene mogendheden zich in België verzamelden, vond hij de gelegenheid zijne eerste schreden op het oorlogsveld nog op Europeschen bodem te doen. De kolonel-ingenieur VAN DER WIJCK werd als Generaal-Majoor belast met de funktiën van adjudant-generaal bij het leger te velde en met het kommando der veld-ingenieurs; zijn zoon volgde hem als adjudant — 4 Mei 1815 — en nam in die hoedanigheid deel aan de veldslagen van Quatre-bras en Waterloo, en aan het blokkeren van Quesnoy en Valenciennes. Hoezeer hij zich met ijver van zijne verpligtingen gekweten heeft, zoo waren de handelingen van den jeugdigen ingenieur, te midden der groote gebeurtenissen van 1815, niet van dien aard, dat zij bijzonder in het oog konden vallen, en dus ook hier eene afzonderlijke vermelding eischen.

Na den tweeden troonsafstand van Keizer NAPOLEON, vertrokken de troepen, voor Oost-Indië bestemd, derwaarts en ging ook hij, na den 5 Sept. 1815 tot 1sten luitenant-ingenieur bevorderd te zijn, op den 29sten October daaraanvolgende van Texels reede naar Java. Den 13den Mei 1816 kwam hij te Batavia aan en werd hij onmiddellijk bij het wapen der genie in de 1ste groote militaire afdeeling in dienst gesteld. Weldra had men hem daar leeren kennen als een ijverig en kundig ingenieur, zoodat hij reeds, te rekenen van den 24sten Augustus 1817, werd bevorderd tot kapitein en op den 1sten Januarij 1818, als eerstaanwezend ingenieur voor Banka en Palembang, naar Muntok werd gezonden. Nu was VAN DER WIJCK op een tooneel, waar hij eerlang bewijzen zou niets slechts ingenieur, maar ook soldaat en aanvoerder van soldaten te zijn.

Na eenigen tijd op Banka verwijld te hebben, verzelde hij den kommissaris MUNTINGHE naar Palembang, en kwam daar in de maand Junij van 1818 aan. Gelijk men weet, werd MUNTINGHE met uitgebreide volmagt naar Palembang gezonden, om de verwikkelingen ten einde te brengen, die tusschen ons en den sulthan gerezen waren. Die verwikkelingen werden, tijdens het verblijf van MUNTINGHE aldaar, nog vermeerderd door de bemoeijingen van den Engelschen luitenant-gouverneur van Benkoelen, sir STAMFORDT RAFFLES, die weleer gouverneur van Java geweest en den Nederlanders zeer ongenegen was. RAFFLES ging zoo ver van te beweren, dat de Nederlanders geen regt hadden zich met de inwendige aangelegenheden van het Palembangsche rijk te bemoeijen, dewijl de sulthan een door Engeland voor onafhankelijk erkend vorst was. Hij zond voor de oogen

der Nederlanders, onder kapitein SALMOND, een gewapend gezantschap aan dien sulthan, dat met hem eene soort van of- en defensief verbond sloot, ten doel hebbende alle Europeanen, behalve de Engelschen, uit Palembang te verdrijven. Hoewel dit traktaat voor MUNTINGHE geheim bleef, zoo had SALMOND niettemin de onbeschaamdheid de Britsche vlag op den door hem bewoonden dalm te hijschen, een overmoed, die onmogelijk lijdelijk kon worden aangezien. Toen MUNTINGHE niet terstond antwoord ontving op eenen brief, waarin hij den Engelschen op stelligen toon had uitgenoodigd, niet alleen die vlag te strijken, maar ook zich onmiddellijk van Palembang te verwijderen, besloot hij zich van hunne personen meester te maken en hen met geweld het grondgebied van den sulthan, onzen vasal, te doen ontruimen. De kapitein VAN DER WIJCK kreeg last dit besluit ten uitvoer te brengen; voorwaar eene moeijelijke taak, want het gold hier het handhaven onzer eigene waardigheid, zonder die eener bevriende natie te kwetsen.

Reeds in den avond van den 4den Julij waren alle toegangen tot het verblijf der Britten door onze troepen bezet, en toen zij op daartoe gedane uitnoodiging, overgebragt door den kapitein-luitenant ter zee BAKKER en VAN DER WIJCK, hunne wapens niet wilden overgeven — de vlag was bij zonsondergang gestreken — en zich niet onder bescherming der Nederlanders stellen wilden, drong VAN DER WIJCK ten 3 uur van den volgenden morgen den dalm binnen, wekte den kapitein SALMOND en beval hem, namens den kommissaris MUNTINGHE, zijn detachement de wapenen te doen afleggen en zich met hetzelve naar de overzijde der rivier te laten geleiden, ten einde daar de verdere bedoelingen van den kommissaris te vernemen. Na eenige tegenspraak onderwierp SALMOND zich aan dezen eisch, maar hij wilde als krijgsgevangen beschouwd worden, en drong er op aan dat VAN DER WIJCK hem en zijn luitenant den degen zou ontnemen. Hierin echter mogt VAN DER WIJCK nimmer bewilligen. SALMOND met de zijnen moesten onschadelijk gemaakt worden, maar hen als krijgsgevangenen te bejegenen, zou eene daad van vijandschap tegen Engeland geweest zijn. Hij liet zich dan ook geenszins in dien strik vangen; hij behandelde zijne arrestanten wel met gestrengheid, doch ook met al die heusche voorkomenheid, waarop een officier van een vreemd, maar bevriend leger kan aanspraak maken, en het is zoowel aan zijn overleg en aan zijne gepaste wijze van handelen, als aan de voortreffelijke maatregelen van MUNTINGHE te wijten, dat wij zonder verdere botsingen onze waardigheid tegenover Engeland en ons gezag tegenover Palembang konden handhaven.

Ongeveer een jaar later, nadat de sulthan van Palembang intusschen zijn troon had moeten ontruimen, om dien te zien bezetten door zijn broeder BADAR-OEDIN, die weleer van de regering vervallen was verklaard, bekwamen de Nederlanders de overtuiging, dat de man, dien zij in aanzien hadden verheven, slechts een huichelend verrader was geweest. Op den 12den Junij 1819 wierp hij het masker geheel af en liet hij een gedeelte onzer troepen onverwacht uit zijnen dalm aangrijpen; de onzen, hoezeer overvallen, verdedigden zich niet alleen hardnekkig, maar dreven de Palem-

bangers zelfs binnen hunne sterkte terug. Deze werd nu den volgenden dag eerst hevig van de korvetten *Ajax* en *Eendragt* uit kanon beschoten, en vervolgens door de onzen bestormd. De eerste aanval was vruchteloos, want men vond slechts steile muren en nergens eene opening, waar langs het binnendringen mogelijk was. De beide korvetten haalden nu voor de poort van den dalm en poogden die met haar geschut te vernielen, maar de verdedigers zetteden haar open en sloten haar niet voor dat eene tweede aanvals-kolonne haar bereikt had. VAN DER WIJCK was een dergenen, die zich aan het hoofd van deze kolonne bevonden; met geveld geweer ging hij de infanterie en de met bijlen gewapende matrozen voor; hij kwam nog tijdig genoeg om de punt zijner bajonet tusschen de poort en den deurpost te brengen, maar zijne krachten, vereenigd met die van kapitein WEINRICH, die zijne sabel insgelijks in de opening gebragt had, schoten te kort om het geheel sluiten van den toegang te beletten. Zij beproefden nog er met bijlen eene opening in te hakken, maar te vergeefs, want het hevig vuur, dat door de schietgaten der poort gemaakt werd, dwong hen tot den aftogt.

Toen men het vruchtelooze had ingezien der pogingen, om met de voorhanden middelen den kraton te nemen, werden de landtroepen allen ingescheept, hetgeen niet zonder tegenstand van den vijand en zonder belangrijke verliezen geschiedde.

„De kommissaris MUNTINGHE" zoo schrijft de heer A. MEIS, in zijn *Verhaal van den Palembangschen oorlog van* 1819 *tot* 1821 *), „wilde nu aan de Peladjoe, dezelfde plaats die sulthan BADAR-OEDIN naderhand zoo geducht heeft doen versterken, positie blijven houden, en alleen de zieken en gewonden naar Muntok zenden, vermits men op eenen spoedigen aanvoer van munitiën van daar konde rekenen, en het toch niet waarschijnlijk was, dat de vijand twee met troepen bezette korvetten zou durven en kunnen nemen. Ook de kapitein-ingenieur VAN DER WIJCK, een officier die reeds toen onmiskenbare blijken van die echt militaire deugden en talenten gaf, welke hem in het vervolg van tijd de algemeene achting bij het leger in zulk eene hooge mate verworven hebben, drong er *hartstogtelijk* op aan, dáár stand te blijven houden; maar dewijl de kapitein-luitenant BAKKER verklaarde dat de schepen met geene mogelijkheid konden blijven liggen, ging de kommissaris er toe over naar Muntok te stevenen, ten einde daar versterking in te wachten, die hij in persoon te Batavia ging vragen.

„Had men aan de Peladjoe den toevoer van munitiën kunnen blijven inwachten, en vervolgens weder opwerken tot aan den kraton, dan waren, naar alle waarschijnlijkheid, de groote toerustingen, die voor de expeditiën van 1819 en 1820 gemaakt zijn, en de daarmede verbonden opofferingen aan bloed, geld en materiëel, niet noodig geweest."

VAN DER WIJCK verzelde den kommissaris MUNTINGHE naar Batavia, en werd van daar onmiddellijk tot het doen van rapport naar den Gouverneur-Generaal baron VAN DER CAPELLEN gezonden, die destijds op reis

*) Dit verhaal komt voor in den Militairen Spectator 10de deel.

was. Van zijne zending teruggekomen, ontving hij — 10 Aug. — te Batavia den last zich onder de bevelen te stellen van den kolonel BISSCHOFF, kommandant der landtroepen, bestemd om deel te nemen aan de expeditie, die door den schout-bij-nacht WOLTERBEEK nog in hetzelfde jaar tegen Palembang zou aangevoerd worden. Den 30sten kwam hij te Muntok op Banka aan en begon onmiddellijk alles in gereedheid te doen brengen, wat ten dienste der genie behoorde medegevoerd te worden. Den 17den en 18den September ging de expeditie onder zeil, en den 17den October kwam zij, na tallooze moeijelijkheden overwonnen te hebben, op 1½ kanonschot voor de batterijen van Palembang ten anker. De beide volgende dagen gingen verloren in eene vruchtelooze briefwisseling met den sulthan, en den 20sten ging VAN DER WIJCK op ontvangen last de vijandelijke stellingen verkennen. Hij had het geluk daarvan eene naauwkeurige schets aan den schout-bij-nacht te kunnen overhandigen, die den volgenden dag daarnaar zijne beschikkingen nam en het vuur tegen de Palembangers liet beginnen. Dit vuur was allerhevigst, maar werd niet minder geducht beantwoord; de sulthan had den tijd, die sedert den terugtogt der Nederlanders verstreken was, uitermate goed besteed en zulke krachtige middelen van tegenweer weten te verzamelen en te stichten, dat men, helaas! andermaal te kort schoot. De schepen der Nederlanders hielden af en verwijderden zich van onder het bereik der vijandelijke kanonnen. Zij hadden de overtuiging opgedaan, dat men des sulthans versterkingen moest omtrekken, of onverrigter zake terugkeeren. Dien ten gevolge gaf de schout-bij-nacht WOLTERBEEK aan den kapitein VAN DER WIJCK last, eene verkenning te gaan doen, en de mogelijkheid eener omtrekking te onderzoeken. In den vroegen morgen van 24 October ging deze, met den kapitein LAEMLIN en een detachement flankeurs, op den regter oever van de Soensang of rivier van Palembang, aan wal; hij zocht den geheelen voormiddag te vergeefs naar een pad, dat hem door de wildernis kon voeren; wel gelukte het hem soms met veel moeite eenige honderde schreden voorwaarts te dringen, maar dan ook werd het woud weder zoo digt, dat het een muur geleek, of de bodem zoo week en moerassig, dat men vreesde er doorheen te zinken. Zonder het doel bereikt te hebben, moest hij zich weder naar boord begeven.

Toen de uitslag dezer verkenning aan den schout-bij-nacht WOLTERBEEK was medegedeeld, en de inmiddels met den sulthan aangeknoopte onderhandelingen geen gunstig gevolg hadden, gaf de aanvoerder bevel tot den aftogt, en op den 7den November bevond VAN DER WIJCK zich weder te Muntok. De tijd, die hij nu tusschen de afgeloopene en de volgende expeditie naar Palembang op Banka doorbragt, verstreek alles behalve in rust en ledigheid. Reeds toen het eiland Banka door ons van de Engelschen werd overgenomen, heerschte daar ontevredenheid, verwarring en menigmaal openlijk verzet tegen het gezag der Europeanen. Het was den onzen nog niet mogen gelukken de goede orde aldaar te herstellen, en thans, nu ons aanzien voor Palembang zulk een' ernstigen knak had gekregen,

namen de ongeregeldheden op Banka, ook door de aanblazingen en toegezonden hulp van BADAR-OEDIN, op eene schromelijke wijze toe. Deze stand van zaken had ten gevolge dat de troepen, die van Palembang teruggekeerd en op Banka ontscheept waren, nog aanzienlijk versterkt moesten worden en gedurende de jaren 1819 en 1820 aanhoudend in beweging waren. Deze bewegingen waren hoofdzakelijk gerigt tegen oproerige inlandsche hoofden, die zich door een gewijzigd bestuur der tinmijnen in hunne ongeoorloofde inkomsten verkort zagen, en zich tegen ons te weer stelden door verzet te land of rooverijen ter zee. Hun aanhang en overmoed nam zelfs zoodanig toe, dat zij van verweerders aanvallers werden, en dat het noodig was de hoofdplaats Muntok en eenige andere belangrijke punten in staat van verdediging te brengen. Deze taak werd aan den eerstaanwezenden ingenieur VAN DER WIJCK opgedragen, en nadat hij zich hiervan had gekweten, nam hij deel aan de meeste en belangrijkste togten en ondernemingen, die gedurende het genoemde tijdvak op Banka plaats grepen.

Nadat hij zich den 17den September 1820 had onderscheiden bij het nemen van Mendare, een roofnest, dat ten verblijf strekte van zekeren BATIN-BARIEN, een der aanvoerders van de opstandelingen, vertrok hij den 1sten October met eene expeditie, onder den luitenant-kolonel KEER, van Koba naar de rivier Bantal. Men wist dat raden KLING, een der voornaamste en meest te duchten muiters en zeeroovers, in de moerassen dier rivier eene sterke benting had gebouwd, en dat zijn medestander raden ALI zich in de nabijheid van een dergelijk werk onledig hield. Op de rivier gekomen zijnde en zich overtuigd hebbende, dat de verschansingen van raden KLING werkelijk in de nabijheid waren, werd aan VAN DER WIJCK — den 9den October — opgedragen zich te vergewissen of de berigten aangaande raden ALI eveneens op waarheid steunden. Het gelukte VAN DER WIJCK, niet alleen de begonnen versterkingen van ALI te vinden, maar zelfs die te vernielen. Daarvan verslag gedaan hebbende, werd hij onmiddellijk weder uitgezonden ter verkenning der benting door raden KLING bezet. Hij bevond, dat het onmogelijk was op geschikten afstand van die benting te landen, en dat de aanval van de zijde der rivier over het algemeen met zeer veel zwarigheden zou gepaard gaan; *hij bood zich echter aan* eene kolonne te geleiden, die naar zijn oordeel van het zeestrand zou kunnen vertrekken, om de sterkte met kans op goeden uitslag van de landzijde aan te tasten. Dit aanbod werd gereedelijk aangenomen, en reeds den volgenden morgen ten uitvoer gebragt. Nog twee andere kolonnes, waarvan de eene door den luitenant-kolonel KEER zelven en de andere door radja AKIL, een onzer bondgenooten, werd aangevoerd, werkten tot de onderneming mede. De eerste zou van de rivierzijde de sterkte uit sloepen beschieten, de tweede zou al tiraillerende, door het kreupelhout der moeras, tegen haar oprukken. „Ten 12 uur op den middag begon het tirailleur-vuur — ook dat van VAN DER WIJCK; — de bezetting der benting beantwoordde dit onmiddellijk met kanon- en lilla-schoten; spoedig liet zich ook het vuur

JHR. C. VAN DER WIJCK.

uit de ligte stukken onzer sloepen hooren, en nu deed kapitein VAN DER WIJCK, onder het slaan van den stormmarsch en met een *hoerah!* op de benting aanrukken; de manschappen van radja AKIL wedijverden met die van VAN DER WIJCK om de eersten te zijn; de luitenant der pionniers DE FRUIJ, de sergeant SCHUURMAN en de flankeur DE JAGER, waren de eersten die eene der flanken beklommen; radja AKIL drong nu ook met de zijnen naar binnen en de sloepen onderhielden een levendig vuur; de vijand, zich van alle kanten besprongen ziende, verliet zijne batterijen, trachtte zich nog aan den rivierkant te verzamelen en stand te houden, maar werd ook hier spoedig door de moedige aanvallen, onder kapitein VAN DER WIJCK en radja AKIL, overhoop geworpen. In minder dan 10 minuten waren de onzen geheel meester van deze belangrijke en door 300 man verdedigde stelling, en dit met eene magt die niet meer dan de helft der vijandelijke bedroeg." Raden KLING werd onder de dooden gevonden en tot de gekwetsten aan onze zijde behoorde de kapitein VAN DER WIJCK. Een der eersten in de vijandelijke sterkte zijnde, zag hij hoe een onzer inlandsche soldaten het leven bedreigde van eene vrouw; hij schoot toe en redde haar van een wissen dood; maar naauwelijks had hij zich van haar afgewend, of het boosaardige wijf beloonde zijne edelmoedigheid door hem met een klewang eenen gevaarlijken houw in het achterhoofd toe te brengen.

Van zijne wonde hersteld zijnde, werd hem bevolen eene nieuwe nederzetting voor onze troepen te Toeboealie te ontwerpen, de uitvoering daarvan evenwel aan anderen over te laten, en vervolgens met den kapitein der artillerie THEUNISSEN eene inspektie-reize over het geheele eiland te doen, ten einde de vereischte plannen te kunnen indienen tot het daarstellen van een goed en zamenhangend verdedigingstelsel. Deze werkzaamheden hielden hem onledig, tot hij daarvan afgeroepen werd door de toebereidselen, die het wapen der genie vorderde, voor den togt van den generaal-majoor DE KOCK naar Palembang.

Op den 16den Mei scheepte VAN DER WIJCK zich in op de *Kombang-Jati*, met zijn' onmiddellijken chef den luitenant-kolonel ingenieur COCHIUS, die bij deze expeditie aan het hoofd der genie en pionniers stond. Het verdere personeel, benevens het materiëel der genie, vond zijne plaats op denzelfden bodem.

Toen de vloot voor de batterijen van Palembang was aangekomen, kreeg VAN DER WIJCK bevel op den 12den Junij eene verkenning mede te maken, die, op den regter oever der Soensang, door den chef van den staf des opperbevelhebbers en de chefs der infanterie, der artillerie en der genie moest verrigt worden. Men stapte aan wal, ter plaatse waar VAN DER WIJCK die in het vorige jaar tot hetzelfde einde had gedaan. Door hem voorgegaan, strekte men de verkenning iets verder uit dan toen; doch men stiet, na ongelooflijke moeijelijkheden doorworsteld te hebben, weder aan den Soensang en moest, zonder het doel bereikt te hebben, naar boord terugkeeren. Dit doel was een weg te vinden, die de onzen kon voeren naar de Peladjoe, eene rivier die bij Palembang in de Soensang valt, zoodat

de stad bij het punt ligt waar de beide stroomen zamenvloeijen. De linker-oever dier rivier was eveneens met sterk gewapende batterijen bezet; die batterijen moesten almede verkend worden; men moest onderzoeken of men ze ook, van den regter-oever der Peladjoe, zou kunnen enfileren, en of men die rivier misschien zou kunnen oversteken, om de vijandelijke verschansingen in den rug te nemen. Den volgenden morgen, ten half zes, zette men andermaal voet aan wal en ging de poging hervatten. VAN DER WIJCK was weder aan de spits. Met de bijl in de hand en geleid door het kompas, drong men door struiken en bosschen; met behoedzaamheid overschreed men moerassen, en met de grootste koelbloedigheid waagde VAN DER WIJCK zich hier en daar alleen, te midden van argwanende inlanders, tot het bekomen van inlichtingen. Eindelijk bereikte men de Peladjoe; uit hooge boomen werden nu des vijands stelling en de loop der rivier naauwkeurig opgenomen, en men ontwaarde dat het enfileren der batterijen mogelijk zou wezen, indien slechts geschut van voldoend kaliber aldaar ter plaatse kon gebragt worden; dit had men echter in den opmarsch gezien dat ondoenlijk was. Het overtrekken der rivier werd bevonden wel eene koene onderneming, maar geene onmogelijkheid te zijn.

Des avonds om vijf uur was men weder aan boord terug. Daar de opperbevelhebber tot het doen overtrekken der Peladjoe besloten had, werd aan VAN DER WIJCK opgedragen aan den zeer moerassigen oever der Soensang eene ontschepingsplaats, eene soort van landhoofd, te bouwen. Dit hield hem den geheelen 15^{den} Junij bezig, en den volgenden dag verzelde hij de 600 man, die onder den kolonel BISSCHOF met ligt geschut en met pontons over land naar de Peladjoe werden gezonden. Ofschoon de weg reeds eenigzins gebaand was, kostte het aan de pionniers, onder VAN DER WIJCK, een ongehoorden arbeid, om hem geheel geschikt te maken voor den marsch van zulk eene magt, met alles wat er toe behoorde. Even voor den middag bereikte men de Peladjoe, maar de onzen waren door den vijand ontdekt en werden gedurende den ganschen dag, zoowel uit grof geschut van de overzijde der rivier, als uit lilla's van vijandelijke praauwen, hevig beschoten; den volgenden nacht rees het water bijzonder hoog, zoodat het terrein, waarop zij zich bevonden, daarmede 1½ voet bedekt was; de hoofdaanval, dien zij moesten ondersteunen, kon door tegenwind geen plaats grijpen; het was onmogelijk hier nog 24 uren te vertoeven, en men was derhalve genoodzaakt den toeleg op te geven en naar boord terug te keeren.

Op den 24sten Junij, den dag der roemrijke overwinning bij Palembang, was VAN DER WIJCK met een detachement van 25 pionniers bij de troepen waarmede de kolonel BISSCHOF de batterijen van Gombora nam; nadat de vijand die sterkte verlaten had, ontving hij last de vlugtelingen te vervolgen en de noodige posten uit te zetten; later scheepte hij zich met zijn detachement weder in en nam deel aan het veroveren der Peladjoe-batterijen. Toen die verovering volbragt was en door onvoorzigtigheid de bamboezen gebouwen, welke achter de wallen stonden, waren in brand geraakt,

werd aan hem en zijne pionniers het blusschen opgedragen. Moeijelijk en gevaarlijk was die taak, door het vele buskruid in die huizen geborgen. VAN DER WIJCK deed met de grootste koelbloedigheid alles wat in zijn vermogen was; hij stelde zijn leven menigmaal op het spel, maar eindelijk moest men de hoop opgeven, en niet allen de bamboezen woningen, maar ook de battarijen, die bijna geheel van hout waren vervaardigd, met al het kostbare verdedigings-materiëel wat zich nog daarop bevond, lijdelijk door de vlammen zien verteren. Den volgenden dag was hij met zijne plonniers ijverig behulpzaam bij het opruimen van het paalwerk in de rivier, ten einde aan de schepen een doortogt te openen voor het geval, dat de kraton welligt met geweld moest genomen worden; dit was echter overbodig en op den 1sten Julij had VAN DER WIJCK de zelfvoldoening, in dit vorstelijk verblijf de laatste handelingen bij te wonen in eene krijgsverrigting, tot wier welgelukken hij, naarmate van zijnen rang, zooveel had bijgedragen. — Schoon was dan ook de belooning, die hem daarvoor te beurt viel, want reeds na den 15den Junij 1821, voor zijne vroegere verrigtingen te Palembang en Banka, tot ridder 4de klasse der militaire Willemsorde te zijn benoemd, ontving hij thans van die orde het onderscheidingsteeken der 3de klasse.

Tot in Augustus 1822 bleef VAN DER WIJCK nu de dienst van eerst aanwezend ingenieur voor Banka en Palembang waarnemen, begaf zich toen naar Batavia om mondeling voorstellen te doen en inlichtingen te geven over nieuwe werken van verdediging in deze beide gewesten aan te leggen. Te Batavia nam hij tevens de dienst van eerstaanwezend ingenieur in de 1ste groote militaire afdeeling waar, en keerde in December naar zijn vorigen werkkring terug, om aan de officieren der genie de noodige verklaringen en opheldering te geven over de versterkingen, die de regering thans besloten had aldaar te doen bouwen. Zoodra alles geregeld en de uitvoering reeds begonnen was, ontving hij in Mei 1823 bevel de funktiën van eerstaanwezend ingenieur in de 2de groote militaire afdeeling te aanvaarden. Tot in Februarij 1824 ging hij daarmede voort en werd toen naar Batavia geroepen, om, gedurende eene, veel tijds vereischende, inspektie-reis van den luitenant-kolonel COCHIUS naar de Molukken, de werkzaamheden van direkteur der fortifikatiën en der civiele gebouwen waar te nemen. Ook het jaar 1824 verliep dus voor hem onder werkzaamheden van den vrede; maar nadat hij den 9den Januarij 1825 tot majoor-ingenieur was bevorderd, begaf hij zich naar Makassar, om, onder het opperbevel van den generaal-majoor VAN GEEN, als chef der genie aan den oorlog op Celebes deel te nemen.

Den 30sten Januarij kwam hij daar aan en begon al dadelijk de forten Rotterdam en Valkenburg in oogenschouw te nemen, en de noodige voorstellen ter hunner verbetering aan den opperbevelhebber voor te dragen en doen uitvoeren. Vervolgens werd hij „die, door zijne persoonlijke verdiensten en blakenden dienstijver, in de achting van zijnen chef hoog stond aangeteekend, door den majoor GAMBIER, chef van den staf,

vergezeld, naar Maros gezonden, ten einde die distrikten naauwkeurig te verkennen."

Hij kweet zich weder op eene uitstekende wijze van zijne taak, en na op Makassar teruggekomen te zijn, de werken der stad verbeterd en het noodige materieël voor de genie ten dienste van den veldtogt verzameld te hebben, scheepte hij zich op de *Fatal-Barri* in. Op den 1sten Maart kwam de vloot voor Bonthain ten anker en begon de ontscheping. De vijand ontruimde zijne versterkingen te Biangkeke en Batto-Balla zonder slag of stoot, en den 4den ging de generaal met zijne hoofdmagt op marsch ten einde de vlakte tusschen Bonthan en Boele-Komba te zuiveren. Tegen zijne verwachting kon hij zich nog dienzelfden nacht in Boele-Komba nederslaan, en deze uitkomst was hij verschuldigd aan de pogingen van VAN DER WIJCK. Toen de generaal VAN GEEN zijne troepen op den 4den, des middags ten twaalf uur, het bivak had laten betrekken, en wel op eene plaats, die daartoe bij gebrek aan beter gekozen maar overigens niet zeer geschikt was, kreeg VAN DER WIJCK bevel ten 3 uur, met 18 man infanterie en 10 huzaren, eene veldontdekking te doen. Toen hij een kwartieruurs gemacheerd had, ontwaarde hij eene kleine vijandelijke benting, op wier wallen zich aanvankelijk eenige verdedigers vertoonden, die haar evenwel in overijling verlieten toen hij, in weerwil zijner geringe magt, bestendig bleef naderen. Na die sterkte behoedzaam binnengetrokken te zijn, stelde hij zijne troepen op tusschen haar en een aantal kampongs, die op korten afstand voor hem lagen; de naastbijzijnde liet hij doorzoeken, en alles geheel verlaten en van den vijand geen spoor vindende, besloot hij hier stand te houden en aan den generaal berigt te zenden; hij liet er bijvoegen, dat de hier stroomende rivier Ponree zoet water in overvloed had, en dat de vlakte ook in andere opzigten uitmuntend geschikt was, om den troepen ten bivak te strekken; hij liet den generaal wijders verzekeren, dat het verder voortzetten der veldontdekking hem zeer raadzaam toescheen, maar dat hij geene troepen genoeg had, om zich te midden van zoovele kampongs te begeven. Dit verslag werd op zijn verzoek overgebragt door den chef van den staf, die hem vrijwillig gevolgd was. Tegen half zes ontving hij, met het bevel zijne beweging te vervolgen, de verzekering, dat de gevraagde versterking binnen weinige oogenblikken zou opdagen. De generaal VAN GEEN met zijn staf, een sterk geleide huzaren en eene kompagnie infanterie, verscheen in persoon en rukte met VAN DER WIJCK tot Boele-Komba voort.

In den nacht, die op dezen togt volgde, kreeg VAN DER WIJCK eene vermaning van koorts; dit herhaalde zich en weldra lag hij, tot zijn groot leedwezen, geheel op het ziekbed nedergeworpen. Hij bleef zich niettemin, zooveel zijne krachten het toelieten, met de aangelegenheden van zijne dienst bezighouden. Toen de Nederlanders zich te Badjoa hadden gevestigd, was zijne koorts geweken, maar gevoelde hij zich nog zeer zwak; in weerwil daarvan hield hij zich bezig met het doen opwerpen en later met het slechten der verschansingen, die aldaar aanvankelijk noodig,

maar later overtollig werden geacht. Op den 9den April kwam hij, eenigzins in krachten toegenomen, met de expeditie weder te Makassar aan. Reeds gedurende de reize van Badjoa derwaarts, had hij van den generaal VAN GEEN de vereerende opdragt ontvangen, het sterke Soepa, dat thans aan de beurt lag om door de onzen genomen te worden, te gaan verkennen. Den 24sten April stevende hij derwaarts, verzeld van den 1sten luitenant-adjudant VAN GEEN en den luitenant der artillerie RUTTE, die vóór den oorlog te Soepa geweest was. Bijgestaan door deze beide officieren, kweet hij zich, hoewel de koorts hem weder overvallen had en hij zich zeer zwak gevoelde, op zulk eene voortreffelijke wijze van zijne taak, dat de generaal VAN GEEN, na den val van Soepa, verklaarde: „Het is *gebleken*, dat de plaatsen voor den aanleg van batterijen, welke door dien hoofdofficier waren aangewezen, voor het geval dat Soepa zich zou verdedigd hebben, met zeer veel oordeel en juistheid waren gekozen." Hij voegde er bij: „Iemand, die met de plaatselijke gesteldheid van Soepa naauwkeurig bekend ware geweest — dat hier geenszins het geval was — had voorzeker zich niet beter van deze taak kunnen kwijten."

Toen onze troepen bij Soepa geland en de voorwerken dier sterkte genomen hadden, was VAN DER WIJCK op den 25sten Julij belast met het doen der verkenning, die door den majoor COEHOORN gedekt werd; na het in onderwerping komen van den koning van Soepa, op dienzelfden dag, was het eveneens VAN DER WIJCK die de voor ons geopende poort, tegenover den Tamarindeboom, het eerst in bezit nam, in weerwil dat de Soepaërs, in strijd met de bevelen van hun' vorst, zich daartegen schenen te willen verzetten, en die nog voor zonsondergang, door het doen slechten van slechts eenige met oordeel aangewezen gedeelten der werken, de stad Soepa geheel buiten staat van verdediging stelde, al had ook de Koning met zijne nog sterke bezetting van zijn reeds gegeven woord willen afwijken en weder de wapens tegen ons opvatten.

Weinig tijds nadat de veldtogt op Celebes was afgeloopen, en nadat VAN DER WIJCK naauwelijks zijne verantwoording van gebruikt materiëel enz. had opgemaakt, en nog niet volkomen van zijne ziekte hersteld was, kreeg hij reeds weder bevel zich met den majoor SOLLEWIJN naar Borneo in te schepen, ten einde de nieuwe krijgsverrigtingen op dat eiland bij te wonen en de fortificatie-werken aldaar in oogenschouw te nemen. Op den 1sten Augustus vertrok hij derwaarts, maar zijn verblijf op Borneo was kort, daar hij, even als SOLLEWIJN met zijne troepen, wegens den uitgebarsten opstand van DIEPO-NEGORO, in September naar Java moest oversteken.

Reeds den 15den van die maand was hij tegenwoordig bij het gevecht van Demak, en bij de gelukkige overwinning aldaar door den generaal VAN GEEN op den Prins van Serang behaald. Vervolgens begaf hij zich naar Djokdjokarta en onderscheidde zich op den 24ste October bij den togt naar Daging, door den luitenant-generaal DE KOCK in persoon aangevoerd. Gedurende den verderen loop van den regentijd van 1825 op 1826 was hij te Djokdjokarta belast met het bestier der genie-zaken. Talloos waren de

werkzaamheden aan dit bestier verbonden, want met de sterkte der troepen nam ook de menigte van zieken in en om Djokdjokarta aanhoudend toe, en er moest dus niet alleen gezorgd worden voor kazernering en stalling, maar ook voor zieken-inrigtingen, voor magazijnen, voor woningen van officieren enz.; daarbij waren er rondom de hoofdplaats een aantal punten te versterken, en ook dit greep naar zijne voorstellen en onder zijn toezigt plaats. Eene der belangrijkste verschansingen, door hem opgeworpen, was die te Pesangan. Aan het hoofd eener kolonne, was hij zelf in den aanvang bestendig op de plaats om den arbeid te beschermen, en deed hij menigen togt in den omtrek, ten einde dan eens alleen, dan eens in verband met de bewegingen van majoor DUPERRON uit Magelan, het noorden van Mataram en het zuiden van Kadoe van opstandelingen te zuiveren. Van Pesangan teruggekeerd, trad hij nog menigmaal uit den eigenaardigen werkkring van den ingenieur, om aan het hoofd eener troepen-afdeeling krijgsondernemingen van meerder of minder belangrijken aard te besturen. Hij bleef zich naderhand zelfs weder een geruimen tijd met eene kolonne te Pesangan vestigen, om in den omtrek de brandals (opstandelingen) te bestoken, rukte naderhand in Djokdjokarta binnen en was, na zich op den 28sten Mei 1826 onderscheiden te hebben, bij het nemen van de versterkte dessa Kembang-Aroom, op den 9den Junij tegenwoordig bij de roemrijke bestorming van den kraton Ploret, door den kolonel COCHIUS. Groot was het aandeel, dat VAN DER WIJCK had in het welslagen dezer gewigtige onderneming, waaruit de bloedigste en langdurigste strijd voortvloeide, die gedurende den geheelen oorlog plaats vond. Hij was onder anderen een der eersten die de hooge en steile muren beklommen, en het is te wijten aan de onverschrokkenheid en aan de volharding, die hij te midden van het grootste gevaar aan den dag legde, dat de eerste troepen-afdeeling, die in den kraton was nedergedaald, niet geheel in de pan werd gehakt, en dat drie dappere officieren — de kapitein DE STUERS met de luitenants DE FRULJ en VURSTEMBERG — die zwaar gewond op de schietstelling aan de binnenzijde van den muur lagen, niet jammerlijk door den vijand werden afgemaakt.

In de maand Julij daaraanvolgende nam hij, bij de troepen door den kolonel COCHIUS aangevoerd, als chef der genie deel aan den veldtogt van Dixo. Na de rampspoeden, die de onzen in den aanvang van Augustus troffen, rukte hij met deze troepen weder naar Djokdjokarta en hield zich daar ijverig bezig, om de stad meer en meer in staat van tegenweer te stellen. Tot in de maand December 1826 bleef hij daar, aanhoudend voortgaande op verschillende punten bentings op te werpen, daarin woningen en magazijnen te plaatsen, en deze, benevens de schansen, kampementen en gebouwen, die reeds elders in den omtrek bestonden, te verbeteren of in goeden staat te onderhouden. Tusschen dit alles moest hij zich menigmaal met eene kolonne op marsch begeven, tot het afhalen en begeleiden van levens- en krijgsbehoeften voor Djokdjokarta, of het onderhouden der gemeenschap tusschen deze stad en Solo of Magelan.

Op den 17den December werd hij door den kolonel OOCHIUS, aan het hoofd eener mobiele kolonne, naar Kalidjenking gezonden. De vijand hield destijds op eene schromelijke wijze huis in het zuiden en zuidwesten van Kadoe, en scheen deze residentie tot elken prijs te willen bemagtigen. VAN DER WIJCK moest hem hierin, gezamenlijk met den kolonel CLEERENS, die te Minoreh stond, verhinderen. De goedgeslaagde krijgsverrigtingen dezer beide hoofdofficieren deden den overmoed des vijands bedaren en hem van het vermeesteren van Kadoe afzien. DIEPO-NEGORO trok zich in de tweede helft van Januarij 1827 naar Loano terug, en ondernam gedurende de eerste weken in die oorden niets meer dat eenige vermelding verdiende. Zijne tegenspoeden hadden zelfs den afval ten gevolge van eenige hoofdaanvoerders, die daartoe reeds sedert geruimen tijd door de onzen waren aangespoord.

Den 24sten Maart rukte VAN DER WIJCK weder te Djokdjokarta binnen, en bleef voorloopig aldaar soortgelijke diensten bewijzen, als voor zijn jongste vertrek uit de hoofdstad naar Mataram.

Intusschen werd het leger, dat in de vorstenlanden van Java te velde was, in mobiele kolonnen verdeeld en VAN DER WIJCK kreeg de 4de voor goed onder zijne bevelen. Na op den 30sten Mei den vijand te Sambirotto opgezocht en verjaagd, en den 10den Junij de onderneming der onzen tegen Passer Kembang ondersteund te hebben, sloeg hij zich den 13den in een kampement bij Tempel neder. Hier bleef hij tot in het einde van 1827. Het doel zijner zending was, om, in overeenstemming met andere langs den grooten weg geëchelonneerde kolonnes, de gemeenschap tusschen Magelan en Djokdjokarta te onderhouden, den vijand, waar hij zich in de nabijheid vertoonde, aan te vallen en te verslaan, en vooral te zorgen hem uit het Padjangsche te houden en naar het westen, over de Progo, te dringen. Het aantal togten en meer of min ernstige gevechten, door hem ondernomen en geleverd, is zoo groot, dat alleen de beknopte vermelding daarvan vele bladzijden zou beslaan. Wanneer men daarbij overweegt, dat hij als hoofdofficier de genie, waar het slechts eenigzins kon, zich te bemoeijen had met den opbouw der talrijke schansen, die te dier tijde gesticht werden, dan zal het wel geene verwondering baren, dat de krachten van een ligchaam, 't welk gedurende drie jaren onophoudelijk aan vermoeijenissen en ontberingen was blootgesteld, eindelijk waren uitgeput en dat VAN DER WIJCK, hoezeer lang en vruchteloos daartegen geworsteld hebbende, ten slotte geheel magteloos op het ziekbed lag nedergeworpen. Ware hij met minder dienstijver en met meer zucht naar rust en gemak bezield geweest, dan had hij zich al voor lang op eene eervolle wijze van het tooneel des oorlogs kunnen verwijderen, want reeds den 17den Mei 1827 was hij benoemd geworden tot chef van de 3de afdeeling (genie) van het militair departement; maar op zijn uitdrukkelijk verzoek had men hem nog voorloopig bij het leger te velde doen verblijven. Thans echter was een verlof tot herstel van gezondheid naar Nederland noodzakelijk geworden, en den 1sten Februarij 1828 vertrok hij van Batavia derwaarts.

In Nederland werd hij den 17den Julij 1828 aangesteld tot luitenant-kolonel bij de genie in Oost-Indië, en kort daarna genoot hij de onderscheiding, bij Koninklijk besluit van den 19den Augustus 1828, benoemd te worden tot lid eener kommissie, die „aan den Minister voor de Marine en de Koloniën de noodige voorstellen moest doen omtrent de meest geschikte, zoo militaire als staatkundige, maatregelen tot demping van het bestaande oproer en het herstel en de bevestiging der rust op Java." In eene vleijende missive van 3 April 1829, werd hem door genoemden Minister 's Konings tevredenheid betuigd in de belangrijke werkzaamheden dier kommissie.

Geheel hersteld zijnde en zijne krachten terug verkregen hebbende, scheepte hij zich den 20sten October 1829 weder in en kwam den 26sten Februarij 1830 op Java terug. Den 22sten Maart daaraanvolgende werd hij aangesteld tot chef van de 3de afdeeling (genie) van den algemeenen staf en nog in hetzelfde jaar — 4 December — ontving hij de vereerende en gewigtige benoeming tot chef der genie in Nederlandsch Indië.

Het was in deze betrekking, dat hij zich bezig had te houden met die hoogstbelangrijke aangelegenheid, die hem tot onvergankelijken lof verstrekt en die zijnen naam zal doen leven, zoolang Nederland zich in het bezit van Java verheugt. Wij bedoelen het verdedigingsstelsel van Nederlandsch Indië in 't algemeen en dat van het genoemde eiland in het bijzonder. Tijdens het bestuur van den luitenant-generaal VAN DEN BOSCH, als Gouverneur-Generaal, ontving hij bevel, in overeenstemming met bepaalde beginselen door dezen hoogen ambtenaar vastgesteld, over die zaak de noodige voorstellen en ontwerpen in te dienen. Na rijp beraad en na menigvuldige en dikwerf langdurige onderzoekingen, die dan eens in 't kabinet en dan eens op het terrein plaats grepen, bood hij zijne plannen aan, die zoo voortreffelijk werden bevonden, dat het stelsel van verdediging, dat ons het bezit van het onschatbare Java moet waarborgen, later bijna geheel naar zijne begrippen werd geregeld. Toen zijne denkbeelden, voor zooveel noodig aangevuld door de beschouwingen van den luitenant-generaal VAN DEN BOSCH en den generaal-majoor COCHIUS, kommandant van het leger, den vorm van een volledig voorstel aan de Hooge Regering van het moederland hadden aangenomen, en toen na veel arbeids de vereischte teekeningen, begrootingen, enz. waren gereed gekomen, werd aan VAN DER WIJCK — die intusschen op 29 Januarij 1834 tot kolonel benoemd was — de vereerende taak opgedragen naar Nederland te vertrekken, „met het algemeene plan van verdediging van Java door hem ontworpen," (zoo luidt de uitdrukking voorkomende in zijn *Officiëlen* staat van dienst), en dienaangaande in persoon de noodige inlichtingen en opheldering te geven.

Den 5den Julij 1835 scheepte hij zich in en had het genoegen zijne ontwerpen ook in Nederland den hoogsten bijval te zien verwerven. Bij Koninklijk besluit van 7 December 1836 werd hij benoemd tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, en de Minister van Koloniën ontving van Z. M. den last hem te doen weten, dat deze benoeming „ten

bewijze strekte van 's Konings bijzondere tevredenheid wegens het door hem bereids verrigte, met betrekking tot het plan van verdediging van Nederlandsch Indië." In hetzelfde kabinets rescript van 7 December 1836, waarin deze woorden voorkomen, werd bepaald, dat op de dagorder in Indië zouden bekend gemaakt worden, als zich onder het opzigt van den kolonel VAN DER WIJCK bij de uitwerking van het hierboven vermelde plan te hebben verdienstelijk gemaakt, de kapitein der genie SCHÖNEMARCK, de 1ste luitenant der genie KORTZ, de 2de luitenants der sappeurs VON NEIDSCHUTZ, VON ETZDORFF, MANGIN en CLAISSE, de 1ste en 2de teekenaars PETERMAN en SNEL, de kadet onderadjudant BUSSCHER, de onderadjudanten TUHROP en WIJTTENBACH, en de sergeant ERNST. De meesten dezer laatsten hadden onder de onmiddellijke leiding van den 1sten luitenant KORTZ gestaan en waren door hem tot bekwame regtlijnige teekenaars gevormd.

Nadat dit plan thans in al zijne bijzonderheden geregeld en vastgesteld was, vertrok VAN DER WIJCK weder naar Java, om tot de uitvoering over te gaan. Den 10den Augustus 1837 kwam hij daar aan, en werd kort daarop — 18 December — benoemd tot kolonel-direkteur der genie en inspekteur der sappeurs. Nu evenwel begonnen de grootste moeijelijkheden voor hem eenen aanvang te nemen. Het plan van verdediging kwam hierop neder, dat de drie voorname steden van Java: Batavia, Samarang en Soerabaja versterkingen zouden bekomen; de beide eersten zouden slechts citadellen verkrijgen, maar de laatste zou geheel omwald worden; voorts zouden de belangrijkste reeden en havens aan de zuidkust eveneens door permanente werken worden verdedigd. Het werd derhalve aan eenen Europeschen vijand onmogelijk, zich op eenig punt der kust, waar hij eene veilige reede vond en dat in staat was hem hulpbronnen te verschaffen, in voldoende veiligheid neder te slaan, zonder dat hij vooraf genoodzaakt was in eene geregelde belegering te slagen. En het zegt reeds niet weinig den vijand, bij eene onderneming over zee, tot het medevoeren van alles wat tot een geregeld beleg behoort verpligt hebben. De hoofdmagt der Nederlanders zou zich wijders, bij eenen aanval van buiten, van de stranden terug trekken, zoodat de vijand, wilde hij haar opzoeken, genoodzaakt was tot vermoeijende marschen, in een hem ongewoon klimaat en langs bijna ongebaande paden, of langs wegen die hier en daar door kleine forten versperd waren. Die hoofdmagt zou zich nederslaan in Midden-Java, in het dal van Ambarawa, onder het geschut eener sterke en geheel nieuw te bouwen vesting. Het dal van Ambarawa wordt omgeven door bergen, die, naar het zuiden een bijna onafgebroken keten vormende, zich tot aan het zeestrand uitstrekken, en die ook naar het noorden, in verband beschouwd met de rivier Toentang, eene lijn van verdediging vormen, welke tot aan de zee voortloopt. Uit het dal van Ambarawa kan men derhalve — naarmate van de zijde waar de vijand zich vertoont — werkzaam zijn, zoowel ten oosten als ten westen van deze lijn die Java in twee deelen scheidt. De stelling van Ambarawa heeft daarenboven nog het voordeel, dat men van daar een waakzaam oog kan houden op de handelingen des sulthans

van Djokdjokarta en die des Keizers van Solo. Het geheele dal was naauwkeurig verkend en ieder slagveld, dat zich daar aanbieden kan, moest reeds vooraf tot eene verdedigende stelling voor de onzen worden geschikt gemaakt. Buiten en behalve deze werken moesten er ook nog versterkingen worden aangelegd te Ngawi en te Gombong; door deze zou men vaste punten hebben te midden der gewesten, die pas onlangs van de vorstenlanden afgenomen en onder ons gezag gebragt waren. Bovendien zou men door het fort te Ngawi meester blijven van de bevaarbare rivier van Solo, welke de stad van dien naam in gemeenschap brengt met straat Madura. Bij deze beknopte uiteenzetting van het stelsel van verdediging van Java, spreken wij niet van de reeds bestaande en daarmede in verband gebragte versterkte punten langs de groote wegen, of in de hoofdsteden van Soerakarta en Djokdjokarta; het aangehaalde zij voldoende om te doen zien dat, was het ontworpene eenmaal tot stand gebragt, daarmede op het gebied van den vestingbouwer het mogelijke zou gedaan zijn, om ons het voortdurend bezit van Java te waarborgen. Men zou dan niet alleen met voordeel iederen aanval van buiten kunnen afslaan, maar ook, door het plaatsen van *welvoorziene* sterke punten nabij of te midden van die bevolkingen, wier oproerigheid vooral te vreezen was, aan deze bestendig het straffende zwaard voor oogen houden en hen alzoo tot rust dwingen.

Uit het opgenoemde blijkt ook vooral, welke uitgebreide en veelvuldige werkzaamheden VAN DER WIJCK thans had te besturen, en, zouden deze werkzaamheden reeds in Europa van vele moeijelijkheden zijn verzeld geweest, nog zooveel te meer was dit op Java het geval, waar men verstoken was van een aantal hulpbronnen daar voorhanden.

De ijver, de volharding en de scheppende geest van VAN DER WIJCK en van de officieren der genie, onder zijne bevelen werkzaam, wisten echter alle bezwaren voor te komen. Bij den opbouw eener vesting op Java kan men niet, gelijk in Nederland, het werk in perceelen splitsen en ieder perceel door eenen aannemer onder toezigt van ingenieurs doen uitvoeren. Het is de genie, die zich hier met alles moet belasten; zij begint met het terrein op te nemen en woningen te doen bouwen voor officieren, voor werklieden en voor troepen, die 's lands eigendommen, hier bijeen te brengen, zullen bewaken, de goede orde bij den arbeid zullen helpen handhaven, en voor zooveel zij inlanders zijn aan dien arbeid zullen deelnemen. Vervolgens worden er magazijnen opgeslagen voor die goederen en benoodigdheden, die uit Europa zijn aangevoerd, dewijl zij op Java niet, of niet dan met hooge kosten, te vervaardigen zijn; er worden werkplaatsen daargesteld voor smids, voor timmerlieden, voor slotenmakers, voor steenhouwers, voor wagenmakers, enz.; er worden steen- en pannen-bakkerijen opgerigt, en voor deze is het soms noodig kanalen te graven, dewijl de geschikte aarde niet altijd op de plaats aanwezig is; het water dier kanalen voert de leem van zelve mede, die men vervolgens bij de steenbakkerij laat bezinken en genoegzaam droogen; er worden wijders zandwasscherijen aan-

gelegd, want het zand dat met de tras zal verwerkt worden, is altijd met grove kiezel vermengd, en ligt niet gelijk in Nederland op den bodem of aan de oevers der rivieren gereed. Onderwijl wordt het benoodigde timmerhout in 's lands bosschen gekapt, en vaak met ontzettende moeite over bergen en rivieren aangevoerd. Als alles eindelijk verzameld en gereed is, wordt de vesting getraceerd en met de ontgravingen en verderen arbeid een aanvang gemaakt; maar thans stoot men nog op tallooze bezwaren, want de meeste werklieden zijn onbedreven in hetgeen men van hen moet vorderen, en men kan slechts over eenige weinige Europesche sappeurs beschikken, om tot onderwijzers en voorgangers te dienen. Door een onuitputtelijk geduld en eene onbezweken volharding van de zijde der ingenieurs, die doorgaans zelve, bij hunne komst op Java, van ieder dezer uiteenloopende bezigheden geen kennis hebben, komt eindelijk alles tot stand en het geheel, meestal op eene doeltreffende en dikwerf op eene sierlijke wijze ingerigt, legt eene getuigenis voor hen af, welsprekender dan wij vermogen te geven. De namen van velen hunner verdienen dan ook eervol in gedachtenis gehouden te worden; en opmerkelijk is het, dat daaronder in de eerste plaats behooren officieren, *die hunne gansche opleiding en vorming, van de eerste jeugd af, in Indië ontvingen.* Zoo is de uitvoering van het belangrijkste gedeelte der verdedigingswerken, namelijk van de fortifikatiën van Soerabaja, grootendeels tot stand gebragt door wijlen den majoor OUDAATJE *); zoo zijn de vestingwerken van Samarang bijna geheel voltooid door den majoor KORTZ; zoo heeft de majoor MULLER een werkzaam aandeel gehad in de uitvoering van het geheel, door den werkkring, die hem onmiddellijk onder den chef der genie VAN DER WIJCK was opgedragen.

Het eerste blijk van goedkeuring dat VAN DER WIJCK ontving voor de wijze, waarop het tot stand brengen der verdedigingswerken van Java plaats greep en vorderde, was zijne benoeming tot adjudant in buitengewone dienst van Z. M. den Koning op 26 Januarij 1841. In het volgende jaar — 29 Junij 1842 — werd hij bevorderd tot generaal-majoor, buiten bezwaar van 's rijks schatkist, en wel bij gelegenheid, dat door den Minister van Koloniën aan den Koning werd aangeboden het laatst ontvangen verslag over den staat der buitengewone verdedigingswerken in Indië, waarbij „de bijzondere aandacht van Z. M. zich heeft gevestigd op de diensten, die voortdurend daarbij bewezen worden door den bekwamen hoofd-officier, die thans aan het hoofd geplaatst is van het wapen der genie."

Wanneer VAN DER WIJCK reeds in zich zelven den lust en de krachten vond om spoedig voort te gaan met het verwezenlijken der schoone plannen, ten dienste van den lande door hem ontworpen, dan zal het wel geen betoog vereischen, dat hij dien lust, na zulke aansporingen, nog voelde toenemen. Het loon daarvoor bleef ook niet uit; reeds in het volgende

*) Zie over den majoor OUDAATJE het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, 14de jaargang II, 213.

jaar — 14 September 1843 — werd hij benoemd tot generaal-majoor effectief, doch onder de uitdrukkelijk door den Koning gestelde en voor hem zeer vleijende voorwaarde: *dat men daardoor de zekerheid zou verkrijgen van de voortduring zijner diensten.* In dien rang verliepen er nu eenige jaren, die hij bijna geheel wijdde aan het voortzetten der hem opgelegde taak, tot hij op 1 Januarij 1848, door het vertrek van den luitenant-generaal COCHIUS, tijdelijk tot bevelhebber van het Indische leger werd verheven. In deze hoedanigheid had hij eene handeling te besturen, waarvan de ongunstige uitslag, helaas! de rest van zijn leven verbitterde. Wij bedoelen de tweede expeditie naar Bali. Wij zullen die expeditie hier niet beschrijven, hoe vreemd dat ook schijnen moge, nadat wij in deze levensschets reeds zooveel plaats aan 's mans bedrijven in het oorlogsveld hebben ingeruimd. Maar dit herdenken zijner vroegere verrigtingen tegenover den vijand, moest dienen, om de overtuiging te wekken, dat hij niet slechts ingenieur, maar vooral ook aanvoerder van troepen was; het moest bewijzen dat aan VAN DER WIJCK, die in Europa hoofdzakelijk als een vestingbouwkundige vol kennis en ervaring bekend was, met het volste regt en het volste vertrouwen het bevel over deze expeditie kon worden opgedragen. Wat haren gang betreft, die is onder zijn toezigt beschreven, en deze beschrijving is, door hem zelven nader opgehelderd, in het licht gegeven, onder den titel „*Krijgsverrigtingen tegen het eiland Bali in* 1848 *enz., door* J. VAN SWIETEN, *chef van den staf bij die expeditie.*" Hebben nu zijne eigen woorden het betoog niet kunnen leveren, dat hij, in weerwil der mislukking, heeft gehandeld gelijk een bekwaam en braaf bevelhebber moest handelen, dan zullen onze redeneringen dit evenmin doen, maar dan ook zal dit bewijs ten volle versterkt worden, door de derde en laatste expeditie naar Bali. Toen immers bleek het, dat er, zelfs met grooter strijdkrachten, niets anders overschoot dan den weg in te slaan, dien VAN DER WIJCK gevolgd had, en dat men, om te slagen, tot een geregeld beleg van Djagaraga — waartoe hem de middelen ontbraken — zou hebben moeten overgaan, zonder de moedige en schoone, maar niet vooraf beraamde, omtrekking van den luitenant-kolonel DE BRAUW.

Ziedaar, hoe de heer WEITZEL, op eene enkele bijvoeging of wijziging na, die wij ons veroorloofden, het leven VAN DER WIJCK beschrijft. 't Ligt in den aard der zaak, dat hij voornamelijk op de militaire hoedanigheden van den generaal en op zijne daden in die loopbaan verrigt zijn oog heeft gevestigd; en dat hij zich meesterlijk van die taak heeft gekweten, zal niemand ontkennen. VAN DER WIJCK, door zijne pen geschetst, staat voor ons als een uitstekend gevormd en ervaren genie-officier, als een dapper soldaat, als hoogst bekwaam bevelhebber. Maar hij had nog andere verdiensten, niet onmiddellijk met zijne militaire betrekking in verband staande; hij had nog andere schoone eigenschappen, die hem als mensch versierden.

Hij was een ijverig beoefenaar der wetenschap, die onmiddellijk op het vak zijner professie betrekking had, maar bovendien stonden ook andere

harer takken bij hem hoog aangeschreven, en vond ieder wetenschappelijk man, die zijne hulp en medewerking inriep, bij hem eene ijverige en warme ondersteuning. Wij zouden daarvan vele voorbeelden tot bewijs kunnen aanvoeren; wij zouden vele namen kunnen oproepen, om 't geen wij beweren door hunne eigen ondervinding te bevestigen, maar wij bepalen ons bij 't geen hij, als lid der direktie van het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen, gedurende vele jaren heeft verrigt. 't Waren vooral de natuurkundige wetenschappen, die, in deze geleerde instelling, bij hem aanmoediging en bescherming vonden en vooral heeft hij voor de beoefening der meteorologie zeer veel gedaan. Tot bewijs mogen wij, als een enkel voorbeeld, herinneren 't geen daaromtrent door ons in vroeger tijd, van wege het genootschap, is gezegd.

„De uitgestrekte Nederlandsche bezittingen in den archipel zijn een land, dat in alle opzigten eene gewigtige plaats beslaat in de meteorologische waarnemingen over den geheelen aardbol. Reeds in het jaar 1839 heeft de heer P. DIARD in eene algemeene vergadering, onder anderen ook bijgewoond door den onsterfelijken Franschen zeereiziger DUMONT D'URVILLE, de aandacht van het Bataviaasch genootschap op deze aangelegenheid gevestigd, en bij die gelegenheid een plan ontwikkeld ter bevordering van meteorologische waarnemingen in den Indischen Archipel, hetwelk, zoo het uitvoerbaar was geweest, niets te wenschen overliet. Maar de kosten, aan het in werking brengen van dat plan verbonden, waren zoo hoog, dat de krachten van het Bataviaasch genootschap daartoe verre te kort schoten. Ondertusschen heeft deze wetenschappelijke instelling de belangen der meteorologie niet uit het oog verloren, en thans kunnen eenige gunstige resultaten worden medegedeeld.

„Wij hebben deze resultaten voornamelijk te danken aan de bemoeijingen van ons geacht medelid, den generaal majoor VAN DER WIJCK, door wiens onvermoeide zorgen, van de helft van het jaar 1840 tot Februarij 1844, observaties met gewone barometers zijn gedaan, des morgens ten 9 ure, te Batavia, Samarang, Soerabaja en Ambarawa. Sedert Februarij 1844 werden meer volledige waarnemingen betrekkelijk den barometertoestand, de temperatuur en den staat van de lucht gedaan te Samarang, Soerabaja, Ambarawa en Ngawi.

„Onlangs heeft het genootschap een aantal barometers VAN WENCKEBACH uit Nederland ontvangen, welke thans door den generaal VAN DER WIJCK vergeleken worden.

„De generaal VAN DER WIJCK heeft een aantal waarnemingen gemaakt, om de dagelijksche oscellatiën van den barometer te bepalen, en een aantal hoogten boven de zee zoo naauwkeurig mogelijk opgenomen; hij heeft daarbij zeer voldoende uitkomsten verkregen ten opzigte van hoogten, die door waterpassing bepaald zijn *)."

---

*) Zie het *Verslag van den staat der werkzaamheden van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen, gelezen in de algemeene vergadering op den 4den Februarij 1845, door* Dr. W. R. VAN HOËVELL, president des genootschaps.

Zoo was VAN DER WIJCK overal en altoos werkzaam, waar de wetenschap door hem kon bevorderd worden, en volkomen verdiend was dan ook de onderscheiding, die hem bij zijn vertrek uit Indië te beurt viel, van tot *honorair lid* van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen benoemd te worden. Maar niet alleen de wetenschap, alles wat goed, nuttig en edel was vond in hem eenen beschermer. Zijn hart klopte voor de lijdende menschheid. Wij weten, dat hij in stilte, verborgen voor het oog der wereld, zeer veel wel deed, en zouden zoo de kieschheid het ons niet belette, daarvan treffende en aandoenlijke bewijzen kunnen leveren.

Weinig menschen valt het geluk te beurt, zooveel trouwe en hartelijke vrienden te bezitten, en zoo algemeen bemind te zijn, als dit met den generaal VAN DER WIJCK het geval is geweest. Maar die vriendschap, en die algemeene achting, welke hij genoot, waren het gevolg van zijne beminnelijke hoedanigheden, niet van een ijdel streven naar populariteit. Toen dan ook de tegenspoed van zijnen veldtogt tegen Djagaraga hem trof, ondervond hij wel de gewone verguizingen, waarmede de groote menigte gewoon is, zonder nadenken en onderzoek, ligtvaardig het ongeluk te begroeten, maar bij zijne talrijke vienden vond hij dezelfde achting en genegenheid van vroeger tijd, omdat ze wisten, dat de generaal VAN DER WIJCK wel ongelukkig kon zijn, maar nimmer aan pligt en eer kon te kort doen.

Ondertusschen leed hij onder de vele miskenningen, die de tegenspoed op Bali ten gevolge had. Van daar teruggekeerd, verzocht hij met diep geschokt gevoel zijn pensioen. Hij verkreeg dit den 2den Januarij 1849, en keerde naar Nederland terug met 67 dienstjaren en na 35 jaren officier te zijn geweest.

Hij had nu op zijn leeftijd het aangename vooruitzigt, na zoo veel ten nutte van zijn vaderland gedaan te hebben, nog eene geruime poos rustig en onbekommerd te kunnen leven, in de nabijheid der hem overgebleven betrekkingen en der vrienden, vóór hem, uit het woelige Indische krijgsleven, naar den grond hunner geboorte wedergekeerd. Maar de mensch wikt en God beschikt; slechts gedurende naauw drie jaren mogt hij dat genot smaken. Een hevige aanval van beroerte wierp hem op het ziekbed, waaraan hij naar het ligchaam verlamd en schijnbaar wezenloos een geruimen tijd bleef vastgekluisterd. Noch de hulpmiddelen der kunst, noch de liefderijke verzorging zijner bejaarde moeder en zijner dierbare zusters, mogten iets baten; van lieverlede namen zijne krachten af, en schenen zijne geestvermogens meer en meer uitgebluscht te worden, tot hij den 30sten Junij 1852 zachtkens ontsliep.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

De munten der Engelschen voor den Oost-Indischen Archipel, beschreven door H. C. MILLIES. Amst. 1852.

Indien dit boekske behoorde tot de gewone geschriften van den dag, die slechts eene tijdelijke waarde hebben, zoo lang het onderwerp dat ze behandelen aan de orde is, zouden wij ons aan een onherstelbaar verzuim hebben schuldig gemaakt. Reeds in 1852, kort na den val van het voorstel van wet tot regeling van het muntstelsel in Indië, uitgegeven, en eerst nu door ons in behandeling genomen! Verontschuldigingen hebben wij niet, maar op twee omstandigheden willen wij wijzen, waardoor, naar onze meening, onze tegenwoordige aankondiging dezer brochure, ofschoon dan ook laat gedaan, toch niet overbodig wordt.

„Waarschijnlijk," zoo begint de heer MILLIES zijn geschrift, „zouden de volgende aanteekeningen nog lang zijn teruggehouden, zoo niet het onlangs aanhangig ontwerp van wet tot regeling van het muntstelsel in Nederlandsch Indië ons aanleiding had gegeven tot het vermoeden, dat het welligt eenig nut kon hebben de aandacht te vestigen op dit gedeelte der muntgeschiedenis van Oost-Indië. Op een veld toch, waarbij ons land zoo groot belang heeft en waar onze naijverige naburen zoo lang en in zoo velerlei opzigt onze mededingers zijn geweest, is het niet onbelangrijk, zoo veel dit kan geschieden, na te gaan wat zij in het muntwezen gedaan hebben." Dezelfde aanleiding, die de schrijver had tot de uitgave, bestaat thans voor ons voor deze aankondiging. Ook thans is weder een, in sommige opzigten gewijzigd, wetsontwerp aanhangig en is het misschien nuttig op dit, voor dat onderwerp zeer leerzaam, geschrift de aandacht te vestigen.

Maar nog eene tweede omstandigheid maakt deze aankondiging niet overbodig. Zij is de voortreffelijkheid van dit geschrift. Niet alleen voor „muntverzamelaars," gelijk de schrijver vermoedt, maar ook voor de beoefening der geschiedenis van Nederlandsch Indië in 't algemeen is het eene kosbare bijdrage, uitstekende door naauwkeurigheid, eene rijke litteratuur, helderheid en onpartijdigheid. Het verslag, dat hier volgt, zal van dit oordeel rekenschap geven.

De heer MILLIES heeft zijn geschrift in twee hoofdafdeelingen gesplitst. De eerste bevat eenige korte historische aanduidingen over elk der gedeelten van den Indischen archipel, waarover de Engelschen gebied hebben gevoerd;

en in de tweede worden de munten vermeld, door de Engelschen aldaar ingevoerd, naar de tijdsorde, waarin zij hun gebied over die landen hebben uitgebreid, zoodat eerst de Engelsche munten van Sumatra, dan van Poelo Pinang, vervolgens van Tanah Malaijoe en eindelijk van Java beschouwd worden.

In het eerste gedeelte van zijn werk heeft de heer MILLIES dezelfde volgorde in acht genomen.

De geschiedenis der Engelschen op Sumatra vestigt in de eerste plaats onze aandacht op Benkoelen, of, gelijk de heer MILLIES te regt schrijft, Bangkahoeloe. In het overzigt, dat de hoogleeraar geeft, treffen wij menige merkwaardige en weinig bekende bijzonderheid aan, onder anderen eene, nog nergens voorkomende, opgave van de voornaamste, in het bloeijende tijdvak der Nederlandsche Oost-Indische kompagnie, door haar met verschillende vorsten van Sumatra gesloten kontrakten. „Zoo de originelen dier traktaten nog ergens, te Padang of te Batavia, in wezen mogten zijn, zou eene uitgave voor de taal-, geschied- en aardrijkskunde van Sumatra welligt belangrijk zijn te achten." Wij hopen, dat de ambtenaren, die daartoe in de gelegenheid zijn, deze woorden van den heer MILLIES zullen ter harte nemen. In het archief te Batavia zal men van het door hem opgenoemde ongetwijfeld nog zeer veel aantreffen, want het is een zeer rijk archief, dat echter, door de weinige zorg die er voor gedragen wordt, langzamerhand meer van zijne waarde verliest. Van het archief te Padang is ons niets bekend. Zou niet de een of ander onzer lezers, op die plaats gevestigd en daartoe in de gelegenheid, lust hebben, om ons hieromtrent eenige inlichtingen te geven?

In korte trekken worden de eerste komst der Engelschen op Sumatra en hunne krachtsinspanning tegen de Hollanders om hen de loef af te steken vermeld. Maar de laatsten hadden bijna overal de overhand. In 1683 beproefden de Engelschen, doch te vergeefs, tot den peperhandel op Padang, Priaman en Ajer bangi te worden toegelaten, en in 't volgende jaar doch even vruchteloos, om een fort op Atjihs grondgebied te bouwen. Eindelijk gelukte het hun, den 25sten Junij 1685, zich in het gebied van Bangkahoeloe, op den hoek van Sillibar, te vestigen. Eene versterking, „Fort York" genaamd, werd gesticht, en meer en meer breidden de Engelschen hun invloed uit. In 1714 werd deze eerste vestiging verlaten en twee of drie mijlen zuidelijker de grondvestiging van het „Fort Marlborough" aangevangen, dat echter wegens opstand der inlanders eerst in 1720 gereed was.

De verdere geschiedenis van deze vestiging wordt door den schrijver medegedeeld, tot dat zij door het traktaat van 17 Maart 1824 in de handen der Hollanders overging. Met veel ingenomenheid spreekt hij over den laatsten bestuurder der Engelsche vestiging op Sumatra Sir THOMAS STAMFORD RAFFLES, die in Maart 1818 als Luitenant-Gouverneur van Benkoelen optrad. „Al heeft zijn afkeer van de Hollanders hem vaak verblind en hij daardoor getracht, hun al het nadeel toe te brengen, dat in zijne

magt stond, toch mogen wij zijne groote bekwaamheden en verdiensten niet voorbijzien." Zie! dat zijn beginselen, die wij met den hoogleeraar huldigen. En als wij nu zulk een onpartijdigen blik op de handelingen van RAFFLES vestigen, dan stemmen wij met het volgende oordeel van gansher harte in. „Ware hij langer op Sumatra gebleven, hadden zijne opvolgers zijne voetstappen gedrukt, de gesteldheid van dat eiland zou thans, na meer dan een vierde eeuw, zeker geheel anders zijn geworden. Heeft hij van zijn kortstondig bewind op Java zich, ook door zijne schoone geschiedenis van dat eiland, een duurzaam aandenken gesticht; zijne weduwe heeft, door de uitgave zijner gedenkschriften (*Memoir of the life and Public Services of Sir* TH. ST. RAFFLES *etc. By his widow.* Lond. 1830 4°), al is het ook met eenige ligt verschoonbare ijdelheid, een gewigtig gedenkteeken gegeven van zijne werkzaamheid op Sumatra. Zoo wel op Java, als op Sumatra, op Malaka, Poelo Pinang, Singapoera en nu weder op Borneo, kwam met het nieuwe Engelsch bewind ook de voortplanting des Christendoms, de verspreiding van beschaving, de bevordering van wetenschap, de oprigting van scholen, ook voor de afstammelingen der Europeanen en de inlanders, de afschaffing of bestrijding van vele misbruiken; terwijl, ook na dien tijd, de meeste Nederlandsche landvoogden in diezelfde gewesten juist het tegendeel gedaan, de verspreiding des christendoms tegengewerkt of verboden, beschaving en wetenschap dikwerf onderdrukt, de geestelijke en stoffelijke belangen der inlanders verwaarloosd, hen slechts als werktuigen tot vulling der onverzadelijke schatkist beschouwd hebben.

„Bij zijne komst vond RAFFLES Bangkahoeloe een waar „tanah mati" (wildernis), zoodat hij naauwelijks een geschikt verblijf kon bekomen. Terstond waren zijne gedachten op de vernietiging der slavernij, op de zorg voor de zoo zeer verwaarloosde bannelingen, op de opheffing van de gedwongen peperkultuur en der heerendiensten, op de afschaffing der verpachting van dobbelspelen, hanengevechten en dergelijke misbruiken gerigt. Maar evenmin liet hij zijn rustelooze zucht tot krachtige mededinging met de Hollanders varen; eerst wilde hij daartoe Samangka in Straat Soenda als mededingster tegenover Batavia tot handelsplaats verheffen; later ontwierp en volvoerde hij de, voor onze koloniën zoo schadelijk geworden, stichting der vrijhaven van Singapoera. Liever willen wij hier aanstippen, dat een zijner eerste zorgen te Benkoelen was eene nieuwe organisatie te scheppen voor het onderwijs, die weldra bloeijende scholen, ook voor de inlanders en slavenkinderen, alsmede eene industrieschool deed ontstaan; dat hier het schoone plan werd gevormd, later te Singapoera begonnen, tot oprigting van een collegie tot opvoeding van de hoogere klassen der inboorlingen, en dat voor den ganschen archipel, van Bengalen tot China, moest werken. Liever willen wij herinneren aan de stichting van een Bijbel-Genootschap voor Sumatra, aan de vorming van een districts-comité van het Genootschap tot bevordering van christelijke kennis; daarop wijzen, dat hij zelf weldra zendelingen en eene drukpers met Romeinsche en Maleische drukletters naar Benkoelen bragt, dat hij den arbeid der

Evangelieboden te Benkoelen, Padang en onder de menschenetende Battah's krachtig bevorderde; dat hij een genootschap stichte tot bevordering van den landbouw, de inenting hielp verbreiden, een aantal geleerden in hunne nasporingen persoonlijk ondersteunde, voorging en bemoedigde.

„Terwijl vóór hem nooit iets voor het geestelijke heil der inlanders was gedaan, is ook al dat goede spoedig na het vertrek der Engelschen weggevaagd en tot op dezen dag is, met uitzondering van den aangevangen arbeid van het Nederlandsche Bijbel-Genootschap, niets weder voor dat groote eiland beproefd geworden. Sedert meer dan een vierde eeuw maakt Sumatra nog altoos een voorwerp uit van aandachtige overweging voor het Nederlandsche Zendelinggenootschap, maar tot heden is het nog niet verder gekomen; behalve het kortstondig en afgebroken verblijf van een zendelingleeraar te Padang (van Mei 1819 tot het einde van 1823, en van Mei 1834 tot December 1836) heeft het nog niets voor Sumatra gedaan. Terwijl thans Sumatra door zoo vele Hollandsche posten op de west- en oostkust is bezet, wordt er op dat gansche eiland slechts één enkel predikant te Padang gevonden, zoodat ook onze christelijke landgenooten op alle andere plaatsen van dat eiland van behoorlijke geestelijke zorg verstoken zijn.

„Door de mannen, die RAFFLES ondersteunde, zijn eenige gewigtige werken te Benkoelen, en nog een enkel iets later te Padang, door den eenigen overgebleven Engelschen zendeling uitgegeven, terwijl voor of na het Engelsch bestuur, zoo veel wij weten, nimmer een boek op Sumatra is gedrukt geworden. Wij kunnen ons niet onthouden, in tegenstelling van den thans op Sumatra heerschenden nacht, hier de merkwaardige woorden aan te halen van RAFFLES, in 1819 aan den beroemden WILBERFORCE geschreven: „Ik ben bovenal bezorgd, dat het licht door ons ontstoken niet „met duisteren of gebrekkigen glans moge schijnen; de vonk is met geest„drift geworpen, en zoo lang ik in dit land blijf, zal de vlam met ijver „en volharding worden aangeblazen; maar wij moeten tot een hoogere „Magt opzien voor de olie, die haar moet voeden en onderhouden, en „vooral tot den beschermenden en bemoedigenden invloed van ware begin„selen en Britsche menschenliefde, om haar te beschutten niet slechts voor „de stormen van tegenspoed, maar ook voor de niet minder verwoestende „dampen van onverschilligheid en verwaarloozing."

„Merkwaardig waren zijne togten door Sumatra, naar het Posoemahland, Manangkabou enz., gelijk ook onder zijn bestuur, voor de eerste maal een detachement soldaten in 12 dagen van Benkoelen dwars door het eiland naar Palembang trok. Met smart zag hij door de staatkunde van zijn vaderland den Britschen invloed op Sumatra verminderen, Padang, het gewigtige Bangka en Riou in het bezit van Nederland overgaan. Des te meer werd zijn ijver geprikkeld tot den tegenstand, dien hij van de zijde der Engelschen tegen de Hollanders in den Archipel noodig achtte, en hij rustte niet, voor hij, in weerwil der tegenkanting der Hollanders, die, zoo zij slechts krachtiger was geweest, destijds het gevaar ligt had kunnen keeren, onder allerlei bezwaren, miskenningen en persoonlijke opofferingen,

door de stichting van Singapoera (Februarij 1819) aan den handel van zijn vaderland de grootste diensten had bewezen, en ook te Atjih, wat hij gedurig zoo bitter aan de Hollanders verweet, zich door een traktaat van den alleenhandel voor de Engelschen verzekerd had. Al de energie, die in hem was, besteedde hij gedurende de jaren zijner verbanning, gelijk hij het noemde, om van Benkoelen te maken, wat maar eenigzins mogelijk was; en wat hij als een puinhoop en wildernis had gevonden, verliet hij als een lieve stad en schoonen tuin. Onder zijn bestuur, in 1820, bedroeg de bevolking der stad Marlborough, met inbegrip van oud Benkoelen en Tengah-Padang, omstreeks 10,000 zielen (in 1832 reeds op 5,767 en in 1843 op 4,616 verminderd), terwijl er toen reeds 100,000 muskaatboomen gevonden werden; waar vroeger doorgaans gebrek was aan levensmiddelen kon in 1825 en 1826 rijst naar Padang worden uitgevoerd. Onder al de plannen, die hij, met het oog op de uitbreiding van den Britschen handel en invloed, vormde, vinden wij ook dat van een uitgebreide circulatie van Engelsche koperen munt door den ganschen Archipel. Bij zijn leven miskend en tegengewerkt door zijne eigene regering, door vreesselijke rampen bezocht, verliet RAFFLES in April 1824 Sumatra, en weldra kwam Benkoelen met al de andere posten ter Westkust, door het traktaat van 17 Maart 1824, voor de eerste maal onverdeeld onder het Nederlandsch bewind, om tot zijn vroeger verval terug te zinken."

Ziedaar het oordeel van den heer MILLIES over den beroemden Britschen staatsman, vooral met betrekking tot zijne handelingen op Sumatra. Ofschoon voor Nederland beschamend, omdat onze zwakheid en de bekrompenheid der staatkunde onzer koloniale staatslieden er te sterker door uitkomen, zal toch ieder onpartijdige dat oordeel als waarachtig moeten erkennen. Na 't vertrek van RAFFLES is Benkoelen meer en meer achteruit gegaan. En ofschoon Engeland, bij het traktaat van 1824, geheel afstand mag hebben gedaan van Sumatra, zijn invloed op dat eiland is niet verminderd. Dat zijn handel, gelijk die der Engelschen, Amerikanen, Franschen enz., gedurig toenam, is bekend. Dat de handelingen der Nederlandsche staatslieden, ook op Sumatra, den Engelschen invloed hebben ondervonden, zeer ten nadeele der belangen van hun eigen vaderland, is vooral in den laatsten tijd helder aan het licht gebragt.

Nog ééne bijzonderheid deelt de heer MILLIES mede, die onze opmerking verdient, omdat ze voor 't geen wij beweeren krachtig getuigt. „Hoe de Engelschen," zegt hij „ook op andere wijze hun invloed op Sumatra hebben zoeken te onderhouden en uit te breiden, daarvan geeft ook de ons bekende muntgeschiedenis van het eiland ons een merkwaardig getuigenis. Onder de later te beschrijven munten komen er namelijk ook twee voor, die, van Engelsch maaksel, waarschijnlijk beiden na 1824 geslagen zijn, beiden op twee onafhankelijke staten van Sumatra betrekking hebben. De vraag, in hoe verre het vervaardigen van eene munt in Engeland voor die staten, met den geest van gemeld traktaat is overeen te brengen, willen wij aan de overweging onzer staatslieden overlaten."

De beide onafhankelijke staten van Sumatra, waarvoor Engeland na 1824 munten heeft geslagen en die de heer MILLIES bedoelt, zijn Taroemon en Siak. Over beiden deelt de hoogleeraar eenige wetenswaardige en weinig bekende bijzonderheden mede. Die omtrent Taroemon zijn hoofdzakelijk geput uit de *Indische herinneringen, aanteekeningen en tafereelen uit vroegeren en lateren tijd door* W. L. RITTER. Amst. 1843 en uit *Acheen, and the Ports of the North and East Coasts of Sumatra, by* JOHN ANDERSON Esq. London 1840.

Over Siak handelt de hoogleeraar MILLIES veel uitvoeriger, maar zijne bronnen zijn genoegzaam bij uitsluiting Engelsche. „Ofschoon de Hollanders" zegt hij „sedert zoo lang op Sumatra zijn gevestigd, vinden wij over Siak, en in het algemeen over de geheele Noord-Oostkust, nergens eenige meer bijzondere, voldoende berigten, gelijk ook nu nog altoos het gedeelte dier kust tusschen Siak en Palembang zeer in het duister ligt. Voor een deel moge de gesteldheid dier kust, vol eilanden, banken en brandingen daaraan schuld hebben; maar meer nog is *die onbekendheid zeker te wijten aan het vroeger heerschende, en ook nu nog te veel gevolgde stelsel van geheimhouding*, dat echter altoos het meest ten nadeele strekt voor de regering zelve, voor den handel en invloed van ons land in gindsche gewesten, terwijl het ten slotte, gelijk elders, zoo ook hier slechts dit gevolg heeft, dat wij door die gevreesde mededingers zelven de aan onze koloniën grenzende landen moeten leeren kennen. Van Engelschen vernemen wij, dat in Januarij 1823 door den heer ANGELBEEK met de Hollandsche oorlogbrik *Sirene* eene zending naar Siak is volbragt en een handelskontrakt is gesloten, maar, als ging dat onzen handel niet aan, die zich dan ook daarover niet veel scheen te bekommeren, is er nimmer, zoo veel wij weten, iets daarvan publiek gemaakt. — Door een Engelschman alleen kunnen wij tot dusverre die gewigtige Noord-Oostkust leeren kennen, door hem de geschiedenis vernemen eener Nederlandsche vestiging in het rijk van Siak, waarvan, zooveel wij weten, geen enkel onzer schrijvers gewaagt."

Nu deelt de heer MILLIES een zeer belangwekkend verhaal mede, door ANDERSON, uit den mond der hoofden van Siak, volgens de overlevering, opgeteekend, waaruit onder anderen blijkt, dat in 1730 de Nederlanders een aanval deden op Siak en den verdreven koningszoon radja BOEANG op den troon plaatsten, die, uit erkentenis voor de bewezen hulp, hun toestond, om te Poelo Gontong, een eiland aan de regterzijde in de rivier omstreeks zes mijlen van den mond gelegen, eene faktorij te vestigen. Maar omstreeks acht jaren later, in 1738, ging radja BOEANG op een strooptogt uit, en toen hij eenige maanden daarna terugkeerde, wierp zijne vloot, die uit 25 groote schepen bestond, vlak bij de Nederlandsche faktorij op Poelo Gontong het anker. De niets kwaads vermoedende Hollanders bewezen hem allerlei eer bij zijne terugkomst, en de resident of bevelhebber van het garnizoen ontving hem en vier hoofden, die uit de schepen aan wal kwamen, met groote beleefdheid. Terwijl hij nu naast den Hollandschen bevelhebber zat, trok radja BOEANG zijne kris en stak hem dien door het hart; ook de hoofdofficieren, die, weinigen in getal, zich in het vertrek bevonden, werden

met gelijken spoed door de vier datoe's, die den Koning verzelden, vermoord. Dit was het werk van een oogenblik, en de bemanning der schepen, die gereed was op een gegeven sein aan land te komen, viel met het zwaard in de vuist op de Nederlandsche bezetting aan en begon den algemeenen moord; men zegt dat 180 Hollanders bij die gelegenheid omkwamen. In 1823 toonde nog een der regenten aan ANDERSON een kris, met het bloed dier ongelukkige Hollanders bevlekt, waarmede zijn overgrootvader, een der vier datoe's, die met radja BOEANG den moord begonnen, een groot aantal Hollanders had omgebragt.

De heer MILLIES heeft, in het archief der voormalige Nederlandsche Oost-Indische Kompagnie, eenige nasporingen beproefd omtrent dit verhaal, waarvan hij de naauwkeurigheid in sommige bijzonderheden betwijfelde. Uit die nasporingen is hem gebleken, dat, niet in 1738 maar den 6den November 1759, het Nederlandsche fort op Poelo Gontong, waarover de vaandrig HENDRIK HANSEN het bevel voerde, door den vorst van Siak, radja MOHAMMED, met verraad werd ingenomen, en de geheele bezetting, alsmede de manschap van twee in de nabijheid liggende Nederlandsche vaartuigen, te zamen 65 personen, vermoord zijn geworden, terwijl slechts 8 of 9 de slagting ontkwamen.

Wij hebben in der tijd, toen ons de toegang tot het *oude archief* der Oost-Indische Kompagnie te Batavia vergund was, verschillende aanteekeningen gemaakt van, tot dusverre niet bekende, geschiedkundige bijzonderheden; daarin vinden wij ook 't een en ander omtrent Siak, maar van deze gebeurtenis geen woord. Ook hetgeen de heer MILLIES verder volgens ANDERSON verhaalt wijkt aanmerkelijk af van 't geen wij in het archief hebben gevonden. Volgens onze aanteekeningen toch werd den 16den Januarij 1761, dus iets meer dan een jaar na de zoo even vermelde gebeurtenis, door de Nederlandsche Oost-Indische Kompagnie een kontrakt van vriend- en bondgenootschap gesloten met den sulthan van Siak, radja ALAM. Daarbij wordt onder anderen een duurzame vrede met den vorst van Djohor beloofd; zoodat daaruit schijnt te blijken, dat Siak in dien tijd met Djohor in oorlog was geweest. Dit kontrakt werd den 12den Maart 1762 te Malaka bezworen door radja MOHAMMED ALI, zoon en vermoedelijken opvolger van radja ALAM. Dit komt in zoo verre met het verhaal van ANDERSON overeen, dat ook bij hem MOHAMMED ALI zoon en opvolger is van radja ALAM.

Volgens onze aanteekeningen heeft radja ISMAËL dezen MOHAMMED ALI, nadat hij zijn vader was opgevolgd, aangevallen en verdreven; maar wie deze ISMAËL was vind ik niet vermeld. Het verhaal van ANDERSON, die hem een zoon noemt van radja BOEANG, den broeder van radja ALAM, wordt daardoor dus in zoo verre bevestigd; want deze laat hem, na jaren lang als zeeroover de schrik dezer wateren geweest te zijn, met honderd vaartuigen van verschillende grootte, in drie dagen Siak veroveren en het bestuur aanvaarden.

Ook zijne opvolging door zijn zoon „padoeka sri sulthan JAHIA ACHMAT SCHAH" (aldus vind ik zijn naam en titels geschreven) wordt door mijne

aanteekeningen bevestigd. Maar ik vind tevens eene bijzonderheid van veel gewigt, die ANDERSON niet vermeldt, namelijk, dat hij, bij conventie van den 1sten Augustus 1782, het kontrakt van 16 Januarij 1761 met radja ALAM aangegaan heeft bevestigd, en dat onder anderen bij art. 2, dier conventie is overeengekomen, dat, bij gelegenheid van den toenmaals tusschen de Hollanders en Engelschen ontstanen oorlog, door Siak 20 gewapende benden, elk van 100 man sterk, naar Malaka zouden gezonden worden.

Sulthan JAHIA ACHMAT SJAH werd, almede volgens onze aanteekeningen, verdreven door TOEANKOE ALI, zusters zoon van den door ISMAËL verdreven MOHAMMED ALI, die daarin werd bijgestaan door TOEANKOE PANGERAN, TOEANKOE BEZAR en TOEANKOE HAMAT, allen rijksgrooten van Siak. Hij bleef tot zijnen dood in het bezit van het rijk en liet de regering na aan zijnen zoon ABD'OEL DJALIL CHALI OEDIN.

Wij zullen thans nog eenige berigten laten volgen, die wij in der tijd uit goede bronnen hebben verzameld, en die, naar 't ons voorkomt, als autentieke bescheiden kunnen worden aangemerkt. Men zal door eene vergelijking van deze Nederlandsche berigten met die uit Engelsche bronnen, welke men bij den heer MILLIES vindt, kunnen ontwaren, dat het rijk van Siak van den naijver tusschen het Engelsche en Nederlandsche Gouvernement nog al partij weet te trekken, en dat al de voordeelen, welke de handel van 't verkeer met Siak trekt, in handen komen van Engelsche, hoofdzakelijk Singapoersche, kooplieden.

Sedert wij weder in 't bezit onzer koloniën in den Indischen Archipel zijn geraakt, zijn geen pogingen aangewend, om weder met het rijk van Siak in staatkundige of handels-betrekking te komen, ofschoon van de zijde van Siak daartoe meermalen aanzoeken zijn gedaan. In 1822 ontving echter het Nederlandsche Gouvernement berigt, dat bij sir TH. ST. RAFFLES, toen gouverneur van Benkoelen, het voornemen bestond, om zich naar Siak te begeven, ten einde aldaar een etablissement te stichten en zich met den vorst van Siak in betrekking te stellen. Men herinnert zich, dat Malaka toen nog eene Nederlandsche bezitting was en eenen levendigen handel met Siak dreef. Op dien handel van Malaka zou natuurlijk de verwezenlijking van het plan van RAFFLES eenen aller verderfelijksten invloed hebben, ten voordeele van het toen naauwelijks gestichte en zich krachtig ontwikkelende Singapoera.

't Is niet te verwonderen, dat dit berigt de Nederlandsche autoriteiten uit hare werkeloosheid wekte. De toenmalige gouverneur van Malaka begreep, toen hem het gerugt ter ooren kwam, onmiddelijk te moeten handelen. Hij zond Z. M. brik de *Sirene*, onder bevel van den luitenant ter zee BULJS, toen ter reede van Malaka liggende, naar Siak, en benoemde den kommandant van dat vaartuig en den heer VAN ANGELBEEK in kommissie, ten einde met den vorst van Siak, in naam en van wege het Nederlandsche Gouvernement, de vroegere, door de Oost-Indische Compagnie met dat rijk gesloten, verdragen te vernieuwen. De toenmalige vorst was dezelfde ABD'OEL DJALIL CHALI OEDIN, van wien wij boven gewaagden. „Deze zen-

ding bereikte in zoo verre haar doel, dat men met den sulthan, *hoewel niet geheel in den geest der aan de kommissie gegeven instruktiën*, evenwel een kontrakt sloot, dat echter niet gelijk het vroegere eene erkenning der Nederlandsche opperheerschappij bevatte, en dat aan het Nederlandsche Gouvernement de verpligting oplei, om de vijanden van Siak als de zijne te beschouwen". Bovendien wenschte de sulthan van Siak niet te treden in het voorstel, om aan het Nederlandsche Gouvernement de onbeperkte bevoegdheid toe te kennen, om naar eigen goedvinden in zijn land versterkingen aan te leggen.

Nadat dit kontrakt voorloopig gesloten was, werd het ter goedkeuring der regering te Batavia aangeboden. Deze verlangde de wijziging van sommige artikelen der overeenkomst, die tot het onderling handelsverkeer betrekking hadden, en vooral de weglating van dat gedeelte, 'twelk het verleenen van assistentie bij vijandelijke aanvallen betrof.

Er waren ondertusschen weder onlusten in het rijk van Siak uitgebroken. Zekere radja AKIL stond naar den troon; en de vrees, dat het Gouvernement hem in zijne vermeende regten zou ondersteunen, deed den sulthan besluiten, om het kontrakt niet te teekenen zonder eene uitdrukkelijke verklaring, dat het Gouvernement het rijk van Siak nimmer zoude benadeelen, noch hulp verleenen aan zijne vijanden. Men trachtte den sulthan gerust te stellen en de teekening van het kontrakt van hem te verkrijgen, gelijk het Nederlandsche Gouvernement dit verlangde. Maar te vergeefs. „De ijverige pogingen der Engelschen, met wie men beweert dat inmiddels eene overeenkomst was gesloten, en eene den sulthan door vergif berokkende krankzinnigheid, waardoor het rijk der regeringloosheid en partijschap was prijs gegeven, verijdelden thans alle daartoe aangewende pogingen".

In het jaar 1827 ontving het Nederlandsche Gouvernement een brief van Toeankoe Pangeran KASOEMA DI LAGA, een der rijksgrooten van Siak, die vroeger te Samarang tot „pangeran" was verheven, als eene belooning voor aan het Nederlandsche Gouvernement bewezen diensten in den oorlog tegen Slangenor, toen bijna dertig jaren geleden. Hij drong in dat schrijven aan, dat het Gouvernement, ten gevolge van vroegere onderhandelingen, alsnog het rijk van Siak onder zijne bescherming zou nemen. Aanvankelijk werd besloten, daartoe eene kommissie te benoemen, maar „konsideratiën meerendeels van eenen pekunielen aard" hebben dat plan nimmer doen verwezenlijken. Wij meenen uit zekere bronnen te weten, dat de onderscheiden, bij die gelegenheid aan het Gouvernement ingediende, rapporten en adviesen eenparig de meening bevatten, dat het bezit van Siak voor ons immer van belang zal zijn, zoowel om zijne kommunikatie met de binnenlanden van Padang en niet onaanzienlijken handel, waarvan thans voor het grootste gedeelte Singapoera en de aan de Maleische kust gelegen Engelsche plaatsen de voordeelen trekken en door welke de vaart op Rio zeer zou zijn aan te moedigen, als mede om de middelen, welke men daardoor zoude verkrijgen, om de veelvuldige zeerooverijen, die uit

Siak gedreven worden, zoo niet geheel dan toch voor een groot deel te beteugelen.

„Van de latere geschiedenis van Siak is ons weinig of niets bekend", zegt de heer MILLIES. Ook wij weten er niet meer van, dan 't geen zoo even verhaald is. Wij hebben die bijzonderheden in dit verslag van het werk van den heer MILLIES ingelascht, omdat ze zijne berigten aanvullen en, door eene kritische vergelijking van deze beide, met elkander in geen de minste aanraking staande, bronnen, de waarheid gemakkelijk is op te maken.

Thans keeren wij naar de geschiedkundige bijzonderheden terug, die de heer MILLIES mededeelt omtrent de plaatsen, waarvoor de Engelschen munten hebben vervaardigd. Na Sumatra behandeld te hebben, keert hij zich naar Poelo Pinang. Hij schetst het belang van straat Malaka, en hoe onze voorouders al het mogelijke deden, om haar alléén en vrij van allen Engelschen invloed te bezitten. „Alleen het diepe verval der Nederlandsche „Oost-Indische Kompagnie en de alle middelen aangrijpende verovering-„zucht der Engelschen konden later de bezetting van Poelo Pinang doen „plaats hebben, gelijk in onze dagen de achteloosheid of zwakte onzer „staatslieden de vestiging der Engelschen op Borneo toeliet". De eerste vestiging van kapitein LIGHT op dat eiland wordt, ontdaan van de versierselen waarmede de Engelsche nationale trots haar had opgetooid, naar waarheid geschetst, en in korte trekken wordt de verdere ontwikkeling en bloei van dit etablissement voorgesteld. „Wij mogen niet nalaten op te merken," zoo eindigt de heer MILLIES deze schets, „dat gelijk in nieuwere tijden overal in de Engelsche vestigingen, zoo ook van hier beschaving en christendom onder de naburige volken krachtig zijn uitgebreid. Gedurende eenige jaren was Poelo Pinang met Malaka een der hoofdpunten van christelijke werkzaamheid voor den Indischen Archipel en Oost-Azië, en werden talrijke christelijke geschriften in verschillende Aziatische talen gedrukt en verspreid."

In de derde plaats deelt de heer MILLIES 't een en ander mede over „Tanah Malaijoe." Met dien naam, op eenige munten voorkomende, bedoelen de Engelschen hoogst waarschijnlijk die bezittingen, welke zij gewoonlijk met den naam van „Straits settlements" (vestigingen in de straat van Malaka of de Maleische straat) bestempelen, en die uit Poelo Pinang, Malaka en Singapoera bestaan, terwijl die naam tevens deze munten geschikt maakt voor het gansche Maleische schiereiland. Een kort overzigt van de geschiedenis dezer drie Britsche etablissementen maakt den inhoud uit van dit gedeelte der brochure.

Eindelijk wordt de historische afdeeling van het geschrift besloten door eene beschouwing van „Java onder het Engelsch bestuur." Weinig slechts stipt de heer MILLIES hier over aan. Het veroveren van Java door de Engelschen wordt met een enkel woord vermeld, en een regtvaardig oordeel over 't bestuur van RAFFLES uitgesproken. „Bovenal strekt het tot zijne eer, dat hij ook bij eigen miskenning en schade de belangen van zijn vaderland volhardend voorstond, dat hij ook hier persoonlijk de versprei-

ding des Christendoms heeft ondersteund, de wetenschap heeft geëerd en bevorderd, alle takken van bestuur heeft getracht te hervormen en de misbruiken af te schaffen, den toestand der inboorlingen heeft zoeken te verbeteren, rusteloos heeft gearbeid voor hetgeen waar, regt en goed is, en den weg heeft gebaand tot hetgeen later, schoon slechts ten deele, nog van dat alles op Java is beproefd."

Een kort woord over 't geen de Engelschen tot verbetering van het muntwezen op Java hebben gedaan, besluit dit gedeelte van de brochure. „Vreemd is het," zegt de heer MILLIES, „dat in de schriften van RAFFLES zelve zoo weinig bijzonderheden voorkomen van zijne hervormingen in het muntstelsel, waarvan toch de nog aanwezige munten getuigenis dragen. Zeker zullen de publikatiën in de Bataviasche Couranten, de verzameling van Britsche proklamatiën, enz. in 1813 te Batavia gedrukt, en andere officiële stukken daarover het noodige licht verspreiden, maar wij hebben die stukken niet te zien kunnen krijgen." De veronderstelling van den heer MILLIES is volkomen juist. De Bataviasche Couranten, gedurende het Engelsch bestuur op Java uitgegeven, zijn door ons opzettelijk geraadpleegd, en wij hebben er zeer belangrijke stukken in aangetroffen voor de kennis der hervormingen, die de Engelschen in het muntwezen op Java hebben gebragt. Zoodra ons daartoe de tijd en gelegenheid wordt aangeboden hopen wij voor dit Tijdschrift er eenig gebruik van te maken.

Ziedaar een overzigt van het geschiedkundige gedeelte van het werk van den heer MILLIES. De eigenlijke beschrijving der munten, die hij levert, is minder vatbaar voor een dergelijke ontleeding. Op drie platen in steendruk geeft hij zeer naauwkeurige teekeningen van de Engelsche munten van Sumatra, Poelo Pinang, Tanah Malajoe en Java, die hij beschrijft. Wij moeten den lezer tot die platen en die beschrijving zelve verwijzen.

Wij en voorzeker allen, die belang stellen in de kennis onzer Indische bezittingen, zijn den geleerden schrijver erkentelijk voor deze eerste voortreffelijke proeve van bewerking in een vak der wetenschap, dat tot dusverre bij ons geheel is verwaarloosd. Met genoegen vernemen wij de aankondiging, dat de heer MILLIES zich sedert lang bezig houdt met een onderzoek naar de munten, door de inlandsche vorsten in de verschillende gedeelten van den Archipel uitgegeven. Moge het hem gegeven worden, weldra de resultaten van dit onderzoek te kunnen mededeelen, en moge vooral worden voldaan aan het verzoek dat hij in 't begin dezer brochure rigt aan „allen, die dergelijke of aan hen onbekende Indische munten mogten bezitten", om hem daarvan inzage te willen verleenen.

Varia.

In eene der zittingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van December 1850, zeide de heer J. C. BAUD: „onder den dekmantel der „naamloosheid wordt de waarheid zelden geheel betracht, want men schrijft „zonder den breidel der zedelijke verantwoordelijkheid." Dit was ter gelegenheid, dat de heer SLOET TOT OLDHUIS mededeeling deed van ontvangene brieven uit Indië, omtrent den ongunstigen staat van zaken aldaar, niet van eerzuchtigen, niet van overdreven liberalen, niet van teleurgestelden, maar, zeide hij, ook van hoofd-ambtenaren, die het volkomen vertrouwen van het Gouvernement genieten, en van kontraktanten met het Gouvernement, van het eene einde van Java tot het andere; onder anderen: eene memorie van 180 bladzijden, uitgelokt door en gerigt tegen een schrijven van zekeren resident, den heer VAN HERWERDEN, in de *Nieuwe Rotterdamsche courant*, waarin hij een tafereel gaf van den *gelukstaat* waarin Java verkeeren zou! De heer SLOET beklaagde er zich over, dat men geen geloof wilde schenken *aan zoo veler getuigenis*. Een jaar vroeger had hij gesproken over eene koterie van menschen, die zich het monopolie van de kennis van Indië aanmatigen, en hij wees daarbij op den „hooghartigen, verwaanden en bluffenden toon" van den voorlaatsten Minister van Koloniën.

Wij herinneren deze, door de drukpers openbaar gemaakte, feiten in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, omdat ze bijdragen tot eene juiste waardeering van de, in zekere dagbladen van „tegenovergestelde rigting", nu en dan voorkomende artikelen over Indische aangelegenheden, blijkbaar afkomstig van de door den heer SLOET bedoelde koterie van monopolisten. „Wie „eerlijk is en eene goede zaak verdedigt," zeide Dr. BOSCH, „behoeft zich „niet achter de anonymiteit te verbergen en wie geloof wil vinden, moet „de waarheid met zijnen naam waarborgen; anders ligt hij onder verden„king van eene slechte zaak voor te staan en dingen voor te dragen, „waarvoor hij zich zou schamen indien men hem kende." Hier bestaat eene treffende overeenstemming van oordeel tusschen de heeren BOSCH en J. C. BAUD. Naamlooze schrijvers verdienen volgens hen dus geen geloof, *geen vertrouwen;* en het zijn tegenwoordig alleen naamlooze schrijvers, die als verdedigers van den gelukstaat der Javanen optreden, voornamelijk in het *Goudsche Kronijkske*. Wat blijkt echter van de goede trouw van hen, die in dat blad over koloniale aangelegenheden schrijven?

De heer JANSEN, referendaris der algemeene sekretarie, in 1851 met verlof hier te lande aanwezig, beklaagde zich in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* van November 1851, dat het *G. K.*, uit loutere *zucht tot lasteren*, hem in het openbaar *kwaadaardiglijk* en *valschelijk* had aangetijgd

het mededeelen van geheime stukken uit 's Gouvernements archiven te Batavia aan den heer VAN HOËVELL. Het geheele korps ambtenaren in Indië zou daaromtrent ongetwijfeld voor den heer JANSEN in de bres springen.

In de *Nieuwe Rott. Ct.* van den 19den Dec. 1851 zegt de heer PENNING NIEUWLAND, dat het *G. K.* zich ten zijnen aanzien schuldig maakt aan *onware* voorstellingen, *onlogische redenering*, *valsche uitlegging*, en *woordverdraaijing*.

Het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* van Februarij 1852 bevat een artikel uit Indië, waarin aan het *Goudsche Kronijkske* bewezen wordt *misleiding ter kwade trouw*.

En nu lezen wij in dat blad, onder de dagteekening van 29 dezer, een kwaadaardigen uitval tegen degenen, die bescheidenlijk in meening verschillen met dezulken, die den „gelukstaat der Javanen" boven allen twijfel stellen; die, wars van *gedwongen arbeid*, een stelsel van *vrijwilligen arbeid* voorstaan. De aanleiding tot dien uitval, en tot de daarbij in opgeblazene verwaandheid gegevene les aan de Javaansche suikerfabrikanten, vindt het *Goudsche Kronijkske* in deze gebeurtenis te Soerabaja: dat de werklieden op 's lands werk *hooger dagloonen* verlangden en dat de bemiddeling van het bestuur noodig was, om hen weder aan het werk te krijgen. Maar het *Goudsche Kronijkske* wete, dat wijlen de achtenswaardige resident van Soerabaja, Mr. D. F. W. PIETERMAAT, in 1846, aan den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN rapporteerde, dat het hier bedoelde werkvolk reden had tot *regtmatige ontevredenheid;* dat de Soerabajasche bevolking, door de geforceerde levering van het werkvolk tegen onvoldoende betaling, *gedrukt werd* en dat bovendien voor haar nog de *druk* bestond der geforceerde dagelijksche levering van *vijftien honderd koeli's* voor de vestingwerken van het Gouvernement. Het *Goudsche Kronijkske* wete, dat de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, die eerst aan het bedoelde *gedwongen* werkvolk eene verhooging van loon had toegestaan, daarna, in 1849, de levering daarvan deed staken en *vrijwilligers* deed aannemen voor een loon van *dertig* duiten daags; dat die maatregel volkomen gelukte; dat die *vrijwilligers* in massa opkwamen; en dat zij *met zoo veel meer lust werkten, dat het Gouvernement* 65 *pCt. besparing vond tegen over het bezigen van werkvolk.* De Minister PAHUD, die deze daadzaken aanteekende in een zijner verslagen over het beheer der koloniën, voegde er bij: „daarbij komen nog „indirekte voordeelen, ontstaande uit tevredenheid bij anders *ontevredenen;* „uit *ongestoorden landbouw;* uit bevrijding des dorpelings van het in per„soon optrekken naar 's lands werken of het zenden van plaatsvervan„gers tegen veelal hooge betaling." Nu kan het wel gebeurd zijn, dat de *vrijwillige* arbeiders van *'s lands werken* te Soerabaja, *dertig duiten* daags oordeelden als beduidend minder dan hetgeen zij kunnen verdienen bij partikulieren, daar het bekend is dat de vrijwillige koeli's op de hoofdplaatsen van Java, met gemak *vijftig duiten daags* kunnen winnen en het doorgaans ook bekomen, zoo niet meer; maar het gebeurde, indien het waar is gelijk het *Goudsche Kronijkske* het voorstelt, bewijst niet anders dan dat het bestuur te Soerabaja, als van ouds den invloed van zijn

gezag deed gelden, door te begeeren dat het eigenmagtig vastgestelde *dagloon* voldoende zijn zal, ook dan wanneer het niet voldoende is; eene handelwijze die aantoont, hoe op Java het belang der bevolking nog voortdurend wordt gering geschat en hoe men er zoo gehecht blijft aan het denkbeeld van „heerendiensten," dat het moeite zal kosten om het misbruik uit te roeijen 't welk daarvan gestadig gemaakt wordt. Maar de gevolgtrekking, welke het *Goudsche Kronijkske* uit het gebeurde maakt, is geheel anders. „Ziet, roept het uit, gij onzinnigen, die *vrijheid* predikt, wat het gevolg van die vrijheid wezen zal! Gij, suiker-fabriekanten, zult bloot staan aan eischen van hooger dagloon! Gij zult daardoor mindere voordeelen genieten dan gij nu trekt! Blijft liever aandringen op de levering van gedwongen werkvolk tegen onevenredige betaling en gij zult meer in den zak houden." Zoo denken er de belanghebbende fabriekanten echter zelf niet over. Zij beseffen de waarde van vrijwilligen arbeid, mits de overgang daartoe geleidelijk zij, juist omdat die vrijwillige arbeid in vele opzigten voor hen voordeeliger is, gelijk zulks reeds door de regering is ondervonden. In dezen zin zijn, ten spijt van de koterie der monopolisten, onderzoekingen op Java bevolen en de toekomst zal leeren, of de door het *Goudsche Kronijkske* verguisde *vrijheidsboom*, op den duur niet voor alle partijen beter is dan het *dwangjuk* dat dit befaamde blaadje voorstaat. *(Ingezonden.)*

Wij werden, even na het afdrukken der vorige aflevering van dit Tijdschrift, verrast door het volgende Koninklijk besluit van 13 Januarij 1854.

„Overwegende, dat de staat een uitsluitend regt van eigendom heeft op alle stukken en bescheiden, behoorende tot de Gouvernements-archiven, en dat het noodzakelijk is in het openbaar belang maatregelen te nemen, tot handhaving van dit eigendoms-regt in de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen;

„Gezien de voordragt van onzen Minister van Koloniën van den 18den October 1853, n°. 374, in overleg met onzen Minister van Justitie;

„Gezien art. 59 der Grondwet;

Den raad van state gehoord, advijs van den 4den November 1853, litt. n°. 1;

„Gezien de nadere voordragt van onzen Minister van Koloniën van den 11den Januarij 1854, n°. 23, daarbij overleggende eene missive van onzen Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië van den 20sten September ll., n°. 572, en afschrift van een door denzelven op den 31sten te voren genomen besluit, tegen de toenemende ongepaste bekendmaking aldaar van zaken het bestuur betreffende;

„Hebben besloten en besluiten:

„Art. 1. In de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen vermag niemand, van welken rang of staat hij zij, zonder daartoe uitdrukkelijk van regeringswege te zijn gemagtigd:

„*a.* Aan onbevoegden inzage, afschrift of uittreksels te geven van de archieven van het Gouvernement, of van die van eenige op hoog gezag ingestelde administratie of inrigting van openbaar bestuur;

„*b.* Eenig gedeelte van die archieven, ook niet bij wege van uittreksel, door den druk of eenige andere wijze openbaar te maken;

„*c.* Eenig gedeelte van die archieven, niet vereischt voor de verrigting der hem van regeringswege opgedragen werkzaamheden, onder zich te houden.

„Onder de archieven voormeld, zijn begrepen alle akten en bescheiden door de besturen in de overzeesche bezittingen van het opperbestuur in het moederland ontvangen.

„Art. 2. Het verbod van het voorgaand artikel vervalt, zoodra eenig stuk van regeringswege is openbaar gemaakt, en insgelijks ten aanzien van al zoodanige stukken, welke aan iemand in zijn bijzonder belang zijn uitgereikt als beschikking op, of tot toelichting van bij de regering aanhangig gemaakte verzoeken, klagten of bezwaren.

„Art. 3. Wanneer afschrift van eenig tot de in art. 1 bedoelde archieven behoorend stuk iemand noodig is tot zijne verdediging of regtvaardiging, zal hij, tot de bekoming van zoodanig stuk een met redenen omkleed verzoek kunnen doen aan den landvoogd met het hoogste gezag in de kolonie of bezitting onzentwege bekleed, die alsdan tot de verstrekking van een gewaarmerkt afschrift de noodige magtiging verleent, tenzij gewigtige redenen voor het tegendeel bestaan.

„Art. 4. Een ieder is bij het verlaten van 's lands dienst in de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen, om welke redenen ook, gehouden, zoodra mogelijk en zonder daartoe bijzonder te zijn uitgenoodigd, alle Gouvernements-stukken, zoowel oorspronkelijke als afschriften, uittreksels of minuten, welke hij onder zich heeft, onder overlegging van eenen behoorlijken inventaris, ter beschikking te stellen van het Gouvernement, hetwelk die stukken van hem doet overnemen of, des geraden oordeelende, ten verzoeke van den betrokkene, geheel of gedeeltelijk kan afzien van die terugname.

„Art. 5. Burgerlijke ambtenaren en militairen in of buiten werkelijke dienst, het verbod van art. 1 van dit ons besluit overtredende, worden uit 's lands dienst ontslagen.

„Het genot van elk pensioen of elken onderstand op koloniale fondsen aangewezen, vangt niet aan, alvorens — of wordt geschorst tot dat — overeenkomstig de voorschriften van dit ons besluit, volledige af- en overgifte van stukken hebben plaats gehad.

„Het pensioen of de onderstand vervalt bij mededeeling of openbaarmaking in geschrifte of in druk, hetzij met of zonder medewerking van derden of tusschen beide komende personen, van eenig stuk, in strijd met dit ons besluit.

„Art. 6. Voormalige niet gepensioneerde koloniale ambtenaren, zoo burgerlijke als militaire, gemagtigden, bewindvoerders, uitvoerders van uiterste wilsbeschikkingen van eenig koloniaal burgerlijk of militair ambtenaar, van diens erfgenamen, of van deze laatste zelven, en in 't algemeen zij, welke zonder te vallen in de termen van het voorgaande artikel, dit ons besluit overtreden, worden bij regterlijk vonnis veroordeeld in eene geldboete van *f* 1000 tot *f* 3000, te verhalen bij lijfsdwang.

„Art. 7. Bij regterlijk vonnis kan bovendien elke houder van eenig in dit ons besluit bedoeld stuk, worden gelast tot af- en overgifte daarvan.

„De wettelijke en andere bepalingen omtrent dwanguitgifte van acten, in de koloniën en andere bezittingen des rijks in andere werelddeelen van kracht, zijn daarop toepasselijk.

„De regtsvorderingen tot af- en overgifte worden ingesteld door of ten name van den gouverneur der kolonie of bezitting.

„Zij verjaren na verloop van dertig jaren, te rekenen van het overlijden des houders, of zoo deze ambtenaar of militair is, van diens ontslag uit 's lands dienst.

„Art. 8. Door het tegenwoordig besluit wordt geene inbreuk gemaakt op de toepassing der algemeene strafwetgeving, voor zooverre daartoe termen mogten blijken aanwezig te zijn.

„Art. 9. Alle vroegere bepalingen in de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen, dit onderwerp betreffende, worden bij deze ingetrokken en buiten werking gesteld.

„Onze minister van koloniën is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan onzen minister van justitie en aan den raad van state."

Wij beschouwen dit besluit als in de eerste plaats tegen ons gerigt; want wij vooral hebben ons schuldig gemaakt aan het publiceren van officiele bescheiden, waardoor menig feit aan het licht is gebragt, dat door sommige staatslieden bestemd was, om voor altoos aan de oogen van tijdgenoot en nageslacht te worden onttrokken.

Bij de algemeene afkeuring, die dit besluit nu reeds heeft ondervonden, —

want bijna al de organen der pers hebben het ten strengste gegispt en geen enkel heeft nog de verdediging op zich genomen; bij de veroordeeling, die aan dit produkt van ministeriele willekeur door de publieke opinie te beurt valt, zouden wij kunnen zwijgen.

Maar wij zullen dat niet doen. Wij zullen weldra dit besluit in zijnen oorsprong, strekking en vermoedelijke uitwerking, uitvoerig en met de meeste kalmte en onpartijdigheid aan onze lezers voorstellen.

Thans vergenoegen wij ons met de verklaring, dat de minister, zoo hij meent *ons* door dezen maatregel tot zwijgen te brengen, zijn doel niet zal treffen.

Wij zwijgen alleen voor geweld — want ons spreken is een uitvloeisel van gevoel van pligt.

In het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* van Oktober ll. wordt loffelijke melding gemaakt van de eerste vruchten der *inrigting van geneeskundig onderwijs voor Javanen* te Batavia. Daarin wordt al de eer van de oprigting en werking dezer instelling toegeschreven aan den chef der geneeskundige dienst Dr. W. BOSCH en aan den heer Dr. P. BLEEKER.

De strekking van dat artikel heeft te Batavia, bij hen die de beginselen van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* in het algemeen toejuichen, veel genoegen gedaan. Men heeft echter tevens de aanmerking niet kunnen onderdrukken, dat al die lof en eer in deze zaak niet *bij uitsluiting* aan de heeren BOSCH en BLEEKER toekomen, hoe groot ook hunne verdiensten, gelijk in vele andere opzigten zoo ook in deze aangelegenheid, mogen zijn. Er had ook in het Tijdschrift moeten vermeld zijn, dat de school voor inlandsche geneeskundigen eene voortzetting is van hetgeen door wijlen den heer GODEFROID, als chef der geneeskundige dienst, was begonnen, en dat de eer van hare eerste oprigting en regeling, wat de uitvoering aangaat, toekomt aan den onvolprezen ijver van den heer WASSINCK. Men moet aan gestorven chefs zoo min als aan levende ondergeschikten de eer onthouden, waarop zij billijk aanspraak hebben.

De heeren BOSCH en BLEEKER zullen zeker deze opmerking toejuichen, daar mannen, zoo verdienstelijk als zij, niet noodig hebben te oogsten van den akker eens anderen.

Januarij 1854. (*Ingezonden.*)

Uit bovenstaand artikel, dat wij gaarne opnemen, blijkt op nieuw de noodzakelijkheid eener volledige publiciteit. Wij noodigen daarom deskundigen, die met de oprigting en werking van de, meer en meer in gewigt toenemende, geneeskundige school te Batavia van nabij bekend zijn, dringend uit, ons in staat te stellen, om uitvoeriger en naauwkeuriger dan wij tot dus ver deden de geschiedenis dier instelling te verhalen. Indien wij aan verdienstelijke mannen den lof hebben onthouden, die hun toekomt, dan is het alleen te wijten aan onbekendheid nimmer aan opzet. Ofschoon ambtenaren, officieren en gepensioneerden *in Indië* voor deze mededeeling

van geene *officiële bescheiden* mogen gebruik maken, zal hunne herinnering misschien voldoende zijn, om ons menig feit te melden, dat voor de juiste kennis van de oprigting der school van gewigt is. Tot zulke mededeelingen noodigen wij dringend uit.

Eindelijk schijnt de Minister van Koloniën, van zoo vele zijden en niet het minst door ons gedrongen, van de deugdelijkheid der verdiensten van een onzer beroemdste Indische landgenooten overtuigd te zijn geworden. Althans, tot onze innige vreugde, vernemen wij de benoeming tot Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw van den heer C. F. WINTER Senior. Na al hetgeen wij over dien uitstekenden geleerde hebben gezegd; na den gedurigen aandrang tot deze benoeming in dit Tijdschrift, — zullen wij wel niet behoeven te verklaren, hoe zeer wij deze onderscheiding als reeds lang en dubbel verdiend beschouwen. Groote waarde hechten wij in den regel niet aan ridderorden; ze zijn tot niet veel meer dan speelgoed en klatergoud verlaagd, door de wijze, waarop men met haar is omgesprongen; maar er zijn bijzondere redenen, die wij reeds meermalen ontwikkelden, waarom wij op *deze* benoeming aandrongen.

De benoeming vereert den heer WINTER, maar vereert niet minder de orde. Moge hij er nog lang een sieraad van blijven!

Men weet, dat na drie expediën, die millioenen schats en stroomen bloeds hebben gekost, met de vorsten van Bali, die wij bestreden, eene overeenkomst is gesloten, welke ons noch eenige schadevergoeding noch eenige bate voor de toekomst aanbragt. Op de kracht van dat verdrag leunende, schijnt men langzamerhand weder te zijn ingeslapen; althans van Bali, dat eenige jaren zulk een groote rol speelde in de bemoeijingen van het Nederlandsche Gouvernement, is in lang niets meer vernomen.

En wat was het leidende beginsel van het met Bali gesloten verdrag bij het Nederlandsche Gouvernement? De Minister van Koloniën leert het ons: „Het oogenblik" zegt hij „was gekomen, om den staat van Bali zoodanig te regelen, dat hij meerder waarborgen van duurzaamheid aanbood. Men meende daartoe beter te zullen geraken door eene *versterking der vorsten*, die onze zijde hadden gekozen, ten koste van hen, die voor de tweede maal zich tegen ons gezag hebben verzet, dan door eene dadelijke in bezitneming en vestiging."

Het schijnt dus dat men maar te kiezen had — dadelijke bezitneming en vestiging òf al wat men verlangde! Men gaf de voorkeur aan „eene versterking der vorsten, die onze zijde hadden gekozen, ten koste van hen, die voor de tweede maal zich tegen ons gezag hadden verzet." En op welk eene wijze voerde men dit uit?

De Minister geeft ons ook hieromtrent inlichting. „In de plaats der heffing van eene oorlogschatting, trad de geheele verbeurdverklaring der rijken van Bleling en Karang-assem. Het eerste wees men toe aan den

vorst van Bangli, een trouwen bondgenoot, — het laatste aan den vorst van Mataram of Lombok. De redoute van Bleling, wier doel was vervallen, brak men op."

Men had dus ook eene oorlogschatting kunnen heffen, maar men vergenoegde zich daar niet mede; neen! de rijken van Bleling en Karang-assem werden verbeurd verklaard! Nu, dat was natuurlijk veel voordeeliger. Beide hebben rijke gronden en eene nijvere bevolking; ze zijn dus vrij wat meer waard dan de som, die men als oorlogschatting had kunnen opleggen; men had groot gelijk het geheel te nemen voor een klein gedeelte; daar is de Nederlandsche schatkist wel bij gevaren!

Maar onmiddelijk ontneemt de Minister ons deze illusie weder, waarin hij ons gebragt heeft. „In de plaats der heffing van eene oorlogschatting, trad de geheele verbeurdverklaring der rijken van Bleling en Karang-assem" — doch ze werden verbeurd verklaard, niet ten voordeele van Nederland, maar van de vorsten van Bleling en Lombok! Indien dus de Minister gezegd had: „in de plaats der heffing van eene oorlogschatting kregen wij ..... niets!" dan had hij zich korter uitgedrukt.

En wie waren nu die vorsten, aan wie men die „verbeurd verklaarde rijken" gaf? Den vorst van Bangli noemt de Minister „een trouwen bondgenoot;" van dien van Karang-assem zegt hij niets. Wij zullen voor het tegenwoordige alleen herinneren, dat hij onder den overwegenden invloed staat van eenen Engelschman, den heer KING, die zijn eerste minister en zijn generalissimus is, en die nog niet getoond heeft, dat hij de toenemende uitbreiding van de magt zijner landgenooten in den archipel ongaarne ziet!

Deze regeling der zaken op Bali biedt, volgens den Minister, „meer waarborgen van duurzaamheid" aan. De jongste tijdingen bevestigen echter deze verklaring van den Minister niet. Op nieuw zijn onlusten op Bali uitgebroken, en wel van dien aard, dat het Nederlandsche Gouvernement er in betrokken is. Er heeft zich algemeen eene geneigdheid op dat eiland geopenbaard, om de politieke regeling van 1849 te verbreken — en het brandpunt dezer verwikkelingen schijnt juist bij den vorst van Lombok, wiens generalissimus de Engelschman KING is, gezocht te moeten worden. Wel houdt men den waren stand van zaken nog geheim, gelijk ons Gouvernement dat altoos doet, maar toch meenen wij uit zekere bron te weten, dat een stoomschip naar Karang-assem en Bangli is gezonden, om de vorsten, aan wie deze rijken in 1849 zijn afgestaan, ernstig te waarschuwen tegen het verbreken der traktaten, met bedreiging van in dat geval de kracht onzer wapenen te zullen gevoelen. Te Batavia liep bovendien het gerucht van eene aanstaande expeditie naar Bali.

De Minister van Koloniën zal, getrouw aan zijne gewoonte, van deze verwikkelingen niet gewagen, vóór zij zulk eene hoogte hebben bereikt, dat geheimhouding niet meer mogelijk is. Maar nu reeds durven wij, op grond van het berigte, twijfelen aan de „waarborgen van duurzaamheid," die, volgens den Minister, de nieuwe regeling der zaken op Bali zou onderscheiden.

Wat wordt er met opzigt tot Nederlandsch Indië gevorderd?

De Indische bezittingen het eigendom zijnde van den Staat, heeft het Rijk bij haren voorspoed en bloei hetzelfde belang, als ieder eigenaar om zijn eigendom in eenen voordeeligen en winstgevenden staat te houden. Verwaarloost hij het, *zoo handelt hij als een dwaas.*

Mr. P. MERKUS,
Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië. 1844.

I.

In het tijdvak van 1811—1816, toen de Engelschen in het bezit waren van Nederlandsch Indië, werd op Java het stelsel der voormalige Oost-Indische kompagnie van *verpligte* leverantie van produkten en van *alleen*-handel, verlaten en vervangen door een stelsel dat op het beginsel rustte van eene *onbeperkte* beschikking over de *voortbrengselen van den landbouw* en van *handelsvrijheid.* Het bleef in werking nadat in 1816 de Oost-Indische bezittingen onder het Nederlandsch gezag waren terug gebragt. Naar het beginsel van bevrijding van allen dwang, zou de Javaan vrije beschikking hebben over zijn gewas en over de opbrengst daarvan, behoudens de betaling eener belasting onder den naam van „landrente." In het jaar 1817 en later werden onderscheidene bepalingen vastgesteld tot bevestiging van dit stelsel.

De Nederlandsche kommissarissen, die met de overname der Indische bezittingen en met de regelingen in voormelden milden zin belast waren, worstelden met de ongelegenheden, welke uit gebrek aan betaalmiddelen ontstonden. De overgenomene landskassen waren bijna leedig en uit Nederland hadden zij slechts twee millioen guldens medegebragt.

De inkomsten van het bestuur dekten echter in de jaren 1817, 1818 en 1819 de uitgaven; maar in 1820 bedroegen de uitgaven 25 millioen gulden en de inkomsten nog geene 24 millioen.

Intusschen was de regering in 1819 overgegaan op den Gouverneur-Generaal Baron VAN DER CAPELLEN en vier raden van Indië. De landmagt en koloniale marine waren en werden verder op eenen beteren voet gebragt; de regtsbedeeling en politie naar behooren geregeld; de burgerlijke administratie goed geordend; scholen opgerigt; de vaccine ingevoerd; de

verwaarloosde staat van posterijen, gebouwen en waterstaatswerken verbeterd. Ook was voorzien in het beheer en in de behoeften van al de buitenetablissementen. In het Krawangsche en Cheribonsche werden twee opstanden gedempt. Buiten Java hadden, tot bevestiging van het Nederlandsche gezag, expeditiën plaats in de Molukko's, op Celebes, op Banka en te Palembang op de Oostkust van Sumatra.

Het jaar 1821 kenmerkte zich door het woeden der *cholera morbus* en door de expeditiën tegen de Padries op de Westkust van Sumatra. Het kenmerkte zich vooral door een financieel deficit. De inkomsten van het bestuur bedroegen slechts 21 millioen guldens en de uitgaven weder bijna 24 millioen.

In het tekortkomende werd zoo veel mogelijk voorzien. De in 1817 door Kommissarissen-Generaal, volgens de magtiging van het bewind in Nederland, in omloop gebragte papieren munt, bedragende drie millioenen gulden werd met *één millioen* vermeerderd, en er werden tot een bedrag van *twee millioen* gulden rentegevende promessen uitgegeven. In dezen tijd had de omstandigheid plaats, dat de Algemeene-Secretaris der Indische regering J. C. BAUD zijn ontslag nam en naar het vaderland vertrok. Vermits dit in verband stond met den loop van zaken, en omdat de heer BAUD later een zoo belangrijken invloed op het lot van Nederlandsch Indië gehad heeft, verdient dit hier vermelding.

In 1822 was de regering weder genoodzaakt *een millioen* gulden aan papier en *twee millioen* gulden aan promessen uit te geven. In dat jaar waren de inkomsten geraamd op *vier millioenen* minder dan de uitgaven, ofschoon nader bleek, dat ze bijna geheel tegen elkander opwogen, ongeacht kostbare expeditiën op Sumatra en op Borneo.

Bij de intrede van het jaar 1823, werden de uitgegeven *promessen* met nog *een half millioen* gulden vermeerderd en alzoo gebragt op *vier millioen* en het gebrek aan zilveren spetie deed zich nog knellender gevoelen. Ofschoon de werkelijke inkomsten en uitgaven tegen elkander ook in 1823 nagenoeg opwogen, wendde de regering zich echter tot het ministerie van koloniën, met opening van zaken en bekendstelling, dat minstens *zes millioen gulden zilvergeld* noodig waren, om het evenwigt in den geldsomloop te herstellen. Ook gaf zij te kennen, dat er geen *koperen munt* genoeg in omloop was als pasmunt, en de behoefte daarvan stelde zij insgelijks op *zes millioen* gulden.

Intusschen en in den loop van het jaar 1824, het merkwaardig jaar, waarin de Gouverneur-Generaal Baron VAN DER CAPELLEN de bekende reis deed naar de Moluksche eilanden, en waarin voortdurende expeditiën plaats hadden op Sumatra en op Borneo en ook op Celebes, bood het in Bengalen gevestigde huis van PALMER en C°. zijne diensten aan, om te voorzien in den op Java bestaanden geldnood. Het deed aanvankelijk eene storting van *een millioen* sicca-ropijen en men sloot terstond eene tweede leening tot een gelijk bedrag. Op nieuw werd over den staat van zaken naar Nederland geschreven onder openlegging der belemmeringen en stremmingen, welke door het gebrek aan zilveren munt algemeen ontstaan wa-

ren, en de moeijelijkheden daardoor in 's Gouvernements beheer in het bijzonder te weeg gebragt. Gelijktijdig ontving de regering aanschrijvingen van het ministerie ten einde remises te doen, tot kwijting van de betalingen, die voor Indische rekening in Nederland plaats hadden. Men zond toen wissels van PALMER, tegen afstand van producten.

Men gistte op goede gronden dat Nederland niet bij magte was, om te voorzien in de behoefte aan een klinkend medium in Indië, en daar men die voorziening voor de algemeene belangen volstrekt noodzakelijk beschouwde, besloot de Indische regering om, door bemiddeling van PALMER, eene beleening van 15 millioen aan *spetie* in Bengalen te sluiten, onder tijdelijk verband der bezittingen en inkomsten van Nederlandsch Indië. Tevens werd eene nieuwe uitgifte van promessen gedaan, ten beloope van *één millioen* gulden.

Op de vertoogen van 1823 werd in 1825 antwoord van het ministerie van koloniën ontvangen. Bij dat ministerie was intusschen de heer J. C. BAUD opgetreden als Directeur voor de zaken der koloniën. Het had met de toen opgerigte Nederlandsche Handelmaatschappij een contract gesloten wegens het verleenen van een voorschot van 8 *millioen gulden zilver*, onder verband der Preanger-koffij. Uithoofde echter der kosten van den toen uitgebroken oorlog op Java, de bekende opstand van DIPO NEGORO, was die hulp niet meer voldoende, al ware het geld tijdig ontvangen, 't welk het geval niet geweest is. Intusschen was men op Java met de toegezegde hulp reeds zeer te vreden, ook omdat de leening bij PALMER vervallen was, doordien het bestuur van Bengalen geen verlof wilde verleenen, om aldaar geld te slaan voor Nederlandsch Indië. De geslotene transactie trof bovendien een volledige afkeuring van het Nederlandsch opperbestuur, bij besluit des Konings van 26 Junij 1825 n°. 99. Bijna gelijktijdig werd de aankondiging ontvangen, dat de Indische financiën zouden worden onderzocht en geregeld door eenen Kommissaris-Generaal, den heer DU BUS DE GISIGNIES, die in den aanvang van 1826 op Java aanlandde, met zich brengende de toegezegde hulp van zilver en de aangevraagde *zes* millioen guldens aan koper.

Het tijdvak der regering van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN, 1819—1825, was belangrijk in de bevestiging van ons gezag in Indië, dat alom, sedert eene reeks van jaren, gevoelige schokken had ondergaan en in sommige gedeelten zelfs niet meer werd geëerbiedigd. Het was hoogst gewigtig in de regeling van alle takken van openbare administratie en in die van vele staatsaangelegenheden. Er bestond kennelijk orde en zamenhang in de werking van het bestuur. Maar dat tijdvak was niet bevredigend met opzigt tot de verhouding tusschen 's Gouvernements ontvangsten en uitgaven, noch ook met opzigt tot het circulerend medium. Zulks was het natuurlijk gevolg van de weinige voorzorg van het bewind in Nederland, 't welk het Indisch bestuur, ter ongelegener tijd, had overgelaten aan zijne eigene krachten.

Er bestond echter geen stilstand van particulieren handel en nijverheid.

In het jaar 1818 was te Amsterdam een *maatschappij van koophandel en zeevaart* opgerigt, waarvan de firma VAN RIJCK PREDIGER en C°. te Batavia agent was. Aan deze maatschappij werden door het ministerie van Koloniën crediet-brieven verleend op het Indisch bestuur. Zij zou te Batavia produkten inkoopen op de Gouvernements-verkoopingen en ze betalen met wissels op het moederland. In 1819 kwamen te Batavia 43 Nederlandsche schepen, 62 Engelsche schepen en 50 Amerikaansche schepen, gezamenlijk met een invoerswaarde van omstreeks zes millioen guldens. Bovendien 9 Fransche, 3 Deensche, 2 Portugesche, 1 Russisch en 1 Hamburgsch schip. In 1824 kwamen te Batavia 34 schepen onder Nederlandsche, 24 onder Engelsche en 16 onder Amerikaansche vlag.

Het totaal der *invoeren* bedroeg:

In	1822	*f*	18.100.000
„	1823	„	17.300.000
„	1824	„	13.700.000
„	1825	„	14.300.000

De *uitvoeren* daarentegen bedroegen:

In	1822	*f*	21.000.000
„	1823	„	21.600.000
„	1824	„	16.600.000
„	1825	„	17.800.000

Onder die *uitvoeren* waren begrepen ruim 1.000.000 pikols koffij, 114.000 pikols suiker, 70.000 pikols tabak en 6000 pond indigo.

In Nederland bestond weinig *individuele* geneigdheid, om het hoofd te bieden aan de mededinging, welke men in de vaart en handel op Nederlandsch Indië ondervond. Dit was de oorsprong der oprigting in 1824 van de *Nederlandsche Handelmaatschappij*, die aangemerkt kan worden als te hebben vervangen de in 1818 opgerigte *maatschappij van koophandel en zeevaart*. Het doel was, dat de vrije vaart op Indië voor alle bevriende natiën in stand zou blijven, zoo als dat denkbeeld ook werd uitgedrukt in het bijna gelijktijdig gesloten traktaat tusschen Nederland en Groot Brittannië. Het kapitaal der maatschappij was aanvankelijk bepaald op *twaalf* millioen gulden. De deelneming was echter zoo groot, dat op den eersten dag reeds voor *negen en zestig millioen gulden* was ingeschreven. Het kapitaal werd nu vastgesteld op 33 *millioen* gulden, waarvan Koning WILLEM I de renten ad 4½ pCt. waarborgde. De raad van Indië MUNTINGHE, destijds in Nederland aanwezig, werkte krachtdadig mede tot het in stand komen dezer vereeniging. Hij was lid der kommissie welke de artikelen van overeenkomst zou ontwerpen. De heer J. C. BAUD was daarbij secretaris. Eerstgenoemde stelde op den voorgrond, dat de maatschappij niet moest strekken om de Indische bevolking *tot slaaf te maken van den handel*. Bij de artikelen van overeenkomst werd dan ook bepaald, dat zij geene uitsluitende regten zou hebben; dat haar voornaam oogmerk zijn zou, om de wederkeerige betrekkingen van Nederland en Nederlandsch Indië te bevorderen door vestiging en uitbreiding van vaart en handel. Het berigt

der oprigting van eene Handelmaatschappij, verwekte bij den handelsstand te Batavia nogtans een aller ongunstigsten indruk, want men voorzag dat zij zou worden het middenpunt van *regerings-operatiën* *).

De Kommissaris-Generaal DU BUS bragt in Indië veel toe tot herstel van zaken bij het Gouvernement. De ontvangsten en uitgaven bragt hij, door een uiterst naauwgezet beheer en door de geldelijke hulp uit Nederland, in betere evenredigheid. De promessen en het papieren geld werden grootendeels ingetrokken. De Nederlandsche gulden werd tot standpenning verklaard, en, door de oprigting der Javasche bank en het doen circuleren harer billetten, werd de geldsomloop op beteren voet geregeld. Vooral de landbouw, inzonderheid de teelt van producten voor Europa, werd zeer krachtig door hem opgebeurd en aangemoedigd.

De particuliere *invoeren* bedroegen gedurende zijn bestuur, 1826—1829, *f* 66.400.000 en de particuliere *uitvoeren f* 65.700.000.

Onder de *uitvoeren* waren begrepen 1.436.000 pikols koffij, 150.000 pikols suiker, 87,000 pond indigo en 46,000 pikols tabak.

Er was in alle opzigten een moeijelijke strijd gestreden. De geldverslindende Javasche oorlog stond tevens te eindigen. Ongetwijfeld zouden Indië en Nederland eerlang vruchten plukken van de zorg en het beleid van den heer DU BUS, op de gelegde grondslagen van *vrijen handel en industrie.* Wil men billijk zijn, dan moet de gewigtige waarheid niet worden uit het oog verloren, dat er een tijdvak was aangebroken van algemeene rust en vrede in Indië, van orde in 's lands financiën, van beteren geldsomloop, van opbeuring van nijverheid, handel en vaart. Toen eerst zou het *mogelijk* geweest zijn, het aangenomen stelsel in zijne ontwikkeling te leeren kennen. Maar daartoe is geen tijd gelaten. Het ministerie van koloniën in Nederland wilde *geld* hebben uit Indië en dat ontving men nog niet; integendeel men had Indië geldelijk moeten ondersteunen, 't geen natuurlijk was. Nederland liet Indië bijna geheel aan eigene krachten over; die krachten schoten te kort door zamenloop der omstandigheden. Men moest dus later doen, wat men vroeger verzuimd had.

Het ingevoerde stelsel, had eerst dan kunnen worden beoordeeld, wanneer het tijd had gehad om te gedijen. Men wachtte dit niet af. Men *veroordeelde* te midden der ontwikkeling, beter nog: *op het oogenblik zelf dat die ontwikkeling voor de deur stond.*

II.

Het in 1830 opgevolgd bestuur van den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH trad in, vergezeld van de Belgische omwenteling.

Die omwenteling bragt Nederland in eenen bijzonderen toestand.

Toen bestond nog meer drangreden dan er reeds was, om Indië, ten behoeve van het moederland, geldproductief te maken.

---

*) De inlanders noemden haar terstond *„de kleine compagnie,"* als wilden zij daardoor te verstaan geven, dat de tijden der voormalige O. I. *compagnie* stonden te herleven.

De algemeene handel in het moederland was in kwijnenden staat. De oprigting van de Nederlandsche Handelmaatschappij had tot dus ver haar doel gemist. De regering, die haar in 't leven had geroepen, meende haar te moeten ondersteunen. Indië werd daaraan door de regering dienstbaar gemaakt, zoo als de handelsstand in Indië voorzien had.

Alles werkte mede. Java was afgemat door den oorlog; het was tot rust gekomen. De gouvernements-landen waren er met vier vruchtbare provinciën vermeerderd. Het gelukkig einde van den oorlog met DIPO NEGORO had het Nederlandsch gezag bovendien alom bevestigd. De onafhankelijke Javasche vorsten waren onschadelijk geworden; de gouvernements inlandsche regenten kleefden ons aan; 's lands geldmiddelen waren geordend, het openbaar crediet gevestigd.

Was in Nederland, reeds tijdens het bestuur in Indië van den heer DU BUS, twijfel ontstaan omtrent de te volgen beginselen, de heer VAN DEN BOSCH deed nu, in overeenstemming met den direkteur der koloniën J. C. BAUD, tegen het gevoelen van den Minister ELOUT, doch gerugsteund door Koning WILLEM I, zonder eenig overleg met de Staten-Generaal, de schaal overslaan naar den weg, die, op het spoedigste, door eene krachtige ontwikkeling van het produktief vermogen van Java, regtstreeksche voordeelen bezorgen kon aan de schatkist van het moederland.

Aan de bereiking van dat oogmerk werd dadelijk na zijne komst in Indië gearbeid, ongeacht de vroeger ingevoerde, in 1815 *door het opperbestuur voorgeschrevene*, milde beginselen. Men vroeg er niet naar, wat, bij de verbeterde omstandigheden, de verdere toepassing van die beginselen in de toekomst beloofde; men bepaalde zich bij de daadzaak, dat er voor Nederland geene regtstreeksche vruchten van geplukt waren, en die daadzaak deed van het verledene tot het toekomende besluiten.

Onder het bestuur van den heer DU BUS was een feil begaan. Er waren zes millioen gulden aan koperen duiten in omloop gebragt, 't welk schade deed aan de zilver-cirkulatie. Daarop werd niet terug gekomen. De waarschuwing, dat het cirkulerend medium van Java op nieuw dreigde te ontaarden, werd in den wind geslagen.

Naar gelang voorts der reusachtige ontwikkeling en uitbreiding van het kultuurstelsel, door den heer VAN DEN BOSCH ingevoerd *door de kracht van 's gouvernements gezag over de bevolking van Java*, ontstond dáár in 's lands kassen van lieverlede zeer groote behoefte aan geld, en in die behoefte werd voorzien door de uitgifte van nog grooter massa's, uit Nederland ontboden en op Java geslagen, min wigtige *koperen* duiten en van koper representerend *papier*. De nadeelige gevolgen van dat stelsel bleven voor Indië niet achter en deden zich op Java vooral gevoelen toen, eerst de heer VAN DEN BOSCH en daarna in 1836 de heer BAUD, die in 1832 ter ondersteuning van den heer VAN DEN BOSCH naar Java was gezonden, naar het vaderland waren teruggekeerd, en de regering in Indië op hun bevel geheel moest ophouden met het verkoopen van produkten op Java, en alles, door de Nederlandsche Handelmaatschappij, moest verzenden naar

Nederland. De handel in Indië was toen vernietigd. Amerikaansche spetie werd er niet meer aangevoerd. In 's lands kassen ontstond zoo groot gebrek, dat men, als de oogst daar was, niet meer wist hoe men de bevolking voor de geleverde produkten betalen zou. Gedurende 1837 en 1838 verdween ook al het zilver der Javasche bank, en deze moest in 1839 ophouden hare billetten te honoreren.

Toen ontstond overgroote belemmering bij het gouvernement, bij de Javasche bank, bij den handel. De ontevredenheid over het zoo ongehoord opofferen der Indische belangen was algemeen, en men vreesde hevige terugwerking van die veronachtzaming op de belangen van het moederland. Desniettemin werd voortgegaan met het meer en meer uitbreiden van het kultuur-systeem van den heer VAN DEN BOSCH, en de oorzaak van den neteligen staat van zaken in Indië dus verergerd.

Het laatste gedeelte van dit tijdvak van 1830—1840 ontwikkelde, in Indië en in Nederland, eene allengs veldwinnende veroordeeling van het aangenomen koloniale stelsel. Men herinnere zich de vertoogen, tegen het begunstigen van de Nederlandsche Handelmaatschappij ingeleverd, den openlijken tegenstand in der tijd van den raad van Indië MERKUS, de ververvolging, die hij daarvoor had ondergaan en die oorzaak was van zijn vertrek naar het vaderland in 1836, de intrekking, na het vertrek uit Indië van den heer BAUD, van den geheelen Raad van Indië als stemhebbende leden des bewinds, en het stellen daarentegen van den Gouverneur-Generaal onder de knellende voogdij van de Ministers van Koloniën, de heeren VAN DEN BOSCH en BAUD. Toevallige oorzaken droegen bij tot algemeene ontevredenheid. Het bestuur in Indië, dat zich krachteloos gevoelde, gedoogde een vroeger niet gekende fiscaliteit, en deze deed geboren worden spanning en wrevel bij hooge ambtenaren. Drie leden van den nieuwen adviserenden Raad van Indië, de heeren VAN SEVENHOVEN, RELJNST en NAHUIJS VAN BURGST, volgden het voorbeeld van den heer MERKUS. Zij onttrokken zich aan de zaken door verloven naar Nederland. Andere hooge ambtenaren volgden dit voorbeeld: de heeren RIESZ, VAN NES, VALCK, CORNETS DE GROOT, VAN DER VINNE, DU PUJ en meer. Het was ook in dezen tijd, dat in Indië zich deden gevoelen de uitsluitingen, door het in werking brengen van, door den heer BAUD uitgedachte, nieuwe regelen omtrent het ambtenaars radicaal.

Elk officiëel stuk, hetzij van de bankdirektie, hetzij van den Raad van Financiën, hetzij van den Raad van Indië, zelfs de brieven van den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Koloniën, droegen, op de een of andere wijze, in meer of min sterke bewoordingen, blijken van afkeuring. De dagbladen in Nederland gaven er de weerklank van. In den boezem van het Departement van Koloniën openbaarde zich dezelfde geest, nadat de minister VAN DEN BOSCH afgetreden en door den minister BAUD vervangen was. Ook in de Tweede Kamer der Staten-Generaal begonnen zich stemmen te verheffen. De heer BRUCE was in 1840 een der eerste tegenstanders van het Ministerie van Koloniën, met opzigt tot de uitleg-

ging, welke aan art. 60 der toenmalige Grondwet gegeven werd. 's Lands ambtenaren op Java waren door het kultuurstelsel ten eenenmale gedemoraliseerd, door geldzucht ontevreden gemaakt. Het streven was, om in het bezit te komen van winstgevende kultuur-ondernemingen of van posten bij het binnenlandsch bestuur, welke, onder den naam van kultuur percenten, emolumenten opleverden, ten koste van den arbeid des Javaans.

Op het einde van dat tijdvak, of kort daarop, werd het uitgeven van meer suiker-kontrakten op Java, op last van het Ministerie van Koloniën, gestaakt, niet alleen uit hoofde der verliezen door het Gouvernement, achtereenvolgende, op de suiker-kultuur geleden, maar ook *ten einde aan de Javasche bevolking geene meerdere lasten op te leggen dan reeds gebleken was raadzaam te zijn.*

Toen ook begon er sprake te komen van staking der uitzending naar Java van de massa's *minwigtige koperen duiten voor de betaling der produkten aan de bevolking.* Het was als begon de minister BAUD te twijfelen en te vreezen voor de gevolgen van het stelsel van VAN DEN BOSCH.

Toen ook trok het de aandacht, dat op Java agenten van het Nederlandsch bijbelgenootschap werkzaam waren, dat gepoogd scheen te worden *om de Javanen tot het Christendom* te brengen, waarvan vooral in 1826 door het bestuur in Nederland zelf de kiem werd gelegd, door de uitzending van den afgevaardigde van het Bijbelgenootschap, den heer GERICKE, en in 1840 van den heer VAN DER VLIS, voor het aanleeren van de Javaansche taal en de vertaling van den Bijbel in die taal.

Vele Indische belangen leden reeds destijds gevoelig, door de toepassing van den door het opperbestuur aanbevolen regel, *om de meest mogelijke spaarzaamheid te betrachten*, om elke uitgaaf te toetsen aan de vraag *of ze onvermijdelijk noodzakelijk was in de volle beteekenis van het woord.* Het behoeft naauwelijks gezegd te worden, dat op Java, om niet van de buiten-établissementen te spreken, *die reeds vroeger veroordeeld waren om aan zich zelf te worden overgelaten*, bij de snelle en buitengewone ontwikkeling van 's Gouvernements kultuur-administratie, in alle deelen van het beheer behoefte ontstond aan meerdere hulp, die nogtans onthouden werd; dat daaruit ontstond een gebrekkig toezigt, ja verwaarloozing. In zeer vele aangelegenheden ontstond gemis aan kontrôle, aan wetenschap, — maar alles stuitte af op het *batig slot* voor 't moederland.

Het was in Indië bekend, hoe de Gouverneur-Generaal, ongeacht de meest mogelijke produktie, die van jaar tot jaar vermeerderde op bevelen van het ministerie, door dat ministerie onophoudelijk gekweld werd door allerlei aansporingen en aanmerkingen, ten doel hebbende om hem geheel afhankelijk te maken van het in 's Gravenhage gezeteld gezag. Ernstige vertoogen werden daartegen herhaaldelijk door den Gouverneur-Generaal DE EERENS ingebragt, ook ter aantooning, hoe de belangen in Indië leden door te hooge opvoering der lasten en te ver gedreven onthouding van middelen. Niets daarvan mogt echter baten. Het Indisch bestuur bleef gedwongen tot de grootst mogelijke uitkeeringen en daarentegen tot

het betrachten, voor Indië zelf, der grootst mogelijke karigheid; en om de geadministreerden, tegen beter weten aan, te noodzaken, om zich te bekrimpen en te behelpen, waren hatelijke en strenge maatregelen gedurig noodig. Zoo werd in Indië door het vigerende stelsel ontevredenheid gezaaid en vermeerderd.

Men vergete al deze Indische grieven en omstandigheden niet, bij de beoordeeling van de tegenwoordige oppositie tegen het koloniale bewind. Deze is slechts een vervolg, meestal uitgaande van andere personen, doch om dezelfde oorzaken, zich onderscheidende door meer openbaarheid, het natuurlijk gevolg van halstarrig vasthouden, zoo lang de oppositie zich deed hooren nog slechts in besloten muren en alleen naar buiten werkte door uitlekking van 't geen daar plaats had. Het is een bewijs van groote trouw der Indische ambtenaren, dat zij zoo lijdelijk gebleven zijn de werktuigen van het alles overtreffende stelsel van uitputting en uitzuiging. Zij gehoorzaamden, maar waren vervuld met wrevel en weemoed.

III.

De heer MERKUS werd in 1841 geroepen tot de functiën van Gouverneur-Generaal. Nevens den raad van Indië stond de heer KRUSEMAN hem als Direkteur-Generaal van financiën ter zijde. Gewigtige beraadslagingen bij de Indische regering, over den staat van zaken, gaven aanleiding tot een nieuw initiatief van hare zijde in 1843. Het muntstelsel werd, als de thermometer van alles, tot grondslag genomen van vertoogen bij het ministerie van koloniën.

Eene geldleening in het moederland ten behoeve van Nederlandsch Indië, tot een bedrag van minstens *twintig millioen gulden*, tot herstel der door den heer VAN DEN BOSCH verdrongen zilver-cirkulatie, die er vroeger ofschoon gebrekkig evenwel bestaan had, en er ook onvermijdelijk is in het algemeen belang, werd ernstig aanbevolen. Maar daaraan viel niet te denken, want er kon geen waarborg hoegenaamd worden aangeboden. Alle produkten van Java waren door den heer VAN DEN BOSCH verbonden aan de Handel-maatschappij, en alle territoriale bezittingen en inkomsten van geheel Indië aangewezen als onderpand voor de millioenen, welke in 1836 en later gebragt werden in het debet van Indië, waarvoor Indië jaarlijks *negen millioen acht maal honderd duizend gulden* aan renten in de Nederlandsche schatkist moet storten, boven en behalve het *zoogenaamd batig slot der Indische rekening*. Men nam toevlugt tot palliativen en daaraan werden boekdeelen schrifts toegewijd. Van alle zijden ontstonden konsideratiën, memoriën en adviezen; 't was geen gemakkelijke zaak; iets gezonds kon er nooit uit geboren worden.

Die palliativen werden in 1846 besloten door de invoering op Java van het recepissen-stelsel van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, 't welk thans nog bestaat. Deze maatregel genas de kanker niet, welke aan de welvaart van Indië knaagde. De minister BAUD heeft dien maatregel niet durven

goed noch afkeuren. Eene koninklijke bekrachtiging is er niet op gevolgd.

Zoo loste zich het tijdvak van 1841—1846 op in voortduring van het kwaad, in aanwending van palliativen om het te temperen. De openbare meening was intusschen meer en meer ontwaakt, gesterkt en krachtiger geworden door het initiatief van de Indische regering. Het moet herinnerd worden, dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal, vooral in dit tijdvak, begon te twijfelen aan de deugdelijkheid van het ingevoerde stelsel; dat in den boezem dier Kamer luide stemmen opgingen om te verlangen, dat de Indische regerings-beginselen zouden worden herzien; dat het regeringsreglement voor Nederlandsch Indië zou worden vastgesteld *door de wet.*

Te regt zeide in 1848 de heer THORBECKE in zijne „Bijdrage tot de herziening der grondwet": „Intusschen vormde zich *sedert* 1840, in en buiten de Staten-Generaal, eene *van jaar tot jaar in magt toenemende overtuiging*, dat de rijks wetgever ook ten aanzien der koloniën pligten had te vervullen. Zij trad het Gouvernement, bij de raadpleging over de begrooting en wanneer de jaarlijksche staten van koloniale ontvangsten en uitgaven ter spraak kwamen, telkens te gemoet."

IV.

De nieuwe Grondwet van 1848 schrijft voor: „ de reglementen op het beleid der regering in de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen, worden door de wet vastgesteld." De heer J. C. BAUD, die den heer VAN DEN BOSCH in 1840 als Minister van Koloniën had vervangen, hield op minister te zijn. Hij had, vóór zijn aftreden en nog naar het schijnt in het vol vertrouwen op zijne kracht tot handhaving van het bestaande, het gevoelen van den Gouverneur-Generaal gevraagd over de in het regerings-reglement te brengen wijzigingen, *ten gevolge der vaststelling van nieuwe wetboeken voor Nederlandsch Indië.* Alleen uit dit oogpunt konden wijzigingen bij hem ingang vinden. Zijn tijdelijke opvolger ontving het daarop door den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN ontworpen nieuwe regerings-reglement, waarin, getrouw aan den minister dien hij toen nog in betrekking waande, de bestaande beginselen gehuldigd werden. Dit strookte niet met de bedoelingen van het nieuwe ministerie, en de Gouverneur-Generaal werd gelast, om het gevoelen in te winnen van den raad van Indië.

Van die gelegenheid werd door den raad van Indië gebruik gemaakt, *om op mildere beginselen aan te dringen.* Een door dien raad ingezonden ontwerp werd in 1850 naar Nederland gezonden, *voorzien van de kritiek van den Gouverneur-Generaal.* Het was toen reeds in Indië bekend, dat de nieuw opgetreden minister PAHUD de beginselen van den heer J. C. BAUD aankleefde. De Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN kon dus zonder gevaar aan zijne eenmaal ontwikkelde denkbeelden vasthouden. Tijdens het ministerie PAHUD werd het reglement ontworpen, dat in 1851 den Staten-Generaal werd aangeboden.

De strekking daarvan zullen wij niet ontleden, maar hier inlasschen twee gedeelten der redevoering van den gewezen Minister J. C. BAUD, in de zitting der Tweede Kamer van de Staten-Generaal van den 22sten Junij 1844, omdat daaruit de, door de heeren ROCHUSSEN en FAHUD aangekleefde, zienswijze en denkbeelden van dien staatsman blijken.

I. „Voor *slavenkoloniën* past alleen het *éénhoofdig* regeringsstelsel, zich ten doel stellende, om, behoudens algemeene beginselen van regtvaardigheid, aan allen, van welken stand of kleur, ondergeschiktheid in te scherpen aan het gevestigd gezag.

„De *blanke minderheid* moet zich dit laten welgevallen, als het eenige middel om met gemak te worden gehandhaafd tegenover de overgroote *zwarte meerderheid*. Het plaatsen van zulk eene maatschappij onder den invloed eener vertegenwoordigende vergadering, zou heillooze gevolgen hebben.

„En dit alles is grootendeels ook waar omtrent die klasse van koloniën, waartoe Nederlandsch Oost-Indië behoort. Dit zijn meerendeels *wingewesten*, die, toen zij voor onze wapenen of voor onze staatkunde moesten bukken, reeds gevestigde rijken waren, met eene talrijke bevolking, ver gevorderd in beschaving, gehecht aan hare godsdienstige en maatschappelijke instellingen en aan hare voorvaderlijke wetten en herkomsten. Dáár zou de voortplanting der staatkundige begrippen, die in het moederland heerschen, de ongerijmdheid zelve zijn . . . Dáár is het *éénhoofdig* regeringsstelsel vooral op zijn plaats. Al wat de kracht en de eenheid van dat stelsel zou kunnen breken, moet zorgvuldig worden geweerd. De Europeanen, die er zich gevestigd hebben, moeten het voorbeeld geven van eene gehoorzaamheid en eene onderwerping aan het gevestigd gezag, welke de volstrekte voorwaarden zijn van het behoud der rust en der orde, waarbij allen, maar vooral zij, belang hebben. Zal echter dat koloniaal gezag zich behoorlijk kwijten van zijne moeijelijke taak, dan behoort het opperbestuur in het moederland, van hetwelk het zijne indrukken ontvangt, almede te berusten op het beginsel van *éénheid*. Verlaat men dezen weg, verbreekt men deze onderlinge overeenstemming van grondslagen, dan zal het koloniaal gezag zijn klem verliezen, en de regeringsbeginselen, van welke het in stand blijven van Nederlands heerschappij in Indië afhangt, zullen verdrongen worden door de begrippen, welke zich in den moederstaat gedurig afwisselen.

II. „De graaf VAN HOGENDORP wil in onze Oost-Indische bezittingen het beginsel van *vrijen landbouw*, ook in het belang van het moederland, hebben gehandhaafd. Dat denkbeeld van vrijen landbouw stond op den voorgrond bij het weder in bezit nemen dier bezittingen van onze zijde, in 1816. De Engelschen hadden dat stelstel, tijdens de uitoefening van hun gezag, voorgestaan. Het scheen zoo bevredigend voor het gezond verstand, dat de eerste gezonden Nederlandsche kommissarissen-generaal daaraan hun zegel hechtten *). Wat waren intusschen de praktische gevolgen daarvan? Geene andere dan deze, dat, ware men er niet schier gelijktijdig van teruggekomen, er weldra op Java geene koffij- noch suiker-kultuur meer zou bestaan hebben, en de rijstbouw schier de eenige kultuur van het eiland zou zijn gebleven.

„Het is voornamelijk in de bestaande regeling van den grondeigendom op Java en in de inrigting der dorpshuishouding, dat de oplossing dezer verschijnselen moet gezocht worden. Het land behoort op Java aan den vorst, maar de ontginners hebben er het vruchtgebruik van, behoudens de betaling van zekere schatting en de prestatie van zekere diensten. Het algemeen voorwerp der vrije kultuur is de rijst; slechts die velden worden in het algemeen daarmede beteeld, welke naar den wil des landbouwers kunnen worden onder water gezet en weder afgetapt. De bijzondere gesteldheid van den grond brengt mede, dat de beschikking over het water niet anders kan verkregen worden dan door de gezamenlijke krachtsinspanning van velen, want daartoe zijn waterwerken noodig, soms van grooten omvang, die de Javanen met bewonderenswaardige scherpzinnigheid en beleid weten aan te leggen. Dat graven van kanalen, dat opwerpen van dammen en waterkeeringen, kan niet anders plaats hebben dan door gemeenschappelijken arbeid. Van daar, dat er zich van vroege tijden af gemeen-

*) Kommissarissen-generaal waren, volgens hunne instruktie, *verpligt* om een liberaal stelsel in te voeren.

schappen van landbouwers moesten vormen, die gezamenlijk de akkers bebouwbaar maakten, welke alzoo werden eene gemeenschappelijke aanwinst.

» Wanneer de bevolking zoo groot is en het besproeibare land zoo weinig uitgestrektheid heeft, dat niet ieder huisvader een eigen rijstveld kan bezitten, dan gebruikt elk ingezeten het veld bij beurtwisseling, of wel er heeft jaarlijks eene nieuwe verdeeling plaats, onder al de regthebbenden. Maar er bestaat nog eene andere bijzonderheid die hier van invloed was.

» Van oudsher bragten de landswetten mede, dat elke gemeente verantwoordelijk was voor de misdaden op haar grondgebied begaan. Was een reiziger beroofd, of een man vermoord, de gemeente was verpligt, om aan den beroofden of aan de bloedverwanten der vermoorden schadeloosstelling te verleenen. Bij dat stelsel van politie was het noodig, dat het geheele land verdeeld werd onder de gemeenten, en die verdeeling heeft zulke diepe wortelen geschoten, dat thans nog elk dorp, behalve zijn bebouwden grond, in gebruik heeft eene, wel niet beschrevene, maar evenwel onder de belanghebbenden bekende uitgestrektheid woeste gronden. Het zijn gemeente-gronden, van soortgelijken aard als men die nog in sommige gedeelten van ons vaderland vindt. Hoe kon nu bij zulke inrigtingen, waaronder het individuëel landbezit niet bekend is, en waardoor aan den geheelen landbouw het aanzien van eene gemeenschappelijke industrie is gegeven, een stelsel van vrijen landbouw ten gevolge hebben de produktie van koloniale voortbrengselen voor de Europesche markten? Welk individu zou, in de Javaansche dorpen, door eigenbelang aangespoord zijn geworden, om, bijvoorbeeld, koffij aan te kweeken op gemeente-gronden, aan allen toebehoorende? Welke nieuwe kultuur was onder zulke instellingen mogelijk, wanneer de regering de initiative niet nam en hare bevelen niet gaf aan de dorpsbesturen?

» Overal waar het stelsel van geheel vrije beschikking over tijd en vlijt werd gehandhaafd, werd er dan ook geen koffijboom geplant, en het was alleen dáár, waar al dadelijk van de afgekondigde beginselen werd afgeweken, dat er voortbrengselen voor de Europesche markten werden gekweekt. Toen naderhand, onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH, werd aangevangen om de kultuur op Java eene krachtige uitbreiding te geven, was de goede uitslag dier maatregelen alleen mogelijk, omdat men, in tegenspraak met de leer van den Graaf VAN HOGENDORP, het denkbeeld van *vrijen landbouw* al spoedig had laten varen, en bij de Javaansche *gemeentebesturen* de gewoonte had levendig gehouden, om aan den gemeenschappelijken arbeid hunner ingezetenen *de rigting te geven door de regering verlangd.* Van dat stelsel plukken wij thans de vruchten. Het *is een systema van verpligte kultuur*, gegrond op de Javaansche instellingen, en tegen eene betaling, *die onder de massa des volks welvaart verspreidt.* Dat millioen pikols koffij, die acht maal honderd duizend pikols suiker, en die andere produkten, die Java thans *in den schoot van het moederland* uitstort, zouden niet bestaan, wanneer het den Graaf VAN HOGENDORP mogelijk ware geweest om zijne begrippen te doen zegevieren.

» Niet beter is het gelegen met het stelsel van *geheel vrijen kolonialen handel*, door den Graaf VAN HOGENDORP aangeprezen. Onder zulk een stelsel vallen de produkten grootendeels, aan den vreemdeling toe, om de eenvoudige reden, dat zijne schepen, het voordeel van uitvrachten genietende, hetgeen met de onze het geval niet is, de retouren kunnen inladen tot evenredig lagere vrachten.

» Dit is geene loutere theoretische bespiegeling. Dadelijk na het weder in bezit nemen van onze Oost-Indische koloniën in 1816, heeft men het stelsel van *vrijen handel* met dat van *vrijen landbouw* afgekondigd. Al de Gouvernements-produkten werden in Indië verkocht. De ondervinding leerde weldra, dat onze in ongunstige omstandigheden geplaatste scheepvaart, met die van andere natiën niet kon mededingen in het vervoeren der produkten. Het was in 1823 zoo ver gekomen, dat bijna geene Nederlandsche schepen meer op Indië voeren. Men meende een korrektief te vinden in de oprigting der Nederlandsche Handelmaatschappij, maar de uitslag was geheel anders dan men verwachtte. De Handelmaatschappij leed dezelfde verliezen, die de bijzondere reeders reeds vroeger hadden ondervonden, maar op eene grootere schaal. De vreemdeling kon voor de produkten, die hij op Java kocht, juist zoo veel hooger prijs besteden dan wij, als *zijne* vrachten lager waren dan *de onze.* De Handelmaatschappij moest daardoor duurder inkoopen en verkocht met verlies. Eerst toen zag men de ware oorzaken der kwaal in; en toen vervolgens in 1832 eene groote ontwikkeling aan de produktie

werd gegeven, en men die bestemde, *om het geldelijk overschot der koloniale administratie* naar Nederland over te maken, werden die *meerdere produkten* aan den vrijen handel onttrokken. Men verkocht ze niet meer op Java, maar vervoerde ze, als het eigendom van den lande, met Nederlandsche schepen naar Nederland. Het door den Graaf VAN HOGENDORP aangeprezen stelsel van *vrijen handel* bleef dus alleen in wezen met opzigt tot de *partikuliere produktie;* en dat stelsel heeft ook nu ten gevolge, dat het grootste gedeelte van die produk- *aan de vreemde scheepvaart ten deel valt.*

„Wanneer ik, Edel Mogende Heeren, de inmenging der wetgeving in koloniale zaken wraak, hoor ik mij reeds wijzen op het voorbeeld van Engeland, alwaar die inmenging gebruikelijk en echter niet hinderlijk schijnt. Het eerste geef ik toe, maar het laatste niet. In Engeland, waar de monarchie een zoo groote overeenkomst heeft met eene republiek, bepaalt geene geschrevene Grondwet de regtstreeksche inmenging van het Parlement en de wetgeving der koloniën, maar die inmenging bestaat daadzakelijk, omdat het Parlement zich aldaar met alles inlaat. Maar wat zijn daarvan de gevolgen? Zij zijn, gelijk door voorbeelden te staven is, van dien aard, dat deze bemoeijenissen reeds lang de afscheuring der koloniën zouden hebben na zich gesleept, zonder Engelands kolossale magt. De navolging hiervan is derhalve voor een klein volk niet aanlokkelijk. Het Britsche rijk in Indië is wel is waar, in weerwil van zulke verkeerdheden, *gestadig toegenomen*, maar die aanwas ziet meer op uitgestrektheid van gebied, *dan op inwendige welvaart.* Hindostan is het land der tegenstrijdigheden; naast het bestuur, *even autokratisch* als dat van Nederlandsch Indië, en veel *minder billijk* dan dit laatste *jegens de inlandsche bevolking*, naast zulk een bestuur staat eene vrije drukpers, die alle onderwerpen van algemeen belang even vrij ter toetse brengt als in het moederland. Wat de gevolgen zullen zijn van deze *anomaliën*, zal de tijd moeten leeren; ik hoop, dat het gezond verstand der Nederlanders *hunne koloniën* voor dezelve zal behoeden."

V.

Onder de toepassing der hier voren ontwikkelde leerstelsels, ontstond de wrijving, de tegenstand, waarvan door ons gewag gemaakt is. Daaruit ontstaat de gevolgtrekking, dat de zienswijze van den afgetreden Minister J. C. BAUD noch in Nederland, noch in Indië gedeeld wordt, omdat de verkeerdheden, die er uit voortspruiten, al te klaar, al te duidelijk zijn in het oog geloopen, omdat de theorie niet voldoende bevestigd wordt door bevredigende uitkomsten; immers zoo die bevredigend waren, zou er geen tegenstand bestaan, die van lieverlede is toegenomen, in stede van te verminderen. Die leerstelsels trouwens zijn niet vrij van eenzijdige voorstelling. Wanneer het waarheid is, gelijk in 't eerste gedeelte der redevoering wordt beweerd, dat Nederlandsch Indië *als eene slavenkolonie* geregeerd moet worden, dat is *door een alles dominerend éénhoofdig gezag;* dat dit eene voorwaarde is tot behoud van Neêrlands heerschappij in Indië; hoe heeft het dan, van 1609 tot aan de instelling van het éénhoofdig gezag in 1836, kunnen gebeuren, dat Neêrlands heerschappij in Indië gedurende 225 jaren in stand gebleven is onder de werking van een ander beginsel? Deze daadzaak schijnt voldoende om te doen uitkomen, dat de heer BAUD te veel gehecht heeft aan het besef, dat een absoluut gezag misschien aan hem zonder gevaar kon worden toevertrouwd, dat hij te veel op het oog heeft gehad, hoe *hij* in Indië regeren zou. Men schept echter geene regelen met het oog *op zich zelven.*

Wanneer het waarheid is, gelijk het tweede gedeelte der redevoering pre-

dikt, dat een stelsel van *verpligte kultuur* beter is dan dat van *vrijen landbouw*; dat *monopolie van handel en scheepvaart* beter is dan een stelsel van vrijen handel, — van waar dan het verschijnsel dat Indië treurt, in stede van zich te verheugen; dat zoo veel verkeerdheden waargenomen worden; dat er tegenkanting ontstond bij de invoering van het monopolie- en dwangstelsel op Java, en dat die tegenkanting, staande de ontwikkeling van dat stelsel, wijd en zijd veld won, tot eene zorgwekkende uitgebreidheid?

Velen hebben het gezegd, dat de Javasche bevolking onder het vigerende stelsel gebukt gaat, wat de voorstanders van dat stelsel ook mogen beweren. Dat dit waarheid is valt niet te ontkennen. 't Is toch algemeen bekend, dat de bevolking in de residentie Bantam jaren lang gezucht heeft onder de plaag van herhaalde, en telkens mislukte, voor het land hooge kostbare, proefnemingen van kultuur voor de Europesche markt, zoodat men die eindelijk, kort geleden, geheel heeft moeten opgeven. In de afdeeling Krawang werd de theekultuur ingevoerd en, na jaren lange proefneming, eindelijk weder ingetrokken. In de Preanger-Regentschappen zijn op groote schaal proeven genomen met thee- en indigo-kultuur, maar deze strekten zoo ten bezware der bevolking, dat men die proeven heeft moeten staken. In de residentie Cheribon waren de kultures oorzaak, dat, in 1849 of 1850, vele duizende bouws sawa-velden onbeplant bleven; desniettemin zijn er nog drie nieuwe suikerfabrieken opgerigt. Een groote menigte huisgezinnen had zich uit die residentie verwijderd, om zich te onttrekken aan tabaks-aanplantingen en rijstleveringen aan eenen, door begunstiging van den Minister J. C. BAUD daargestelden, pelmolen.

In de residentiën Tagal en Pakalongan zijn zoo vele bezwaren ontstaan, dat de kultuur daar waarlijk niet aan te merken is als welgevallig voor de bevolking. Het cijfer der bevolking te Tagal onderging dan ook in 1849 op 1850 eene vermindering van omstreeks 40,000 zielen. Bij de residentie Samarang is het naauwelijks noodig stil te staan. Daar heeft de bevolking, onder de werking van het kultuurstelsel, wel het meest geleden. Het Ministerie van Koloniën kon er niet buiten zulks volmondig te erkennen; van 1849 op 1850 ontstond eene vermindering van 62,000 zielen op het cijfer der bevolking. Baglen was niet lang geleden *één indigotuin* in plaats van *één rijstveld*, zoo als voorheen het geval was en dat dit landschap *„Java's voorraadschuur van rijst"* deed noemen. Men begreep eindelijk, dat de overdrijving er ten toppunt was en groote inkrimping werd na vele jaren ten laatste bevolen. Het is bekend, hoe de bevolking intusschen in die residentie *honger geleden heeft*. In 1850 bedroeg er de bevolking 15,000 zielen minder dan in 1849. De meeste der genoemde residentiën, benevens Banjoemas en Kediri, hebben daarenboven vrij wat te verduren gehad door de geforceerde diensten aan den vestingbouw. Wij herinneren hier een feit, dat in Banjoemas plaats had. Er zou een kanaal gegraven worden uit de rivier Seraijoe naar de baai van Tjilatjap voor den afvoer der produkten. Van 1834—36, twee of drie jaren lang, werden daarvoor *duizend vijf honderd man* daags aan 't werk gezet naar die weinig bevolkte

plek opgeroepen, van ongehoorde afstanden, onder genot van *vijf* duiten daags, onder de leiding van eenen man die de karwats goed handteerde. Zeventig of tachtig duizend guldens zijn er aan besteed, met geen ander gevolg dan dat het werk later verlaten werd!! Hoe dit in zijn werk ging is nooit tot het Gouvernement doorgedrongen. Er hebben voorwaar! dikwerf gruwelen van verdrukking plaats, die nooit buiten de grenzen der residentie bekend worden. Japara deelde ook ruimschoots in den last der vestingwerken. Er ontstond in 1850 eene vermindering van 39,675 op het bevolkingscijfer. Vooral echter werd Rembang gedurig gekweld door het opdringen van kultures, waarvoor de grond geene geschiktheid had. In de tot die residentie behoorende afdeeling Bodjo Negoro werden voor de tabakskultuur, gedurende vier of vijf maanden van ieder jaar, *twaalf honderd man daags* beschikbaar gesteld, of zoo als het genoemd wordt „*verstrekt*", tegen betaling van 6 of 7 duiten daags ieder. Bij dit alles voege men de epidemische ziekten, welke verscheidene jaren in de meeste residenties geheerscht hebben, van Cheribon af tot Rembang toe, en grootendeels ten gevolge hadden de vermindering in het cijfer der bevolking, hiervoren vermeld, en men kan ligt begrijpen, dat alleen in het Oostelijk gedeelte van Java, met name in de residentiën Soerabaja, Pasoeroean en Bazoekie, waar de produktie der suikerkultuur bij uitnemendheid gunstig is, de bevolking verondersteld kan worden niet door het kultuur-dwangstelsel gedrukt te worden. Dit is echter in zeker opzigt nog betrekkelijk. In de residentie Soerabaja was in 1850 het cijfer der bevolking 23,000 minder dan in 1849. In de residentie Bazoeki werd de suiker-kultuur in de afdeeling Panaroekan in 1835 *gestaakt*, en alleen daarom tien jaren later *weder ingevoerd*, omdat het Indisch gouvernement *verpligt* was geworden door het opperbestuur, om in de residentie nog een suiker-kontrakt uit te geven. In 1849 zou in hetzelfde district weder een suiker-onderneming worden daargesteld, en ofschoon daar erkende bezwaren bestonden, deed de resident nogtans het verlangde voorstel, ten einde, zeide hij, *volgens 's Gouvernements bedoelingen te handelen.* In 1839 of daaromstreeks wilde men in dezelfde residentie (afdeeling Probolingo) eene suiker-onderneming tot stand brengen. Daartoe was noodig het leggen van eene kapitale dam tot opstuwing van water. Dit geschiedde, zonder eenigen waterbouwkundige te raadplegen, enkel op het oordeel en gezag van de plaatselijke autoriteit. De regent stond met de zweep in de hand bij den arbeid der bevolking. Meer dan duizend menschen daags werden daarvoor geprest zonder betaling. Na maanden zwoegens was de dam nagenoeg voltooid, toen ze bezweek, zoo als te verwachten was. De overblijfselen zijn er nog van te zien. De suiker-onderneming kwam er natuurlijk niet tot stand.

De heer VAN NES verklaarde in openbaren druk, dat in het jaar 1840 door de regering was aangezien het verloren handenwerk van honderd duizend menschen aan een ingestorten dam in het tot Pasoeroean behoorende district Winongan.

En wil men voorbeelden van latere dagteekening, nog in 1850 is in

het distrikt Lemadjang, tot Bozoeki behoorende, een suiker-kontrakt uitgegeven, waaruit voor de bevolking reuzen-arbeid is voortgesproten. Het oogmerk was nogtans geen ander, dan om den fabrikant BAUD (een zoon van den heer J. C. BAUD) in staat te stellen, tot kwijting zijner schuld van ruim *f* 50,000 aan 's lands kas, wegens genoten voorschotten als theekontraktant in de Preanger-Regentschappen.

En *zulke bezwaren voor de bevolking*, voortspruitende uit het, als met geweld, daarstellen van productie, gingen vergezeld van *groote bezwaren voor 's lands kas*. Ettelijke millioenen werden daarvoor in voorschot gegeven *). Niet lang geleden, bedroegen die voorschotten, of eigenlijk die uitstaande pretentiën, nog ruim *acht* millioen guldens.

Van waar kwam het geld, dat sedert 1830 voor de gouvernements kultuur-ondernemingen besteed werd? Gedeeltelijk uit Nederland aan minwigtige duiten, die der bevolking in betaling gegeven werden, gedeeltelijk uit de hoogere belastingen door diezelfde bevolking opgebragt. Deze ontving met de ééne en gaf met de andere hand. Hoe men de zaak ook beschouwt, altijd is het de Javasche bevolking die dupe was, en Nederland dat er het voordeel van trok.

De heer LAUNY, een der kundigste residenten op Java, verklaarde in een rapport van Augustus 1846: „De meerdere en bovenmatige uitbreiding der kultures, de opbouw van fabrieken, het aanleggen van nieuwe kommunikatie-wegen, het aanbrengen van verfraaijingen en het daarvoor noodige onderhoud, dit alles heeft ten gevolge gehad, dat men thans, zonder overdrijving, van den Javaan vier of vijf malen meer arbeid vordert dan bij de invoering van het kultuurstelsel. Daardoor wordt de inlander in het bebouwen zijner rijstvelden verhinderd, en is dit hoofdmiddel van bestaan derhalve zeer achteruit gegaan."

Het is op deze wijze, dat wij het trachten duidelijk te maken, *dat* en *hoe* de Indische belangen opgeofferd zijn en voortdurend opgeofferd worden door het kultuurstelsel van den heer VAN DEN BOSCH.

De Minister van Koloniën heeft trouwens het bestaan van vele bezwaren niet kunnen ontkennen. In het over *een enkel jaar*, 1849, loopend Verslag over den staat en het beheer van Nederlandsch Indië, door den Minister aan de Tweede Kamer der Staten Generaal ingediend, nagenoeg gelijktijdig met het ontwerp van regeringsreglement, lezen wij daaromtrent de volgende zinsneden.

„In Samarang was de *suiker-kultuur* gepaard met *blijkbaar bezwaar voor de bevolking*, waardoor het Gouvernement verpligt is geworden belangrijke sommen voor den aankoop van ploegvee, ten behoeve der suikerriet-planters, te besteden."

„De door vele omstandigheden en *in het belang der bevolking* noodzakelijke maatregel, om voor deze kultuur (*de indigo*) slechts $^1/_5$ der aanwezige velden te bezigen en om ten minste vier huisgezinnen per bouw af te zonderen, heeft eene vermindering der uitgestrektheid van de aanplantingen met ruim 200 bouws ten gevolge gehad." (Later is die inkrimping *veel groo-*

*) Op ééne suiker-onderneming was eene schuld gevestigd van *f* 560.000 op eene andere van *f* 677.000.

ter geweest, omdat men het er voor hield dat de *rijstteelt* in hooge mate aan de *indigo* kultuur was opgeofferd).

„ In den loop van 1849 zijn ontbonden de kontrakten voor de bereiding en levering van *thee*, gesloten met eenige fabriekanten in de residentiën Soerabaja, Cheribon en Bantam, met afschrijving der daarop rustende schulden, terwijl de staking is geboden der werkzaamheden bij de Gouvernements theetuinen in de residentiën Pakalongan, Banjoemas, Kadoe en Tagal; is definitief opgeheven het thee-établissement te Wanayassa in de afdeeling Krawang, alwaar de thee voor de regtstreeksche verzending bereid werd, doch welk établissement, wegens de ongeschiktheid van den grond, *zeer slechte resultaten* afwierp; zijn onderhandelingen gevoerd met de verschillende thee-kontraktanten — tot eene ontbinding *der slecht werkende* kontrakten, — in de afdeelingen Krawang en Buitenzorg, en de Preanger regentschappen, Samarang, Bantam en Cheribon." (De thee-kontrakten hier bedoeld zijn meestal in de jaren 1841, 42 en 43 tot stand gekomen).

„ De voortdurend ongunstige uitkomsten in deze residentie (Samarang) verkregen, gepaard met *het bezwaar voor de bij de nopal-kultuur ingedeelde bevolking*, hoofdzakelijk voortspruitende uit de levering van materialen, hebben dan ook geleid tot de intrekking van die kultuur te Samarang."

„ In 1848 zijn maatregelen genomen om de tabaks-*fabriekanten*, wier ondernemingen *niet geheel hopeloos* waren, in de gelegenheid te stellen de werkzaamheden bij hunne etablissementen voort te zetten. Dit was daarom in het belang van alle partijen, dewijl . . . . . en tevens *de vermindering van aanplanting eene weldaad was voor de, bij deze zoo veel arbeid vorderende kultuur ingedeelde, bevolking.* In Samarang was het met de tabaks-kultuur *slecht* gesteld. Van acht, *in korten tijd* uitgegevene, ondernemingen, bestonden er in het begin van 1849 nog drie en slechts bij twee zijn aanplantingen bewerkstelligd. Voorts wordt aangeteekend, dat in 1849 nog tot *de ontbinding* van eenige tabaks-kontrakten besloten is."

Hierbij moet niet worden vergeten, dat de tabaks-kultuur een ontzettend groote grief is geweest voor de bevolking, overal waar die kultuur in 1843 en 1844, op de voorstellen van den toenmaligen direkteur der kultures G. L. BAUD, werd ingevoerd. Elke 25 bouws vereischte een loots van 600 voet lang, 120 voet breed en 36 voet hoog, gebouwd van djatihout, door de bevolking gekapt en gesleept op soms 10 uren afstands. De fabriekanten vonden bij de tabaks-kultuur desniettemin geene rekening; ze ondergingen zware verliezen, vergroot door overstroomingen, mislukkingen en brand. De voorschotten uit 's lands kas konden niet aangezuiverd worden. Afschrijvingen van schuld, tot *f* 80.000 per kontrakt, zijn daarop gevolgd. Vooral in de tot Samarang behoorende afdeelingen Damak en Grobogan heeft de bevolking daaronder bitter geleden. In een paar jaren tijds zijn daar meer dan 60.000 balken voor tabakslootsen gekapt en uit de bosschen gesleept, waardoor duizende buffels bezweken zijn. Vele duizende menschen zijn daarvoor natuurlijk noodig geweest en aan de rijstteelt onttrokken geworden, en wat hebben zij tot loon ontvangen? Het was omstreeks denzelfden tijd, dat daar zoo groote *hongersnood* heerschte, waarvan de dagbladen en de vergaderzaal der volksvertegenwoordiging weergalmd hebben.

„ *Rijstkultuur.* Het jaar 1849 heeft zich minder gunstig ingesteld en was *gekenmerkt door vele rampen*, die vooral het middengedeelte van Java hebben getroffen. Overal werd getracht deze ramp zooveel mogelijk te leenigen; *de levering van koelis bij de vestingwerken verminderd of geheel gestaakt;* en daarentegen het aanwerven van *vrijwillige* arbeiders (de anderen waren dus geprest) tegen een *toereikend dagloon* (de anderen hadden dit dus niet) bevolen;

de bevolking werd door voorschotten ook *voor den inkoop van ploegvee* (Samarang en Japara!) in staat gesteld hare *sawavelden weder te beplanten;* terwijl, door eene *tijdelijke vrijstelling der gewone heerendiensten* in sommige streken, aan de bevolking de gelegenheid werd gegeven (die zij anders niet had!), om al haren tijd aan den aanplant van voedingsmiddelen te besteden. In de residentie Samarang en de daaraan grenzende distrikten van Japara, werd de *reeds sedert jaren zeer verarmde bevolking* op eene deerniswaardige wijze *door hongersnood* getijsterd."

In het verslag van 1850 is voorts te lezen, „dat gebrek aan ploegvee en landbouwgereedschappen aanleiding gaf, dat onbeplant zijn gebleven ruim 135,000 bouws land *); als:

Cheribon	14710	bouw.
Tagal	18955	„
Samarang	50314	„
Japara	16576	„
Rembang	11358	„
Baglen	23785	„

en dat onder anderen in de residentie Rembang de bevolking *zich had moeten voeden* met het vleezig gedeelte van de areng- en papaija-boomen, met de bladen van de laatstgemelde en van vele in het wild groeijende planten en derzelver wortels.

„*De aanzienlijke vermindering van het aantal buffels en runderen* in 1849 is voornamelijk toe te schijven aan den slechten padioogst en het daardoor ontstane *gebrek aan levensmiddelen* in eenige residentiën."

In het verslag van 1850 zegt de minister, dat de vermindering van den *veestapel* ook toegeschreven moet worden aan *te zwaren arbeid van het trekvee.*

Op eene andere plaats van het verslag van 1849 zegt de Minister van Koloniën:

„ Die onderzoekingen verschaften aan het Indisch bestuur de overtuiging, dat *in vele residentiën* van de bevolking vele overbodige en noodelooze diensten werden gevergd, *dikwerf hare krachten te boven gaande*, vooral wanneer daarbij gevoegd werden de diensten, die ter zake van *kultures* en *vestingwerken* gevorderd worden."

„ De groote behoefte aan werkvolk (koelis) bij de in aanleg zijnde verdedigingswerken op Java, heeft jaren achtereen (nu sedert 20 jaren) het Indisch bestuur veel gebruik doen maken van het souvereine regt, *aan de beheerschers dezer gewesten toekomende*, om de inlandsche bevolking, mits volgens met de adat overeenkomende regeling van beurten enz., *ten arbeid te stellen ten algemeene nutte.*"

Wij nemen de vrijheid hier in 't voorbijgaan te vragen: komt dat *regt* inderdaad aan de overheerschers toe? in die mate? op die wijze? Heeft het Gouvernement dien dwangarbeid behoorlijk betaald? Zijn de fabrikatiën ook ten nutte der Javasche bevolking?

„ *Bosschen.* Het blijkt, dat op 's Gouvernements gezag, door den arbeid der bevolking, gekapt zijn in de *djati bossehen op Java* van 1847—1850, of in vier jaren, meer dan *vier maal honderd duizend balken en dolken.*" (Kan men aannemen dat dit geen doodende arbeid was voor de bevolking en haar ploegvee?)

---

*) Een bunder is gelijk aan $1^1/_8$ bouw.

» Dit overzigt (zegt het ministeriëel verslag verder) doet zien, dat er in wezenlijkheid geen ander *algemeen* betaalsmiddel was dan de koperen duit, met een gouvernements en een niet verzilverbaar bankpapier. Dat zulk een betaalsmiddel in den handel, zoo inlandschen als buitenlandschen, *gewigtige belemmeringen* te weeg moest brengen, spreekt van zelfs. De wisselkoers op Europa, trouwens *reeds door gebrek aan remises ongunstig*, werd daardoor *zoo gedrukt*, dat men voor elken *in Indië* betaalden Indischen bankgulden, of gulden van 120 duiten, in Nederland niet meer verkreeg dan 75 cents."

» Vele hoofden van gewestelijke besturen klaagden over den tragen gang der justitie in strafzaken, ten gevolge van welken de *beschuldigden* of door landraden *reeds veroordeelden*, gedurende eenen *zoo geruimen tijd als vroeger nimmer noodig was*, op eene beslissende uitspraak wachten moesten *in overbevolkte gevangenissen*."

» *In de heffing der landrente op Java* heerscht veel ongelijkmatigheid. Dit is het gevolg èn van het stelsel van admodiatie bij den aanslag voorgeschreven, èn van *gebrek aan kennis omtrent het belastbaar vermogen der bevolking*. Van daar, dat sedert 1818 herhaaldelijk het denkbeeld is geopperd eener kadastrale meeting van de velden door de bevolking bebouwd."

Het is echter slechts zeer gedeeltelijk en schoorvoetende verwezenlijkt. In Junij 1844 is bepaald, dat op geheel Java eene opname zou worden gedaan tot invulling van eenen door den Gouverneur-Generaal vastgestelden staat. Volgens de plaatselijke besturen en den direkteur der kultures zouden deze opnamen kosten *f* 200,000. De gevraagde gelden voor de in 1844 bevolene opnamen zijn echter niet ingewilligd.

Men gaat dus voort met de *ongelijkmatige* heffing, dat wil zeggen, dat men hier *te weinig* daar *te veel* heft. In die ongelijkmatigheid moet *druk* voor de bevolking gelegen zijn, vooral bij de opdrijving der landrente, in bijna al de residentiën, van jaar tot jaar.

Wanneer de Minister van Koloniën zulke daadzaken verkondigt, dan is de waarheid niet in twijfel te trekken van hetgeen de drukpers sedert lang heeft kenbaar gemaakt, als de gevolgen en uitvloeisels der heillooze stelling, dat Nederlandsch Indië geregeerd moet worden als eene *slaven-kolonie*; dat *verpligte kultuur en monopolie* er op hare plaats zijn.

VI.

Tot regeling van zaken zijn twee middelen volstrekte voorwaarden:

1°. *Herstel der zilvercirculatie*, 2°. *Verlating van het tegenwoordige Koloniale stelsel.* Tot het eerste is het initiatief genomen door de Tweede Kamer der Staten-Generaal, blijkens de Grondwet van 1848, en daaruit is voortgevloeid een ontwerp van wet tot *regeling van het Indisch muntwezen.* Alhoewel dat ontwerp afgestemd is, mag men vertrouwen, dat het ingediende tweede ontwerp, meer in den geest van de Staten-Generaal, aangenomen zal worden. Zal echter eene regeling van het Indisch muntwezen doel treffen, dan is het tevens noodig, dat het uitvloeisel der bepaling, op aandrang der Staten-Generaal insgelijks in de Grondwet van 1848 gemaakt, volgens welke het Indisch Regerings Reglement door de wet zal worden vastgesteld, grondslagen bevat, waarmede een goed geregeld muntwezen zich verdragen kan.

Op Java toch kan op den duur geen zilver in circulatie gehouden worden, wanneer het Gouvernement jaarlijks millioenen bij millioenen noodig heeft, om de produkten te betalen, welke het voor de Europesche markt

laat leveren en wegvoert, zonder evenredige terugvloeijing van andere waarden of spetie. De overgroote geldbehoefte, daardoor bij 's Gouvernements kassen ontstaande, is te aanzienlijk, dan dat die geene buitengewone aanvullingen zou behoeven, aanvullingen welke niet zullen te trekken zijn uit de cirkulerende munt en haar goed geregeld representatief.

De ondervinding bewijst zulks. De schaarschte aan zilver op Java ontstond het nijpendste, toen er de verkoop van' s Gouvernements produkten had opgehouden, en voor de betaling dier produkten groote massa's slecht koper geld in omloop werden gebragt.

Bij het vasthouden aan het tegenwoordige stelsel, zal hetzelfde verschijnsel zich voordoen. Er zal gebrek ontstaan aan betaalmiddelen in 's lands kassen, en door aanwending van kunstmiddelen om er in te voorzien zullen de edele metalen weder verdrongen worden.

Men wachte zich, door het aannemen der voorstellen van den Minister van Koloniën, al het gebrekkige te bestendigen van het tegenwoordige stelsel. Zijne ontwerpen van Indische muntregeling en van Indisch-regeringsreglement staan tegen elkander over; zij passen niet voor elkander. Het ontworpen regerings-reglement is bovendien ongeschikt voor een staat van zaken, die, door de toepassing van de beginselen als daarin behouden worden, allerellendigst is, blijkens de getuigenis van den ontwerper zelf.

VII.

Het is hoogst bevreemdend, dat de Minister van Koloniën zijne dwaling niet inziet. Zijn ontwerp van regerings-reglement huldigt dezelfde theorie, welke zoo algemeen, zoo luide wordt bestreden en afgekeurd. Hij vergeet eene zeer voorname zaak, onvergeeflijk in den staatsman, die geroepen is tot het beheer van zoo groote belangen als tot den werkkring van het Departement van Koloniën behooren. Hij vergeet, dat het in 1830 door den heer VAN DEN BOSCH geschapen systema *uit nood ontstaan is* en dat het daarom *slechts tijdelijk* werken moest. Die nood ontsproot grootendeels uit de Belgische omwenteling. Daar kwam bij de door wijlen Koning WILLEM I gegarandeerde intrest van het bijeengebragte kapitaal voor de oprigting van de Nederlandsche Handel-maatschappij, hetgeen de *oorzaak* is, dat dit ligchaam het kanaal werd, door 't welk de Javasche producten te gelde gemaakt werden onder genot van *groote voordeelen*.

Het zijn deze twee hoofdredenen, welke smachtend deden uitzien naar geldelijke hulp uit Indië; dit deed die hulp, toen ze kwam opdagen, als 't ware aanbidden. Het middel was gevonden, vooral tot voeding van het volhardings-stelsel van wijlen Koning WILLEM I, met opzigt tot België. Het verkrijgen van de verlangde geldelijke hulp deed den heer VAN DEN BOSCH verheffen tot ridder Grootkruis; het maakte hem Minister van Koloniën, baron en graaf. Maar bij de eindregeling met België in 1839, eindigde alles met het bestaan van een beklagenswaardigen staat van zaken op Java en in onze verdere Indische bezittingen; met eene schuld van 39 millioen

gulden aan de Handel-maatschappij; met den val van den Minister VAN DEN BOSCH; en, bijna gelijktijdig, met de abdicatie van Koning WILLEM I *).

Het oogenblik was toen daar, om het oog te werpen op de gevolgen, die het *nood-systema* reeds gehad had en verder hebben moest; om dat systeem te brengen in overeenstemming met begrippen van bezadigdheid en gezond verstand.

Het aanvankelijk oogmerk van den heer VAN DEN BOSCH, met de ontwikkeling van het produktief vermogen van Java, was blijkbaar geen ander, dan om 's rijks schatkist in Nederland op de spoedigst mogelijke wijze te baten en om de Nederlandsche Handel-maatschappij te laten geld verdienen. Het was eene geldquestie en geene questie van nationale welvaart. Door de bevrediging van die geldzucht, ontstonden voor Nederland andere voordeelen, uitbreiding van *vrachtvaart*, daarstelling van eene *markt van koloniale produkten* en meerdere verzending naar Java van *Nederlandsche lijnwaden*. Het zijn de natuurlijke gevolgen der vermeerdering van het produktief vermogen van Java. En zoo waar als dit is, zoo zeker zullen die zelfde voordeelen, bij eene verstandige leiding, het gevolg wezen van elk stelsel, waardoor de bloei van onze Indische bezittingen gewaarborgd is. Die *waarborg* nu bestaat in veel meerdere mate, wanneer de bloei te weeg gebragt wordt door eene *vrije* industrie, dan door de langdurige handhaving eener van regeringswege daargestelde dwangproductie. Met het eerste vereenigt ieder een zich, elk werkt mede. Met het tweede vereenigt zich niemand, die logisch denkt; men werkt het tegen, openlijk of bedektelijk. Alleen de dienaren van een slaven-stelsel keuren de zweepslagen goed, die de hardvochtige lijfheer den ongelukkigen negers toedient, tot dat die lijfheer eindelijk door de wanhoop der slaven *gedwongen wordt menschlievender te zijn*. Intusschen wordt zijne hardvochtigheid, zijn slaven-stelsel, door alle weldenkenden verfoeid.

De welvaart van Nederland staat in een regtstreeksch verband met die van Indië.

In Indië bestaat geen inheemsche welvaart; *die in Nederland zal gevolgelijk ook te gronde gaan.*

Alzoo, wil men de Nederlandsche welvaart behouden, dan zorge men, in de eerste plaats, voor de welvaart van Indië.

Dat men zoo kortzigtig niet zij, die voor ons zoo hoog noodzakelijke welvaart langer te belemmeren, uit vrees voor deelneming door vreemden. Het is juist door die deelneming van vreemden, dat handel en nijverheid bloeijen kunnen. Dat het bestuur in Indië goed en krachtig zij, en wij

*) " De staatkunde, van 1831—1839 gevolgd, maakte de binnenlandsche staatkunde aan de buitenlandsche ondergeschikt. Het toen gevolgde stelsel van volharding heeft tot geenen goeden uitslag geleid. Ik heb nooit tot de verdedigers daarvan behoord. Maar dit alles neemt niet weg, dat, bij de wetten van 1836 tot 1839, middelen tot dekking der staatsuitgaven zijn vastgesteld, voor welker waren aard men niet uitkwam, maar die men zeer goed wist, dat uit de inkomsten der overzeesche bezittingen moesten komen. Evenzeer was het destijds bekend, dat de agent voor het te gelde maken der producten dier bezittingen, de Handel-maatschappij, bij herhaling geld opnam, met het kennelijk doel om op te verkoopen of aan te voeren producten voorschotten te doen."

(Redevoering van den minister van financiën in de zitting der Tweede Kamer van de Staten-Generaal van den 14 Junij 1842.)

zullen er niet behoeven te vreezen voor eenen verkeerden invloed der Engelschen. Onze staatkunde heeft niet belet, dat de Britten zich op Borneo gevestigd hebben. Hadden wij een vrijzinnig stelsel gehad, zij zouden zich met Singapoera hebben moeten vergenoegen.

VIII.

De in 1840 opgetreden Minister van Koloniën zag de noodzakelijkheid eener herziening van het stelsel niet in, of, zoo hij het ingezien heeft, dan heeft hij den moed niet gehad om er naar te handelen, terugdeizende voor den schok, die er voor 's rijks kas uit kon voortvloeijen, wanneer de zaak niet voorzigtiglijk werd geleid. Wij betreuren dit, want niemand beter dan de heer J. C. BAUD zou de taak eener herziening van stelsel doeltreffend volbragt hebben. Maar wij houden het er voor, dat hij de zaak niet zoo heeft ingezien, getuige zijne redevoeringen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, van zijn optreden af tot aan zijnen val in 1848. In zijne redevoering van den 4den December 1845, zeide de heer BAUD:

„Men heeft ook weder bij deze beraadslaging veel gesproken over het stelsel van bestuur in onze koloniën en over het wenschelijke eener inmenging daarin van de wetgeving hier te lande. Ik zal de aandacht van UEd. Mogenden niet vermoeijen door te herhalen wat ik vroeger over dit onderwerp heb aangevoerd, en zal mij tot *eene algemeene aanmerking* bepalen, waardoor het onraadzame van die inmenging *in een nieuw licht* zal worden gesteld, *zelfs al bepaalde zich die inmenging tot het vaststellen van beginselen.* Een van de voordeelen van het tegenwoordige stelsel omtrent het bestuur der koloniën is dit, dat, wanneer de regering de overtuiging verkrijgt, dat omtrent het een of ander punt van inwendig bestuur een beginsel gevolgd wordt, 'twelk met groote nadeelen of met groote bezwaren gepaard gaat, één enkel besluit van den opperbestuurder genoegzaam is, om daarin de gewenschte veranderingen tot stand te brengen. Wanneer daarentegen de groote beginselen van het in onze overzeesche bezittingen te volgen stelsel *door de wet* waren bepaald, dan zou slechts eene wet die kunnen wijzigen, en dan zou eene verandering van dringend belang jaren lang een twistpunt kunnen blijven tusschen de onderscheidene takken der wetgeving. Toen men in 1816 meende, dat het welzijn van moederland en koloniën in den vrijen handel en de vrije kultuur gelegen was, zouden, indien destijds de grondtrekken van het koloniaal stelsel bij de wet hadden moeten worden vastgesteld, UEd. Mogenden zeker niet gaarzeld hebben, om beginselen te bekrachtigen, zoo zeer overeenkomende met de geliefkoosde begrippen onzer eeuw en met de theorie, door alle staathuishoudkundigen geleerd.

„Maar kan men wel redelijkerwijze verwachten, dat die schoonklinkende beginselen in 1832 bij de wet zouden zijn verklaard geworden voor dwalingen, en dat UEd. Mogenden in de plaats daarvan het zoogenaamde stelsel van kultures zouden hebben bekrachtigd? Ik geloof het niet. Waren zulke wijzigingen in het koloniale stelsel afhankelijk van de medewerking der wetgevende Kamers, dan zou thans in onze Oost-Indische koloniën geen stelsel van kultuur in werking zijn, hetwelk den Minister van Koloniën in staat stelt, om, gelijk thans het geval is, *zestien millioen gulden*, in één jaar, uit de opbrengst der koloniën in 's rijks schatkist te storten.

„Maar zal men welligt zeggen, zoo al de inmenging der wetgeving gevaarlijk was, toen men naar een goed stelsel zocht, dat gevaar houdt op, nu een goed stelsel gevonden is. Dat te bestendigen is wenschelijk. Ook dit kan ik niet toegeven.

„Ik houde het voor zeer mogelijk, dat er van lieverlede groote veranderingen zullen noodig worden in een stelsel, hetwelk thans zulke rijke vruchten draagt. Het zou gevaarlijk zijn, dat het invoeren dier veranderingen kon worden belemmerd door de bemoeijingen van groote staatsligchamen, gewoon om zich naar algemeene beginselen te rigten, maar daarom ook minder geschikt om zich te vereenzelvigen met bijzondere en plaatselijke omstandigheden, dikwerf zoo beslissend voor de waarde of onwaarde van eenig stelsel van nijverheid of bestuur."

Waarlijk het is te betreuren, dat de heer BAUD, die dan toch scheen te gevoelen, *dat er groote veranderingen in het stelsel noodig zouden worden*, den weg daartoe niet aangewezen heeft, maar in stede daarvan, in stede van ruiterlijk voor hetgeen hij noodig oordeelde uit te komen, de handen liet hangen en evenementen afwachtte die er hem de mogelijkheid toe benamen.

Wat was de oorzaak van zijn val? Geen ander dan het zich vastklemmen aan het eenmaal bestaande stelsel, 't welk men het stelsel van behoud gelieft te noemen, een stelsel dat geld gaf aan Nederland, en den Minister van Koloniën deed zijn de man die het bezorgde, *met uitsluiting van alle anderen.*

Autokratie, dwang en monopolie bleven alzoo in en met opzigt tot Indië leven. Tegen dat ongelukkige stelsel waren vele stemmen opgegaan, die doorgedrongen waren tot in den boezem der volksvertegenwoordiging. Interpellatiën waren daarvan herhaaldelijk het gevolg. De Minister bleef nogtans aan het roer, zoo lang hij kon, tot dat de staatsgebeurtenissen van 1848 daaraan een einde maakten. De vreugde daarover was algemeen, vooral in Indië. In Indië toch ondervond men het beste, hoe daar alles in lijdenden toestand was, hoe het zich vergelijken kon met de fabel van de hen die gouden eijeren legde. Maar in Nederland dacht men er niet anders over; de Grondwet draagt er het gelukkige blijk van: *het regeringsreglement wordt door de wet vastgesteld.* De Minister van Koloniën zou voortaan niet *alleen* heer en meester zijn. De Staten-Generaal zouden *de regelen van bestuur* mede helpen beramen en vaststellen. Waarom? Omdat de regelen tot dusverre gevolgd goed waren? volstrekt niet. Naar gelang dat men meer bekend geraakte met de strekking en de werking van het bestuur in Indië, gegrond op een regeringsreglement en op instruktiën, die nimmer het onderwerp waren van algemeene diskussie, ontdekte men de euvels welke het aankleefden, als de middelen en het gevolg van de bezorging van regtstreeksche voordeelen, die de koloniën uitputten.

IX.

Die euvels, dat kwaad — waar bestaat het in? Wij zullen dit kort te zamen trekken, zoowel het vroegere als het latere. Alles dagteekent van den tijd der invoering van het kultuurstelsel, want hierin lost zich het geheele koloniale stelsel op.

I. In 's lands kassen in Indië is altijd nijpend gebrek aan geld, ongeacht een administratief kapitaal van 12½ millioen gulden. Al het zilvergeld is verdrongen door onberedeneerde emissiën van min wigtige koperen duiten, waarmede de geleverd wordende producten betaald worden.

De Javasche Bank staakte misdien de verzilvering van hare billetten, die tot een bedrag van 7 millioen gulden in omloop waren. Vijf jaren later werd die staking gewettigd door een despotisch regerings-verbod.

Het algemeen crediet was weg; vele handelshuizen op Java geraakten in staat van faillissement.

De handel was kwijnende, middel van remise ongenoegzaam, de wisselkoers voorbeeldeloos laag.

Overal betaalde de regering met min wigtig geld. Aannemers, leveranciers, officieren, ambtenaren, de inlandsche vorsten en hoofden, ieder een, elk krediteur van het Gouvernement, ontving niet wat hij hebben moest.

De regering moest zich jaar op jaar behelpen met kunstmiddelen om aan geld te komen.

Beleeningen bij de Bank, bij de Weeskamers, stortingen door de Nederlandsche Handel-maatschappij. Het gebeurde zelfs, dat de matrozen en soldaten ter naauwernood betaald konden worden.

Opdrijving der belastingen, druk der bazarpacht, vermeerderde heffing van landrente, verhooging van den zoutprijs, uitbreiding der belasting op de inlandsche nijverheid.

Nader kunstmiddel der regering, uitgifte van recepissen voor meer dan twintig millioen, waarvan het crediet werd staande gehouden door afgifte van wissels op het moederland, bij storting van zulke recepissen in 's lands kas.

Nu bijna stilstand van zulke remises; bij gevolg ontstentenis van het middel tot handhaving van het crediet der recepissen.

Reeds bestaat er uitgifte van promessen met interest.

Te voorzien: het beschikken over de in 's lands kassen afgezonderde waarde voor de recepissen en dan haar totaal miscrediet — *en dan?*

II. De kustvaart in Indië is vernietigd; inlandsche scheepsbouw bestaat niet meer. Vele bedrijven der inlandsche bevolking staan stil. Haar handel is onbeduidend.

De djati-bosschen zijn gehavend en bedorven. Het ploegvee is gedund. Er waren op Java, in 1849, 5100 buffels en 27000 runderen minder dan in 1846. Het paardenras is aanmerkelijk verminderd.

De transportmiddelen zijn gebrekkig.

De heerendiensten zijn drukkend.

Onder de bevolking op Java waren in drie jaren 80,369 dooden door epidemiën.

Bovendien kwamen velen om door hongersnood. Overal gebrek aan personeel en gebrek aan geld voor nuttige werken.

De inlandsche regenten hebben hooge inkomsten, nemen toe in weelde en zijn halve Europeanen geworden; zij vervreemden van de bevolking.

De Chinezen maken zich meester van landerijen en dringen zich overal in. Men noemt ze te regt bloedzuigers der Javanen.

De Javanen worden voor de vesting- en kultuurdiensten *in rekwisitie* gesteld, verrigten zwaar werk, en genieten daarvoor, over 't algemeen slechte betaling. Daarenboven betalen ze veel meer dan vroeger voor rijst, zout en belasting *).

---

*)

	1830	1840
Opiumpacht	*f* 3,163,000	*f* 7,760,000
Gewone pacht.	- 2,420,000	- 5,760,000
Landrente	- 6,860,000	- 11,316,000
	f 12,443,000	*f* 24,836,000

De direkteur der middelen en domeinen beroemde er zich in der tijd op, dat, gedurende de jaren 1838—1842, de opbrengst der verpachte middelen geaccresseerd was met *f* 3,081,877.

In verscheidene residentiën blijven de rijstvelden onbebouwd, door gebrek aan ploegvee en landbouwgereedschap, gevolgen der uitputting van den landbouw.

Met de kultuur-kontraktanten bestaan onophoudelijk kwestiën en processen.

III. Over de buiten établissementen valt nog al iets op te merken.

Op Borneo weten wij ons niet te doen eerbiedigen. De Engelschen en Chinezen stellen er de wet. Celebes erkent naauwelijks ons gezag.

De Molukkos kwijnen door langdurige verwaarloozing.

Op Linga is de Sulthan meer Engelsch dan Nederlandsch.

Op Banka gedurige opstand der mijnwerkers. Palembang is sedert jaren in onrust, er wordt onophoudelijk geoorloogd.

Naar de Soeloe-eilanden deden wij eene bespottelijke expeditie.

Bali heet door ons overwonnen. Nog vele *zulke* overwinningen, en wij kunnen Indië verlaten. Wij hebben er bloed en geld aan geofferd, zonder voordeel in de toekomst.

De Aroe, de Zuid-Ooster en Zuid-Wester eilanden, de Tamboelan, Natoena en Anambas-groepen en zoo vele andere kennen wij slechts bij naam.

Nieuw Guinea hebben wij verlaten. In Japan zijn wij, ongeacht koninklijke brieven en kostbare geschenken, niets verder dan onze voorvaderen. China is voor ons *niets*.

IV. Millioenen zijn daarentegen weggeworpen aan fortificatiën op Java. Elders zijn de verdediginsmiddelen ellendig. De zending van den generaal VON GAGERN kostte veel geld maar bleef zonder uitslag.

De regering bevorderde op Java de bijbelvertaling en het onderwijs der Javanen en schuwt evenwel hunne verlichting en beschaving.

Het onderwijs onder de Europeanen is lang lijdend geweest en is nog altoos slecht.

De kerkelijke zaken zijn niet geregeld; eerst liet de regering op Java een Roomsch Katholijken bisschop toe en kort er op werd hij despotisch uitgezet.

De zeerooverijen duren nog altijd voort, ofschoon de koloniale marine ingetrokken en door Nederlandsche oorlogschepen vervangen werd.

Onze VOSMAER verkreeg de aanmoediging en ondersteuning niet, welke het deel waren van den Engelschen BROOKE.

Er is gebrek aan geneeskundigen.

Er is gebrek aan bestaanmiddelen voor Europesche ingezetenen. Industrie wordt laauw ontwikkeld. Vele landsbedieningen zijn uitsluitende voorregten door de bepalingen omtrent het ambtenaars radikaal.

De in Indië aanwezige zee- en landmagt is niet voldoende, en wij hebben de onvoorzigtigheid om de Javanen te oefenen in den wapenhandel.

De Minister van Koloniën is *eerste* autokraat; de Gouverneur-Generaal is *tweede;* de raad van Indië is *nul*. Waarborgen voor een goed bestuur bestaan *niet*.

X.

Ten eenen male ongegrond is de bewering, dat de Javaan niet werken wil zonder dwang; of dat de inrigtingen der Javasche maatschappij geen

individuelen arbeid gedoogen. Tegen over de voorstellingen van de voorstanders van het tegenwoordige stelsel, wijzen wij hier op pag. 150 van het Verslag van den Minister van Koloniën over het beheer en den staat van Nederlandsch Indië over 1849. Hij velt daar zelf een vonnis in hun nadeel. Er staat het volgende, sprekende van het souvereine regt van den beheerscher der Nederlandsch-Indische gewesten, om de Indische bevolking *ten arbeid te stellen* aan de in aanleg zijnde verdedigingwerken:

„ Toen te Soerabaja, behalve de fortificatie, nog de buitengewone havenwerken moesten aangelegd worden en de autoriteiten verzochten om de daartoe benoodigde koelis op deze wijze *bijeen te doen brengen*, maakte de Gouverneur-Generaal geene bedenking het oude voorbeeld te volgen . . . . doch ontveinsde zich de meerdere bezwaren niet, thans aan *zoodanige oproepingen* klevende; bij vergelijk met vroegere jaren, *toen het cultuurstelsel niet zoo ver opgevoerd was*. Die bezwaren werden weldra gevoeld . . . . in genoegzame mate . . . . om te doen beproeven zich zonder *verpligte arbeiders* te redden. *Dit had een voor het bestuur en de bevolking zeer gewigtig gevolg*. Terwijl namelijk de *verpligte* koelis uit andere gewesten te Soerabaja 20 duiten daags en reisgeld heen en weder genoten, gelukte het om het benoodigd getal koelis voor de havenwerken te werven uit *vrijwilligers*, tegen een dagloon van 30 duiten, *en die vrijwillige koelies arbeidden met zooveel meer lust*, dat men, hen bij taak latende werken, 65 pCt. *besparing* vond tegen over het bezigen van *verpligte* koelis.

„ Daarbij komen de indirecte voordeelen, ontstaande *uit tevredenheid*, bij *anders ontevredenen*, *uit ongestoorden landbouw*, door bevrijding des dorpelings van het in persoon optrekken naar 's lands werken, of daarvoor plaatsvervangers te stellen tegen veelal hooge betaling."

Het gelijksoortig verslag van den minister over het jaar 1850, is niet minder belangrijk, blijkens de volgende extracten:

„ Dewijl het zich liet aanzien, dat op sommige plaatsen, als te Ambarawa, Salatiga en Ngawie, de *toevloed van vrijwillige werklieden* bij de aldaar onderhanden (vesting) werken, de behoefte zou overschrijden, werd in het aannemen dier lieden eenige behoedzaamheid aanbevolen. Ook bij de buitengewone werken te Tjilatjap, kon men overgaan tot eene vermindering van het getal verpligte koelis.

„ In Cheribon, Tagal en Samarang is het transport van het suikerriet minder bezwarend geworden voor de bevolking, terwijl overal is getracht de koeli-diensten bij de fabrieken te verminderen en het werk door *vrije arbeiders* te doen verrigten.

„ Overigens was de thee-kultuur op Java voor de contractanten een winstgevende zaak. Voor de bevolking is dezelve hoegenaamd niet drukkend, daar alle werkzaamheden, met eene enkele uitzondering, *door vrijwillig ingehuurde arbeiders* worden verrigt en de dagloonen redelijk zijn.

„ Men trachtte overigens de tabaks-kultuur zooveel mogelijk eene *vrije kultuur te doen worden*, waartoe door sommige ontraktanten reeds pogingen in het klein waren aangewend."

Ook het ministerieel verslag voor het jaar 1851 bevat vele merkwaardige zinsneden, waaruit blijkt dat het stelsel van *vrijwilligen arbeid* meer en meer veld wint.

Men is den Minister van Koloniën in dit opzigt grooten dank schuldig, dat hij op deze wijze bijdraagt tot veroordeeling van het op Java bestaande dwangstelsel, 't welk zijn voorganger beweert, dat zooveel welvaart verspreidt onder de massa des volks; dat hij door voorbeelden bewijst, dat de Javaan wel degelijk zonder dwang wil werken, *wanneer hij slechts een behoorlijk dagloon ontvangt.*

Zulke voorbeelden bestonden trouwens vroeger ook.

In het midden van Java zijn voor en na belangrijke uitgestrektheden woeste grond ter ontginning aan bijzondere ondernemers afgestaan. Zij zagen er volstrekt niet tegen op, om die ontginning en bebouwing door *vrijwillige* arbeiders tot stand te brengen. Wanneer zij daarin niet geslaagd zijn, dan is zulks niet het gevolg geweest der onmogelijkheid daarvan, maar van de tegenwerking der plaatselijke besturen, die zulke indrustiëlen niet willen dulden en hen tegenwerken, onder het voorwendsel van benadeeling der Gouvernements-kulturen, waarbij zij een regtstreeksch belang hadden. Daarmede was onvereenigbaar dat anderen, die een ander belang hadden, een diepen blik zouden werpen in de Gouvernements-administratie.

In de vorstenlanden op Java, voor zoo ver daarvan partikulieren de pachters zijn, is het niet anders. Daar wordt geen dwang aangewend, om arbeiders te verkrijgen voor de kultures van koffij, suiker, indigo, cochenille en tabak.

Bestond er nog onzekerheid, de ondervinding van het Gouvernement zelf, in de laatste tijden verkregen, is daar, om die onzekerheid geheel te doen ophouden. Het Gouvernement zou die ondervinding vroeger hebben opgedaan, indien het anderen geloofd en de zaak slechts beproefd had. In stede van zulks eigener beweging te doen, zoo als eene regering betaamt die aanspraak wil maken op de erkenning, dat zij de bevolking beschermt, haar welzijn beoogt, kwam het Gouvernement eerst tot die ervaring door den drang der omstandigheden; toen de bevolking volkomen was uitgeput *en op eene deerniswaardige wijze door hongersnood geteisterd werd*, toen bestond er regtstreeksche drangreden om *behoorlijk te betalen*, toen kwamen de vrijwillige arbeiders in overvloed te voorschijn.

Nu ontstond de overtuiging, dat het niet volstrekt noodig was, om voor de werkzaamheden in de suikerfabrieken, door Gouvernements dwang, werkvolk te verstrekken, en de regering begon het getal der *verpligte* arbeiders te beperken en te verlangen, dat de fabriekanten zich zelf zouden voorzien tegen behoorlijke betaling. Hier en daar vond het tegenstand zoo als te verwachten was, want het is den fabriekanten natuurlijk veel gemakkelijker, dat hun arbeiders geleverd worden door de kracht van het plaatselijk gezag en tegen geringe betaling. Het volhouden der regering had de gewenschte uitkomsten; zij dwaalde slechts daarin, dat zij het dagloon *vaststelde;* dit was weder eene daad van willekeur. De regeling van het dagloon behoort niet van het Gouvernement uit te gaan. De Javanen weten zeer goed, dat zij voor hun werk bij partikulieren redelijke betaling eischen kunnen; erlangen zij het niet, zij zullen ook niet komen arbeiden.

Zoo zal het zijn wanneer het plaatselijk gezag zich met de zaak op geenerlei wijze inlaat. Geschiedt zulks wel, dan gelooft de Javaan, dat er rede is van *bevel* en dan gehoorzaamt hij en lijdt honger.

De Gouvernements ondervinding bewijst deze stelling. Daartegen baten geene drogredenen.

Het is opmerkelijk, dat er, onder de krachtigste voorstanders van de tegenwoordige inrigtingen, lieden gevonden worden, die nogtans beweren,

dat er een tijd zal komen, dat het dwangstelsel des Gouvernements zal moeten vervangen worden door een stelsel van vrije industrie. Zij stellen het tijdstip van dien overgang echter als nog zeer verwijderd; wij gelooven, dat de ondervinding van de laatste jaren aantoont, dat wij dit tijdstip meer genaderd zijn dan onze tegenstanders aannemen. Proefnemingen zullen dit pleit verder tot beslissing brengen. Zoo zeide in 1850 de heer H. I. LION:

» Den Javaan langzamerhand door den morelen en des noods door den materielen invloed van het Gouvernement zoodanig aan een geregeld werk en behoefte aan betere woning, kleeding en leefwijze te gewennen, dat bij hem het: *consuetudo altera natura* eene waarheid wordt en hij eindelijk, ook zonder toedoen van het Gouvernement, de noodzakelijkheid gevoelt, zich die benoodigdheden te verschaffen door een meer dan de rijstbouw opbrengend werk! Hem als die hulpbronnen te doen beschouwen het aankweeken van produkten voor de Europesche markt, als suiker, koffij, indigo, cochenille, tabak enz. Hem in aanraking te brengen met den Europeschen ondernemer, langzamerhand aan deszelfs omgang te gewennen, en dezen te leeren beschouwen, niet als zijn uitzuiger, zoo als zijne hoofden het waren, maar als zijn verzorger en weldoener; hem door betere kennis van het land, en daardoor van zelven betere policie, te vrijwaren tegen knevelarijen zijner hoofden, en het geluk te doen gevoelen, dat in *veilig bezit* is gelegen. Hem zoodanig met de verbeteringen in landbouw en nijverheid bekend te maken, dat zijne velden bij de minste moeite en kosten de grootste opbrengsten afwerpen; hem goede trouw en eerbied voor verdragen in te boezemen en tot eene gewoonte te maken; en wanneer na verloop van misschien 50 (niet 18) jaren die bedoeling is bereikt, den Europeschen kapitalist te doen zien, dat hij, ook zonder hulp van het Gouvernement, met belangrijk voordeel, produkten van uitvoer (thans zonder die hulp onmogelijk) kan aankweeken en fabriceren, alleen door het sluiten van kontrakten met de bevolking voor de jaarlijksche huur van een 4de of 5de harer gronden; dit regt voor zekeren tijd of voor altoos districtsgewijze af te staan, tegen een prijs, geëvenredigd aan de voordeelen, die elk district proefondervindelijk sedert vele jaren zal hebben opgeleverd, zoodoende de aankweeking der producten te verzekeren, en de nederzetting der Europeanen in de binnenlanden zonder schokken te bevorderen; *niets* van de bestaande territoriale inkomsten te verliezen; de directe tot dien tijd op den verkoop der producten behaalde voordeelen te vergoeden door een gematigd, de Nederlandsche scheepvaart te regt begunstigend, uitvoerregt; den Javaan in zijne regten op den grond ongekrenkt te laten, en niet geweld te plegen, alleen op grond, dat men vroeger ongestraft geweld heeft gepleegd; en eindelijk door verbetering van zijnen materiëlen en morelen toestand, betere en zekerder grondslagen te leggen, hem voor den zegen des Christendoms geschikter te maken, dan door al de hersenschimmen van particulier landbezit kunnen worden gelegd!

» Ziedaar de gedachten van den stichter van het kultuurstelsel."

De heer VAN HERWERDEN, oud resident op Java, spreekt in denzelfden geest, in een schrijftuur tegen den door den volksvertegenwoordiger baron SLOET TOT OLDHUIS voorgestelden verkoop van landen op Java, Mei 1849:

» In de tweede plaats, meent de schrijver in het bestaand stelsel van kultuur op Java, twee hoofdgebreken te zien, namelijk, dat het gegrond is op *verpligten arbeid* en op *gemeenschappelijken arbeid*, het eerste een gebrek, omdat alle verpligte arbeid gehaat is, door dengenen die denzelven moet verrigten: het tweede, uithoofde gemeenschappelijke arbeid bij de verschillende werkzaamheden der kultures, ten gevolge der maatschappelijke inrigtingen op Java, niet te vermijden is.

» Wij merken hieromtrent op, dat het Gouvernement nimmer tot een stelsel van verpligten arbeid zou zijn overgegaan, en dit reeds voorlang zou hebben vaarwel gezegd, bijaldien het gebleken ware, dat de bevolking van Java reeds voor een ander stelsel geschikt was, of bij eene veel hoogere mate van industriële ontwikkeling, door geheel vrijwilligen arbeid, dezelfde resultaten als nu konden verkregen worden. Deze, nog betrekkelijk mindere, ontwikkeling van den Javaan is hier juist het hoofdpunt der zaak, waar alles op neêrkomt. Bestond deze

reeds en in die mate, dat hem slechts als het ware de gelegenheid behoefde gegeven te worden, om met dien rijken bodem te woekeren, dan, ja dan, ware een stelsel van verpligten arbeid niet alleen immoreel maar onstaatkundig tevens, dewijl immers onder die omstandigheden, van vrijwilligen arbeid verre weg voordeeliger uitkomsten, dan van eerstgenoemd stelsel zouden kunnen verwacht worden. Maar op die hoogte staat de Javaan nog niet.

„Dat partikuliere industrie en het welbegrepen eigenbelang alleen in staat zijn van Java's bodem de meest mogelijke partij te trekken, ontkennen wij daarom, onder de voorwaarden door den schrijver genoemd, ten eenemale. Voor een geheel vrije kultuur in het groot, is de Javaan voor als nog niet geschikt. Juist daarom wenscht het hoofdbestuur zijne ontwikkeling, door eene behoorlijke bescherming, in de hand te werken, opdat hij eenmaal, tot dat punt gekomen zijnde, dat hij zijn eigen belang beter kan beseffen, ook voor eene andere regeling vatbaar worde.

„Veel zal in dit opzigt afhangen van de wijze, waarop van lieverlede het thans bestaand stelsel van kultuur geregeld en toegepast wordt. Reeds zijn op Java de voorbeelden daar, dat de bevolking, bij de koffij-kultuur ingedeeld, niet in massa, maar individuëel dat produkt plukt, behandelt en bij de Gouvernements-pakhuizen inlevert, even als zij hare padi ter markt brengt en verkoopt. Kan dit nu langzamerhand, door een behoorlijke leiding, door meer ontwikkeling en een duidelijker begrip van eigen voordeel en het individuëel regt, dat ieder landbouwer op het door hem geteeld wordende product heeft, ook op andere kultures en takken van nijverheid worden toegepast, dan voorzeker zal ook een' gemeenschappelijke arbeid daardoor minder noodig worden. In dat geval lijdt het geen twijfel, dat de Javaan zelf en uit eigen beweging aan de kultuur een veel grooter uitbreiding geven zal, dan nu, onder een voor hem nog wenschelijk stelsel van verpligten arbeid, het geval is.".

De tijd schijnt voorbij te wezen, dat een onvoorwaardelijk geloof zou moeten worden gehecht aan het volhouden, dat van de luiheid en onverschilligheid van den Javaan om te arbeiden genoegzame bewijzen bestaan, om deswege nog proefnemingen noodig te achten. Die beweringen hebben tot grondslag den staat van zaken vóór 1830. Sedert heeft het kultuurstelsel den Javaan door dwang doen werken. Er bestaat een nieuw geslacht, dat daardoor aan arbeid gewoon is. Wanneer men het nu in eens van allen dwang losmaakt, ja dan zou er niet veel van te regt komen; maar dit willen wij niet. Wij verlangen eenen geleidelijken overgang, zoo als daarmede, ofschoon in anderen zin, reeds een aanvang gemaakt is, het moge dan ook slechts toevallig zijn. En wanneer dan de residenten op Java medewerken en niet al te tuk zijn op hun gezag, zoodat zonder dat gezag niets zou mogen geschieden, dan is eene goede slaging der proefneming wel te verwachten. Zoo als gezegd is, de residenten en verdere gezagvoerende ambtenaren in de binnenlanden moeten echter een ander beginsel volgen dan dat van autokratie. Dat zij dit beginsel aankleven is geen wonder; zij leven onder de impulsie daarvan; 't wordt van hen verlangd; maar daaraan behoort een einde te komen, wil men de industrie onzer landgenooten en der bevolking zich waarlijk laten ontwikkelen.

Tot ondersteuning van ons gevoelen laten wij hier volgen een uittreksel uit de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van September 1848:

„Zoo stond de bevolking aan afpersing en knevelarij bloot; de regering kon geene juiste berekening maken van hetgeen ieder landschap moest opbrengen; er was steeds onzekerheid in de produktie; de koffij ging allengs achteruit in kwaliteit en de inlander verloor zijn vertrouwen op onze kennis. Het is meer dan tijd, dat deze onordelijkheid ophoude; dat de Europesche regering langzamerhand meer direkt tot de inlandsche bevolking in verband worde ge-

bragt; dat zij zorg drage voor eene meer wetenschappelijke behandeling der kulturen; dat zij hare heffingen op statistieke kennis doe rusten; dat zij er vooral voor wake, dat een ieder betaling erlange, naar gelang van zijnen verrigten arbeid; want dit is het voorname midde om produktie en welvaart gelijkelijk te doen toenemen; dat zij de verdeeling van het door de bevolking bij de gouvernements kulturen verdiende niet aan de hoofden overlate, die steeds voor zich het voordeel van den leeuw nemen; maar dat zij, zoo veel mogelijk, gelijk wij vermeenen, dat hier en daar reeds met de koffij geschiedt, het werk individueel, ten minste *dessas* gewijze regele, iets dat geheel met de *adat* (gewoonte der bevolking) overeenstemt.

Eene hoogst gewigtige bijdrage tot verspreiding van licht in deze aangelegenheid, geheel in onzen geeet, en welsprekend door eenvoudigheid en waarheid, gegrond op *daadzaken*, wordt nog aangetroffen in dit *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* van Maart 1853, onder het opschrift: *vrijwillige arbeid in de residentie Cheribon.*

Een treffend en nieuw bewijs van het zoo dikwijls aangevoerde, dat de Javaan gedrukt wordt onder het tegenwoordige stelsel, is te vinden in het besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, van den 11den Augustus 1851, n°. 1, waarbij de regent van Kendal, residentie Samarang, radhen toemenggoong ARIO POERBO DI NINGRAT, benevens eenige wedhonos van dat regentschap, uit hunne betrekkingen ontzet, en voor een korteren of langeren tijd, naar elders verwijderd zijn, ter zake van geldafpersingen, knevelarij en willekeurige beschikkingen over de goederen en den arbeid der aan hen ondergeschikte inlandsche bevolking, in het bijzonder wegens onthouding van voor haar bestemde gelden wegens verrigten kultuur-arbeid. Bij hetzelfde besluit is bepaald:

„Dat aan de hoofden van gewestelijk bestuur op Java, ieder voor zoo veel hem aangaat, zal worden te kennen gegeven, dat de Gouverneur-Generaal uitdrukkelijk verlangt:

a. Dat ten strengste zullen gehandhaafd worden.

§ 12. Van het besluit van Kommissarissen-Generaal, van den 4den Januarij 1819, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 5), luidende:

„De hoofden en oudsten des volks in iedere dessa zullen de velden onder de ingezetenen verdeelen naar billijkheid, zonder partijdigheid, en uit die verdeeling geene winsten mogen ontleenen, noch meer omslaan dan de algemeene huur bedraagt, op straffe van anders handelende, als knevelaars te worden beschouwd."

§ 1 van de publikatie van Kommissarissen-Generaal van 8 Januarij 1819 (*Staatsblad* n°. 13), luidende:

„De oude gewoonte, volgens welke de dessas-volkeren hunne hoofden uit hun midden verkiezen en verwisselen, blijft stand houden en wordt aan genoemde volkeren verzekerd."

b. En dat geen der hoofden van gewestelijk bestuur in zijne handelingen uit het oog verlieze art. 98 van het reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indië, luidende:

„De inlandsche bevolking geniet de bijzondere bescherming der regering.

„Alle geldafpersingen, knevelarijen en willekeurige beschikkingen over der inlanders personen, goederen en arbeid zijn ongeoorloofd.

„Alle Europesche en inlandsche ambtenaren, die zich aan deze misdaden schuldig maken, zullen strengelijk gestraft worden.

„De residenten en andere civiele gezagvoerders zijn verpligt daartegen te waken, en aan de inlanders de gelegenheid te geven om vrijelijk hunne klagten in te brengen."

Het *Goudsche Kroniikske*, dat zich anders kenmerkt door den hevigsten strijd voor het stelsel, zoo als het bestaat, kon zich niet onthouden dit besluit van het Indische bestuur, als niets beteekenend, te berispen. Het

beweerde, en naar ons inzien te regt, dat verbeteringen onmogelijk zijn. Het zegt, dat deze alleen bereikt kunnen worden door verdringing der inlandsche hoofden en het in de plaats stellen van Europeesch toezigt. Hierover denken wij anders. Wij willen *dwang* vervangen door *vrijwilligen* arbeid en gelooven, dat het oogmerk dan eenvoudiger, minder kostbaar en staatkundig beter zal worden verwezenlijkt.

Wij laten nog volgen, dat bij resolutie van 15 October 1851 door den Gouverneur-Generaal goedgevonden is:

„Eerstelijk; de betrokkene gewestelijke autoriteiten aan te schrijven, om

1°. De vastgestelde plantloonen voor de suikerriet-, indigo- en tabaksplanters, hoofdelijk aan de bevolking, dat is: aan elk bij de cultuur ingedeeld huisgezin, te doen plaats hebben, zonder verrekening met landrenten en zonder eenige korting, behalve die van de indigo-betalingen, thans gebruikelijk of later te regelen;

2°. Deze betalingen te doen plaats vinden in drie of vier termijnen, te bepalen door de gewestelijke autoriteiten, in verband tot de behoeften der planters en plaatselijke omstandigheden;

3°. Voor deze betalingen te ontwerpen modèlstaten, zooveel mogelijk nominatief in te vullen, en waar dit niet kan, vermeldende het getal ingedeelde huisgezinnen van elke dessa, met de namen der dessa's-hoofden;

4°. De betalingen te doen geschieden ten overstaan der adsistent-residenten of controleurs; de regenten, het betrokken districts hoofd en de overige betrokkene hoofden, met dien verstande, dat de regenten zich, des vereischt, kunnen laten vertegenwoordigen door den patch of eenig ander hoofd; zullende deze met den adsistent-resident of kontroleur de betalingstaten afteekenen;

5°. De uitbetalingen te doen plaats hebben, zoo veel mogelijk, op de hoofdplaatsen der distrikten, of wel bij de fabrieken of loodsen, zoodanig dat dezelve geschieden op plaatsen, in het centrum der betrokkene dessa's gelegen.

Ten tweede: Te bepalen, dat aan de dessa'shoofden, voor het toezigt over de suikerriet- en tabaksaanplantingen, geen aandeel in de plantloonen zal worden toegekend, en dat dit ook over de indigo-aanplantingen, waar mogelijk, zal worden vermeden, in afwachting der vaststelling van een aandeel in de percenten der indigo-kultuur;

Met last op den direkteur der kultures, om voor dit laatste een voorstel te doen."

Als een andere autoriteit, die *vrijen arbeid* voorstaat, zullen wij aanhalen den heer C. VREEDE, tabaks-fabrikant op Java. In het dagblad *de Indiër* van 2 April 1853, beroept hij zich op een betoog, door hem geplaatst in het zelfde dagblad van 8 Julij 1852, als *regtstreeksche tegenspraak* met de uitlegging, in zeker naamloos geschrift voorkomende, met betrekking tot het geopperd denkbeeld van *vrijwilligen* arbeid op Java. De heer VREEDE verklaart, dat dezelfde weldadige werking omtrent de reeds *geheel vrijwillig* getroffene overeenkomsten met de bevolking, wegens levering van materialen en wegens landbouw en fabriek-arbeid ten behoeve van zijne onderneming, niet alleen bij voortduring, maar ook meer algemeen en zonder de minste tusschenkomst, aandrang of bedreiging van de inlandsche hoofden, zijn voortgezet, en zelfs, op veelvuldig eerste aanzoek van de bevolking zelve, in eene aanzienlijke verhoogde verhouding zijn toegenomen.

Zeer opmerkelijk is ook hetgeen de heer Mr. A. A. VAN VLOTEN zegt in eenen brief van 3 Maart 1853, door hem gepubliceerd in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, hoofdzakelijk handelende over het in 1851 door den Minister van Koloniën aangeboden ontwerp-reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indië: „*Dwang* alleen kan den bouw in het

„ groot van suikerriet, koffij en indigo mogelijk maken; hiertoe wordt, in „ tegenstelling van den rijstbouw, eene gedurige inspanning vereischt; en „ ofschoon ik niet onder degenen behoor, *die huichelachtig voorwenden*, dat „ die dwang ook wordt gebezigd *tot bevordering van het geluk en de welvaart „ van den inlander*, zoo ben ik evenwel gereed om te erkennen, dat zulk een „ dwang, *gedurende een groot aantal jaren volgehouden*, welligt meerdere werk- „ zaamheid, meer gevoel van eigenwaarde, in het ras zal doen ontstaan."

Had de heer VAN VLOTEN, in stede van deze laatste woorden, gezegd dat de dwang, gedurende vele jaren volgehouden, meer werkzaamheid, meer gevoel van eigenwaarde bij den Javaan *reeds had doen ontstaan*, wij zouden hem gaarne gelooven. „Intusschen," zegt hij verder, „*dewijl wij „ de magt in handen hebben*, acht ik het zeer geoorloofd van den Javaan „ *tot ons voordeel te doen werken.*" Hier verschillen wij hemelsbreed van den heer VAN VLOTEN. De Javaan moet werken niet alleen in *ons*, maar ook *in zijn voordeel.* Dit zal hij doen wanneer *vrijwillige arbeid* de plaats van *dwang* zal hebben ingenomen.

De „ *Waarschuwende stem uit de binnenlanden van Java*" had ook tot grondslag van hare redeneringen, *dat de Javanen ten behoeve van Nederland moeten geëxploiteerd worden*, al moeten zij ook in de ellende omkomen; 't welk meesterlijk wederlegd is door eene andere *stem uit de binnenlanden* in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* van November 1852, onder het opschrift: *Is er dwang noodig om de Javanen te doen produceren voor de Europesche markt?*

Te regt, zeide dus de heer L. VITALIS, oud-inspekteur der kultures en suiker-fabrikant op Java (*Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* October 1851, pag. 259). „Het eenige middel, dat, met een gelukkigen uitslag, tot het „ herstel der thans op zoo losse schroeven staande zaken kan medewerken, „ is: om aan de kontraktanten-fabrikanten het bestuur en het toezigt over „ de werkzaamheden over te laten; en dan zullen deze dagelijks de plan- „ ters betalen, gelijk zulks heeft plaats gehad met de inwoners, die aan „ den arbeid van den oogst en de fakrikaadje deelnemen ..... Overigens „ erlangt de nijverheid veel meer arbeid van een, dien zij elken avond be- „ taalt, dan het Gouvernement, met de wijze waarop het den arbeid doet „ besturen en betaalt, in twee dagen zal ontvangen!"

Er is nog eene andere bijdrage over dit onderwerp, in dit *Tijdschrift van Nederlandsch Indië* van April 1853. Wij vereenigen ons geheel met de daar uitgedrukte stelling:

„ Trapsgewijze, langzaam en omzigtig moet de overgang zijn van dwang „ tot vrijheid, van gemeenschappelijken tot individuëlen arbeid."

Een der grondslagen van het kultuurstelsel op Java van den heer VAN DEN BOSCH is de gemeenschappelijke arbeid van den Javaan op gronden of velden, die in gemeenschappelijk bezit of gebruik zijn.

Het beginsel dezer gemeenschap bestond op Java niet overal; daar waar

uitzonderingen worden aangetroffen, werd het *individuële* verdrongen, of waar dit niet mogelijk was, het kultiveren van produkten voor de Europesche markt opgeheven.

De *gemeenschappelijke* regelingen strookten vrij wel met de Javaansche instellingen in het algemeen. Verstoken van alle *mechanische* hulpmiddelen, was het *vereenigen van den handenarbeid*, voor alle ondernemingen van omvang, noodzakelijk; en die gemeenschappelijke krachtsaanwending is daardoor, bij den Javaan, eene tweede natuur geworden.

Maar die *gemeenschappelijke* regelingen strookten bovenal met de inzigten van den heer VAN DEN BOSCH, met het feit dat het hier de regering was welke als ondernemer optrad. Voor deze waren *individuële* regelingen niet mogelijk. Daardoor zou te groote omslag ontstaan zijn, onuitvoerbaar met een betrekkelijk gering getal Europesche ambtenaren.

Doch, door verloop van tijd, door het ontstaan en het leeren kennen van misbruiken door de inlandsche hoofden jegens de bevolking gepleegd, is de noodzakelijkheid geboren om hare *individuële* belangen te behartigen. *Gemeenschappelijke betalingen* werden vervangen door *individuële betalingen* zoo veel mogelijk.

Die laatste woorden: „zoo veel mogelijk" sluiten in, dat het oogmerk niet voldoende te bereiken was en ook door de regering niet bereikt worden kon, zonder meer toeziende ambtenaren.

Daaruit ontstond het betoog, dat voor de goede werking van het kultuurstelsel een grooter getal Europesche ambtenaren vereischt wordt.

Men wilde tevens den invloed, de misbruiken der inlandsche hoofden verminderen, door het vermijden van hunne tusschenkomst.

De zaak is echter verwerpelijk in beginsel. Men wil misbruiken weren die niet te weren zijn, die zich kenmerken als het noodwendig gevolg der optreding *van de regering* als ondernemer.

De regering toch kan niet afdalen tot *individuële* regelingen. Zij *moet* zich bepalen tot regelingen in het groot; dus door middel van de hoofden der bevolking; dus ook gedogen, dat de bevolking door de toepassing van dat middel lijdt.

Wijkt de regering van dezen grondslag van den heer VAN DEN BOSCH af, dan is zijn stelsel niet houdbaar, want dat stelsel is gegrond op *gezag* en waar gezag werkt, is onderdrukking voor de deur.

En omdat die onderdrukking bestaat, blijkbaar en bewijsbaar door de pogingen om misbruiken te weren; omdat men die onderdrukking beschouwt als te *moeten* worden opgeheven, juist daarom wordt het stelsel van den heer VAN DEN BOSCH veroordeeld.

Juist daarom ziet men uit naar een ander stelsel, naar een stelsel, dat aan het bestaande zoo nabij mogelijk komt, zonder er de verkeerdheden van te hebben.

Het beginsel om op Java in het groot producten te teelen voor de Europesche markt, wil men behouden. Maar men wil het ontdoen van de kracht des *gezags*, daar waar dit overbodig is geworden.

Daaruit zal voortvloeijen de bestaanbaarheid van het behartigen der *individuele* belangen van de bevolking, en het weren van misbruik en knevelarij door de inlandsche hoofden, waartoe de regering thans magteloos is.

De kracht des gezags wil men vervangen door de werking van *vrijwillige overeenkomsten* met de bevolking. Dit was trouwens het oorspronkelijke, maar nimmer in toepassing gebragte, denkbeeld van den heer VAN DEN BOSCH.

Die vrijwillige overeenkomsten zijn stellig bestaanbaar met betrekking tot suiker, thee, tabak, cochenille, kaneel en peper. Dit alles kan het Gouvernement overlaten aan de industrie der Nederlanders en der Javasche bevolking, behoudens het beschermen van de wederzijdsche belangen.

Voor de teelt en fabrikaadje van indigo is het evenmin noodig, dat het Gouvernement zijn *gezag* late gelden. Het is althans te beproeven, om dit overtelaten aan de bevolking, aanvankelijk in één of twee distrikten; vervolgens ook elders, bij goeden uitslag. De Nederlandsche industrie zal daarbij hare diensten bewijzen.

Wat de koffij-teelt betreft, er bestaan voorbeelden, dat de bevolking het product individueel plukt, behandelt en levert. Eenmaal zal ook deze teelt een volkskultuur moeten worden, gegrond op vrijwilligen arbeid.

Men late eene vrije ontwikkeling, zonder overhaasting, doch welmeenend, aan het beginsel: „de teelt en de bewerking, op Java, van voort-„brengselen voor de Europesche markt, wordt overgelaten aan de bevolking „en de Nederlandsche nijverheid. Naar gelang der toepassing vervalt het „tegenwoordige Gouvernements kultuurstelsel."

XI.

Al de feiten, door ons aangeteekend, zijn den Minister van Koloniën bekend. Hij kende ze krachtens zijn ambt, ten deele ook door zijne vroegere dienstbetrekkingen op Java. Hoezeer die betrekkingen hem niet in staat stelden om veel te overzien, daar hij op Java nimmer aandeel had in zaken van regering, moest hij er echter bekend mede worden, omdat ze voor niemand een geheim zijn. Zijne mogelijke onbekendheid overigens met de geheele uitgestrektheid van het schadelijke voor Indië van het vigerende stelsel, werd aangevuld, eensdeels door eene cordate openlegging van zaken, door den raad van Indië, anderdeels door aanwijzingen van de openbare drukpers. Men verwachtte van zijn doorzigt, van zijne liefde tot Indië, van zijne goede gezindheid voor de duurzame belangen van het moederland, dat hij een anderen weg zoude inslaan dan zijne voorgangers. Maar ongelukkig schijnt hij niet begrepen te hebben, dat het stelsel van VAN DEN BOSCH, zoo als het bestond, reeds in 1839 had uitgediend; dat de Staten-Generaal wijze redenen hadden, om te begeren dat het *regeringsreglement* door de wet zou worden vastgesteld.

De bedoelingen der Staten-Generaal worden door den minister ten eenen male miskend. Hij had moeten begrijpen, dat de grondwet van 1848 andere regelen van bestuur voor Indië zou in het leven roepen; dat de

tot dus ver aangekleefde beginselen te regt werden aangemerkt als niet meer deugdelijk. De door hem uitgesproken redevoeringen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal en vooral zijn ontwerp van regerings-reglement bewijzen, dat hij niet op de hoogte is van den tijd, dat hij zijne roeping niet verstaat. Op deze stelling is reeds door de Staten-Generaal het zegel gedrukt, door de wijze waarop het in 1851 ingediend ontwerp van regerings-reglement in hare afdeelingen is ontvangen en beoordeeld.

De pogingen van enkele leden der Kamer, om het bestaande te handhaven, zullen krachteloos blijken te zijn, waar zooveel reden bestaat, om dat stelsel, ongeacht zijne *batige saldo's*, als verderfelijk en onzedelijk te veroordeelen.

De Staten-Generaal zullen zich weten te plaatsen op het standpunt, hetwelk de minister van Koloniën zich niet heeft weten te kiezen. Zij zullen voortbouwen op den weg welken men in 1830 verliet. Zij zullen het tijdvak, dat sedert verloopen is, beschouwen als een nuttige voorbereiding tot iets beters en dat betere moet duurzaam kunnen zijn.

Al wat door kunst wordt daargesteld is uit den aard der zaak *tijdelijk;* het stort eindelijk in. Alleen het *natuurlijke* heeft eenen regelmatigen loop en is *duurzaam* goed. Het kultuurstelsel van den heer VAN DEN BOSCH is een kunstgewrocht. Het ontstond niet door eenen natuurlijken loop van zaken; geldzucht was het doel; de magt van den heerscher, de arbeid van de overheerschten waren de middelen. Die dwang zal eindelijk plaats maken voor onwil van de zijde der gedwongenen. Daartoe zullen de uitwerkselen der publieke opinie, die men te vergeefs tracht te bedwingen, medewerken; zij zullen het bespoedigen. Die tijd zal onmisbaar aanbreken en te eerder omdat het tegenwoordig regeringsreglement er in vele andere opzigten regtstreeksche aanleiding toe geeft.

Men make dus een einde aan dat kunstgewrocht, hoe fraai het ook schijnen moge. Men vraagt voor Indië geen andere weelde dan het genot eener natuurlijke vrijheid van ontwikkeling, geleid en beschermd door eene zachte regering, die de belangen van Indië en Nederland weet ineen te smelten en beiden te doen bloeijen. Men wenscht, dat men eindelijk ophoude aan de Indische bevolkingen een schouwspel te geven van verwarring en van weêrstreving tegen de bestaande regerings-beginselen, een schouwspel dat nadeelige gedachten doet ontstaan omtrent de kracht en waardigheid van ons bestuur, dat ons politiek aanzien ondermijnt. Men wenscht, dat er een einde kome aan het gevaar van ontevredenheid in Indië, van mistrouwen dáár en in Nederland.

XII.

De volgende korte uittreksels van openbare geschriften herinneren, wat voor en na gezegd is over de voor Nederlandsch Indië gevolgde regerings beginselen. Wij hebben daartoe het tijdvak van 1840—1853 gekozen. Vroeger hield de openbare drukpers zich minder met onze koloniën bezig.

Dit had eerst met kracht plaats toen, bij het aftreden van den Minister van Koloniën VAN DEN BOSCH, gebleken was, dat de regering een schromelijk misbruik van de tijdelijke hulpmiddelen van Java gemaakt had.

» De vrees voor het smokkelen heeft in Indië aanleiding gegeven tot wetten en bepalingen, die den Indischen handel voor het grootste gedeelte van Java en onze buiten-etablissementen heeft verdreven."

J. J. VAN SEVENHOVEN, *Raad van Indië*, 1840.

» Het schijnt dat men heeft vergeten, wat de Gouverneur-Generaal DE KEBBEN gedaan heeft, om het behoud der kolonie te verzekeren, zoo veel de beschikbare middelen en de *onverzadelijke gouddorst van het moederland* toelieten."

Militaire spectator, 1841.

» De Indische bezittingen het eigendom zijnde van den staat, heeft het rijk in haren voorspoed en bloei hetzelfde belang als ieder eigenaar om zijnen eigendom in eenen voordeeligen en winstgevenden staat *te houden*. Verwaarloost hij het, zoo handelt hij *als een dwaas*.

» De raden van Indië VAN HOGENDORP en DU FUY zijn er verre van af, om eene koper-circulatie op Java te verdedigen. De voorstellen omtrent de Javasche bank uitgezonderd, stemt het raadslid VAN NES met de beschouwingen in van den directeur-generaal KRUSEMAN en vereenigt zich ook geheel met het verslag der faktorij van de Nederlandsche handelmaatschappij, nopens het herstel van het cirkulerend medium. Maar, welke middelen daartoe worden aangewend, zij zullen nimmer doeltreffend zijn *indien vastgehouden wordt aan het bestaande stelsel*, hetwelk allen vrijen handel verdrijft en, naar het gevoelen van den heer VAN NES, alleen *oorzaak* is van alle ongelegenheden onder welke thans de Javasche maatschappij gebukt gaat."

Mr. P. MERKUS, *Gouverneur-Generaal van N. Indië*. 1844.

» De rede en ondervinding leeren, dat, waar de regering in het vaderland, omtrent den waren staat van hare overzeesche bezittingen, alleen door haar bestuur in Indië en door geene andere kanalen en geene publieke opinie wil worden ingelicht, deselve noodwendig niet zelden aan groote onheilen bloot staat."

Bijdragen tot de kennis der Nederlandsche en vreemde koloniën. Utrecht 1844.

» Nederlanders verkeeren, in de bezittingen van Nederland, in eenen veel slimmeren toestand dan hun ooit in een vreemd land zou kunnen te beurt vallen."

Nieuwe Rotterdamsche Courant 21 *Augs.* 1845.

» Vraagt men: is het goed, dat het autokratisch beginsel zoo ver getrokken worde, dat dit aan niets gebonden is, en in de kolonien de regten en het eigendom der ingezetenen afhankelijk zijn van de willekeur van één eenig persoon, dan is er niemand die daarop toestemmend zal antwoorden.

DUYMAER VAN TWIST, *lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, thans Gouverneur-Generaal van N. Indië*. 1845.

» Ik houde het voor zeer mogelijk, dat er van lieverlede *groote veranderingen* zullen noodig worden in een stelsel, hetwelk *thans zulke rijke vruchten draagt*."

J. C. BAUD, *Minister van Koloniën*, 1845.

» Retirer du pays le plus gros produit possible, sans trop s'embarasser du sort des populations, pousser le principe de l'exploitation de l'homme jusqu'a ses limites extrêmes, et ne s'arrêter que devant la crainte, ... telle est la pensée profondément empreinte dans les actes du Gouvernement Hollandais à Java.

ITIER, *Revue Coloniale*, 1846.

„Door den maatregel, waarbij de werkloonen der arbeidslieden bij de verschillende departementen zijn verhoogd, zijn de redenen van *regtmatige ontevredenheid onder de bevolking* eenigzins weggenomen, doch het *drukkendste*, namelijk de levering van 1500 man daags en de menigvuldige onteigeningen, ten behoeve der *fortifiatie werken*, blijft steeds voortduren.

Mr. D. F. W. PIETERMAAT, *Resident van Soerabaja*, 1846.

„De meerdere en „bovenmatige" uitbreiding der kultures : :, dit alles heeft ten gevolge gehad, dat men thans, zonder overdrijving, van den Javaan *vier of vijf malen meer arbeid vordert* dan bij de invoering van het kultuurstelsel. Daardoor wordt de inlander *in het bebouwen zijner rijstvelden verhinderd, en is dit hoofdmiddel van bestaan derhalve zeer achteruitgegaan.* Maar . . . de inkomsten van het Gouvernement (pachten) werden gedurig *verhoogd*; de opbrengsten voor de bevolking verminderden van jaar op jaar, en niettegenstaande zelfs in latere jaren het voordeel van het kultuurstelsel *voor de bevolking meestal verloren ging*, werden *toch* de pachten meer en meer *opgedreven*."

L. LAUNIJ, *Resident op Java, Direkteur-Generaal van financiën*, 1846.

„Prenons garde surtout, qu'au dix-neuvième siècle, nous ne retombions dans la voie des erreurs, qu'à juste titre on peut reprocher au gouvernement de l'ancienne compagnie des Indes dans ces contrées. Qu' on ne soit pas en droit de nous faire aujourd'hui le reproche, de n'envisager, dans nos florissantes possessions de l'Inde, que le seul intérêt du commerce, ou les revenus qu'elles versent annuellement au trésor, et de négliger ou de perdre de vue le bien être de l'immense population qui se trouve soumise à nos lois; population sur la quelle la nation Neêrlandaise semble appelée par la Providence à répandre les bienfaits de la civilisation."

C. J. TEMMINCK, *Coup d'oeil général sur les possessions Neêrlandaises dans l'Inde archipélagique*, Tome I, 1846 *)

„De Oost-Indische bezittingen . . . Wij stellen er prijs op, dat niets worde verzuimd wat strekken kan om haren inwendigen toestand *te verbeteren*."

Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1846.

„Zou het Opperwezen deze rijke landen onder ons beheer hebben geplaatst, opdat de arme inboorling voor ons suiker en koffij kweeke?"

L. J. VAN RHIJN, *inspektor der Nederlandsche zendelingsposten*, 1847.

„Doch de geldbehoefte van WILLEM I, die, over een van de welvarendste landen der wereld regerende, in vijftien vredes jaren de renten der oude staatsschuld verdubbeld had, verlangde weldra spoedige vruchten van de kort te voren uit 's vijands hand terug ontvangene koloniën, waar alles te ontwarren, te herstellen en op te bouwen was."

Bijdrage tot de kennis der Nederlandsche en vreemde koloniën, Utrecht 1847.

„In verschillende landschappen schijnt de aandacht der hoofden van plaatselijk bestuur meer gevestigd te zijn geweest op de vermeerdering van produkten voor de Europesche markt, dan wel op eene ruimere voortbrenging van de *behoeften des levens*. Verschillende voorbeelden hebben daarenboven doen zien, dat niet zelden over de voor den *rijstbouw* bestemde gronden, *ten behoeve van 's Gouvernements kultures, in ruimere mate is beschikt dan overeenstemde met de instellingen der bevolking, of met het stelsel van belasting, heerendienst en kultuur*."

J. J. ROCHUSSEN, *Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië*, 1847.

Niets toch wekt meer het verlangen op naar wijzigingen in de Grondwet, dan de bekrompene uitlegging door 's Koning Ministers, ook na de herziening van 1840, aan derzelver bepalingen

---

*) Dit werk is opgedragen aan den Minister J. C. BAUD. De heer TEMMINCK zegt, dat het hem vergund was de koloniale archiven te raadplegen.

gegeven. Men gevoelt diep de noodzakelijkheid van meerdere waarborgen, men kan die bij het nu geschrevene niet verkrijgen; er blijft dan niets anders over dan andere voorschriften te wenschen. Zoo werkt de regering, hares ondanks, eene Grondwets-herziening zelve in de hand.

Het doet mij leed, dat de Minister het zelf niet inziet, dat zijne bemoeijingen meer zouden gewaardeerd worden, naarmate zij meer door de vertegenwoordiging wierden gekend, en dat derzelver inzage in het financiëel beheer der koloniën zoude kunnen strekken, om gebreken of misbruiken te doen ophouden, welke zijnes ondanks nog mogten bestaan, of wel om de natie te overtuigen, dat die omstandigheden alleen daarom voor gebreken of misbruiken worden gehouden, omdat men de gelegenheid miste om zich genoegzaam met den aard der Indische administratie bekend te maken.

Het gebrek aan openbaarheid en regelmatigheid heeft, onder de vorige regering, een schromelijk misbruik doen maken van de tijdelijke hulpmiddelen, welke Java opleverde.

Deze dure ondervinding roept ons toe te waken E. M. H. en ons vertrouwen alleen dan te schenken, als men ons in staat stelt behoorlijk te kunnen onderzoeken en beoordeelen, of de verantwoordelijke Minister den Koning goeden raad geeft, in het opperbestuur over de volkplantingen en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen.

VAN RIJCKEVORSEL, *lid der Tweede Kamer der Staten-Generaal*, 1847.

" Doch zij vermeenen niettemin . . . langs den wettigen weg . . . de hooge aandacht van Uwe Majesteit te mogen vestigen op eene instelling, die reeds *zoo vele ouders diep in het hart heeft gewond*, zoovele kinderen, in Indië geboren, ongelukkig gemaakt, *de toekomst heeft vernietigd van allen, die in deze gewesten hunne opvoeding ontvangen.*"

BATAVIA,
22 Mei 1848.

Dr. W. R. VAN HOËVELL, *predikant te Batavia, thans lid der Tweede Kamer der Staten-Generaal.*

Mr. P. MIJER, *Procureur-Generaal bij het Hoog-Geregtshof van Ned.-Indië, thans raad van Indië.*

Dr. W. BOSCH, *chef van de geneeskundige dienst in Indië.*

Mr. A. PRINS, *lid van het Hoog-Geregtshof in Ned. Indië thans algemeene secretaris der Indische regering.*

P. W. MENU, *kolonel.*

G. H. UHLKNBECK, *kapitein der genie, thans chef van den Waterstaat en civiele werken in Ned.-Indië.*

G. H. RENSING, *hoofdkommies, thans secretaris der generale directie van financiën in Ned.-Indië.*

J. T. CANTERVISSCHER, *president van het kollegie van boedelmeesteren te Batavia* en

A. H. DIBBETZ, *luitenant-kolonel Ingenieur.*

" De Javaan verdient ons ontzag, onze bescherming; niet onze *onderdrukking* en *berooving*."

Mr. G. J. SIEBURGH, *Oud-President van den raad van justitie te Samarang*, 1848.

" Men moet met de Indische aangelegenheden wel geheel en al onbekend zijn, om niet te weten, hoe dikwijls dáár de gierigheid de wijsheid heeft bedrogen."

P. J. VETH, *hoogleeraar*, 1848.

" Doch ik wil de verklaring afleggen, dat ik alleen en steeds het belang van den staat en van mijn vaderland en het gevoel van pligt heb voor oogen gehad. Ik geloof te mogen zeggen, dat dit ook het geval is geweest met den heer ELIAS, die omtrent onze gewigtige koloniale belangen *eenstemmig met mij dacht*, den Generaal-Majoor NAHUIJS VAN BURGST, den oud-Raad van Indië Mr. VAN NES en zoovele andere mannen, die in de laatste tijden, met of zonder vermelding van hunne namen, over de koloniale aangelegenheden hebben geschreven."

J. D. KRUSEMAN, *oud-Directeur-Generaal van financiën in Ned.-Indië.* 1848.

" Op Java is het productief vermogen des lands, in weinige jaren, *op hoog bevel, vertiendubbeld;* in datzelfde tijdvak zijn *talrijke vestingen* uit het niet verrezen, als gewrochten van

den *verpligten arbeid* der inboorlingen. Bij die *gedwongen krachtsontwikkeling* is de rust ongestoord gebleven, in weêrwil dat de *eerste levensbehoeften* in prijs zijn verdubbeld en dat *misgewas op misgewas* de hoop des landmans heeft verijdeld."

J. C. BAUD, *oud-Minister van Koloniën.* 1848.

" Onze koloniën behoeven *geheele hervorming*, eene behoefte, ten aanzien der Oost-Indische bezittingen, *door alle deskundigen erkend.*"

Mr. J. R. THORBECKE, *lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.* 1848.

" Ieder verheugde zich in de toekomst, dat die edele hoedanigheden en die zuivere, echt liberale beginselen van voortgang op Java, bij dien man (de heer ROCHUSSEN) aangetroffen, op Java zouden ontwikkeld worden, waardoor alléén toch de kolonie in welvaart vooruitgaan, voor het vaderland een rijke bron van inkomsten worden en voor ons behouden kon blijven. Maar, helaas! dat geluk was voor Java nog niet weggelegd."

Mr. J. F. W. VAN NES, *oud raad van Indië.* 1848.

" Voorzigtigheid en billijkheid vorderen evenzeer, dat eenige der geschiktste personen, in Indië geboren en opgevoed, in de dienst opklimmen tot hooge betrekkingen, ten einde hun vertrouwen te winnen, om juist, zoo ooit voor het gevaar van de vijandige gezindheid der *Erbervelden* tegen de Nederlanders te vreezen is, het dan door hunnen invloed voor te komen."

J. A. WILKENS, *letterkundige, geboren op Java.* 1849.

" Indië kan niet uit Nederland geregeerd worden, en het thans vigerend stelsel is niet alleen *doodend* voor alle hoop op ontwikkeling en vooruitgang, *het kan verderfelijk worden voor het behoud van Nederlands souvereiniteit over deze gewesten.* Het beneemt aan het Indisch bestuur alle zelfstandigheid en zelfvertrouwen."

A. V. MICHIELS, *Generaal-Majoor, Gouverneur ter Westkust van Sumatra.* 1849.

" De voorname reden der min gunstige werking van het kultuurstelsel ligt daarin, dat *te veel van de bevolking gevorderd wordt, zonder of tegen onvoldoende betaling.* Men klaagt over misbruiken, die gemaakt worden van heerendiensten, door de bevolking te verrigten. Die klagten erken ik voor *gegrond.*"

J. W. H. SMISSAERT, *oud resident op Java.* 1849.

" Wij merken hieromtrent op, dat het Gouvernement nimmer tot een stelsel van *verpligte* arbeid zou zijn overgegaan en dat reeds voor lang zou hebben vaarwel gezegd, bijaldien het gebleken ware, dat de bevolking van Java reeds voor een ander stelsel geschikt ware.....

Reeds zijn de voorbeelden daar, dat de bevolking, bij de koffij-kultuur ingedeeld, niet in massa, maar *individueel* dat product plukt, behandelt en bij de Gouvernements pakhuizen inlevert.

Kan dit nu langzamerhand .... door eene behoorlijke leiding .... *ook op andere kulturen worden toegepast*, dan voorzeker zal ook een gemeenschappelijke arbeid daardoor minder noodig worden."

J. D. VAN HERWERDEN, *oud resident op Java.* 1849.

" Zoo werd in Junij 1843 door mij geadviseerd; zoo had ik toen reeds de overtuiging, dat de natie, dat de Koning, *de ware toedragt van zaken niet wisten*, en dat ik mij ten minste niet mede verantwoordelijk wilde stellen aan het *volharden in den gebrekkigen en ziekelijken toestand waarin Java verkeerde.*

Mr. J. F. W. VAN NES, *oud raad van Indië, oud vice-president van den raad van Indië.* 1849.

" Ik voorzie die droeve toekomst ook — indien de regering voortgaat met de Javanen te besturen als machines, als middelen om zich te verrijken, als lastdieren en niet als menschen; .... indien de Javanen nog langer werken moeten, zonder de vruchten van hunnen

arbeid te genieten, werken aan Gouvernements instellingen, zonder voedsel, zonder loon, werken op bevel der regering, met verwaarloozing van hunne eigene belangen."

Dr. W. R. VAN HOËVELL, *lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.* 1849.

„Indien in Nederlandsch Indië in rondvraag werd gebragt, of de ondervinding zulks (de stelling dat Indië een deel is van Nederland) aan de inwoners van Nederlandsch Indië heeft geleerd, dan geloof ik dat die vraag *unaniem ontkennend beantwoord zou worden.*

L. STEITZ, *landeigenaar, voormalig hoofd-ambtenaar te Batavia.* 1849.

„Onder de menigte der kinderen van Europeanen, die op Java zijn geboren en opgevoed . . . verbannen tot eene lagere klasse in stede van . . . is waarlijk *inclemens.*"

C. A. C. VON WOLZOGEN, *landhuurder op Java*, 1849.

„Ik ben, zoo als gij weet, ook een zoogenaamd inlandsch kind, en als zoodanig grieven mij de vernedering, onderdrukking en zelfs spotternij, waarmede het autocratische stelsel van bestuur en zijne aanhangers ons bejegenen."

J. W. ARNOLD, *landeigenaar op Java*, 1849.

„Wanneer op Java de noodige *verbeteringen* worden ingevoerd, dan zullen de resultaten daarvan zeer belangrijk zijn."

G. L. BAUD, *Minister van Koloniën*, 1849.

„Het stelsel van cultures moet geen voor altoos vastgesteld en onveranderlijk afgesloten geheel zijn; maar naarmate de maatschappelijke en morele toestand der Javanen zich ontwikkelt, en *door het stelsel van culture zelf wordt hervormd*, naar die mate moet het worden *gewijzigd en veranderd.*"

J. HASSELMAN, *Resident op Java*, 1849.

„Men ga, zoo het noodig wordt geoordeeld, *langzaam tot een ander stelsel over.* Men bereide dat stelsel met voorzigtigheid voor, maar zette de dierbaarste belangen des lands inmiddels niet op het spel."

Mr. M. H. GODEFROI, *Lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal*, 1849.

„Even onmerkbaar als het verlangen naar vrijheid eenen gevangene de grootste moeijelijkheden doet overwinnen, ten einde zijnen kerker te ontkomen, zoo overwint eene bevolking alle moeijelijkheden, die hare bevrijding van gedwongen arbeid in den weg staan."

L. VAN VLIET, 1850.

„Er mogt aan de uitbreiding der industrie en ter bevordering van de welvaart der bevolking op de buiten bezittingen *geen cent* besteed worden."

G. DE SERIÈRE, *Oud-Gouverneur der Molukkos*, 1850.

„De diensten echter, zoo als het Nederl. Indisch Gouvernement deed, te vorderen van den Javaan, buiten zijn distrikt en zonder nut voor zijn distrikt, is misbruik van magt, is geweld, moet noodzakelijk den welstand der bevolking ondermijnen; en dergelijke diensten verdienen te regt, in stede van *heeren*- den naam van *slaven*-diensten.

. . . Had ik de pen van een MANZONI, ik zoude niet in staat zijn *de afgrijselijke ellende* te beschrijven, die in weinige maanden tijds *honderd duizend menschen ten grave heeft gesleept.*"

H. J. LION, *Suiker-fabrikant op Java*, 1850.

„Aangezien ik, in de dessa's (dorpen) der residentie Tagal, zelf ooggetuige ben geweest *van de ellende en het gebrek, waarvan men zich bezwaarlijk een denkbeeld maken kan.*"

G. NETSCHER, *Suiker-fabrikant op Java*, 1850.

„Boven heb ik reeds gezegd, dat het regentschap Ledok, door epidemische ziekten vooral, in de laatste jaren *zijne bevolking op eene treurige wijze heeft zien verminderen.*"

Dr. P. BLEEKER, *Officier van Gezondheid*, 1850.

» Van het Javaansche nieuwe testament. . . Enkele predikanten op Java hebben zich in de verspreiding van het werk onder de Javanen zeer ijverig betoond: de heeren BRUMUND, VAN DAVELAER, VAN HENGEL en WESTENBRINK MEIJER; ook de waardige zendeling JELLESMA. *Groot is de belangstelling door de residenten* POTTER *en* BOUDRIOT *geopenbaard.*"

Verslag van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, 1850.

» Plegtig in gemoede verklaar ik, dat het mij, in de betrekking van resident, dikwerf gehinderd heeft tot het voortbrengen van de producten voor de Europesche markt te moeten medewerken, zonder dat van de schatten, die in 's lands kas vloeiden, het minste bestemd werd tot verbetering van het lot van den inlander, tot het opheffen van lasten, waaronder hij, alleen wegens gebrek aan beschikbare gelden, gebukt gaat."

J. W. H. SMISSAERT, *oud resident op Java*, 1850.

» Mogen wij deze gesteldheid van den toestand des landbouwers op Java in vele opzigten als gunstig aanmerken, dan gebiedt eene wijze staatkunde daarentegen, dat wij . . . geene middelen onbeproefd laten, om de rampen te leenigen, die in den jongsten tijd zoo vele jammeren hebben verwekt. Verschillende middelen zijn ter onzer beschikking gesteld, om aan onze gewigtige roeping te voldoen, om zoo veel mogelijk den druk der lasten te verminderen, welke in sommige streken vooral op de bevolking is gelegd, om haar de zegeningen eener hoogere beschaving deelachtig te doen worden."

W. L. DE STURLER, *oud officier van het Indisch leger*, 1850.

» Aan onze vestiging in Indië kleeft dezelfde fatalitiet, die alle overheersching als eene bestraffing en waarschuwing voor anderen vervolgt."

JOHN STEIJN PARVÉ, *Landeigenaar op Java*, 1850.

» Doch bevestigen kan ik ten volle, dat de toestand der kultures, vooral van de koffij en indigo, over het algemeen slecht, *ja onrustwekkend is te noemen.*"

Dr. P. F. H. FROMBERG, *natuurkundige op Java*, 1850.

» Er is, zoo wel hier, als in Nederland, thans een aantal edeldenkende menschen aanwezig, *die niets vuriger verlangen dan groote en krachtige verbeteringen in alle takken van bestuur ingevoerd te zien.*"

Mr. J. H. *Graaf* VAN DEN BOSCH, *oud resident op Java, zoon van den Minister graaf* VAN DEN BOSCH, 1850.

» Dan volgens alle regelen der staathuishoudkunde of van het gezond verstand, zal datzelfde *batige slot*, op de wijze zoo als nu verkregen, eindelijk den Indischen staat te gronde rigten, zonder den Nederlandschen wezenlijk rijker te hebben gemaakt."

J. MUNNICH, *officier van gezondheid, thans eerste kommies bij de algemeene secretarie te Batavia*, 1850.

» Ik heb in het afgeloopen jaar eene menigte brieven uit Indië ontvangen, niet van eerzuchtigen, niet van overdreven liberalen, niet van teleurgestelden, maar daaronder zijn er ook van hoofd-ambtenaren van Nederlandsch Indië, lieden die het volle vertrouwen van het Gouvernement genieten, maar *die den ondergang van Indië te gemoet zien, wanneer men voortgaat op denzelfden voet te handelen als nu geschiedt.* Behalve van ambtenaren, heb ik brieven ontvangen van kontraktanten met het Gouvernement, van het eene einde van Java tot het andere. En allen stemmen daarin overeen, dat de rampen, welke de Indische bevolking tegenwoordig teisteren . . . . . enz."

Baron SLOET TOT OLDHUIS, *lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal* 1850.

» Ook mij zijn berigten van bestaande verkeerdheden ter kennisse gekomen."

J. C. BAUD, *oud Minister van Koloniën*, 1850.

» De voordragten tot regeling der koloniale belangen, die Uwe Majesteit overeenkomstig

de grondwet toezegt, zullen, zoo wij hopen, op den toestand dier bezittingen den gewenschten invloed uitoefenen."

Eerste Kamer der Staten-Generaal. 1850.

"Zielspijnigend is het om te zien, hoe 30—40 en meer Javanen eenen pas gekapten en dus natten zwaren balk, 10 of 20 palen ver, bijna lijf tegen lijf en pas houdende als soldaten, moeten dragen."

H. VAN BLOMMESTEIN, *Suikerfabrikant op Java.* 1851.

"Wanneer ik eindelijk mijne volle overtuiging, en die ook wel door allen, die eenigzins met den tegenwoordigen toestand van Nederlandsch Indië bekend zijn, gedeeld wordt, mag in aanmerking nemen, dat het *batige saldo* thans *voor het bestuur van Ned. Indië onmisbaar is* en *zeker gedurende eene reeks van jaren nog onmisbaar blijven zal. . . .*"

C. VREEDE, *Tabaks-fabrikant op Java.* 1851.

"Mijne hoop van de lasten, welke zoo zwaar op den gedweeën Javaan drukken, te zien verminderen, is telkens teleurgesteld, want met elk nieuw jaar worden deze lasten vermeerderd, en niettegenstaande de schoone beloften om het toekomstig lot van den Javaan te verligten, gaat hij gebukt onder zulk eenen drukkenden toestand, dat hem thans op vele plaatsen niets meer dan ellende is overgebleven."

L. VITALIS, *Oud Inspecteur der Cultures en Suikerfabrikant op Java.* 1851.

"Men wende alle middelen aan, om het productief vermogen van Java *door de ontwikkeling der welvaart aldaar* meer en meer te doen stijgen. Daartoe zijn echter niet dienstig suppletoire punten van instructie. O! neen, dit is juist gedeeltelijk de oorzaak, dat *Java* door *armoede en hongersnood is geteisterd geworden.*"

Mr. A. A. VAN VLOTEN, *Oud Raadsheer in het Hoog Gerechtshof van Ned. Indië; Suiker-fabrikant op Java.* 1851.

"Ongelukkig hebben velen, die bekwaamheid en ondervinding aan eerlijkheid en goede trouw paren, zich laten terug houden om hunne denkbeelden en beschouwing over een stelsel in het licht te geven, dat, in de uitvoering, de belangen der Javanen en gevolgelijk die van Nederland kwetst."

W. BOSCH, *Chef van de geneeskundige dienst in Ned. Indië.* 1851.

"Groot is onze schuld, vooral jegens de bewoners van Java; . . . dat ons dient met het zweet en het bloed zijner kinderen; maar helaas! dat meer dan eenige andere Nederlandsche bezitting, door een absoluut despotisch Nederlandsch gezag, met ijzeren schepter wordt bestuurd."

Bijblad bij de Christelijke Stemmen. 1851.

"Het stelsel van cultures heeft grootendeels de wonde geheeld, waarop de burggraaf DU BUS den vinger gelegd had. Men moge het wijzigen en verbeteren door het uit de handen van het Gouvernement in die van particulieren te doen overgaan, *daarmede kunnen wij ons gereedelijk vereenigen.*"

P. VAN SWIETEN, *Oud Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Koloniën.* 1851.

"Blijkens eene brochure van den graaf VAN DEN BOSCH in 1840, wilde hij een radikale omkeering in zijn stelsel brengen, gegrond op het overbrengen van een gedeelte onzer schuld en de aflossing derzelve op onze Oost-Indische domeinen. Ofschoon dus de stichter van het tegenwoordige koloniale stelsel reeds in 1839 inzag, dat zijn werk slechts een overgangsmaatregel was geweest en hij instellingen voorbereidde, die het koloniale bestuur weder terug konden brengen tot den normalen staat van souverein over onmetelijke gewesten, zien wij

nog tegenwoordig eenige ambtenaren halsstarrig aan dat stelsel gehecht en elke hervorming of wijziging in zijne hoofdtrekken hartstogtelijk verwerpen en bestrijden."

D. C. STEIJN PARVÉ, *Oud Ambtenaar in Ned. Indië.* 1851.

" Wij voor ons gelooven, dat het Javaansche volk betrekkelijk al zeer spoedig een zekeren graad van beschaving en verlichting zoude bereiken."

J. A. CASPERSZ, *Contrôleur bij het binnenlandsch bestuur op Java*, 1851.

" In de residentie Samarang en de daaraan grenzende distrikten van Japara, werd de *reeds sedert jaren zeer verarmde bevolking*, op eene deerniswaardige wijze, door *hongersnood* geteisterd."

C. F. PAHUD, *Minister van Koloniën*, 1851.

" De Minister (ELOUT) zeide in 1829 omtrent het voorgenomene kultuurstelsel: " staatkundig is die maatregel in de tijden die wij beleven niet, want nog eens, *mienoegen* en *luide klagten moeten er de gevolgen van zijn*." De vruchten van het kultuurstelsel hebben de verwachtingen van den Minister ELOUT verre overtroffen, maar hij achtte, dat van zijn stelsel de vruchten even groot, onafhankelijk van kommerciele bemoeijenissen en dus *duurzamer*, te wachten waren, en als staatsman *bleef hij* tot aan zijn einde, in de hoogere belangen beide van het moederland en Indië, *het kultuurstelsel afkeuren*."

P. J. ELOUT, *lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal*, 1851.

" De vrijheid van drukpers is eene behoefte ook voor de Nederlandsch Oost-Indische bezittingen, vooral sedert met elke landmail Java overstroomd wordt met brochures, tijdschriften en dagbladen, welke het dadelijk opvatten van de pen, in het belang van de regering, van personen en van de waarheid, menigwerf gebiedend vorderen."

J. PENNING NIEUWLAND, *Generaal-Majoor*, 1851.

" Ik stelde mij voor . . . dat wij in eene gezegende nagedachtenis bij de Indische volkeren zouden komen. Maar als ik nu zie, wat er in Indië gebeurt, als ik de strekking van al die maatregelen die daar genomen worden naga, de sombere toekomst zie, welke het nieuw reglement op het beleid der regering van Indië voorbereidt, dan komt het mij voor, dat het slechts ijdele hersenschimmen zijn van eene ontstelde verbeelding."

Baron SLOET TOT OLDHUIS, *lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal*, 1851.

" Mijne eerste bedenking is gerigt tegen het geheele regeringsstelsel, dat de Oost domineert; het stelsel, ik durf het naauwelijks autocratisch noemen, dat hiervan uitgaat, is: de regering alles; alles voor, alles door de regering."

Mr. A. Baron MACKAIJ, *lid der Tweede Kamer als voren*, 1851.

" Om in de verte zelfs allen schijn van oppositiegeest te vermijden, wil ik alleen zeggen, dat ik mijne berigten omtrent den materiëlen toestand der Javanen, bij voorkeur, *en enkel en alleen* geput heb uit de schriften van de *voorstanders*, ja van sommige der *vinnigste* en *hardnekkigste voorstanders* van het behoud des tegenwoordigen stelsels.

. . . . . Denkt men nu aan het leggen van betere grondslagen, of hebben wij de bewijzen niet reeds verkregen, dat men het tegenwoordige wil bestendigen en zelfs nog versterken? Zou het tijdstip ook nader bij kunnen zijn dan wij verwachten, dat het gestichte moet in een storten?"

R. WESTERHOFF, *lid als voren*, 1851.

" Bij de beschouwingen omtrent het kultuurstelsel, heb ik mij dat stelsel voorgesteld als een maatregel van overgang, geschikt tot maatschappelijke ontwikkeling, tot verbetering van den toestand der Javanen; desniettemin meen ik nu, uit de redeneringen der voorstanders van dat stelsel, te moeten opmaken, dat dit de bedoeling niet zoo zeer is geweest, maar eerder eene inrigting van blijvenden aard; dat men daarbij minder het oog heeft gehad op den Javaan, dan op de ledige schatkist van Nederland. Indien dat het stelsel is, dan is het een stelsel dat afkeuring verdient."

Mr. G. M. VAN DER LINDEN, *lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal*, 1851.

„De drijfveer, die hier werkt en de magt die beslist tot in standhouding van zulk eene eenzijdigheid, is geene andere dan die waardoor de deerniswaardige Javaan wordt gekweld, uitgezogen en vertrapt, namelijk egoïsmus en het regt van den sterkste. Ons uitsluitend doel is geld!

„De geregte straf voor zulke euveldaden zullen wij, zal de natie, eenmaal niet ontgaan."

J. F. ZIJLKER, *lid als voren*, 1851.

„Ik geloof, dat, wanneer wij niet onze overzeesche bezittingen in gevaar willen laten of brengen, wij hoe eer hoe beter onze toevlugt moeten nemen tot een wettig onderzoek (enquête")."

Mr. A. F. JONGSTRA, *als voren*, 1851.

„Het is eene bewezene waarheid dat de rijstkultuur, sedert de invoering van het kultuurstelsel op Java, van jaar tot jaar trapswijze, zoo wel in kwantiteit als in kwaliteit, is achter uit gegaan."

F. C. E. CAROLUS, *ambtenaar bij het binnenlandsch bestuur op Java*, 1852.

„IJver en leerzaamheid zijn aan de meeste leerlingen (Javanen) in die mate eigen, dat ze in Holland op de dorpen niet overtroffen worden."

PALMER VAN DEN BROEK, 1852.

„Die zorg behoort zich tot het onderwijs in het algemeen, ook voór de inlanders, uit te strekken. Ook voor de beschaving van deze behoort gewaakt te worden."

Z. K. W. QUARLES VAN UFFORD, 1852.

„Een voorschot van 20 *millioenen* en derving gedurende drie jaren van het genot van het zoogenaamde *batig slot* der kolonie, zie daar de geldelijke offers, die van den moederstaat zouden behoeven gevorderd te worden *om de wonden, te heelen die Java zijn toegebragt*."

Eene waarschuwende stem uit de binnenlanden van Java, 1852.

„De Minister van Koloniën heeft gezegd, dat er kunstmiddelen moeten worden gebruikt, om in de behoefte aan betaalmiddel in Indië te voorzien . . . Ik ben geen vriend van het kultuurstelsel."

Mr. J. A. DE FREMERY, *lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal*, 1852.

„Er is nog meer: er is een schuldenaar, die niet wil teruggeven de ongeoorloofde winsten die hij genoot. Wij hebben, naar ik meen, van 1831—1842, alleen op den invoer op Java van duitenplaatjes, *tien millioen* geprofiteerd. Alles te zamen genomen zou de staat in de kategorie vallen van de meest fraudeuse bankroetiers."

Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, *lid als voren*. 1852.

„Toen is er in 1847 eene intrekking tot stand gekomen van een aanzienlijk gedeelte der indigo-kultuur, die bevonden was schadelijk voor de inlanders te werken.

J. J. ROCHUSSEN, *lid als voren, en oud Gouv.-Gen. van N. Indië*. 1852.

„Maar ik meen toch te mogen herinneren, dat die Indische publikatiën emaneren van den „alvermogenden" wil *van een enkel dikwerf zeer feilbaar man*."

Mr. J. P. P. VAN ZUIJLEN VAN NIJEVELT, *lid als voren*, 1852.

„Men heeft tot heden millioenen bij millioenen uitgegeven, om door de kracht van wapenen, door het geweld, de zeeroovertijen uit te roeijen . . . te vergeefs. Men beproeve nu eens, al is het ook met minder sommen, langs den weg van vrede, dat zelfde doel te bereiken; gelukkiger zullen de uitkomsten zijn."

J. F. G. BRUMUND, 1853.

„Die THIERS van de „*waarschuwende stem*" zoude zelfs de onbeleefdheid hebben, de voorstanders van vooruitgang als te stellen onder de kuratele van het gezond verstand der Ne-

derlandsche natie. Doch die voorstanders van vooruitgang zouden dien THIERS kunnen toeroepen: „Indien wij dwazen zijn, die onder kuratele moeten worden gesteld, dan zijn de verstokte autocraten *des fous furieux*, die niet alleen onder kuratele gesteld maar zelfs met het *camisole de force* gekleed moeten worden."

Mr. R. W. J. C. BAKE, *advocaat op Java*, 1853.

„Hier helpen geene oude middeneeuwsche afsluitingen, beperkingen, dwangmaatregelen en monopolien meer; hier wordt het onmogelijk, tot eigen verrijking, anderen uittesluiten, anderen te onderdrukken. Nog weifelt onze regering, nog aarzelt zij de oogen te openen, de behoeften te erkennen, de roeping des tijds te volgen en krachtig de hand aan het werk te slaan."

Dr. H. C. MILLIES, *Hoogleeraar*, 1853.

„Gewaagd is het, om geen gehoor te geven aan waarschuwingen en niet te letten op de stem dergenen, die gebreken aanwijzen en mildere beginselen aanprijzen. Er zijn behoeften geboren, die vroeger niet bestonden; er wordt voor Nederlandsch Indië overeenstemming verlangd met de bepalingen onzer nieuwe Grondwet; krachtige waarborg voor een goed bestuur; meer staatkundige vrijheid voor den Nederlander, die zich naar Indië verplaatst; meer beschaving en ontwikkeling; meer zorg en minder druk voor de Indische bevolkingen."

Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT, *oud Raad van Indië*, 1853.

„En nu vraag ik, zal het productief vermogen altijd even groot blijven? Zal men altijd even veel blijven *vergen* van dat productief vermogen? En zal de moederstaat zich altijd blijven toeëigenen, *tot den laatsten penning toe*, de voordeelen, welke die bezittingen opleveren? *Ik geloof en hoop het niet.*"

J. J. ROCHUSSEN, *oud Gouverneur-Generaal van N. Indië*, 1853.

Behalve deze citaten, zouden er nog andere gedaan kunnen worden, wanneer wij een ruim gebruik wilden maken van brochures, waarvan de auteurs niet bekend zijn of slechts gegist kunnen worden; vooral ook bijaldien meer bijzondere bescheiden ter onzer beschikking stonden; want algemeen is bekend, dat in vele schrifturen van Indische ambtenaren aan het Indisch Gouvernement, en van dat Gouvernement aan het ministerie van koloniën, en voorts in vele particuliere brieven, gewag gemaakt wordt van den in vele opzigten ondeugdelijken staat van zaken in Indië. Hieromtrent is echter op te merken, dat ook velen, ofschoon meest nameloos, geijverd hebben om het tegendeel aan te toonen.

Intusschen blijkt het voldingend, dat, wáár op gebreken en ondeugdelijkheid van stelsel en op het wenschelijke tot verbetering en verandering gewezen wordt, dit van zeer verschillende kanten geschiedt, zoodanig dat niet gedacht kan worden aan het bestaan eener jegens de regering vijandig gezinde *partij*. De waarheid is, dat, bij de invoering op Java van het stelsel van den heer VAN DEN BOSCH en bij de voortgaande ontwikkeling daarvan, vooral op Java, eerst tegenkanting, en vervolgens twijfel ontstond omtrent de eindelijke gevolgen, zoo als dit onder anderen uitvoerig vermeld is in eene, in het jaar 1841 bij P. N. VAN KAMPEN te Amsterdam uitgekomene *namelooze* „Bijdrage tot de kennis van den voormaligen en tegenwoordigen staat onzer Oost-Indische bezittingen." Dit boekske strekt, om de voordeelen van het bestaande stelsel helder te doen uitkomen en toch zegt het op bladzijde 105: „Maar, mijne medeburgers! gelooft niet, dat het uwe

„zaak is, om aan de koloniën op het oogenblik *alles te ontnemen, wat maar „bij mogelijkheid daar uit getrokken kan worden en alzoo dezelve uit te putten.*" Wij herinneren het ons, dat de tegenstand, die gedurende de eerste jaren door de regering onderdrukt werd door het straffen dergenen die daarvan openbaar blijk gaven, allengs veld won; dat de dagbladen van dien tijd er zich onophoudelijk mede bezig hielden, vooral toen er, niettegenstaande de millioenen en millioenen, die uit Indlë getrokken waren, in het jaar 1839 *negen en vijftig millioen guldens* te betalen bleek. Toen immers werd de heer VAN DEN BOSCH door de Staten-Generaal gedwongen den ministeriëlen zetel te verlaten. Wij herinneren ons levendig, wat de toen opvolgende Minister van Koloniën, de heer J. C. BAUD, te verduren had; hoe telkens dagbladartikelen en nieuwe brochures verschenen; hoe hij onophoudelijk door de volksvertegenwoordigers werd geinterpelleerd; hoe hij vruchteloos door de welsprekendste redevoeringen poogde, om de aandacht af te leiden en het door zijne medewerking ingevoerde stelsel te verdedigen, van zijne optreding in 1840 af tot aan zijn aftreden toe in den aanvang van 1848. Het staat nog versch in ons geheugen; hoe het Ministerie van Koloniën toen van de eene hand in de andere ging, en dat eindelijk de vierde opgetreden en thans nog aanwezige Minister PAHUD, door zijne verslagen over het beheer en den staat van de Oost-Indische bezittingen, tot eene erkenning kwam van de waarheid, hoe schoorvoetend ook; en dat hij, in zijne parlementaire redevoeringen, al strijdende voor de uitmuntendheid van het stelsel, nogtans verklaarde, dat hij uit Indië voorstellen tot verbeteringen daarvan verwachte. Wij zijn het niet vergeten, dat die verbeteringen reeds lang uit Indië waren verbeid, eerst door noodkreten hier en daar, toen in 1843 en 1844 door gerucht gemaakt hebbende vertoogen van regerings-personen, — toen eene kortstondige verandering door palliativen in 1846, — daarop eene openlijke demonstratie te Batavia in 1848, en voorstellen in 1850 uit den boezem van den raad van Indië — en nogtans, in 1851, een in 1853 door de Staten-Generaal hoogelijk gecritiseerd en desniettemin in December van dat jaar hernieuwd voorstel van den Minister PAHUD, om het stelsel in alles onveranderd te laten! Is het te verwonderen, dat er oppositie bestaat? Maar is het *waarheid*, dat zij uitgaat van eene *partij*?

De noodzakelijkheid van eenen Raad van Koloniën.

> „Dure ondervinding roept ons toe *te waken*, en ons vertrouwen alleen dan te schenken, als men ons in staat stelt behoorlijk te kunnen onderzoeken en beoordeelen, *of de verantwoordelijke Minister den Koning goeden raad geeft in het opperbestuur over de volkplantingen en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen.*"
>
> A. VAN RIJCKEVORSEL, *Lid der Tweede Kame der Staten-Generaal*, in 1847.

De dringende behoefte van eenen *raad van koloniën*, is, vooral in de laatste jaren, dikwerf ter sprake gekomen. Het gewigt daarvan blijkt uit het volgende overzigt, hier en daar aangevuld met eigene beschouwingen.

Toen de voormalige Oost- en West Indische maatschappijen nog bestonden, was het bestuur der koloniën, krachtens de aan die maatschappijen verleende oktrooijen, gevestigd bij hare bewindhebbers, gekozen uit de betrokkene handelssteden en vereenigd tot een ligchaam, onder den naam van „*vergadering*" en ook wel onder dien van „*kamer van zeventienen.*" In 1796, tijdens de Bataafsche republiek, werd dat bestuur, bij de ontbinding der gemelde maatschappijen, uitgeoefend door een *committé tot de zaken van den Oost- en West Indischen handel en bezittingen.* Bij de staatsregeling van 1798 werd bepaald, dat er zouden zijn *twee* afzonderlijke *raden van bestuur* over den Oost- en West Indischen handel en bezittingen der republiek, de eerste uit negen en de laatste uit vijf leden bestaande, beiden ondergeschikt aan het staatsbewind. Ten gevolge daarvan, werd het gemelde *committé* in 1800 ontbonden en vervangen door twee te Amsterdam gevestigde *raden*, de een voor de *Aziatische bezittingen en établissementen* en de andere voor de *Amerikaansche koloniën en bezittingen*, onder welke laatste gerekend werden de bezittingen op de kust van Guinea in Afrika.

In 1802 werd door het staatsbewind der Bataafsche republiek eene commissie benoemd, om te dienen van consideratien en advies, omtrent den voet en de wijze, waarop de overzeesche bezittingen behoorden bestuurd te worden. Deze gaf, bij haar belangrijk rapport van den 31 Augustus 1803, onder anderen te kennen, dat het beter was om, als permanent verblijf van de gemelde raden, de residentie-plaats van het staatsbewind, en derhalve 's Gravenhage, aan te wijzen. Daaromtrent zeide de commissie het volgende:

„Niet alleen, dat zulks de beste gelegenheid moet verschaffen, om altijd spoedig en naauwkeurig onderrigt te zijn van alle politieke gebeurtenissen, welke in zoo velerlei opzigten op het bestuur der koloniën van invloed

kunnen zijn, maar men zal zich dan ook in staat bevinden, om met de leden van staat te houden die gedurige communicatie, welke zoo noodig is, om de welmeenende pogingen en werkzaamheden van een collegie, belast met het bestuur van een aanmerkelijk gedeelte der gewigtigste belangen van het gemeenebest, met de groote en heilzame bedoelingen van het staatsbewind tot bevordering van 's lands welvaart te verbinden, en alzoo de ondergeschiktheid, in welke het tot dat bewind staat, en staan moet, met vermijding van alle hoogstnadeelige botsingen, ten algemeenen nutte te doen gedijen. Slaan wij verder het oog op de uitgestrektheid, de moeijelijkheid, en het gewigt der functien van dezen raad, belast met het toevoorzigt op het politiek bestuur, de administratie der justitie en de veiligheid van zulke aanzienlijke en ver afgelegene bezittingen, die in grootte en bevolking het moederland verre overtreffen, en de voornaamste overgeblevene uitzigten bevatten op het herstel van 's lands welvaaart en voorspoed, *zoo vinden wij de dringendste noodzakelijkheid, dat altijd mannen die door hunne vroomheid, aanzien, kundigheden of bewezen diensten, op eene voordeelige wijze bij de natie bekend staan, en alzoo op publiek vertrouwen kunnen aanspraak maken, mogen gevonden worden om daaraan hunnen tijd en vermogens op te offeren.*"

Wij behoeven het gevolg van dit rapport der „*Haagsche commissie*" niet na te gaan. In 1805 ontstond eene nieuwe staatsregeling, en deze werd reeds in 1806 vervangen door eene „koninklijke constitutie." Koning LODEWIJK had de regering over Nederland aanvaard. Hij benoemde in 1806 een „*Minister van Koophandel en Koloniën.*" Die instelling bleef bestaan gedurende de inlijving van Nederland bij het Fransche keizerrijk, en daarop volgde het tijdvak, dat onze bezittingen en koloniën onder Britsch beheer waren.

Maar wij hernamen onze onafhankelijkheid. Engeland gaf ons onze overzeesche bezittingen terug, en wij droegen er het bestuur van op aan de Kroon, en alhoewel een „*Minister van Koophandel en Koloniën*" bleef bestaan, werd nogtans in 1814, door den souvereinen vorst, op nieuw een „*Raad van Koloniën*" ingesteld, krachtens art. 35 der grondwet, luidende: „Hij vermag eenen raad van koophandel en koloniën in te stellen."

Wij kennen de instruktie niet, waarnaar de raad handelen moest, maar het ligt in den aard der zaak, en het is in overeenstemming met de bepaling van art. 86 der grondwet van dien tijd: „de souvereine Vorst heeft, *bij uitsluiting*, het opperbestuur over de koloniën en bezittingen van den Staat in andere werelddeelen", dat diens werkkring meer „adviserend" dan „besturend" zijn moest. Bij eene niet-afbakening der verhouding tusschen den *Minister* en den *Raad*, zoo als wij gelooven dat die verhouding niet of althans niet naar behooren afgebakend was, moesten er botsingen ontstaan, moest er aanleiding zijn tot het erkennen van gebreken, tot het betwijfelen van het nut van eenen *Raad van Koloniën.* Men besloot dan in 1820, om dien Raad te ontbinden en te vervangen door eene „*adviserende commissie.*"

De toenmalige „Minister van Koophandel en Koloniën" A. R. FALCK begreep te regt, dat het oogmerk duidelijk moest zijn uitgedrukt, en vooral, dat een *adviserende* Raad of commissie beschouwd moest worden als van dringende noodzakelijkheid, omdat er, voor een goed beheer der koloniën, meer waarborg noodig was dan de bepaling der grondwet van 1815, volgens welke *de Koning* gehouden was den *Raad van State* te hooren over alle maatregelen van bestuur der bezittingen in andere werelddeelen; omdat ook *voor den minister* bestaan moest *een wettig middel van raadpleging*, alvorens, op grond van voorstellen uit Oost of West, te handelen of aan den Koning voorstellen te doen.

De heer FALCK kwam nogtans niet tot de voordragt, welke hij had noodig geoordeeld en die door den Koning verlangd was. In het jaar 1823 was de beoogde regeling nog niet tot stand gebragt, niettegenstaande de Koning er herhaaldelijk op had aangedrongen.

Hier valt niet te denken aan eene verandering van zienswijze, maar aan eene den mensch eigene neiging tot uitstel, wanneer andere gewigtige staatsbelangen telkens tusschen beide treden en den tijd rooven. Zoo trad het jaar 1824 in. De heer FALCK werd vervangen door den minister ELOUT. Deze dacht anders over de zaak, dan zijn voorganger. Hij was van oordeel, dat er voorlichting genoeg te bekomen was van eenen enkelen „adviseur." De Koning gaf aan dat begrip toe, en willigde des ministers voorstel in, om den heer J. C. BAUD, Oud-Secretaris-Genaaal der regering in Oost-Indië, aan hem toe te voegen, onder den titel van „Directeur voor de zaken der Koloniën." Kort daarna (wij spreken hier naar de ruchtbaarheid welke de zaak verkregen had) ontstond groot misverstand en botsing tusschen de Hooge regering in Indië en het ministerie van koloniën. De Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN beklaagde zich, in eenen brief aan den minister ELOUT, in het midden van 1825, over den weinig gematigden toon, welke in diens officiële correspondentie heerschte en voornamelijk over de onmiskenbare strekking daarvan, om de teugels der regéring over te brengen naar het ministerie van koloniën, en om den Gouverneur-Generaal te maken tot een bloot administratief werktuig van den Minister. De Indische regering beklaagde zich voorts, kollektief, in een uitvoerig adres aan den Koning, over het gemis van medewerking van de zijde van het ministerie van koloniën, toen die medewerking tot leeniging van den gedrukten financiëlen toestand van Indië noodig was en ingeroepen werd; zoodat de Indische regering eindelijk besloot, om daartoe zelve pogingen aan te wenden, door eene geldleening in Britsch-Indië.

Het is ons niet bekend, wat het gevolg geweest is van den *brief* van den Baron VAN DER CAPELLEN, aan den heer ELOUT, maar op het *adres* van de Indische regering werd een uitgebreid rapport door dien Minister ingediend, waarop genomen is het hier onder volgende koninklijke besluit van 14 Julij 1826.

„Wij WILLEM, enz.

„Gezien ons besluit van 26 Junij 1825, waarbij wij, op de in hetzelve

ontwikkelde gronden, de daarbij omschreven handelingen van de Indische regering, in zekere door haar genomene maatregelen, hebben afgekeurd en vernietigd;

„Gezien een aan Ons, onder dagteekening Batavia 1 November 1825, ingediend adres door de voormelde regering, daarbij de bedoelde handelwijze in een gunstig daglicht trachtende te stellen, hare verdediging tevens grondende op de teleurstellingen, welke zij zoude hebben ondervonden van het ministerie van koloniën, hetwelk de eenige middelen tot herstel van den staat van zaken buiten bereik zoude hebben gehouden, en eindelijk den wensch uitende om de bij ons bovengemeld besluit gegeven verklaring en afkeuring, in goedkeuring veranderd te zien;

„Gezien het rapport van onzen Minster van Koloniën van den 9den dezer L^a A, n°. 1, daarbij, onder aanvoering der daadzaken en daartoe betrekkelijke bijzonderheden, ten betooge, dat de Indische regering het Gouvernement in het moederland omtrent den zorgelijken toestand der financiën steeds in het onzekere heeft gelaten, terwijl het opperbestuur in Europa zich daarentegen bij alle gelegenheden bereid heeft getoond, om in de behoeften van Indië te voorzien; de beoordeeling wederleggende, welke de onderteekenaren van het adres zich omtrent hem en zijne ambtsverrigtingen aanmatigen, als of alle verkeerdheden, uit de daden der Indische regering voortgesproten, aan zijne officiële gedragingen waren toe te schrijven;

„Herzien de vroegere rapporten van onzen voornoemden Minister, hetzelfde onderwerp betreffende, benevens de daarbij overgelegde stukken;

„Hebben goedgevonden en verstaan, te verklaren, dat, wel verre dat aan ons, bij het onderzoek van al het verhandelde in dezen, zoude gebleken zijn, dat onze Minister van Koloniën in de vervulling zijner ambtspligten zoude zijn ten achter gebleven, wij integendeel zijne verrigtingen, met betrekking tot de belangen van Nederlandsch Indië, geheel in overeenstemming hebben bevonden met de aan hem door ons of onzentwege gegeven bevelen en voorschriften, en dezelve mitsdien volkomen goedkeuren, met bevestiging overigens, voor zoo veel noodig, van ons besluit van 26 Junij 1825 n°. 99 *)".

Hier bestond een konflikt tusschen den Minister van Koloniën en de Indische regering; bezwaren over de handelingen van den eerstgemelden, niet gerugsteund door de medewerking van eenen Raad van Koloniën. Dit konflikt was het uitvloeisel van het beginsel, dat de Minister van Koloniën *bevelen* geeft aan de Indische landvoogden; dagteekenende van den tijd van Koning LODEWIJK. De instruktie toch door hem in 1807 voor den Gouverneur-Generaal vastgesteld, statueert in art. 7, dat hij het hoogste gezag in Indië voert *„onder de orders van den Minister van Koophandel en Koloniën."* De enkele persoon des Ministers was getreden in de plaats van het voorvaderlijke raadsbewind.

---

*) Dit besluit is medegedeeld door den heer P. J. ELOUT, thans lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, in zijn geschrift, getiteld: *„Bijdrage tot de kennis van het koloniaal beheer, getrokken uit de nagelaten papieren van wijlen den Minister van Staat* ELOUT. 's Hage 1851.

In het, door de toepassing van dat beginsel, ontstaan konflict werd beslist, *zonder dat de Raad van State gehoord werd;* enkel op het gezag *van den beklaagden Minister.* Het benoemen in 1824 van eenen „direkteur voor de zaken van koloniën" had dus, uit het oogpunt van waarborg, geen voordeel opgeleverd. Onder het bestaan en de werking van dien maatregel, ontstonden klagten van de regering in Indië over de handelingen en de aanmatigingen van den Minister in Nederland, en die klagten duurden voort onder het bestuur in Indië van eenen *alter ego des Konings*, van den Kommissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES. De Direkteur voor de Koloniën viel den Minister zelfs af, toen in 1829 de Generaal VAN DEN BOSCH nieuwe beginselen van bestuur voor Nederlandsch Indië voorgedragen had, welke nieuwe beginselen besproken, in werking gebragt en in 1831 goedgekeurd werden, naar eigene inzigten, *zonder dat de Raad van State gehoord was*, zonder de aanvankelijke toetreding des Ministers, die toch het bewind over de koloniën voerde.

Omstreeks dezen tijd, 1832, verscheen een vlugschrift, getiteld: „een woord over het beheer van Indië, na het tienjarig bestuur van den Baron VAN DER CAPELLEN." De schrijver daarvan, CANDIDUS TEN BRINK, deed de zeer gegronde opmerking, dat er waarborgen ontbraken voor een goed koloniaal beheer in Nederland; hij opperde het denkbeeld tot de weder instelling van eenen *raad van koloniën.* Hij achtte zulks noodzakelijk tot daarstelling van een duurzaam vertrouwen. De besluiten van dien raad wilde hij openbaar gemaakt hebben, en hij verlangde den toestand der overzeesche bezittingen jaarlijks aan de Staten-Generaal te zien opengelegd. De staatsraad CLIFFORD was ad interim met de portefeuille van koloniën belast; en de direkteur voor de koloniën bevond zich op Java, toegevoegd aan den heer VAN DEN BOSCH, toen het den Koning behaagde, het vlugschrift van den heer TEN BRINK aan het departement van koloniën te zenden om deswege te dienen van konsideratiën en advies. De heer CLIFFORD gaf den Koning in bedenking, om de overwegingen, betreffende het daarstellen van eenen *raad van koloniën*, te verschuiven tot de terugkomst in het vaderland van den heer VAN DEN BOSCH.

Koning WILLEM I dacht er anders over. Het denkbeeld van eenen, aan den Minister van Koloniën toe te voegen, kolonialen raad was hem van den tijd van den heer FALCK bijgebleven.

En hoezeer de Minister ELOUT de zaak in 1824 had tegen gehouden, meende WILLEM I hem, nu hij geen Minister meer was, deswege met meer vrucht te kunnen raadplegen. Hij werd alzoo door den Koning gehoord. Maar de heer ELOUT had zijne eigene handelingen als Minister, tegen over de bezwaren, klagten en verdediging van den heer VAN DER CAPELLEN, de hoofdinhoud van het boekje van den heer TEN BRINK, te regtvaardigen. Zijne stelling kon geen andere zijn dan deze: *de Minister handelde goed.* Hij beaamde nogtans het denkbeeld van den heer CLIFFORD, om de beslissing aangaande het instellen van eenen *raad van koloniën* te verschuiven, erkennende, dat het van veel nut is, de voorlichting te hebben van uit Indië terruggeko-

men personen, die reeds aldaar proeven van trouw, bekwaamheid en oordeel gegeven hebben, en dat hij dit gedurende zijne ministeriële loopbaan *niet had verzuimd, wanneer daartoe gelegenheid was.* Of echter een raad, zamengesteld uit vele leden, die elk hunne bijzondere begrippen uit Indië medebrengen, tot een in grondbeginselen onveranderlijk bestuur zou medewerken, was eene vraag, die de heer KLOUT meende dat rijpelijk zou moeten onderzocht worden. Maar in allen geval oordeelde hij, dat wanneer kundige en waarheidlievende mannen ter goeder trouwe nuttige inlichtingen en wenken meenden te kunnen geven, dezen de aandacht des ministers *tot zich behooren te trekken.*

De heer VAN DEN BOSCH kwam in 1834 uit Indië terug en werd minister van koloniën. Hij werd nogtans niet over de zaak gehoord, zoo als men verwachten kon dat nu zou geschied zijn. Maar in de Tweede Kamer der Staten-Generaal was, bij monde van den heer LUZAC, eene stem opgegaan over den gang van zaken in Indië en bij die gelegenheid werd een *raad van koloniën*, ook in die Kamer, als zeer noodzakelijk voorgesteld. De heer VAN DEN BOSCH verdedigde zijn stelsel, onder anderen in het door den heer VAN ELTEN in 1835 uitgegeven werkje, getiteld: „Iets over den voorgaanden en tegenwoordigen staat van Nederlandsch Indië." Dat werkje was vooral bestemd tot wederlegging van een vlugschrift, 't welk later gebleken is wijlen den toemaligen raad van Indië, later Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, Mr. P. MERKUS, tot schrijver gehad te hebben. Op pag. 141 van dat vlugschrift had de heer MERKUS ook gewezen op de noodzakelijkheid van eenen *raad van koloniën.* De heer VAN DEN BOSCH spreekt daarvan echter niet in het werkje van VAN ELTEN. Hij bestrijdt alleen den heer LUZAC, door, op pag. 48 te zeggen:

„Indien wij het doel begrijpen, dan zou de waarborg, dat Z. M. goed ingelicht en bediend worde, welke gezegd wordt hier te ontbreken, naar de meening van den spreker, verkrijgbaar zijn door het benoemen van eenen kolonialen raad, bestaande uit oude Indische ambtenaren, die dan de voor- en nadeelen van een sijstema of van een te nemen besluit à priori zoude bloot stellen, en de loopende behoeften met de vinger aantoonen. Zulk een raad, met zulk een vermogen begaafd, ware voorzeker eene schoone zaak en zou ook elders nuttig kunnen zijn. Indien dezelve echter uit oude Indische ambtenaren moet bestaan, zal, vreezen wij, zoodanig een raad moeijelijk zijn daar te stellen. Wanneer deze oude Indische ambtenaren toch het vermogen bezeten hadden, om zoo ver vooruit te kunnen zien, is het niet waarschijnlijk, dat er zoo vele oorlogen op Java, dikwerf zoo geheel onverwacht, zouden ontstaan zijn, en de uitkomsten, tijdens hun aanwezen in Indië verkregen, zoo geheel strijdig met de hoop en verwachting zouden zijn uitgevallen! En is dit nu het geval geweest toen zij zich op de plaats, op het tooneel der handelingen zelve bevonden, welke waarborgen heeft men dan dat nu, 4000 uren ver daarvan verwijderd, hun oog scherper en hunne berekeningen juister zullen zijn?"

Toen de heer VAN DEN BOSCH dit schreef of deed schrijven, dacht hij

zeker niet aan de eigenlijke oorzaken der in Indië gevoerde oorlogen onder het bestuur van den heer VAN DER CAPELLEN, zoo als die oorzaken kortelijk en naar waarheid opgeteekend zijn in het X^de^ deel der werken van GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP: „Huishouding van Staat" bladzijde 43 en volgende.

Wanneer wij de bestrijding door den heer VAN DEN BOSCH van het denkbeeld tot oprigting van eenen *kolonialen raad* overigens met eenige aandacht overwegen, dan volgt, uit de door hem gebezigde redeneringen, dat in Nederland, op zoo grooten afstand van Indië, niet over de zaken in Indië kan geoordeeld worden; dat de heer VAN DEN BOSCH zelf, onder wiens bestuur in Indië onlusten en oorlogen bestonden, zoowel op Java als op verschillende gedeelten van Sumatra en elders, in Nederland terugekeerd, over de Indische zaken geen goed oordeel meer kon hebben, noch als Minister van Koloniën van 1834—1839, noch toen hij later lid was der Tweede Kamer van de Staten-Generaal. Waren zijne beweringen gegrond, hetzelfde zou gezegd kunnen worden van de heeren J. C. BAUD en J. J. ROCHUSSEN, onder wier bestuur in Indië onlusten en oorlogen hebben bestaan op Java, op Sumatra, te Palembang, op Bali en op Borneo; doch die, desniettemin, als volksvertegenwoordigers, zich beschouwen als bij uitnemendheid bevoegd, om over de Indische zaken uitspraak te doen. Waren die redenen gegrond, de heeren VAN DER VINNE en RULOFFS en thans de heer G. L. BAUD, zouden niet benoemd hebben moeten worden tot buitengewone leden in den raad van state, voor zooveel de koloniën betreft. Waren ze gegrond, *niemand* hier te lande, tot de categorie der oude Indische ambtenaren en officieren behoorende, noch in der tijd de Generaal DE KOCK, noch thans de heer PAHUD, of wie ook, zou over Indische zaken kunnen adviseren.

Overigens deed de Minister VAN DEN BOSCH zoo als de heer ELOUT. Hij adjungeerde zich den heer BAUD als *adviseur voor de zaken der koloniën.* Op hen beiden was zijne stelling niet toepasselijk!

Toen de heer VAN DEN BOSCH afgetreden was als Minister van Koloniën en vervangen was door den heer J. C. BAUD, werd het denkbeeld van eenen *raad van koloniën* weder ter sprake gebragt. In een werkje: „Beschouwing der in het jaar 1840 met de Nederlandsche Handel-maatschappij gesloten kontrakten," zegt de heer J. KRUSEMAN, hij die zoo vele jaren bij het Departement van Koloniën was werkzaam geweest en er den gang van zaken goed kende: „Het is in geenen deele voorzigtig, ja zelfs *zeer gevaarlijk*, om de belangen onzer gewigtige overzeesche bezittingen aan één eenig persoon toe te vertrouwen; in de eerste plaats, omdat er niemand geboren is, die eene genoegzame grondige kennis van alle takken van bestuur bezit, om als opperbestuurder het licht en de ondervinding van anderen te kunnen ontbeeren; ten anderen omdat bekwaamheid geen waarborg is voor integriteit, en geen voldoende zekerheid verschaft, dat niet soms algemeene belangen worden opgeofferd aan de inzigten, de eigenliefde of het eigenbelang van den Minister; en ten derde, omdat men niet zeker is, altijd een

bekwaam Minister van Koloniën te zullen kunnen vinden, terwijl het bovendien onraadzaam toeschijnt, om, door de inrigting van het opperbestuur over de koloniën, aan den Minister het besef te geven van zijne onmisbaarheid.

„Naar het voorkomt, moet de Koning, dit een en ander overwegende, het wenschelijk achten, om zoo wel aan de natie, als aan zich zelf, eenige meerdere zekerheid te verschaffen, wegens eene goede administratie der overzeesche bezittingen. Geen middel schijnt daartoe geschikter te zijn dan een *raad van koloniën*, zamengesteld uit personen die de presumtie voor zich hebben van de belangen der overzeesche bezittingen grondig te kennen. Zoodanige raad moet met geene uitvoerende magt zijn bekleed, maar slechts een *adviserend* kollegie zijn, hetwelk door den Minister van Koloniën over alle belangrijke zaken zoude dienen te worden gehoord, terwijl als dan op dezen de verpligting zoude moeten rusten, om de adviezen van den raad van koloniën bij zijne rapporten aan den Koning over te leggen. Een regt geaard Minister moet een dusdanig zedelijken waarborg voor zijne handelingen verlangen.

„Een raad van koloniën is daarom ook nog van overwegende noodzakelijkheid, omdat, volgens het bestaande reglement op het beleid der Nederlandsch Indische regering, de Gouverneur-Generaal niet verpligt is, overeenkomstig het advies van den raad van Indië te besluiten, terwijl hij daarentegen wel verpligt is, de bevelen, die hem door den Minister van Koloniën worden gegeven, ten uitvoer te brengen. Aan die bevelen zijn de dierbaarste belangen, zoo wel van het vaderland als van de koloniën, dikwerf ten naauwste verbonden, zoo dat van den wil, van de wijze van zien, van de kunde of onkunde van *één* feilbaar mensch, als het ware geheel afhankelijk zijn Nederlands leven en bestaan; want met en door de koloniën zijn wij schier alles wat wij zijn, met betrekking tot onzen handel, onze nijverheid en ons krediet."

In dezen zin werd den Koning een naamlooze pro memorie aangeboden, benevens het ontwerp van eene voor den raad van koloniën vast te stellen instruktie, welke beide stukken afkomstig waren van den heer KRUSEMAN en van den heer ELIAS, destijds Sekretaris-Generaal bij het Ministerie van Koloniën, zoo als dit is opgegeven in eene brochure van den heer KRUSEMAN van 1848 tot opheldering van zijn ontslag als Direkteur-Generaal van Financiën in Nederlandsch Indië. De pro memorie is nagenoeg van gelijken inhoud als hetgeen hiervoren is ingelascht. Het ontwerp der instruktie luidt als volgt.

INSTRUKTIE *voor den Raad van Koloniën.*

1°. De Raad van Koloniën zal zijn zamengesteld uit *vier* leden, te kiezen uit in *Nederland* aanwezige gewezen *hoofd-ambtenaren* in Nederlandsch Indië.

Een gewezen hoofd-ambtenaar in de Nederlandsche *West-Indische bezittingen* zal mede tot lid in den Raad van Koloniën kunnen worden benoemd, in welk geval de raad zal zijn zamengesteld uit vijf leden.

2°. De leden van den Raad van Koloniën worden benoemd door den Koning, en, bij het

ontstaan eener vacature, uit eene door den raad te formeren alphabetische nominatie van *drie kandidaten*.

De leden van den Raad van Koloniën zullen genieten een jaarlijksch traktement van *f* 4,000 uit de Oost-Indische geldmiddelen, onverminderd het pensioen, hetwelk zij reeds uit de Indische geldmiddelen mogten genieten.

3o. Indien zij door ouderdom, ligchaamsgebreken, of andere oorzaken buiten staat mogten geraken om hunne betrekking naar behooren te bekleeden, zullen zij van de waarneming derzelve kunnen worden ontheven, onverminderd hun regt op het voortdurend genot der daaraan verbonden inkomsten en op het behoud van den titel van *Lid van den Raad van Koloniën*.

In zoodanig geval zal de hierdoor te ontstane vacature van den Raad zoodra mogelijk worden vervuld.

4o. De leden van den Raad van Koloniën mogen geene andere bedieningen bekleeden, noch aandeel hebben in scheepsreederijen, assurantie maatschappijen, of andere ondernemingen, die in betrekking staan tot de overzeesche bezittingen van het rijk, en wier belangen daaraan zijdelings of regtstreeks verbonden zijn.

5o. Aan den Raad van Koloniën zal zijn toegevoegd een Secretaris en het noodige getal geëmployeerden.

De secretaris wordt door den Koning benoemd.

6o. De raad ontwerpt een reglement van orde voor het beleid der vergaderingen en voor de verdeeling der werkzaamheden, en onderwerpt hetzelve aan de goedkeuring des Konings.

De leden van den Raad van Koloniën zullen beurtelings voor den tijd van drie maanden de functiën van president bekleeden.

De volgorde, waarin zulks behoort te geschieden, wordt door het lot beslist.

7o. De Raad van Koloniën zal ten minste eenmaal 's weeks vergaderen in het lokaal, als daartoe aan denzelven zal worden aangewezen.

8o. De leden van den Raad van Koloniën hebben vrijen toegang tot de archieven van het Departement van Koloniën en zijn bevoegd daaruit tegen reçu te ligten alle zoodanige stukken, als zij ter verrigting van de aan hen opgedragen werkzaamheden noodig hebben.

9°. De Raad van Koloniën zal door den Minister van Koloniën worden gehoord omtrent alle belangrijke aangelegenheden, het bestuur of den staat of daarmede in verband staande aangelegenheden van 's rijks overzeesche bezittingen betreffende; zijnde de Raad verpligt om aan alle requisitiën van dien aard zoo spoedig en zoo volledig mogelijk te voldoen.

10°. De Minister van Koloniën zal geene maatregelen nemen, of bevelen geven kunnen, strijdig met het gevoelen van den Raad van Koloniën; zullende hij, indien hij zich met het gevoelen van den Raad niet mogt kunnen vereenigen, de bevelen vragen des Konings onder overlegging der schriftelijke adviesen of rapporten van den gemelden Raad.

11°. Aan den Raad van Koloniën zal, zoodra mogelijk na de ontvangst, mededeeling worden gedaan van de geheime en openbare depêches en stukken, welke bij het Departement van Koloniën uit de overzeesche bezittingen inkomen.

Gelijke mededeeling aan den Raad zal geschieden van openbare en geheime brieven, die door het Departement van Koloniën aan 's Konings vertegenwoordigers in de overzeesche bezittingen worden gerigt.

12°. Het zal den Raad vrijstaan om, naar aanleiding der in het vorige artikel vermelde mededeelingen, aan den Minister van Koloniën al zoodanige aanmerkingen en bedenkingen mede te deelen als dezelve, in het belang van de overzeesche bezittingen en van de daarmede in verband staande aangelegenheden, dienstig mogt achten.

13°. De Raad zal ook bevoegd zijn, om geheel uit eigen beweging aan den Koning voorstellen te doen, rakend de Oost- en West-Indische bezittingen.

14°. De Raad van Koloniën zal tot een punt van deszelfs ernstige bemoeijingen maken het financiëel beheer der overzeesche bezittingen.

Hij zal tot dat einde de jaarlijksche begrootingen dier bezittingen met naauwkeurigheid onderzoeken en de middelen aanwijzen, die zouden kunnen dienen, om de inkomsten te verbeteren en in de uitgaven de meeste spaarzaamheid te betrachten.

15°. De staten van ontvangst en uitgaven, welke, ingevolge art. 59 der *Grondwet*, in den aanvang van elke zitting aan de Staten-Generaal moeten worden medegedeeld, zullen vooraf

door den Raad van Koloniën worden onderzocht. Aangezien op die staten geene ontvangsten noch uitgaven mogen gebragt worden, als de zoodanigen, welke geheel en alleen behooren of betrekking hebben tot de overzeesche bezittingen, zal de Raad van Koloniën gehouden zijn, naauwkeurig toe te zien dat daarvan niet worde afgeweken.

Hij zal van zijne bevinding een schriftelijk rapport uitbrengen, welk rapport aan de Staten-Generaal bij de voorschreven mededeeling zal gevoegd worden.

16°. De Raad zal voorts de registers der handelingen en besluiten van 's Konings vertegenwoordigers in de overzeesche bezittingen nalezen en alle aanmerkingen en bedenkingen, die daaromtrent mogten bestaan, aan den Koning onderwerpen vergezeld van de noodige voorstellen

17°. De Minister van Koloniën zal geen der voorstellen van den Raad van Koloniën ter zijde kunnen leggen, maar is gehouden, daaraan geen gevolg gevende, aan den Raad schriftelijk de redenen mede te deelen, die hem daartoe hebben genoopt.

Deze stukken maakten indruk op wijlen Koning WILLEM II. Een adviserende raad van koloniën scheen hij noodig te achten, even als zijn vader Koning WILLEM I. Hij stelde die stukken in handen eener speciale commissie, bestaande uit den Minister van Staat baron VAN DER CAPELLEN, den vice-president van den raad van state baron VAN DOORN VAN WESTCAPELLE en den Minister van Koloniën J. C BAUD. Door deze commissie werd in 1841 rapport uitgebragt. Zij erkende de noodzakelijkheid, dat een minister, belast met de behandeling van zoo hoogst gewigtige aangelegenheden, tot de beoordeeling daarvan, door eene bijzondere organisatie moest worden in staat gesteld. De commissie verwierp echter de gedane voorstellen, omdat dezelve, *zoo als ze lagen*, beschouwd moesten worden als onvereenigbaar met de persoonlijke verantwoordelijkheid des ministers. Maar overgaande tot het uit een zetten van het gevoelen der commissie zelve, verklaarde zij te gelooven dat het oogmerk kon worden bereikt door het zamenstellen van eenen *raad* of van eene *commissie*, beperkt tot het uitbrengen van *adviesen*, gekozen uit de bij het departement van koloniën aanwezige hoofdambtenaren, voor zoo ver deze aanzienlijke ambtsbetrekkingen in Indië hadden bekleed. Mogt er, in eenig geval verschil van gevoelen, tusschen den minister en dezen adviserenden raad, bestaan, dan zou de Koning den raad van state moeten hooren, mits deze zij aangevuld door een of twee personen, grondig bekend met de zaken der koloniën.

Er kwam alzoo in aanmerking:

1°. Het toevoegen aan den raad van state van een of twee leden, met de overzeesche bezittingen goed bekend, of het benoemen van twee dusdanige personen tot staatsraden in buitengewone dienst om, voor de overweging der belangen van de overzeesche bezittingen, in den raad zitting te nemen.

2°. Het aanstellen van eene *adviserende commissie* of *raad*, zoo als hiervoren gezegd is.

Het *tweede* gedeelte van het aan den Koning gedane voorstel, werd verworpen. Het kon, naar het voorkomt, de aandacht niet ontgaan, dat het instellen van den daarbij bedoelden adviserenden raad, *op de wijze als voorgedragen was*, niet aan het oogmerk kon beantwoorden, namelijk van eenen raad, te zamen gesteld uit aan den Minister van Koloniën regtstreeks

ondergeschikte bij hem werkzame bureau ambtenaren. Geen waarborg hoegenaamd zou in het bestaan eener dusdanig zamengestelde commissie gelegen zijn. Daarentegen vond het *eerste* voorstel bijval. Het gevolg daarvan was het Koninklijk besluit van den 9den December 1843, luidende als volgt:

„ Wij WILLEM enz.

Willende in het wederkeerig belang van het rijk en van deszelfs overzeesche bezittingen, de zaakkundige beoordeeling bevorderen der koloniale aangelegenheden, welke het ons behagen zal ter overweging in den raad van state te brengen, en ter zelfder tijd onder de koloniale ambtenaren de kennis vermeerderen der financiële belangen van het moederland.

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Telkens wanneer dit in het wederkeerig belang van het rijk en van deszelfs overzeesche bezittingen noodig zal zijn, zal onze Minister van Koloniën ons het voorstel doen, om in den raad van State te roepen een of twee buitengewone staatsraden, te kiezen uit de met verlof alhier aanwezige ambtenaren van Nederlandsch Indië.

Art. 2. Voor deze tijdelijke bestemming komen alleen in aanmerking ambtenaren, die laatstelijk gedurende minstens twee jaren op een lofwaardige wijze een der voorname ambten van het algemeen bestuur hebben vervuld, of het hoogste burgerlijke gezag hebben uitgeoefend in een der grootste territoriale afdeelingen van Nederlandsch Indië.

Art. 3. De aldus door ons benoemde buitengewone Staatsraden zullen, gedurende den in elk geval te bepalen tijd, door onzen secretaris van staat worden geroepen, om in den raad zitting te nemen, telkens wanneer er zal beraadslaagd worden, hetzij over de financiën des rijks, hetzij over zaken waarbij de koloniale belangen meer bepaaldelijk zijn betrokken.

Art. 4. Wanneer gewigtige maatregelen de West-Indische koloniën betreffende in overweging zijn, zal onze Minister van Koloniën ons het voorstel doen, om op dezelfde wijze in den Raad van State te roepen eenen met de belangen dier koloniën bekenden Staatsraad in buitengewone dienst."

Gedurende eenige jaren was de Oost-Indische ambtenaar met verlof, J. VAN DER VINNE, in dezen zin, lid van den Raad van State, en hij is, met uitzondering eener kortstondige optreding van den heer RULOFFS, nu sedert eenige jaren als zoodanig opgevolgd door den heer G. L. BAUD, die deze functiën nog bekleedt, hoezeer hij geen ambtenaar *met verlof* meer is, zoo als het geciteerd Koninklijk besluit begeert. De openbare meening ziet in deze toevoegingen aan den Raad van State geen waarborg, en kan die daarin ook niet zien. Evenwel was het antwoord der regering telkens: „ De grondwettige Raad van State, is nu in de gelegenheid gesteld om den Koning met volledige kennis van zaken, over de Indische belangen te kunnen rapporteren." Men herinnert zich, dat in November 1844 het reglement op het beleid der regering in de kolonie Suriname gewijzigd werd, *zonder dat de Raad van State gehoord was*, en dat eene commissie van onderzoek uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal, bij een rapport

van den 25 April 1845, geconstateerd hebbende, dat de minister had getracht te betoogen *dat zulks niet behoefde*, dat beweren verwierp en de zaak beschouwde als een verzuim, als eene dwaling.

„Het is, zeide de commissie, niet te ontkennen, dat ten opzigte van het hooren van den Raad van State over koloniale aangelegenheden, niet altijd met dezelfde naauwkeurigheid is gehandeld en dat soms dit staatslighaam niet is gehoord, waar dit plaats behoorde te hebben."

Toen, in den zomer van 1847, de Tweede Kamer der Staten-Generaal weder vergaderd was, werd het nut van eenen *Raad van Koloniën*, andermaal te berde gebragt. De Minister van Koloniën, als had hij het gebeurde in 1845 vergeten, wees op den Raad van State als voldoende waarborg voor een goed koloniaal beheer, maar het zwakke van dit argument gevoelende, voegde hij, in zijne redevoering van den 5den Augustus, er dit bij:

„Neemt men nu in aanmerking dat, als het speciale onderwerpen betreft, ook de andere departementen van algemeen bestuur of commissiën *ad hoc* worden geraadpleegd; dat in Indië de Gouverneur-Generaal steeds den Raad van Indië en de hoofdambtenaren van het algemeen bestuur hoort, alvorens hij gewigtige maatregelen neemt of voordraagt; dan geloof ik, dat er geen gebrek aan middelen bestaat om gewigtige vraagpunten behoorlijk toe te lichten en rijpelijk te overwegen. Ik geloof veeleer dat onder de bestaande omstandigheden, in stede van waarborg voor rijpe overweging, een koloniale raad belemmering zou kunnen veroorzaken. *Geenszins beweer ik, dat eene nieuwe raadpleging niet soms een nieuw licht zou kunnen doen ontstaan.* Maar dit behoort geen grond op te leveren (?) om de vaste en adviserende collegiën en ambtenaren te vermenigvuldigen, wanneer er genoegzame middelen om raad in te winnen aanwezig zijn. Dit nu is, mijns erachtens, het geval, en daarom oordeel ik dat een raad van koloniën allezins kan gemist worden."

Heeft de minister in goede ernst gemeend, dat het bestaan van „gelegenheid" om raad in te winnen, het bewijs daarstelt dat die raad ingewonnen wordt, telkens wanneer daartoe reden bestaat? Wij gelooven het niet. Alleen de *verpligting* om raad in te winnen, *en het voldoen aan die verpligting*, levert waarborg op. Maar van eene dusdanige verpligting was men afkeerig. Men wilde een raad van koloniën evenmin gedoogen als de medewerking der Staten-Generaal. De minister BAUD, die in 1841 een *raad van koloniën* noodig keurde, wilde er in 1847 niets meer van weten. In Maart 1848 trad hij af als minister. De Grondwet van het rijk zou herzien worden. De heer KRUSEMAN gaf een werkje in het licht, getiteld: „Vrijmoedige gedachten over koloniale aangelegenheden." Het derde stuk bevat een adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal over art. 56 van het ontwerp van Grondwet. Daarin komen beschouwingen voor ter aanbeveling om het bestuur over de koloniën niet langer aan één enkel persoon toe te vertrouwen, maar aan eenen in Nederland gevestigden *Raad van bestuur*.

Dat denkbeeld, in de „Bijdrage tot de herziening der Grondwet, van Mr. J. R. THORBECKE" veroordeeld, vond geen bijval bij de volksvertegen-

woordigers, die het beginsel der ministeriële verantwoordelijkheid, ook met betrekking tot de koloniën, meenden te moeten aankleven. Maar, blijkens het verslag der afdeelingen der Tweede Kamer van de Staten-Generaal betreffende de toenmaals door de regering ingediende twaalf wetsontwerpen tot herziening der grondwet, van Julij 1848 „drongen eenige leden er op „aan, dat in de grondwet zelve het beginsel der oprigting van eenen Raad „van Koloniën wierd opgenomen, die, uit der zake kundige mannen za„mengesteld, den minister, die toch niet alles overzien en weten kan, ter „zijde staan en voorlichten moest."

De regering zeide in haar antwoord: „mogt later het nut van eenen „kolonialen raad worden erkend, *dan belet niets dat dit bij eene speciale wet „worde geregeld*, zonder dat het noodig is daarvan melding in de grondwet „te maken."

In hetzelfde jaar, doch eenige maanden vroeger, gaf ook de Oud-Raad van Indië, baron NAHUIJS VAN BURGST eene brochure uit, ten titel voerende: „Beschouwingen over Nederlandsch-Indië." Hij behandelt de vraag over de noodzakelijkheid van eenen *kolonialen raad* uit het oogpunt, waaruit vele anderen ze beschouwd hadden. De heer KRUSEMAN, die in 1840 eenen raad van koloniën meende te moeten aanbevelen, bestemd om adviezen te geven aan den Minister van Koloniën, ging, zoo als wij gezien hebben, in 1848 verder, door een *raad van bestuur* te verlangen, 't welk ook het denkbeeld was, in 1832 door den heer TEN BRINK geopperd. Afgesprongen op het beginsel der ministeriële verantwoordelijkheid, waarvan wij het doeltreffende gaarne beamen, is het te veronderstellen dat de heeren TEN BRINK en KRUSEMAN thans, nu het meerdere niet verkrijgbaar is, een slechts *adviserenden raad van koloniën* als steeds noodzakelijk zullen beschouwen, en dat zij en andere, vooral invloedrijke mannen, zullen instemmen met den heer NAHUIJS VAN BURGST, die op bladzijde 105 en volgende zijner brochure zegt: „Ongetwijfeld zullen des ministers maatregelen meer kracht en klem erlangen, wanneer dezelve, met overleg en rijp beraad van een aan den minister toegevoegden raad, genomen zijn; een raad, die zoude behooren te bestaan uit onafhankelijke gepensioneerde civiele en militaire ambtenaren, benevens ambtelooze mannen, die door hunne maatschappelijke betrekking, hetzij als koopman, landeigenaar, planter of fabriekant, met onze overzeesche bezittingen zijn bekend geworden.

„Noch in Nederland, noch in Engeland, noch in Frankrijk, heeft het koninklijk gezag iets het minste verloren, door de benoeming van raadslieden van de kroon, en evenmin zal dus een Minister van Koloniën iets het geringste verliezen, indien aan hem deze door mij bedoelde en door zoo velen verlangde raad worde toegevoegd.

„Beter dan een Minister, die zich met het alleen-bestuur van geheel Nederlandsch Oost- en West-Indië, alsmede met de zorgen over het lot van 25 millioenen onzer natuurgenooten belast ziet, zal des Ministers raad tijd en gelegenheid hebben, om dáár, waar het maatregelen geldt, waarin de belangen van koophandel, scheepvaart, reederijen, landbouw, manufak-

tuur-wezen of andere takken van nijverheid betrokken zijn, de gevoelens van deskundige partikulieren te hooren en weder te hooren, op gelijke voldoende wijze als dit in Engeland plaats heeft, alwaar aan een raad van direkteuren en een board of contrôle het beheer der Indische aangelegenheden is toebetrouwd.

„Beter dan een Minister, die, door zijnen hoogen stand in de maatschappij, zeldzaam in aanraking komt met lieden van alle standen, zullen de leden van den raad in de gelegenheid zijn om zich dagelijks bekend te maken met de behoeften en de billijke wenschen omtrent alle takken van nijverheid, en het licht, op zoo geleidelijke wijze verkregen, zal den Minister ook zeer kunnen te stade komen.

„Bij het bestaan daarenboven van eenen raad van koloniën, zullen de beginselen, waarnaar onze overzeesche bezittingen bestuurd worden, meer bestendig en onwankelbaarder worden en zullen de Gouvernements besluiten niet zoo dikwijls bloot staan aan alteratie, ampliatie en interpretatie, waardoor dezelve geheel van aard veranderd worden.

„Handel en ondernemingsgeest, vroeger dikwijls ontmoedigd en met veel reden ontmoedigd, omdat zelfs de voorzigtigste kooplieden, door de onbestendigheid van het Gouvernement, zoo groote verliezen geleden hebben, zullen ook meer aanmoediging erlangen, en niet meer bevreesd zijn, dat de beginselen, *heden* vastgesteld, en waarop hunne ondernemingen gebouwd zijn, *morgen* zullen plaats maken voor andere bepalingen, die de goede spekulatie in eene slechte spekulatie, en het zeker verwacht voordeel in onvermijdelijk nadeel zullen verkeeren.

„Zoowel de eenmaal aangenomene beginselen van bestuur, als alle de maatregelen van den Minister, zullen minder bloot staan aan de critiques van waanwijsheid en van halve geleerdheid, omdat het bekend is dat dezelve het uitvloeisel zijn van de rijpe overwegingen van in Indische zaken kundige mannen."

Er waren enkelen die eenen raad van koloniën afkeurden. Dit blijkt meer bepaaldelijk van den heer VAN NES, oud raad van Indië. De gronden, door hem in eene brochure van het jaar 1848 aangevoerd, beteekenen echter weinig. Hij zag in eenen kolonialen raad iets strijdigs met zijn begrip, dat Nederlandsch Indië op geenerlei wijze uit het moederland bestuurd moet worden; dat in deze geene paralel te trekken is met Engeland. Een ander, de heer W. L. DE STURLER, voormalig officier der genie in Indië, meende dat de *zamenstelling* van eenen raad van koloniën onoverkomelijke zwarigheden zou doen ondervinden; zwarigheden welke door den heer NAHUIJS VAN BURGST echter zonder veel moeite werden opgelost. „Anders, zeide de heer DE STURLER, zou ik de instelling van dusdanig „kollegie *geenzins overbodig achten.*" Dit blijkt ook de meening te zijn van den heer L. VAN VLIET, volgens bladzijde 37 zijner in 1848 uitgegeven brochure „Over den verkoop van Indische domeinen."

In het volgende jaar 1849 verscheen een werkje van den kolonel P. VAN

SWIETEN, die eenigen tijd belast geweest was met de funktiën van Sekretaris-Generaal bij het ministerie van koloniën.

Hij spreekt daarin over den werkkring van dat ministerie op eene wijze, welke de noodzakelijkheid van eenen raad van koloniën, ofschoon hij dit niet bedoeld heeft, nog dringender aantoont dan de welsprekendste redenaar zoude kunnen doen. Men hoore hem, bladzijde 61: „Of zoude men in ernst denken, dat koloniale aangelegenheden zoo gemakkelijk te behandelen zijn, dat zij gedurende acht maanden door eenen interimairen Minister, nevens eene andere portefeuille, als ter loops konden worden waargenomen, om daarna, nogmaals gedurende acht maanden, te worden toevertrouwd aan iemand, die ze met weerzin behandelde en, van den eersten tot den laatten dag van zijn kortstondig aanwezen aan het ministerie, dreigde zijn post te verlaten, om eindelijk over te gaan op iemand, die aan mij zelven verklaard heeft niet alle geschiktheid te bezitten voor den post welken hij heeft aanvaard?" Wij hadden gedacht dat deze daadzaken den heer VAN SWIETEN zouden hebben doen besluiten, om zich te voegen bij degenen, die een permanenten *raad van koloniën* wenschen; maar in die verwachting vinden wij ons teleurgesteld. Hij komt slechts tot de konklusie, dat de *Sekretaris-Generaal bij het ministerie van koloniën* moet beschouwd worden als de cheville-ouvrière *waarop het ministerie draait*, en waardoor de koloniale aangelegenheden moeten behandeld worden, want, zegt hij: „grootsche, veel „omvattende denkbeelden, — denkbeelden waarmede geheel de toekomst „van een volk in verband kan staan, kunnen, bij de aangenomene wijze „van werken der Ministers, moeijelijk eene beurt van behandeling vinden, „en wanneer men, door zijne positie, op gewigtige onderwerpen voor een „oogenblik de attentie afdwingt, dan verwekt het wrevel, of de zaak wordt „behandeld op eene wijze die tot geene uitkomst leidt."

Men ziet het dat de heeren KRUSEMAN, ELIAS en VAN SWIETEN, die alle drie de aanzienlijkste posten bij het ministerie van koloniën bekleed hebben en den loop van zaken zeer goed konden beoordeelen, als uit eenen mond, de insufisentie van den Minister alleen en bij gevolg de noodzakelijkheid van eenen *raad van koloniën* direkt of indirekt aantoonen, en schrijver dezes is verzekerd dat het bij een enquête blijken zou, dat vele anderen in die noodzakelijkheid met aandrang zouden toestemmen, niettegenstaande de grondwet van 1848 de wetgeving voor de koloniën niet meer aan den Minister van Koloniën bij uitsluiting toevertrouwt.

In 1851 voldeed de Minister van Koloniën aan het voorschrift van die grondwet, door het aanbieden van een ontwerp-reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indië. In Maart 1853 werd daarover een voorloopig verslag uitgebragt door de kommissie van rapporteurs van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Op bladzijde 41 vinden wij de volgende woorden: „Door een lid die niet goedkeurde, dat de Minister van Koloniën alleen over de wijze van beheer van Nederlandsch Indië besliste, werd in bedenking gegeven of niet, nevens dien Minister, een *koloniale raad* kon worden gesteld; of wel eene bepaalde afdeeling van

den raad van state met de behandeling der koloniale aangelegenheden belast, in welk geval dan de Gouverneur-Generaal, voor zijn administratief beheer, aan dien raad verantwoordelijk zou kunnen zijn."

Het baart bevreemding dat deze ten derde male hernieuwde wenk, voor zoo veel betreft de aanbevolene instelling van eenen *Raad van Koloniën*, niet meer bijval gevonden heeft in de afdeelingen der Staten-Generaal, waar het onderwerp ter sprake kwam. Welligt geschiedt dit later, wanneer het antwoord der regering in behandeling komt op de zeer talrijke aanmerkingen en bedenkingen in die afdeelingen op den arbeid des Ministers gemaakt. Daartoe geeft dat antwoord, vervat in het nader ontwerp van wet 't welk in December 1853 is ingediend, alle aanleiding. Op pag. 33 toch der daartoe behoorende memorie van toelichting, lezen wij:

„Het denkbeeld om naast den Minister van Koloniën een kolonialen Raad te plaatsen, aan wien de Gouverneur-Generaal wegens zijn administratief beheer verantwoordelijk zou zijn, is onder meer andere bezwaren onderworpen aan de ernstige bedenking, dat het de persoonlijke verantwoordelijkheid des Ministers van Koloniën onmogelijk zou maken."

Wij merken op, dat in de Staten-Generaal *niet* is voorgesteld om den Gouverneur-Generaal verantwoordelijk te verklaren aan den Raad van Koloniën, maar aan den Raad van State, aan welke men eene afdeeling voor de behandeling der koloniale aangelegenheden wilde zien toegevoegd. Maar wij willen het een noch het ander. Wij willen slechts aan den Minister zien toegevoegd een *adviserenden* Raad; hem zelf, als verantwoordelijk Minister, geheel vrij laten. Wij willen hem daardoor goed zien voorgelicht en ondersteund. Zoo als de zaak thans staat, is nog zeer veel afhankelijk van de zienswijze van een enkel persoon. Dit stelt de koloniale belangen op nog te losse schroeven.

In Nederlandsche Indië zelve is men ook geenszins ingenomen met de toekenning van zoo groote magt aan den Minister van Koloniën, als deze, zelfs na de grondwetsherziening van 1848, nog in zich vereenigt. De grieven, welke de heer VAN DER CAPELLEN inbragt, zijn niet minder door de opvolgende landvoogden gevoeld, vooral sedert de invoering in 1836 van het thans werkende en in hoofdzaak ter bestendiging voorgedragen regeringsreglement. De Gouverneurs-Generaal DE EERENS en MERKUS verbloemden het niet; vooral de eerstgenoemde leverde herhaaldelijk vertoogen in over de bemoeijenis, de kleingeestige bedilzucht en soms verkeerde oordeelvellingen van het ministerie van koloniën. De Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN liet er zich in een later tijdvak bij elke gelegenheid openlijk over uit, nog sterker dan hij zich tegen de medewerking in koloniale zaken van de Staten-Generaal verklaarde. In het vaderland teruggekeerd en in 1852 geroepen tot het lidmaatschap der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, maakte hij van de eerste gelegenheid, die zich aanbood, gebruik, om ook daar van zijn gevoelen te doen blijken. In de zitting der Kamer van 19 November 1852, toen gehandeld werd over den Raad van State, zeide hij onder anderen het volgende:

„Mijn wensch is dat bij de nieuwe organisatie van den Raad van State,

welke wij mogen verwachten, ook worde gelet op de noodzakelijkheid, dat daarin zitting hebben mannen, van nabij bekend met onze overzeesche bezittingen en koloniën. Maar ik verlang dat men zich daartoe niet enkel bepale. Ik zou wenschen dat bij die zelfde gelegenheid omtrent de bevoegdheid van den Raad eenige regelen, eenige beginselen wierden vastgesteld. Ik kan mij wel denken een Raad van State die in sektiën verdeeld is; ik kan mij ook wel denken, dat de sektie voor de koloniën een meer eigen werkkring kan hebben, geenszins om den Minister te belemmeren, minder nog om zijne verantwoordelijkheid te dekken, maar om, — even als in de memorie van toelichting omtrent het regerings reglement voor Nederlandsch Indië gezegd wordt ten aanzien van den Gouverneur-Generaal, die daarom ter zijde heeft een Raad van Indië. — een waarborg op te leveren tegen dwaling en tegen overijling. Tijdens ik het bestuur in Indië voerde, heb ik in een kort tijdsbestek met verschillende hoofden van het Departement van Koloniën, die zich onderling opvolgden, briefwisseling gehouden en in betrekking gestaan.

„Met het oog op die afwisseling acht ik het noodig dat er een waarborg zij, dat niet, bij wisseling van personen, ook plaats hebbe een wisseling van beginselen; dat de nieuw optredende Minister, eene andere zienswijze hebbende dan zijn voorganger, ik wil niet zeggen tot overijlde, ik zal eene zachtere uitdrukking bezigen, tot onverwijlde afschaffing of verandering overga, van hetgeen door zijn voorganger is daargesteld.

„Die zelfde waarborg zal dubbel noodig zijn als wij ons het geval denken, dat eens een Minister optreedt die met de koloniën geheel onbekend is. Ik heb Ministers van Koloniën gekend, die nooit in de Oost- of West-Indiën waren geweest. En nu vraag ik, of dan een Minister, optredende aan het hoofd van het Departement van Koloniën, zijne verantwoordelijkheid kan herscheppen in eene soort van almagt, en op grond dier verantwoordelijkheid afbreken en opbouwen, — al zij de tijd van zijn beheer dan ook nog zoo kort, — wat hem lust?"

„En," zeide de heer ROCHUSSEN in den loop van zijne redevoering, „het is noodig dat bij de zamenstelling van den Raad van State, op eene doeltreffende voorziening in deze worde gelet, *daar er geen koloniale Raad bestaat.*" Een jaar later, bij de beraadslagingen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal over het bekrachtigen van het door den Minister van Koloniën met de Nederlandsche Handelmaatschappij gesloten konsignatie kontrakt, kwam de heer ROCHUSSEN in zijne redevoering van 17 Nov. 1853 op de zaak terug: „Ik kan," zeide hij, „mij een Minister voorstellen die, door eigene overtuiging gedreven, in 1859 het kontrakt in handen nemende, alleen op zijne eigene verantwoordelijkheid, als verantwoordelijk Minister zal zeggen: dat voortaan de Gouvernements-produkten niet meer in Nederland, maar in Indië zouden worden verkocht. Dit zou ik betreuren. *Ik heb meermalen van deze plaatst gezegd dat ik het gevaarlijk vind, dat zulke groote belangen, als die van onze overzeesche bezittingen, meestal van het oordeel van een enkel man afhangen.*

„Ik heb er bij de algemeene beraadslagingen over het IIde hoofdstuk der begrooting voor 1858 op aangedrongen, dat er bij den Raad van State zou gevoegd worden meer dan één lid om in het bijzonder de koloniale belangen te bevorderen. *Toen heb ik ook gesproken van den Raad van koloniale adviseurs.*"

Het gevoelen van een man als de heer ROCHUSSEN is hier van groot gewigt. Het steunt al weder op eigene ervaring. „Ik heb," zeide hij in de evengemelde redevoering van 11 Nov. 1853, „vele grepen zien doen „in het koloniale stelsel en daar onder gelukkige, *maar ik heb er ook mis-* „*grepen gezien.*"

Het is te hopen dat de heer ROCHUSSEN, die zoo innig overtuigd is van de noodzakelijkheid van eenen *Raad van Koloniën*, het zij dan al of niet zamengesmolten met den Raad van State, nader zal inzien dat de werkkring van dusdanigen *Kolonialen Raad*, betrekking hebbende tot Oost en West, zoo omvattend en gewigtig is, dat dezelve noodwendig een *afzonderlijk ligchaam* moet uitmaken; en dat *bovendien* moet behouden worden de grondwettige bepaling, dat de Raad van State door den Koning zal worden gehoord over alle algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat en de Koloniën en bezittingen in andere werelddeelen. Aan den Koning toch behoort gelegenheid gelaten te worden, om den Raad van State te raadplegen over voorstellen van den Minister van Koloniën, waarop deze heeft ingewonnen het advies van den *aan hem toegevoegden Raad van Koloniën.* Vereenigde zich de Minister eens niet met het hem door den Kolonialen Raad gegeven advies, dan vooral zou het hooren van den Raad van State volstrekt noodzakelijk zijn. Anders toch zou de Minister ligtelijk de *koloniale diktator* blijven.

Nog altijd is de openbare aandacht op dit onderwerp gespannen. Onze dagbladen herinneren het van tijd tot tijd, zoo als in October 1853 *de Tijd* en *l'Echo Universel.* Uit het laatst gemelde blad nemen wij de volgende zinsnede over:

„Vraag de tusschenkomst der wetgevende magt in de koloniale aangelegenheden, zoo veel gij wilt, wij hebben er niets tegen. Juist daardoor zal de aandacht der natie meer en meer op onze overzeesche bezittingen gevestigd worden, waarvan de voorspoed zich zoo naauw verbindt aan die van het moederland. Maar die tusschenkomst zal altijd blijken beperkt te worden door de eischen van een in bijzonderen toestand geplaatst beheer; de Minister van Kolonlën zal altijd verpligt wezen te beslissen in belangrijke kwestiën van financiën, kultuur, handel, scheepvaart, oorlog, marine, inwendig beheer, openbare werken en wat des meer zij, zonder dat het hem mogelijk wezen zal van dat alles een juist begrip te hebben, daarin uitspraak te doen met in achtneming van het wezenlijke koloniale belang. Er bestaat dus noodzakelijkheid hem bekwame raadslieden toe te voegen, om door hem in belangrijke zaken geraadpleegd te worden."

Wij meenen over dit onderwerp genoeg gezegd te hebben, om de aan-

dacht er meer bijzonder op te vestigen, nu eerlang bij de Staten-Generaal weder gehandeld worden zal over de inrigting van het koloniaal bestuur.

Ten overvloede merken wij aan, dat uit het voorafgegane in hoofdzaak blijkt:

1°. Dat de opheffing in 1820 van den *kolonialen raad* geschiedde met het bepaalde oogmerk, om daarvoor in de plaats te stellen eene *adviserende commissie;* om de instelling te behouden onder eenen anderen naam.

2°. Dat de Minister FALCK een dusdanige instelling noodig oordeelde en dat zijn opvolger de minister ELOUT erkende, dat voorlichtingen nuttig waren van uit Indië teruggekomen personen, die aldaar proeven van trouw, bekwaamheid en oordeel gegeven hadden.

3°. Dat de Minister ELOUT en later in 1836 de minister VAN DEN BOSCH zich dan ook toevoegden eenen „adviseur."

4°. Dat het denkbeeld van eenen *kolonialen raad*, in 1832 en 1835 op nieuw door de heeren TEN BRINK, LUZAC en MERKUS ter sprake gebragt, zich in 1840 verlevendigde en dat de ministers van staat VAN DER CAPELLEN en VAN DOORN VAN WESTCAPELLE, benevens de toenmalige Minister van Koloniën J. C. BAUD, in 1841 betuigden: *dat het wenschelijk is, dat de Minister van Koloniën, geroepen om zoo hoogst gewigtige belangen te beoordeelen, tot die beoordeeling door eene bijzondere organisatie worde in staat gesteld.*

5°. Dat personen, met de aanzienlijkste funktiën bij het Ministerie van Koloniën bekleed geweest, op onderscheidene tijden, *dat oordeel hebben bevestigd.*

6°. Dat anderen, in brochures en in dagbladen, op eene voorziening in deze met ernst en klem hebben aangedrongen en nog aandringen.

7°. Dat de Oost-Indische landvoogden VAN DER CAPELLEN, DU BUS, DE BERENS, MERKUS en ROCHUSSEN, op de eene of andere wijze, zich bezwaarden over de diktatuur van den Minister van Koloniën.

8°. Dat het toevoegen van een of twee koloniale ambtenaren aan den raad van state, ongenoegzaam is ter te gemoetkoming der insufisentie van den Minister van Koloniën.

9°. Dat vier malen eene voorziening in de Tweede Kamer der Staten-Generaal als noodzakelijk is voorgesteld, — en

10°. Dat die voorziening algemeen beweerd wordt te moeten bestaan in eenen *adviserenden raad van koloniën*, wiens taak wezen zou het voorlichten van den Minister van Koloniën, over alle gewigtige onderwerpen, het beheer der koloniën betreffende.

Onzes inziens kan de organisatie van een dusdanigen *Raad* doeltreffend en weinig kostbaar zijn, en eischt het staatsbelang om deze verbetering eindelijk tot stand te brengen. Daartoe bestaat te meer aandrang nu de ondervinding heeft aangetoond, hoe hoogst gebrekkig voldaan wordt aan het koninklijk besluit van 9 December 1843 omtrent het zitting geven van koloniale specialiteiten in den raad van state. — Er zal te meer reden toe bestaan, zoodra, door de dikwerf herhaalde aanmerkingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, het stelsel door de regering losgelaten wordt,

om Indische ambtenaren en officieren met verlof bij het ministerie van koloniën werkzaam te stellen, hetgeen door de Ministers van Koloniën steeds is voorgesteld als voldoende om eenen raad van koloniën te doen overbodig achten, eene voorstelling die wij niet begrijpen dat ingang heeft kunnen vinden. — Sedert het jaar 1842 bestaat geen van den Minister onafhankelijke direkteur of adviseur voor de koloniën meer. Sedert adjungeerde de Minister zich slechts een paar ambtenaren met verlof, wier stelling volstrekt afhankelijk van hem was; die, uit den aard der zaak, niets anders zijn dan ondergeschikte werktuigen; wier gevoelen alleen dan betrekkelijke waarde heeft, als het toevallig zamentreft met dat van den Minister, doch zonder veel gewetensbezwaar wordt ter zijde gesteld, zoo dat de Minister, geheel alleen, in alles waartoe de medewerking van de Staten-Generaal niet als met *dwang* wordt vereischt, of waaromtrent de raad van state niet, ter voorkoming van latere aanmerkingen, enkel dus tot dekking van verantwoordelijkheid, — schoorvoetende — noodwendig gehoord moet worden, in de volle beteekenis der uitdrukking, heer en meester is over de uitgestrekte overzeesche bezittingen van den staat.

Wij hebben ons de vraag gedaan of een raad van koloniën, waarvan het nut, uit een theoretisch oogpunt beschouwd, boven allen twijfel schijnt verheven te zijn, in praktijk zou kunnen gebragt worden op eene wijze waardoor het doel zou worden bereikt, zonder aan eene andere zijde te schaden.

Tot het beantwoorden van die vraag, gelooven wij niet beter te kunnen doen, dan door in de volgende aflevering van dit Tijdschrift mede te deelen twee door ons, als proeve, zamengestelde ontwerpen.

Een verondersteld deficit.

Wij vestigen de aandacht op de *Maandelijksche Kronijk*, die te Zalt-Bommel uitgegeven wordt door de heeren JOH. NOMAN EN ZOON. In het nommer van Februarij dezes jaars is eene beredeneerde zamentrekking aan te treffen van de, door de Nederlandsche pers uitgesprokene, veroordeeling van het door den Minister van Koloniën gecontrasigneerde Koninklijk besluit van 13 Januarij 1854, waarvan de strekking is om de geheimhouding te bevorderen van koloniale regeringsdaden. Bij die zamentrekking wordt, als *pièce d'appui*, overgelegd het door de Nederlandsche pers openbaar gemaakte besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië van 20 Maart 1853, waarbij is kwijtgescholden het door de algemeene rekenkamer van Nederlandsch Indië vastgesteld verhaal op de betrokkene Indische ambtenaren, van eene tekortkomst in de administratie van het vendukantoor te Batavia, ten beloope van *f* 484,689.19.

De gebeurtenis dezer kwijtschelding is meer breedvoerig door het te 's Gravenhage verschijnend dagblad „*l'Echo Universel*", van 25 Februarij 1854, uiteengezet. Het stelt de oorzaak der tekortkomst op rekening van eenen maatregel *der regering zelve*, namelijk de intrekking in der tijd van het ambt van super-intendent over het vendukantoor te Batavia, en het opdragen van de daaraan verbondene werkzaamheden, als eene nevenzaak, aan den met andere ambtsverrigtingen overstelpten resident van Batavia. „Het is," zegt de *Echo*, „nu tien of twaalf jaar geleden, dat de algemeene begrooting van Nederlandsch Indië een te kort aantoonde van twee millioen gulden. De Gouverneur-Generaal deed terstond van die schrikbarende uitkomst mededeeling aan den Minister van Koloniën J. C. BAUD, die onverwijld order gaf tot het intrekken van zoo veel ambten als noodig was, om het tekort op te wegen. Tengevolge van dezen last werd het super-intendantschap over het vendukantoor te Batavia opgeheven."

Wij willen een oogenblik stilstaan bij deze zinsnede van „*l'Echo Universel*." Het oogmerk daarvan is niet, om het feit tegen te spreken, dat de bedoelde gebeurtenis te Batavia het gevolg was van eenen maatregel *van de regering zelve*; maar onze bedoeling is om, hulde doende aan de waarheid, de onjuistheid aan te toonen van de, in de medegedeelde zinsnede opgegevene, redenen tot opheffing van het ambt van super-intendent over het vendukantoor te Batavia, en, door het doen kennen van de eigenlijke toedragt, ook op die wijze eene bijdrage te leveren omtrent de ondeugdelijkheid van het bestaande koloniale stelsel. Niemand kan het aan het verdienstelijke blad ten kwade duiden, dat het zich aan eene onnaauwkeurigheid in deze aangelegenheid heeft schuldig gemaakt. De voorstanders van

dat stelsel trachten de zaken zoo veel mogelijk in eenen nevel te houden, en 't kost niet weinig moeite om er door te dringen.

De kwestie over het bestaan van een te kort in de Indische administratie, zoo als de *Echo* zegt tot een bedrag van twee millioen guldens, had niet plaats toen de heer J. C. BAUD Minister van Koloniën was, maar onder het ministerie van den graaf VAN DEN BOSCH, 1834—1840. Het was in het tijdvak toen zoo buitensporige opdrijving plaats had der productie van Java; toen aangevangen werd om Indië niet te beheeren in Indië, maar uit 's Gravenhage; toen geboorte gegeven werd aan dien staat van zaken in Indië, welke de openbare aandacht allengs tot zich trok, in zoodanige mate dat eindelijk in 1848 de regering gedwongen werd te gedoogen, dat het reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indië zou worden vastgesteld *door de wet.*

De heer VAN DEN BOSCH, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië van 1830—1834, behield als Minister van Koloniën de zucht, om Indië te besturen als ware hij nog op de plaats zelve. Van uit zijn ministeriëel kabinet te 's Gravenhage bleef hij Gouverneur-Generaal; het regeringsreglement voor Nederlandsch Indië werd in overeenstemming daarmede gewijzigd, in dier voege, dat de Gouverneur-Generaal DE EERENS werd losgemaakt van den Raad van Indië en daarentegen geheel en uitsluitend werd onderworpen aan de leiding, aan den wil van den Minister VAN DEN BOSCH. Hoedanig het kultuurstelsel op Java werken moest, werd in Nederland geregeld; hoe veel koffij, suiker en indigo Java opbrengen kon, werd niet dáár, maar in Nederland vastgesteld; of er nieuwe kontrakten voor suikerfabrikatie toegewezen konden worden, werd niet op Java, maar in Nederland beoordeeld; of de Javaan nog meer belasting kon opbrengen, was een punt van overweging en beslissing niet in Indië, maar in Nederland; of men in Indië eenige uitgaaf mogt doen, ten behoeve van Indië, werd niet in Indië beslist, maar in Nederland; of er gronden waren, om op Java eenen hoogen ambtenaar te verplaatsen, of dáár inlandsche regenten mogten worden vervangen, het waren onderwerpen van beslissing, niet voor den Gouverneur-Generaal in Indië, maar voor den Minister in Nederland; of mèn in Indië handelen kon als er gehandeld moest worden, kwam in geene aanmerking. De Gouverneur-Generaal durfde niets zonder den Minister. Daaraan onder anderen is het toe te schrijven dat BROOKE zich op de noordkust van Borneo nestelde. Bij den Minister bestond algeheele centralisatie van bestuur. Niet in Indië, maar in Nederland werden alle becijferingen gemaakt tot bepaling van het „batig slot." Al wat daaromtrent in Indië geschiedde deugde niet; men wist het te 's Gravenhage beter.

Van dat oogenblik werd dan ook de nulliteit aangenomen van den Direkteur-Generaal van financiën in Indië. Die Direkteur-Generaal was nu voortaan de Minister van Koloniën. Zoo geschiedde het, dat de Indische begrootingen van ontvangsten en uitgaven geen vertrouwen meer vonden; dat ramingen gemaakt werden in Nederland, die, ofschoon zij in Indië bewezen werden ondeugdelijk te zijn, toch dienen moesten tot rigtsnoer, waarnaar alles in Indië geregeld en gekneed moest worden. Er

was slechts ééne zaak, die bij alles en in alles op den voorgrond stond, *„het batig slot."* Het verkrijgen van de Indische millioenen was de eenige kwestie van den dag. Ruime, kwistige bijdragen voor Nederland, — groote veronachtzaming, karigheid, gebrek voor Indië. Dit was de schrandere politiek van den Minister VAN DEN BOSCH; daarom moest de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië *volstrekt afhankelijk* zijn van het opperbestuur in Nederland, van den Minister. Hij was het ook in den uitgestrektsten zin. Eens zal de tijd komen, dat door onloochenbare bewijzen zonneklaar zal aangetoond worden, dat Indië is prijs gegeven aan de meest onberedeneerde geldeischen van eenen naar vorstengunst strevenden Minister.

In dezen stand van zaken vernam men in Indië op het onverwacht, (het was er terstond algemeen bekend), dat de Minister VAN DEN BOSCH, zich verdiepende in becijferingen of er uit Indië niet nog meer te trekken zou zijn, in 1839 aan den Gouverneur-Generaal op hoogen toon had voorgerekend, dat de Indische territoriale uitgaven te hoog waren opgevoerd, en *namens den Koning* bevel had gezonden, om terstond alle berekeningen te gronden op een cijfer van *f* 22,688,000, of juist *een millioen* minder dan die uitgaven inderdaad bedroegen. Het bleek al ras, dat des Ministers berekeningen faalden; dat eene foutive optelling van cijfers aanleiding gegeven had tot de onjuiste gevolgtrekking, dat er opvoering van uitgaven had plaats gehad; dat derhalve noodeloos *een koninklijk bevel* tot vermindering van uitgaven was geprovoceerd. Algemeen werd den Gouverneur-Generaal de raad gegeven om des Ministers nadere bevelen te vragen, maar de vrees voor de ministeriëele magt en ongenade was zoo groot, dat het *eenhoofdig gezag* in Indië liever verkoos om blindelings te gehoorzamen en, zonder te letten op het abuis, op het ontbreken daardoor van alle geldige aanleiding tot het gegeven bevel, dat bevel, zoo als het lag, uit te voeren; ongeacht de meest duidelijke betoogen, dat, zonder benadeeling van de dienst, geene noemwaardige bezuinigingen mogelijk waren; dat reeds, op vroegere ministeriëele aanschrijvingen, al het mogelijke was ingekrompen, al hetgeen niet tot het volstrekt noodige behoorde, reeds geschrapt was. Het vicieuse bevel uit Nederland had dus een vicieus bevel in Indië ten gevolge, en alzoo werd, niet ten gevolge van een in Indië ontdekt deficit in de administratie, maar ten gevolge van een in Nederland „verondersteld" deficit in de administratie, onder anderen het ambt van super-intendent over het vendukantoor te Batavia ingetrokken, en die super-intendentie overgedragen aan den resident van Batavia, in navolging van hetgeen te Samarang en Soerabaja steeds had bestaan en nog bestaat, alwaar insgelijks geen afzonderlijke super-intendent wordt aangetroffen.

Het is blijkbaar, dat hier niet gedacht moet worden aan verkeerde bevelen van den in 1840 opgetreden Minister van Koloniën J. C. BAUD. De redaktie van *„l'Echo universel"* houde ons deze inlichting en teregtwijzing ten goede.

Daaruit behoort echter geenszins de gevolgtrekking ontleend te worden, dat de heer J. C. BAUD, in het beheer van Indië, andere begingselen volgde dan de heer VAN DEN BOSCH. O, neen, hij betradt denzelfden weg, hetwelk

door zoo menig feit aan den dag gebragt is, dat het geen afzonderlijk betoog behoeft. Hij ging zelfs nog verder dan de heer VAN DEN BOSCH, tot dat . . . eindelijk, ter bevestiging van het oude spreekwoord: „de kruik gaat zoo lang te water tot dat ze barst," een beter verschiet werd aangekondigd door de krachtige stem der ontwaakte natie, die de regering toeriep: *voortaan zal de wet regelen stellen voor het bestuur van 's rijks koloniën en bezittingen.*

Sedert zijn *vijf* jaren verloopen en de zaken zijn nog onveranderd. Zoo als de heer VAN DEN BOSCH voortleefde in den heer BAUD, leeft deze voort in zijn opvolger PAHUD, en het is ons nog niet duidelijk, of er paal en perk zal gesteld worden aan beginselen en begrippen, die, zoo ze op de ligtgeloovigheid en gebrekkige zaakkennis onzer nu bestaande volksvertegenwoordiging blijven zegevieren, onbetwijfelbaar eene eindelijke loslating vinden zullen door zelfsvernietiging, door hetgeen men noemt zijn „eigen dood." Noodlottige omstandigheden zullen dan de plaats hebben ingenomen van het gezond verstand, dat gedurende vijftien jaren vruchteloos waarschuwde; dat in 1848 nutteloos de onvruchtbare tusschenkomst van de natie, van de wetgevende magt inriep; dat sedert onafgebroken voortging met het aan 't licht brengen der gebreken van de ministeriele inzigten, maar schipbreuk leed op eigenliefde en heerschzucht.

De Minister van Koloniën, die hardnekkig de voetstappen zijner voorgangers drukt, zwicht evenwel van tijd tot tijd voor de kracht der rede. Aan dat verschijnsel zijn onderzoekingen en verbeteringen toe te schrijven, welke stukswijze in Indië plaats hebben. Men durft het stelsel niet in den grond aantasten, maar dient den kranke geneesmiddelen toe om zijn leven te rekken. De tegenstanders van alle verbetering en hervorming in Indië, de lofredenaars van monopolie en dwang trachten nu en dan aan te toonen, dat die geneesmiddelen verderfelijk zijn. Zij hebben in zeker opzigt gelijk. De geneesmiddelen, welke de minister PAHUD voorschrijft, leiden ten verderve, want er ontbreekt stelselmatigheid. De kranke zal er vermoedelijk onder bezwijken. De verbeteringen moeten het uitvloeisel zijn van een wel en wettelijk vastgesteld begrip dat het geheel omvat. Maar even als het bestaande stelsel nooit de vaststelling of sanctie verkreeg van eenige bevoegde magt, hooger dan die dergenen, welke er de uitvinding en toepassing stukswijze van deden, even zoo tracht men de zaak voortdurend aan wettelijke ordening te onttrekken en wil men blijven handelen, niet stelselmatig, maar naar tijdelijke indrukken en individuële beschouwingen. De minister zal blijven de man die de koloniën bestuurt. De Gouverneurs-Generaal zullen blijven hunne zeer onderdanige dienaren, ook dan wanneer, zoo als wij gezien hebben, ministeriële bevelen gegrond zijn op fouten van additie. Zoo was het, zoo is het, en zoo zal het blijven, wanneer het reglement op het beleid der regering geen grondslagen vaststelt, welke het ingevoerde stelsel van bestuur regtstreeks betreffen en voldoende beschrijft, wat daaromtrent in acht genomen zal worden; wanneer dat reglement integendeel den Minister van Koloniën deswege „heer en meester" doet blijven, onverschillig wie die minister is.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Borneo. Beschrijving van het stroomgebied van den Barito en reizen langs eenige voorname rivieren van het zuid-oostelijk gedeelte van dat eiland, door Dr. C. A. L. M. SCHWANER, op last van het Gouvernement van Nederlandsch Indië gedaan in de jaren 1843 tot 1847. Met platen en eene kaart. 1ste deel. Amst. 1853.

Het werk, dat wij hier aankondigen, werd uitgegeven van wege het Koninklijk Instituut voor de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië. De heer PIJNAPPEL, sekreteris van dat instituut, heeft, in een korte voorrede, een woord over den te vroeg aan de wetenschap ontrukten schrijver gezegd, dat wij ten volle beamen. „SCHWANER heeft zich door zijne reizen een onvergankelijken roem verworven. Door het werk, dat thans het licht ziet, heeft hij zelf zich het schoonste gedenkteeken gesticht, welsprekender dan de lof, dien het nageslacht hem brengen kan."

Ook vroeger hebben verdienstelijke mannen, in Indië in 't algemeen en op Borneo in 't bijzonder, gewigtige onderzoekingen en navorschingen in 't werk gesteld; maar de resultaten, ofschoon dikwijls op eene voortreffelijke wijze beschreven, werden in de archieven van het Gouvernement gedeponeerd; alsof alleen het Gouvernement belang had bij die resultaten; alsof er geene wetenschap, geen industrie bestond, die er kennis van behoeft te nemen. Thans heeft men, althans voor een gedeelte, dien verouderden en verderfelijken weg verlaten, en wij gelooven, dat het Instituut voor de taal- land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië krachtig zal medewerken, om ter kennisse van het algemeen te brengen 't geen vroeger zorgvuldig aan aller oogen werd onttrokken. Het heeft zich, door de uitgave van dit werk, reeds aanvankelijk verdienstelijk gemaakt. Die uitgave laat niets te wenschen over. Zij wordt opgeluisterd door eene menigte goed uitgevoerde platen, allen strekkende, om verschillende tooneelen van het land, dat SCHWANER beschrijft, aanschouwelijk voor te stellen; terwijl een „kaart der verkenningsreizen," door SCHWANER gedaan, bij het werk gevoegd, niet weinig bijdraagt, om de lezing gemakkelijk en aangenaam te maken. De geheele uitvoering doet eer aan de pers van den heer VAN KAMPEN en aan de lithographie van den heer MIELING.

De heer PIJNAPPEL berigt, dat nog een tweede deel op dit eerste zal volgen, en verblijdt ons tevens met de aankondiging, dat hij dat deel „met enkele aanteekeningen zal besluiten, waartoe het medegedeelde hier en daar aaleiding geeft."

't Is ons voornemen, om, zoodra het geheele werk zal zijn uitgegeven, er onzen lezers een uitvoerig verslag van aan te bieden. Thans bepalen wij ons alleen bij eene korte opgave van 't geen in dit eerste deel gevonden

wordt. Wij hopen, dat menigeen reeds door die opgave aangespoord zal worden, om zich het werk aan te schaffen. Het behoort in de bibliotheek van iedereen, die belang stelt in Nederlandsch Indië.

De schrijver begint het eerste gedeelte van dit deel met de geographie van het stroomgebied van den Barito. Daarop volgt de behandeling van de geologie van diezelfde landstreek. Daar het rijk van den sulthan van Bandjermasin voor het grootste gedeelte in het stroomgebied van den Barito ligt, wijdt hij ook daaraan een afzonderlijk, hoogst belangrijk hoofdstuk, waarin een schat van wetenswaardige bijzonderheden voorkomt over de geschiedenis en den tegenwoordigen toestand van dat rijk.

Met uitzondering van het rijk van Bandjermasin behoort het overige gedeelte van het Barito-gebied tot het grondgebied der Nederlandsche bezittingen, die onder het bestuur van den resident der zuid- en oostkust staan. Die landstreek is verdeeld in de volgende hoofddistrikten, welke elk afzonderlijk door den heer SCHWANER worden beschreven, namelijk: het eiland Tatas, Bekompai, Poeloe Petak, Doeson-ilir, Doeson-oeloe, Teweh, Siang-moeroeng en Kapoeas.

Het tweede gedeelte van dit deel is gewijd aan de ethnographie van het stroomgebied van den Barito. Het handelt over het menschenras, de talen het letterschrift, de phijsieke en morele eigenaardigheden, de verdeeling in onderscheiden stammen, den adat, den vroegeren toestand der inboorlingen, de maatschappij en hare verschillende standen, de regering der kampongsgemeenten, de bondgenootschappen en de onderlinge verhouding van enkele kampongs, den grondeigendom, de benoeming en betrekking van hoofden, de pligten en voorregten der hoofden, en de verpligtingen der enkele leden jegens het gemeenteligchaam, de regtspleging, de godsdienst, de bilian's, de bazir's, de geldmiddelen, de blanga's, de verdediging, de ngaijan, de assantogten, het huwelijk, de echtscheiding, het erfregt, de betrekking van vader, de voogdijschap, de erfenissen, het pandelingschap, de overeenkomsten betrekkelijk schulden, de koophandel, het bewaren, het waarborgen, het strafregt, de godsoordeelen, den eed, de vredesverdragen en vriendschapsverbindtenis, de kampong's en hare verschillende bouworde, de kleeding en wapening, de pijlvergiften, de inboorlingen en hun dagelijksch leven, en eindelijk den stam der Orang-Ot.

Ziedaar welk een rijkdom en verscheidenheid het eerste gedeelte van dit werk reeds aanbiedt, en wij houden ons overtuigd, dat reeds deze opgave tot nadere kennisname zal opwekken. Later, als het geheele werk gereed is, komen wij er op terug.

Verzameling van dagorders, uitgevaardigd in het leger van Nederlandsch Oost-Indië, van 1818 tot 1852, met eene alphabetische naamlijst der daarin eervol vermelde personen. Breda, 1850.

De generaal-majoor PENNING NIEUWLAND, aan wien het leger in Indië zulke groote verpligtingen heeft, gaf aanleiding tot de uitgave van deze

verzameling van dagorders. „Zij strekken om de verdiensten van het Indische leger te doen uitkomen en daden te vereeuwigen, die niet genoeg gekend worden in het vaderland." Ziedaar de voorname beweegreden, die deze uitgave deed aanraden. Wij gelooven, dat hij volkomen gelijk had. Is, bij voorbeeld, het heldenfeit, dat den 5den Mei 1841 bij de volgende dagorder aan het Indisch leger werd medegedeeld, in het vaderland genoeg bekend en gewaardeerd?

„Een met sluwe verraders gesmede, op vele plaatsen te gelijk met woede uitgebarstene, en het minst te verwachten volksopstand stoorde andermaal de rust op Sumatra; doch onze krijgsmagt heeft dien als met eenen tooverslag bedwongen.

„Door gekombineerde manoeuvres was Batipo, het brandpunt van den opstand, spoedig overmeesterd, en de muiterij in hare geboorte gesmoord. De opstandelingen zijn getuchtigd, en de hoofdmuiter KALIE RADJA, nu afgezette regent van Batipo, die zich op genade heeft overgegeven, is naar Java gevoerd, om ver van de graven zijner vaderen zijn leven in ballingschap te eindigen. Hebben de opstandelingen ditmaal eene zeldzame vermetelheid in het aanvallen onzer sterkten getoond, de dapperheid der onzen heeft heerlijk uitgeblonken.

„De overwonnen trotsche Sumatraan is, schaamtevol kruipende, den bevelhebber de voeten komen kussen en om genade smeeken; zoo hangt voor den verrader het wraakzwaard aan het einde, en is vernedering de straf voor verwaten hoogmoed.

„Kamaraden, die met mij trotsch zijt te behooren tot een leger, dat uitmunt in beleid, moed en trouw, dat aanhoudend strijdt en waakt voor de rust van Neerlandsch Indië, en zich hoogst verdienstelijk maakt bij vaderland en Koning; hoe hoog stijgt ons gevoel door het schitterend wapenfeit, hetwelk ditmaal weder op Sumatra is bedreven, en aan HERMAN DE RUITER, CLAESSENS, MULLER en OSMAN en aan VAN SPEIJK, herinnert, een feit zoo roemrijk als eene behaalde overwinning, dat eervollen weêrklank vindt in het hart van elken brave, en waardig is met gulden letteren in de krijgsgeschiedenis van Nederland te worden opgeteekend.

„Slechts een vijftigtal van onze manschap, onder bevel van den 2den luitenant J. B. BANZER, hield rustig en argeloos post te Goegoer Malintang; onverhoeds wordt het voor de kleine bezetting te uitgestrekte retranchement door duizenden, moord en verwoesting ademende, opstandelingen overweldigd.

„Onze braven, die ter naauwernood te wapen hadden kunnen snellen, zonder patronen, trekken, zich met het banjonet verdedigende, in het reduit, dat nu door de muitelingen, echter zonder beleid, bestookt wordt. De verdediging wordt met bedaardheid en overleg, en met het heldenvoornemen, om in den uitersten oogenblik den brand in het kruid te steken, volgehouden; doch nu dreigt der bezetting hongersnood!

„Een aantal dapperen sneuvelt of wordt gekwetst, en het gebrek, gepaard aan vermoeidheid, stelt menigeen buiten gevecht.

„Aanzoeken bij den braven BANZER, om heimelijk dien hopenloozen post te verlaten, worden desniettegenstaande en bij herhaling afgewezen. Maar nu ziet hij zich achtervolgens door verscheiden inlandsche militairen, die verklaard hadden zich wel dood te willen vechten, doch niet dood te willen hongeren, verlaten. Het getal weerbare mannen verkleint aanmerkelijk, en tot overmaat van ramp, stelt een slagregen de meeste geweren buiten gebruik.

„Na vier dagen alzoo volhard, en zich te vergeefs met de hoop op ontzet gevleid te hebben, besluit de luitenant BANZER, vooraf met zijnen braven kameraad, den officier betaalmeester KEPPEL, beraadslaagd hebbende, om met zijne getrouwen den post te verlaten, en is het mogelijk te ontkomen.

„Maar onder hen zijn drie zwaar gekwetsten: deze braven willen achterblijven, om den brand in het kruid te steken, en met de muitelingen te vergaan.

„Na den kameraadschappelijken handdruk en een wapenbroederlijk vaarwel, trekt de kleine bezetting uit, begunstigd door eenen donkeren nacht. Zij verdeelt zich. Deze aftogt gaat gepaard met verschrikkelijke omstandigheden, door wildernissen en rivieren, over hooge rotsen en langs onafzienbare diepten, des daags verscholen en gestadig vervolgd.

» Eindelijk wordt de luitenant BANZER, op den oogenblik dat hij aan redding wanhoopt, en van gebrek en ellende denkt te bezwijken, door onze troepen ontmoet, en ziet hij zich met zijne weinige volgelingen wonderbaarlijk gered — behalve zijnen braven kameraad, den officier betaalmeester KEPPEL, wiens krachten, kort na het verlaten van den post, hem begaven, en die (als ware te Goegoer Malintang keur van oud-Hollandschen moed en zelfverloochening vereenigd geweest) op *eigen verzoek* is achtergelaten geworden.

» De muitelingen, nu het reduit geheel zonder verdediging wanende, trekken daar binnen, doch bij het kruid brandt de lont, en waken onze drie helden. Eene verschrikkelijke losbarsting getuigt weldra van de edele zelfopoffering en van het gehouden woord.

» Brave SCHELLING, MAERIEN en LOSMITO! Het Indisch leger *eert* uwe nagedachtenis. Te Goegoer Malintang zij een gedenkteeken gesticht, daarop uwe namen geschreven, tot beschaming van den muiter, en tot roemrijke herinnering aan uwe heerlijke daad.

» Zijne Excellentie de Gouverneur-Generaal heeft den 2den luitenant BANZER, en den, door zijnen officier hoog geprezen, sergeant VAN HOLLJ respectivelijk tot 1sten en 2den luitenant voor verdienste op het slagveld bevorderd, en daarmede de geheele bezetting, voor haar manmoedig gedrag, aanvankelijk belooning geschonken. H. D. beveelt mij 's Gouvernements tevredenheid te kennen te geven aan de troepen, die ditmaal weder zoo bijzonder hebben uitgemunt in het algemeen, en den kolonel MICHIELS in het bijzonder, met bijvoeging, dat zulks ter kennis gebragt zal worden van onzen hoogst geëerbiedigden Koning."

Men zal in deze *verzameling* meer dagorders aantreffen, die het Nederlandsche hart goed doen; en menigeen zal in de alphabetische naamlijst van de personen, die er eervol in vermeld worden, een naam aantreffen, waarop hij door bloedverwantschap of vriendschap naauwe betrekking gevoelt.

Varia.

Wij maken geene zwarigheid den hieronder volgenden, dezer dagen ontvangen, brief in dit Tijdschrift op te nemen; te meer dewijl wij gelooven, dat de geëerde schrijver volkomen gelijk heeft en het feit alléén voor tegenspraak vatbaar is bij hen, die niet overtuigd *willen* worden.

„Mijnheer de Redakteur!

„De heer VAN BLOMMESTEIN blijft in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 28 Februarij l. l. halstarrig volhouden, dat voor den aanplant van 400 bouws suikerriet eener suikerfabriek op Java, ook slechts eene oppervlakte van 400 bouws der rijstvelden van de Javanen op hetzelfde oogenblik worden genomen.

„Hoe is het mogelijk dat een man, die zelf fabrikant is, zoo iets durft beweren! Hoe heeft hij den moed, om, na daaromtrent te zijn te regt gewezen, te blijven bij hetgeen hij gezegd heeft! En dat wel in zeer onbehoorlijke en onheusche bewoordingen!

„Gewoonlijk wordt overal op Java in April een begin gemaakt met het bereiden van gronden voor de suikerkultuur bestemd. Gesteld nu, dat dit het geval is met eene oppervlakte van 400 bouws, die in April 1854 daartoe afgezonderd worden. Het suikerriet, dat daarop geplant is, komt eerst in Junij 1855 tot rijpheid, en wordt dan achtereenvolgend geoogst, hetgeen eerst in November 1855 is afgeloopen. Er verloopen dus *achttien* maanden vóór de Javaansche landbouwers weder in het bezit gesteld worden van *die* 400 bouws voor hunne rijstkultuur.

„Intusschen moeten reeds in April 1855 weder 400 andere bouws in gereedheid worden gebragt voor den aanplant van het suikerriet, dat in 1856 moet worden geoogst. Daartoe kunnen dus niet dienen de 400 bouws, die in 1855 worden gesneden, want die zijn eerst in *November* 1855 geoogst, en de 400 bouws voor 1856 moeten in *April* 1855 gereed worden gemaakt.

„Het is dus duidelijk en onwederlegbaar, dat altoos, tot regeling van eenen doorgaanden aanplant van 400 bouws suikerriet, het gebruik van eene dubbelde oppervlakte rijstvelden vereischt wordt."

„Ik heb de eer te zijn enz. O. Z.

Wij vernemen, dat de benoeming van den heer UMBGROVE tot „hoofdinspekteur van financiën" in Nederlandsch Indië, in verband staat met het voornemen eener hervorming van het kultuurstelsel, speciaal van de sui-

kerkultuur. Door den Minister van Koloniën moeten plannen van belangrijke wijzigingen, hem door den heer VITALIS, oud-inspekteur van financiën thans in Nederland, aangeboden, aan den Gouverneur-Generaal zijn gezonden, met den last om die plannen door deskundige ambtenaren op Java te laten onderzoeken, terwijl, als daarvoor bijzonder geschikt, zouden zijn aanbevolen de heeren DE PEREZ, lid van den raad van Nederlandsch Indië en VARKEVISSER, resident van Pasoeroean. Die beide heeren, verzekert men, hebben zich echter verschoond, en toen zou de Gouverneur-Generaal besloten hebben, om eene kommissie, speciaal met dat onderzoek belast, te benoemen, en aan 't hoofd dier kommissie hebben geplaatst den heer UMBGROVE, onder den titel van hoofd-inspekteur van financiën. Een adjunkt-inspekteur en eenig ander personeel zal hem worden toegevoegd. 't Een en ander moet eene buitengewone uitgave van ongeveer *f* 50,000 's jaars veroorzaken, die misschien eenige jaren kan gerekt worden.

Het onderzoek moet, indien wij wel onderrigt zijn, onder anderen ten doel hebben de beantwoording der vraag: in hoe ver het uitvoerbaar en wenschelijk is, om aan de suikerfabrikanten voorwaardelijk af te staan de gronden en de beschikking over de bevolking, afgezonderd en bestemd voor den aanplant van suikerriet.

Men verneemt voortdurend te Batavia de meest gunstige berigten omtrent de onderneming van Z. K. H. prins HENDRIK en den baron VAN TUIJL op het eiland Biliton. Deskundigen waren echter van oordeel, dat de ondernemers met meer werklieden moesten werken en de zaak krachtiger doorzetten. Men weet, dat de werklieden Chinezen zijn, die van Singapoera en elders worden aangebragt. Nu achtte men 1500 Chinezen niet te veel, terwijl er thans slechts met 400 gewerkt werd, en er nog 500 ontboden waren. Korten tijd geleden, zijn te Batavia 165 pikols tin aangebragt, het eerste produkt van deze schoone onderneming.

Den hieronder volgenden brief van Batavia ontvingen wij met de laatste mail. Getrouw aan ons beginsel, om de waarheid te openbaren, zonder aanzien des persoons, weigeren wij aan deze regelen geen plaats, omdat de schrijver van den brief een man is, wiens karakter en standpunt ons de overtuiging geven, dat zijne mededeelingen niets anders dan waarheid behelzen.

„Gij hebt wel gedaan, in uw artikel: „*De oppositie van den heer* STOLTE *tegen het Indische gouvernement*," voorkomende in het nommer van de maand October ll., onzen waardigen Gouverneur-Generaal te verdedigen tegen eenen ongepasten en ongegronden aanval van uwen ambtgenoot, den heer STOLTE, in de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

„Intusschen is er iets anders, dat ik in den heer VAN TWIST moet laken, en 't geen gij dan ook te regt in hem niet hebt goed gekeurd, door

te zeggen: „'t Schijnt, dat de heer STOLTE den heer VAN TWIST ten kwade „duidt, dat hij te afgezonderd leeft, dat hij niet genoeg met de menschen „in aanraking komt, dat hij met hooggeplaatste en andere personen, die „zich toegang tot hem weten te verschaffen, geen omgang heeft. 't Is wel „mogelijk. Misschien heeft hij zich willen wachten voor het uiterste van „dezen of genen zijner voorgangers, die, door al te toegankelijk al te „openhartig en al te vertrouwelijk te zijn, menigmaal de dupe van intri- „ganten is geworden, en is hij in een ander uiterste vervallen. Wij „hebben van meer zijden die zelfde klagt gehoord en wij zullen het niet „goedkeuren." Daarmede vereenig ik mij geheel. De Gouverneur-Generaal meent het wèl, en dat hij op zijne hoede is voor vele personen, al zijn ze ook zeer hoog geplaatst, moet ieder goedkeuren. Zijn voorganger is, door een al te vertrouwelijken omgang met menigeen hunner, de dupe geworden, en hij heeft gelijk dat hij zich aan dat voorbeeld spiegelt.

„Maar nu gaat de heer VAN TWIST te ver. Hij beschouwt en bejegent allen gelijk. Om het eens triviaal uit te drukken: hij scheert allen over één kam. Dat is verkeerd. Zoo verwijdert hij de goede ambtenaren (en die zijn er nog, al zijn ze dan ook niet zeer talrijk!) eveneens van zich. En wat nog het ergste is, de slechten hebben, juist daardoor, in zeker opzigt vrij spel. Zij intrigeren nu niet meer bij den Gouverneur-Generaal, maar bij de sekretarissen en adjudanten, die natuurlijk toegang hebben tot den opperlandvoogd en, hoe hij er zich ook voor moge wachten, invloed op zijne besluiten en handelingen uitoefenen. Nimmer was dat zoo erg als thans. Den Gouverneur-Generaal worden de zaken eenzijdig voorgesteld. Hij hoort de partijen niet, en daardoor mist hij een weldadig tegenwigt. Het is inderdaad een bewijs voor de zelfstandigheid en het scherpzinnig oordeel van den heer VAN TWIST, dat hij, in zulk eene positie, zich niet aan meer onbillijkheden en verkeerdheden schuldig maakt, dan die men hem nu en dan meent te kunnen verwijten. Nadere bijzonderheden zal ik U spoedig mededeelen."

Dezer dagen heeft men te Batavia eene regt treurige gebeurtenis bijgewoond, eene bijdrage voor de schilderingen, die in *Uncle Tom's Cabin* zoo menigvuldig voorkomen. Een zoogenaamd „inlandsch kind," een zeer oppassend jong mensch, maakte kennis met eene jonge, schoone slavin, die aan iemand in zijne buurt toebehoorde. De kennismaking werd zeer intiem, zoodat hij weldra smoorlijk op haar verliefd werd. De gevolgen der liefde bleven niet uit, en de slavin zou moeder worden. Maar nu komt de jongeling tot nadenken; zijne betere beginselen, voor een tijd door de bedwelming van den hartstogt onderdrukt, komen weder boven. Hij wil het meisje huwen. Hij begeeft zich naar den eigenaar der slavin, deelt hem openhartig mede wat er gebeurd is, en geeft hem zijn verlangen te kennen, om de slavin van hem te koopen, en zich in den echt met haar te verbinden, ten einde zoo veel mogelijk zijn misstap weder goed te maken.

Maar de slavenhouder lacht hem uit. Hij vindt zulke begrippen van pligt en zedelijkheid overdreven en bespottelijk, en, hoe de jonge man ook bij hem aandringt, hem bidt en smeekt, alles te vergeefs; zijn verzoek wordt afgeslagen.

Diep ter nedergeslagen verlaat hij den slavenhouder. Nacht en dag wordt hij nu gekweld door de gedachte, dat *zijn* kind slaaf zal worden; want men weet, dat de kinderen van slavinnen in Indië den staat hunner moeder volgen. Die gedachte vervolgt hem overal, en brengt hem tot wanhoop en razernij.

Zijn kind slaaf! Daar moet een einde aan komen, en nu onlangs op zekeren morgen bragt hij er inderdaad een einde aan. Hij bragt met een pistoolschot de slavin om het leven, die de moeder van zijn kind zou worden, en stortte daarop zelf, met verbrijzelde hersenen, bij haar lijk neder!

Reeds sedert vele jaren heeft men van alle kanten er op aangedrongen, dat het Gouvernement althans doen zou wat mogelijk is, om aan de vervloekte slavernij, die bron van zooveel jammer en ellende, een einde te maken. Allen, behalve zij, die, onder gedurige protestatiën van het tegendeel, de slavernij willen in stand houden — allen zijn het eens, dat, zonder eenig bezwaar, kan bepaald worden, dat kinderen, uit slavinnen geboren, voortaan vrij zullen zijn. De tegenwoordige Minister van Koloniën heeft in dien geest een wets-voorstel aan de Kamer gedaan, toen hij nog lid was van het ministerie THORBECKE; maar als lid van het ministerie van „tegenovergestelde rigting" heeft hij het weder ingetrokken.

Als hij dat niet had gedaan; als zijn voorstel wet was geworden, zou dan, menschelijker wijze gesproken, deze driedubbele moord hebben plaats gegrepen?

BATAVIA, Dec. 1854. L.

In de maand Januarij l.l. zou een man Java verlaten, waaraan de wetenschap, de menschheid en geheel de Indische maatschappij groote verpligtingen heeft. Dr. W. BOSCH, chef der geneeskundige dienst, is verpligt geweest, wegens zijnen geschokten gezondheids-toestand, een gevolg van zijne aanhoudende inspanning en rustelooze werkzaamheid, met verlof naar Nederland te vertrekken.

Wij zullen weldra een uitvoerig verslag geven van 't geen die verdienstelijke geleerde heeft tot stand gebragt, gedurende den tijd, dat hij aan 't hoofd der geneeskundige dienst was geplaatst, en wat hij gedaan heeft voor de wetenschap, voor het onderwijs, voor de kennis van den waarachtigen toestand van Java, voor de bevordering van alles wat schoon en goed is. Kort voor zijn vertrek smaakte hij nog eene voldoening, die de schoonste belooning is voor zulk eenen ijver, en die tegen veel miskenning en verguising van nijd en haat kan opwegen.

Onze lezers herinneren zich, dat wij in der tijd de oprigting eener verloskundige school voor inlandsche vroedvrouwen te Batavia hebben mede-

gedeeld. Toen Dr. BOSCH in 1847 daartoe aan het Gouvernement het voorstel deed, heeft men hem bespot over zulk eene dwaze nieuwigheid. Welke Javaansche vrouw zou zich in dat vak door Europeanen laten onderwijzen! Welke Javaansche moeder zou zich in een gesticht willen laten verlossen! 't Was weder een dier ondoordachte hersenschimmige plannen der nieuwigheidszoekers, „die reeds zoo veel kwaad hebben gesticht!"

Maar in weerwil van deze oordeelvellingen, werd de regering door de overtuigende redenen van Dr. BOSCH gedrongen, om toch van zulk eene inrigting de proef te nemen. En de proef gelukte volkomen. Aan zwangere vrouwen, die zich in het gesticht lieten opnemen, en aan elèves, om zich te laten onderwijzen, heeft men geen gebrek gehad. En nu hebben, in de maand October l.l., voor de eerste maal tien Javaansche vrouwen een goed examen in de verloskunde afgelegd, na in het gesticht, onder het oog der onderwijzers, een dertigtal zoo natuurlijke als tegennatuurlijke verlossingen verrigt te hebben.

Al wie weet, hoe veel kinderen en vrouwen op Java, door gebrek aan hulp, bezwijken of door verkeerde hulp van onwetende en bijgeloovige „doekon's" vermoord worden, zal met ons het gewigt erkennen van de weldaad, die Dr. BOSCH door deze stichting aan Java heeft geschonken. Had hij ook niets anders in zijne betrekking verrigt, dan zou, door de verloskundige en geneeskundige scholen voor Javanen, zijn naam in Indië gezegend blijven.

En wij twijfelen niet, of die stichtingen zullen in stand worden gehouden. De opvolger van Dr. BOSCH, de heer WASSING, is te zeer met eenen geest van vooruitgang en ontwikkeling bezield, dan dat wij ons niet overtuigd zouden houden, dat hij het voorbeeld van zijnen voorganger zal volgen. Bovendien heeft hij reeds zulke groote diensten aan de beoefening der wetenschap en bevordering van al wat goed is bewezen, dat zijne antecedenten een waarborg zijn voor 't geen hij in 't gewigtig ambt, dat hij thans bekleedt, zal verrigten. Daarbij heeft Indië het geluk vooreerst Dr. P. BLEEKER te behouden, die met eenen rusteloozen ijver, eene bewonderenswaardige voortvarenheid en buitengewone talenten aan de wetenschap, de lijdende menschheid en de ontwikkeling en hervorming der maatschappij in Indië zijn leven heeft gewijd.

De twist tusschen de bestrijders van het tegenwoordige koloniale stelsel en zijne hardnekkige verdedigers is niet nieuw. Reeds meer dan eene halve eeuw werd hij met eene kracht gevoerd, die aan den tegenwoordigen kamp niets toegeeft. Aan 't hoofd der voorstanders van hervorming stond toen DIRK VAN HOGENDORP, over wien wij reeds meermalen hebben gesproken, en 't zou hoogst leerzaam zijn, eens opzettelijk de geschriften te beschouwen, die toen van beide zijden zijn gewisseld.

De argumenten, die tegen hervorming en verbetering werden ingebragt, waren bijna gelijkluidend als die, welke wij thans nog hooren. Een voor-

name plaats nam daaronder in het nachtspook: „gij zult van de voordeelen, die Java u schenkt, afstand moeten doen; gij zult uwe koloniën verliezen!"

De heer VAN HOGENDORP beantwoordde hen, die hem deze tegenwerping maakten, onder anderen op de volgende wijze:

„Men zegt, als men den Javaan een zoodanigen regeringsvorm geeft, „zal hij daardoor verlichter en wijzer worden, en, zijne krachten gevoe„lende, ons wegjagen. Ik voor mij begrijp die redenering niet. Ik zou „eerder bevreesd zijn, dat, als men een volk onderdrukt, men gevaar „loopt, het die dwingelandij moede zou worden en zijne dwingelanden zal „wegjagen.

„En dat de Javanen onderdrukt worden door ons Gouvernement aldaar „is eene waarheid, die geen mensch zal durven loochenen. Wanneer men „nu die onderdrukking in theorie of systema van bestier en in de uitoe„fening doet ophouden, en den Javaan een veel gezegender en beter re„geringsvorm geeft, zoo ben ik voor mij overtuigd, dat ze voldoende „beschaafd zijn om dit te begrijpen en te gevoelen, te gelijker tijd met de „overtuiging, dat ze dat onder het bestier van hunne eigen vorsten en „regeerders niet kunnen verwachten; en dus de hand zegenen zullen, die „deze weldaad zal bewijzen, en hen van *lastdieren*, zoo als ze nu zijn, „tot de waardigheid van menschen zal verheffen."

Aldus schreef VAN HOGENDORP in 1802, in zijn *Antwoord op het onderzoek* enz. blz. 47 en 48.

Wij ontvangen, onder 't korrigeren der proeven van dit blad, het berigt van het overlijden van een zeer verdienstelijk man, wiens dood wij innig betreuren. De heer J. J. B. GAAL is in den bloei des levens aan zijne betrekkingen, zijne talrijke vrienden en de wetenschappen ontrukt. Hij was een ijverig en gelukkig beoefenaar der Indische taal- en letterkunde in het algemeen en der Javaansche in 't bijzonder. Aan de akademie te Delft was hij privaat-docent en voor vele leerlingen een zeer nuttig en welwillend leermeester. Groot waren de vorderingen, die hij in dezen tak der wetenschap reeds gemaakt had, en, zoo God hem het leven had gespaard, zou hij belangrijke bijdragen geleverd hebben tot bevordering harer kennis, gelijk menig artikel, dat hij voor dit Tijdschrift bewerkte, daarvan de bewijzen draagt. Wij beschouwen zijn dood als een groot verlies, vooral ook voor de aan de akademie te Delft studerende jongelingschap.

Eenige aanmerkingen op het tweede ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië.

Waarheen zal men toch komen met een' man, die niet alleen volmaakt over zich zelven te vreden is, maar die zich ook verbeeldt, dat, omdat *hij* den waren staat van zaken niet zien wil, anderen dien niet beter inzien dan hij.

VAN DER DULIN VAN HAASDAM.

I.

Onze eerste grondwet dagteekent van 1814. Het eerste regeringsreglement voor Nederlandsch Indië, sedert de wederovername dier bezittingen in 1816, is er in Januarij 1819 ingevoerd. Men kan niet aannemen, dat de Nederlanders dáár, van 1816—1819, onder geenerlei staatsregeling zouden geleefd hebben. Al mogt de regering nimmer de toepasselijkheid in Indië van de Nederlandsche grondwet, erkend hebben, dan is toch niet voorbij te zien, dat sedert 1816 de invloed dier grondwet zich in onze overzeesche bezittingen steeds, in meerdere of mindere mate, heeft doen gevoelen. Elke nieuwe staatsregeling in Nederland (de laatste zestig jaren bewijzen het) vond weêrklank en toepassing in de koloniën van den staat. Eerst in 1848 heeft de wetgevende magt omtrent de toepasselijkheid der grondwet in Nederlandsch Indië eene negatieve verklaring gegeven. Voor dien tijd was de grondwet voor Indië in de praktijk stilzwijgend verbindend op al die punten, waarin het Indisch regerings-reglement niet voorzag, of waar die toepasselijkheid niet van zelve verviel door plaatselijke omstandigheden of bijzondere voorschriften. Wij nemen dus aan, dat de Nederlanders in Indië staatsburgerlijke regten en verpligtingen hadden *volgens de Nederlandsche grondwet;* dat zij, bij voorbeeld, gebonden waren aan de in Nederland grondwettig bestaande verordeningen omtrent vreemden adeldom, titels en waardigheden, ridderorden, naturalisatie, en wat dies meer zij; dat de regering in Indië het regt van muntslag niet had, omdat dit regt, bij de grondwet, aan den Koning alleen was voorbehouden; dat de regering in Indië nooit heeft opgeheven het regt der drukpersvrijheid en dat van vereeniging en vergadering, noch het regt van petitie, omdat

die opheffing eene aanranding zou geweest zijn van grondwettige regten, onze Indische landgenooten toekomende. Wij beamem dus ten volle de stelling dat, na de grondwets-verklaring van 1848, de Nederlanders in Indië *behoefte* hebben aan eene *eigene* grondwet, welke de regten en de verpligtingen van de regering en die der Indische maatschappij, in hare onderscheidene bestanddeelen, *naar behooren* regelt en geene regeringsbeginselen of vraagstukken onbeslist laat. Goede regelen en voorschriften zijn te meer noodzakelijk, omdat er niemand is, *die in ernst zou willen beweren, dat aan het tegenwoordig koloniale stelsel geene groote gebreken kleven en dat het geene verbetering zou behoeven.* Die gebreken nu zijn uitvloeisels van de verkeerde daden der regering, en daar deze daden, die verkeerde beginselen welke de regering deed werken, aanleiding gaven tot de grondwetsbepaling van 1848, „dat het Indische regerings-reglement zal worden vastgesteld *door de wet*," zoo behoort die *wet* ook uit te drukken welk stelsel, tot verbetering, door de regering gevolgd moet worden. Dit aan *haar* over te laten, geheel of gedeeltelijk, zou de grondwets-bepaling van 1848 doelloos en nutteloos doen zijn.

II.

Er zijn er, die veel opgenomen willen zien in openbare en geheime instruktiën van den Gouverneur-Generaal; maar wij keuren dit af met betrekking tot de onderwerpen, welke het geheel van het koloniale stelsel uitmaken, en derhalve in de Indische grondwet of staatsregeling opgenomen behooren te worden, al geeft men aan dat stuk ook den naam van „regerings-reglement." Zulke onderwerpen moeten niet worden overgelaten aan de persoonlijke zienswijze van afwisselende regerings-personen. De hier bedoelde instruktiën verdienen in ons oog alleen aanbeveling, voor zoo veel ze strekken moeten, om de werking te verzekeren van hetgeen door de wet is vastgesteld en van hetgeen overigens uit het grondwettig opperbestuur van den Koning voortvloeit; maar nimmer moeten zij aanvullingen van het regerings-reglement bevatten. Ook is het zeer wel uitvoerbaar, om alle tot het koloniale stelsel behoorende hoofd-onderwerpen in dat reglement op te nemen, zonder daarom, zoo als sommigen beweren dat dan zou moeten geschieden, het geheele Staatsblad van Nederlandsch Indië, over een tijdvak van zes en dertig jaren, in het reglement in te lasschen.

III.

Van groote noodzakelijkheid is het regelen van de verhouding tusschen het bestuur in Indië en het Ministerie van Koloniën in Nederland. Van eene allezins geloofwaardige zijde toch is gezegd, dat de regering in Indië belemmerd wordt door overdrevene inmenging van den Minister van Koloniën, en dat voorstellen van het Indisch bestuur door den Minister onbeantwoord worden gelaten. Wij moeten gelooven, dat die bezwaren bestaan en meenen, dat zij niet moeten bestaan. Het uitdrukken van een be-

ginsel deswege in het regerings-reglement kan voor de toekomst zeker hoogst nuttig zijn.

IV.

Sommigen willen de verpligting tot handhaving van 's lands souvereine regten in Indië, onder meer, niet in het regeringsreglement, maar in de afzonderlijke instruktie voor den Gouverneur-Generaal opgenomen zien. Het komt ons beter voor, dat onderwerpen van zoo groot belang een wettelijk voorschrift in het regeringsreglement ontvangen. Het is ons niet bekend of de tegenwoordige openbare of geheime instruktiën van den Gouverneur-Generaal hieromtrent eenige verpligting behelzen, maar zeker is het, dat die verpligting verwaarloosd werd, en dat er eerst met ernst aan gedacht is nadat wij, ten aanzien van Borneo, er de schadelijke gevolgen van ondervonden hadden. Deswege is in der tijd de Minister van Koloniën herhaaldelijk in de Tweede Kamer der Staten-Generaal geïnterpelleerd geworden, met geen ander gevolg nogtans, dan een eenvoudig berusten en het beschouwen der zaak als een *fait accompli*. Eene voorziening in het regeringsreglement achten wij, voor de toekomst, zeer noodig.

V.

Ook eene algemeen voorzienende verklaring op het punt der toepasselijkheid van het vast te stellen reglement in geheel Nederlandsch Indië, is noodzakelijk. Wel zegt de tot het wets-ontwerp behoorende memorie van toelichting, bij n°. II van § 6 der algemeene beschouwingen, dat de ongelijksoortigheid der deelen, waaruit Nederlandsch Indië bestaat, aan de toepasselijkheid der meest algemeene voorschriften niet in den weg staat; maar men moet niet voorbij zien, dat tot Nederlandsch Indië landen behooren, waar het Nederlandsch gezag alleen in naam bestaat, die onze souvereiniteit of onzen invloed dikwerf slechts in zeer twijfelachtigen of betrekkelijken zin erkennen. Het vereischt geen betoog, dat daar vooral de bijzondere bepalingen van het regerings-reglement geenerlei toepassing vinden zouden en ook niet moeten vinden, en dat daarom het in het ontwerp-reglement voorheerschend begrip van algemeene toepasselijkheid onhoudbaar is, en niet in stand blijven moet. De juistheid dezer meening blijkt onder anderen uit bladzijde 67 der memorie van toelichting, waar gesproken wordt van art. 70 van het ontwerp.

VI.

De Memorie van Toelichting zegt, in n°. VIII van § 6 der algemeene beschouwingen, dat art. 166 der Grondwet niet op Nederlandsch Indië kan worden toeggepast, omdat de daarin voorkomende bepalingen strijden met het regerings stelsel, gevorderd voor eene uit vreemdsoortige bestanddeelen zamengestelde en gedeeltelijk door de wapenen overheerschte bevolking. In dat oordeel deelen wij niet. Art. 166 der Grondwet bepaalt: „De belijders der onderscheidene godsdiensten genieten allen dezelfde bur-

gerlijke en burgerschaps-regten en hebben gelijke aanspraak op het bekleeden van waardigheden, ambten en bedieningen." Het is duidelijk, dat deze grondwets bepaling, op Nederlandsch Indië toegepast wordende, alleen op Europeanen en met hen gelijkgestelde personen betrekking hebben kan, en uit dit oogpunt beschouwd, is er niets tegen, om haar over te nemen in het regerings reglement voor Nederlandsch Indië, alwaar anders ligtelijk een stelsel van bevoorregting zou kunnen ontstaan.

VII.

Wij deelen ook niet in de meening, uitgedrukt in de algemeene beschouwingen der Memorie van toelichting, n°. IX van § 6, dat, door de opheffing der bazarpacht, de noodzakelijkheid vervallen is om het aanleggen van marktplaatsen ter bevordering van handel en landbouw den Gouverneur-Generaal aan te bevelen, zoo als geschiedde in art. 65 van het regeringsreglement van 1836. Die aanbeveling is nuttig ter voorkoming van belemmering; en ten einde blijk te geven van zorg voor de welvaart der bevolking. Die aanbeveling is te meer noodig, nu de bazar's geen bron van inkomsten voor den lande meer zijn, en toch een voorwerp van aanhoudende zorg der regering behooren te blijven.

VIII.

Eene verklaring, dat de djati-bosschen op Java lands eigendom zijn, opgenomen in art. 67 van het reglement van 1836, is geenszins overbodig, zoo als in gemeld n°. IX der algemeene beschouwingen beweerd wordt. Ook in 1836 twijfelde er niemand aan. Het behouden van die verklaring is vooral nuttig nu de djati-bosschen zich in hoogst verwaarloosden toestand bevinden, ten gevolge van aankappingen ten behoeve van vestingwerken en gebouwen voor kultuur-ondernemingen, en van gebrek aan toezigt van regerings wege, zoodanig dat de staat van zaken voor de toekomst hoogst zorgwekkend is geworden en de noodzakelijkheid is ingezien om deskundigen uit Duitschland naar Java te zenden. Onder zulke omstandigheden is de bedoelde verklaring en het daaraan verbonden verbod: „Niemand mag in die bosschen eenig hout vellen, dan uit krachte van bijzondere of algemeene vergunningen en op de wijze daarbij vastgesteld," niet aan te merken als overtollig.

IX.

Allerzonderlingst is de in hetzelfde n°. IX der algemeene beschouwingen aangegeven reden voor het weglaten der, in de artt. 69 en 78 van het reglement van 1836 voorkomende, bepalingen, dat de *monopoliën van het zout en der opium* in stand blijven, namelijk „dat het niet strookt met den aard van een regeringsreglement, dat daarin enkele grondtrekken van het belastingstelsel worden aangewezen."

De vermelding dezer, vele millioenen 's jaars opbrengende, takken van inkomsten zou even gewigtig zijn als die der *landrente*, welke, omdat

deze belasting *negen millioen* 's jaars oplevert, in het regerings-reglement eene plaats inneemt, blijkens de Memorie van toelichting op art. 56.

Blijven het *zout* en de *opium* aan den algemeenen handel onttrokken, zoo als blijkbaar de bedoeling is, dan behoort zulks te worden vermeld, of deze monopoliën zijn, door het zwijgen van de wet, te beschouwen als opgeheven, naar den regel vermeld ten slotte van bladzijde 98 der Memorie van toelichting, alwaar staat: „Geschiedde dit niet, het verbod zou zijn opgeheven van het oogenblik, dat het regeringsreglement van 1836 ophield verbindende kracht te hebben."

X.

Eveneens is het gelegen met het achterwege laten van nog eenige, in hetzelfde nummer der algemeene beschouwingen bedoelde, artikelen van het regeringsreglement van 1836, te weten: art. 92, bepalende, dat de Gouverneur-Generaal zorgt voor *onbeheerde boedels en nalatenschappen;* art. 93, houdende: *dat het aan alle ingezetenen van Nederlandsch Indië vrij staat, om zich zoodanig middel van bestaan uittekiezen of zoodanigen handel te drijven als zij goedvinden;*" en art. 94, volgens hetwelk de Gouverneur-Generaal verpligt is, *den landbouw aantemoedigen en de teelt van voortbrengselen voor den handel met Europa geschikt te bevorderen.* Vooral de twee laatste voorschriften zijn zoo gewigtig, dat de weglating daarvan zou te betreuren zijn, nu het blijkt dat de regering er het karakter aan toeschrijft van *nudum praeceptum.*

XI.

In het slot van gemeld n°. IX der algemeene beschouwingen lezen wij nog iets, dat ons niet minder hoogst zonderling toeschijnt. Er wordt gezegd, dat het onnoodig is, om art. 70 van het regeringsreglement van 1836, waarbij het *monopolie der Moluksche specerijen* gehandhaafd wordt, te behouden, omdat art. 53 van het ontwerp tot waarborg strekt, dat de zaak onveranderd zal blijven. Dit art. 53 is echter, volgens n°. I der algemeene beschouwingen, aan het *cultuurstelsel op Java* gewijd. Het is in zeer gewrongen bewoordingen vervat en drukt niet uit wat het behoorde uittedrukken, gelijk nader zal worden aangetoond; maar deze rekkelijkheid wordt bovendien hier ten nutte gemaakt, om te verbergen wat niet verborgen behoort te worden. Acht de regering het wenschelijk de in Nederlandsch Indië bestaande *monopoliën* te behouden, zij kome voor de waarheid uit, doch behelpe zich met geene onwaardige uitvlugten, strijdig met de oud Hollandsche trouw.

XII.

De aandacht wordt gevestigd op het ontbreken van voorschriften in het ontworpen regeringsreglement, omtrent het dragen, door de hoogere en lagere ambtenaren in Indië, van een onderscheidend kostuum. De Kommissaris-Generaal DU BUS stelde het beginsel daarvan in het jaar 1826 vast. Sedert is het steeds nageleefd; maar wij hebben zien gebeuren, dat een burgerlijk Gouverneur-Generaal generaals-epauletten droeg, en dat een ander de

de troepen inspekteerde en deed defileren, gekleed in eenen gewonen burgerrok en met eenen ronden hoed met breeden rand, waardoor stof gegeven werd tot opwekking van spotlust. In vroegere tijden was voor den Gouverneur-Generaal een bijzonder kostuum voorgeschreven; men vraagt waarom zulks thans wordt nagelaten?

XIII.

Ook baart het opmerking, dat het ontwerp van reglement geenerlei verpligting voor den Gouverneur-Generaal behelst, om den *zeeroof* tegen te gaan. Dit kwaad is in Oost-Indië zeer omvattend en diep geworteld. Gedurig leest men van gewapende expeditiën tot vernieling van rooversvaartuigen en van uitrustingsplaatsen. De Nederlandsche regering heeft zich, bij het in 1824 met Groot-Brittanniën gesloten traktaat, tot beteugeling van den zeeroof verbonden. Met vele Indische vorsten zijn in dien zin kontrakten gesloten. Deskundigen beweren echter, dat hier meer gedaan moet worden; dat het er voornamelijk op aankomt, om de tot Nederlandsch Indië behoorende zeeroovende stammen te brengen tot betere maatschappelijke begrippen. Een zoo gewigtig onderwerp meenen wij, dat een voor de regering verbindend voorschrift vereischt, in het door de wet vast te stellen regeringsreglement.

XIV.

Met groote bevreemding is uit de Memorie van toelichting, § 4 der algemeene beschouwingen, bespeurd, dat de regering *de bestaande* instruktiën voor den Gouverneur-Generaal en den Raad van Indië, *alleen voor de leden van de Staten-Generaal* beschikbaar stelt, en zulks onder het zegel der *geheimhouding*. Die stukken dagteekenen van het jaar 1836, en na de openbaarmaking welke van de in 1842 vastgestelde punten van suppletoire geheime instruktie, in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, heeft plaats gehad, had van de regering meer neiging tot openbaarheid verwacht mogen worden, of althans opgave van redenen waarom zij die openbaarheid in het algemeen belang schadelijk acht. Met leedwezen vooral is uit § 5 der gemelde algemeene beschouwingen gezien, dat de regering *weigert om aan de leden der Staten-Generaal* inzage te verleenen van de *adviezen*, welke de regering erkent, dat van den Gouverneur-Generaal en den Raad van Indië zijn ingewonnen over het door de wet vast te stellen regeringsreglement voor Nederlandsch Indië. De meerderheid der afdeelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal had den wensch uitgedrukt, dat die stukken *ter griffie mogten worden nedergelegd*, omdat men het gevoelen verlangt te kennen van personen, *die tot eene beoordeeling meer bijzonder bevoegd werden beschouwd*. De regering zegt, dat het mededeelen van deze adviezen strijdig is met de parlementaire gebruiken en met het belang eener geheel vrije en onbevangen gedachtenwisseling tusschen haar en de collegiën en ambtenaren, die zij over onderwerpen van wetgeving raadpleegt. De dagbladen hebben in der tijd verkondigd, dat de bedoelde adviezen, althans dat van

den Raad van Indië, het stelsel afkeurden, tot dus ver door de regering gevolgd. Dit zal dan wel de reden zijn waarom de regering, die dat stelsel verdedigt, de mededeeling van die adviezen weigert. Wij vragen, of die weigering geschikt is, om het vertrouwen op de regering te vermeerderen, en of niet veeleer daaruit de gevolgtrekking moet ontstaan, dat de bedoelde adviezen *bondige redenen van afkeuring* behelzen? Deze weigering alleen zou het besluit der Kamer wettigen, om gebruik te maken van het regt van *enquête*. De regering zou dan gedwongen zijn, de stukken mede te deelen die zij thans terug houdt, wil zij niet dat zulks door anderen geschiedt, uit besef van de op den staatsburger rustende dure verpligting, om de wetgevende magt door volledige inlichtingen in staat te stellen tot juiste waardeering van zoo gewigtige belangen van het rijk en der natie, beter dan zulks plaats heeft door de personen die het beleid der zaken in handen hebben; alzoo aanvullende hetgeen van de zijde der regering ontbreekt, dat is: trouwhartige openlegging van het gevoelen ook van anders denkenden.

Wij laten hier nog een aantal bemerkingen volgen ter gelegenheid der overweging van de bijzondere artikelen van het aangeboden ontwerp van reglement.

Art. 1. In eene in het jaar 1848 in druk uitgegeven brochure, komt voor een ontwerp van wet op de uitoefening van het gezag in Nederlandsch Indië. Artikel 1 van dat ontwerp luidt: „Het grondgebied van het koningrijk der Nederlanden in Azië bestaat uit zijne bezittingen op de eilanden, bekend onder den naam van Indischen Archipel, verdeeld in zes hoofdgroepen, als: Sumatra, Borneo, Celebes, Java, Sumbawa en Molukko's." Het 2de artikel van dat ontwerp behelst: „De juiste beschrijving der grensscheidingen tusschen de Nederlandsche bezittingen en die van de Inlandsche vorsten, wordt door den Gouverneur-Generaal geregeld, met in achtneming der bepalingen van de met die vorsten geslotene overeenkomsten." Het eerstgemeld artikel stemt vrij wel overeen met de indeeling, welke in acht genomen is in het werk: „*Coup d'oeil général sur les possessions Neerlandaises dans l'Inde archipélagique*," in 1846 geschreven onder den invloed en de medewerking van den toenmaligen Minister van Koloniën. Eene dusdanige aanduiding zou ons, behoudens welligt nog aan te brengen verbeteringen, allezins geschikt voorkomen in het vast te stellen regerings-reglement, en meer getrouw aan art. 1 der Grondwet, dan de uitdrukking in het ontwerp van den tegenwoordigen Minister: „Koloniën en „bezittingen van het rijk, gelegen beoosten de Kaap de Goede Hoop en „uitmakende het gebied van Nederlandsch Indië." Zulks is *te onbepaald* en stemt niet overeen met eenig gedeelte van de Grondwet, waarin nergens de uitdrukking *beoosten de Kaap de Goede Hoop* te vinden is. Er is beweerd, dat het onoverkomelijke moeijelijkheden heeft, om de bestanddeelen van Nederlandsch Indië met juistheid op te noemen, en dat door vreemden

gevolgtrekkingen zouden kunnen worden gemaakt van het geringste verzuim daaromtrent. Wij vragen met vertrouwen, of de, in de brochure van 1848 gekozene woorden, het eerste gedeelte van die stelling niet tegenspreken; of die woorden niet beter zijn dan de geheel onbepaalde en niet op de Grondwet steunende uitdrukking, welke door den Minister is voorgesteld, en of deze uitdrukking niet, even als elke andere, bloot staat aan niet begeerde interpretatiën?

Art. 6. Hier wordt het formulier vastgesteld van den ambtseed van den Gouverneur-Generaal. Gelijktijdig zullen wij handelen over dien van den luitenant-gouverneur-generaal en dien der leden van den Raad van Indië (artt. 7 en 13), en over het eedsformulier bedoeld in art. 16.

Het is onjuist te laten zweren, dat men aan *geene personen* giften of gaven gedaan heeft. Daar het meervoud, het enkelvoud niet uitsluit, behoorde er te staan *aan niemand;* zoo als in het eerste ontwerp van den Minister.

Aan den Gouverneur-Generaal wordt opgelegd, om te zweren *trouw aan de grondwet* en tevens dat hij *alle wetten en ordonnantiën* zal onderhouden. Nu kan het geval zich voordoen, dat ordonnantiën, van het opperbestuur geëmaneerd, strijdig zijn met de *grondwet*, die niet op Indië toepasselijk is. De vraag ontstaat, of de Gouverneur-Generaal dan niet in een zedelijken tweestrijd geraakt?

Aan den Gouverneur-Generaal wordt opgelegd te zweren *gehoorzaamheid en getrouwheid aan den Koning;* aan den luitenant-gouverneur-generaal *getrouwheid aan den Koning en aan den Gouverneur-Generaal;* aan de leden van den Raad van Indië, *getrouwheid aan den Koning, eerbied en gehoorzaamheid aan den Gouverneur-Generaal.* Hierop wordt aangemerkt, dat de luitenant-gouverneur-generaal wel behoort te zweren *getrouwheid aan den Koning*, dat is aan het hoofd van den staat, maar geenszins *aan den Gouverneur-Generaal*, die evenzeer onderdaan is; dat hij, even als de leden van den Raad van Indië, jegens den Gouverneur-Generaal alleen behoort te zweren *eerbied en gehoorzaamheid.*

Aan den Gouverneur-Generaal en den luitenant-gouverneur-generaal wordt opgelegd te zweren, dat zij *de welvaart van Nederlandsch Indië naar hun vermogen bevorderen zullen;* aan de leden van den Raad van Indië, *dat zij zullen trachten tot het bevorderen van die welvaart mede te werken door hunne daden en raadgevingen.* De vraag ontstaat, of dusdanige eed in overeenstemming is met het door de regering verdedigd stelsel, om Indië productief te doen zijn ten behoeve der welvaart van Nederland, niet ten behoeve der welvaart van Indië? Er behoorde dus gesproken te worden van de welvaart van Nederlandsch Indië *in verband tot de belangen van het moederland.*

Aan den Gouverneur-Generaal, aan den luitenant-gouverneur-generaal en aan de leden van den Raad van Indië wordt opgelegd, om te zweren dat zij zich *in alles* gedragen zullen *braaf en eerlijk;* maar van de leden van den Raad van Indië *alleen* wordt bovendien een eed verlangd, dat *zij het geheim bewaren*

zullen omtrent al wat in den Raad behandeld wordt en ambtshalve te hunner kennis komt. Waartoe deze uitzondering, welke de vraag wettigt, of de Gouverneur-Generaal en de luitenant-gouverneur-generaal dan niet tot geheimhouding verpligt zijn? Is de beëedigde belofte van zoo hoog geplaatste staatsdienaren als de leden van den Raad van Indië, dat zij zich in alles eerlijk en braaf gedragen zullen, is het besef van het gewigt van hun ambt en der zaken, tot welker behandeling zij geroepen zijn, niet voldoende? En is het niet noodeloos te veel gevergd, om te begeeren, dat zij omtrent *alles* geheimhouding zullen betrachten? Is een dusdanig onbeperkt verlangen wel overeen te brengen met onze maatschappelijke instellingen en beginselen en met de zedelijkheid?

In het bij art. 16 vermeld formulier van beëediging, ontbreekt eene gewigtige bepaling, namelijk, dat geen der leden van den Raad van Indië voor zich zelf stemmen mag, ter bekoming der tijdelijke waardigheid van Gouverneur-Generaal. In vroegere regerings-reglementen was zulks in acht genomen.

Art. 9, 11, 21 *en* 22. Is het goed, dat de Gouverneur-Generaal het voorzitterschap in den Raad van Indië kan bekleeden en *niet medé stemt* (art. 9)? Zal dat den Gouverneur-Generaal niet terug houden de vergaderingen van den Raad bij te wonen, waar hij slechts figurant zijn zou? Hij moet er iets te beteekenen hebben, of hij verschijne er niet.

Het in dit artikel 9 uitgedrukt beginsel schijnt dan ook onhoudbaar te zijn, daar reeds dadelijk de noodzakelijkheid is ontstaan van daarmede strijdige bepalingen in de art. 22, 48, 49, 59, 78 en 79. Bovendien is het ongeschikt, om in gewigtige aangelegenheden, de overeenstemming te bevorderen, bedoeld in art. 21.

De gevorderde onafhankelijkheid van de leden van den Raad van Indië gevoegd bij de drukke bezigheden, welke zij te verrigten hebben, verbiedt dat aan hen het voorzitterschap wordt opgedragen van de besturen van kerk en onderwijs (art. 11). De ondervinding bestaat, dat dit schadelijk werken kan. Zal de regering in Indië op een onafhankelijk standpunt blijven, dan is het noodig, dat de Raden van Indië zich niet belast zien met de leiding van de zaken der openbare eeredienst, van het schoolwezen, van de maatschappij tot nut van het algemeen, van de maatschappij van nijverheid en wat dies meer zij. Die leiding doet den daarmede belasten persoon eene ingenomenheid en voorliefde voor de zaak verkrijgen, soms strijdig met de bedoelingen der regering, inzonderheid wanneer de strekking van zulke vereenigingen het bevorderen is van verlichting en beschaving, ook onder de inheemsche bevolkingen, meer dan de regering zou kunnen oorbaar achten in verband met het stelsel van verpligte kultuur en exploitatie ten behoeve van het moederland.

Deze en soortgelijke bezwaren omtrent de instelling van den bestaanden Raad van Indië, die nu, ook volgens de artt. 21 en 22 van het ontwerp, eene tweeslagtige gedaante verkrijgt, dan eens adviserend, dan weder stemhebbende, doen het duidelijker worden, dat het burgerlijk

bestuur in Indië eigenaardig berusten moet bij eenen Gouverneur-Generaal in Rade, zoo als vóór 1836. Immers, hoezeer de Raad, in den regel „adviserend" is, verlangt nogtans art. 21 „overeenstemming met den Raad" en art. 22 „beslissing van den Gouverneur-Generaal alleen, op eigene verantwoordelijkheid, wanneer in de aangeduide zaken geene eenstemmigheid bestaat." Het is reeds eene groote toenadering tot hetgeen vóór 1836 bestond. Ook toen was de Gouverneur-Generaal altijd en in ieder geval de hoofdverantwoordelijke persoon. Thans kleeft de verantwoordelijkheid evenzeer op hem, onverschillig of er al dan niet is beslist in overeenstemming met den Raad van Indië. De Memorie van Toelichting zegt in § *e* op art. 9, met opzigt tot het bestaande vóór 1836: „de verantwoordelijkheid rustte alleen en uitsluitend op den Gouverneur-Generaal, als een gevolg van de hem verleende magt, om steeds het gevoelen der meerderheid van den Raad te kunnen op zijde zetten." Was het vroeger zóó, dan kan de zaak ook thans in gelijke voege worden geregeld, zonder krenking van het beginsel der persoonlijke verantwoordelijkheid van den Gouverneur-Generaal.

Hetgeen door sommigen reeds is aangevoerd tegen het eerste ontwerp des ministers, betreffende het inroepen van beslissingen des Konings in geval van verschil van gevoelen tusschen den Gouverneur-Generaal en den Raad van Indië, komt ons zeer afdoende voor, ongeacht de verbetering thans in art. 22 aangebragt. Het is reeds onlogisch en tegenstrijdig, dat het regerings-reglement aan den Gouverneur-Generaal toevoegt eenen *adviserenden* raad, ofschoon hij niet meer aldus genoemd wordt, en toch in sommige gevallen begeert, dat er tusschen hem en dien raad *eenstemmigheid* bestaan zal. Wij vragen of dit geene twee denkbeelden zijn, die tegen elkander over staan? Of dit niet is een *adviserende* en een *stem hebbende* raad tevens? Het ontwerp-reglement is hier blijkbaar niet sijstematisch: het wil den Gouverneur-Generaal *onafhankelijk* hebben en hem, als het er op aan komt, toch *afhankelijk* doen zijn van den Raad van Indië. Dat kan niet; dan is het beter om terug te keeren tot eenen *Gouverneur-Generaal in rade*, met bevoegdheid voor den Gouverneur-Generaal om, behoudens verantwoording, af te wijken van het gevoelen der meerderheid. Dan is de kracht van den Gouverneur-Generaal sterker; dan worden de zaken afgedaan en vervalt de noodzakelijkheid om bevelen te vragen. Dan geraakt het opperbestuur niet in de noodzakelijkheid, om met eene beslissing gedurig tusschen beide te treden; want er heeft dan in Indië eene beslissing *plaats gehad.*

Er is wel beweerd, dat volgens art. 21 eene groote uitbreiding aan *de magt van den Raad van Indië* gegeven is, omdat daar in gewigtige zaken gevorderd wordt *overeenstemming* met dien raad, doch dit beteekent weinig, wanneer men gemeld artikel in verband beschouwt met art. 27 van het nieuwe ontwerp, volgens 't welk in vele andere gewigtige aangelegenheden *geene* overeenstemming en ook wel niet eens een advies wordt voorgeschreven. Wij keuren bovendien af, dat het reglement den Gouverneur-Generaal soms, het zij al dan niet conditioneel, *bindt* aan het advies van den Raad

van Indië. Een herstel van den Gouverneur-Generaal in rade zou den Gouverneur-Generaal daarentegen gelegenheid laten om, zelfs in gewigtige zaken, tegen het gevoelen van anderen, naar eigene overtuiging te beslissen en te handelen. Dit is dunkt ons rationeel; het geeft zelfstandigheid en klem en men vermijdt de ruchtbaarheid, de „causes célèbres," welke voortvloeijen uit het vragen van bevelen. Voorstellen en betoogen van het Indisch bestuur worden immers soms onbeantwoord gelaten bij het ministerie van koloniën! Wat vertraging en verwarring zal er dus uit voortvloeijen!

De kwestie is eigenlijk deze: *Thans* is de Gouverneur-Generaal zoogenaamd autokraat, dat is, hij hoort *des verkiezende*, den Raad van Indië, maar is aan diens advies *nooit gebonden*. Men heeft begrepen, dat er op die wijze waarborg ontbreekt en heeft een tegenwigt gezocht in de bepaling, dat *in gewigtige zaken* het advies van den Raad ingenomen worden *moet* en soms *verbindend wezen zal* voor den Gouverneur-Generaal. Maar hieruit vloeit voort, dat het geval zich kan voordoen, dat de Gouverneur-Generaal zich bezwaard acht, het hem gegeven advies op te volgen; welnu, zegt het ontwerp-reglement, dan laat hij die gewigtige zaak rusten en vraagt bevelen aan het opperbestuur in het Moederland, en des noods kan hij dadelijk beslissen, *mits* de rust en veiligheid of gewigtige algemeene belangen in gevaar zijn; en dan nog niet ten zij hij de zaak eerst op nieuw in den Raad gebragt hebbe, en daarover schriftelijk van gedachten zij gewisseld door den Gouverneur-Generaal en al de Raden, die, zijn ze afwezig, al ware het ook naar de Papoesche eilanden, daartoe eerst moeten opgeroepen worden. Het vordert weinig doorzigt, om het verkeerde van zulke regeling in te zien. Het verlamt het gezag van den Gouverneur-Generaal en brengt in den regel eene beslissing, die in Indië te huis behoort, over naar het ministeriële kabinet te 's Gravenhage, en daar heeft dan eene inmenging plaats, welke nooit bestaan heeft en ook niet bestaan moet, omdat de zaken in Indië daaronder lijden kunnen en er geboorte door gegeven wordt aan spotternij en tweespalt tusschen de leden van het bestuur in Indië.

Het is zonderling, dat de regering, die reeds een zoo grooten stap gedaan heeft van toenadering tot het geen voor 1836 bestond, van hare dwaling niet geheel terugkomt, en daarentegen in de Memorie van toelichting (art. 9 § *e*) betoogt, dat er goede gronden waren voor het verbreken der eenheid welke voorheen was daargesteld. Met de vroegere regeringsreglementen, laatstelijk dat van 1830, voor zich, is het bewijsbaar, dat de stelling *onwaarheid* behelst, dat de Raad van Indië ook destijds slechts „adviezen" uitbragt. De Gouverneur-Generaal en de raden van Indië maakten de besluiten op, *bij meerderheid van stemmen*. De raad van Indië was wel degelijk medebesturend en niet bloot adviserend. Het is eene onware voorstelling, dat de verandering van 1836 slechts ten doel had eene verandering van *vorm*. De stemhebbende en daardoor van zelf mede verantwoordelijke raden van Indië werden ontslagen en er werden *adviserende* raden van Indië benoemd. Dit was geene verandering van

vorm; het was eene verandering der *inrigting* van het bestuur. Er ontstond van toen af een eenhoofdig gezag, 't welk vroeger niet bestond. Het geheele regerings-reglement werd er naar geplooid. Het moet op nieuw in herinnering worden gebragt, dat reeds in 1840 de verkeerdheid der uitgesprokene afscheiding werd ingezien; dat toen reeds als tegenmiddel de verklaring werd afgelegd, dat de raden van Indië moesten blijven beschouwd worden als integrerende deelen van het bestuur; dat de Gouverneur-Generaal en de raden van Indië waren „éénheid." Van oudsher berustte het bestuur van Nederlandsch Indië bij den *raad van Indië*. De eerste persoon *in dien raad* was Gouverneur-Generaal. Hij was een gedeelte van den raad van Indië. Nooit was er aan gedacht, dat er zijn kon een Gouverneur-Generaal alleen, en een afzonderlijke van hem afgescheidene raad. Deze uitvinding is van latere dagteekening; zij is van 1836. 't Was om Indië te beter te kunnen besturen *uit 's Gravenhage*.

Tot bewijs doen wij een beroep, onder anderen, op het regerings-reglement, dat door den souvereinen vorst, bij besluit van den 3den Januarij 1815, voor Nederlandsch Indië werd vastgesteld, na te hebben gehoord den toenmaligen raad van koloniën. Daaruit nemen wij de twee volgende gedeelten over:

„Art. 1. Het hoogste uitvoerend gezag over alle 's lands bezittingen, forten, etablissementen en ambtenaren in Azië, zal gevestigd zijn in den persoon van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, die tevens zal zijn opperbevelhebber van de land- en zeemagt aldaar; des zal een iegelijk, zich in die gewesten bevindende, van wat rang of staat hij zij, denzelven als zoodanig moeten erkennen, respecteren, gehouw en getrouw zijn, en zijne bevelen opvolgen en gehoorzamen.

„Art. 2. Hij zal, in het beleid der zaken van policie en civiele regering, geadsisteerd worden door vier raden, welke zitting zullen nemen naar den tijd hunner aanstelling *en met den Gouverneur-Generaal uitmaken het ligchaam van de hooge regering van Nederlandsch Indië;* aan welke het beleid van alle zaken, de policie en civiele regering aangaande, is opgedragen; met volle magt en autoriteit, om daaromtrent zoodanige wetten, reglementen, en ordonnanciën te maken, te promulgeren, en te doen executeren, als zij, ten meesten nutte van den staat en deszelfs Aziatische bezittingen, met in achtneming der bepalingen van dit reglement, zullen oordeelen te behooren.

„*Deze hooge regering van Indië is den souverein rekening en verantwoording schuldig* van alle hare verrigtingen, aangaande de policie en civiele regering, mitsgaders 's lands financiën, goederen en domeinen in Azië, alsmede van alle onderhandelingen met vreemde of inlandsche vorsten en volkeren, en generalijk van alle zaken, tot deszelfs beleid en directie staande.

„*De Gouverneur-Generaal* is den souverein, *insgelijks wegens deszelfs verrigtingen, verantwoordelijk als opperbevelhebber over de land- en zeemagt.*

„De gemelde hooge regering van Nederlandsch Indië, mitsgaders de Gouverneur-Generaal als opperbevelhebber van de land- en zeemagt aldaar, zijn mitsdien gehouden te gehoorzamen, te executeren en te doen executeren alle zoodanige orders als hun door den souverein omtrent alle de

voorschreven onderwerpen, mitsgaders de particuliere vaart en handel op en in de Aziatische bezittingen, zullen toekomen."

Art. 18. De veronderstelling van het krankzinnig worden van den Gouverneur-Generaal is zoo zonderling, hoezeer de mogelijkheid van zoodanige ziekte bestaat, dat eene voorziening daarin gevoegelijk kan achterwege blijven. Men zou veel eerder toejuichen eene voorziening ingeval bleek, dat men zich heeft vergist in de keuze van eenen bekwamen of waardigen landvoogd, of ingeval bleek, dat die landvoogd zich vergeet door misbruik van magt of buitensporigheid, of dat hij door ziekte buiten staat geraakte *het eenhoofdig gezag* uit te oefenen. Er kunnen zich zoo vele omstandigheden voordoen, waarin men de noodzakelijkheid van het aanblijven van „eenen autokraat" zou betreuren, al ware hij niet krankzinnig, dat het beter is geene voorzieningen te maken, dan alleen voor het geval der aanwending van het *camisole de force*. Al ware het slechts om art. 39 der Grondwet niet te schandvlekken, zou het wenschelijk zijn, dat het ontworpen art. 18 worde gesupprimeerd.

Krankzinnigheid valt onder het bereik van het burgerlijk wetboek. Het onder kuratele stellen is dan *pligt*. Moet het regeringsreglement deswege iets behelzen, dan zou het moeten zijn, dat een Gouverneur-Generaal, die onder kuratele komt, zijn ambt moet nederleggen. Nimmer moet het regeringsreglement bepalingen bevatten, waardoor het in plaats zou treden van hetgeen het burgerlijk wetboek aan den regter overlaat.

Overigens verwijzen wij tot art. 97 van het ontwerp-reglement, waar, met betrekking tot president en leden in het Hoog-Geregtshof in Nederl. Indië, onderscheidenlijk opgenoemd worden: wangedrag, onzedelijkheid, merkelijke achteloosheid, ongeschiktheid door ouderdom, aanhoudende ziels- of ligchaamsziekte, onder kuratele stelling, of uit het oog verliezing der waardigheid van het ambt.

Art. 27. Het hooren van den Raad van Indië door den Gouverneur-Generaal, behoort ook verpligtend te zijn in geval van magtiging tot het ten uitvoer leggen van doodvonnissen en in geval van eene weigering dier magtiging. Hetgeen daartegen in de Memorie van toelichting ad art. 88 aangevoerd is, moet in deze geen beletsel opleveren, en nog minder het exceptionele geval, dat eene dadelijke uitvoering gelast wordt door eenen gezagvoerder buiten Java. De uitzondering maakt hier den regel. Overigens wordt nopens het gemelde art. 88 aangemerkt, dat, bijaldien een gezagvoerder buiten Java last geeft tot de uitvoering van een doodvonnis, en ook wanneer zulks geschiedt in tijden van oorlog of staat van beleg, eene bijzondere mededeeling van zoodanige buitengewone magtsuitoefening aan den Minister van Koloniën even zeer te pas komt, als ingeval de Gouverneur-Generaal, in gewone tijden, een „fiat exekutie" weigert.

Art. 30. Sommigen stellen voor, om aan *elk lid* van den Raad van Indië

de bevoegdheid te geven, om voorstellen te doen aan den Gouverneur-Generaal. Anderen keuren dat af, en zoo doet het ook de tekst van het tegenwoordig ontwerp. Art. 11 van het nu bestaande regeringsreglement geeft die bevoegdheid echter uitdrukkelijk, en vermits de Memorie van toelichting de bedoeling te kennen geeft, dat het regt van *individuële* voorstellen niet vervalt door de wijze waarop art. 30 gesteld is, zoo ontstaat de wensch dat het regeringsreglement zelf op dit punt duidelijk zij. De wet moet hier spreken en niet de Memorie van toelichting.

Art. 31. Men keurt af de bevoegdheid hier aan den Gouverneur-Generaal toegekend, om de leden van den Raad van Indië te belasten met zendingen, omdat hierin een middel gelegen is, om raadsleden, die ongevallig zijn, te verwijderen. Bovendien blijkt uit het slot van art. 22, dat de hier bedoelde afwezigheden belemmeringen kunnen veroorzaken in de spoedige afdoening van zaken, waarbij de veiligheid en rust of andere gewigtige algemeene belangen betrokken zijn.

Art. 37 *en* 38. Er is aangemerkt: „de bevelhebbers der zee en land-„magt moeten zijn Nederlanders." Eene gelijksoortige bepaling is in het ontwerp-reglement opgenomen voor den Gouverneur-Generaal, voor den luitenant-gouverneur-generaal, en voor den vice-president en de leden van den Raad van Indië. In het reglement op de regtelijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch Indië is hetzelfde vast gesteld voor den president en de leden van het hooggeregtshof en der raden van justitie, den prokureur-generaal, de advokaten-generaal, de griffiers en de officieren van justitie. De gemelde aanmerking komt mitsdien voor met die bepalingen in harmonie te zijn.

De wijders aanbevolene bepaling, dat de bevelhebbers der zee en landmagt in Indië ondergeschikt aan den Gouverneur-Generaal verklaard moeten worden, moge oppervlakkig onnoodig schijnen, in een wetsontwerp moet deswege geene onzekerheid bestaan. Het is bekend, dat de instruktiën der bevelhebbers van de zeemagt in Indië, uitgaande van het Ministerie van Marine, in de zaak voorzien; maar men zegt dat de bevelhebber van de landmagt, volgens eene nog werkende instruktie uit den tijd van den heer VAN DEN BOSCH, in geval van oorlog, onafhankelijk is van den Gouverneur-Generaal, wanneer een lid van den Raad van Indië als zoodanig tijdelijk optreedt. Hoe dit ook zij, die instruktiën gaan niet uit van de wetgevende magt. Men dient te zorgen, dat het oppergezag en de verantwoordelijkheid van den landvoogd in Indië niet kan worden verkort en verzwakt; vooral dan niet wanneer het land, dat aan zijne zorgen is toevertrouwd, zich in gevaar bevindt; vooral ook dan niet wanneer, zoo als meermalen gebeurt, het bevelhebberschap van het leger vacant is en uitgeoefend wordt door een der subalterne staf-officieren. Wij spreken hier niet van bepaalde personen, maar moraliter van degenen die zich, krachtens eene koninklijke keuze, of krachtens delegatie naar de regelen van militaire dienst, in de uitoefening van het bovelhebberschap zien gesteld. Dezen moeten nimmer kunnen handelen, onafhan-

kelijk van den Gouverneur-Generaal. De wet moet beletten, dat zoo iets mogelijk blijft.

Indien, hetgeen wij niet voldoende beoordeelen kunnen, op goede gronden wordt voorgestaan, dat de bevelhebbers der zee- en landmagt niet tevens moeten zijn hoofden der departementen van marine en oorlog in Indië, dan komt het ons voor, dat dit wel degelijk vastgesteld moet worden door de wet. Het is eene zaak van groot gewigt, een beginsel. Het regeringsreglement moet niet toelaten, dat de bevelhebber van het leger of van de zeemagt in Indië, gebonden aan de schrijftafel te Batavia, zich niet bewegen kan; dat, naar de persoonlijke zienswijzen van die gedurig vervangen wordende generaal-officieren, en zoo als wij gezien hebben van de hen soms ad interim opvolgende subalterne officieren, dan eens op deze dan weder op gene wijze gehandeld wordt, met betrekking tot het dempen van opstand, aanleggen van fortifikatiën, gebouwen, velerlei militaire en maritime inrigtingen en instellingen, administratie, en wat dies meer zij. Er moet iets stabiels zijn, iets van blijvenden aard, opdat niet worde opgebouwd en weder afgebroken en weder opgebouwd naar eene andere orde, al naar gelang van individuële beschouwingen. De mogelijkheid daartoe moet door eene wettelijke regeling worden afgesneden.

De aanbevolene verpligting van het bewind, tot het onderhouden in Indië van eene toereikende zee- en landmagt, steunt op eene soortgelijke bepaling voor Nederland, in art. 178 der grondwet. Die toereikendheid moet overigens geregeld worden naar een vast stelsel van verdediging, door den Koning bekrachtigd. Het verdient opmerking, dat in het ontwerp van reglement met geen enkel woord van de „*défensie*" gesproken is. Wil de wet zulks geheel aan den Koning hebben overgelaten, dan behoort zij zulks uit te drukken. De grondwet wijdt er voor Nederland een gansch hoofdstuk aan. Dit zelfde kan ook geschieden in het regeringsreglement voor Nederlandsch Indië; de artikelen 37, 38, 39, 40 en 109 leveren er stof toe.

Mogt daartoe worden overgegaan, dan zal meer en meer blijken, dat het ontwerp *den vorm der grondwet sterk nadert*, en dan zal men er wel van zelf toe komen, om dit ook in andere opzigten nog meer te betrachten dan reeds is geschied, ongeacht het tegenspartelen van de zijde der regering.

Art. 40. De Gouverneur-Generaal, die hier de magt erlangt tot het verklaren van oorlog aan de Indische vorsten en volken, is nogtans, volgens art. 27, *verpligt*, deswege den Raad van Indië te raadplegen. In de Memorie van Toelichting wordt echter gezegd, dat, zoo er zich gevallen voordoen, waarin *de stiptste geheimhouding met opzigt tot voorgenomene oorlogsmaatregelen gevorderd wordt*, het alsdan aan den Gouverneur-Generaal vrij staat, om die raadpleging *te verschuiven* tot dat *de geheimhouding* niet meer noodig is.

Hiertegen wordt aangemerkt, dat de leden van den Raad van Indië, bij het aanvaarden van hun ambt, een eed moeten doen, *dat zij het geheim zullen bewaren omtrent al wat in den Raad behandeld wordt en ambtshalve te hunner*

kennis komt, zoodat het niet te pas kan komen, dat de Gouverneur-Generaal zaken geheim houdt, alleen uit beduchtheid voor de praatzucht en 't gebrek aan belangstelling der leden van den Raad van Indië, eene onderstelling, die voor zulke hooge ambtenaren allezins krenkend is te noemen.

Dit echter daargelaten, meent men zich met kracht te moeten verzetten tegen eene uitlegging, waardoor het den Gouverneur-Generaal zou vrij staan, oorlogsmaatregelen tegen Indische vorsten en volken te nemen of te beramen en daartoe alles voor te bereiden, — *zonder voorafgaande raadpleging van den Raad van Indië;* dien raad te hooren *à posteriori*, in plaats van *à priori*. De gevolgen daarvan kunnen zoo bedenkelijk zijn, dat dit punt eene nadere en rijpe overweging allezins schijnt te verdienen.

Art. 41, 42, 43 *en* 44. Over het regt van uitzetting is, uithoofde van openlijk berispte voorbeelden, bij verschillende gelegenheden zeer veel verhandeld. Thans is, ten gevolge der aangevoerde bedenkingen, de zaak eenigermate anders geformuleerd, dan in het eerste ministerieële ontwerp, en is bij art. 44 bepaald, dat de Gouverneur-Generaal niet besluit, dan nadat de betrokken persoon (Europeaan of inlander) in zijne verdediging is gehoord, *ten zij gewigtige redenen zich daartegen verzetten.*

Aannemende, dat het bedoeld regt van uitzetting volstrekt behouden moet worden, zoo lang het tegenwoordige stelsel in stand blijft, namelijk om, door *de uitoefening van het gezag der regering op de Javasche bevolking*, haar tot kultuur en anderen arbeid te dwingen, dan nog zijn wij van oordeel, dat geene redenen hoegenaamd behooren te verhinderen, dat de betrokkene persoon in zijne verdediging worde gehoord. Hetgeen deswege in anderen zin in de Memorie van toelichting gezegd wordt, is van te weinig beteekenis, om een zoo belangrijk regt onzeker te doen worden. In allen geval heeft de daar geopenbaarde vrees voor wraakneming op bloedverwanten of anderen, die als aanklagers zijn opgetreden, geene betrekking op Europeanen, maar alleen op inlanders.

In de artikelen 41, 42 en 43 zijn de vroeger gebezigde woorden *rust en veiligheid* vervangen door die van *rust en orde*. Het regt van uitzetting wordt door de regering aangemerkt als noodig tot handhaving van haar gezag, noodig ter voorkoming van miskenning van dat gezag op eene wijze, die de openbare rust en orde zou verstoren. Anders zou zij, naar vermoed mag worden, op de zaak niet zoo ernstig aandringen.

Maar, vragen wij, is daaronder ook te rangschikken die minder gevaarlijke verstoring van orde, gelegen in het verblijf op eenige plaats in Nederlandsch Indië van personen, die eene onteerende straf hebben ondergaan, door den regter uitgesproken, en van dezulken, die, geene middelen van bestaan hebbende, ten laste van het bestuur of van de bevolking zouden komen? Dit is *thans* de bedoeling der regering, blijkens de Memorie van toelichting. Tijdens de indiening van het eerste ontwerp was daarvan geene rede. De regering gaat dus nu, in de toepasselijkheid van het regt van uitzetting, verder dan vroeger in de regerings-reglementen was uitgedrukt

of bedoeld geworden is. Tot dus ver was alleen sprake van de veiligheid van den staat, niet van het opzenden van veroordeelden en behoeftigen. — Veroordeelden behooren enkel uit Indië verwijderd te kunnen worden uit krachte van een regterlijk vonnis; — of, even als behoeftigen, ingeval zij niet, door bewijzen van goed gedrag en borgtogt, voldoen kunnen aan de op de vergunningen tot verblijf gestelde voorwaarden. Ter voorkoming van verkeerde uitlegging en toepassingen, schijnt het noodig dat de regering van deze niet doordachte verklaring terugkome.

Overigens blijven wij betreuren dat de regering geen waarborg voorstelt tegen het *misbruik*, dat van het regt van uitzetting ontegenzeggelijk gemaakt kan worden. Wij herhalen hier wat deswege door anderen is gezegd:

„Zonder dien waarborg is geen zekerheid van verblijf, geen vrijheid, geen ontwikkeling van bijzondere industrie denkbaar. Een der leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal zeide in 1846. „„Het mag dezer vergadering niet onverschillig zijn, of voor den staatsburger, die zich naar de overzeesche bezittingen begeeft, ook genoegzame waarborgen voor zijne individuële vrijheid en voor de beveiliging zijner eigendommen bestaan.""

„Die waarborgen moeten van eenen bijzonderen aard zijn, waar de magt van het bestuur ook bijzonder is. In de eerste plaats, moet de Gouverneur-Generaal geene uitzetting kunnen bevelen, dan in volledige overeenstemming met den Raad van Indië, en ten andere moet de beklaagde in zijn belang en in zijne verdediging worden gehoord, bij voorbeeld, door eene kommissie van minstens vijf leden, met de bevoegdheid voor den beklaagde, om daarvan een of meer leden te recuseren, waarna de kommissie op nieuw, doch onherroepelijk, zal worden aangevuld. Het rapport dier kommissie zal met de overige stukken naar Nederland moeten worden overgezonden.""

Dit is niet veel verlangd en wij vertrouwen, dat de zaak alsnog in zulken geest overwogen zal worden.

Art. 45. Er is aangemerkt: 1°. dat de regelen nopens het *radikaal van Indisch ambtenaar* niet overeenstemmen met den geest van art. 6 der Grondwet en aanleiding hebben gegeven tot grieven en tot den wensch eener herziening; ook is het middel opgegeven, hoe die herziening geschieden kan, met instandhouding der Delftsche akademie. 2°. dat de voornaamste grondslagen van het verleenen van *pensioen* aan de burgerlijke ambtenaren, vastgesteld moeten worden *door de wet.* Het komt inderdaad voor, dat beide deze onderwerpen, in de hoofdzaak, wettelijke regeling vereischen.

1°. De tegenwoordige bepalingen toch omtrent het *ambtenaars-radikaal* tasten de regten aan van een gedeelte der Europesche maatschappij in Indië, regten, die, in algemeenen zin, ontleend zijn aan art. 6 der Grondwet, bepalende dat ieder Nederlander benoembaar is tot elke landsbediening. Het spreekt wel van zelf, dat de regering voor die benoembaarheid zekere vereischten van bekwaamheid kan stellen, maar nooit moet het gevolg daarvan wezen eene uitsluiting, wanneer die vereischten aanwezig zijn. Dit nu heeft hier plaats. De regering weert den bekwamen aspirant, in Indië

aanwezig, tot Indië behoorende door geboorte en soms ook door opvoeding, wanneer hij niet in het bezit is van een diploma van *te Delft* verkregene kennis. Van vele zijden is over deze uitsluitingen geklaagd en het stelsel zelf, aannemende dat het reeds goede vruchten gedragen heeft of dragen zal, hetgeen wordt tegengesproken, is bovendien verwerpelijk, omdat het duurzaam geboorte geeft aan onvergenoegdheid in Indië jegens de Nederlandsche regering, van de zijde der zulken, op welke de regering in tijden van nood moet kunnen rekenen, zoo als met goed gevolg daarop gerekend werd onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal DAENDELS. Het veronachtzamen der belangen van de zoogenaamde *inlandsche kinderen* moet als hoogst onstaatkundig worden aangemerkt. Sommigen hunner hebben daarop in brochures gewezen. De wetgevende magt zal wel doen, deze waarschuwing niet in den wind te slaan en aan de regering, die zulks onvoorzigtiglijk doet, den te volgen weg af te bakenen, opdat niet, door het zoeken van het goede, het kwade worde in het leven geroepen. De wet bepale dan de algemeene grondslagen; de toepassing zij overgelaten aan den Koning. Dit schijnt meer rationeel dan de stelling in n°. V van § 6 der algemeene beschouwingen van de Memorie van toelichting, dat dit onderwerp moet blijven overgelaten aan de zienswijze der regering.

2°. Het moge waar zijn, dat de reglementen op de burgerlijke en militaire *pensioenen* in Nederlandsch Indië dus ver zijn vastgesteld door den Koning, gelijk de Memorie van toelichting zegt in § 3 der algemeene beschouwingen, het bewijst volstrekt niet, dat zulks plaats had *na* de verklaring, dat de regelen van bestuur voor Nederlandsch Indië zullen worden vastgesteld *door de wet*. Het tegendeel is waar; de dus ver vastgestelde reglementen hier bedoeld, zijn daaraan anterieur, en de redenering is logisch, dat tot de regelen van bestuur ook behooren die wegens het verleenen van pensioen aan 's lands dienaren. In Nederland worden deze gewigtige belangen evenmin aan den Koning overgelaten. De wet stelt de grondslagen vast, niet alleen in het belang van 's rijks kas, maar ook in dat der dienaren van den staat. En wanneer wij nu zien, dat het koloniaal bewind zeer onlangs, als middel van bestraffing bij het publiceren van Gouvernements-papieren, den pensioens-eigendom der Indische officieren en ambtenaren ernstig heeft bedreigd, (koninklijk besluit van 13 Januarij 1854), terwijl het overbekend is, dat de officiers-pensioenen voor een gedeelte, en de ambtenaars-pensioenen geheel, bestreden worden uit de private bijdragen van diezelfde officieren en ambtenaren, dan is het tastbaar, dat op goede gronden eene regeling *door de wet* begeerd wordt en noodig is. Men vergete niet, dat de regering zelve, in art. 73 van het ontwerp, heeft voorgesteld: „Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet dan ten algemeene nutte en tegen voorafgaande schadeloosstelling."

Ook uit een ander oogpunt beveelt zich eene regeling der zaak van de pensioenen *door de wet* aan. Het geldt hier de afbakening van de pligten en regten der hoogere en lagere burgerlijke ambtenaren, officieren, onder-officieren en soldaten in de overzeesche koloniën en bezittingen van het rijk. Vele

beginselen zijn er bij betrokken, zoo als de bepaling, dat twee jaren dienst in die gewesten gelijk staan aan één jaar dienst in Nederland; dat burgerlijke en militaire diensten in Nederland bewezen, in sommige gevallen, in aanmerking komen bij de opsomming van den kolonialen diensttijd; dat de pensioenen niet mogen worden verteerd in vreemde landen; dat zij noch in Indië, noch in Nederland mogen worden vervreemd of afgestaan ten behoeve van schuldeischers; dat het regt op pensioen vervalt bij het in dienst treden eener vreemde mogendheid. — Ook komt nog in aanmerking dat de meeste militairen, die in de koloniën gepensioneerd worden, het pensioen in Nederland verteeren en dat zij er onder den invloed komen der aldaar op den gepensioneerden militair rustende dienstpligtigheid, in geval van oorlog. — Een alles afdoende reden voor eene wettelijke regeling bestaat echter hierin, dat de regering in de pensioens-reglementen *een regt erkent*, 't welk ter goede trouw beschouwd moet worden als verbindend, ook dan wanneer tijdsomstandigheden mogten te weeg brengen, dat hier te lande geene fondsen uit Indië mogten beschikbaar zijn tot kwijting van de toegekende pensioenen. Er dient zonder twijfel beslist te worden, of in zoodanig geval het rijk zich als garant beschouwt.

Art. 46 *en* 47. Er is in eene brochure voorgesteld, om door de wet te regelen de jaarwedden van den Gouverneur-Generaal, den Kommissaris-Generaal, den Luitenant-Gouverneur-Generaal en van de leden van den Raad van Indië. Daaromtrent is aangemerkt, dat die regeling behoort tot het administratief gezag. In algemeenen zin stemmen wij zulks toe, maar men wil niet *alle* bezoldigingen in Indië door de wet zien vastgesteld; *alleen die van de regerings-personen.* Tot toelichting daarvan is, met opzigt tot den *Gouverneur-Generaal*, gewezen op de mogelijkheid der benoeming als zoodanig van een der Nederlandsche Prinsen, als wanneer de Koning eene jaarwedde zoude kunnen noodig achten, ver overtreffende het cijfer dat thans bestaat, eene opmerking, door den heer LUZAC ontwikkeld in een der zittingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van November 1843, als eene gebeurtenis welke misschien *te eeniger tijd* zou kunnen plaats hebben. Het regelen der jaarwedden van de Indische regerings-personen *door de wet* achten wij nuttig, omdat het de maatstaf moet zijn voor alle verdere Indische jaarwedden.

Overigens is opgemerkt, en wij beamen zulks, dat, in verband tot den evenbedoelden *wettelijken maatstaf*, door het administratief gezag behooren te worden herzien de jaarwedden der militaire en burgerlijke ambtenaren in Indië, mitsgaders die der Europesche en inlandsche ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur, met afschaffing der zoogenaamde kultuur-percenten.

Het afschaffen dier kultuur-percenten en het gelijktijdig verbeteren der vaste bezoldiging van degenen, die er door getroffen worden, op eene wijze die latere herzieningen toelaat, meenen wij dat aller toejuiching zou verdienen. Wij verwijzen tot pag. 92 van het in 1850 in druk verschenen werk, getiteld: „*Het koloniaal monopolie-stelsel, getoetst aan geschiedenis en*

„ *staathuishoudkunde.*" Daar leest men het volgende: „Bovendien ziet men „ door de belooningen, die percents gewijze aan de Europesche en inland- „ sche hoofden worden betaald, de bevolking prijs gegeven aan het winstbe- „jag der over haar gestelde ambtenaren. Dezelfde Europesche en inlandsche „ hoofden, die geroepen zijn om haar door dwang tot den arbeid te bren- „ gen, zijn door geldelijk belang, door eerzucht aangespoord, om den „ meest mogelijken arbeid van haar te vorderen, en daartoe gewapend met „ alle middelen van justitie en politie. Dezelfde Europesche en inlandsche „ ambtenaren zitten over haar als president of leden der burgerlijke en „ lijfstraffelijke regtbanken, of als chefs der politie; — op hunne voordragt, „ gesteld in eenen brief van soms zes of tien regelen schrift en zonder „ eenig onderzoek, wordt de Javaan dikwijls honderde mijlen van zijne „ haardstede verbannen, om zijn leven lang voor de kost, zonder loon, te „ arbeiden."

Al nemen wij aan, dat in deze schets overdrijving plaats heeft, dan blijkt er toch genoegzaam uit, dat het stelsel der kultuur-percenten niet deugt, dat het onzedelijk is en de ambtenaren bederft. Dien geldprikkel moge de heer VAN DEN BOSCH bij de invoering van het kultuur-stelsel noodig geoordeeld hebben, de voortduring daarvan is, in ons oog, een schandvlek op den dienstijver en het eergevoel van het ambtenaars-korps in Indië. Het is beleedigend te veronderstellen, dat de Indische ambtenaren alleen dan hun pligt zullen doen, *wanneer zij door extra geld geprikkeld worden.* Het Gouvernement behoort zoo oneerbaar niet te handelen; het is een beginsel dat verachtelijk is. Men betale de ambtenaren ruim, maar late hen geene gelegenheid, om geld te verdienen uit den gedwongen arbeid der bevolking.

Art. 52. Men merkte op, dat de bepalingen, tot bescherming van de inlandsche bevolking, eerder *versterkt* dan *verzwakt* behooren te worden, zoo als niet het eerste, maar het laatste, in het ontwerp van den Minister geschied is; en gedachtig aan het door de Javasche bevolking in de laatste jaren overal ondervonden leed, door épidemische en besmettelijke ziekten, waardoor duizenden en duizenden bezweken zijn in een staat van de grootst mogelijke ellende, wenscht men, naar ons inzien geheel te regt, dat art. 85 van het bestaande regeringsreglement *niet vervalle*, maar dat het worde behouden *en aangevuld door voor het bestuur sterk verbindende voorschriften.*

Art. 53. Het is eene hoogst gewigtige vraag, of het tegenwoordig kultuurstelsel moet behouden worden? Men beweert, dat dit stelsel groote gebreken heeft, en komt tot de gevolgtrekking, dat het niet denkbaar is om, door zuivering van gebreken, terug te keeren tot de oorspronkelijke instellingen van den heer VAN DEN BOSCH; omdat, zegt men, juist de heer VAN DEN BOSCH, gedurende de tien jaren dat hij het koloniale bewind in handen had, die *oorspronkelijke* instellingen, voor zoo ver zij in toepassing gebragt zijn, door het ongehoord opdrijven der produktie, heeft doen verloren gaan, en op Java den staat van zaken heeft doen geboren worden,

welke nu tot de vraag leidt of *groote* veranderingen noodig zijn. Op zulke *groote* veranderingen werd, reeds in 1845, door den toenmaligen Minister van Koloniën gewezen.

Algemeen wil men het *bestaande* niet afgebroken zien. Groote schokken, zegt men, zouden er door veroorzaakt worden; er staan zoo vele gewigtige belangen mede in verband, dat men huivert bij het denkbeeld om van stelsel te veranderen.

Maar, vragen velen, wie durft bevestigen dat het kultuurstelsel, al zuivert men het ook van eenige gebreken, want een terugkeer tot iets *oorspronkelijks* is ondenkbaar, — een stelsel van dwang, — een stelsel, dat alleen ten behoeve van Nederland is uitgedacht en dus eenzijdig is, — nog andermaal twintig jaren zal zijn vol te houden?

Het is blijkbaar, dat het kultuurstelsel diep ingrijpt in de algemeene Indische belangen; en juist daarom misschien *op den duur* niet in stand blijven kan. Men wil dus, daar deze levenskwestie niet onvermeld blijven moet, het niet door de wet *bestendigd* zien.

Velen zijn van oordeel, dat er een geleidelijke overgang moet plaats hebben; dat het *Gouvernements* kultuurstelsel, van lieverlede worden moet een kultuurstelsel, dat door de *partikuliere industrie* wordt voortgezet.

Velen willen dien overgang zien voorbereid; de uitvoerbaarheid daarvan zien onderzocht; liever het beginsel *daarvan*, als meer strookende met het algemeen belang in den tijd dien wij beleven, zien ingeworteld in het door de wet vast te stellen regeringsreglement.

Onderscheidene aanmerkingen, op het door den Minister aanvankelijk ontworpen reglement, staan met dat beginsel in verband; ze ademen mildere begrippen; vereeniging in Indië van meer *Nederlandsche* belangen. Men wil, 't spreekt van zelf, onze koopvaardij-vloot en de Nederlandsche markt gaarne behouden. Het is trouwens de vraag, of deze, onder de toepassing der aanbevolene proefneming, wel lijden zouden. Zelfs bij een goed gelukken van die proefnemingen en wanneer, na eene reeks van jaren, op Java een kultuurstelsel bestaan zal, als het gewrocht van vrijwilligen arbeid, dan nog is de vraag, of daarvan het gevolg zal wezen, dat wij de Nederlandsche markt en de Nederlandsche koopvaardij-vloot verloren zullen zien gaan. Het is veel eer te denken, dat beide er door zullen worden uitgebreid, ofschoon de mogelijkheid bestaat, dat de konkurrentie der beetwortelsuiker grooten invloed op onze suikermarkt hebben zal.

Men wil, als het kan, van de ontwikkeling der Indische produktie eene *nationale zaak* maken, niet in eens, maar zeer langzaam; dat men, uit dit oogpunt en met dit doel, de zaak zal aanvatten; dat men er een begin mede zal maken. De heftigste tegenstanders van de regering zullen dan herschapen worden in medewerkers. Men verlangt vooral, dat de overgang van het Gouvernements-dwangkultuurstelsel, tot een stelsel dat meer rationeel zal zijn, niet worde overgelaten aan het toeval, of, wat nog erger zou zijn, aan den drang der omstandigheden; men wil dat de regering zelve, eigener beweging, dien overgang leide en tot stand brenge.

Wij herinneren het gezegde van eenen voorstander van het kultuurstelsel, zoo als het nu bestaat. „Dit stelsel," zegt hij, „kan de ontevredenheid van den Javaan opwekken, zelfs in zoodanige mate, dat men zich, tot behoud van orde en rust, gedrongen of verpligt zou kunnen zien om het stelsel geheel of gedeeltelijk op te geven." Deze telling bewijst immers, dat het stelsel op geene goede grondslagen rust. Die zelfde voorstander oppert ook zelf bezwaren tegen het kultuurstelsel, bij zoo vele anderen, die reeds van wijd en zijd bekend geworden zijn. Hij zegt, dat het natuurlijk gevolg van allen gemeenschappelijken arbeid, zoo als de zaak nu door de regering is geordend, *luiheid* en *onverschilligheid* der arbeiders is, *omdat geen hunner er een dadelijk belang bij heeft, dat de taak spoedig en naar behooren wordt afgewerkt.* „Van daar," zegt hij, „dat gemeenschappelijke „arbeid een veel grooter getal, ja meer dan dubbel zoo veel arbeiders vor„dert, dan arbeid op taak, tegen behoorlijk loon, of arbeid geheel voor „eigene rekening. Gemeenschappelijke arbeid veroorzaakt derhalve tijdver„spilling en ongenoegzame belooning van den arbeider." Hij zegt verder: „dat de inlandsche hoofden van hunne bevoegdheid, om de bevolking tot „den arbeid op te roepen, gebruik maken ten einde den een, hetzij uit gunst „of tegen betaling, van den arbeid te verschoonen, en den ander dubbel „te doen arbeiden. Dergelijke misbruiken hebben er plaats bij de ver„deeling van de ontvangen belooning voor het afgeleverde produkt, hetzij „koffij, suikerriet of indigo, zoodat men, zonder overdrijving, veilig kan „aannemen, dat de meeste planters *slechts zeer weinig voor hun aandeel „bekomen* en dat er onder hen wel zullen worden aangetroffen, *die niets ont„vangen*, niettegenstaande deze laatsten welligt meer dan anderen hebben „gepresteerd."

Waar de voorstanders van het stelsel zóó spreken, is alle betoog onnoodig, om te doen gevoelen, dat men met zich zelf in tweestrijd is en alleen daarom de zaak verdedigt, omdat die nu eenmaal, in het vermeend belang van Nederland, een *idée fixe* is! Het aanwezig zijn van dien tweestrijd erkent men trouwens zelf door eene *enquête* aan te bevelen omtrent de werking en de bezwaren van het kultuurstelsel.

Men vraagt: *wat wil men ons in de plaats geven voor het afgeschafte of af te schaffen kultuurstelsel?* Maar het is immers tastbaar verkeerd, deze denkbeelden zamen te smelten. Bij niemand bestaat de wensch tot omverwerping. Het behoort wel tot de mogelijkheden, dat, door *vrijwilligen arbeid* van lieverlede in de plaats te stellen van *dwang*, het kultuurstelsel van het *gouvernement*, dat wil zeggen het stelsel dat gegrond is op *gezag*, worden zal een kultuurstelsel, dat *vrijwilligen* arbeid tot grondslag heeft, maar *daardoor*, aannemende dat de zaak veel spoediger tot stand komen kan dan te verwachten is, zal er *geene afschaffing van kultuurstelsel* plaats hebben. Alleen de *dwang* zal er van worden afgenomen. Mogt dit uit de aanbevolene *proefnemingen* blijken onmogelijk te wezen, dan zou de zaak van zelve onveranderd blijven. Dit ligt, dunkt ons, in de rede, duidelijk voor een ieder die verstaan *wil*. Maar het is alleen

door de voorspiegeling van een doel tot *afschaffing* van het kultuurstelsel, dat het gelukken kan, om de aanprijzing van vrijwilligen arbeid verdacht te maken. Intusschen, en wat men ook moge aanvoeren, om dien vrijwilligen arbeid als hersenschimmig voor te stellen, *vrijwillige arbeid* zal ongetwijfeld te voorschijn treden; want de overtuiging der mogelijkheid en van het betere daarvan, neemt met den dag toe, en is nog onlangs voortreffelijk betoogd in eene brochure getiteld: „*Bedenkingen op het werkje eene waarschuwende stem uit de binnenlanden van Java.*" Op Java geraakt men ongemerkt tot den stelregel: *men wil geen dwang meer.* De Europesche fabrikanten, hun eigenbelang en wezenlijk voordeel beseffende, geven daarvan reeds blijken. Die vrije arbeid is op Java denkelijk overal tot stand te brengen, *zonder afschaffing van het kultuurstelsel*, dat is: *zonder ophouding van groote produktie voor de Europesche markt*, wanneer het Gouvernement slechts ophoudt met het *doen verstrekken van werkvolk*, 't geen nog voor baatzuchtige fabrikanten een te gemakkelijk middel is om het „eigener beweging" te laten glippen. Voorbeelden werken het beste, en zoo zal het voorbeeld, te Cheribon en elders, ook door het Gouvernement, gegeven, niet zonder navolging blijven, te eerder, wanneer de regering even warsch van *dwang* mogt worden als vele anderen, en daarentegen verlangen mogt mildere beginselen in toepassing te brengen.

De vele publieke geschriften tegen de bestaande dwangbeginselen beginnen trouwens vruchten te dragen. Op bladzijde 49 der Memorie van Toelichting, behoorende tot het ontwerp van reglement, lezen wij dan ook op art. 54: „Aan den Gouverneur-Generaal zijn onlangs voorschriften gezonden omtrent een te houden onderzoek, ten aanzien van de geschiktste middelen, om de Gouvernements suiker-kultuur te zuiveren van al wat daarin kwellend voor de bevolking gelegen mogt zijn. Het doel van dat onderzoek is, om die kultuur al meer en meer te brengen in verband met de belangen der inlandsche bevolking, en om alzoo, is het mogelijk, eenen staat van zaken voor te bereiden, onder welken *vrijwillig* zal worden verrigt wat thans de vrucht is van *verpligten* arbeid. In afwachting van de uitkomsten van dat onderzoek, worden geene nieuwe suiker-kontrakten uitgegeven en de oude slechts voor korte termijnen verlengd, op zoodanigen voet, dat, terwijl de regering vrij blijft ten aanzien van de toekomstige regeling, de nijverheid niet worde gestuit in haren loop."

Op bladzijde 57 derzelfde Memorie van Toelichting, lezen wij ad § *d*: „Het kultuurstelsel, gelijk het thans bestaat, kan beschouwd worden als *eene opleiding tot vrijen arbeid*, omdat het lediggang bedwingt, door aan een groot gedeelte der bevolking eene bepaalde taak op te leggen. Zal die taak evenwel in het vervolg uit vrijen wil worden vervuld, *dan behoort zij ontdaan te worden van al wat haar onbehagelijk maakt.*"

Deze zinsneden in de Memorie van den Minister hebben wij met genoegen gelezen. Wij betreuren slechts, dat de regering tot de beoogde verbeteringen als gedwongen worden moet. Hier was de aanleiding, naar men verzekert, gelegen in den geopenbaarden wensch van liberaal denken-

de suiker-fabrikanten, in Nederland aanwezig, als regtstreeks gevolg van gepubliceerde aanmerkingen op het eerste ontwerp van regeringsreglement.

Omtrent het kultuurstelsel, zegt de Memorie van toelichting, n°. I van § 6 der algemeene beschouwingen, nogtans, dat het niet mogelijk is doeltreffende en op de omstandigheden passende wettelijke voorschriften te geven; daarom was *onthouding pligtmatig*. Desniettemin, zegt de Memorie, is in het ontwerp van reglement, een artikel aan het kultuurstelsel gewijd, maar *het regelt niets en bepaalt zeer weinig*, en men zal het dus *schraal* vinden. Als van zelf is men geneigd te vragen, of de regering hier ernstig of spottend is? Lezen wij echter wat in de ontworpen wetsbepaling staat: „De Gouverneur-Generaal zorgt, dat de op hoog gezag ingevoerde kul„turen niet in den weg staan aan de teelt van toereikende voedingsmidde„len, en dat de inrigting dier kulturen meer en meer worde in verband „gebragt met de instellingen en belangen der inlandsche bevolking en met „de ontwikkeling van hare nijverheid."

Wanneer men daarmede vergelijkt wat het bestaande regeringsreglement van 1836 behelst, dan springen in het oog, de volgende voorschriften die daarin worden aangetroffen:

Art. 68. „Bepalingen worden gemaakt ter bevordering van bijzondere takken van kultuur, welker uitbreiding belangrijk is voor het algemeen."

Art. 94. „De Gouverneur-Generaal moedigt door alle middelen, binnen deszelfs bereik, den landbouw aan, en bevordert zoo veel doenlijk de teelt van voortbrengselen voor den handel met Europa geschikt."

Het nieuwe ontwerp bevat niets soortgelijks. Terwijl het tegenwoordige regeringsreglement aan den Gouverneur-Generaal den pligt oplegt, om bijzondere takken van kultuur te bevorderen, en daaronder zoo voel doenlijk *die van voortbrengselen geschikt voor den handel met Europa*, wordt in het aangebodene ontwerp die bepaling gemist. Als met voordacht vermijdt men om van het *kultuurstelsel* te spreken, als durfde men met de zaak niet voor den dag te komen. Daarentegen bevat het ontworpen artikel 53 zeer opmerkelijke woorden, die juist verraden waar de schoen wringt. „*De op hoog gezag ingevoerde kulturen moeten de teelt van toereikende voedingsmiddelen niet in den weg staan.*" Wij willen daar laten, dat hierin de *erkenning* ligt opgesloten, dat die kulturen de teelt van toereikende voedingsmiddelen wel degelijk verhinderden, maar vragen of daartegen te waken voldoende is? Of het kultuurstelsel niet ook bepaalde voordeelen voor den Javaan moet opleveren? Of hij daarvan geene andere vruchten moet plukken dan voorkoming van hongersnood? Waar blijft dan de, zoo dikwerf herhaalde, bewering van den tegenwoordigen en den vroegeren minister, dat het kultuurstelsel welvaart verspreidt onder de bevolking? Niet minder opmerkelijk zijn de woorden in het ontworpen artikel: „*de inrigting dier kulturen moet meer en meer worden in verband gebragt met de instellingen en belangen der bevolking.*" Ieder die dit leest moet tot de gevolgtrekking komen, dat dit voorschrift noodig is *omdat het kultuurstelsel is gebleken te strijden met de instellingen en belangen van den Javaan.* Het besprokene artikel, dat

blijkbaar strekken moet tot bevestiging van het ingevoerde kultuurstelsel, bevat de meest naïve belijdenis van zijne ondeugdelijkheid. Het veroordeelt wat men behouden wil. Was het stelsel goed, de Minister had aan de wetgevende magt moeten voorstellen deze of soortgelijke bepaling:

„Het thans bestaande kultuurstelsel, gegrond op eene willekeurige beschikking over den eigendom en de diensten der bevolking, wordt gehandhaafd. De Gouverneur-Generaal zorge slechts, dat de bevolking den hongerdood niet sterve."

De Minister kon dit voorstel echter niet doen, 't is tastbaar. Hij kon het niet doen, omdat hij de waarheid dan zou hebben doen zegevieren. Hij zou zich zelf en alle mannen van behoud hebben gelogenstraft. Men schermt met de zoogenaamde *adat* der Javaansche bevolking. De heer VAN DEN BOSCH beweerde in 1834, dat het kultuurstelsel, door hem ingevoerd, een gewrocht was, dat overeenstemde met de *adat* der Javanen, dat het daarom zoo goed was. En in 1854 wil men de wetgevende magt laten verklaren, dat de heer VAN DEN BOSCH zich heeft vergist; dat als nog gepoogd moet worden, om het stelsel met die adat, met *die onbeschrevene herkomsten* der bevolking te doen sympathiseren! Maar heeft de Minister dan niet begrepen, dat hij onwillekeurig den genadeslag aan het stelsel van den heer VAN DEN BOSCH heeft gegeven?

De Memorie van Toelichting tot het ontwerp van reglement behoorende, wijdt over het bestaande stelsel uit, niet ter gelegenheid der verdediging van het artikel 53, maar sprekende over artikel 52, handelende over het beschermen der Inlandsche bevolking tegen willekeur. Die uitwijding is hoogst merkwaardig. De regering geeft daarbij eene eigene uitlegging aan de meening van hen, die eene meer krachtige bescherming der bevolking noodig oordeelen dan haar tot dus ver is ten deel gevallen. Die meening, zegt zij op beslissenden toon, is: *dat het ontwerp-regerings-reglement had behooren te verkondigen de afschaffing van heerendiensten, verpligte cultures, gedwongen leverantiën, en van al wat verder wordt geacht aan de meest volkomene vrijheid van handel, landbouw, nijverheid en ontwikkeling in den weg te staan.* „Maar," zegt de Memorie van Toelichting, „de regering kan de hand niet leenen tot *de opzettelijke vernietiging* van de bestaande inrigtingen. Zij, die gelooven dat toenemende welvaart *ginds* en *hier* door de voorgenomene maatschappelijke *omwenteling* zou worden te weeg gebragt, geven zich aan zelfbedrog over. Het is slechts door *een zamenstel van goed in elkander grijpende inrigtingen*, dat de thans verkregene uitkomsten kunnen worden behouden. Het stelsel, door sommigen verlangd, is van eenen verstorenden aard en zou de bron doen opdroogen, die thans zoo mildelijk vloeit."

Met aandacht hebben wij herlezen, wat in het verslag der bedenkingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal tegen het eerste regeringsontwerp, onder de dagteekening van 12 Maart 1853, opzigtelijk het *cultuurstelsel* is nedergelegd. Nergens hebben wij daar aangetroffen de neiging of bedoeling tot *omverwerping* of maatschappelijke *omwenteling*, welke de rege-

ring aan sommigen ligtvaardiglijk toeschrijft. Het tegendeel is waar. Zoo staat bij voorbeeld, op bladz. 5 van het gemeld verslag: „Dit belangrijk onderwerp had meer regtstreeks in het regeringsreglement behandeld moeten worden; de pligten van het gouvernement en de regten der inlandsche bevolking hadden, te dien aanzien, geregeld en omschreven moeten worden. Naar het oordeel van sommigen moet het stilzwijgen daaromtrent te meer verwondering baren, omdat meer en meer is afgeweken van de beginselen, die de stichter van het cultuurstelsel op het oog had en omdat zelfs voorstanders van de tegenwoordige orde van zaken in Indië het drukkende voor de bevolking van de gedwongene kultures in sommige streken van Java hebben erkend. Door enkelen werd voorts nog gewezen op de noodzakelijkheid van het opnemen van bepalingen in het regeringsreglement omtrent de suiker-kontrakten, ook ter wering der misbruiken, die door ongeoorloofde begunstiging van bijzondere personen te dien aanzien vroeger en zelfs nog in de laatste tijden hebben plaats gehad."

Wij vragen met vertrouwen, of het op deze wijze aangeven van redenen, waarom men, in het eerste ontwerp der regering, *het algeheel gemis* van eenige bepaling omtrent het cultuurstelsel afkeurde, behoorde te worden aangemerkt als strekkende tot *de vernietiging der bestaande inrigtingen?* Is het geene kwade trouw, wanneer op deze wijze eerlijke bedoelingen worden verdraaid en voorgesteld als van verstorenden aard en leidende om de bron te doen opdroogen, die thans zoo mildelijk vloeit?

Op bladz. 10 van hetzelfde verslag lezen wij nog eene uiteenzetting van sommiger denkbeelden omtrent het in Nederlandsch Indië te volgen regeringsstelsel, 't welk zij oordeelen dat zijn moet: milder dan het nu bestaande. „*Men voegde,*" zegt het verslag, „*er echter uitdrukkelijk bij, dat eene geheele omkeering der bestaande instellingen in Indië geenszins bedoeld werd; dat niemand zoo iets kon willen; en dat men alleen meerdere ontwikkeling, opheffing der Oost-Indische bezittingen uit haren stationairen toestand beoogt.*"

En toch, zegt het antwoord der regering, dat er *omverwerping* gepredikt wordt!!

En toch handelt de regering geheel naar en in den geest dergenen, die zij zoo fel bestrijdt: zij kleeft, volgens bladzijden 48 en 49 der Memorie van Toelichting van het tweede ontwerp, een *zuiveringsstelsel* aan; spreekt er van de noodzakelijkheid tot *beteugeling van misbruiken;* van gegeven voorschriften, om met opzigt tot de suiker-kultuur een beteren staat van zaken voor te bereiden, gegrond op *vrijwilligen arbeid;* en draagt, bij art. 53 van het ontwerp, den Gouverneur-Generaal op, om te zorgen dat de *cultures* geene schade doen aan de teelt van *toereikende voedingsmiddelen* en dat zij, in 't algemeen, meer en meer worden gebragt in verband met de *instellingen* en *belangen* der bevolking en met *de ontwikkeling van hare nijverheid!!*

Met de zeer velen, die over de Indische aangelegenheden in de laatste jaren geschreven hebben, gelooven wij in gemoede, dat de regering, die zeker het goede bedoelt, op een dwaalspoor is; dat zij te zeer onder den zedelijken dwang is van de begrippen en beginselen van den in 1848 afge-

treden Minister van Koloniën, welke zich volkomen oplossen in het „*batig slot*," zonder zich veel te bekreunen om de middelen, welke tot bekoming daarvan worden aangewend. Even als altijd, tracht de regering thans hare fouten goed te maken, *niet* door het kiezen van een meer deugdelijk stelsel, *maar* door *palliativen*, in goede uitvoering onmogelijk bij het bestaan van een daarmede strijdig regerings-systeem.

Men zie toe en wake! Wat de tegenwoordige Minister door de aanwending van *palliativen* poogt tot stand te brengen, kan later weder door een ander Minister worden ter zijde gesteld. De wet voorzie daarin en stelle regelen, die voor elken Minister, voor iederen Gouverneur-Generaal verbindend zijn.

Art. 54. Omtrent de heerendiensten wenscht men ook meer verbindende en beperkende *wettelijke* voorschriften. Anderen betoogen, dat het *veel beter is* de zaak aan den Gouverneur-Generaal over te laten; en tot het bewijs, dat deze daaromtent niet zorgeloos is, haalt men eenige reglementaire voorschriften aan uit den tijd des bestuurs in Indië van den heer J. C. BAUD, dat nu *zeventien* jaren geleden is. Een ieder weet nogtans, hoe de inlander op Java, *toen* en *sedert altijd*, door geforceerde diensten geleden heeft. Evenwel is de zaak altoos aan de zorg des Indischen bestuurs overgelaten geweest, en die *vaderlijke zorg* heeft niet geleid tot opheffing der bezwaren van de bevolking. Waarom niet? omdat ook hier het *kultuurstelsel* eene medewerkende grondoorzaak is. Moet de tijd dan niet geacht worden gekomen te zijn, dat de *wetgevende magt* zich de zaak, het lot van den inlander, ernstig aantrekke? Elk, die in der tijd op Java was, zal zich herinneren, dat de reglementaire voorschriften van den heer BAUD, en bij name de publikatie van den 6den November 1834, daar algemeen bekend was onder de schimpbenaming van „*kippen-besluit*"; dat men er openlijk den spot mede dreef. Moet het dan niet wenschelijk zijn, dat de *wetgevende magt* ernstig zij? Heeft men niet onlangs gezien, dat, ongeacht het besluit van den heer BAUD van 25 April 1835, tot matiging van den arbeid der bevolking bij de reizen van den Gouverneur-Generaal en van ambtenaren van aanzien, de tegenwoordige Gouverneur-Generaal DUIJMAER VAN TWIST op nieuw soortgelijke bepalingen gemaakt heeft, als 't ware bij renovatie? Wat blijkt daaruit anders, dan dat de Gouverneurs-Generaal, die intusschen geregeerd hebben, zich niet hielden aan de voorschriften ter zake? dat de een opbouwde, en de ander weder afbrak? Is het niet gebeurd, dat pogingen van eenen Gouverneur-Generaal, om de bevolking te beschermen tegen het opleggen van drukkende diensten, ten gevolge hadden wrevel en onvergenoegdheid bij de Europesche ambtenaren, bekroond door den bijval van het Ministerie van koloniën? Is het niet later gebeurd, tijdens een reis over Java van den Gouverneur-Generaal MERKUS, dat hij het Tengersch-gebergte bezocht heeft, een plasiertogt om den krater en de vermaarde zandzee te zien, niettegenstaande hem officiëel en geruimen tijd te voren was medegedeeld, dat de bevolking van Probolingo, door épidemi-

sche ziekten geteisterd en uitgeput, buiten staat was de daartoe gevorderde heerendiensten te presteren voor het in orde brengen der wegen en van tijdelijke verblijven voor de hooge gasten? En zou men dan willen beweren dat het voldoende is de zaak over te laten aan den Gouverneur-Generaal? Veeleer verdient het aanbeveling, dat *de wetgevende magt* krachtig tusschen beide trede, en dat zij *met klem* het zegel drukke op de goede bedoelingen in der tijd van den heer BAUD en onlangs van den heer DUIJMAER VAN TWIST. De Minister van Koloniën zelf zeide, in de Memorie van toelichting van zijn eerste ontwerp: „inzonderheid heeft men, door de voorschriften in art. 49 vermeld, eene *noodzakelijk geworden herziening* der heerendiensten willen verzekeren." En wil men weten, hoe de regering dit punt toelicht, dan leze men het ministeriële verslag van het beheer der koloniën over 1849, eerste afdeeling, en aldaar n°. IX „*bronnen van inkomsten*, § 4, *belasting in arbeid opgebragt*. Men zal daaruit het *drukkende* der heerendiensten, en wat daaromtrent *vruchteloos* gedaan is, leeren kennen.

Dit willen wij nog zeggen. Er zijn op Java zeer fraaije wegen, ten dienste hoofdzakelijk van de reizende Europeanen, aangelegd en onderhouden wordende door de bevolking, als heeredienst; maar die bevolking, ofschoon zij van die wegen ook gebruik maakt voor allerlei vervoer, is nogtans gedoemd om, vermits het voorname vervoer harer produkten geschiedt met eene soort van karren getrokken door buffels, bekend onder den naam van *pedatti*, dat vervoer te doen plaats hebben langs andere wegen, slecht aangelegd, hotsende en stootende, diep door den modder, door stevige klij, tot soms over de as der wielen, een schouwspel dat het hart toenijpt bij het zien hoe de buffel daardoor misbandeld wordt en lijdt. En zou men dan niet verlangen, dat de wetgevende magt het oog vestige op deze gruwzame verwaarloozing van het belang der bevolking?

De regering erkent trouwens, dat er veel te verbeteren valt, dat de diensten, welke van de bevolking worden gevorderd, vatbaar zijn voor *veel verligting*. Er staat onderanderen op bladzijde 49 der Memorie van toelichting: „De diensten, ten behoeve van het suiker- en indigo-stelsel gevorderd, zullen almede vatbaar voor *groote verligting* zijn." Op die overtuiging is art. 54 van het ontwerp-reglement gegrond, volgens hetwelk de aard en de duur der bedoelde diensten, door den Gouverneur-Generaal *in elk gewest* zullen worden geregeld, *in overeenstemming met de bestaande gebruiken, instellingen en behoeften*, en de verordeningen daaromtrent om de vijf jaren zullen worden herzien, met het doel, *om daarin trapswijze de verminderingen te brengen, bestaanbaar met het algemeen belang*. Dit is veel en toch is het zeer weinig. Wij zouden ver weg de voorkeur geven aan wettelijke en bepaalde aanwijzingen, die ontwijfelbaar mogelijk zijn, na de kennis welke omtrent de heerendiensten der bevolking op Java bestaat. Dat zulke aanwijzingen gegeven kunnen worden blijkt uit bladzijde 64 der Memorie van toelichting: „Men stelt zich voor, dat de regeling der heerendiensten, door den Gouverneur-Generaal, in groote trekken zal bepalen, in welke gevallen, tot welke einden en in welke evenredigheid, de bevol-

king tot het verrigten van heerendiensten zal mogen worden opgeroepen." Men vraagt: waarom kunnen die groote trekken niet worden opgenomen in het, door de wet vast te stellen, regeringsreglement?

Art. 55. Wij denken niet, zoo als sommigen, dat er geene reden zou zijn, om de verordeningen te behouden, vervat in de artt. 60, 61 en 66 van het reglement van 1836 omtrent het onderwerp der *belastingen.* Niets is eenvoudiger en gemakkelijker, dan alles, en ook al wat het uitschrijven van belastingen betreft, over te laten aan den Gouverneur-Generaal. Het kan echter de bedoeling der bepaling van de Grondwet, „dat het regerings reglement voor Indië door de wet zal worden vastgesteld," niet geweest zijn, om nuttige voorschriften, in het thans werkende regeringsreglement bestaande, er uit te ligten en daardoor onzekerheid te doen geboren worden. Thans weet de Gouverneur-Generaal uitdrukkelijk, dat belastingen, die schadelijk werken, des noods terstond door hem kunnen worden ingetrokken — wie denkt daarbij bij niet aan de onlangs ingetrokken bazarpacht? — hij weet, dat hij verpligt is, alle belastingen onder vaste en duidelijke bepalingen te brengen; dat ze niet drukkend mogen zijn voor landbouw, nijverheid en den handel der inlanders; — hij weet dat de bijzondere eigendommen onderworpen moeten zijn aan het middel der verponding. Wij vragen: waartoe is het noodig en goed, dat dit een en ander voortaan achterwege blijve?

Art. 56. Er is, met opzigt tot de *landrente*, aangemerkt: het zou belangrijk wezen de voorschriften te kennen, welke de regering, blijkens de eerste Memorie van Toelichting, zich voorstelt aan den Gouverneur-Generaal te geven, *tot billijke regeling van deze belasting.* De grondtrekken daarvan zouden in het ontwerp kunnen worden opgenomen, ter verzekering, dat het ook dit maal niet blijven zal *bij een bloot voornemen.* Anderen zijn van oordeel, dat in het reglement niet van de *landrente* behoeft gesproken te worden, en dat het vooral niet noodig is, om daarin de *grondtrekken van dat belastingsstelsel* te omschrijven. Men heeft echter niet gesproken van de *grondtrekken van het belastingsstelsel.* Men wil slechts *de voorschriften* kennen welke de regering zich voorstelt te geven tot billijke regeling der belasting, opdat de *grondtrekken van die voorschriften* zouden kunnen opgenomen worden.

„De tijd is gekomen," zegt de Memorie van Toelichting van het eerste ontwerp des ministers, „om de bezwaren, die men tegen het doen van „gemeentelijke nasporingen gehad heeft, ter zijde te stellen. De schatkist „moet zich in hare eischen binnen matige grenzen bepalen, maar om die „grenzen te kunnen stellen, is het noodig, dat het belastbaar vermogen „onderzocht en gekend worde. Het zijn deze overwegingen, die geleid „hebben tot de overtuiging, dat in elke provincie van Java *billijke grond-*„*slagen moeten worden beraamd*, aan welke de jaarlijksche overeenkom-„komsten met de gemeenten zullen kunnen worden getoetst. Men stelt

„zich voor, om *bij de voorschriften die*, na het aannemen van het ontwerp, „*aan den Gouverneur-Generaal zullen worden gegeven*, uitdrukkelijk *te verkla-* „*ren*, *dat het bedoeld onderzoek* niet de verhooging der belasting maar *eene* „*billijke regeling derzelve ten doel moet hebben*, met last, om, na verloop van „zeker tijdvak, b. v. om de drie of vijf jaren, *de aantenemen grondslagen* „*te herzien.*"

Men wil dus grondslagen beraamd hebben, vatbaar voor periodieke verbetering, ten doel hebbende eene billijke regeling der belasting. Na het aannemen van het ontwerp, zegt de Minister, zullen te dien einde voorschriften gegeven worden aan den Gouverneur-Generaal. Kort te zamengevat beteekent dit niets anders, dan *voorschriften tot billijke regeling der belasting.* De voorstanders van het beginsel, om alles over te laten aan den Gouverneur-Generaal, willen ook deze gansche zaak buiten de wet gesteld zien. Het zou gewaagd zijn, zeggen zij, in het regeringsreglement bepaalde voorschriften te geven omtrent de doelmatigste wijze van heffing der landrente. Wij vragen, of men niet reeds *zes en dertig jaren* heeft laten verloopen *zonder billijke regeling*, en of dus de tijd niet gekomen is, dat de wetgevende magt zich de zaak met nadruk aantrekke? „Neen," zeggen zij: „laat het maar aan den Gouverneur-Generaal over!". Het ontbrak er slechts aan, dat men er bijvoegde: en laat de Javaan maar voortdurend onder eene onbillijke regeling zuchten. Gelukkig heeft de regering in die verkeerde zienswijze niet gedeeld. In art. 56 van het tegenwoordig ontwerp van reglement is zij zelfs verder gegaan dan in art. 50 van het eerste. Er staat nu geschreven, *dat, binnen een door den Koning te bepalen tijd, billijke grondslagen voor den aanslag dezer belasting zullen worden vastgesteld.* De Memorie van Toelichting van dit tweede ontwerp treedt in zeer breedvoerige uiteenzettingen der zaak. De slotsom is echter:

1°. In de drie residentiën Preanger Regentschappen, Madion en Kedirie worden voortdurend geene *landrenten* geheven, maar de daar bestaande exceptionele verpligting, om tegen lager prijzen dan elders producten te leveren, blijft in stand; en

2°. het gemis van ambtenaren, die de Javaansche taal kunnen spreken, lezen en schrijven, is en blijft nog lang een beletsel, om elders op Java de tot billijke regeling vereischte kennis te bekomen nopens de uitgestrektheid, gesteldheid en vruchtbaarheid der velden.

Het is dus ligtelijk na te gaan, dat de in het ontwerp-reglement nedergelegde last, om binnen zekeren tijd billijke grondslagen vast te stellen, behoort tot de elders gebezigde uitdrukking van *nudum praeceptum;* dat men goede redenen had, om te verlangen, dat de regering *de voorschriften aan de Tweede Kamer zou mededeelen, welke zij, blijkens de tot het eerste ontwerp van regeringsreglement behoorende Memorie van Toelichting, zich voorstelde aan den Gouverneur-Generaal tot billijke regeling der meergenoemde belasting te geven.* Dat verlangen steunde op de nu als juist geblekene onderstelling, *dat de regering tot het geven van die voorschriften buiten staat is.*

Welke geleerdheid de beide Memoriën van Toelichting ook omtrent de

werking van het op Java ingevoerde landelijk stelsel bevatten mogen, waarheid is het, dat dit stelsel gebrekkig werkt, omdat:

1°. de regering er nooit ernstig werk van gemaakt heeft. De zaak is wel dikwerf aangevat; aan bekwame ambtenaren heeft het niet ontbroken. Maar elks werk bleef in de archieven begraven. Eerst was de Javasche oorlog een hinderpaal; toen de invoering van het kultuurstelsel; daarna de daadzaak, dat alles werd op zijde gesteld, wat niet regtstreeks en terstond strekte tot vermeerdering van het *batig slot* voor het moederland, en

2°. de regering ook zelf oorzaak is van den voortdurenden gebrekkigen toestand, door gestadige opdrijving der landrente, niet naar vaste regelen, maar naar de zienswijze der residenten, die wel wisten dat het hun toegerekend werd als verdienste, om van „toeneming der landrente" rapport in te zenden; even als in der tijd van de „verhooging der bazar-pacht."

Art. 57. In het bestaande regerings-reglement luidt art. 94: „de Gouverneur-Generaal moedigt door alle middelen, binnen deszelfs bereik, den landbouw aan, en bevordert, zoo veel doenlijk de teelt van voortbrengselen voor de Europesche markt." Wij geven in overweging, om te beslissen dat, naar luid van het Koninklijk Besluit van 20 Maart 1831 n°. 80, zal worden voortgegaan met het uitgeven aan Nederlanders van gronden, welke daarvoor kunnen in aanmerking komen, *zonder bezwaar voor de bevolking en het Gouvernement.*

Men tracht wel te betoogen, dat er geene woeste gronden op Java bestaan, welke, zonder bezwaar van de bevolking, uitgegeven kunnen worden, maar daarbij heeft men het oog op woeste gronden *in goed bevolkte residentiën.* Wat daarvan zij, want de een zegt dat het kan, en de ander dat het niet kan, de kwestie is slechts, om gronden uit te geven, daar waar zulks geschieden kan, *zonder bezwaar voor de bevolking en van het Gouvernement.*

Anderen vreezen voor de gevolgen van den afstand van gronden, met betrekking tot het kultuur-stelsel, het Gouvernement en de inlandsche bevolking, maar de betoogen daaromtrent zijn veelal hoogst overdreven, en worden vooral op Java niet algemeen gedeeld. Ons bestek gedoogt niet, deswege in opzettelijke wederleggingen te treden, omdat het oogmerk geen ander is, dan om *te doen voortduren hetgeen bestaat,* met inachtneming steeds der belangen van de bevolking en van het Gouvernement. Het moet herhaald worden, *dat men geene „nieuwigheid" aanbeveelt.*

Op Java toch worden ontegenzeggelijk, ver van alle bewoonde streken, woeste gronden aangetroffen, vatbaar om aan Europeanen in huur te worden afgestaan. Een tegenstander van zoodanigen afstand getuigt het zelf, en voegt er bij, dat een partikulier ondernemer op Java, die met vrijwillige arbeiders werkt, meer dan het dubbel zoo veel produceert, dan het Gouvernement door deszelfs kultuurstelsel doet, en dat de produkten hem dus op een slechts geringen prijs zullen te staan komen.

Omtrent den afstand van gronden door de Javasche vorsten, behoort het regeringsreglement ook duidelijk te zijn, ten einde de onzekerheid te doen ophouden, welke daaromtrent sedert vele jaren bestaat. Wat toch stelt de regering zich voor? Wil zij die landverhuringen doen ophouden of wil zij er mede laten voortgaan? Haar stelsel in deze blijkt niet.

Wat betreft het partikulier landbezit op Java, zijn wij het met velen eens, dat de regten en verpligtingen van den eigenaar en der opgezetenen van partikuliere landerijen, mitsgaders de beperking van het landbezit *zoo veel mogelijk* tot Nederlanders, eene wettelijke regeling vereischt bij het vast te stellen regeringsreglement. Dat het eerste, reeds in 1836, voor het westelijk gedeelte van Java door een regerings-besluit geschied is, doet niets ter zake, en dat voor het overige de noodige données zouden ontbreken, zou slechts bewijzen, dat de regering sedert 1836 den tijd onbenut heeft laten voorbijgaan, om zich de gevorderde bouwstoffen te verschaffen, hetgeen juist een reden zou moeten zijn, dat de wetgevende magt zich de zaak aantrekke. Het beperken van het landbezit tot Nederlanders, is sedert lang een vraagstuk, waaromtrent de regering tot geene beslissing schijnt te hebben kunnen komen; wij moeten aannemen, dat althans nopens dit vraagstuk, de noodige bescheiden wel bestaan.

Omtrent het afstaan van gronden, bevat het tegenwoordig ontwerp-reglement eene *negative* bepaling: In art. 57 staat: „de Gouverneur-Generaal mag geene gronden *verkoopen*, zonder magtiging des Konings." Wij hebben er niets tegen; maar merken op, dat de evengemelde magtiging niet van den Koning behoort uit te gaan, maar van de wetgevende magt. Het opperbestuur des Konings toch behoort zich niet zoo ver uit te strekken, dat daarin ook gelegen is de bevoegdheid om domein te vervreemden. Er is echter niet uitgemaakt, of de Gouverneur-Generaal bevoegd is om op en buiten Java gronden uit te geven in *huur* of *erfpacht*, zoo als het Koninklijk besluit van den 20sten Maart 1831, n°. 80 bepaalt. Ook niet of hij bevoegd is, om, in de vorstenlanden op Java, het verhuren van gronden te blijven gedoogen. Ook niet, of het landbezit al dan niet moet worden beperkt tot Nederlanders. Ook niet, of de Gouverneur-Generaal, bij gevolg, zal gedoogen dat Chinezen zich meer en meer meester maken van de groote uitgestrektheden gronds, welke op Java door het Gouvernement verkocht zijn. Het komt ons voor, dat dit gewigtige vraagstukken zijn, welker beslissing niet dient overgelaten te worden aan de individuele zienswijze van regeringspersonen, of, wat nog erger is, onbeslist blijven, zoo als sedert ettelijke jaren het geval is, tot ergernis en onzekerheid van de belanghebbenden en tot dooding van alle ondernemingszucht.

Art. 58. Blijkens het gebeurde met Singapoera, met Serawak op de Noordkust van Borneo, en met Indragiri op de Oostkust van Sumatra, is het volstrekt noodzakelijk een verbod uit te spreken tegen het veronachtzamen of verlaten van bestaande vestigingen of van streken, welke tot Nederlandsch Indië gerekend kunnen worden te behooren. Dit is even

noodig tot bewaring van onzen invloed, als het, tot voorkoming van misverstand en botsing met andere mogendheden, wenschelijk is geoordeeld, een verbod te stellen tegen nieuwe vestigingen onzerzijds.

Art. 60 *en* 61. Er zijn er, die de tegenwoordige instelling der generale direktie van Financiën wenschen te behouden; ook omdat zij waarborgen oplevert voor een goed bestuur, welke verminderen zouden wanneer de direkteuren voortaan niet anders dan op speciaal bevel van den Gouverneur-Generaal vergaderen mogen. Ons komt die redenering gegrond voor en de toelichtingen, tot ondersteuning daarvan bijgebragt, als volkomen afdoende. Men vraagt wel: „Is het dan zoo noodzakelijk geworden, dat aan alle ambtenaren de wapenen worden gegeven, om zich zoo noodig tegen den Gouverneur-Generaal te verzetten?" Maar die vraag is blijkbaar hartstogtelijk. Men wil toch niets *nieuws;* men vraagt in deze geene *nieuwe waarborgen* tegen den Gouverneur-Generaal. Men wil slechts, dat de bestaande niet worden vernietigd. Men beweert voorts wel, dat de generale direktie van financiën ten allen tijde niets beteekende, maar anderen spreken zulks tegen, en wij noemen de heeren BAUMHAUER, REIJNST, KRUSEMAN, DU PUIJ, LAUNY, VAN DER VINNE, RULOFFS, G. L. BAUD, VAN CATTENBURCH, PAHUD, LUTJENS, ELIAS, die alle zeer nuttige diensten bewezen ook als leden van den raad der generale direktie van financiën. Ook is het van openbare bekendheid, dat er zeer belangrijke rapporten en adviezen door dien nu verguisden raad zijn ingediend. De Memoriën van toelichting, tot de beide ministeriële ontwerpen van regeringsreglement behoorende, zijn op dit onderwerp niet duidelijk. Er is niet uit af te leiden, dat de door den Kommissaris-Generaal DU BUS in 1826 vastgestelde organisatie van den raad van financiën niet aan het oogmerk zou beantwoord hebben. De individuele meening van den Minister is hier niet voldoende. Het bewijst slechts, dat het verkeerd is, zulke individuele meeningen te laten beslissen, want er kan morgen bij een opvolgenden Minister eene andere meening bestaan. Zonder afdoende redenen behoort derhalve het regeringsreglement geene gelegenheid te geven tot wijziging van bestaande inrigtingen.

Art. 64. De Memorie van toelichting omtrent dit artikel treedt in een betoog der onwaarheid van de stelling, dat de eilanden buiten Java, in hunne materiële en intellektuële ontwikkeling, werden verwaarloosd. De regering wil daaromtrent dan ook niets in het regeringsreglement vermeld hebben. Vermoedelijk dûs zal het eene plaats vinden in de voor den Gouverneur-Generaal vast te stellen instruktie. Wij gelooven, dat het een beginsel geldt van zoo groot gewigt, dat het wel eene plaats in het regeringsreglement verdient. Sedert het bestuur van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN, 1826, zijn de buiten-etablissementen, behalve Sumatra, wat de Memorie van toelichting ook moge beweren, aan hun lot overgelaten geworden, ja schandelijk verwaarloosd. Menigvuldige openbare geschriften

bewijzen het. Even als eindelijk de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN gemeend heeft, gedrongen door de omstandigheden, waartoe vooral behoort het ontstaan van Britschen invloed daar waar wij onzen invloed niet deden gelden, zich aan Borneo en de Molukko's te moeten laten gelegen liggen, kan een ander Gouverneur Generaal, zoo als de voorgangers van den heer ROCHUSSEN, weder begrijpen, dat alleen Java en Sumatra het mikpunt moeten zijn in het uitsluitend belang van Nederland. Naar ons oordeel behoort de zaak niet te worden overgelaten aan individuele beschouwingen, maar te zijn het onderwerp van een vast stelsel.

Art. 71. Omtrent het toepassen van de Europesche wetgeving op de inlandsche bevolking, was het ons voornemen het een en ander in het midden te brengen, ter ondersteuning van de reeds door anderen daartegen gedane waarschuwing, toen ons in handen kwamen de deswege in druk uitgegeven „opmerkingen" van Mr. S. KEIJZER, leeraar in de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, aan de koninklijke akademie te Delft. Die opmerkingen schijnen ons toe zoo zaakkundig en juist, dat wij ons ontslagen kunnen rekenen van alle verdere uitwijdingen over dit punt. Ook hier blijkt intusschen, hoe veel omzigtigheid de beoordeeling van den ministeriëlen arbeid vereischt.

Art. 88. Omtrent de doodvonnissen verwijzen wij tot de aanmerkingen hiervoren bij art. 27 ingelascht.

Art. 101. Het is zeker een drukfout dat hier het VIIde hoofdstuk aanvangt. Lees het VIde.

Wij hebben meermalen de klagt hooren uiten, dat het den Nederlander moeijelijk wordt gemaakt, om zich naar Nederlandsch Indië te verplaatsen, terwijl vreemden daar heen kunnen gaan, zonder verlof of toelating van het ministerie van koloniën. Men moet, zeggen sommigen, zorgen dat Indië geen toevlugtsoord worde van allerlei soort van *gelukzoekers*, die niet in staat zijn om er in hun onderhoud te voorzien. Maar is het dan de bedoeling dat Java een *Frederiks-oord* worde? Die gevolgtrekking behoeft zich niet te verbinden aan de opmerking, dat voor *Nederlanders*, die uit het moederland naar Indië verlangen te vertrekken, *bezwarende verpligtingen bestaan;* dat dit voor hen *belemmerend* is; en dat zulks Nederlandsch Indië *minder toegankelijk doet zijn voor hen dan voor vreemden.* Het komt voor, dat deze opmerking juist is en wij vereenigen ons met het daarin opgesloten denkbeeld om de bedoelde bezwaren op te heffen. Er moest althans niets anders worden gevorderd, dan eene pas, afgegeven op de gunstige getuigenis van de gemeentebesturen. Het gevolg daarvan kan wel eens zijn, dat er lieden zullen vertrekken, van wie men niet vooraf weet, hoe zij in Indië aan den kost zullen komen, doch er gingen steeds en er gaan nu ook menschen naar Indië op goed geluk. t' Is trouwens geene schande, dat men in Indië een bestaan gaat zoeken, wanneer men het in 't vaderland niet vinden

kan. Het tegendeel is waar; wij moeten er dankbaar voor zijn, dat ons die gelegenheid gegeven is; wij moeten niet met verachting nederzien op hen, die zich in het geval bevinden. Met onze meening strookt dan ook de, in de Memorie van toelichting afgelegde, verklaring, dat er een onderzoek aanhangig is over de vraag, of de borgtogten voortaan kunnen worden ontbeerd, die tot dus ver van de naar Indië vertrekkende Nederlanders worden gevorderd.

Er is voorts in een der voor ons liggende brochures gezegd, dat de akten tot *vast* verblijf in Indië, welke door den Gouverneur-Generaal worden uitgereikt, *bijzondere voorregten* verzekeren en dat deswege alzoo eene wettelijke regeling noodig is. Die *bijzondere voorregten* hebben waarschijnlijk betrekking tot het reizen binnen 's lands, tot het wonen in Indië waar men wil, tot het bezit van schepen, huizen, en landerijen, tot het contracteren met de bevolking, en soortgelijke. Zijn zulke voorregten aan de bedoelde acten verbonden, dan komt het voor, dat zij in de termen vallen van *wettelijke* bevestiging, opdat die voorregten niet aan gedurige veranderingen in Indië bloot staan, zoo als het geval wezen zou volgens het ontwerp van den Minister. De tijd toch is gekomen, dat de Nederlander in Indië *zekerheid* hebben moet; het is reeds een *groot* offer, aan de noodzakelijkheid van een exceptioneel krachtig bestuur gebragt, wanneer daaraan *het regt van uitzetting* gelaten wordt. De Minister van Koloniën zeide zelf, in de Memorie van toelichting van het eerste ontwerp, (art. 18). „*Bij het ontwerpen van een nieuw regeringsreglement is het wenschelijk, zoo veel mogelijk te voorzien in alle eventualiteiten welke den geregelden loop der zaken zouden kunnen storen.*" Men moet ook niet voorbijzien, dat, zoodra er eene wettelijke voorziening plaats heeft omtrent het verblijf en de voorregten of beperkingen betreffende Europeanen, die voorziening niet achterwege blijven kan met betrekking tot de *vreemde Oosterlingen*, zoo als de *Chinezen* en *Arabieren*, die thans in zoo vele opzigten voorregten hebben, welke niet het uitvloeisel zijn van acten van vast verblijf. Reeds heeft ten hunnen aanzien eene verklaring plaats gehad, bij gelegenheid der vaststelling van de nieuw ingevoerde Indische wetboeken, en ofschoon deze niet van de wetgevende magt in het moederland afkomstig zijn, valt nogtans op te merken, dat de *Chinezen* en *Arabieren*, bij art. 105 van het ontwerp reglement, gelijk gesteld zijn aan de *inlanders*, en dat evenwel het tweede lid van art. 71 van dat ontwerp, blijkens de vorige Memorie van toelichting, ten oogmerk heeft om de *Chinezen* met betrekking tot handelszaken aan het *Europesche* handelsregt te onderwerpen. Er bestaat alzoo reeds bemoeijenis van de wetgevende magt ten hunnen opzigte, en wij zien niet in, waarom de stelling van dat gedeelte der Indische maatschappij niet naar behooren bij het regeringsreglement zou worden afgebakend. Uit een, door een voormalig raad van Indië, in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië van het jaar 1851 geplaatst, stuk over de Chinezen, blijkt, dat daartoe gewigtige drangredenen bestaan en dat deswege, zonder vrucht, voorstellen uit Indië gedaan zijn.

De Memorie van Toelichting op het ontwerp van het regeringreglement, bevat, aangaande dit artikel 101, een reeks van argumenten *tegen het ruim toelaten van Nederlanders in Indië.* Elk zal gevoelen, dat de regering een dusdanig eenzijdig stelsel niet behoort aan te kleven, en dat het evenmin bijval vinden zal, als de bewering dat Nederlandsch Indië is een *wingewest*, en bestuurd moet worden als eene *slavenkolonie*, zoo als een voormalig Minister van Koloniën zich in 1844 uitdrukte jegens de vertegenwoordigers van het *Nederlandsche volk.*

Wij beamen volkomen hetgeen in het voorloopig verslag der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, van 12 Maart 1853, gezegd is: „Allermeest moest hier gelden, dat alleen in eenen ongehinderden toevloed van Nederlanders naar onze Oost-Indische bezittingen het middel gelegen is, om daar onze belangen, onzen invloed vaste wortelen te doen schieten. Alleen daardoor konden die eilanden, of ten minste bij voorraad het eiland Java, in den vollen zin des woords Nederlandsche koloniën worden. Wat er dan ook naderhand mogt gebeuren, Nederland zal, boven alle andere staten, voordeel blijven trekken van den handel met Java en de andere eilanden, omdat de bevolking aldaar voor een groot gedeelte uit Nederlanders zal bestaan."

Art. 106. In het ontworpen reglement is gepoogd, om eene wettelijke verklaring te doen ontstaan omtrent de toepassing in Nederlandsch Indië van het, in art. 8 der Grondwet uitgedrukte, liberale beginsel betreffende de drukpers vrijheid. Het is, zoo wel uit het eerste ontwerp van den Minister, als uit het nu voorgedragen art. 106, blijkbaar, dat hij wankelt tusschen het liberale en het praeventive, zoodanig dat het liberale denkbeeld, op eene voorbeeldeloos zonderlinge wijze, verdrongen wordt en er in Indië een staat van zaken ontstaan zou, veel autokratischer dan er ooit bestaan heeft. De vrijheid van drukpers, bij art. 8 der Grondwet in beginsel aangenomen, behoort ook voor de Europeanen in de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen te worden geëerbiedigd, op eene wijze, die nogtans toelaat, dat er 't regerings-gezag gehandhaafd blijft, en dat de houdbaarheid van het op Java in het bijzonder ingevoerde stelsel van kultuur niet onmogelijk gemaakt worde, zoo lang als dat stelsel overigens in stand blijven kan. Met anderen wenschen wij, dat de wetgevende magt eene stellige beslissing uitspreke en dat dan eene *wijze toepassing* geregeld worde *door bijzondere verordeningen.* Daarbij drukken wij den wensch uit, dat de regering terugkome van het denkbeeld, om den invoer van drukwerken in Indië aan banden te leggen.

Art. 107. De regering hecht te veel aan pogingen der Europeanen op Java, want alleen van Java kan hier kwestie zijn, om door het middel van vereenigingen en vergaderingen de orde te verstoren of het staatsbelang aan te tasten. Er bestaat in de geschiedenis van Nederlandsch Indië slechts één voorbeeld van eene vergadering van staatkundigen aard; die

vergadering had plaats in Mei 1848, en was door den Gouverneur-Generaal zelf ingewilligd. In die bijeenkomst werd alleen besloten tot eene eerbiedige petitie aan het wettig gezag. Is die vergadering toen en later beschouwd geworden als van bedenkelijke staatkundige beteekenis, het is veroorzaakt door de houding van het hoofd des Indischen bestuurs; niet door die der vergadering. In allen geval behoort deze gebeurtenis niet te leiden tot eene wetsbepaling in anderen zin dan art. 10 der Grondwet. Er moet *niet* worden uitgesproken een *verbod*, maar in het hoofdstuk van het regeringsreglement, waar gehandeld wordt *over de ingezetenen*, moet in beginsel worden beslist, dat de ingezetenen *regt* hebben tot vereeniging en vergadering, *behoudens eene beperking van de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde.* Hoe minder afgeweken wordt van de algemeene strekking der Grondwet, des te beter.

Art. 108. Het regt van petitie, 't welk hier, in overeenstemming met onze beschouwing nopens art. 107, erkend wordt, behoort onzes inziens beperkt te worden tot Europeanen, voor zoo veel aangaat het indienen van petitiën aan de bevoegde magt *in Nederland.* Aan Javanen, Maleijers, Chinezen, Mooren, Arabieren, Alfoeren en lijfeigenen, behoort slechts te zijn toegestaan, om zich te wenden tot de bevoegde magt *in Indië.*

Art. 109. Schutterijen in Indië behooren niet te kunnen worden gemobiliseerd. Volgens de Memorie van Toelichting kan zulks thans wel geschieden, doch dit behoort te worden opgeheven. Het oogmerk in 1825 van de oprigting van schutterijen op Java, was geen ander dan om, bij het uitbreken van den opstand van DIPO NEGORO, de plaatselijke dienst der geregelde troepen te vervangen of te verligten, voor zoo ver de garnizoenen geheel opgebroken of tijdelijk verzwakt moesten worden, door de vereeniging van troepenmagt op het terrein van den opstand. Sedert het onderdrukken van dien opstand, 1829, hebben de schutterijen geen dienst gedaan, en zijn de Europesche ingezetenen, op Java en elders in Indië, gedurende vijf en twintig jaren nutteloos geplaagd geworden door wapenoefeningen en parades. Wil de regering de schutterijen in stand houden, men ga niet verder dan het oogmerk in 1825, en men besluite eindelijk, om de schutterijen *rustende* te verklaren, zoolang de omstandigheden dit toelaten. De ondervinding in 1825 heeft geleerd, dat de schutterijen zich op Java spoedig zamenstellen, dat daartoe geene vijf en twintig jarige voorbereiding noodig is.

Art. 110. Dit is geen wetstijl. De hier aangehaalde en voor Indië toepasselijk verklaarde bepaling der Grondwet kan trouwens, *zoo als zij luidt*, niet voor Indië toepasselijk zijn. In het tweede lid van art. 65 der Grondwet staat: „In geen geval mogen de onderdanen des Konings vreemde ordeteekenen, titels, rang of waardigheid aannemen, zonder zijn bijzonder verlof." De wet bedoelt hier door *onderdanen*, in allen geval Europeanen.

Dit moet ook voor Indië blijken; daar bevinden zich ook Javanen, Maleijers, Chinezen, Arabieren, Mooren, Alfoeren en lijfeigenen, die onderdanen des Konings zijn.

Art. 114—119. Met reden verlangt men, dat het regeringsreglement zich meer voldoende over het onderwerp der godsdienst verklare. De zucht heeft zich ontwikkeld tot verspreiding van de christelijke leer onder de Indische bevolking; de regering werkt daartoe mede, ofschoon zij meent en verzekert onzijdig te blijven; de Minister van Koloniën wijst, in zijne tot het eerste ontwerp behoorende Memorie van toelichting, op *onberekenbare gevolgen*, wanneer de regering in deze het heft niet in handen houdt.

Het is, zegt men, sedert 't herstel van het Nederlandsch gezag in Indië, eene grove fout van ons bestuur geweest, in sommige zaken *stelselloos te zijn*. Wij gelooven, dat die woorden waarheid bevatten en wij juichen elke poging toe, om, in hoogst gewigtige aangelegenheden, *vaste beginselen* te doen aannemen. Er is wel beweerd, dat de regering gedurende de laatste jaren wel degelijk een vast beginsel heeft aangekleefd, met betrekking tot de verkondiging van de christelijke leer aan de inlandsche bevolking van Nederlandsch Indië; dat de verspreiding van die leer *niet* is toegestaan daar waar de groote massa der bevolking uit Mahomedanen bestaat; maar een ieder weet intusschen, dat de bijbel, in het Javaansch vertaald, onder de bevolking van Java verspreid wordt, en dat er op sommige plaatsen christelijke gemeenten ontstaan door de werkzaamheid van predikanten en zendelingen. Een ieder weet, dat de regering zulks gedoogt; dat zij zich een standpunt van zoogenaamde onzijdigheid gekozen heeft. Maar juist die onzijdigheid is het bewijs van *stelselloosheid*. Het is dan ook niet waar, dat de regering het verspreiden van de christelijke leer onder de Mahomedanen *belet*, en dat dit het beginsel der regering is, zoo als sommigen dit voor uit zetten. Het beginsel der regering is een *laissez faire*. Velen keuren het af, dat men de Javanen wil bekeeren. Wij beamen het gezegde door eenen gelijkdenkenden geuit: „Zoo het pligt is voor den Christen, om zijne godsdienst bekend te doen worden in de landen die aan zijne heerschappij onderworpen zijn, *er bestaat echter drangreden voor den wetgever, om de middelen, welke tot dat oogmerk worden aangewend, onschadelijk te doen zijn voor de rust in die landen.*"

Wanneer men het nu daarvoor houdt, dat het bekend doen worden van de christelijke godsdienst onder de Javanen, als het onvermijdelijk gevolg der daartoe gebezigd wordende middelen, schadelijk is voor de rust, 't geen echter tot dusver niet is gebleken, dan moet het aanwenden van die middelen kordaat worden tegengegaan.

Denkt men er anders over, dan geve men een met dat begrip overeenstemmend voorschrift. Wij waarschuwen tegen stelselloosheid in deze.

De taak van de *wetgevende magt* is hier zwaar; ze is moeijelijk; *maar zij moet beslissen*. Wij gelooven, dat de stand van zaken zulks dringend vordert. Na een tijdverloop van *zes en dertig* jaren behoort over een zoo

gewigtig onderwerp geene onzekerheid te blijven bestaan; de regering in Indië moet weten welke gedragslijn zij hier te volgen heeft. Onzes inziens verdraagt zich het evangeliseren der Javanen niet met de door Mr. G. J. SIEBURGH in 1848 beschrevene verpligtingen, welke op ons rusten, onder anderen om geen inbreuk te maken op hunne godsdienstige huishouding, noch met het ingevoerde stelsel van *gedwongen* kultuur en anderen arbeid; veeleer verdragen zich daarmede alle middelen van onderdrukking. Moet het eigenbelang der regering op den voorgrond blijven, dan behooren alle andere belangen daarvoor te zwichten; dan moet alles daaraan dienstbaar gemaakt worden, dan moet alles worden onderdrukt, wat het ongestoord uitoefenen van het dwangstelsel kan in den weg staan. Anders toch is een dusdanig stelsel op den duur niet houdbaar. De onmogelijkheid echter van eene zoover gedrevene onderdrukking, bewijst onzes inziens, dat de regering wel zal doen, wanneer zij voorzigtiglijk en stapvoets voortgaat op den reeds betreden weg van gematigden vooruitgang. Geschiedt dit, dan is er misschien aan te denken, dat de pligt van den christen, om zijne godsdienst onder de Javanen bekend te doen worden, vruchten dragen zal ten goede. Dan kome de regering er echter openlijk voor uit, en leide de zaak, en betrachte omzigtigheid.

Artt. 120—123. Omtrent het *onderwijs* is het volgende aangemerkt: 1°. Het Gouvernement verwaarloosde het onderwijs in Indië, sedert 1836, zeer opvallend. 2°. Het trok het zich later aan, door den weldadigen invloed der drukpers daartoe gedrongen. 3°. De bestaande inrigtingen van opvoeding en onderwijs beantwoorden nog niet aan de behoefte. 4°. Niet alleen omtrent het lager onderwijs, ook omtrent het middelbaar onderwijs, behoort een voorschrift gegeven te worden.

Er zijn er die beweren, dat op de regering slechts de verpligting rust, om te zorgen voor het onderwijs van onvermogenden, en dat het lager onderwijs in Indië zelfs tot de vermogenden is uitgestrekt; en voorts dat niet moet worden toegegeven aan de vordering, dat van Gouvernementswege inrigtingen voor middelbaar onderwijs worden daargesteld.

Hiervoren, is, sub § 3, bepaaldelijk gesproken van de *bestaande* inrigtingen van opvoeding en onderwijs. Dezen acht men niet beantwoordende aan de behoefte. Men schijnt meer op het oog te hebben hetgeen er is, dan de uitbreiding die er aan zou kunnen gegeven worden. In het openbaar gemaakte „*Verslag van den staat van 't schoolwezen in Indië over* 1846—1849," treffen wij zinsneden aan, waaruit blijkt, dat eene herziening noodig is van de in Indië bestaande verordeningen op het onderwijs, en zulks niet alleen met betrekking tot de Gouvernements *lagere*-, maar ook ten aanzien der partikuliere scholen voor *middelbaar* onderwijs, die in Indië vrij menigvuldig zijn. Mitsdien behoort niet alleen omtrent het *lager* onderwijs, maar ook omtrent het *middelbaar* onderwijs een voorschrift gegeven te worden. De bedoelde verordeningen omvatten ook het middelbaar onderwijs, en al ware zulks het geval niet, dan zou het alsnog moeten

geschieden, sedert op Java, door de oprigting van het geheel partikuliere instituut „Herwijnen", op het landgoed van den heer VAN DEN BOSCH in het Buitenzorgsche, onder de goedkeuring der Indische regering, een gewigtige stap gedaan is, om de jongelieden in Indië zelfs voor het ontvangen van *hooger onderwijs* te bekwamen zonder ze naar Nederland te zenden.

Wij eindigen onze bedenkingen op het thans bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig ontwerp van regeringsreglement, met den wensch, dat het, zoo als het ligt, beschouwd worde als onvatbaar om tot wet verheven te worden. De tegenwoordige staatkundige gesteldheid van Europa zet aan dien wensch kracht bij. De nu bestaande en voor de toekomst aanbevolene beginselen, in het ontwerp-reglement voorheerschend, mogen, uit een eenzijdig oogpunt bezien, berekend zijn voor eenen tijd van algemeenen vrede, ze zijn het niet voor de oorlogstijden, welke wij te gemoet snellen. De inrigting van het bestuur in Indië, de pligten aan dat bestuur opgelegd, de verhouding tusschen Indië en Nederland, waren daarmede eertijds in veel betere overeenstemming; toen het de lieden, die op den gang der koloniale zaken sedert 1830 een zoo overwegende invloed verkregen, nog niet gelukt was om, gelijk in 1836 gebeurde, reglementaire bevestiging te geven aan de daargestelde omkeering. Wij dringen er nadrukkelijk op aan, dat de vertegenwoordiging der natie zich, van hare zijde, wachte voor „*overijling en dwaling.*"

(*Ingezonden.*)

Ontwerp-instruktie en reglement van orde voor een Raad van Koloniën.

(Vervolg op pag. 218.)

Bij het ontwerpen van deze beide stukken, voornamelijk van de instruktie, zijn de volgende hoofdbeginselen in acht genomen:

1°. De Minister moet door de instelling van den raad van koloniën niet worden belemmerd in eene geregelde en spoedige afdoening van zaken, en vooral niet in zijne verantwoordelijkheid jegens den Koning en de Staten-Generaal. De heer ROCHUSSEN drukte het denkbeeld uit, dat er een middel moet in het leven geroepen worden, om den Minister *te behoeden voor overijling en dwaling.* De raad van state is daartoe niet geëigend, omdat hij à posteriori oordeelt. De Minister moet à priori voorgelicht en geleid worden, en daartoe is een raad van koloniën geschikt, bestemd om te adviseren, niet om, zoo als de raad van state, de reeds door den Minister gedane voorstellen te beoordeelen.

2°. Personen, die de Indiën kennen door het bekleeden van hooge betrekkingen in die gewesten, komen het eerst in aanmerking om als leden zitting in den raad van koloniën te erlangen. Men sluit echter anderen niet uit van het lidmaatschap, al zijn zij er ook nimmer geweest.

Boven al staat op den voorgrond, dat de leden van den raad niet, om eenig persoonlijk winstbejag, betrokken zijn in de Oost- of West Indische belangen; en dat zij volstrekt onafhankelijk zijn. Daarom kiest de raad zelf een voorzitter, en eenmaal geconstitueerd zijnde, neemt hij zelf het initiatief in elk geval van aftreding en aanvulling. De Minister behoort daarop geen anderen invloed uit te oefenen, dan die zijner consideratien aan den Koning, bij het aanbieden der voordragten van den raad.

3°. Het doel der instelling van den raad is, om den Minister, die met het zooveel omvattend koloniaal bestuur belast is, voortelichten en daardoor in de uitoefening van die zwaarwigtige taak te ondersteunen. Hij moet den Raad dus hooren over alle onderwerpen, die niet onder de dagelijksche zaken gerangschikt kunnen worden. Eene omschrijving der onderwerpen, welke daarvoor meer bepaaldelijk in aanmerking komen, zou het denkbeeld niet duidelijker uitdrukken. Die onderwerpen zijn zoo talrijk, dat eene opsomming daarvan geen andere uitkomst zou hebben, dan dat van generalizering. Onder de gewigtige onderwerpen, welke bij het Ministerie van Koloniën in behandeling komen, behooren toch onder anderen:

Regerings beginselen in Oost en West-Indië en op de kust van Guinea.

Staatkundige kwestiën met vreemde mogendheden.

Handhaving der souvereiniteits-regten van Nederland.
Traktaten en verdragen in de koloniën of daarop betrekking hebbende.
Onlusten, opstanden, oorlogen.
Leger-organisatiën.
Scheepsmagt.
Schutterijen.
Vestingbouw en andere middelen van defensie.
Waterstaat en bouwdepartement.
Burgerlijk en militair personeel, bezoldigingen en pensioenen.
Burgerlijke en militaire dekoratiën en andere belooningen.
Het aanstellen en terugroepen van landvoogden en andere hooge staatsdienaren in de koloniën.
Beoordeeling van klagten tegen de landvoogden.
Kwestiën van uitzetting in de koloniën.
Justitie-zaken, in geval van wetgeving, dispensatiën en gratie.
Lijnwaadhandel.
Industriële ondernemingen.
Leverantie van benoodigdheden in de koloniën voor het militair en burgerlijk beheer.
Contracten van allerlei aard.
Verkoop en verantwoording van producten uit Oost en West.
Financiën.
Muntwezen.
Belastingen en pachten.
Begrootingen van ontvangsten en uitgaven.
Rekenpligtigheid in de koloniën en in het moederland.
Houtbosschen.
Mijnontginningen.
Monopoliën van zout, opium en specerijën.
Handel.
Scheepvaart.
Inkomende en uitgaande regten.
Zee- en strandroof.
Slavernij en pandelingschap.
Kolonisatiën en nieuwe possessiën.
Natuurkundige onderzoekingen.
Afstand, verkoop en verhuur van gronden en domeinen.
Heerendiensten en andere lasten en verpligtingen der Indische volken.
Suikerteelt.
Koffij-kultuur.
Indigo-kultuur.
Thee-kultuur.
Tabak-kultuur.
Cochenille-kultuur.
Zijde-kultuur.

Peper-kultuur.
Cacao-kultuur.
Rijst-kultuur.
Godsdienst.
Onderwijs.
Kunsten en wetenschappen.
Stoomvaart.
Spoorwegen.
Japan.
China.
Britsch Indië.
Australië.

4°. De mogelijkheid bestaat, dat een Minister van Koloniën zeer verkeerde denkbeelden omtrent het beheer der koloniën aankleeft, of zich doorgaans niet bekreunt om de voorlichtingen van den Raad van Koloniën, of ook, dat de Raad zich hoogelijk verpligt acht over een algemeen of speciaal onderwerp, eigener beweging, voorstellen te doen. Mitsdien behoort hij het regt te hebben, om den Minister, ongeroepen, vertoogen te doen, en opdat dezen niet zouden kunnen worden ter zijde gelegd en aldus aan de kennis des Konings worden onthouden, behoort het den Raad vrij te staan, daarvan afschrift aan den Koning aan te bieden. Verder dient de Raad niet te kunnen gaan. Aan den Koning blijve dan de beslissing, na gehoord te hebben den Minister en den Raad van State, of ook van den Raad van Ministers.

5°. De jaarwedden van president, leden en secretaris van den Raad van Koloniën zijn volgens het ontwerp matig berekend. Daar komen bij de gewone bureaukosten en schrijfloonen. Het komt voor, dat dit financiële bezwaar kan worden opgewogen, door het laten vervallen der betrekking van vice-president van den *Raad van Indië* en van den omslag, welke in 1836 ontstaan is, door dien *Raad van Indië* een afzonderlijk collegie te doen zijn. Een en ander heeft eene vaste uitgaaf te weeg gebragt van minstens *f* 50,000 's jaars. Voor den *vice-president alléén* is sedert 1836 ruim *een half millioen* gulden betaald.

6°. De instruktie voor den Raad van Koloniën zal door de wet behooren te worden vastgesteld.

1. Instruktie voor den Raad van Koloniën.

1°. De raad is bestemd, om den Minister van Koloniën voor te lichten, en alzoo den staat tot meerderen waarborg te strekken van zijne bezittingen in andere werelddeelen.

2°. De raad zal bestaan uit leden, mitsgaders eenen sekretaris.

3°. De leden worden gekozen uit gepensioneerde Indische burgerlijke hoofdambtenaren en generaals of hoofdofficieren, die zich als kundig, ervaren en zelfstandig hebben onderscheiden; en bovendien uit partikuliere personen, al of niet tot Indië behoord hebbende, die geacht worden van han-

del, scheepvaart, landbouw en andere takken van nijverheid, in verband tot Indië en andere overzeesche bezittingen van den staat, goede kennis te bezitten. De sekretaris wordt bij voorkeur gekozen uit de gepensioneerde Indische ambtenaren.

4°. Het getal leden is bepaald op minstens negen en hoogstens vijftien.

5°. Men moet Nederlander zijn om deel van den raad uit te maken.

6°. De benoeming der leden, mitsgaders van den sekretaris, geschiedt door den Koning, op voordragt van den Minister van Koloniën. Deze eerste voordragt bepaalt zich, ten opzigte van het getal leden, tot het minimum van negen.

7°. De leden leggen in handen van den Koning, of van den daartoe door hem gedelegeerden, den navolgenden eed af:

Ik zweer (beloof) als lid (sekretaris) van den raad van koloniën, mijne pligten in de instruktie voor den raad vastgesteld of nader vast te stellen, met al mijn vermogen getrouw en ijverig te zullen betrachten.

Ik zweer (beloof) direktelijk noch indirektelijk eenig aandeel te hebben of te zullen nemen in scheepsreederijen, assurantie maatschappijen, kultuur- en handelsondernemingen, leveranciën of aanbestedingen, welke tot de overzeesche bezittingen van den staat betrekking hebben, en wanneer mij zulks ten deel mogt vallen door erfschap of aanhuwelijking, daarvan terstond aan den raad te zullen kennis geven, mij onderwerpende aan de op dit stuk bestaande bepalingen.

Ik zweer (beloof) geheimhouding, voor zoo veel mij dat in den raad zal zijn opgelegd.

Ik zweer (beloof), dat ik direktelijk noch indirektelijk, om lid (sekretaris) van den raad van koloniën te worden, aan iemand wie het zij, en onder welk pretext of benaming, eenige gift of gaven heb aangeboden of beloofd noch geven of beloven zal.

8°. De sekretaris legt almede in de eerste vergadering van den raad, in handen van den president, den voorschreven eed af.

9°. De raad, na door den Minister van Koloniën te zijn geïnstalleerd, benoemt uit de leden eenen president voor den tijd van drie jaren. Na verschijning van dien termijn wordt tot eene nieuwe benoeming overgegaan. De aftredende is dadelijk weder verkiesbaar.

10°. Bij het openvallen eener plaats van lid of van het ambt van sekretaris, of indien de raad de toetreding van een lid verlangt, doet de raad eene voordragt ter vervulling aan den Minister van Koloniën, die haar den Koning met zijne consideratiën aanbiedt.

11°. De sekretaris heeft geene stem ter vergadering, maar zijn gevoelen kan door den president worden gevraagd.

12°. De raad is onafhankelijk in het nemen zijner besluiten en het dien ten gevolge uitbrengen van rapporten of het doen van voorstellen.

13°. In verband met het oogmerk der instelling van den raad, aangewezen bij art. 1, is de Minister van Koloniën gehouden dien raad te hooren over alle onderwerpen, niet behoorende tot de dagelijksche min belangrijke zaken.

14°. De raad is verpligt, binnen den kortst mogelijken tijd, te adviseren op alle onderwerpen, waaromtrent de Minister van Koloniën het gevoelen van den raad heeft gevraagd.

15°. De Minister, het rapport of de voorstellen van den raad ontvangen hebbende, blijft vrij in zijne handelingen; alleenlijk is hij gehouden, bij zijne brieven en voordragten aan den Koning, hooge collegiën, staatsligchamen en autoriteiten, die rapporten en voorstellen over te leggen, wanneer hij zich met het gevoelen van den raad niet vereenigt.

De Minister is niet verantwoord door zich te beroepen op den raad.

16°. Wanneer de raad overwegende reden heeft, om eigener beweging vertoogen te doen aan den Minister van Koloniën, zal het hem vrijstaan daarvan den Koning afschrift aan te bieden.

17°. Indien de raad zich van den president, eenig lid, dan wel van den sekretaris wil ontdoen, daartoe in het belang zijner instelling gegronde reden hebbende, zal hij daarvan aan den betrokken persoon kennis geven, en wanneer deze dien ten gevolge niet zelf zijn ontslag aanbiedt, daarvoor een gemotiveerd voorstel rigten aan den Minister van Koloniën, die het ontslag bij den Koning zal aanvragen.

Om tot zoodanige verwijdering over te gaan, worden minstens twee derden van de ter vergadering aanwezig zijnde leden vereischt. Al de leden worden, om daarover te beraadslagen, expresselijk opgeroepen.

De Raad is verpligt den belanghebbende in zijne middelen van verdediging te hooren, alvorens tot besluit te komen.

Indien het den president betreft, wordt de vergadering belegd door het eerst benoemd lid.

18°. Het getal leden, dat de vergadering wettigt, wordt, met inbegrip van den voorzitter, en ongerekend den sekretaris, als minimum op de grootste helft van het aantal leden bepaald, waaruit de raad tijdelijk is zaamgesteld.

19°. De raad, toelichting van eenig persoon verlangende, is bevoegd daartoe regtstreeks poging aan te wenden.

20. Het lid, dat niet met de meerderheid heeft medegestemd, is verpligt daarvan aanteekening te doen houden in de notulen der vergadering, met vermelding der redenen waarom hij zich niet met het beslotene heeft vereenigd.

21. De raad maakt voor zich een reglement van orde, volgens hetwelk de zaken behandeld worden. Hij onderwerpt het aan de goedkeuring van den Minister van Koloniën.

22. Het is niet geoorloofd, dat president, leden en sekretaris eenig ander ambt in den staat bekleeden, het lidmaatschap der Staten-Generaal uitgezonderd.

23. Het is president, leden en sekretaris niet geoorloofd, dat zij direkt of indirekt aandeel hebben in scheepsreederijën, assurantie-maatschappijen, kultuur- en handelsondernemingen, leveranciën of aanbestedingen, welke tot de overzeesche bezittingen van den staat betrekking hebben. Zij zul-

len zich dienaangaande bij de aanvaarding van hunne betrekking bij eede moeten verbinden.

Wanneer hun, in vervolg van tijd, door erfschap of aanhuwelijking als anderzins, eenig aandeel mogt te beurt vallen, in strijd met deze bepalingen, geven zij daarvan terstond kennis aan den Raad, onder verklaring van zich binnen eenen, naar omstandigheden door den Raad te bepalen tijd, daarvan te zullen ontdoen, of hun ontslag te zullen vragen.

24. Onder benaming van *toelage* genieten

de president . . *f* 3000.00
de sekretaris . - 2500.00 } 's jaars.

met behoud van hunne pensioenen, indien zij die bezitten.

De leden zijn niet bezoldigd, maar genieten dezelfde schadeloosstellingen als de leden der Eerste Kamer van de Staten-Generaal. Zij blijven in het genot van pensioen, zoo dat aan hen is toegelegd.

25. De leden van den Raad, in die hoedanigheid binnen het rijk in kommissie zijnde, zullen voor reisgeld en verteeringskosten genieten de gewone voor de leden der Eerste Kamer der Staten-Generaal bepaalde reiskosten, voor elken dag dien zij, volgens uitdrukkelijken last van den Raad, buiten 's Gravenhage in kommissie zijn geweest.

26°. Wanneer die commissie zich uitstrekt buiten het rijk, wordt het bedrag voor reisgeld en verteeringskosten, bij speciaal besluit des Konings, op voordragt van den raad aan den Minister, geregeld.

27°. Bureau onkosten en schrijfloonen worden uit 's lands kas betaald.

28°. Jaarlijks dient de raad aan den Minister eene begrooting in van uitgaven, voortvloeijende uit het bepaalde bij art. 24, 25 en 27 van dit reglement. Dit zal een post op de staats-begrooting, hoofdstuk koloniën, uitmaken.

2. Reglement van orde voor den Raad van Koloniën.

1°. Zoodra de raad benoemd is, zal het eerst benoemde lid den Minister van Koloniën verzoeken, om den raad te installeren.

2°. Om, volgens art. 9 van de instruktie voor den raad van koloniën over te gaan tot het benoemen van een president, zal de vergadering belegd worden door het eerst benoemde lid, onder wiens voorzittersehap de benoeming zal plaats hebben. Zij geschiedt bij besloten briefjes, die door twee leden van den raad, door het lot aan te wijzen, geopend en overluid gelezen worden: de een opent, de andere leest. De sekretaris teekent de namen van den gekozenen op, en biedt, na afloop, de stemlijst den voorzitter aan; die de meeste stemmen heeft is tot president verkozen. Als de stemming staakt, wordt op nieuw gestemd over de twee, die de meeste stemmen verkregen. De benoemde president aanvaardt terstond het presidium. Van deze benoeming wordt kennis gegeven aan den Minister van Koloniën.

3°. Bij ontstentenis of afwezen van den president, bekleedt het eerstbenoemde lid, dat ter vergadering tegenwoordig is, het voorzitterschap.

4°. Bij ontstentenis of afwezigheid van den sekretaris, vervult het

laatst benoemde lid, dat ter vergadering tegenwoordig is, die betrekking, met behoud van stem.

5°. De beraadslagingen, rapporten en voorstellen zijn al of niet geheim, naar dat zulks uit den aard der zaak door den voorzitter zal worden bepaald.

6°. Als de raad het noodig oordeelt, om zich in eenige zaak bijzonder te laten voorlichten, wordt of worden daartoe een lid of meer leden door den voorzitter in commissie benoemd.

7°. De voorzitter is bevoegd, zoodanige stukken kommissoriaal op een lid of meer leden te maken, als hij, ter bespoediging der zaak en ten beste van de dienst, noodig oordeelt.

8°. De raad heeft toegang tot het archief van het Ministerie van Koloniën. Op reçu van den sekretaris van den raad, is de archivarius van het ministerie gemagtigd, stukken af te geven.

9°. De voorzitter belegt de vergadering; de dagen van gewone vergaderingen worden door den raad vastgesteld en het uur der bijeenkomst bepaald. Buitengewone vergaderingen worden gehouden in spoed vereischende gevallen, op den dag en het uur, door den president te bepalen; in het oproeping-billet daartoe zal of zullen de zaak of zaken, die behandeld zal of zullen worden, beschreven zijn; geen ander dan zoodanig beschreven onderwerp zal in de buitengewone vergadering in deliberatie komen.

10°. De pligten van den voorzitter zijn voornamelijk: het leiden der werkzaamheden, het handhaven van orde bij de beraadslagingen, het terugroepen tot het in behandeling zijnde onderwerp van het lid dat daarvan afwijkt; het juist stellen der vraagpunten waarop bij stemming moet worden beslist; en het aankondigen van den uitslag der stemming.

11°. De voorzitter heeft het praeadvis, doch kan het aan een der leden van de vergadering overdragen, wanneer hij oordeelt, dat het belang der in behandeling genomen zaak daardoor bevorderd kan worden.

12°. De voorzitter ontvangt alle stukken gerigt aan den raad van koloniën.

13°. De voorzitter belegt hierop de vergadering, ter behandeling van het daarin vervatte onderwerp, of hij zendt de stukken in rondlezing aan de leden van den raad.

14°. De voorzitter bepaald den tijd, dien elk lid het in rondlezing gezonden stuk mag onder zich houden.

15°. De vergaderingen worden in den regel gehouden in een der localen van het ministerie van koloniën.

16°. De leden hebben in den raad zitting en stem naar de dagteekening en volgorde hunner benoeming.

17°. Van het verhandelde en beslotene wordt aanteekening gehouden, staande de vergadering, door den sekretaris.

18°. Na het openen der vergadering worden de notulen der voorgaande vergadering gelezen en aan de goedkeuring onderworpen. Dit kan ook staande dezelfde vergadering geschieden in spoed vereischende gevallen.

19°. De notulen bevatten de namen der leden die aanwezig zijn, eene beknopte opgave van ingekomen stukken, korte omschrijving van gedane

mededeelingen, kennisgevingen en voorstellen, aanhaling van door de vergadering genomen besluiten, den uitslag der stemming en eindelijk de motiven der leden, die niet met de meerderheid hebben gestemd.

20°. De notulen worden na resumptie onderteekend door den president en sekretaris, die in de vergadering, waarover de notulen handelen, hebben gefungeerd.

21°. Alle stukken, brieven, rapporten, voorstellen als anderzins, die in originali uitgaan, worden voor en van wege den raad van Koloniën door den voorzitter en sekretaris onderteekend.

22°. De voorzitter heeft de bevoegdheid, ter bespoediging van zaken, de notulen ter goedkeuring in rondlezing te zenden aan de leden, die bij de bedoelde vergadering tegenwoordig zijn geweest. De aanmerkingen, die de leden bij de rondlezing mogten maken, zullen zij in eene nota mededeelen, opdat de voorzitter, als hij het noodig acht, daarover eene nieuwe vergadering kunne beleggen.

23°. Er worden geene protesten in de notulen aangenomen; alleen staat het den leden vrij, schriftelijke nota's over te leggen om bij de notulen te worden bewaard.

24°. Nadat de notulen ter vergadering zijn goedgekeurd, wordt door den raad kennis genomen van ingekomen stukken.

De voorzitter doet mededeeling van zulke zaken, die ter kennis van den raad moeten komen.

De voorzitter vraagt den leden, of zij eenig voorstel te doen hebben en doet de zijne.

De meerderheid beslist, of zulk een voorstel al of niet in behandeling zal worden genomen.

Daarna brengt de voorzitter de aanhangende zaken in behandeling.

25°. De beraadslagingen geopend zijnde, neemt de wisseling van gedachten haar vrijen loop. Er wordt beurtelings gesproken na daartoe het woord van den voorzitter verkregen te hebben.

De voorzitter zorgt, dat de spreker in zijne rede niet gestoord wordt, en moet hem tot het onderwerp terug leiden wanneer hij daarvan afwijkt.

Na geëindigde en door den voorzitter geslotene deliberatiën, wordt tot de openlijke stemming overgegaan.

26°. De volstrekte meerderheid van stemmen beslist, met uitzondering van het bepaalde bij art. 17 van de instruktie voor den raad van koloniën. Elk lid ter vergadering tegenwoordig stemt met de woorden *voor* of *tegen*, zonder eenige bijvoeging.

Als de stemmen staken, heeft de voorzitter eene beslissende stem.

2°7. Elk lid van den raad, dat verhinderd wordt de vergadering bij te wonen, waarin zal worden overgegaan tot de stemming over eene aanhangige zaak, kan zijne consideratiën en gevoelens deswege schriftelijk den raad mededeelen. Zoodanige schrifturen zullen in de vergadering worden voorgelezen, alvorens tot de eindstemming over te gaan; doch het daarbij uitgedrukte denkbeeld van den afwezenden zal, bij het opmaken van een be-

sluit, niet als eene uitgebragte stem gelden, behoudens het regt, ter beoordeeling van den raad, om dat schriftuur al dan niet bij de notulen over te leggen.

28°. Indien het geval zich voordoet, dat bepaald wordt, om in de volgende vergadering te beginnen met de stemming over eene aanhangige zaak, zullen na de eind-diskussiën bepaaldelijk de vragen, waarover in de volgende vergadering gestemd zal worden, worden geformuleerd, en zullen de leden bij die stemming afwezig, doch die tegenwoordig geweest zijn bij de eind-diskussie ter vorige vergadering, het regt hebben, om eene schriftelijke stem uit te brengen en te doen notuleren, die, bij het opmaken van het besluit door den raad, als eene uitgebragte stem geldig zal zijn.

29°. Een iegelijk van den raad is verpligt, de vergaderingen bij te wonen en, ingeval van verhindering, daarvan den president kennis te geven; in de notulen zal van de afwezigheid der leden, en de daarvoor aangevoerde reden, melding gemaakt worden.

30°. Als in den raad over eenig persoon, tot den raad behoorende, wordt gehandeld, zal die persoon daarbij niet tegenwoordig zijn.

31°. Wanneer gestemd wordt over zaken, die alleen moeten leiden tot de bepaalde afdoening van opdragten aan den raad, en dus niet anders te beschouwen zijn dan als *voorloopige* diskussiën, zal van deze stemming geene aanteekening gehouden worden, tenzij zulks door het lid of de leden bepaaldelijk mogt worden verlangd.

32°. De leden, inzage van stukken uit het raads-archief begeerende, die niet bij de in behandeling zijnde zaken worden vereischt, zijn bevoegd om die tegen reçu van den sekretaris te ontvangen, doch gehouden om ze spoedig en ordelijk terug te bezorgen.

33°. In dit reglement zullen zoodanige verandering kunnen worden gemaakt, als de ondervinding zal leeren noodzakelijk te zijn; doch geen voorstel daartoe zal raauwelijks ter konklusie worden gebragt, maar behoort tot een punt van omschrijving voor eene volgende vergadering gemaakt te worden.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Een drukpersproces in Nederlandsch Indië, door H. J. LION. Zalt-Bommel 1854.

Indien wij ons niet vergissen, dan was tot dusverre een drukpersproces in Indië eene onbekendheid. Het was aan het bestuur van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN voorbehouden, om ook deze nieuwigheid in te voeren.

De heer H. J. LION had in 1850 eenige brieven aan de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* geschreven, die in dat dagblad werden geplaatst en algemeene sensatie verwekten. Daarin toch werden onder anderen de rampen, die een gedeelte van Java teisterden, ook speciaal de hongersnood, die in Demak en Grobogan vele duizenden menschen den hongerdood deed sterven, met gloeijende kleuren geschilderd.

Toen deze stukken in Indië bekend werden, meende het publiek ministerie daarin zinsneden en uitdrukkingen aan te treffen, die aanleiding gaven om den, zich nog in Indië bevindenden, schrijver te vervolgen. De heer LION beweert, dat die vervolging eigenlijk van den Gouverneur-Generaal is uitgegaan. „De vervolging" zegt hij „kwam niet, gelijk men heeft willen doen voorkomen, van den officier van justitie te Samarang alleen; lang voor dat die te Samarang regtsingang verzocht, had de heer ROCHUSSEN jegens op audientie verschenen personen over die aanstaande vervolging zich uitgelaten. Men hoopte, dat die vervolging, met een donderslag beginnende, iedereen van verdere bemoeijenissen met de handelingen der regering en beoordeeling daarvan zou afschrikken."

De officier van justitie van Samarang vroeg regtsingang tegen den heer LION, met bevel van gevangenneming. Het eerste werd toegestaan, het tweede geweigerd; maar toen werd door den officier aan alle residenten op Java last gegeven, om een waakzaam oog op den heer LION te houden en hem een pas te weigeren, indien deze mogt worden aangevraagd, vreezende dat hij misschien mogt willen ontsnappen. De teregtzitting had plaats op den 18 Augustus 1851. De zaak verwekte op Java de algemeene belangstelling. De toevloed van personen, die de debatten wenschten bij te wonen, van officieren, ambtenaren en partikulieren, was zoo groot, dat men zelfs tusschen de regters een kolonel en een gepensioneerd resident zag zitten.

De heer LION droeg zelf zijne verdediging voor, in eene uitgebreide pleitrede. De brochure, die voor ons ligt, behelst een kort verhaal van het gansche regtsgeding, met eene menigte bijlagen. De drie eersten be-

staan, volgens blz. 8, uit de drie brieven, waarin de geïncrimineerde zinsneden voorkomen, die tot de vervolging aanleiding gaven. Maar wij hebben ze te vergeefs gezocht, iets dat wij betreuren, omdat ze, evenzeer als het gansche proces, voor de toekomst verdienen bewaard te blijven. De vierde bijlage bevat de, door den heer LION uitgesproken, pleitrede. 't Is een merkwaardig stuk. Zelden is nog de waarheid op Java zoo onverbloemd, en in zulke harde bewoordingen gezegd. Niets wordt er in teruggenomen van 't geen de schrijver in zijne brieven had geschreven, alleen wordt bewezen, dat de inhoud dier stukken niet strafbaar was; en om dit te bewijzen worden op nieuw feiten aan het licht gebragt, als bijdragen tot de tallooze misbruiken en verkeerdheden, die in het bestuur onzer onschatbare Indische bezittingen bestaan. Wij kunnen ons niet weerhouden, enkele zinsneden uit die pleitrede onder de oogen onzer lezers te brengen.

Hoe groot nu de ellende was in deze en andere streken, toen ik den brief schreef, behoef ik hier niet te ontwikkelen; ik heb het in mijnen eersten brief over Oost-Indië gedaan. Heeft het publ. min. of iemand anders eene enkele, daarin aangehaalde, daadzaak ontkend? Immers niet! Heeft niet de geachte man, die hier het publ. min. vertegenwoordigt, als persoonlijk aanschouwer, ook naar krachten bijgedragen, de afgrijselijke ellende te lenigen? Heeft niet de weduwe hare armoede ten offer gebragt? — — Wat heeft het Gouvernement gedaan, dat er, zoo als ik zoo aanstonds zal aantoonen, zedelijk en wettig toe verpligt was? En zoo het niets heeft gedaan, dan toen het te laat, en het door een nieuw opgetreden, uitstekend plaatselijk bestuur als het ware, door reeds genomen maatregelen, er toe gedwongen was? — waarbij nog komt, dat men honderden voorbeelden kan aanhalen, hoe het voordeel van een individu zwaarder woog, dan het belang van Gouvernement en bevolking! — welke gissingen moet men dan maken omtrent de oorzaken, dat een maatregel niet werd genomen, dien iedereen als nuttig en noodzakelijk beschouwde? Ook hier zal ik mij onthouden, van oude wonden open te rijten — indien de vervolging mij provoceert, ik zal, met het oog op onzen staatkundigen toestand, mij daartoe niet preteren; ik zal alleen wijzen op het geschrift van den oud-Minister van Koloniën J. C. BAUD, tegen den heer KRUSEMAN, waaruit ten duidelijkste blijkt, dat aan dien heer een suiker-kontrakt werd gegeven, om oude schulden te betalen. Die heer ontving echter een enorm, renteloos voorschot, niet, om eene nieuwe exploitatie te doen of verbeteringen in te voeren, maar om eene oude, reeds even goed als thans werkende, fabrijk, die van Waroe, residentie Soerabaja, te koopen; daarenboven werd aan hem een hoogere prijs, dan aan andere kontrakten, toegelegd voor suiker van dezelfde soort; zoodoende betaalt het Gouvernement zich met zijn eigen geld, en is een individu, ten koste van 's lands kas, in staat gesteld, in Nederland op een grooten voet te kunnen leven.

Moet ik aanhalen de wijze, hoe, eenige jaren geleden, de heer R. van Batavia, de aanneming verkreeg van de levering van rijst en olie voor Banka, en in eens van een arm een rijk man werd? Moet ik aanhalen, hoe in 1849 een kontrakt tot afvoer van koffij in de residentiën Banjoemas en Bagelen, in afwijking van de bepalingen en tot groot nadeel van 's lands kas, niet publiek wederom uitbesteed, maar aan den aannemer R. onder de hand is verlengd, opdat een heer V. D. V., die in Nederland geheel buiten toedoen van het Gouvernement zijn fortuin had verloren, door aanneming als compagnon kon geholpen worden? En indien die voorbeelden overal en dagelijks gevonden worden, welke gissingen moet men maken, wanneer het Gouvernement nalaat, maatregelen van nut en noodzakelijkheid te nemen?

Bij het vonnis van den raad van justitie te Samarang, dat men onder Bijlage 6 aantreft, werd de heer LION „van alle regtsvervolging ontslagen." Maar daags na het uitspreken van dit vonnis, werd op nieuw de last gegeven

aan alle residenten op Java, om hem eene pas tot vertrek te weigeren. Men hield hem dus ook *na* de vrijspraak met geweld vast. Te regt zegt hij: „Men heeft zoo veel geschreven over het willekeurige en ondoelmatige van *gedwongen uitzetting*, ik heb ondervonden, dat *gedwongen inzetting* even onaangename gevolgen heeft."

De Prokureur-Generaal bij het Hoog-geregtshof deed, bij een requisitoir, een eisch tot vernietiging van het vonnis en vijf jaren bannissement uit Nederlandsch Indië. Het Hoog-geregtshof vernietigde toen het vonnis van den raad van justititie te Samarang, omdat hij zich had onthouden, over drie der geïncrimineerde punten te oordeelen en verwees de zaak weder naar den eersten regter. Eene tweede, even volledige, vrijspraak volgde den 2den December. Nu nam de heer LION passage met het schip *Sara Lydia* naar Europa, maar weder werd hem eene pas geweigerd en schriftelijk als reden opgegeven „het belang der justitie." Hij protesteerde, en zond het protest aan den Gouverneur-Generaal, met een rekwest, waarin hij verzocht, als nog ten spoedigste een pas te mogen ontvangen. Maar de Gouverneur-Generaal wees dit verzoek van de hand — de heer LION moest blijven! Den 8sten Januarij 1852 diende de Prokureur-Generaal een nieuw requisitoir bij het Hoog-geregtshof, waarbij hij nu niet meer vijf jaren *bannissement* maar vijf jaren *gevangenzetting* vroeg. Maar het vonnis van het Hoog-geregtshof, dat vijf dagen later volgde, maakte een einde aan alle verdere vervolging, door „den beklaagden vrij te spreken van de tegen hem ingebragte beschuldiging."

De bijlagen bevatten al deze stukken, die hoogst merkwaardig zijn, en die wij hopen, dat zoo wel in Nederland als in Indië in veler handen zullen vallen. Men zal uit deze brochure zien, hoe bevreesd het Gouvernement is, dat de waarheid worde gezegd en bekend gemaakt, maar tevens, hoe onafhankelijk de regters in Indië regt spreken, in weerwil van hunne afhankelijke positie. Men zal er uit zien, hoe men in Indië personen vervolgt, die den moed hebben hunne overtuiging uit te spreken, en hoe noodzakelijk het is, dat aan Nederlandsche ingezetenen aldaar meer vrijheid en meer waarborgen voor die vrijheid gegeven worden.

Het Gouvernement heeft zijn doel wel gemist, om bij regterlijk vonnis een man te treffen, die zich de ongenade van hooggeplaatste personen had op den hals gehaald. Het heeft op den weg des regts een nederlaag geleden; maar het kan zich troosten met de gedachte, dat door al deze vervolgingen de vervolgde gerüineerd is.

Kan dit langer zoo? Als gij nadenkt over 't antwoord op deze vraag vergeet dan niet het: „Hodie mihi cras tibi!"

Varia.

Het „beruchte" besluit van 13 Januarij 1854 heeft, ook naar mijn gevoelen, de verborgen strekking om, bij gemis van drukpersvrijheid in Nederlandsch Indië, en bij het bestaan van de befaamde suppletoire punten van instruktie voor den Gouverneur-Generaal, het breken en vernietigen te bevorderen van alle middelen tot openbaarmaking van hetgeen er omgaat in onze overzeesche bezittingen. 't Is ook zoo lastig voor rentmeesters, als de eigenaars zich met hunne zaken bemoeijen. En de Nederlandsche natie is nog niet mondig; zij kan nog niet oordeelen over koloniale aangelegenheden; 't is immers eerst sedert gisteren dat zij koloniën bezit! Wat weet de Tweede Kamer van Indië. De kracht van het woord „*adat*," dat tooverwoord onzer Indische staatslieden, weet zij niet te waarderen. Behalve de specialiteiten, de heeren BAUD en STOLTE, tasten onze representanten immers in het duister!

Het verdient opmerking, dat, terwijl vele dagbladen dit besluit hebben veroordeeld, als onbetamelijk, ongrondwettig en voor 's lands belang dat openbaarheid vordert nadeelig, er niet een gevonden is, dat de verdediging van dat staatsstuk heeft beproefd. Zoo sterk is de algemeene afkeuring.

Om welke reden is juist nu zoodanig besluit in de wereld gekomen? De drukpers heeft toch, sedert zoo vele jaren, openbaarheid aan stukken uit het gouvernements-archief van Indië gegeven. Zoo herinneren wij ons twee vlugschriften, die in 1835 over de financiëele resultaten en over het kultuurstelsel zijn verschenen, zonder dat daartegen, op last van het opperbestuur, iets anders is gedaan, dan het verspreiden bij aanschrijving van den algemeenen sekretaris gedagteekend „Batavia 11 November 1835" van zeker tegenschrift van den heer N. VAN ELTEN (een prête-nom van den Minister J. V. D. BOSCH). Bovendien heeft, bij 't verschijnen dier brochures, de Gouverneur-Generaal ad interim J. C. BAUD onderzoek gedaan naar den schrijver, en eenen eed van zuivering van de raden van Indië en andere hooge ambtenaren gevorderd, waaraan echter de heer mr. P. MERKUS, destijds raad van Indië, zich niet heeft willen onderwerpen. Hij werd daarom gehouden voor den schrijver, doch zonder dat hij deswege eenig kwaad gevolg heeft ondervonden, dan eene tijdelijke ongenade, wel uit te houden met verlof in Nederland en een goed verloftraktement. Zelfs is hij al spoedig in activiteit hersteld en tot Gouverneur-Generaal verheven; iets, dat weinig strookte met de termen van de bedoelde aanschrijving des algemeenen sekretaris . . . . . „dat, bij de zamenstel-
„ling der wederlegde vlugschriften, een ruim gebruik is gemaakt van offi-

„ cieele stukken, hetwelk niet anders heeft kunnen geschieden, dan door „ wederregtelijke handelingen van den kant van sommige ambtenaren, die „ tot dezelve toegang hadden; met bijvoeging, dat het des Konings verlan- „ gen is, dat door het bestuur alhier (in Indië) naauwkeurig worde gelet „ op soortgelijke aanmatigingen, ten einde degenen te straffen, die zich „ aan zoo een laakbaar misbruik van vertrouwen schuldig maken."

Men zal toestemmen, dat zulke voorbeelden leiden tot geringschatting van al dat dreigen, en zelfs tot navolging wekken; zoodat men zich niet moet verwonderen, dat later aanhoudend stukken openbaar zijn gemaakt, die men liever had gezien dat geheim waren gebleven.

In 1844 is eene publikatie verschenen, in het Staatsblad van Nederlandsch Indië te vinden, tegen het openbaar maken van Gouvernementsstukken. Maar er was in Indië niemand, die dat niet in verband bragt met het ontslag van den heer KRUSEMAN, dien men daarmede wilde ontwapenen, terwijl men hem te gelijk, ware het mogelijk, door aanbieding van een suiker-kontrakt, in Indië wilde doen blijven, hetgeen hij echter destijds afgewezen, doch later in Nederland aangenomen heeft. Daaruit is de aantijging ontstaan, voor welker gegrondheid ik mij niet aansprakelijk zoude willen stellen, dat hij zijne papieren tegen dat kontrakt heeft geruild. Tot bewijs, dat men dit werkelijk verhaalde, kan strekken zekere apologie, die kort daarna in Indië algemeen werd bekend gemaakt, en van den navolgenden inhoud was:

„ De ondergeteekende verklaart, ten verzoeke van den heer K., dat hij in zijne partikuliere brieven naar Indië *niet* heeft geschreven de beleedigende woorden:

„ *Onze vriend* K. *heeft zijne papieren verkocht voor een pensioen en een suiker-kontrakt.*"

„ Mogt zijn geheugen hem deswege ontrouw zijn, en hij inderdaad iets in die bewoordingen of in dien zin geschreven hebben, dan verklaart de ondergeteekende volgaarne, dat hij sedert, door bekomen inlichtingen, overtuigd is geworden, dat tot dusdanige mededeeling hoegenaamd geen reden bestond."

's GRAVENHAGE, 2 Julij 1846. (*Get.*) .....

Als men het werk van den heer, C. TEMMINCK *Coup d'oeil* etc., met aandacht beschouwt, dan volgt het oordeel, dat het een eerzuil is van waarheidsliefde en onpartijdigheid voor den schrijver, maar een monument van schande voor de beheerders van Nederlandsch Indië, terwijl het mededeelingen bevat, welke, na het besluit van 13 Januarij l. l., niet meer gegeven mogen worden. En dat werk is geput uit het archief van het ministerie van koloniën! en dat werk is opgedragen aan den heer J. C. BAUD! en dat werk is in de Fransche taal geschreven! Waarom? Onze vertegenwoordigers mogten dat werk wel altijd op hunne tafel hebben liggen. Het bevat veel leerrijks voor degenen, die geroepen worden, om over Indische aangelegenheden te oordeelen.

Er is meer.

Naar het ons voorkomt wordt in het algemeen belang geheimhouding gevorderd van het stelsel van defensie van Java, en nogtans heeft de

Militaire Spektator daarvan een belangrijk deel openbaar gemaakt, zonder dat het ministerie van koloniën het noodig heeft geacht daartegen op te komen.

Na de openbaarmaking door den heer GROVESTINS van stukken, afkomstig van den oud-Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN, heeft het ministerie gezien (gesteld dat het dit vroeger niet wist), dat ook de landvoogden naar Nederland terug komen, voorzien van dokumenten uit het Gouvernements-archief. Gelooft het ministerie, dat, na den Baron VAN DER CAPELLEN, een enkel landvoogd, effectif, ad interim of waarnemend, gerepatrieerd zij met ledige handen? Heeft de heer ROCHUSSEN zijne brochure, waarvan het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië ons nog altoos eene beoordeeling verschuldigd is *), niet uit officiële bescheiden geput? en zouden dit de eenigen zijn, die deze gewezen landvoogd bezit? Heeft niet de heer ELOUT, thans lid der Tweede Kamer, een werk uitgegeven, getiteld: *Bijdrage tot de kennis van het koloniaal beheer, getrokken uit de nagelaten papieren van wijlen den Minister van staat* ELOUT, 's Hage 1851, waarin onderscheiden belangrijke officiële dokumenten worden aan 't licht gebragt? Heeft niet de heer J. C. BAUD zelf, èn in zijn verdedigingsgeschrift tegen den heer KRUSEMAN, èn in de Tweede Kamer der Staten Generaal, van officiële bescheiden gebruik gemaakt, om zijne beweringen te staven? Denkt het Ministerie, dat de heer DUYMAER TWIST, afgeschrikt door het besluit van 13 Januarij, geene bescheiden zal mede nemen, om hier te staan weerloos als een lam. Men kan dat ook niet vorderen; of de Gouverneurs-Generaal moeten, bij het nederleggen van hun ambt, tegelijk ontheven worden van alle verdere verantwoording in het vaderland!

Er is nog meer. Wij hebben onlangs ergens gelezen, dat de Generaal DE KOCK, Luitenant-Gouverneur-Generaal Kommandant van het leger in Indië, van Java naar Europa is terug gekeerd, medenemende *het geheele archief van den Javaschen oorlog* 1825—1830 *in originali*. Dat archief is gekomen in handen der redaktie van de Militaire Spektator, niet tegenstaande het in Indië verboden is, iets aan den Militairen Spektator te leveren, dan door tusschenkomst van het Indische Gouvernement en het Ministerie van Koloniën, — en zulks uit voorzigtigheid!

En des al niet te min heeft het Ministerie van Koloniën toen geen reden gevonden, om een besluit der wereld in te zenden als dat van 13 Januarij.

Wij vragen alzoo: waarom het ministerie juist nu daartoe is overgegaan?

Het antwoord schijnt te zijn: vroeger gold het alleen zaken, maar in den laatsten tijd betreft het ook personen, b. v. de heeren PAHUD en J. C. BAUD, die door verschillende officiële stukken, gepubliceerd in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, in een zonderling daglicht worden gesteld. Het be-

*) Wij moeten verschooning vragen voor de vertraging, die deze beoordeeling heeft ondervonden. De drukten der laatste weken in de Tweede Kamer zijn daarvan voornamelijk oorzaak geweest. In het tegenwoordig recès hopen wij aan onze belofte te voldoen.

DE REDACTIE.

sluit schijnt vooral tegen dat Tijdschrift gerigt, daar de redakteur een lands-pensioen geniet, wel niet veel, maar genoeg om het niet te willen verliezen. Hij schijnt dat gevoeld te hebben, want in de Tweede Kamer heeft hij reeds te kennen gegeven van evenwel nogtans op den ouden voet te zullen voortgaan! *)

Intusschen eene vraag. Het besluit stelt als buiten twijfel, dat de mededeeling van 's Gouvernements dokumenten bepaald uit Indië geschiedt? Maar is dat inderdaad zoo? Is dat buiten allen twijfel? Bestaat er geene mogelijkheid, dat die mededeeling te 's Gravenhage gedaan wordt? Niet dat wij dit durven beweren; het zij verre; wij merken slechts aan, dat het niet de eerste maal zoude zijn, dat geheimen uit eenig ministerie verkregen werden.

Soms zoekt men naar het paard, waarop men gezeten is, of naar de bril, die men op den neus heeft.

AMSTERDAM, 31 Maart 1854. O.

Aan de Redaktie van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië.*

„Ik neem de vrijheid de redaktie te verzoeken, de goedheid te willen hebben, eene plaats in te ruimen aan nevensgaand artikel, waardoor zij zeer zal verpligten hem, die de eer heeft zich met de meeste achting te noemen,

JAVA, 25 December 1853. W. G. KLEINMANN.

De laatste overland-mail heeft voor Nederlandsch Indië en vooral voor Z. M. leger eene gewigtige tijding aangebragt: namelijk de benoeming van den Generaal-Majoor titulair Ridder DE STUERS tot Luitenant-Generaal en Kommandant van dat roemrijk leger.

In deze benoeming ligt voor den Ridder DE STUERS eene groote onderscheiding des Konings opgesloten. Eerstelijk, omdat hij optreedt in de plaats van twee dappere mannen, welke als echte illustratiën beschouwd mogen worden: en wel Z. D. H. de Hertog BERNARD VAN SAXEN WEIMAR EISENACH en de tegenwoordige waardige Kommandant de Generaal BAKKER. Ten tweede, omdat aan hem eene dubbelde bevordering is te beurt gevallen, een gunst zonder voorbeeld, terwijl de Generaals Ridder HUBERT DE STUERS en COCHIUS het leger jaren lang kommandeerden als Generaals-Majoor titulair. En ten derde, omdat de nieuw benoemde Luitenant-Generaal sedert 1830 geen dienst meer bij het leger gedaan heeft; zoodat hij een geheel hem onbekend leger zal aanvoeren, waarbij zich nog dappere en gedistin-

---

*) Dit is niet geheel juist. De heer VAN HOËVELL heeft woordelijk in de Tweede Kamer gezegd: „ wij hebben geen antwoord ontvangen van den minister op hetgeen hem gevraagd was over een gewigtig besluit. Ik persoonlijk heb mij onthouden, die inlichtingen te vragen. Ik zal ze ook nu niet vragen. Waarom niet? Omdat het voor mij eene persoonlijke zaak is. Ik had het mij tot dus verre als een duren pligt gerekend, om hetgeen ik omtrent Indië en het bestuur van Indië wist mededeelen. Nu wordt er in dat besluit regtstreeks tegen mij een brander afgezonden. Ik wil mij over die zaak niet uitlaten; *de tijd zal leeren, in hoe verre de minister ten mijnen opzigte zijn doel zal bereiken en mij tot zwijgen zal brengen*". DE REDACTIE.

geerde officieren bevinden, welke sedert 1821 alle expeditiën met roem bijwoonden, en zich bij alle voortreffelijk gedroegen, en wel met name: de Generaal-Majoor BAKKER, de Generaal-Majoor VAN SWIETEN, de Kolonel SUTHERLAND, de Kolonel DE BRAAUW, de Kolonel MEISS, de Kolonel VAN DER HART, de Kolonel KOBOLT, de Luitenant-Kolonel LE BRON DE VEXELA, de Luitenant-Kolonel BERNHART, en voorts de Kolonel KRUSEMAN en de Kolonel DE VAYNES VAN BRAKEL, welke twee laatste hoofd-officieren, hoe zeer zich nimmer in de gelegenheid bevonden hebbende om zich te velde te kunnen onderscheiden, niet te min reeds voor lang den verheven rang van Kolonel bekleeden.

Het komt mogelijk hier niet te onpas, om een kort overzigt van de biographie van den nieuw benoemden Luitenant-Generaal te laten volgen, voor zoo ver die bekend is.

In 1821 kwam hij op Java als 2de Luitenant der Infanterie. Hij werd onmiddelijk geplaatst als Adjudant van den nooit volprezen Luitenant-Generaal Baron DE KOCK, met wiens dochter hij later in het huwelijk trad. Als Adjudant van zijnen schoonvader werd hij in den korten tijd van zeven jaren tot Majoor-Adjudant bevorderd; welke laatste rang hem, bij wijze van surprise, te beurt viel. De Kommissaris-Generaal DU BUS, den onvergetelijken Luitenant-Generaal, Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK een bewijs van achting willende geven, schonk op den verjaardag van den heer Ridder DE STUERS dezen de Majoors-epauletten.

Bij het einde van den Javaschen oorlog 1825—30, met zijn schoonvader met verlof naar Nederland terug gekeerd zijnde, werd hij gedurende zijn verblijf aldaar tot Luitenant-Kolonel der Infanterie bevorderd. Een tijd lang bekleedde hij de functiën van chef van den staf bij zijn schoonvader, toen deze gedurende de Belgische aangelegenheden de troepen in Zeeland kommandeerde.

In 1835 of 1836 op Java terug gekeerd, werd hij benoemd tot civiel Gouverneur van Amboina; — op de klip Lucipara, met de stoomboot *Willem I* schipbreuk geleden hebbende, werd hij beloond met den rang van Kolonel à la suite van het leger.

In 1840 kwam hij wederom met verlof in Nederland terug, en werd in 1843 benoemd tot Administrateur der Koloniale bestellingen, welke betrekking hij is blijven bekleeden, tot zijne benoeming tot Luitenant-Generaal; terwijl hij in deze funktie successivelijk benoemd werd tot Generaal-Majoor titulair, en tot buitengewoon Adjudant des Konings.

De Ridder DE STUERS heeft het geluk niet gehad, om, even als bovengemelde uitstekende mannen, zich te velde te onderscheiden; zijne eenige verschijning te velde was bij de affaire te Pleret, toen hij die expeditie als vrijwilliger in 1827 mede maakte, bij welke gelegenheid hij gewond werd en tot ridder der 4de klasse van de Militaire Willems-Orde benoemd. Later werd hij bovendien, bij de uitdeeling van belooningen voor dien gedenkwaardigen veldtogt, tot ridder der 8de klasse en tot ridder der Leeuwen Orde benoemd.

Toen hij Gouverneur van Amboina was, werd hij, wegens het goed onthaal, dat de Etat major van een Fransch oorlogschip bij hem genoot, tot officier van het Legioen van Eer benoemd.

In Nederland viel hem de Lazarus-Orde van Sardinië te beurt, omdat hij den ambassadeur van dat rijk veel wist te verhalen van den natuurkundigen reiziger Graaf DE VIDUA.

En men heeft nu onlangs gezien, hoe de Ridder DE STUERS de kommandeursorde van het Legioen van Eer verworven heeft, en laatstelijk tot ridder van de Eikenkroon met de Star werd benoemd.

JAVA, in December 1853. W. G. K.

Aan de Redactie van het *Tijdschrift voor Neêrlandsch Indië.*

In de Varia der derde aflevering (Maart 1854) van uw geacht Tijdschrift komt een brief voor, geteekend O. Z. over de kwestie, of voor eene suikerfabrijk, met eenen aanplant van 400 bouw, slechts 400 dan wel 800 bouw afgezonderd zijn en blijven. Aan de discussie over deze kwestie heb ik voor jaren reeds deel genomen, omdat die kwestie zeer gewigtig is in het belang van den Javaan. Ware het toch zoo, wat de schrijver zegt: „dat *altoos*, tot regeling van eenen doorgaanden aanplant van 400 bouw „suikerriet, het gebruik van eene *dubbele* oppervlakte rijstvelden vereischt „wordt," dan zoude die regeling aan den Javaan eene ondragelijke schade berokkenen, en de kultuur dadelijk op de *helft* moeten gebragt worden.

Maar hetgeen de schrijver van den brief zelf verhaalt, in verband gebragt met de rijstkultuur, bewijst juist het *tegendeel* van hetgeen hij beweert, en ik heb vermeend die verkeerde voorstelling te moeten wederleggen, ten einde iedereen, die er belang in stelt, de zaak volkomen duidelijk te doen worden, en zoo doende een verder verschil van meening over dit punt te doen ophouden.

Het is waar, dat in April en Mei de gronden voor de suikerkultuur van een volgend jaar afgezonderd en bereid worden. De 400 bouw, zoodanig in 1854 afgezonderd, en die wij *A.* zullen noemen, komen eerst na den oogst van 1855, dus van Junij tot October, weder ter beschikking van den Javaan, als wanneer zij in November en December 1855 weder tot de rijstkultuur gebezigd worden. Die kultuur wordt gedreven van November tot Mei, en het is dus duidelijk, dat die 400 bouw *A.* 18 maanden afgezonderd, en daarentegen slechts voor *eenen* rijstoogst, dien van 1854 op 1855, *niet* beschikbaar waren. In April en Mei 1855 worden wederom 400 bouw rijstvelden, na afloop van den rijstoogst 1854—55, voor de suikerkultuur van 1856 afgezonderd. Wij noemen die *B.* Daar nu de in Mei 1854 afgezonderde 400 bouw *A.* nog met riet beplant zijn, zoo is het duidelijk, dat gedurende den oogst, dus van Mei tot November, 800 bouw voor de suikerkultuur afgezonderd zijn. Het is echter ook even duidelijk, dat de 400 bouw *A.* in November weder beschikbaar zijn voor de rijstvelden, en dus van November 1855 tot Mei 1856 slechts de 400 bouw

B. aan de rijstkultuur onttrokken zijn. Zoo gaat het voort van jaar tot jaar, en daaruit blijkt onwederlegbaar, dat niet, gelijk de schrijver vermeent, *altoos* 800 bouw afgezonderd zijn, maar dat dit slechts plaats vindt van Mei tot November, en daarentegen van November tot Mei slechts 400 bouw zijn afgezonderd. Daar nu echter van Mei tot November slechts een gering gedeelte der velden met aardvruchten (tweede gewas) beplant is en de rest braak ligt, en de rijstkultuur alleen van November tot Mei gedreven wordt, zoo is het volkomen duidelijk, dat, indien ook gedurende 6 maanden van elk jaar 800 bouw voor de suikerkultunr zijn afgezonderd, dat toch geen nadeel doet aan de *rijstkultuur*, waaraan nimmer meer dan 400 bouw kunnen onttrokken zijn; te meer, daar de kontrakten uitdrukkelijk bepalen, dat de oogst van het suikerriet zoo vroeg *moet* afloopen, dat de velden ter regter tijd wederom voor de rijstkultuur beschikbaar komen.

Daar ik zeker ben, dat het eigenlijke vraagpunt *dat* is: „hoeveel bouw „rijstvelden voor eene suikerfabriek van 400 bouw aanplant aan de *rijst-* „*kultuur* telken jare worden onttrokken," zoo durf ik vertrouwen, dat Gij deze opheldering wel in de kolommen van uw Tijdschrift zult willen opnemen.

Hoogachtend enz., enz.

H. J. LION.

In het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, komt, in de aflevering van November ll. onder de Varia, een schrijven voor over de ambtsvoordeelen van ambtenaren in Indië, en worden tot voorbeeld aangehaald die, welke de havenmeesters op de hoofdplaatsen van Java genieten. Men kiest daartoe het gebeurde te Samarang, met de Nederlandsch Indische schoener *de Jonge Pieter* hernaamd *de Zwaluw*, welke aan eenen voornamen Arabier toebehoorde, die aan eene kommissie *f* 137 betaalde, en waarvan de havenmeester het grootste aandeel erlangde. Men doet het voorkomen, als of die kommissie ambtshalve was geschied, en gevolgelijk geene verdere betaling vereischte.

Is dit nu zoo, dan heeft die kommissie zich met gelden verrijkt, waar zij geene aanspraak op had.

Dit is de eenige reden, welke mij noopt, om het gebeurde met de *Zwaluw* zóó mede te deelen, als dit werkelijk heeft plaats gevonden.

De Nederlandsch Indische schoener *Jonge Pieter* hernaamd *de Zwaluw*, gevoerd door SAID ALIE HABASSY, kwam, na eene reis van 18 dagen, op den 29sten Julij 1853 met eene lading rottan van Koetie ter reede van Samarang; was, in afwachting van eenen zeebrief, in April te Soerabaja voorzien van een certificaat tot het doen eener reis van Soerabaja naar Banda en Amboina via Makasar, Bandjermasin, Koetie en naar Soerabaja terug; klaarde den 6den April van daar uit naar Amboina over Banda, maar arriveerde den 17den Mei lek te Makasar, zonder zijne bestemming bereikt te hebben; repareerde te Makasar, en ging van daar 3 Julij naar Koetie, van welke laatste plaats men den 11den Julij naar Soerabaja uit-

klaarde. Bij het certificaat was uitdrukkelijk bepaald, dat men geene andere plaatsen zoude mogen aandoen, dan alleen in omstandigheden, welke in de gevallen onder „nood" begrepen worden; zijnde op de overtreding daarvan eene boete van *f* 1000 bij Gouvernements verordening bepaald. Het was dus de pligt van den havenmeester, om aan den gezagvoerder de redenen te vragen, waarom hij, in stede van naar Soerabaja te gaan, naar Samarang was gezeild. Het antwoord was, dat men door stroom en wind was verleid geworden tot Poeloe Mandelieke, en men het met de heerschende oostelijke winden, moeijelijk naar Soerabaja zoude opwerken.

Het was duidelijk, dat dit eene gezochte verschooning was, daar men in de Oostmoeson van uit straat Makasar, met den wil naar Oedjong Panka, of voor een middelmatig bezeild vaartuig zelfs naar de straten beoosten Madura, eene bezeilde gelegenheid heeft. Den Arabischen gezagvoerder werd dus te kennen gegeven, dat dit niet aannemelijk was, en men het geraden achtte, dat de schoener dadelijk naar de buitenreede verzeilde, om daarna te trachten de reis naar Soerabaja te maken, waartegen zelfs geen enkel inlandsch vaartuig (praauw) eenig bezwaar in de Oostmoeson heeft; terwijl men het dan zoude beschouwen, als of de schoener deze reede niet had aangedaan.

Inmiddels werd het noodige verrigt, dat *de Zwaluw* naar de buitenreede verzeilde.

Hiermede was men evenwel niet te vreden, en nu zeide men, dat het vaartuig lek, en, door overbeladen te zijn, niet in staat was, de reis naar Soerabaja te doen. Men maakte daar een notarieel protest van op, en nam de firma WERMUTH en C°. als agent in deze zaak aan. Was het nu niet duidelijk, dat men den havenmeester wilde misleiden, en er eene andere reden bestond, waarom men hier en niet te Soerabaja wilde zijn?

De rottan was te Samarang boven den gewonen marktprijs gekomen. Het bestuur dezer plaats werd van het voorgevallene verwittigd en verzocht te verklaren, in hoeverre hier termen bestonden, om de bepaalde boete van *f* 1,000 te doen toepassen.

De havenmeester werd daarop gemagtigd, om, bij gemoedelijke overtuiging dat er voor de schoener *de Zwaluw* nooddrang bestond, dien bodem alsdan ter reede toe te laten. Hoe kon die gemoedelijke overtuiging na het voorgevallene bestaan, en waar moest die worden gezocht? Men had den havenmeester willen misleiden. Men had protest aangeteekend, dat het schip lek en overladen was. Was het niet geheel in het belang van den gezagvoerder, dat dit alles door de daartoe bestemde kommissie behoorlijk werd bewezen? Is het in zulk geval niet de pligt van den havenmeester, van het hem toegekende regt gebruik te maken? Wij zullen de beantwoording daarvan aan anderen overlaten; en verder mededeelen, dat de kommissie tot examinatie van de partikuliere schoener *de Zwaluw*, behalve uit den havenmeester, heeft bestaan uit den kommanderenden officier van het wachtschip en den gezagvoerder van het Nederlandsch driemastschip *'s Hertogenbosch*. Van hunne bevindingen hebben zij behoorlijk proces-verbaal

uitgebragt; hetgeen men gaarne had gezien dat door den naamloozen schrijver was publiek gemaakt, want dat zou voorzeker veel tot bewijs bijdragen van het hier aangehaalde. Daaruit bleek, dat, wanneer goede koersen genomen waren, het voor de schoener *de Zwaluw* doenlijk zoude geweest zijn, om van de Koetie-rivier (oostkust Borneo) naar Soerabaja te stevenen. Dat zeer waarschijnlijk de tegenwoordige lekke staat van het vaartuig aan de overlading op het dek moest worden toegeschreven, waarmede het onmogelijk was om op te werken, en men dus overeen was gekomen, om toe te staan, dat de noodige maatregelen tot het lossen genomen werden.

De gezagvoerder moest aan de leden der kommissie het hun toegekende honorarium betalen; voor elk lid bedroeg dit *f* 45. De in handen zijnde bewijzen kunnen aantoonen, dat de havenmeester niet het grootste aandeel daarvan ontving, maar de kommissie-penningen gelijk zijn verdeeld geworden; en alzoo *f* 135.00 door den gezagvoerder daarvoor betaald is. De anonyme schrijver heeft, met het gebeurde geheel gewijzigd voor te dragen, den havenmeester bij het publiek in een verkeerd daglicht gesteld; en tevens het Gouvernement willen diets maken, dat het, behalve het groote traktement, nog daarenboven eene aanzienlijke som aan emolumenten aan dien ambtenaar betaalt.

Alhoewel het Gouvernement aan gekommitteerden eene vergoeding voor het examineren van schepen, waarmede Gouvernements-goederen worden vervoerd, toekent, worden echter zoodanige kommissies door de havenmeesters ambtshalve verrigt. Het Gouvernement of de eigenaar, van wiens schip tot den overvoer dier goederen gebruik wordt gemaakt, zijn dan ook nog nimmer door mij daarover lastig gevallen.

Alleen geniet de havenmeester het kommissieloon, wanneer eene examinatie in het bijzonder belang van den partikulier plaats heeft.

Het blijkt geheel uit het geschrevene, dat de anonyme schrijver geen zeevaartkundige is, en tot hen behoort, die denken, dat gezond verstand alleen voldoende is, om over elke wetenschap als deskundige te schrijven. Ik zal mij daarom hierbij bepalen; anders zoude ik wel genegen zijn, hem te vragen: wat er wel toe vereischt wordt, om de gemaakte reis van een schip te beoordeelen, goed of af te keuren? Of zoude hij gaarne zien, dat het Gouvermement de betrekking van havenmeester aan personen opdroeg, met veel gezond verstand begaafd, maar welke geene de minste zeevaartkundige kennis bezitten?

Wie gij dan ook zijn moogt, treed voortaan openlijk en naar waarheid op, om mijne handelingen kenbaar te maken, want niet altijd zal ik lust gevoelen, om aan een ongeteekend schrijven, dat daarbij den onkundige in zaken verraadt, eenig antwoord te schenken.

SAMARANG,
4 Februarij 1854.

A. C. BOOM,
Haven- en equipagemeester.

Dezer dagen is in Nederland eene daad van het Gouvernement in Nederlandsch Indië bekend geworden, die op nieuw bewijst, welk een gevaarlijk wapen in de hand eener regering zulk een buitensporig regt is, als dat waarbij geheel willekeurig iemand uit Indië kan worden verwijderd; een wapen, dat moet strekken om den zedelijken invloed van Nederland in den archipel te verdedigen, maar dat eene tegenovergestelde uitwerking heeft en hem, die het voert, de diepste wonden toebrengt.

De weinige gevallen, waarin van dat regt is gebruik gemaakt, bewijzen hetgeen wij beweren; de heer VAN VLIET werd uitgezet, gelijk men het deed voorkomen, omdat hij gevaarlijk was voor de rust, maar inderdaad, omdat hij de Javasche bank om betaling aansprak en daardoor het Gouvernement in moeijelijkheid bragt. Door de veroordeeling van het gansche Nederlandsche publiek is die daad van den waarnemenden Gouverneur-Generaal REIJNST gebrandmerkt. De heer GROOFF werd uitgezet, omdat hij zich niet wilde onderwerpen aan de overheersching van het Gouvernement in kerkelijke aangelegenheden, en de uitkomst is geweest, dat de zaken voor de Roomsch-Katholijke kerk juist zoo geregeld zijn als de heer GROOFF verlangde. Zou de zedelijke kracht van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN bij die gebeurtenis wel veel hebben gewonnen?

Thans is aan den heer E. GLASER, bij besluit van 27 Mei 1853, n°. 9, „het tijdelijk verblijf opgezegd, dat hem, bij besluit van 4 Maart 1843, n°. 6, was toegestaan."

En waarom? Blijkens het genoemde besluit, „uit hoofde van de hooge oneerbiedigheid, door hem in een adres aan den Gouverneur-Generaal van 7 April 1853, jegens het bestuur van Nederlandsch Indië aan den dag gelegd, alsmede op grond van zijn woelziek en onbetamelijk gedrag."

De heer GLASER heeft zich tot den minister van koloniën gewend, met verzoek, „om het hem aangedane niet goed te keuren en te vergunnen, dat hij naar de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen terugkeere, met toekenning van kosteloozen overtogt en met schadeloosstelling wegens het gebeurde."

Zal hem dit verzoek iets baten? Wij betwijfelen het. De minister van koloniën zal er wel wat op vinden; even als de vroegere minister er wat op gevonden heeft, toen de heer VAN VLIET voldoening verlangde.

Hoe is het mogelijk, dat de heer VAN TWIST zulk een besluit heeft kunnen nemen? Wij betreuren het voor hem; het doet ons leed voor den heer GLASER; maar wij verheugen er ons in, dewijl het eene bijdrage te meer is, om dat „zamenstel van inrigtingen" te leeren kennen, dat, volgens de heeren PAHUD en BAUD, Indië voor het moederland moet behouden, maar, naar onze overtuiging, al meer en meer onze magt in Indië ondermijnt en verzwakt. De wetgevende magt zal weldra geroepen zijn, om over dat „zamenstel van inrigtingen" een oordeel te vellen. Misschien zal deze gebeurtenis het hare bijdragen, om althans te doen afkeuren, dat de ingezetenen van Indië, met hunne eer, hunne bezittingen en hunne dierbaarste belangen weerloos zijn overgegeven aan de willekeur van een enkel persoon.

Volgens mededeelingen van geloofwaardige en onpartijdige personen, die in 1853 over Java gereisd hebben, moeten de uitwerkselen van de afschaffing der bazar-belasting bijzonder gunstig zijn en de verwachting overtreffen, die men er aanvankelijk van had. Overal ziet men het vertier belangrijk toegenomen. Niet alleen worden de bazar's drukker bezocht, maar ook daar buiten hebben belangrijke omzettingen van goederen plaats, zelfs in streken, waar vroeger nimmer iets van dien aard werd gezien. Al de residenten van Java (uitgezonderd een of twee) zijn thans ook zoo doordrongen van het weldadige en doeltreffende van den maatregel, dat zij eene wederinvoering als een ongeluk voor Java zouden beschouwen.

En toch zijn er nog hoofdambtenaren, zelfs in den Raad van Indië (men noemt daaronder de heeren Mr. C. VISSCHER, lid van den raad, en VAN DE GRAAFF, direkteur van financiën), toch zijn er in Nederland nog oude gepensioneerden, die durven volhouden, dat het beter ware geweest, om eene belasting, die met het oog op land en volk zoo „eigenaardig" mag genoemd worden, die er sedert de oudste tijden inheemsch was, niet zoo plotseling af te schaffen. Zij hebben het oog op die drie millioenen, die de bazar-belasting opbragt. Zij konden er noode van scheiden; zij zien ze, in de meening dat ze verloren zijn, met aandoening achterna — en zij vergeten, dat zelfs de schatkist die millioenen niet mist. Wij verzoeken hun het boekje van BASTIAT eens te lezen „*Wat men ziet en wat men niet ziet.*" Zij *zien*, dat de drie millioenen, als opbrengst der bazarbelasting, van de middelen verdwenen zijn. Maar zij *zien niet* de veel aanzienlijker opbrengst der andere bronnen van inkomsten, als een gevolg van de grootere bedrijvigheid, het levendiger vertier en de meerdere welvaart der Javanen.

Wij vernemen, dat eene solide firma te Batavia bij het gouvernement aanzoek heeft gedaan, om de lagen steenkolen in het zuid-westelijk gedeelte van de residentie Bantam te exploiteren. Die onderneming zou in 't belang der scheepvaart en nijverheid van Indië van het uiterste gewigt zijn, en meer dan waarschijnlijk met eenen gewenschten uitslag bekroond worden; want de kolen moeten voortreffelijk en de lagen zeer uitgestrekt en rijk wezen. En toch vreest men, dat het verzoek zal worden gewezen van de hand, omdat het Gouvernement vermeent zoodanige exploitatiën door vrijwilligen arbeid op Java niet aan partikulieren te mogen toestaan, daar zij inbreuk zouden maken op het heerschende stelsel van gouvernements-kultures door dwang, en dat stelsel langzamerhand zouden ondermijnen.

De opiumpacht op Java en Madura over 1854 is weder aanzienlijker dan in 't vorige jaar. Wat is er de oorzaak van? Betere zorg tegen het amokkelen, of toegenomen verbruik? Wij vreezen het laatste. De verpachting heeft over 1854 bijna vijf tonnen gouds meer opgebragt, dan die over 1853. De andere verpachte middelen hebben echter over het alge-

meen minder afgeworpen. Ook dit betreuren wij. Zoude 't een ook met het andere in verband staan? De schatkist heeft echter niet te klagen; want het resultaat van al de verpachtingen gezamenlijk is, dat zij op Java en Madura over 1854 nog ruim vier tonnen gouds hooger zijn dan ze over 1853 waren.

Wij brengen onze hulde aan de redaktie van het nieuws-, handels- en advertentie-blad voor Nederlandsch Indië, *de Java-bode* genaamd. Met een lofwaardigen ijver werkt zij mede, om in Indië verbeteringen en hervormingen tot stand te brengen en dat goede land te doen vooruitgaan in ontwikkeling en beschaving. Thans weder geeft zij daarvan een treffend bewijs, door de aankondiging van haar voornemen om voortaan onder hare annonces geen berigten meer te willen opnemen omtrent het verkoopen van slaven.

Onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, zijn krachtige pogingen aangewend, om het Gouvernement te bewegen een dergelijken maatregel te nemen ten opzigte van het officiële blad, *de Javasche courant;* maar 't heeft niet mogen baten; nog altoos worden zijne kolommen door dergelijke onwaardige en verachtelijke aankondigingen gebrandmerkt.

Maar zóó algemeen is de publieke opinie in Indië tegen de slavernij aldaar gekeerd, dat de partikulieren voorgaan, waar de regering achter blijft.

Eere de *Java-Bode*, die op deze wijze de zaak der menschheid en van het Christendom bevordert!

Volgens de laatste door ons ontvangen berigten, zouden reeds sedert eenige weken twee bataillons infanterie zijn aangewezen om eene expeditie naar Bali te maken, ofschoon het onbekend was, wanneer die troepen zouden vertrekken. Ook verhaalde men, dat de heer Mr. A. PRINS, algemeene sekretaris, op nieuw als Gouvernements-Kommissaris naar de Westkust van Borneo zou vertrekken, dewijl de verwikkelingen met de Chinesche kongsi's aldaar gedurig toenemen.

Het kontrakt tusschen het Gouvernement en den heer WIJNMALEN voor de ontginning van steenkolen in het rijk van Bandjermasin op Borneo stond, bij 't vertrek der laatste mail van Java, op het punt van gesloten te worden. Het moet eene zeer schoone onderneming zijn.

Geschiedenis van ABDALLAH.

(Vervolg van bladz. 101.*)*

Behalve in zijn onderwijs in de Maleische taal, vond ABDALLAH nog andere bronnen van bestaan in het schrijven van brieven, kwitanties, wissels en dergelijke stukken; ook riep men dikwijls zijne hulp in om als tolk te dienen. Na een verblijf van 8 of 9 maanden te Singapoera, begaf hij zich naar Malaka en wenschte zijne vrouw en kinderen, die hij had achtergelaten, naar de eerstgenoemde plaats mede te nemen. Zijne vrouw liet zich overhalen, om met hem te vertrekken, maar toen reeds alle goederen gepakt waren en men binnen twee dagen zoude afreizen, kwamen hare bloedverwanten haar met beden om te blijven bestormen, en toonden zich zoo bedroefd over de aanstaande scheiding, dat zij op eenmaal van besluit veranderde en voortaan te Malaka bleef, waar ABDALLAH haar nu en dan bezocht.

Onverwacht vernam ABDALLAH de tijding, dat RAFFLES naar Europa wenschte terug te keeren. Hij beschrijft zijn afscheidnemen van RAFFLES, kan bijna geene woorden vinden, om zijne droefheid uit te drukken over diens vertrek en de hoogachting en toegenegenheid te ontboezemen, die hij voor zijn persoon gevoelde. Zeer moest het hem dus ook treffen toen hij eenigen tijd later hoorde, dat het schip, waarop RAFFLES den overtogt deed, in brand was geraakt en dat al de handschriften en natuurvoortbrengselen, met zoo veel zorg en ijver door hem bijeenverzameld, een prooi der vlammen waren geworden, schoon RAFFLES en zijne gade gelukkig behouden bleven.

Het vertrek van FARQUHAR, dat niet lang daarna plaats had, geeft ABDALLAH aanleiding, om nog eens uit te wijden over de voortreffelijke hoedanigheden van dezen resident, van wien hij reeds vroeger met zoo grooten lof heeft gesproken. De bevolking van Singapoera en Malaka gevoelde een hartelijk leedwezen over zijn vertrek; velen bragten hem geschenken en deden hem uitgeleide; zij legden hunne liefde en vereering op zulk eene wijze aan den dag dat FARQUHAR's opvolger, JOHN CRAWFURD, zeer verwonderd was en zich gekrenkt gevoelde, omdat men hem niet kende en zich niet om hem bekommerde.

Eenigen tijd daarna werd ABDALLAH door eene lastige en smartelijke kwaal, naar het schijnt, eene soort van waterzucht, aangetast. Een bekwaam chirurgijn, die uit Bengalen kwam en zich juist te Singapoera be-

vond, bood aan hem door eene insnijding te genezen. ABDALLAH weidt in het breede uit over de vrees, die hij gevoelde, om zich hieraan te onderwerpen. Eindelijk besloot hij toch daartoe, in weêrwil van den raad zijner vrienden, die hem zeer bang maakten voor het mes van een Europeschen wondheeler. Hij smaakte het genoegen volkomen genezen te worden van zijne ongesteldheid.

Kort na de komst van CRAWFURD *) te Singapoera verbreidde zich het gerucht, dat de talrijke, in het binnenland gevestigde Chinezen, die tot een geheim genootschap (Tien tí hoei) behoorden, een aanval op de stad wilden doen. Zij vielen ook werkelijk, bij honderden te gelijk, eerst op kampong Glam, daarna op kampong Dobi aan, en plunderden eenige huizen, zonder dat men hen kon te keer gaan. Later roofden zij de goederen van eene Siamesche wangkang, die bij Singapoera was geankerd en vermoordden de bemanning. Over het geheel bedreven zij onophoudelijk allerlei rooverijen en ongeregeldheden, terwijl zij verslaafd waren aan opium rooken en andere buitensporigheden. Als bedelaar verkleed woonde ABDALLAH, onder het geleide van een zijner Chinesche bekenden, eene zamenkomst bij van de leden van dit genootschap, die des nachts plaats had in eene loods te Toentangling in het binnenland. Bij deze gelegenheid werden vier Chinezen in het verbond opgenomen; een vijfde, die het lidmaatschap, dat men hem opdrong, bleef weigeren, werd vermoord. ABDALLAH beschrijft uitvoerig de plegtigheden, waarmede de aanneming der nieuwelingen vergezeld ging en deelt enkele bijzonderheden mede omtrent de gebruiken van de Tiên tí hoei. Hij verhaalde alles wat hij gezien en vernomen had aan CRAWFURD, maar deze was buiten staat om krachtdadige maatregelen te nemen tegen deze boosdoeners.

Zoo als vroeger gemeld is, †) had RAFFLES aan sulthan HOESSAIN SJAH een maandgeld van 1000 en aan den toemenggoeng van 700 realen toegestaan. Tot nog toe was deze som aan hen beide uitbetaald. Nu gebeurde het echter eens, dat de sulthan op den vervaltijd zijne bedienden zond, om de genoemde som in ontvangst te nemen, maar dat CRAWFURD tot hen zeide: „de compagnie heeft thans gebrek aan geld, wacht nog eene maand of twee, tot dat er geld van Bengalen komt." Met dit antwoord kwamen zij tot den sulthan en deze hield zich stil. Eene volgende maand ging het evenzoo; de sulthan begon nu reeds kwaad vermoeden te krijgen en was in dringende verlegenheid, vooral omdat hij met schulden overladen was;

---

*) Deze was daar resident van 1823—26. De nu volgende geschiedenis van ABDALLAH's tegenwoordigheid bij eene bijeenkomst der leden van een geheim genootschap van de Chinezen, vindt men ook in het *Journal of the Indian Archipelago*, en daaruit overgenomen in de *Bijdragen van het Instituut voor taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indie* 2e deel, n°. 1.

†) Zie dezen zelfden jaargang van dit Tijdschrift pag. 95. Naar aanleiding van het volgende verhaal geeft ABDALLAH ook eene beschrijving van de persoon des sulthans; hij schildert hem als iemand van eene korte, ineengedrongene gestalte en eene zwaarlijvigheid, waarvan hij geen tweede voorbeeld gezien had. Zijne grove, bulderende stem joeg hun, die niet gewoon waren hem te hooren spreken, schrik aan. Waar hij nederzat, viel hij in slaap en begon te snorken.

hij berustte evenwel vooralsnog in de zaak. Toen hij eindelijk in geene drie maanden iets had ontvangen, begaf hij zich, van den toemenggoeng vergezeld, in persoon tot CRAWFURD en maakte hem met zijn' nood bekend. CRAWFURD antwoordde: dat de sulthan en de toemenggoeng zeer wel wisten, dat hij niets kon doen zonder bevel van hooger hand, dat de Gouverneur-Generaal in Bengalen hem gelast had te verzoeken, dat het gezag over Singapoera voortaan geheel en onverdeeld aan de Engelsche kompagnie in handen gesteld mogt worden, want dat het lastig en moeijelijk was wanneer het bestuur gedeeltelijk door den sulthan, gedeeltelijk door de kompagnie werd uitgeoefend. Bijaldien de sulthan er nu genoegen in nam van zijne aanspraak op Singapoera af te zien, zou de kompagnie hem eene maandelijksche toelage van 1300 ringgit geven, terwijl hij (de sulthan) daarenboven thans dadelijk 30,000 ringgit en de toemenggoeng 15,000 ringgit zou ontvangen. Zoo de sulthan naar eene andere streek wilde verhuizen, zou de kompagnie hem nog een geschenk van 30,000 ringgit aanbieden. Het genoemde maandgeld zou hij levenslang trekken; na zijn' dood echter zouden zijne erfgenamen hierop geene aanspraak meer hebben.

Den volgenden dag lieten de sulthan en de toemenggoeng CRAWFURD weten, dat hij het voorstel der kompagnie aannam, waar over, zegt ABDALLAH, de heer CRAWFURD zich verheugde, omdat hij zijn doel had bereikt en hij wenschte, dat zijn naam bij de kompagnie met lof genoemd mogt worden, daar hij zich op deze wijze verdienstelijk had gemaakt. De sulthan en de toemenggoeng zetten nu hun zegel op de akte van afstand *). Nadat dit verdrag onder het losbranden van het geschut was gesloten, ontving de sulthan reeds den volgenden dag het hem toegezegde geld, waarvan CRAWFURD echter de aanzienlijke sommen aftrok, die de vorst aan RAFFLES en aan de kompagnie schuldig was gebleven.

Ongeveer eene maand later kwamen 27 jonge en schoone slavinnen van den sulthan aan het bureau van politie, waar zij eene klagt over mishandeling inleverden; de rug van sommigen van haar vertoonde vele striemen door geesselslagen te weeg gebragt; anderen had men met fakkels gezengd, of haar niet toereikend van voedsel en kleeding voorzien; eenigen waren op eene wijze gepijnigd, waarvan de bloote vermelding de kieschheid zoude kwetsen. Zij verhaalden verder, dat drie of vier van haar door hare meesteres uit jaloerschheid waren vermoord, uit vrees namelijk dat de sulthan haar tot bijzitten zou nemen. CRAWFURD schonk haar oogenblikkelijk de vrijheid. Weldra kwam nu de sulthan in persoon aan het bureau en beklaagde zich hier over, waarbij hij zich op de overeenkomst met RAFFLES

*) Hierin stond de sulthan het gezag over Singapoera (*negri Singapoera*) geheel af aan de kompagnie. Deze beloofde van hare zijde hem levenslang een maandgeld van 1300 ringgit besar en aan den toemenggoeng van 700 ringgit te zullen betalen. Ingeval de sulthan naar een ander oord mogt verhuizen, zou de kompagnie hem een geschenk geven van 33,000 ringgit en van 26,800 ringgit aan den toemenggoeng. Den 2den Augustus 1824 werd deze overeenkomst gesloten. Men ziet, dat dit verdrag (waarvan de zakelijke inhoud geheel is medegedeeld,) eenigzins verschilt van de schikking, die CRAWFURD voorsloeg en die in den tekst is vermeld.

beriep, volgens welke de kompagnie niet over zijne slaven of onderhoorigen mogt beschikken. CRAWFURD antwoordde: „Van deze overeenkomst weet ik niet, maar ik heb bevelen ontvangen van den Gouverneur-Generaal in Bengalen; op Engelsch gebied mag niemand slaven houden, maar zijn allen vrij; voorts zal al wie slaven koopt of verkoopt, zwaar gestraft worden. Ook is het niet betamelijk menschen op zulk eene wijze te straffen, hen te branden en hen zoo te slaan, dat het zich niet laat zeggen. Nog heb ik vernomen, dat men in uw' kampong moorden begaat; als 't mij overtuigend blijkt dat deze misdaad bedreven is, zullen de moordenaars onfeilbaar ter dood gebragt worden."

„Het voegt u niet mijne slaven vrij te laten," hernam de sulthan.

„Als 't mij niet voegt," zeide CRAWFURD, „moest gij liever een brief zenden aan den Gouverneur-Generaal in Bengalen of een vaartuig laten vertrekken, om te onderzoeken of ik naar eigen goedvinden of volgens den wil der kompagnie handel!"

Hierop ging de sulthan heen zonder de gebruikelijke vormen der wellevendheid in acht te nemen.

Bij gelegenheid, dat men, om aan een uit Bengalen gekomen last te voldoen, de wegen op het eiland in beteren staat zocht te brengen, legde men ook een weg aan, die door de kampong van den sulthan liep, zonder zich aan zijn verzet of misnoegen hierover te storen. Toen de sulthan zag, dat zijn tegenstreven niet baatte, berustte hij er in, en hield zich stil, daar hij toch begreep, dat hij te Singapoera niets meer te zeggen had, gelijk het Maleische spreekwoord luidt: men is bang voor den tijger wegens zijne tanden, maar zoo hij geene tanden meer heeft, behoeft men dan nog wel bevreesd voor hem te zijn?

Alzoo werden gedurende het bestuur van CRAWFURD vele nieuwe wegen aangelegd en de reeds bestaande, maar hobbelige of kronkelende, wegen gelijk en regt gemaakt. Eenige, aan de pasar gelegene, gronden eigende hij zich toe en liet daarop vele tientallen van huizen, ter verhuring bestemd, bouwen; nog heden laat hij die door zijn' zaakgelastigde verhuren. Wat zijn' aard en inborst betreft, zoo bezat hij geen geduld en werd schielijk driftig. Alles wat hij verrigtte, ging evenwel langzaam en niet met spoed. Voorts was hij schrander en geleerd, maar toch daarbij wereldsgezind en trotsch. Wanneer men klagten bij hem kwam inbrengen, kon hij geene langgerekte vertogen aanhooren, maar hield van kortheid en bondigheid; als men aan het spreken was, viel hij telkens in de rede en sneed alles af wat niet ter zake diende. Daar de Maleijers en andere inboorlingen van den Archipel echter veel houden van wijdloopige redeneringen, gedurige herhalingen, zoo verwekte hij hierdoor veel ontevredenheid en gemor.

Er kwamen toenmaals vele Engelschen, die zich te Singapoera vestigden, onder anderen tien of vijftien jonge Engelsche kooplieden. ABDALLAH onderwees hen in het Maleisch. Over een' zijner leerlingen, wiens naam misschien DOUGLAS moet geschreven worden, was hij bijzonder tevreden. Deze, een jongeling van 16 jaren, was de zoon van onbemiddelde ouders

en als klerk bij den heer JOHN MORGAN werkzaam. ABDALLAH prijst hem zeer wegens zijne buitengemeene vorderingen, opmerkzaamheid en zijn uitstekend geheugen. Vooral nam hij, door zijn onbepaald vertrouwen op zijn' leermeester en zijne vriendelijkheid, onzen schrijver voor zich in. Groot was daarom zijne droefheid toen hij, bij zijne terugkomst van eene reis naar Malaka, de tijding vernam, dat zijn leerling aan eene hersenziekte was bezweken; het was hem, zegt hij, te moede, alsof hij zijn' eigen zoon had verloren.

Uit het medegedeelde omtrent de vorderingen van dezen jongman neemt ABDALLAH aanleiding, om zijne lezers uitdrukkelijk en in het breede te waarschuwen, dat zij toch vooral niet moeten meenen, dat de beoefening van het Maleisch gamakkelijk is en men die taal zeer spoedig magtig kan worden. Dit is, wel is waar, een bij velen heerschend denkbeeld, maar zij zijn tot zulk een oordeel onbevoegd; want bijna geen enkel Europeaan tracht eene grondige kennis van het Maleisch te verkrijgen; meest allen willen het daarin slechts zoo ver brengen, dat zij over de zaken, die op het dagelijksch leven betrekking hebben, kunnen spreken. De talen der Europeanen, meent hij, heeft men in den loop des tijds steeds beschaafd en ontwikkeld en regels voor haar vastgesteld, waarom hij haar bij een effen gebaanden weg vergelijkt, die men te middernacht veilig kan berijden; voor het Maleisch echter is nog niets van dien aard verrigt; het is nog eene wildernis, waarin alles over en door elkander is gegroeid en vol dorens en distelen.

Weldra ontving ABDALLAH eene dringende uitnoodiging van de zendelingen te Malaka, waarbij hij verzocht werd zich derwaarts te begeven, ten einde behulpzaam te zijn bij de werkzaamheden, die ten behoeve van het „Anglo Chinese college" strekten; wegens zijne kennis van het Engelsch zoowel als van het Maleisch meenden zij, dat hij hun van groote dienst kon zijn. Hij bleef eerst weigerachtig, om aan hun verzoek te voldoen, maar toen zij hem aan de liefde en vriendschap herinnerden, hem door MILNE en MORRISON betoond, vertrok hij en vestigde zich weder voor eenigen tijd te Malaka. Hij gaf aan twee der zendelingen onderrigt in het Maleisch, bragt in die taal eenige geschriften uit het Engelsch over en was ook in de drukkerij werkzaam.

De zendelingen kochten toen ook eene plek gronds, die juist tegen over een' Chineschen tempel was gelegen, met oogmerk om daar eene kapel te bouwen. Toen de Chinezen dit vernamen, deden zij alles wat mogelijk was om in het bezit van die plek te komen; zij boden tot zelfs het vierdubbele van den koopprijs aan, zoo men aan hun verlangen wilde voldoen. Zij plagten namelijk dagelijks aldaar een groot rumoer te maken, bij gelegenheid van het verrigten hunner godsdienstplegtigheden, en zulk eene luidruchtigheid zou hun stellig verboden worden als er eene kerk voor de blanken was gebouwd. Voorts plaatsten zij hunne afgoden, in welken tempel die ook mogten staan, steeds met het gelaat naar China toegekeerd. Werd hun nu door het een of ander gebouw het uitzigt benomen, zoo

hielden zij dit voor een ongeluk. ABDALLAH hoorde de Chinezen zeggen, dat de stichting eener kapel den ondergang hunner afgoden zou te weeg brengen, en dat dien ten gevolge alleen de afstammelingen van Chinezen en Maleische vrouwen maar geenszins de echte Chinezen, die uit China kwamen, te Malaka rijk zouden kunnen worden. In weêrwil van de ontevredenheid der Chinezen kwam de zaak toch tot stand en verrees de kapel *).

Na het vertrek van den zendeling HUMPHREIJS naar Europa, hielden de overigen zich slechts bezig met het onderwijzen der kinderen in het Chineesch en Engelsch; het Maleisch liet men varen; naar het schijnt werden er, althans voorloopig, ook geene Maleische werken meer gedrukt. ABDALLAH begreep, dat zijne hulp hier nu niet meer noodzakelijk vereischt werd en keerde daarom naar Singapoera terug.

Middelerwijl begon de welvaart dezer stad meer en meer toe te nemen; er werden gedurig nieuwe huizen gebouwd en de handel werd allengs zeer levendig. Men hoorde toen te Singapoera voor het eerst van stoomschepen spreken; niemand kon zich van zulke vaartuigen eenig begrip vormen en ABDALLAH zelf kon aanvankelijk met moeite overtuigd worden, dat zij werkelijk bestonden. Zijne landslieden echter bleven steeds ongeloovig, waarover hij zeer klaagt, daarbij lucht gevende aan zijne bewondering voor de kunde en schranderheid der blanken. Als hij van de rondheid der aarde sprak en hoe reeds vele schepen eene reis om de wereld hadden gedaan, wilde men hem niet gelooven, maar zeide: „dit hebben wij geen van allen ooit gehoord en onze voorouders hebben hiervan niet gesproken." Hij verhaalt verder het een en ander van hunne denkbeelden aangaande zons- en maansverduisteringen. Hieromtrent liepen de meeningen zeer uit een. Sommigen zeide: bij eene maaneclips wordt de maan door slangen verslonden. Anderen dachten, dat de maan dan ziek was; nog anderen weder, dat zij in een modderpoel was gevallen. Bij eclipsen pleegt men muziekinstrumenten te bespelen, in het rijstblok te slaan en schietgeweer los te branden, opdat de slangen, als zij dit hoorden, de maan los mogten laten. Mannen en vrouwen roepen haar dan luidkeels toe, dat zij de maan vrij haren loop laten volbrengen. In de binnenlanden van Malaka pleegt men dan de nagels tegen elkander te slaan; wanneer ABDALLAH vroeg wat dit beteekende, antwoordde men, dat zulk een geluid tot in den hemel hoorbaar was; zoodat hij moest lagchen en zich gedrongen gevoelde, om de ware oorzaak der eclipsen uiteen te zetten. Maar zijne woorden vonden volstrekt geen ingang bij zijne hoorders; het was, zoo als hij zich ongeveer uitdrukt, „even als of hij een beker met zoet water in de zee had geworpen, om het water van deze zoet te maken." — Een Chinees, de leermeester van MILNE, zeide dat maansverduisteringen ontstonden, doordien er een hond aan den hemel was vastgebonden; wanneer die werd losgelaten, kwam hij op de maan af om haar te verslinden.

*) ABDALLAH noemt hier, p. 822 de namen der naaste opvolgers van CRAWFURD, waarvan hij echter geene vermeldingwaardige bijzonderheden mededeelt.

De Siamezen spraken: de zon huwt met de maan; omdat de maan zich voor de zon schaamt, neemt zij de vlugt en wordt door de zon vervolgd; als deze haar grijpt, wordt het duister. De Hindoes meenden, even als de Maleijers, dat de maan door eene slang verslonden werd. — Schadelijke gevolgen had het ongeloof der inlanders aan de bekwaamheid der Europeanen, zoowel als het fatalisme van sommige Maleijers, toen kort daarna de kinderpokken te Malaka heerschten en groote verwoestingen aanrigtten, vooral omdat velen weigerden zichzelven of hunne kinderen met koepokstof te laten inenten.

Omstreeks dien tijd verscheen een Engelsch schip in de wateren van Singapoera, om die te peilen en opmetingen langs de kusten te doen. Toen ABDALLAH den stuurman eens ontmoette, vroeg hij dien: „wat heeft dit schip toch te doen, dat het hier zoo lang heen en weder vaart?" De stuurman staarde hem eene poos aan, en toonde zich zeer verwonderd over deze vraag. „Vier of vijf maanden" zeide hij, „ben ik steeds hier geweest, maar niemand heeft nog daarnaar gevraagd." Vervolgens maakte hij hem bekend met het doel, waartoe het schip was afgezonden. Sedert werd ABDALLAH met hem bevriend. De stuurman (hij heette SMITH) was zeer weetgierig; hij stelde veel belang in de kennis van het land en zijne bewoners, en van dit een en ander wist ABDALLAH hem veel te verhalen. Hij schonk ABDALLAH een zilveren horlogie tot aandenken, en deze gaf hem wederkeerig een fraaije kris.

De zendelingen drongen weder herhaaldelijk bij ABDALLAH daarop aan, dat hij naar Malaka zoude overkomen, om in het Maleisch te onderwijzen, maar ABDALLAH werd door zware koortsen hierin verhinderd. De Chinezen vierden toen juist met groote luidruchtigheid hun nieuwjaarsfeest; te midden van dit rumoer hoorde hij, omstreeks acht uren des avonds, terwijl hij op zijne legerstede lag uitgestrekt, plotseling „brand!" roepen. Uit het venster ziende, zag hij het helder schijnsel der vlammen, en eene menigte van vonken vliegen. Zonder zich lang te bedenken, sprong hij uit het venster en redde zoo zijn leven. Intusschen werd zijn huis met vele andere door de vlammen verteerd, en verloor hij alles wat hij bezat; de koorts echter verliet hem sedert dat oogenblik. Eene beschrijving van dien brand in dichtmaat heeft hij later in het licht gegeven, waarvan twee uitgaven bestaan, de eene in Maleisch, de andere in Romeinsch karakter. Overigens staat hij in het werk niet lang stil bij dit voorval, en deelt hij geene vermelding waardige bijzonderheden daarvan mede.

Om zijne vrouw gerust te stellen, die gehoord had, dat hij in den brand was omgekomen, reisde hij nu naar Malaka, en had daar ongeveer eene maand vertoefd, toen de Engelschen het weder in bezit namen *). De inlanders, verhaalt hij, verheugden zich hierover; zelfs zij, die vroeger, bij de komst der Hollanders in 1816, gejuicht hadden. De Engelschen gelastten terstond, de onbebouwde streken te ontginnen en rijst te

*) In Maart 1825.

planten, waartoe de Hollanders te voren geene bevelen hadden gegeven, omdat zij de rijst van Java te Malaka wilden afzetten. Daarom plagt men te Malaka rijst te eten, die van elders was aangevoerd. Men wilde bovendien de moeite niet nemen, van zelf rijst te bouwen, daar de stad zeer rijk was en het aantal der gegoeden dat der behoeftigen verre overtrof. Sedert het genoemde bevel der Engelschen echter werd er veel rijst geteeld; ook ontstond er een tamelijk druk handelsverkeer tusschen Malaka en Singapoera; vele Malakanen vestigden zich in die plaats om hun onderhoud te zoeken.

ABDALLAH keerde slechts voor een korten tijd naar Singapoera (waar nu eene regtbank van Gezworenen werd opgerigt) terug. Op verzoek van den zendeling JOHNSON, begaf hij zich weldra weder naar Malaka, waar hij in het Anglo-Chinese college werkzaam was. JOHNSON ging in alles met hem te rade. ABDALLAH beschrijft hem als minzaam en steeds glimlagchend; ook was hij mild en lankmoedig, maar overigens had hij, volgens ABDALLAH, niet veel van een geestelijke; hij was ruw en onbeschaafd in zijne handelingen, bezat niet veel kunde, en maakte slechts zeer geringe en langzame vorderingen in het Maleisch. Gedurende dit verblijf te Malaka, bestudeerde ABDALLAH de spraakkunst der Engelsche taal.

Hij wijdt nu eenige bladzijden van zijn verhaal aan het betogen van het wenschelijke, dat er toch ook eens eene goede Maleische spraakkunst geschreven mogt worden, opdat ook in het Maleisch, even als in het Engelsch, stijl en spelling geregeld zouden zijn, en niet langer ieder naar willekeur zijn eigen spraakgebruik en zijne bijzondere spelling en schrijfwijze volgen. Vooral gispt hij de wijze, waarop vele zendelingen naar hun goedvinden nieuwe woorden plagten te vormen, zoo als kasemoean, berkadjabatan, kasjorgaän enz. Zijne eigene denkbeelden omtrent de beteekenis der voor- en aanhechtsels verhaalt hij ons evenwel niet. Ten slotte zegt hij, dat hij, zoo God hem leven en gezondheid schenkt, nog eens eenige gedachten omtrent de spraakkunst der Maleische taal wenscht neêr te schrijven, die tot een grondslag zouden kunnen strekken, waarop anderen konden voortbouwen.

Toen NEWBOLD te Malaka kwam, werd ABDALLAH zijn leermeester in de Maleische taal. Op aandrang van NEWBOLD stelde hij zijn vertrek naar Singapoera een' geruimen tijd uit; zijn omgang met hem was zeer gemeenzaam. De Engelschman bezat eene groote mate van weetgierigheid; over alles had hij iets te vragen; hij bezocht alle plaatsen, waar hij dacht iets te kunnen leeren, dat zijne kennis van het land en zijne bewoners zoude kunnen vermeerderen. ABDALLAH vergezelde hem overal en gaf hem inlichtingen omtrent velerlei zaken, die NEWBOLD wenschte mede te deelen in een werk, dat ook later is uitgegeven en waarnaar wij reeds meermalen verwezen hebben.

ABDALLAH begeleidde hem ook op eene reis naar den berg Pantjoeran, bij gelegenheid dat hij, in gezelschap van den heer WESTERHOUT, een aan-

zienlijk burger van Malaka, een bezoek wilde brengen aan de Djakoen, een der wilde stammen, die de binnenlanden van het schiereiland bewonen. Zij namen een Djakoen, die aan den omgang met de Maleijers gewend was en hunne taal sprak, als tolk mede, als ook tabak en poppen, om tot geschenken te dienen. Terwijl zij op eenigen afstand bleven, ging de tolk in een bosch en blies op een van gaten voorzien riet, waarop dadelijk zeven Djakoen van beiderlei kunne, zoowel kinderen als bejaarde lieden, te voorschijn kwamen. Zij zagen er zeer morsig uit; hun hoofdhaar was ongekamd en met aarde en hars bedekt, zoodat het in kleur op boomschors geleek, terwijl het vol was van ongedierte. Zij droegen slechts een stuk schors van den terapboom, van ongeveer eene handbreedte, om de genitalia en waren overigens geheel naakt. Baard en knevels hadden zij hun leven lang niet geschoren; hunne huid was met eene zeer dikke laag aarde en hars bedekt; zij leden ook aan leepoogigheid, waardoor hun aangezigt een nog vuiler voorkomen had. Ieder droeg een zak op den rug, waarin zij hun voedsel bewaarden. Ook droegen zij een bamboezen soempitan (blaaspijp tot het blazen van pijlen) en een klein riet, dat met ipoeh (eene soort van vergif) was gevuld. Toen zij de reizigers bespeurden, wilden zij niet nabij komen, en zagen er zeer schuw uit. Zij gingen eindelijk onder een doerianboom zitten, terwijl zij luid met elkander spraken. De tolk verhaalde, dat zij zeer verschrikt waren door het gezigt van NEWBOLD's rooden rok, waarop hij dien aflegde. Nu bood men hun de medegebragte tabak en de poppen aan. Toen eerst zagen zij de vreemdelingen, die intusschen nader toegetreden waren, in het aangezigt, terwijl zij anders de oogen plagten neder te slaan. Den tabak kaauwden zij en slikten dien in.

Op bevel van NEWBOLD, zette ABDALLAH zich nu bij hen neder, om inlichtingen in te winnen omtrent hunne taal, zeden enz. Hij had eene pen en papier bij zich, om alles wat hij vernam dadelijk te kunnen opteekenen. Om de woorden hunner taal te leeren kennen, bediende hij zich als leiddraad van een Maleisch en Engelsch Vocabularium, dat hij bij zich had en vroeg hun zoo b. v. naar de woorden, waarmede zij hemel, aarde enz. aanduidden. „God" noemden zij *dewas*. Deze naam doet ABDALLAH gissen, dat zij wel afstammelingen konden zijn van Portugezen, die, bij de verovering van Malaka door de Hollanders, in de bosschen waren gevlugt en sedert verwilderd. Hij werd in dit vermoeden versterkt, omdat er, naar hij meldt, tot heden toe nog overblijfselen van kerken zijn in de binnenlanden van Malaka en groote graven, met opschriften op steenen gegraveerd. Ook geleken zij, wat hun gelaat betreft, niet op de Maleijers of andere Aziatische natiën, maar op de Christenen van Portugesche afkomst.

Omtrent hunne huwelijken verhaalden zij het volgende: wanneer eene vrouw steeds door een man overal gevolgd wordt, zoo is dit een teeken dat hij verliefd op haar is. Men wacht vervolgens tot het tijdstip, dat de vruchten van den tampoewiboom rijp zijn; dan gaan zij met hun velen die in de bosschen plukken en bereiden sterken drank. Vervolgens tracht men apen, wilde zwijnen of groote slangen te verkrijgen en legt die bij elkan-

der op de vlakte of op de heuvelen. Dan braadt of zengt men die dieren en eet hun vleesch met eene soort van obie, en drinkt sterken drank. De vrouw, die wenscht te trouwen, geeft men zooveel te drinken, dat zij geheel beschonken wordt; dan wordt zij met bloemen en bladeren versierd.

Nu gaat zij, om eene kleine hoogte heen, aan het loopen. Haar geliefde, die zich op dezelfde wijze als zij heeft opgeschikt, zet haar na; door hare dronkenschap valt zij weldra en wordt dan door den man gegrepen. Nu heffen allen luide vreugdekreten aan. Ieder keert daarop naar zijne woonplaats in de bosschen terug, de vrouw blijft voortaan bij den man, daar men den echt nu als gesloten beschouwt. Bij sterfgevallen laten zij hunne dooden op de plek, waar zij gestorven zijn, liggen, tot dat zij vergaan of door wilde dieren verslonden zijn. Zulk eene plaats bezoeken zij verder niet meer. Wanneer eene vrouw moet bevallen, legt men een groot vuur aan; als het niet meer vlamt, verwijdert men de gloeijende kolen, zoodat slechts de heete asch overblijft. Hier brengt zij dan de vrucht ter wereld, men snijdt de navelstreng af, en het kind wordt met asch bedekt; hiermede bestrijkt ook de moeder haar ligchaam, daarop steekt zij het kind in bladeren of boombast gewikkeld, in den bovengenoemden zak, dien de Djakoen plegen te dragen, en gaat zoo door de bosschen *). Godsdienstplegtigheden of afgoden hebben zij niet. Op ABDALLAH's, vragen dienaangaande antwoordden zij: „hiervan kennen of begrijpen wij niets, maar wij weten slechts dagelijks ons voedsel te zoeken en eenmaal 's jaars, als de tampoewi-vruchten rijp zijn, maakt men daarvan sterken drank; dan brengt ieder het een of ander dier mede; als dit gebraden is eten wij het; dit zijn onze feestdagen." — Omtrent de kracht van de *ipoeh*, het snelst werkende hunner vergiften, verhaalden zij, dat alleen de olifant daardoor niet gedood kon worden; met de toebereiding wilden zij hem echter niet bekend maken.

NEWBOLD geeft hierover uitvoeriger en belangrijker berigten dan ABDALLAH (Vol. II, pag. 401 sq.). Zij wonen meestal in hutten, op palen gebouwd; de echte Djakoen echter („Djagoen jang atsal", zoo als ABDALLAH hen noemt) bouwen geene woningen, maar legeren zich des nachts onder aan den stam van boomen, waar zij zich met bladeren bedekken; in streken, waar vele verscheurende dieren zijn, klimmen zij des nachts in de boomen. Zij baden of wasschen zich nooit; „als er regen valt, zoo wascht die ons ligchaam schoon, zeiden zij", bijaldien wij zelf ons eens goed reinigden, zouden wij stellig ziek worden, want wij zijn het van ouds gewoon met vuil bedekt te zijn." Van hunne bovennatuurlijke begaafdheden en van hunne bedrevenheid in het genezen van ziekten door middel van allerlei kruiden gaven zij hoog op, toen ABDALLAH hen daarnaar vraagde.

Tot groot leedwezen van ABDALLAH, moest NEWBOLD, met wien hij nu bijna drie jaren had omgegaan, eindelijk vertrekken. ABDALLAH bleef nog vooreerst te Malaka, waar hij FERRIER, de opvolger van NEWBOLD, en eenige andere Engelsche officieren en beambten in het Maleisch onderwees. FER-

*) Dit verschilt eenigzins van NEWBOLD II, p. 406.

RIER verstond ook Hindostani en Perzisch; met behulp van ABDALLAH vertaalde hij eenige verhalen uit de laatstgenoemde taal in het Maleisch.

In 1831 werd men te Singapoera en Malaka bekommerd wegens een oorlog, die tusschen de Engelschen en den panghoeloe van Nanning ontstond, daar deze weigerde zich aan de ontvangene bevelen te onderwerpen; vooral verzette hij zich tegen de opbrengsten, die men van hem vorderde. ABDALLAH deelt slechts enkele bijzonderheden omtrent dezen krijg mede; daarentegen geeft hij een geslachtregister der panghoeloes van die streek, waaruit wij zien, dat men zich ook daar aan het eigenaardig Maleische gebruik hield, dat het overleden hoofd in zijn rang en waardigheid opgevolgd wordt door den zoon zijner zuster.

Onze schrijver komt thans weder terug op sulthan HOESSAIN SJAH. Deze was nu geheel onder den invloed geraakt van zekeren ABDELKADER, te Malaka geboren en zoon van een' Klinger. De sulthan stelde het volste vertrouwen in hem, deed alles wat hij verlangde en veronachtzaamde zijne vroegere vrienden en raadslieden. Er liepen zeer ergerlijke geruchten omtrent 's vorsten omgang met dezen persoon, die meerendeels wel niet ongegrond zijn geweest. De aanzienlijken, die tot het hof behoorden, waren met den felsten haat tegen hem vervuld en kwamen onder elkander overeen hem, zoo mogelijk, om het leven te brengen. Uit ontzag voor den sulthan waagden zij het echter niet, dit in het openbaar te doen; in het geheim echter konden zij hem ook niet dooden, daar hij altijd in het paleis was. Zij beklaagden zich aanvankelijk over ABDELKADER bij de Engelsche overheid. Deze gaf den sulthan kennis van dit beklag en waarschuwde hem. Maar hij stoorde zich hieraan niet. Nu kwamen op zekeren avond bijna honderd personen bijeen, die met hunne hoofden hadden afgesproken, de woning van den sulthan met geweld binnen te dringen en ABDELKADER aan te vallen. Na eenig overleg met den sulthan en zijne gemalin besloot deze vrouwenkleederen aan te trekken en zoo de vlugt te beproeven. Men liet een' wagen inspannen en de sulthan ging zelf het eerst uit zijn paleis. Toen de menigte hem zag verschijnen, maakte zij dadelijk plaats voor hem. Hierop kwamen twee vrouwen, de eene was ABDELKADER in vrouwenkleeding, de andere des sulthans gemalin; alle drie klommen zij in het rijtuig en reden weg. De menigte durfde niet te nabij komen uit eerbied voor den vorst, en terwijl sommigen meenden, dat ABDELKADER gevlugt was, anderen dit betwijfelden, en allen in het onzekere waren wat zij zouden doen, was hij reeds ver van zijne vijanden verwijderd en stapte weldra aan het huis van een' zijner bekenden te Singapoera af, van waar hij zich, nog altijd in vrouwengewaad, twee dagen later naar Malaka begaf. De sulthan en zijne gemalin waren intusschen naar hun verblijf teruggekeerd. De eerstgenoemde was uitermate bedroefd en ter neêrgedrukt over het gemis van zijn' gunsteling; hij onderhield eene drukke briefwisseling met hem, tot dat hij eindelijk met zijn gezin naar Malaka vertrok. Hier leefde hij weder op denzelfden vertrouwelijken voet als vroeger met ABDELKADER, wien men hier dezelfde eerbewijzingen bragt als aan den sulthan; ja nu

en dan matigde ABDELKADER zich aan, zich in het gewaad te kleeden, dat Maleische vorsten plegen te dragen.

Bij zijn vertrek van Singapoera had HOESSAIN SJAH 10 mannen en 10 of 20 vrouwen met zich naar Malaka gebragt. Deze allen haatten ABDELKADER doodelijk en wachtten slechts op eene gunstige gelegenheid om hem van kant te maken. Op zekeren avond ongeveer ten 8 ure wilde ABDELKADER juist den trap afkomen, toen hij door een der Maleische slaven met eene kris in het schouderblad gewond werd. Schoon hij veel bloed verloor, was de wond toch niet zeer gevaarlijk en herstelde hij spoedig. De moordenaar koos het hazenpad en men kon hem niet in handen krijgen. Daar de sulthan inzag, dat al zijne Maleische bedienden medepligtig waren aan dezen aanslag, zoo zond hij hen weg en nam voortaan alleen Klingers in zijne dienst. Hij schonk aan zijn' gunsteling den titel van *Tengkoe moeda Abdelkader*. Uit vrees, dat een dergelijke poging tot moord zich mogt herhalen, verliet hij nu ook de Bendar Hilir (waar hij tot nog toe gewoond had), daar die te ver van de stad Malaka lag, en huurde een huis in de Hollandsche kampong. Kort daarna gaf hij zijne dochter aan ABDELKADER ten huwelijk, hoewel deze reeds eene vrouw en zes of zeven kinderen had, zoodat alle ingezetenen van Malaka zich over deze nieuwe verbindtenis verwonderden.

ABDALLAH breekt hier den draad van zijn verhaal omtrent HOESSAIN SJAH af, om lucht te geven aan zijne verontwaardiging over het gedrag van den vorst, die zijne waardigheid zoo zeer vergat, dat hij op zulk eene gemeenzame wijze omging met iemand uit de volksklasse, ja zelfs zijne dochter aan hem uithuwelijkte, schoon hij toch reeds getrouwd was. Zulke handelingen zijn geheel in strijd met alles wat hem van Maleische zeden en gebruiken bekend is. Maar toch, men vergeet ze spoedig, omdat Gods straf de boozen ongemerkt nadert en hen plotseling treft.

Deze uitboezemingen leiden onzen schrijver tot beschouwingen omtrent den tegenwoordigen toestand der Maleische staten en den wandel hunner vorsten, die meestal de onderdrukkers zijn van hunne onderdanen. Met hun leven en bezittingen handelen zij geheel naar willekeur. Bovendien zijn zij overgegeven aan dobbelspel en amfioenschuiven en groote liefhebbers van hanegevechten; ook hebben zij vele slaven. Dikwijls, zooals dit te Broenei (Borneo proper) en Koetie (op de Oostkust van Borneo) pleegt te geschieden, plunderen zij de schepen der blanken en vermoorden de bemanning. In het algemeen beschouwen zij hunne onderdanen als honden, rooven hunne vrouwen of verloofden en laten haar allerlei onregt en mishandelingen lijden. De vrouw daarentegen, die zij bijzonder beminnen of begunstigen, mag in alles hare luimen volgen; ja verlangt zij iemands dood, zoo laat de vorst hem dadelijk ter dood brengen. Hunne talrijke kinderen, die dagelijks deze slechte voorbeelden zien, worden nog meer ontaard.

ABDALLAH wijt het verval en den ondergang van vele Maleische rijken, die vroeger welvaart genoten, aan de dwingelandij hunner vorsten. Als voorbeelden hiervan noemt hij voornamelijk Silangor, Perak, Kedah, Pa-

dang, Batoe Pahat, Moear en Kasang *). Padang, berigt hij, was vroeger eene zeer welvarende streek; men voerde van daar vele koopwaren, in het bijzonder vele pinangnoten, naar Kling en Bengalen; ook was er een overvloed van vruchten, zooals doerian, doekoe en andere; men nuttigde te Malaka geene andere doerian dan die van Padang. „Ik zelf," zegt hij, „ben daar in boomgaarden van doerian en manggisboomen geweest, en wanneer ik op een manggisboom klom, kon ik ongeveer twee of drie Engelsche mijlen ver langs de takken van den eenen manggisboom op den anderen klimmen, zoo digt stonden zij bijeen. Zulk eene welvaart genoot dit oord ten tijde dat sulthan MAHMOED over Lingga, Rio en Pahang heerschte, terwijl Padang, Moear en Batoe Pahat zijne onderhoorigheden waren. Na diens dood kwamen er eens twee of drie lieden van koninklijke afkomst te Padang. Op het strand gekomen, lieten zij hunne piek (het teeken hunner koninklijke waardigheid) aan land brengen, en vorderden daarop rijst, hoenders en alles wat zij begeerden. De Padangers, die den diepsten eerbied hadden voor den naam van Radja, gaven hun dit alles zonder betaling te eischen. Eenige dagen na het vertrek dezer personen kwamen er weder vier of vijf lieden van vórstelijk geslacht, die, even als roovers, vruchten, vee, kortom allerlei zaken die den inwoners toebehoorden, stoutmoedig wegnamen, ja zelfs de vrouwen onteerden. Niemand waagde het echter hun tegenstand te bieden. Eindelijk vertrokken zij, maar spoedig kwamen weder anderen, die het even erg maakten. Bijaldien de een of ander hun niet gaf wat zij verlangden of hen te keer ging, zoo vermoordden zij hem of staken zijn huis in den brand. Zoo vervielen de inwoners eindelijk tot armoede, geraakten in schulden en in slavernij. Velen verhuisden naar andere streken en het land van Padang werd eindelijk eene wildernis, zooals het tot op den huidigen dag is.

Op dergelijke wijze gedroegen zich ook eenige personen van vorstelijke afkomst, die te Reteh †) kwamen, gelijk ABDALLAH dit vernam uit den mond van lieden, die door hen mishandeld waren. Als de dienaars van de radja's daar iemand zagen, die niet gereedelijk hunne eischen inwilligde, zoo maakten zij des nachts in stilte den trap los (waarmede men naar de op palen gebouwde woning opklom). Vervolgens keerden zij naar hunne vaartuigen tot hunne meesters terug, en verhaalden dat er ten huize van den bewusten persoon veel rijst of vele geiten waren. Nu gingen zij reeds vroeg in den morgen, vóór dat de bewoner opgestaan was, daarheen en deden als of zij naar boven wilden klimmen. Wanneer zij dan gevallen waren, zoo gaven zij hiervan kennis aan de radja's, die daarop eene boete van 40 realen vorderden. Wie die niet kon voldoen, werd tot slavernij of pandelingschap veroordeeld.

---

*) Padang, Moear, Batoe Pahat en Kasang liggen in de binnenlanden, niet zeer ver van Malaka. Kasang is waarschijnlijk te zoeken aan de rivier van dien naam vgl. NEWBOLD I, pag. 151, 160 en 161. Silangor, Perak en Kedah of Keidah zijn, gelijk bekend is, ook op het schiereiland te zoeken.

†) Reteh ligt op Sumatra's Oostkust.

ABDALLAH deelt nog eene andere gewoonte der Maleische vorsten mede, die hij ook ten sterkste afkeurt. Wanneer een vorst iemand, die niet tot aanzienlijken stand behoort, tot bijzit wil nemen, zoo laat hij haar met geweld wegvoeren, zonder naar haar goeddunken of dat harer ouders te vragen. Vervolgens ontbiedt hij een' priester en beveelt hem die vrouw met zijne kris te huwen, die dan de plaats vervangt van de persoon des vorsten.

Na deze uitweidingen, zet ABDALLAH de geschiedenis van den gunsteling van HOESSAIN SJAH weder voort. Hij verhaalt, hoe de sulthan niets dan den naam van Maha Radja had behouden en ABDELKADER indedaad alle gezag bezat. Hij plagt zich nu eens op de wijze der bewoners van Kling, dan weder in het gewaad van Maleische vorsten te kleeden. De beide kinderen van den „jang dipertoean" of sulthan droegen ook de in Kling gebruikelijke kleeding. Op zijn' aandrang teekende ABDALLAH een zegel voor hem, waarop hij zich den titel gaf van *Elwathik billahi tengkoe moeda abd elhadir ibn essulthan;* nadat dit opschrift in goud gegraveerd was, bezigde hij het altijd bij zijne briefwisseling.

Overigens wist hij door hoffelijke minzame bejegening velen voor zich in te nemen. In 1835 stierf HOESSAIN SJAH *). Eenigen tijd na zijn dood verhuisde zijne gemalin naar Kaliri, eene plaats bij Malaka, waarheen ook ABDELKADER haar volgde, van wiens verdere lotgevallen ABDALLAH ons niets meer berigt.

ABDALLAH vertaalde omstreeks dezen tijd de geschiedenis van „Kalilah en Dimna" uit de Hindoetaal (waarmede hij denkelijk het Hindostani bedoelt) in het Maleisch. In dezelfde taal zette hij ook het reglement of de statuten der Kamer van Koophandel over, die toen te Singapoera werd opgerigt. Naar aanleiding van dit berigt verhaalt hij, hoe eenige Chinesche kooplieden een zeker fonds vormden, met het doel om hunne landgenooten, die daaraan deel namen, bij eventuële verarming, te hulp te komen en na den dood der deelhebbers hunne weduwen en weezen te ondersteunen. Vele Chinesche kooplieden gingen toenmaals bankroet, waardoor ook sommige Europeanen gevoelige verliezen leden.

In 1838 begon men te Singapoera eene kerk te bouwen, daar men tot nog toe slechts een zeer klein bedehuis bezat, dat door den zendeling THOMSON was gesticht. Bij die gelegenheid gebeurde het eens, dat men eenige lieden, die binnen de omheining van het nog onvoltooide gebouw

---

*) ABDALLAH beschrijft zijne begrafenis. Het lijk werd, gelijk dit bij de Maleische vorsten gebruikelijk is, in een draagstoel gelegd, die met gele zijde was omhangen en met bloemen versierd, waarbij het ook niet aan reukwerk ontbrak. Aan de vier hoeken van deze soort van lijkbaar, (waarvan ABDALLAH eene gelithographieerde afbeelding geeft) gingen vier lieden, die kleine stukjes goud en zilver onder het volk strooiden. Vele personen droegen de baar of leenden daarbij de hand; boven haar hield men gele zonneschermen. De resident van Malaka (toenmaals SAMUEL GARLING) en andere aanzienlijke Europeanen, als ook eenige soldaten van de bezetting, vergezelden haar, terwijl treurmuziek, snaphaanschoten en het geschut uit het fort zich lieten hooren. Bij het graf las een priester uit Kling de „falkin," een gebed voor dooden. Vele maanden lang lazen velen den Koran op zijn graf; men rigtte er eene met atap gedekte hut op en brandde er toortsen.

getreden waren, met een stok dreigde en wegjoeg. Deze meenden nu, dat men hen wilde vermoorden en verwekten eenige opschudding. Hierdoor ontstonden allerlei vreemde geruchten onder de inlanders. Men zeide, dat de Compagnie bij den bouw der kerk menschenhoofden noodig had, om die aan een geest of spook (hantoe) ter verslinding te geven, dat vele menschen hunne kinderen verloren hadden, omdat zij door de dienaren der Compagnie gedood waren, en meer dergelijke vertelselen dischte men elkander op. Men werd algemeen bevreesd en een paar malen kwam het tot een oploop. De tijding van dit een en ander vernam men zelfs te Malaka, zoodat ABDALLAH een brief van zijne vrouw ontving, waarin zij hem met een bekommerd hart waarschuwde, om zich toch wel in acht te nemen voor de dienaren der Compagnie. ABDALLAH verhaalt dit alles zeer uitvoerig en met vele uitweidingen over het dwaze en ongerijmde van zulke praatjes.

Hierop laat onze schrijver het berigt volgen van den dood zijner achtjarige dochter, die te Malaka bij hare moeder woonde; hij begaf zich toen derwaarts en liet haar begraven in de moskee der Klingers. Hij was diep bedroefd over haar verlies; ook zijne vrouw betreurde haar onuitsprekelijk. Om deze te troosten stelde hij een klein geschrift op, waaraan hij den titel gaf van *dawa'l goeloeb* (geneesmiddel des harten), waarin hij ouders, die hunne kinderen op jeugdigen leeftijd verloren hadden, op de vreugde van den dag der opstanding wees en aantoonde, hoe zondig het was en hoezeer het tegen de leer van den Islam indruischte, als men zich aan bobenmatige droefheid overgaf en op allerlei wijze zijn rouwbetoon aan den dag legde. Van dit werk zijn wel vele afschriften verspreid, maar het schijnt niet gedrukt te zijn.

Er kwamen nu eenige Amerikaansche zendelingen te Singapoera, die sedert door nog meerdere gevolgd werden. Zij legden zich vooral op het Chineesch en Maleisch toe, welke talen zij later ook in hunne scholen te Singapoera onderwezen. ABDALLAH was zeer nieuwsgierig, hun uiterlijk voorkomen te zien en verlangde hen te leeren kennen, daar hij nog geene Amerikanen had aanschouwd en niets van de geschiedenis en den toestand van Amerika wist. Spoedig geraakte hij nu met hen in kennis en sommigen leerden ook het Maleisch bij hem. Hij toont zich zeer met hen ingenomen, bijzonder met NORTH en KEASBURY, met wie hij het meest omging. Hij geeft zijne lezers eene korte schets van de stichting der koloniën in Amerika tot op hare vrijwording en het ontstaan van het gemeenebest der Vereenigde Staten. Hij vertaalde, op verzoek van NORTH, verscheidene schoolboeken uit het Engelsch in het Maleisch, waarvan de meesten een korte schets bevatten van de meest wetenswaardige zaken, die tot het gebied der phisische geographie en natuurkunde behooren. Maar niet alleen voor de zendelingen was hij thans werkzaam; hij deed toen ook eene reis naar Pahang, Trangganoe en Kalantan, waarbij hij een brief van BONHAM, den resident van Singapoera, aan den radja van Kalantan overbragt. Hij gaf later een verhaal van dezen togt in het licht, dat door DULAURIER in het

Fransch is vertaald en waarvan de heer DE HOLLANDER, zoo als elders reeds gezegd is, een kort verslag heeft gegeven in het Tijdschrift *de Gids*.

Na zijne terugkomst was hij NORTH behulpzaam bij eene revisie van de Maleische vertaling van het Evangelie van JOHANNES en zorgde voor den druk der „Sedjarah Malajoe." Terwijl hij alzoo bezig was, werd hij onverwachts door hevige koortsen aangetast, en kort na zijn herstel had hij het ongeluk zijne vrouw te verliezen, die in het kraambed stierf.

Bij voortduring was ABDALLAH de zendelingen behulpzaam bij het vertalen of bewerken van onderscheidene Engelsche geschriften, ten behoeve der Maleijers; behalve vele kleinere stukken, waarvan hij geen' titel of bijzonderheden meldt, noemt hij een werkje over cosmographie, een verhaal van de geboorte van JEZUS, eene Maleische vertaling van „den braven HENDRIK," een bekend schoolboek, een boek met lofzangen of hymnen. Voor de uitgave van deze stukken zorgde KEASBURY; de zendeling ITRANACK werkte met ABDALLAH aan eene verbeterde vertaling der door THOMSON overgebragte Evangeliën. „Er zijn hierin, ook na deze herziening, nog altijd eenige vlekken overgebleven," merkt ABDALLAH op, „want men liet mij niet toe sommige woorden te veranderen, die de Maleijers nimmer gewoon zijn te gebruiken, zoo als: karadjaän sorga, moeloet Allah, anak Allah, bapamoe jang ada disorga, kahidoepan jang kakal (hemelrijk; mond Gods; kind of zoon van God; uw vader die in de hemelen is; het eeuwige leven) enz." Het is jammer, dat ABDALLAH niet zegt, welke woorden hij dan hiervoor in de plaats wenscht te stellen, of hoe hij wil, dat men zich zal uitdrukken. Men ziet overigens duidelijk, dat de schrijver hier slechts bedoelt, zich bij de inlanders te verontschuldigen over het gebruik dezer woorden, hetgeen zij hem, als Mohammedaan, kwalijk konden nemen. Zulke woorden, meent ABDALLAH, zullen den Maleijers in het vervolg stellig vreemd in de ooren klinken, maar, dewijl de zendelingen die verlangden te gebruiken, kan men hem naar zijn oordeel niet van verzuim of van zondigen tegen het Maleisch spraakgebruik beschuldigen.

In de vertaling van THOMSON, waarvan ABDALLAH bij eene vroegere gelegenheid heeft gesproken, zijn vele gebreken. „Men zegt nog tot heden toe, dat ik zijn leermeester geweest ben", zegt ABDALLAH, „maar men weet niet, dat hij de woorden, die zijn leermeester hem aangaf, niet wilde bezigen; hij wilde zich zelf voor den arbeid bekwaam achten." ABDALLAH is zeer bevreesd, dat hij andermaal aanleiding mogt geven tot eene dergelijke beschuldiging en het Maleische spreekwoord toepasselijk op hem worden: „de pelandok vergeet den strik, maar de strik wil den pelandok niet vergeten."

In 1841 kwam er eene stoomboot te Singapoera. Onder de door ABDALLAH uitgegevene geschriften behoort ook eene korte beschrijving daarvan, waaraan hij nog eenige bijzonderheden over het gebruik van den stoom en over spoorwegen heeft toegevoegd.

Ongeveer twee jaren later, werd BUTTERWORTH *) Gouverneur van de

*) Vóór dit werk staat in het Engelsch eene opdragt aan BUTTERWORTH.

„straits settlements." ABDALLAH prijst zijne minzaamheid, kunde en schranderheid, gelijk mede de zachtzinnigheid en vriendelijkheid zijner gade. Beiden waren in alle opzigten voor elkander geschikt; God had hen met elkander verbonden, zoodat zij bijeen behoorden, als melk en suiker, als een ring en een juweel, eene vergelijking, die onze schrijver ook bezigt daar waar hij van de overeenstemming tusschen RAFFLES en zijne gemalin spreekt. „Het is hiermede," gaat ABDALLAH voort, „zoo als de wijzen zeggen, een goede boom moet noodzakelijk later ook goede vruchten geven. Hierin (in hetgeen hij van BUTTERWORTH heeft gezegd) volgt hij slechts zijne eigene beschouwing, of zij waar is dan wel verkeerd, kan het nageslacht weten en beoordeelen."

Door de bovengenoemde eigenschappen wist BUTTERWORTH de inlanders zeer voor zich in te nemen, vooral echter ook door de medewerking en ondersteuning, die hij hun verleende bij het houden van wajangspelen, het vieren van het nieuwejaarsfeest en wat meer van dien aard is. Ook verbeterde hij de wegen en putten, de laatste opdat er steeds water voorhanden mogt zijn bij het uitbreken van een' brand. Toen de groote brand in de kampong Glam woedde, waarvan boven gewaagd is, hielp hij zelf mede blusschen en liep, terwijl zijne kleederen bemorst werden, heen en weder. In geene zaak evenwel maakte hij zich zoo verdienstelijk en overtrof hij al zijne voorgangers zoo zeer, als in het krachtdadig te keer gaan der zeeroovers, in zoo ver als gedurende zijn bestuur belooningen werden uitgeloofd voor narigten omtrent hun verblijf, en Engelsche oorlogschepen hen overal vervolgden. De toemenggoeng, die in naauwe vriendschap met BUTTERWORTH leefde, was hierbij van groote dienst; voornamelijk door zijne aanwijzingen slaagde men gelukkig in het opsporen en vatten dezer misdadigers *). Hierom werd hij op plegtige wijze door het Gouvernement met een eeredegen begiftigd.

Met een kort verhaal van den oorlog tusschen Engeland en China en de mededeeling der artikelen van het vredeverdrag besluit ABDALLAH zijne geschiedenis.

Hij is hiermede echter nog niet aan het einde gekomen. Nadat, zegt hij, het eerste deel van zijn werk ten einde gebragt was, zat hij een tijd lang in gedachten verzonken over den ongelukkigen toestand der Maleische staten. De grootste oorzaak hiervan vindt hij in het slecht bestuur der vorsten. Hij gispt voornamelijk hunne willekeurige handelingen omtrent hunne onderdanen en de verwaarloozing der opvoeding hunner talrijke kinderen, die even als hun vader het volk onderdrukken. Andere oorzaken van de verachtering der Maleijers zijn: hunne gehechtheid aan het oude, waardoor zij er niet toe kunnen komen, om de zeden en gebruiken hunner voorouders tegen betere te verwisselen, en hun gebrek aan leerlust; bovenal verwijt ABDALLAH hun de verwaarloozing hunner moedertaal.

G. N.

---

*) Deze toemenggoeng was de opvolger van den vroeger genoemden toemenggoeng ABDOERRAHMAN.

Aanhangsel.

Bladz. 73. De reis van ABDALLAH, waarvan DE HOLLANDER een verslag gegeven heeft, was een togt naar Pahang, Tringanoe en Kelantan.

ABDALLAH's geschiedenis is niet in 1846 uitgegeven, zoo als abusivelijk gemeld is, maar in 1843 voltooid en in 1849 gelithographieerd.

Bladz. 74. Hier is vermeld, dat ABDALLAH's grootmoeder „goeroe besar" werd. Wij hebben geen genoegzamen grond, om hier aan eene aanstelling tot „goeroe besar" als tot eene zekere betrekking of aan het verleenen van zulk een' titel te denken, zoo als men b. v. onder de Christenschoolmeesters op Amboina een „*goeroe besar*" of zoogenaamden *Opperschoolmeester* heeft. In den tekst staat eenvoudig: *mendjadi goeroe besar*, en de schrijver wil slechts zeggen, dat zij een' grooten naam verwierf wegens haar onderwijs. Hetgeen hier van haar berigt wordt, is zeker opmerkelijk. Zij was van aanzienlijke afkomst; misschien was zij ook wel uit Jemen. Geleerde vrouwen behooren bij de Mohammedanen wel tot de uitzonderingen, maar ontbreken toch niet geheel; wij noemen hier slechts OEMM'AL LATHIF, bijgenaamd de geleerde SJEICHIN, die ook eene school te Damascus stichtte en in 653 der Hedsjra stierf. Bovendien weten wij, dat in den Indischen Archipel de vrouw dikwijls eene hooge mate van achting en vrijheid geniet; men denke b. v. slechts aan zoogenaamde Koninginnen, die te Atjeh, in zuidelijk Celebes en op Java geregeerd hebben, om van andere bijzonderheden te zwijgen.

Pag. 74. Het Engelsch geschrift, waarvan in de eerste noot op pag. 74 spraak is, zal wel een getuigschrift geweest zijn. THOMSON noemde het *a charakter*. Omtrent de hier vermelde bijzonderheid aangaande MARSDEN's verblijf te Malaka, kan ik tot nog toe geene nadere opheldering geven.

Pag. 75. In 1795 namen de Engelschen Malaka in. Bij den vrede van Amiens in 1802 zoude het aan ons teruggegeven worden, maar daar de oorlog weldra op nieuw uitbrak, vond de overgave geen plaats en bleef de stad in de handen der Engelschen tot 1819. FARQUHAR was resident van Malaka van 1803—1818. Na de stichting van Singapoera in 1819 werd hem het gezag aldaar toevertrouwd, onder het opperbewind van RAFFLES, die tot 1826 Luitenant-Gouverneur van Benkoelen was.

Pag. 89. MILNE werd in 1813 door het Londensch genootschap uitgezonden en begaf zich eerst naar Macao en Canton, daar hij voor China bestemd was. Hier had hij, even als MORRISON, die reeds sedert 1807 in China was, met velerlei zwarigheden en vervolgingen te kampen. In 1815 kwam MILNE te Malaka, waar hij in 1818 het „Anglo-Chinese college" opende. Dit instituut had zijn oorsprong voornamelijk aan MORRISON's bemoeijingen te danken, die daarvoor uit zijn eigen vermogen 1000 £. en bovendien een jaarlijksche bijdrage van 100 £ schonk.

Het werd opgerigt, om de verbreiding van het Christendom en de beoefening der Chinesche letterkunde door Europeanen en der Europesche door Chinezen te bevorderen. Verscheidene belangrijke werken, die meest betrek-

king hebben op China, zijn van de persen van dit collegie gekomen. Het werd in 1843 naar Hongkong verplaatst. Meerdere bijzonderheden kan de lezer vinden bij NEWBOLD I p. 181 sq. WIGGERS, Geschichte der Evangelischen Mission, Zweiten Bandes erste Abtheilung p. 150.

Pag. 82, reg. 13. Voor de woorden: „Zij weet dat de rijst op haar schoot wordt klaar gemaakt" zou ik liever deze vertaling in de plaats stellen: „zij weet, dat zij de rijst klaar gemaakt (of toebereid) op haren schoot zal hebben (zonder dat zij namelijk zelve de handen behoeft uit te steken)".

Pag. 93. Ik heb zakelijk genoegzaam alles medegedeeld wat ABDALLAH omtrent de Hollanders zegt. TIMMERMAN TIJSSEN wordt tamelijk verschillend beoordeeld. NEWBOLD is meer met hem ingenomen; hij prijst zijne zorg voor het onderwijs van den inlander en voor de emancipatie der slaven. Zie NEWBOLD I pag. 143, II pag. 52. Op de laatstgemelde plaats is spraak van de bekende geschiedenis der Regalia van Rio, waarover ook ANDERSON spreekt.

De expeditie in de residentie Cheribon in den aanvang van 1818.

In het jaar 1818 werd de rust in eene der residentiën van het eiland Java verstoord. Eene rooversbende bragt, onder aanvoering van een geducht en gevreesd hoofd, BAGOES SERRIET genaamd, het westelijke gedeelte van Cheribon in opstand. Den 29sten Januarij van dat jaar hadden de opstandelingen de dessa's Radja Galo, Palimanan en Banjaran verbrand. Bij die gelegenheid werd de assistent-resident van Cheribon, de heer HERDENREICH, die met eenige inlandsche hoofden en gewapende manschappen de dessa Radja Galo voor vernieling trachtte te bewaren, het slagtoffer van den ijver, waarmede hij deze taak vrijwillig op zich had genomen. De regent van Bengawan Wetan, radhen adipati NITI DI NINGRAT, een zeventigjarige grijsaard, en AMONG PANTJAS, demang van het distrikt Blandong, werden mede gruwelijk vermoord.

Zoodra deze oproerige bewegingen waren losgebroken, werden onmiddelijk de gewone maatregelen tot herstel van de rust genomen. Onderscheiden vaartuigen met troepen en oorlogs-amunitie werden naar Cheribon en Indramajo afgezonden.

De eerste aanval van onze troepen op de opstandelingen had den 4den Februarij 1818 plaats. Door een der officieren, die dit wapenfeit bijwoonden, wordt het op de volgende wijze beschreven.

„ Na drie maal 24 uren reis van Batavia, kwamen wij te Cheribon ten anker. Wij gingen terstond op marsch naar Tankil, 2 palen van de stad, alwaar de resident woont, de heer W. N. SERVATIUS. Men vernam, dat de muitelingen zich in de kampongs Kadondong en Soesoekan ophielden. Wij werden dus in verscheidene divisien verdeeld, en marcheerden alle naar Djamblang, drie uren van Tankil, landwaarts in. Hier vertoefden wij nog eenige dagen, om berigten in te winnen, en er werd een plan gemaakt om, in den nacht van den 3den en 4den Februarij, de muitelingen zoo veel mogelijk in te sluiten, en den 4den met het aanbreken van den dag ze aan te vallen. De divisie van den kapitein MULDER zoude achter Kadondong ommarcheren en, omdat zij de sterkste divisie was, den aanval beginnen. Die van den kapitein VAN GENT zoude Kadondong lings laten liggen en zich achter haar met den linker vleugel van kapitein MULDER vereenigen. Hetzelfde zou door de divisie van den kapitein LAEMLIJ links verrigt worden. De overste HOORN zou met de zijnen, op de groote route, de muitelingen met de twee zesponders opwachten. De kapitein

ROCHEMONT was, met een éénponder, bij de divisie van kapitein MULDER; en een éénponder was bij die van kapitein VAN GENT. Ten naastenbij aldus:

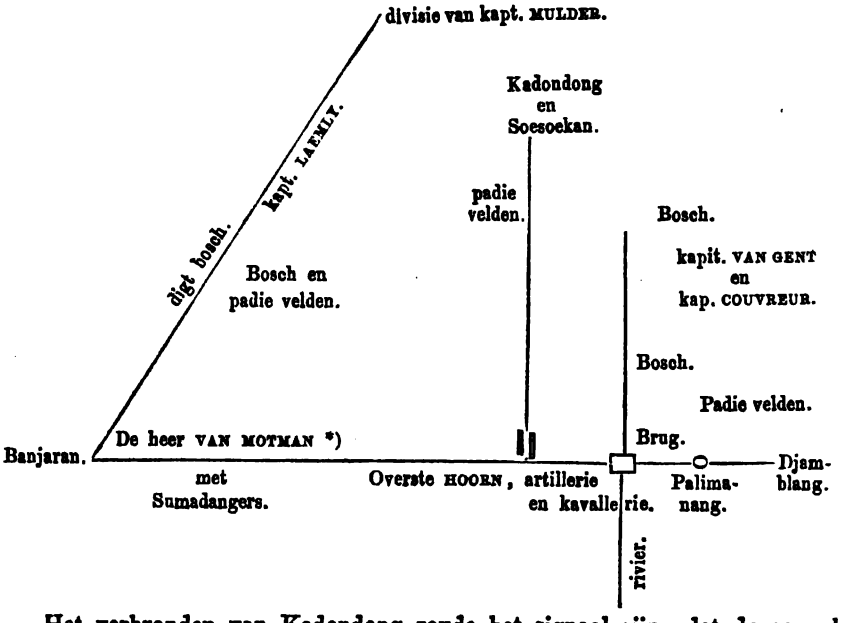

„ Het verbranden van Kadondong zoude het signaal zijn, dat de aanval door kapitein MULDER begonnen was. Dit zagen wij ook den 4den om 8 ure des morgens, doch dit had reeds ten 6 ure moeten gebeuren. Kapitein MULDER kon echter, door de slechte wegen, niet voor dien tijd op zijn post zijn. Hiervan hadden de muitelingen lucht gekregen, en ze retireerden, vóór de komst van kapitein MULDER, in het bosch, naar de zijde van kapitein VAN GENT. Deze had de zwakste divisie en meestendeels Madurezen en Sumanappers. De muitelingen daar niet verwachtende en dewijl het terrein zeer slecht was, kon hij zich niet spoedig genoeg in bataille formeren, en zich met kapitein COUVREUR vereenigen, waarop dadelijk de twee partijen handgemeen werden en een hevig gevecht begon, waarin de muitelingen eene zeer groote stoutheid en de uiterste wreedheid en woede toonden. De Europeanen en eenige inlandsche soldaten hielden zich zeer goed; doch de meeste Madurezen en Sumanappers gingen aan de loop, of schoten zonder eenig doel, waardoor eene verwarring ontstond, welke ten gevolge had, dat de twee divisiën van VAN GENT en COUVREUR geheel op den loop gingen, en deels door de rivier, deels door de padivelden, en deels in het bosch een goed heenkomen zochten, waarvan een gedeelte zich wederom bij ons op den grooten weg vereenigde. Deze nederlaag kostte ons veel Europeanen en veel inlanders, welke meest wreedelijk vermoord of verdronken zijn. Echter was het verlies der muitelingen ook niet gering en zij hebben hunnen aanval niet durven voortzetten, tegen de andere divisiën.

*) Resident der Preanger Regentschappen.

„Kadondong werd door kapitein MULDER verbrand en des middags zond men een groot detachement hussaren en lanciers naar de kanten van die kampong; deze ontmoetten de muitelingen in die omstreken. Zij waren in twee kolonnen; maar de kavallerie hieuw met een *hoera* op hen in, en na ze op de vlugt gejaagd te hebben, zijn er zeer velen van neêrgesabeld, vooral door de Bengaalsche lanciers, welke allen met bebloede klingen terug kwamen, eenige gevangenen medebrengende."

Een opmerkelijk voorval, dat bij deze gelegenheid plaats greep en ons van elders door een ooggetuige bekend is, voegen wij hier in. Zekere JOSEPH GERRISH, gezagvoerder van de destijds te Cheribon liggende brik *Retrieve*, had den 22sten Januarij, ongeveer vijftien palen ten westen van Cheribon, de muitelingen op den grooten weg ontmoet. Na vele mishandelingen te hebben ondergaan, was hij door hen naar Kadondong gevoerd. Daar zag hij alle toebereidselen om hem ter dood te brengen, gereed maken. Door gebaarden, want hij spak geen Maleisch of Javaansch, wist hij echter een der hoofden van de bende eenig medelijden voor zich in te boezemen, en men spaarde zijn leven, maar hield hem gevangen.

Op dezen 4den Februarij ontsnapte hij, op de aanwijzingen, hem door een Chinees gegeven, uit de handen der opstandelingen. Maar ook nu nog was hij niet in veiligheid. Zes-en-dertig uren lang zwierf hij rond. Meermalen was hij op het punt van door de, voor onze troepen vlugtende, roovers achterhaald te worden. Altijd echter wist hij het, op eene behendige wijze, te ontkomen, nu eens door zich in het digtste van het kreupelhout te verschuilen, dan weder door met een stok, waaraan hij den vorm van een geweer had gegeven, op zijne vervolgers aan te leggen. Eindelijk kwam hij bij onze troepen aan.

„Vervolgens", dus gaat de briefschrijver voort, „vereenigde zich de geheele magt weder op den grooten weg, en marcheerde gedeeltelijk naar Banjaran en het overige naar Palimanang. Tusschen deze plaatsen bevindt zich een brug in het bosch, op den grooten weg, welke dikwijls door de roovers bezocht werd, om ons dezen weg af te snijden. Deze werd door eenige infanterie en kavallerie bewaakt.

„Wij bleven eenige dagen te Banjaran om te rusten en berigten in te winnen en vertrokken toen allen naar Palimanang, alwaar een soort van kampement gemaakt was, om de troepen te ontvangen. Den 9den marcheerden wij met den overste HOORN en 150 Europeanen naar Tankil, op het berigt dat er te Patakan, een kampong drie uren van daar, zich ten naastenbij *duizend* muitelingen ophielden. De artillerie, welke medeging, bestond in twee éénponders, door mij gekommandeerd. Des nachts marcheerden wij van Tankil naar Patakan, alwaar wij den 10den, tegen 3 uur in den morgen, aankwamen. Dit dorp is rondom in het water, door eene rivier in wier bogt het ligt. Er waren praauwen besteld, waarin de troepen zich inscheepten. Tegen half zeven ure waren wij voor het dorp, hetwelk zeer groot is. Wij kwamen met de praauwen tot op een pistool-

schot onder de huizen en ontdekten toen, dat er zich niemand meer in bevond, en zagen de muitelingen aan de overzijde der rivier in zeer groote menigte wegvlugten naar de kanten van Kadondong en Soesoekan. Deze laatste kampong was denzelfden morgen door kapitein MULDER met zijne divisie bezet. Wij verbrandden dus de kampong Patakan. Denzelfden dag keerden wij naar Tankil terug en ontvingen daar de tijding, dat de kapitein MULDER met zijne divisie de muitelingen ontmoet had, en na een hevig en hardnekkig gevecht, den vijand geheel geslagen had. Zij verloren hunne twee voornaamste opperhoofden, en zeer vele anderen.

„De onzen waren met sektiën in kolonne en konden door den smallen weg, tusschen de padievelden in, niet deployeren. Toen de twee partijen elkander naderden, begonnen de muitelingen te zingen; hunne aanvoerders waren in het rood, met een pajong boven het hoofd. Op een afstand van twintig passen van de troepen gekomen, steeg een der aanvoerders, die scheen te kommanderen, zeer koelbloedig van zijn paard, gaf het aan een ander, trok zijn klewang en avanceerde bijna alleen tot onder de bajonetten. Toen hief de geheele troep een vreeslijk geschreeuw aan en drong met pieken en klewangs op de onzen in, welke ze echter goed ontvingen; doch de luitenant VROOME, eenige manschappen ziende aarselen, sprong van het tweede peloton, waar hij bij was, voor het eerste, liet ze *hoera* roepen en drong met hen er op in. Hij zelf zocht het opperhoofd aan te vallen, doch werd door een, die naast hem stond, met eene piek gewond in het lijf. Dit voelde hij dadelijk niet, en het gelukte den Europeanen de bende te slaan en op de vlugt te jagen. De inlandsche soldaten waren verwilderd, en door den schrik schoten zij achter de kolonne op zijde uit, in de lucht en naar voren, waardoor zij een hunner kameraden door de wang schoten, achter het kakebeen in. Dit zijn de eenige geblesseerden, die de onzen bij deze gelegenheid hadden, en geene dooden. Ze keerden den 11den naar Palimanang terug, medebrengende zeven koppen van gesneuvelde roovers, waaronder die van een der opperhoofden. Vele andere lijken van muitelingen zijn op de plaats blijven liggen, en na dezen dag heeft men van geene verzameling van muiters meer vernomen; men denkt dat ze uit elkander en naar de kanten van Indramajo terug getrokken zijn. Den 18den ben ik, op order van den overste HOORN, naar Tankil vertrokken, alwaar twee zesponders zijn en een detachement infanterie; hier moet ik tot nader order blijven, met 62 man. Men verwacht hier de twee andere zesponders met den luitenant SALA; ik denk dat ze niet veel meer zullen gebruikt worden, want ze zijn te zwaar om mede van den weg te gaan, daar het hier alles modderige padievelden of bosch is. Wij zullen nu weldra hooren wat de overste RICHEMONT zal aanvangen."

Zoo ver de berigten van den ooggetuige. Deze ontmoeting op den 10den Februarij had inderdaad ten gevolge, dat de opstandelingen geheel verstrooid raakten en dat een der hoofdaanvoerders in onze handen viel. De resident van Cheribon W. N. SERVATIUS maakte nu overal in zijne residentie de nederlaag der opstandelingen bekend, en stelde eene premie van 500

Sp. matten op den voornaamsten aanvoerder der rebellen BAGOES SERRIET, levend overgeleverd, en van 250 Sp. matten voor zijn hoofd. Hij werd eenige maanden later gevangen genomen, teregt gesteld en den 31sten October schuldig verklaard aan oproerig geweld en schending van het openbaar gezag, en dien ten gevolge tot de doodstraf veroordeeld, die hij den 17den November onderging.

De heer ROCHUSSEN en Palembang.

In de Palembangsche en aangrenzende Benkoelensche binnenlanden, bestaan sedert onheugelijke tijden strooptogten, het gevolg van onderlinge veten der bevolking. Door geen goed geordend gezag in toom gehouden, leeft die bevolking in gestadige tweedragt, en wreekt zij eigenmagtig en verraderlijk elk vergrijp, door het eene district jegens het andere gepleegd. Roof, moord en brandstichting zijn daar zeer gewone zaken. Er heerscht groote onveiligheid en miskenning van het op de verwijderde hoofdplaatsen Palembang en Benkoelen gevestigd Nederlandsch gezag. Deze staat van zaken bestond, toen wij in 1824 de plaats innamen van het Palembangsche sulthans-bestuur. Maar in dien staat van zaken bragten wij geene verbetering, omdat het stelsel der Indische regering, krachtens reeds in 1825 gegevene koninklijke bevelen, de strekking had, om de bezittingen buiten Java te beschouwen als lastposten. Men bepaalde zich slechts, nu en dan, tot eenige magtsvertooning, wanneer het in de binnenlanden te erg toeging, en er vrees ontstond voor bestoking der hoofdplaats.

Wij hebben voor ons een verslag van den heer PRAETORIUS, die van 1829 tot 1834 resident te Palembang was, medegedeeld in het Tijdschrift „De Indische bij," in 1843 te Leiden uitgegeven door den heer C. L. BLUME. In dat verslag, loopende over het jaar 1832, schetst de heer PRAETORIUS den hoogst zorgwekkenden toestand der Palembangsche binnenlanden, en zegt daaromtrent:

„De voornaamste oorzaken van dezen ongunstigen staat van zaken, moeten, mijns inziens, worden gezocht onder anderen, 1° in de onlusten, sedert ons bestuur, dan hier dan daar uitgebroken, eerst in de Rawas, daarna in de Oeloe Lematang, en vervolgens door de rooverijen der Pasoemah's en derzelver aanhang, waardoor vele doessons in de divisien Oran, Lematang en Moesie en wat daartoe behoort, zijn verbrand, menschen en vee geroofd, of de inwoners uitgeplunderd en vermoord. Deze staat van zaken maakte aanvankelijk het zenden van inlandsche barissans (hulpbenden) naar de bovenlanden noodzakelijk, en toen deze niet genoegzaam waren bevonden, werden troepen in 1828 daarheen gezonden; 2° in de geringe pogingen, welke de inlander in het algemeen en de Palembangsche bovenlander in het bijzonder aanwendt, om, door verdubbelde inspanning zijner krachten, de geledene schade spoedig te herstellen. Hiertoe dient hij door een meer regtstreekschen invloed van Europesche ambtenaren te worden aangemoedigd, dan wel door een zeker vooruitzigt van vaste winsten er toe te worden aangeprikkeld. Beide middelen hebben tot op dezen tijd ontbroken; het eerste uit gemis van

Europesche ambtenaren, daar men derzelver getal, vooral sedert de in 1826 ingevoerde bezuinigingen, eerder heeft berekend naar de oogenblikkelijke winsten, welke deze residentie afwierp, dan naar de voordeelen welke in het vervolg van tijd, door een verbeterd bestuur, speciaal voor de binnenlanden, met eenigen grond van zekerheid konden worden verwacht. Ook kwam natuurlijk daarbij in aanmerking, of wij den militairen arm disponibel hadden, om de Europesche ambtenaren in de binnenlanden eene veilige verblijfplaats te verschaffen."

In een nog vroeger tijdvak, toen de generaal majoor DE STUERS, die thans te Maastricht woont, resident te Padang was, 1825—1829, werd, met het oog op den hiervoren beschreven toestand in de binnenlanden van dit gedeelte van Sumatra, het denkbeeld geopperd, om Palembang en Benkoelen onder één gezag te brengen, en den zetel daarvan te vestigen aan het uiterste bevaarbare punt der groote Moesie rivier.

Nadat in 1833, de heer KNOERLE, assistent resident van Benkoelen, door de bevolking om het leven was gebragt, en zijn opvolger DE PEREZ, in 1835, het in de binnenlanden ter naauwernood ontkwam, hoezeer voorzien van een gewapend sterk geleide, werd, in verband tot de gesteldheid van zaken in de Palembangsche binnenlanden, in Mei 1836, het denkbeeld van den heer DE STUERS door de Indische regering meer naauwgezet overwogen, en als blijkbaar doeltreffend om aan zoo vele gruwelen een einde te maken, onderworpen aan de beslissing van het opperbestuur in het moederland. De toenmalige minister van kolonien VAN DEN BOSCH, die zelf, toen hij gouverneur-generaal van Nederlandsch Indie was, Sumatra bezocht had en, zoo als bekend is, ten aanzien van dat eiland, groote denkbeelden van onderwerping en ontwikkeling koesterde, hechtte er zijn zegel aan.

Nog voor dat op eenige wijze uitvoering of begin van uitvoering aan de voorgestelde en door het opperbestuur goedgekeurde verandering gegeven was, werd in 1837, de assistent resident van Palembang BOGAARDT, in de afdeeling Moesie-Oeloe door de bevolking overvallen en vermoord. Een algemeene opstand van die afdeeling en van nog andere distrikten volgde er op.

Nu werd eene versterking van troepen naar Palembang gezonden, onder bevel van den luitenant-kolonel SCHWARTZ, 1838, en werden plaatselijke onderzoekingen aangevangen, tot de beste uitvoering van het plan, om een centraal bestuur in de binnenlanden te vestigen. Voorshands bepaalde men zich met het aanleggen in 1839, van eenen militairen post te Tebing Tingi, ten einde de oproerige bevolking in bedwang te houden. Sedert waren de Palembangsche binnenlanden rustiger, en dit mag wel de hoofdreden zijn, dat men niet verder ging. Daarbij kwam gewis ook, dat de heer MERKUS, die in 1838 door den minister VAN DEN BOSCH benoemd was tot kommissaris van Sumatra, en wiens gevoelen over het vestigen van het vereenigd bestuur van Palembang en Bankoelen te Tebing Tingi gevraagd was, in het laatst van 1840 geroepen

werd tot de waardigheid van Gouverneur-Generaal en onder de drukkende verpligting lag, krachtig bevestigd door de beruchte „suppletoire punten van instructie" van October 1842, om alle uitgaven, die niet *volstrekt onvermijdelijk* waren, na te laten, ter *„gestadige vermeerdering van het batig slot voor het moederland."*

In dezen stand van zaken werd, in 1845, het bestuur van Nederlandsch Indië aanvaard door den heer ROCHUSSEN. Het beheer van de residentie Palembang was destijds in handen van den Luitenant-Kolonel DE KOCK. Algemeen werd gezegd, dat de kracht van het Europeesch bestuur er zeer gedaald was; dat de panggeran FERDANA MANTRI of rijksbestierder de eenige was, die gezag voerde, en dat zijne geheime bedoeling was, om verheven te worden tot sulthan van Palembang, waartoe hij meende regten te kunnen doen gelden als schoonzoon van den onttroonden sulthan MACHMOED BADAR-OEDIN. In de binnenlanden was de bevolking steeds vijandig gezind; de generaal-majoor VON GAGERN bevond er zich in „groot lijfsgevaar," toen hij in 1846, met eene militaire escorte, de reis deed van Benkoelen naar Palembang. De aanmatigingen van den rijksbestierder, namen voorts zigtbaar toe, na het overlijden in 1847, van den panggeran MANGKOE NINGRAT, die ook grooten invloed had op de bevolking en een tegenwigt was voor den rijksbestierder.

De Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN zag nu de hooge noodzakelijkheid in om, met ter zijde stelling der door de inlandsche grooten te Palembang aangewende pogingen om den heer DE KOCK aldaar te behouden, dien resident te vervangen. Met zeer veel woorden verhaalt de heer ROCHUSSEN, in zijne bekende brochure: *„Toelichting en verdediging van eenige daden van mijn bestuur in Indië"*, de plegtige wijze, waarop de deputatie van inlandsche grooten te Palembang, aan wier hoofd de panggeran FERDANA MANTRI zich bevond, bij den generaal-majoor VON GAGERN, gedurende diens verblijf te Palembang, aandrong om den heer DE KOCK als resident te behouden. Hij deelt echter de reden niet mede, waarom hij aan dat verzoek geen gehoor gaf. Wij zullen den heer ROCHUSSEN voorzeker geen onregt doen, wanneer wij veronderstellen, dat de eenige beweegreden zijne overtuiging was der noodzakelijkheid, om aan het hoofd van die residentie een man te plaatsen, die geestkracht paarde aan kennis van den inlander, en gewoon was het in hem gevestigde gezag te doen eerbiedigen. Hij koos daartoe den heer STEINMETZ, die op Java en Sumatra, in militaire en burgerlijke betrekkingen, vooral ook in het binnenlandsch bestuur, door klem en takt, zich gedurende meer dan twintig jaren bijzonderlijk had onderscheiden en daarom bij de vroegere landvoogden VAN DEN BOSCH, BAUD, DE EERENS en MERKUS, in hooge achting stond.

De heer STEINMETZ werd, over het gewigt van de hem opgelegde taak, door den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN mondeling onderhouden. *Het Nederlandsch gezag mogt te Palembang geen ijdele klank blijven; daar moest met énergie gehandeld worden.* De heer ROCHUSSEN sprak aldus, onder den indruk van de algemeene tijdsomstandigheden die hij had daargesteld. Er moest

„*époque*" gemaakt worden. Hij meende, dat alom in Indië *krachtige* handelingen van het bestuur noodig waren. Misschien had hij gelijk, daar het als zeker aan te nemen is, dat, onder de toepassing der „*suppletoire punten van instructie*," het gezag der regering alom geleden had. Onder „*zijn*" bestuur, zouden „*andere beginselen*" toegepast worden, bijzonderlijk ten aanzien der zoogenaamde buiten etablissementen. De heer ROCHUSSEN zeide het, sprekende van de Westkust van Borneo, in zijne zoo even reeds vermelde brochure: „*Toelichting en verdediging van eenige daden van mijn bestuur in Indië.*"

Vol vertrouwen op de mondelinge taal van den Gouverneur-Generaal, deed de resident STEINMETZ al spoedig mededeelingen uit Palembang, waardoor bevestigd werd, dat de panggeran FERDANA MANTRI het gezag bijna uitsluitend in handen had weten te verkrijgen en met de uitoefening daarvan in de binnenlanden te werk ging op eene wijze, die hoogelijk zorg baarde voor de toekomst; dat hij het in zijn magt scheen te hebben, om in die binnenlanden onrust te doen ontstaan, te onderhouden, of te doen eindigen, naar gelang dat zijne inzigten, belangen en verhouding tot het Europeesch bestuur op de hoofdplaats Palembang, zulks vorderden. Er was nog op den 3 Maart 1849 een moord aanslag geschied op den militairen en civielen gezaghebber te Tebing Tingi. Uit alles bleek, dat de rijksbestierder, in de laatste jaren, een hoogst aanmatigenden toon gevoerd had en duidelijk aan den dag legde zijn streven om sulthan te worden. De heer STEINMETZ werd nogtans niet, zoo als te verwachten was, door den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN ondersteund. Hem werd aanbevolen om met den rijksbestierder „goede vrienden" te blijven; hem in de uitoefening van zijn gezag te handhaven; en voorbij te zien hetgeen hem door de vroegere residenten, bij te groote toegeeflijkheid, te veel als onderscheiding was ingewilligd.

De nooit geheel gestilde binnenlandsche onlusten waren intusschen weder ernstig aangevangen en te vergeefs deed de heer STEINMETZ het uiterste, om aan te toonen, dat dit het uitwerksel was der taktiek van den rijksbestierder. Het baatte niet; de verdienstelijke resident STEINMETZ werd teruggeroepen; hij werd opgeofferd en als een onbruikbaar ambtenaar op zijde gezet.

Eerst verving hem de luitenant-kolonel MEIS; daarna, een jaar later, de luitenant-kolonel DE BRAUW. Beiden, sedert hunne kindsche jaren in Indië, bekend door roemrijke wapenfeiten zoo wel, als door beleid en schrander oordeel, de heer ROCHUSSEN zegt het zelf in zijne genoemde brochure, *kleefden het stelsel der regering niet aan*, maar wel dat van den heer STEINMETZ. Zij kwamen daarvoor onbewimpeld uit. Die nederlaag moest de heer ROCHUSSEN zich getroosten, maar hij herstelde zijne „misgreep" niet. Hij mogt in 's lands raadzaal te 's Gravenhage, in 1853, wel uitroepen: „Ik heb vele grepen zien doen in het koloniale stelsel en daaronder gelukkige, *maar ik heb er ook misgrepen gezien.*"

Het herstellen der „*misgreep*" liet de heer ROCHUSSEN over aan zijnen opvolger in het Indisch bestuur. Op het herhaald betoog van den heer

DE BRAUW, deed de heer DULJMAER VAN TWIST hetgeen de heer ROCHUSSEN geweigerd had: 1°. de rijksbestierder werd uit Palembang verwijderd; 2°. de binnenlanden van Palembang werden verdeeld in vijf afdeelingen, welke gesteld werden onder het gezag van Europesche ambtenaren. De heer DULJMAER VAN TWIST gaf alzoo een volledig *dementi* aan den heer ROCHUSSEN, die zeer ten onregte den beklagenswaardigen staat van zaken in het Palembangsche op rekening stelde van *„de zucht om het Nederlandsch gezag in de binnenlanden uit te breiden,"* terwijl juist het omgekeerde waarheid is, namelijk dat die staat van zaken dringend vorderde, om er een gezag te vestigen dat er niet bestond. De gruwelen ontstonden niet *door het gezag;* zij ontstonden *door het ontbreken van gezag.*

Ook de heer ROCHUSSEN schijnt dit gevoeld te hebben. Op eene zeer naïve wijze verhaalt hij dat in deze bewoordingen: „Ik ben der waarheid verpligt hier te zeggen, dat beide deze hoofdofficieren (MEIS en DE BRAUW) niet het stelsel der regering omtrent de Palembangsche zaken, maar wel dat van hunnen laatsten voorganger waren toegedaan, en dat zij even als deze, *terstond* wenschten daar te stellen, *'t geen de regering langzamerhand wilde voorbereiden en ter gelegener tijd volbrengen."* In deze zinsnede ligt de openhartige bekentenis, dat het stelsel dezer heeren *goed* was, dat ons gezag dus in de binnenlanden beter behoorde gevestigd te worden, maar dat de heer ROCHUSSEN dit goede stelsel nog niet in werking wilde brengen.

Nu dit gezag *bestaat*, de Indische berigten bevestigen het telkens, nu *ontstaat* in de binnenlanden van lieverlede orde en rust. Voor de welvaart van Palembang is het een geluk te noemen, dat de heer ROCHUSSEN ophield Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië te zijn.

Het is alzoo blijkbaar dat ook in dit gedeelte der *„Toelichting en verdediging van eenige daden van mijn bestuur in Indië,"* de heer ROCHUSSEN slechts betracht heeft eene voorstelling van zaken, geschikt om eenen goeden indruk te maken bij *niet-ingewijden.*

En wat werd er, zal men vragen, van den resident STEINMETZ?... De heer ROCHUSSEN was edelmoedig te zijnen aanzien. De heer STEINMETZ had het voornemen, om zich bij het opperbestuur over de ondergane behandeling te beklagen. Hij deed het niet, en de heer ROCHUSSEN benoemde hem tot resident der Preanger Regentschappen, waar hij thans, zonderling genoeg, belast is met het bewaken van den uit Palembang verwijderden rijksbestierder!

De heer ROCHUSSEN eindigt het artikel over „de Palembangsche onlusten" in zijne brochure, met de vraag: „welke daartoe betrekkelijke daad of nalatigheid de heer CORNETS DE GROOT zoodanig afkeurt, dat hij daarin aanleiding heeft gevonden, ook dit punt op te nemen onder de zoodanige, welke naar zijn oordeel door het eenhoofdig gezag verkeerdelijk zijn behandeld?"

Wij weten niet wat de heer CORNETS DE GROOT heeft bedoeld, maar ons antwoord is:

wij keuren af, dat de heer ROCHUSSEN eene onzekere, wankelende staatkunde ten opzigte van Palembang heeft gevolgd;

wij keuren af, dat hij, na den heer DE KOCK door den heer STEINMETZ te hebben vervangen, de voorstellen van den man, dien hij zijn vertrouwen had geschonken en die de zaken goed inzag, niet heeft opgevolgd;

wij keuren af dat de heer ROCHUSSEN het Nederlandsche gezag niet in de binnenlanden van Palembang heeft bevestigd;

wij keuren af, dat hij een der voorname oorzaken der onlusten in de binnenlanden, den panggeran FERDANA MANTRI, niet heeft verwijderd;

wij keuren af, dat hij niet *terstond* datgene heeft gedaan, 't welk hij nu verklaart „*langzamerhand* te hebben willen voorbereiden en *ter gelegener tijd* volbrengen."

De oppositie der Nederlandsch Indische ambtenaren tegen het voor Indië bestaande regerings stelsel.

Die oppositie dagteekent van jaren herwaarts. Zij bestaat, naar de getuigenis van de regering zelve. Die getuigenis heeft zij in een *geheim* stuk nedergelegd. Het heeft tot opschrift: *Suppletoire punten van instruktie voor den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, vastgesteld bij Koninklijk besluit van den* 13den *October* 1842 *La. O. no.* 85 *geheim*, medegedeeld in den 13den jaargang van dit Tijdschrift, 1e deel, bladz. 266.

Wij zullen de „suppletoire punten van instruktie" uit dit oogpunt in beschouwing nemen. Wij doen dit nu, omdat meer dan ooit beweerd wordt, dat de koloniale oppositie slechts van eenige weinige individuën hier te lande uitgaat; terwijl in tegendeel juist uit het besprokene regeringsstuk blijkt, dat die oppositie zeer krachtig was in Nederlandsch Indië zelve, zoo ernstig, dat de regering daartegen maatregelen noodig keurde.

Artikel 1 dier beruchte suppletoire punten van instruktie luidt aldus: „*De Gouvérneur-Generaal zal, in overeenstemming met de inzigten van het opperbestuur in het moederland, de geldelijke maatregelen en schikkingen van hetzelve, met al zijnen invloed ondersteunen*".

De instruktie is van October 1842. De heer MERKUS was nog niet bevestigd in de waardigheid van Gouverneur-Generaal. Een van beide is zeker, *of* zijne voorgangers hadden de *geldelijke* maatregelen en schikkingen van het opperbestuur *niet* zoodanig ondersteund als begeerd werd; *of* de Minister van Koloniën vreesde, dat de heer MERKUS, wiens kordaatheid bekend was, *overwigtige redenen zou hebben, om die krachtige ondersteuning terug te houden.*

Het laatste is het meest waarschijnlijke, want artikel 1 behelst voorts: „*de Gouverneur-Generaal zal medewerken tot gestadige vermeerdering van het beschikbaar voordeelig slot ten behoeve van het moederland*".

Het is als werd den heer MERKUS voorgespiegeld, op welke voorwaarde hij bevestigd zou worden als Gouverneur-Generaal; maar als bestond er evenwel beduchtheid, werd nog noodig geoordeeld de slot phrase van artikel 1: *Hij zal de beraamde schikkingen stiptelijk naleven, onverminderd zijne bevoegdheid om daartegen bedenkingen in te leveren.*

Het opperbestuur verlangde onvoorwaardelijke toetreding van den heer MERKUS tot het systema van *gestadige vermeerdering van het batig saldo*, en liet hem slechts vrij, om daartegen *bedenkingen* in te leveren. Het vertrouwen, dat de Indische landvoogd behoort te genieten, werd gedood.

Men onderwierp hem aan de financiële maatregelen en schikkingen *van het opperbestuur*. Die van den Indischen landvoogd kwamen in geene aanmerking. Hoogstens mogt hij *bedenkingen* inleveren; doch ook dit werd aan banden gelegd, want:

Artikel 2 luidt: „*Hij zal de voorstellen der administrerende departementen en ambtenaren, strekkende tot vermeerdering van uitgaven, zoo dezelve op geene onvermijdelijke noodzakelijkheid steunen, beschouwen als onvatbaar voor inwilliging of ondersteuning*". Het wordt den Gouverneur-Generaal derhalve zelfs *verboden*, om voorstellen, die aan hem gedaan worden, bij den Minister van Koloniën aan te bevelen, wanneer ze een schadelijken invloed konden hebben op het cijfer van het *batig slot*. Dit was, in het oog van den Minister, nog niet genoeg. Hij vreesde toch nog voor de door den heer MERKUS in te leveren *bedenkingen*, en vooral dat, wanneer ze ingeleverd werden, eenige ruchtbaarheid daaraan gegeven zou worden; van daar:

Artikel 3. „*Het bewaren van de meest mogelijke eenstemmigheid met het Departement van Koloniën, zal het doel zijner pogingen zijn. De gewigtige bedenkingen en aanmerkingen, welke hij aan dat departement mogt hebben mede te deelen, zullen het onderwerp zijn van zeer vertrouwelijke brieven*".

Men verwachtte dus, in weerwil van het voorgeschrevene in art. 1 en 2, toch nog *gewigtige bedenkingen en aanmerkingen;* zóó bestond bij den Minister zelf de innige overtuiging, dat het *systema van het batig slot* eigenlijk verderfelijk was voor Indië; dat het niet missen kon of *zeer gewigtige vertoogen* zouden deswege ingeleverd worden. Hij voorzag die, doch drukte den Gouverneur-Generaal op 't hart: „laten zij toch vooral vervat zijn in *zeer vertrouwelijke brieven.*" Wat wil dit anders zeggen dan „*help mij zorgen, dat de schaduwkanten van mijn stelsel niet aan de natie bekend worden*".

Zeer vertrouwelijke brieven worden ook heden ten dage beschouwd als onvatbaar ter mededeeling, zelfs niet aan de Staten-Generaal. De tegenwoordige Minister van Koloniën ontweek op dien grond de mededeeling van de uit Indië ontvangen stukken over het uitgeven van *promessen;* en weigerde, op dien grond, de mededeeling der adviezen van den Raad van Indië, over het bestaande regerings-stelstel.

De voormalige Minister van Koloniën, die de suppletoire instruktie van Oktober 1842 in het leven riep, scheen zoo doordrongen van de onhoudbaarheid van zijn stelsel, dat hij de hiervoren omschreven drie artikelen nog ongenoegzaam achtte, om het te handhaven. Er bestond in Indië sedert lang hevige gisping der handelingen van het ministerie; men beschuldigde het openlijk van toomlooze uitputting van Indië, van algeheele voorbijziening en opoffering der Indische belangen. Men keurde het openlijk af, dat de Gouverneur-Generaal voor die belangen niet ruiterlijk optrad; dat hij met opzigt tot Indië, zoo wel administratief, als politiek, zijn pligt verzaakte. Men sprak van zijn ambtseed: „Ik zweer dat ik het welzijn, den bloei en de welvaart van Nederlandsch Indië zal voorstaan en behartigen." Im-

meers er bestond groote overdrijving van het anders pligtmatig verlangen, om Indië te doen bijdragen tot ondersteuning van den moederstaat; verlamming van het gezag van den Gouverneur-Generaal, wiens uitvoerbare taak in hoofdzaak geene andere was gebleven dan vermeerdering van produkten voor de markt in Nederland. Onberedeneerde uitbreiding van produktie, opdrijving van belastingen en pachten, en daarentegen tot bespottelijke uitersten gedrevene zuinigheid, waren de middelen, door den Minister van Koloniën aanbevolen, om de uitvoerbaarheid te verzekeren van zijne, door Koninklijke besluiten gerugsteunde, bevelen tot jaarlijksche vermeerdering van remises. Dit verwekte in Indië algemeen groote ontevredenheid. Men zag gaarne, dat het moederland ondersteund werd, maar men wilde niet, dat Indië werd uitgeput en beschouwd als waren daar geene belangen hoegenaamd te eerbiedigen. In dien tijd, velen heugt het nog, bestond op Java een groot misnoegen, eene algemeene verslagenheid. Het Gouvernement zelf was in de grootst mogelijke verlegenheid en gaf dagelijks bewijzen, dat Indië leed enkel en alleen door de werking van het aangenomen regerings-stelsel.

De Minister van Koloniën kende die grieven tegen zijn stelsel; hij wist, dat de handelingen van het bestuur openlijk gegispt werden, niet alleen van het bestuur in Indië als uitvoerder der ministeriële „*maatregelen en schikkingen*," maar ook vooral van het opperbestuur, als door die maatregelen en schikkingen eene „*gestadige vermeerdering*" van het batig slot begeerende. De Minister vroeg er niet naar, of die grieven gegrond waren, of hij niet misschien te ver gegaan was, — dit kwam in geene aanmerking; — het stelsel, zoo als hij dat begreep, moest gehandhaafd worden; de heer MERKUS, die in 1835 in openbaren druk zich als de heftigste tegenstander van dat stelsel had doen kennen, werd in 1842 gedwongen om, wilde hij Gouverneur-Generaal zijn, dat stelsel krachtig en als met geweld te ondersteunen, *door al zijnen invloed* en *door gepaste middelen*. Die gepaste middelen zijn aangewezen in:

Artikel 4: „*Eene openbare gisping der handelingen van het bestuur onvereenigbaar zijnde met het in Indië bestaande stelsel van regering, — zal de Gouverneur-Generaal elke passende gelegenheid te baat nemen, om aan de autoriteiten en ambtenaren in te scherpen, dat eene stipte onthouding daarvan, eene der voorwaarden is van de voortduring hunner betrekkingen in de dienst van het Gouvernement.*"

Staan wij een oogenblik hierbij stil. De Minister erkende, dat er bestond: *openbare gisping tegen de handelingen van het bestuur in Indië*, en dat die openbare gisping uitging van de „*autoriteiten en ambtenaren.*" Hij verlangde, dat *dezen* zich daarvan zouden onthouden en bedreigde hen met „*ontslag uit de dienst*" wanneer zij het niet deden.

Het is duidelijk, dat deze *force majeure* de tongen deed verlammen. De Minister opende aangename vooruitzigten: *verheffing* van den heer MERKUS tot Gouverneur-Generaal als hij medewerkte; *verwijdering* als onwaardigen der autoriteiten en ambtenaren, die het weder zouden wagen den mond te openen. De heer MERKUS beloofde — en werd Gouverneur-Generaal.

De autoriteiten en ambtenaren zwegen — en bleven in dienst. Een enkele slechts trotseerde alles — en werd verwijderd.

Maar de Minister wist ook, dat vooral de *„maatregelen en schikkingen"* van het opperbestuur het voorwerp waren van gisping in Indië. Dit blijkt uit den tweeden volzin van artikel 4: *„En aangezien op dezelfde gronden eene onbetamelijke gisping der maatregelen en beschikkingen van het opperbestuur in Nederland behoort te worden geweerd, zal de Gouverneur-Generaal die wering beschouwen als een zijner bepaalde verpligtingen."*

Aan den heer MERKUS werd dus opgelegd om te zorgen, dat in Indië geene afkeuring plaats had van de maatregelen van den Minister; hij werd er voor *verantwoordelijk* gesteld; 't werd hem opgedragen als een zijner bepaalde *„verpligtingen."* Kwam hij aan die verpligting te kort; werd de minister, in Indië, niet aangebeden, niet vergood, maar integendeel veroordeeld, zoo als tot dus ver geschied was, de heer MERKUS zou het boeten, hij zou in het geval wezen van te zijn te kort geschoten in het volbrengen zijner *„verpligtingen."* Zijne *verheffing* zou door *vernedering* worden vervangen.

Allermerkwaardigst is voorts het slot van artikel 4. Het eerste gedeelte daarvan luidt: *„Alle rapporten en schrifturen hem door zijne onderhoorigen ingeleverd, waarin van den bovengemelden regel mogt worden afgeweken, zal hij beschouwen als onvatbaar voor aanneming en behandeling."* Hieruit blijkt, dat de gisping der „autoriteiten en ambtenaren," niet alleen plaats had in vertrouwelijke of openbare gesprekken, maar *in de aan den Gouverneur-Generaal gerigte „officiële rapporten en schrifturen."* Het bekende besluit van den 18den Januarij 1854 moge voortaan, als eene vernieuwing van de instructie van October 1842, aan de Indische autoriteiten en ambtenaren het zwijgen weder opleggen, — de „rapporten en schrifturen dier autoriteiten en ambtenaren," die reeds in 1842 gispingen behelsden van de handelingen der regering, mogen ook daardoor begraven blijven in de archiven voor welke de regering zoo beangst is; — wij weten, door den voormaligen minister J. C. BAUD, *dat zulke rapporten en schrifturen bestaan.* Wij weten door hem zelven, dat het door hem aangekleefde koloniale stelsel *door de ambtenaren en autoriteiten in Indië is afgekeurd.*

Het tweede gedeelte van het slot van artikel 4 bevat deze woorden: *„onverminderd elke bevoegdheid en verpligting om, daartoe geroepen, zijne gevoelens over de openbare aangelegenheden van het koloniaal bestuur voor te staan en te ontwikkelen met al den ernst, bestaanbaar met de bescheidenheid en den eerbied, die den mindere jegens den meerdere voegt."*

Deze zinsnede leert ons, dat er „rapporten en schrifturen van Indische autoriteiten en ambtenaren" waren, die een zeer zorgwekkend karakter hadden; dat die autoriteiten en ambtenaren zoo doordrongen waren van het verderfelijke van de handelingen der regering, dat eene eenvoudige openlegging van de waarheid, in eerbiedige en bescheidene taal, niet meer voldoende werd geoordeeld; dat zij, de onvruchtbaarheid van bescheidenheid en eerbied bespeurende, eindelijk toevlugt hadden genomen tot scher-

pere uitdrukkingen, welligt tot bittere uitvallen. 't Is als waren die autoriteiten en ambtenaren tot het uiterste gedreven, dat zij eindelijk zelfs de bescheidenheid en eerbied, welke den mindere jegens den meerdere betaamt, niet meer konden in acht nemen.

Zoo vond dan in 1842 de regering hare vijanden te bestrijden in hare eigene dienaren. Zoo bestond er dus in 1842, in Indië, eene koloniale oppositie, die zeer ernstig, zeer geducht was. Wij weten, *door den heer* J. C. BAUD *zelven*, dat het de Indische ambtenaren zijn, die den bestaanden strijd tegen het regerings-systeem aanvingen. Nu is het voor een ieder ook duidelijk, waarom de regering weigert om inzage te geven van de over het systema bestaande Indische „rapporten en schrifturen," en waarom zij al het mogelijke doet, om de koloniale archiven, als een heiligdom van haar alleen, achter grendels en sloten te bewaren. Zal de Tweede Kamer der Staten-Generaal zich op goede gronden mogen verheugen over het aannemen, nu onlangs, van de motie: „dat de Kamer *volkomen overtuigd is* van de bereidwilligheid van den Minister van Koloniën *tot het geven van inlichtingen?*"

Wij hopen dat de Staten-Generaal ook door deze bijdrage eindelijk zullen inzien, dat het bestendigen van het tegenwoordig regerings-stelsel van Nederlandsch Indië hoogst bedenkelijk is; dat de inlichtingen, die haar door de regering gegeven worden, *eenzijdig* zijn, en dat de regering belet, dat andere inlichtingen tot hen doordringen. Wij vertrouwen ook, dat de Staten-Generaal van de regering eene verklaring zullen vorderen, of de „suppletoire punten van instruktie" nog bestaan, en waarom de regering de kennis daarvan aan de Tweede Kamer heeft onthouden, op hetzelfde oogenblik, toen deze aan de regering een certificaat verleende van bereidwilligheid tot het geven van inlichtingen.

Men behoeft niet meer te vragen: waarom de „autoriteiten en ambtenaren in Nederlandsch Indië" en andere ingezetenen zoo innig verheugd waren, toen er tijding kwam, dat in Maart 1848 eene verandering van ministerie in Nederland had plaats gegrepen. De geest van afkeuring in Indië bestaat niet sedert 1848; hij bestond reeds veel vroeger; in 1848 had men den moed er openlijk voor uit te komen. Het is dan ook eene onjuistheid, die de heer STOLTE den 26sten September 1853 in de Tweede Kamer der Staten-Generaal verkondigde, dat er nu eerst in Indië „eene algemeene ontevredenheid onder de Europeanen, zoowel onder de landsbedienaren als onder de partikulieren zou heerschen." Het is eene onwaarheid, die de Minister daarop in antwoord liet volgen in deze uitdrukkingen: „Zoo ver ik heb kunnen nagaan bestaat er in Indië sedert de laatste vijf of zes jaren een geest, dien ik er nimmer heb gekend, een geest van verzet, van tegenstreven en van misnoegdheid, die het zeker voor het bestuur uiterst moeijelijk maakt, het goede te betrachten." Wij verzoeken den Minister een enkel voorbeeld aan te wijzen, dat in Indië ambtenaren zich aan „verzet" hebben schuldig gemaakt, een enkel bewijs van dat „tegenstre-

ven," dat hij meent te hebben opgemerkt. Misnoegdheid bestaat — maar niet eerst sedert de laatste vijf of zes jaren. Wij hebben bewezen, dat zij sedert eenen veel langeren tijd in Indië is aanwezig geweest, maar in 1848 zich meer openbaar heeft durven vertoonen. Wij hebben bewezen, dat er oppositie gevonden wordt *tegen het bestaande stelsel, zoo als het vooral sedert* 1836 *werd toegepast.*

Ofschoon het, door dergelijke middelen als wij in dit artikel hebben aangewezen, voor 1848 gelukte die oppositie grootendeels te onderdrukken, bleef zij desniettemin in leven — en ofschoon, het door middelen als het beruchte besluit van 13 Januarij l. l., den tegenwoordigen Minister veelligt zal gelukken, om de stemmen die zich met kracht verheffen, weder tot zwijgen te brengen, toch zal de oppositie blijven bestaan. 't Geweld kan wel het uiten der gedachten smoren, maar niet die gedachten dooden.

De Militaire fondsen in Oost-Indië.

Het verhoogd pensioenfonds der officieren van de landmagt in Nederlandsch Indië is steeds achteruitgaande. Vermoedelijk is daaraan toe te schrijven de vermindering, welke in dit jaar voor het vervolg aan de verhooging van het pensioen der majoors is toegebragt.

Toen deze verhooging in Indië bepaald en door het opperbestuur gesanktioneerd is geworden, grondde zich dat op den van ouds geldenden regel, dat het verhoogd pensioen, gezamenlijk met het landspensioen, gelijk zou zijn aan het bedrag van het aktiviteits-traktement der infanterie-officieren in Nederland. Dat stond vast, van het begin der instelling van het fonds. Nu is de vraag: hoe groot was het organieke traktement in Nederland van den majoor der infanterie, toen het thans vigerende reglement, bij besluit van den Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH van 25 Januarij 1834 n°. 79, is gearresteerd? Wij vermeenen, dat het was en nog is *f* 2600. Is dit zoo, dan zou de nu genomen maatregel den toets aan het aangenomen beginsel niet kunnen doorstaan. Immers de vermindering van *f* 400, die nu ingevoerd is en waardoor de verhooging slechts op *f* 800 wordt gebragt, maakt dat het majoorspensioen voortaan slechts *f* 2200 zal bedragen, en alzoo *f* 200 minder zal zijn dan het aktiviteitstraktement van den kapitein der speciale wapens in Nederland. Het gevolg der vermindering zal zijn, dat zelden een majoor zijn pensioen zal vragen, maar dat hij wachten zal tot hij op het pensioen van luitenant-kolonel aanspraak heeft. Intusschen, 't is waar, blijft de officier eenige jaren langer blootgesteld aan den invloed van het klimaat van Indië en aan de gevolgen van den aanhoudenden Indischen oorlog, zoodat hij middelerwijl van een van beiden het slagtoffer kan worden, en dat is dan zoo veel gewonnen voor het fonds. Maar is dat billijk?

Hoe heeft het zich met die vermindering eigenlijk toegedragen? Is dat maar zoo gegaan bij autokratische coup de plume? of is de direktie van het verhoogd pensioenfonds geraadpleegd en zijn de officieren van het leger, de *wettige eigenaren* van dat fonds, gehoord? Dat heeft in 1833 wel degelijk plaats gehad. 't Is immers *hun* geld! Het fonds staat wel onder de bescherming van het Gouvernement, maar die bescherming moet verleend worden met het oog op de wet, en moet inderdaad eene „bescherming" blijven.

Op eene zonderlinge wijze kan die „bescherming" soms zich doen gevoelen. Zeer kurieus heeft onder anderen de Kommissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES dat fonds in zijne „bescherming" genomen. Vermoedelijk op magtiging of volgens 't voorschrift van den Minister van Koloniën, bragt

hij plotseling, met terugwerkende kracht, de verhooging tot *twee-vijfde* terug. Was dat, om zijn woord gestand te doen in zijne dagorder van 1 Julij 1826? Aldus luidde dat woord: „dat het Z. Exc. den Kommissaris-„Generaal zeer opmerkelijk is voorgekomen, de weinige verhouding, welke „tuschen de bezoldiging van de officieren bij de landmagt in Indië vastge-„steld, en die, welke door de civiele ambtenaren genoten wordt, bestaat; „en dat Hoogstdezelve zich voorneemt, om, bij eventuële verandering „van zaken en bij het herstel onzer financiën, eene van derzelver eerste „zorgen te doen zijn, om de civiele en militaire traktementen, bij eene „naauwkeurige herziening, nader te regelen, en het ontbrekende evenwigt „tusschen de bezoldiging der wederzijdsche betrekkingen daartestellen; zijnde „door zijne Exc. nog nader herhaald, dat Hoogstdezelve zoodra mogelijk „derzelver *woorden* door *daden* zal bekrachtigen, en dat zijne Exc. het „leger de verzekering geeft, van niets onbeproefd te zullen laten, om, „wanneer het kan, in deszelfs belangen mede te werken."

Het zou wel der moeite waard zijn, de argumenten te raadplegen, die in 1833, door onderscheiden garnisoenen zijn bijgebragt, waar, op hoog gezag, kommissiën, om over de inrigting van het verhoogd pensioenfonds konsideratiën en advisen uit te brengen, gekonstitueerd zijn geweest. Die konsideratiën zijn vervolgens aan het oordeel van het militair departement, en voorts, vergezeld van het gevoelen der direktie en dat van den Generaal-Majoor DE STUERS, kommandant van het leger, aan het oordeel van den Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH onderworpen. Door de inzage dezer stukken zou men weten, wat er gezegd is, om het totaal bedrag van het majoors pensioen te brengen op *f* 2600. Ik betwijfel, of hetgeen, na eene zoo rijpe overweging, als waarheid gegolden heeft, twintig jaren later, door logische redenering en op goede gronden, tot onwaarheid kan zijn gemaakt.

„Maar het fonds gaat achteruit!" roept men mij toe.

Welnu, in dat geval is voorzien bij de wet. Artikel 3, tweede alinea, luidt: „De kontributie kan worden verhoogd, wanneer de staat van het fonds dit vordert."

„Waarom doet men dat niet?"

Ik zal het u zeggen, maar fluisterende en in vertrouwen. De officieren ondergaan in hun traktement nu reeds eene korting van *elf* procent voor de beide fondsen, en zij zijn zoo karig bezoldigd! Het Gouvernement is huiverig, om die korting hooger op te voeren, en zoo is de wet eene doode letter geworden. Het Gouvernement geeft, om daarin te gemoet te komen, sedert een aantal jaren, eene som van *f* 27,000 subsidie aan het verhoogd pensioenfonds; maar dat is onvoldoende, en daarom is „goedgevonden en verstaan," dat het verhoogd pensioenfonds der officieren jaarlijks met *f* 21,000 uit het militair weduwen- en weezenfonds zal worden onderstend ....

„Dat is niet waar! Wat? Het *weduwen-* en *weezenfonds* zou jaarlijks een-en-twintig duizend gulden ten offer brengen aan een ander fonds, waarmede het niets gemeen heeft en dat onder eene afzonderlijke wet en administratie staat, — dat geloof ik niet!"

't Is toch waar! Zie slechts de jaarlijksche verslagen, die gedrukt verspreid worden. En dat duurt nu al zes jaren, en hoe lang zal het nog duren! Het militair weduwen- en weezenfonds is al eenmaal insolvent verklaard geweest onder de „bescherming" van het Gouvernement. Het zal wel weder dien weg opgaan, als het getal weduwen- en weezen eens plotseling toeneemt, gelijk dit door den Javaschen oorlog gebeurd is. Daarbij komt, dat de nieuwe bepalingen omtrent het geldbezit de huwelijken gemakkelijker maken dan eertijds *). Arme weduwen en weezen! de toekomst zou wel eens weder duister kunnen worden, onder de bestaande „bescherming."

Voor het tegenwoordige gaat het militair weduwen- en weezenfonds krachtig vooruit, dank zij de hooge kontributie van 6 % en meer andere bijdragen en dank den celibatairen staat van de menigte subalterne officieren, die weten, dat zij met hun karig traktement niet zouden kunnen leven als ze getrouwd waren. Maar die wijsgeerige voorzigtigheid zou wel eens kunnen veranderen in razernij voor het huwelijk .... als zij tot rust gekomen zijn, iets dat men in de legers meer ziet plaats grijpen. 't Is wel is waar voor dat van Nederlandsch Indië niet waarschijnlijk, maar 't behoort altijd tot de mogelijkheden. In elk geval is de gunstige staat van dit fonds slechts tijdelijk, en is er dus volstrekt geen reden, om het te plukken ten behoeve van een ander fonds. Er zijn nu op deze wijze al *f* 126,000 aan ontnomen.

Indien die vooruitgang noodeloos zoo sterk is, berekend naar de tegenwoordige lasten, dat men dan de contributie aan dat fonds vermindere; of beter nog, men geve jaarlijks aan de militaire weduwen en weezen, die het vergelijkender wijze niet zeer breed hebben, althans een veel kleiner pensioen genieten dan de weduwen en weezen van civiele ambtenaren, eene gratifikatie en stelle het genot uit dat fonds voor de militaire weezen tot denzelfden leeftijd, als die, welke voor de weezen van civiele ambtenaren is aangenomen. Waarom moet dat voor de militaire weezen zoo vele jaren vroeger eindigen? In alles bestaat in Nederlandsch Indië eene treurige ongelijkheid tusschen de civielen en militairen, ten nadeele van deze laatsten, tot op de onderlooze kinderen toe. Wanneer zal toch dat stiefmoederlijk kwaad de kop worden ingenepen?

Men vraagt, hoe het komt, dat het militair verhoogd pensioenfonds niet beter bestaat, daar toch de officieren 5 pCt. kontribueren, het Gouvernement daaraan een subsidie van *f* 27,000 geeft, en het bovendien sedert een zestal jaren uit het militair weduwen en weezenfonds met *f* 21,000 wordt ondersteund, terwijl de civiele ambtenaren slechts 2 pCt. en een jaar van elke verhooging aan 's lands kas afstaan, en het bekend is, dat die baten meer bedragen, dan de uitbetaalde civiele pensioenen, niettegenstaande deze, vooral in de hoogere rangen, veel ruimer zijn dan bij de militairen. Het antwoord is gelegen in de betrekkelijke ongelijkheid der traktementen,

*) Iets dat wij zeer toejuichen. DE REDACTIE.

en dat de officieren zich over het algemeen vroeger laten pensioneren, dewijl hunne positie in Indië weinig bevredigends oplevert, en zij het lokaas missen dat de civiele ambtenaren in dienst houdt. Dat lokaas bestaat daarin, dat zij voor elk jaar, 't welk zij boven het getal jaren, dat aanspraak op pensioen geeft, nog blijven dienen, een twintigste verhooging ontvangen; zoodat velen hunner het tot het maximum trachten te brengen. Dikwijls echter wordt hier de wijsheid door de begeerlijkheid bedrogen, en ziet men. de spreuk bewaarheid: als gij het onderste uit de kan wilt hebben, valt u de deksel op den neus. In het belang van het fonds is voorgesteld, om de zelfde bepalingen voor de officieren in te voeren. Het nut van dat voorstel is grondig betoogd door de direktie van het fonds; 't is ondersteund door het militair departement en den raad van Nederlandsch Indië. De Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, die steeds veel sympathie voor het leger in Indië heeft getoond en onder anderen, in weerwil van de beruchte suppletoire punten van instructie, de indemniteit van huishuur voor Batavia verhoogde, heeft, na rijpe overweging, dat voorstel aan den Minister van Koloniën voorgedragen — maar, jawel! Va 't en voir s'ils viennent JEAN!

Men koestert den wensch, in het belang der militaire weduwen en weezen en in dat der ongehuwde officieren, die hunne vrouwen en kinderen geen ander erfdeel kunnen nalaten, dan het pensioenfonds, waaraan zij zoo veel kontribueren, dat het Gouvernement niet slechts eindige met het militair weduwen en weezenfonds te plukken ten behoeve van een ander fonds, maar dat de ƒ126,000, welke er zoo doende, in strijd met de bestaande reglementen, reeds aan ontnomen zijn, uit 's lands kas worden gerestitueerd, en dat de aangehaalde wetsbepaling van het verhoogd pensioenfonds eene waarheid moge worden.

Wij roepen eindelijk de direktie van het weduwen en weezenfonds op, om zich te doen gelden naar den aard harer instelling, en niet terug te deinsen voor het bon plaisir, daar het hier de eigendommen en de toekomst betreft van weerlooze weduwen en weezen.

April 1854. * * *

Het Pandelingschap in Indië.

Voor eenige maanden hebben wij eenige beschouwingen medegedeeld over het pandelingschap op Sumatra, en meer bijzonder over de pandelingen, die aldaar van het eiland Nias worden ingevoerd *).

Thans hebben wij voor ons liggen een vonnis, onlangs door den raad van justitie te Padang uitgesproken, en opgenomen in het Tijdschrift „Het regt in Nederlandsch Indië", dat een nieuw ligt over het pandelingschap in Indië verspreidt. In dat stuk wordt onder anderen verklaard, dat het pandelingschap op Sumatra's westkust niet meer wettig bestaat. Wij laten dit vonnis, dat onder het voorzitterschap van den heer Mr. W. RAPPARD is uitgesproken, hier in zijn geheel volgen.

„Gezien 's raads bevelschrift van den 7den October 1858, waarbij de beklaagde M. B. zonder beroep, te Priaman woonachtig, naar de openbare teregtzitting van den 28sten daaraanvolgende verwezen is.

„Gezien de akte van beschuldiging door den officier van justitie opgemaakt, en ter teregtzitting voorgelezen, waarbij de beklaagde wordt beschuldigd van mishandeling harer pandeling van eenen zeer groven aard.

„Gezien de stukken ten processe overgelegd.

„Gehoord het requisitoir door den officier van justitie ter teregtzitting genomen, daartoe strekkende, dat de beklaagde zal worden schuldig verklaard aan mishandeling van een zeer groven aard jegens hare pandeling SIE DJABE, en dientengevolge veroordeeld in eene geldboete van *f* 10.00 tot *f* 500.00, en tot gevangenisstraf voor den tijd van vijf achtereenvolgende jaren; met bevel, dat zoo wel de pandeling SIE DJABE, als alle pandelingen welke in dienst mogten zijn van de beklaagde, zullen worden verklaard vrij en ontheven van hunne verpligtingen als zoodanig jegens de beklaagde, met verbod aan de beklaagde, om ooit weder pandelingen in haren dienst te nemen, en eindelijk met condemnatie van dezelve in de kosten van dit regtsgeding.

„Gehoord de beklaagde in de middelen van verdediging door of namens dezelve voorgedragen.

„Overwegende, dat uit het ten processe overgelegd extract uit het schuldenaren-register te Padang van den 10den Februarij 1851 n°. 5070 blijkt, dat de Niasche vrouw DJABE op dien datum is ingeschreven als schuldenares van J. BATHELEMY, met verpligting om voor hare schuld ten bedrage van *f* 100.00 tien jaren te dienen, en dat zij, blijkens op dat ex-

*) Zie dezen zelfden jaargang van dit Tijdschrift blz. 19 enz.

tract gehoudene aanteekening van den magistraat te Padang, op den 3den November 1851 is overgeschreven ten name van de beklaagde.

„Overwegende, dat uit de verklaring van den assistent-resident van Priaman WILLEM FREDERIK GODIN en van SIE DJABE, beide ter teregtzitting onder eede gehoord, blijkt, dat, nadat genoemde ambtenaar reeds eenmaal de beklaagde had onderhouden over de behandeling van SIE DJABE, deze vrouw thans ruim een jaar geleden uit het huis van de beklaagde is gevlugt, en zich bij meergemelden ambtenaar vervoegd heeft, ten einde zich te beklagen over de mishandelingen haar door de beklaagde aangedaan, en dat vervolgens SIE DJABE ten huize van den heer GODIN is verbleven, en onderzoek naar de jegens haar door de beklaagde gepleegde mishandelingen is ingesteld.

„Overwegende, dat uit het visum-repertum door den officier van gezondheid der 3de klasse LUDEKING op den 20sten Januarij 1853, op den eed aan den lande opgemaakt, blijkt dat zich, langs de geheele oppervlakte des ligchaams en der ledematen van SIE DJABE, verouderde en ineengeschrompelde lidteekenen vertoonen, zonder dat echter bij het visum-repertum de vermoedelijke oorzaak dier lidteekenen is opgegeven, maar er volgens hetzelve geene bewijzen van toegebragte slagen bestaan.

„Overwegende, dat uit de verklaringen der getuigen SIE DJABE, SIE BADOERASIEP, SIE SORA, SIE SIDIEN en SIE GASSO, alle ter teregtzitting onder eede gehoord, en uit de voorloopige onder eede afgelegde verklaring van SIE GIO, ter teregtzitting voorgelezen, regtens en overtuigend blijkt.

„Dat de beklaagde aan SIE DJABE ten hoogste ƒ1.00 maands uitbetaalde.

„Dat SIE DJABE, tijdens zij bij de beklaagde in dienst was, gedurig door deze werd geschopt en werd geslagen, nu eens met een zweep van guttapercha, dan weder met eene rotan, en wel zoo hevig, dat er de striemen van op haar ligchaam stonden en zelfs wel eens bloed is te voorschijn gekomen; verklarende SIE DJABE, dat de lidteekenen bij het visum-repertum geconstateerd door die slagen veroorzaakt zijn.

„Dat de beklaagde onderscheidene malen aan SIE DJABE zekere straf heeft doen ondergaan, onder den naam van „pompen" bekend, bestaande in een onophoudelijk, door de buiging der knieën, op en neder bewegen van het ligchaam; dat SIE DJABE zulks ongeveer een half uur moest volhouden en met eene zweep door de beklaagde geslagen werd, als zij vermoeid werd; dat zij moest „pompen," dan eens met eene plank, als waarop de inlanders gewoon zijn met boontjes te spelen, op haren schouder, met een hout dwars in den mond, en met de regter hand het linker oor, met de linker hand het regter oor vasthoudende; dan weder met de hielen of met de knieën in klapperdoppen met steentjes gevuld; ook eenmaal op een been staande, terwijl het andere been aan een touw was opgeheschen; dat SIE DJABE ook eens op de knieën het ligchaam voor en achterwaarts een tijd lang heeft moeten bewegen, met een doornstok tusschen de dijen en de kuiten, zoodat SIE SIDIE de beklaagde zelfs aanmaande toch op te houden, daar anders SIE DJABE er nog onder zoude bezwijken; dat de be-

klaagde SIE DJABE ook eenmaal heeft doen „pompen," na haar een gespleten klapper onder de sarong in het vleesch van de bil te hebben vastgeklemd;

„Overwegende, dat almede uit de verklaringen van SIE DJABE, SIE BADOERASIP en SIE GIO regtens en overtuigend blijkt, dat de beklaagde, om eene onbeduidende reden, SIE BADOERASIP gelast heeft SIE DJABE de handen op den rug te binden, en haar de sarong op te ligten, en dat daarna de beklaagde haar de schaamdeelen en oogen met spaansche peper gewreven heeft;

„Overwegende, dat, bij de beoordeeling der waarde van de getuigenis van SIE DJABE, wel in aanmerking behoort te komen de omstandigheid, dat zij welligt uit zucht naar vrijheid de mishandelingen, haar door de beklaagde aangedaan, kan hebben verzwaard, doch dat hare verklaring omtrent de opgenoemde feiten door andere getuigen wordt bevestigd, welke geheel geen belang hebben om de beklaagde te bezwaren;

„Overwegende, dat niet alle getuigen dezelfde feiten verklaren gezien te hebben, doch het, bij de herhaalde mishandelingen, welke gewoonlijk in de achtergalerij of slaapkamer plaats hadden, natuurlijk is, dat de eene getuige van deze, de andere van gene mishandelingen ooggetuige geweest is, te meer daar de meeste getuigen niet voortdurend ten huize van de beklaagde geweest zijn;

„Overwegende, dat nog SIE DJABE heeft verklaard, dat zij wel eens gedurende twee dagen geen voedsel van de beklaagde ontving; dat zij somtijds op last van de beklaagde ook door SIE BADOERASIP geslagen werd; dat zij eens door de beklaagde op het bloote ligchaam met karbouwbladeren is geslagen; dat de beklaagde het bevuilde goed van haar kind haar in den mond heeft geduwd, en haar met een stuk hout door de sarong tegen de schaamdeelen gestoten heeft, zoodat haar sarong stuk was;

„Dat echter deze feiten door geen der overige getuigen zijn bevestigd en derhalve niet als bewezen kunnen worden beschouwd;

„Overwegende, dat de als bewezen aangenomene daadzaken daarstellen het misdrijf van gewelddadige feitelijkheid tegen de eerbaarheid, het moedwillig toebrengen van slagen en moedwillige feitelijke mishandeling, en de beklaagde daaraan behoort te worden schuldig verklaard;

„Overwegende, betrekkelijk de toe te passen straf en de in vrijheid stelling van SIE DJABE en de overige pandelingen der beklaagde;

„Dat bij art. 9 van de bekendmaking van het opperhoofd van Sumatra's westkust van den 31sten Julij 1826 is bepaald, dat de straffen, gesteld op de mishandelingen van lijfeigenen, bepaald bij de publikatie van den 24sten December 1825 (*Staatsblad* n°. 44), ook omtrent den schuldenaar zullen worden toegepast.

„Dat echter deze bekendmaking, waarop het openbaar ministerie zich beroept, niet kan in aanmerking worden genomen;

„Dat toch, nadat reeds bij art. 112 van het regerings-reglement van het jaar 1818 (*Staatsblad* n°. 87) het geven of nemen van verpandelingen ter verzekering van eenige geldelijke schuld of aangegane verbindtenis in geheel Nederlandsch Indië werd afgeschaft, doch de deswege reeds bestaande

verordeningen van kracht werden verklaard, tot dat bij eene algemeene wet of bijzondere verordeningen naar de plaatselijke gesteldheid daarin zou zijn voorzien, later en wel bij art. 118 van het regerings-reglement van het jaar 1827 (*Staatsblad* n°. 89) het pandelingschap voor den vervolge in geheel Nederlandsch Indië, bepaaldelijk en zonder eenig voorbehoud, is afgeschaft geworden;

„Dat dus door de afkondiging van het regerings-reglement van het jaar 1827 alle verordeningen, waarbij het pandelingschap tot dusverre toegelaten en geregeld was, zijn vervallen, en daaronder ook de bekendmaking van het opperhoofd van Sumatra's westkust van den 31 Julij 1826, indien dezelve al immer kracht van wet mogt hebben bezeten;

„Dat het pandelingschap, eenmaal wettig over geheel Nederlandsch Indië afgeschaft zijnde, ofschoon welligt feitelijk in stand gebleven, echter niet regtens wederom kon in werking treden, zoolang hetzelve en de regten en verpligtingen uit hetzelve voortvloeijende niet wederom bij wettelijke bepalingen vastgesteld waren:

„Dat bij art. 117 van het regerings-reglement van het jaar 1830 (*Staatsblad* n°. 10), overeenstemmende met art. 103 van het thans vigerende regerings-reglement van het jaar 1836 (*Staatsblad* n°. 48), het pandelingschap wederom in beginsel is erkend in de bezittingen buiten Java en Madura, waar de maatschappelijke instellingen en gebruiken zich er voor als nog tegen verzetten, om het geven en nemen van pandelingen te verbieden, doch daarbij tevens bepaald is, dat de wijze, waarop vrije menschen zich voor schulden zullen mogen verpanden, door de hooge regering onder vaste regelen zal gebragt worden, ten doel hebbende de trapsgewijze afschaffing van dat gebruik.

„Dat het regerings-reglement dus blijkbaar alleen een beginsel heeft vastgesteld, hetgeen echter nog nader door de hooge regering in werking moest worden gebragt door de regten en verpligtingen, aan het pandelingschap verbonden, te regelen, daar toch geen pandelingschap kan gedacht worden te bestaan, zoolang er niet wederom wettelijke bepalingen zijn uitgevaardigd, bij welke is voorgeschreven, dat, en op welke wijze, en onder welke voorwaarden, iemand van zijne dierbaarste regten kan afstand doen of daaruit ontzet worden, en waarbij de regten en verpligtingen, aan dat pandelingschap verbonden, wederom geregeld zijn;

„Dat er voor alsnog geene wettelijke bepalingen door de hooge regering zijn uitgevaardigd, waarbij het pandelingschap wederom in werking is gebragt;

„Dat wel de resident van Sumatra's westkust, bij de bekendmaking van den 21sten September 1831, alhier het pandelingschap weder op den vorigen voet heeft ingevoerd, en hetzelve nader door den Gouverneur van Sumatra's westkust, bij bekendmaking van den 1sten October 1840 en bij besluiten van den 26sten November 1842, den 19den October 1844 en den 13den September 1843, is geregeld en strafbepalingen op de overtredingen zijn vastgesteld, maar dat aan deze verordeningen alle kracht van wet ont-

breekt, daar toch noch het reglement op het beleid der regering van het jaar 1830, noch dat van het jaar 1836 wetgevende magt aan de ambtenaren, welke op de bezittingen buiten Java en Madura het gezag voeren, toekennen, maar daarenboven nog de regeling van het pandelingschap in het bijzonder aan de hooge regering opdragen.

„Dat uit het overwogene volgt, dat er alhier geene wettelijke strafbepalingen noch andere verordeningen betrekkelijk het pandelingschap bestaan, maar dat in deze de algemeene strafwetten dezer landen behooren te worden toegepast;

„Overwegende eindelijk, dat geene wettelijke bepalingen betrekkelijk het pandelingschap alhier uitgevaardigd zijnde enz.

„Regt doende enz.

„Verklaart M. B., te Priaman woonachtig, schuldig aan gewelddadige feitelijkheden tegen de eerbaarheid van, alsmede moedwillig toebrengen van slagen aan en moedwillige feitelijke mishandeling jegens hare vrouwelijke bediende SIE DJABE.

„Veroordeelt haar tot gevangenisstraf voor drie jaren.

„Enz:"

Het is inderdaad een merkwaardig vonnis, dat wij hier mededeelen. Immers het verklaart het pandelingschap, overal waar het thans nog in Nederlandsch Indië feitelijk bestaat, voor onwettig. Al de pandelingen zijn dus vrij, en zij, die pandelingen houden, hebben geen regt, om hunne schuldenaren langer voor zich te laten werken.

En wanneer wij de gronden beschouwen, waarop het vonnis rust, dan is er zeer veel, dat voor de juistheid der aangevoerde redenen pleit.

Het *Reglement op het beleid van de regering, het justitie-wezen, de kultuur en den handel in 's lands Aziatische bezittingen* van den 22sten December 1818 bepaalt, in art. 112: „Het geven of nemen van verpandelingen, ter verzekering van eenige geldelijke schuld of aangegane verbindtenis, wordt in geheel Nederlandsch Indië afgeschaft. De deswege reeds bestaande verordeningen blijven in kracht, tot dat, bij eene algemeene wet of bijzondere verordeningen naar de plaatselijke gesteldheid, daarin zal zijn voorzien."

Het beginsel werd dus vastgesteld, dat *in geheel Nederlandsch Indië* het geven of nemen van verpandelingen was afgeschaft. Maar ten einde voor te komen, dat door die plotselinge afschaffing geene schokken geboren werden, geene verwarringen ontstonden, voegde er de wetgever eene overgangs bepaling bij. Zij bepaalde, dat eene algemeene wet, of bijzondere verordeningen, naar de plaatselijke gesteldheid, „daarin" zouden „voorzien." Waarin? In de wijze, waarop die afschaffing zou in werking treden. Tot zoolang zouden de bestaande verordeningen van kracht blijven.

Wat was alzoo de toestand? Dat het pandelingschap regtens was afgeschaft, maar feitelijk zou blijven bestaan, tot eene latere wet voorschriften zou gegeven hebben omtrent de wijze, waarop de pandelingen, die toen nog aanwezig waren, hunne vrijheid zouden erlangen.

Ondertusschen bleef de algemeene wet achterwege, en ook de bijzondere verordeningen werden nimmer uitgevaardigd. Op Sumatra's Westkust werd, bij eene publikatie van 31 Julij 1826, de wijze van aanvoer van pandelingen geregeld, en werden eenige salutaire bepalingen gemaakt. Maar van wien is deze verordening uitgegaan? Van den toenmaligen eersten gouvernements-ambtenaar ter Westkust van Sumatra. Was dat de bevoegde magt? Wij betwijfelen het. Het artikel 112 schijnt den Gouverneur-Generaal aan te wijzen, als de autoriteit, die deze verordening had behooren uit te vaardigen. Immers de regeling behoorde te geschieden, òf „bij eene algemeene wet", òf „bij bijzondere verordeningen." Nu schijnt het onderscheid tusschen deze twee kategoriën niet te liggen in de magt van waar ze uitgaan, maar daarin, dat de eene algemeen zou werken en de andere, gelijk er uitdrukkelijk wordt bijgevoegd, „naar de plaatselijke gesteldheid." De beoordeeling van hetgeen het meest wenschelijk was, òf eene algemeene wet, òf bijzondere verordeningen, werd aan de regering overgelaten; *zij* moest, na behoorlijk onderzoek, beslissen; maar, hoe zij besliste, altijd moest van *haar* de regeling uitgaan. Wanneer alzoo, niet zij, maar de eerste gouvernements-ambtenaar van Sumatra's Westkust den 31sten Julij 1826 verordeningen vaststelde, was dat niet de autoriteit, door het reglement van 1818, waaronder men toen nog leefde, aangewezen. De vraag verdient dus overweging, of die verordeningen wettig waren tot stand gebragt en alzoo kracht van wet bezaten. Te regt oppert het vonnis den twijfel, „of zij wel immer kracht van wet hebben gehad."

Maar het *Reglement op het beleid der regering, van het justitiewezen, de kultuur en den handel in 's lands Aziatische bezittingen* van 30 Augustus 1827, dat het reglement van 1818 verving, ging nog verder dan dit laatste. In art. 118 werd bepaald: „Het geven of nemen van verpandelingen, ter verzekering van eenige geldelijke schuld of aangegane verbindtenis, wordt voor den vervolge *in geheel Nederlandsch Indië* afgeschaft." Het voorbehoud, dat in 't reglement van 1818 nog bestond, verviel geheel. Het in werking treden van deze bepaling werd niet meer afhankelijk gemaakt van eene, nog uit te vaardigen, algemeene wet of bijzondere verordeningen. Het artikel is duidelijk: het geven of nemen van pandelingen is *voor den vervolge* bepaaldelijk afgeschaft. Misschien kan de vraag rijzen, of de verbindtenis van hen, die vóór deze wet pandelingen geworden waren, door deze bepaling is verbroken; maar zeker is het, dat elke overeenkomst van pandelingschap, welke na deze wet is aangegaan, geene waarde heeft.

Het pandelingschap bestond dus, krachtens deze wet, sedert den 30sten Augustus 1827 in Nederlandsch Indië niet meer. Slechts van hen, die voor dien tijd pandelingen waren, kan men misschien beweren, dat zij aan hunne verpligtingen behoorden te voldoen; maar tot die verpligting kan men hen, die na dezen termijn pandelingen werden, niet meer dwingen. En zij, die in 't bezit kwamen van menschen, welke na dien tijd als pandelingen uit Nias werden uitgevoerd, pleegden eene wederregtelijke daad, *want het pandelingschap was afgeschaft.*

Wij erkennen, dat door het Gouvernement aan deze bepaling de hand niet is gehouden; wij erkennen, dat het pandelingschap feitelijk is blijven bestaan. Maar dat neemt niets weg van de deugdelijkheid der stelling, dat het wettig was afgeschaft.

Nu zijn wij het geheel eens met den raad van justitie te Padang, wanneer hij verklaart, dat het pandelingschap „niet regtens weder in werking kon treden, zoolang het met de regten en verpligtingen, die er uit voortvloeiden, niet weder bij wettelijke bepalingen vastgesteld was." Maar zulk eene herstelling of wederinvoering van dat pandelingschap heeft nimmer plaats gehad.

Het Reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, 't welk, den 19 Januarij 1830, dat van 1827 verving, had in art. 117, gelijk in meer andere opzigten, eene reaktionaire strekking. Dat artikel luidt aldus: „Het nemen of geven van verpandelingen, ter verzekering van geldelijke schulden of aangegane verbindtenissen, wordt *op de eilanden Java en Madura* verboden. Bijzondere verordeningen bepalen de straffen der overtreders en wat verder noodig is ter betere werking van dit verbod.

„Op de overige bezittingen, alwaar de maatschappelijke instellingen en gebruiken het toepassen van gelijke bepalingen voor als nog verbieden, wordt de wijze, waarop vrije menschen zich voor schulden mogen verpanden, *door de Hooge Regering* onder vaste regelen gebragt, ten doel hebbende de trapsgewijze afschaffing van dat gebruik." Het tegenwoordige reglement van 26 September 1836 heeft in art. 103 letterlijk dezelfde bepaling.

't Is duidelijk, dat men hier een stap achterwaarts heeft gedaan. Het pandelingschap is op de overige bezittingen buiten Java en Madura, gelijk de raad van justitie te Padang het teregt uitdrukt," in beginsel weder erkend". Maar dat beginsel werd in het reglement zelf niet in 't leven geroeden, want het reglement stelde niet vast, dat het pandelingschap hersteld was, zonder meer. Neen, het maakte die herstelling afhankelijk van „vaste regelen," die *door de Hooge Regering* zouden worden afgekondigd; regelen, die de wijze zouden omschrijven, waarop vrije menschen zich voor schulden mogen verpanden; regelen, die ten doel moesten hebben, om het pandelingschap, dat regtens reeds was afgeschaft maar feitelijk nog bestond, trapsgewijze te doen verdwijnen.

Zoodra dus deze regelen *door de Hooge Regering* zouden zijn voorgeschreven, zou het pandelingschap, dat feitelijk nog bestond, ook regtens weder in 't leven zijn geroepen.

Maar die regelen zijn nimmer gegeven. Nimmer zijn er door de Hooge Regering wettelijke bepalingen uitgevaardigd, bij welke is voorgeschreven, „dat, en op welke wijze, en onder welke voorwaarden, iemand van zijne dierbaarste regten kan afstand doen of daaruit ontzet worden, en waarbij de regten en verpligtingen aan dat pandelingschap verbonden, weder geregeld zijn."

Noch de bekendmaking van den resident van Sumatra's Westkust van 21 September 1831, waarbij het pandelingschap weder op den vorigen voet is

ingevoerd; noch de bekendmaking van den Gouverneur van Sumatra's Westkust van 1 October 1840; noch de besluiten van 26 November 1842, 19 October 1844 en 13 September 1845 komen hier in aanmerking. Zij zijn van eene onbevoegde magt uitgegaan. *De Hooge Regering* moest, volgens het Reglement, die regelen voorschrijven. Daaraan ontbreekt dus alle kracht van wet.

Wanneer wij nu ons de gruwelen herinneren, waartoe het pandelingschap op Sumatra's Westkust, speciaal met het oog op het eiland Nias, gedurig aanleiding geeft, gelijk dat in een opstel, vroeger in dit Tijdschrift *) geplaatst, is uiteengezet; wanneer wij bedenken, hoe veel duizende menschen wederregtelijk als slaven naar Atjin worden gevoerd, alleen doordien het pandelingstelsel op Sumatra nog altoos feitelijk bestaat; wanneer het ontwijfelbaar is, en ook weder door de feiten, die in dit vonnis zijn gekonstateerd, bevestigd wordt, dat de pandelingen op Sumatra's Westkust dikwijls aan mishandelingen blootstaan en een niet veel beter lot hebben dan dat der slaven, — dan verkrijgt de overweging, dat deze feitelijke toestand tevens een onwettige toestand is, een bijzonder gewigt.

Wij zijn zeer verlangend te vernemen, welk eene uitwerking dit vonnis zal hebben. Het kan niet anders, of het moet op Sumatra, ook onder de pandelingen, algemeen bekend worden. Indien „de maatschappelijke instellingen en gebruiken" de onmiddelijke afschaffing van het pandelingschap aldaar inderdaad verbieden, gelijk men in 1830 en 1836 beweerde, maar in 1827 niet geloofde, dan zal de regering de ongelegenheden, welke uit deze jurisprudentie van den raad van justitie mogten voortkomen, zich zelve te danken hebben. Aan hare achteloosheid, aan haar pligtverzuim zullen ze alléén te wijten zijn. Had zij voldaan aan het voorschrift, haar in de reglementen van 1830 en 1836 gegeven, die ongelegenheden zouden zijn voorgekomen.

Eere den raad van justitie te Padang, die, zonder de gevolgen te berekenen, regt heeft gesproken, volgens overtuiging en op deugdelijke gronden!

*) Zie dezen zelfden jaargang blz. 19 enz.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Indiana. Verzameling van stukken van onderscheiden aard, over landen, volken, oudheden en geschiedenis van den Indischen archipel, door J. F. G. BRUMUND, predikant te Soerabaja, 1ste en 2de stuk, met platen en kaarten. Amst. 1853 en 1854.

Berigten omtrent de evangelisatie van Java medegedeeld door J. F. G. BRUMUND, predikant te Soerabaja. Uitgegeven door H. A. G. BRUMUND, predikant te Amsterdam. Amst. 1854.

Het verheugt ons, den heer BRUMUND op nieuw als gelukkig beoefenaar der Indische letterkunde te begroeten. Wij zeggen het den heer COHEN STUART, in zijne aankondiging van het eerste stuk der Indiana, voorkomende in de Java-bode van 15 Februarij 1854, gaarne na: „Reeds voorlang heeft de heer BRUMUND zich jegens de Indische letterkunde verdienstelijk gemaakt door menige bijdrage, deels anonijm, deels met zijn naam, in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* verschenen. Het waren slechts enkele proeven uit zijne rijke portefeuille, wier aanwas hem allengs bedacht maakte op eene afzonderlijke uitgave van den inhoud. Nu dat denkbeeld tot uitvoering komt, toont de heer BRUMUND alléén zich in staat tot hetgeen naauwelijks van veler zamenwerking kon verwacht worden."

De Indiana munt uit door eenen aangenamen, levendigen, onderhoudenden vorm, door eenen degelijken inhoud en door eenen geest, die op het titelblad van het tweede aangekondigde werk is uitgedrukt, door eenen echt christelijken geest, door de zucht om CHRISTUS in de maatschappij, de huisgezinnen en de harten in Indië te brengen, door het verlangen naar beschaving, ontwikkeling, evangelisatie van de Indische volkeren.

De Hindoe-oudheden van Java bekleeden in deze werken van den heer BRUMUND eene voorname plaats. Eerst geeft hij ons een uitvoerig en hoogst merkwaardig overzigt van 't geen er, in de beoefening dezer wetenschap, tot bevordering der kennis van de Hindoe-periode en hare prachtige overblijfselen gedaan is. En daarna beschrijft hij eenige oudheden van Java, als: Tjandi Kali-bening, Tjandi Sari, Tjandi Loro-Djongrang, Tjandi Loemboeng en Tjandi Sewoe, allen meer of minder in de nabijheid van den post Prambanan aan den grooten weg van Soerakarta naar Djokdjokarta gelegen. Van al deze oudheden gaven MACKENZIE, BAKER en ook gedeeltelijk CRAWFURD reeds hunne beschrijvingen. Maar de heer BRUMUND, wij aarzelen het niet dit te verklaren, heeft zijne voorgangers verre achter zich gelaten, zoo wel door meer uitvoerigheid en naauwkeurigheid, als

ook door eenen veel meer onderhoudenden vorm. 't Heeft geene geringe moeite in, eene beschrijving van gebouwen en beelden te geven, die zich met genoegen laat lezen. De heer BRUMUND is dat bezwaar te boven gekomen. Zijne antiquarische bijdragen bevatten niet alleen bouwstoffen, waarmede de wetenschap haar voordeel doet, maar zijn tevens eene aangename lektuur.

Ook een pad, waar hij nog geene voorgangers had, heeft de heer BRUMUND bewandeld. Het is hem gelukt, bij verschillende uitstapjes over den Merapi en langs zijne hellingen ook in de vlakte van Padjang Koelon, waar de reeds vermelde oudheden liggen, en in de nabijgelegene van Soro Gedog, nog een groot aantal anderen, benevens bad- of waterplaatsen, gedeeltelijk geheel vervallen, gedeeltelijk nog in belangrijke ruïnen over, te ontdekken. Die oudheden nu worden eveneens uitvoerig door hem beschreven. In het tweede stuk wordt daarmede een aanvang gemaakt, terwijl het vervolg in het derde wordt beloofd. Zoodra wij in 't bezit der volledige beschrijving zullen zijn, hoop ik op dit gedeelte van den arbeid terug te komen. Ook ik heb sommige der hier beschreven monumenten bezocht en vind in de aanteekeningen, die ik maakte in dien gelukkigen tijd, toen ik door de velden en wouden, over de bergen en door de wildernissen van Java mogt trekken, nog menigen regel over deze voorwerpen van den Hindoetijd. Misschien wordt mij de gelegenheid geschonken, om, uit de vergelijking van 't geen ik er van heb opgeteekend met de berigten van den heer BRUMUND, enkele opmerkingen of aanvullingen mede te deelen.

Ook in andere opstellen, welke in deze beide stukken der Indiana ons geschonken worden, treft men menige opmerking omtrent de Hindoeoudheden aan. 't Kan ook niet anders. Wanneer men, gelijk de schrijver een open oog heeft voor de overblijfselen der kunst, die eenmaal op Java bloeide, dan vindt men, bijna bij elke schrede door de binnenlanden, de sporen daarvan terug. De heer BRUMUND verschaft zijnen lezers het genot, van hem op vele zijner togten door het schoone eiland te mogen vergezellen. 't Is natuurlijk, dat hij hen opmerkzaam maakt op die voorwerpen, die zijne belangstelling 't meest hebben geboeid. En zij zijn hem dubbel dank schuldig; vooreerst, omdat hij de oudheden beschrijft, maar bovendien omdat hij van velen zeer goede afbeeldingen geeft, die niet weinig medewerken, om die beschrijvingen duidelijker te maken. Vele oudheidkundige opmerkingen komen onder anderen voor in zijn reisverhaal „Naar Trawas en omstreken." Maar ook een schat van andere bijzonderheden treft gij daarin aan. Groote verdiensten bezitten de Indiana, omdat zij ons den Javaan leeren kennen, niet door redeneringen, maar door plastische voorstellingen, door ontmoetingen, die de schrijver met personen uit de laagste en de hoogste standen had, door kleine voorvallen, waarin hij met zijn juist en scherpziend oog ons den aard en het karakter van het volk doet opmerken. De natuur, de oudheden en de menschen van Java vinden in hem eenen beschrijver, die zijne lezers weet te boeijen. Hij dringt in de bosschen en wildernissen, hij treedt de huizen der dessa-be-

woners en zelfs de afgelegen hutten der bergen met hen binnen, en te regt is hij van meening, dat „wij daar vooral den Javaan leeren kennen." Maar wij veroorlooven ons hier ééne opmerking.

„Hadden velen wat meer in de dessa's rondgeloopen en gekeken" zegt de heer BRUMUND, „dan zouden zij zekerlijk hunne overdreven theoriën van Europesche kolonisatie op Java, van vrijheid, regtsbedeeling en staatshuishoudkunde, goed en noodig voor beschaafde volken, niet maar zoo onvoorwaardelijk ook aan de Javanen willen opdringen." Wij kunnen niet anders, dan deze zinsnede volkomen beamen, maar toch ook onder voorwaarde dat zij goed worde begrepen. Eene *onvoorwaardelijke* kolonisatie willen wij aan de Javanen niet opdringen; maar toch wenschen wij eene kolonisatie van Nederlanders op Java, in dien zin, dat Nederlandsche elementen, die thans op dat eiland ontbreken, derwaarts worden overgebragt. Arbeiders zijn er genoeg, maar er ontbreekt kapitaal en industrie; menschen zijn er genoeg, maar er ontbreekt onderwijs, beschaving, christendom onder die menschen. Welnu daarom willen wij eene kolonisatie van ondernemende Nederlanders, van industriëlen, van onderwijzers, van evangelieboden. In dien zin, zal de heer BRUMUND toch wel in ons verlangen deelen?

Nog één afzonderlijk artikel heeft de schrijver der Indiana aan de Hindoe-oudheden gewijd. Het draagt het opschrift van „Iets over steenen voorwerpen van verschillend gebruik uit den Hindoe-tijd op Java gevonden." Hij maakt daarin opmerkzaam op de watervaten, waterbakken, urnen, loemboeng's of rijstschuren, die van steen vervaardigd en klaarblijkelijk uit de Hindoe-periode afkomstig, hier en daar op Java nog gevonden worden. 't Is te hopen, dat velen, die daartoe in de gelegenheid zijn, zich deze wenken zullen ten nutte maken, en mededeeling zullen doen van 't geen hun van dezen aard bekend is. Het lijdt geen twijfel, of nog hoogst belangrijke overblijfselen zijn aanwezig en kunnen, met een weinig moeite, worden opgespoord.

Tot de oudheden, ofschoon dan ook niet uit den Hindoetijd, kan men almede brengen het opstel » De vorstelijke graven van Imo-giri." Daar rusten de stoffelijke overblijfselen van vele vorsten uit het huis van Mataram. Een uitstapje, dat de heer BRUMUND van Djokdjokarta derwaarts maakte, beschrijft hij in zeer lossen, hier en daar humoristischen, toon. Als eene proeve schrijven wij het volgende af.

„Thans snellen wij tusschen de rijkste padi-velden verder. Wat is ze schoon, die zee van golvend groen! Links bruischt de Tjodé, die, in bevallige kronkelingen voortslingerende, nu eens tot digt bij den weg nadert, dan weder haastig uit ons oog heenspoedt. De gansche omtrek is smaakvol met boschjes overzaaid, die zich aan den horizon tot golvende lijnen vereenigen. Vóór ons verheft het Zuider-gebergte zijne gehakkelde toppen; achter ons verrijzen de Merapi en de Merbaboe, die wolkentorschers; nog meer westelijk ziet ge den Soembing. Zoo even nog verborg hij zijn tweelingbroeder, den Sindoro. De weg wijkt af; nu treedt hij te voorschijn als een reus onder de reuzen, die den kamp ook met

den stoutsten onder de zijnen durft wagen. De Opak is eene rivier, welke op een paal afstands van Imo-giri dwars vóór den weg derwaarts heen loopt. Men is gewoon daar het rijtuig te verlaten, te paard de rivier over te gaan, en zoo de reis te vervolgen. Zelfs prins HENDRIK, toen hij Imo-giri bezocht, heeft het gedaan, en nog menige Gouverneur-Generaal vroeger.

„In weerwil echter van zoo vele doorluchtige voorbeelden besloten wij in het rijtuig den overtogt te doen. Een curieus watertogtje! De Opak is daar eene goede twee honderd voet breed en er loopt een fiksche stroom. Daar rolt ons rijtuig de rivier in; een vijftigtal Javanen heeft de paarden bij toom en strengen gegrepen, een ander vijftigtal heeft zich aan de wielen en achter het rijtuig verdeeld. Eene menigte ruiters omringt ons. Zoo gaat het onder een hevig geschreeuw en getier verder. Wij zijn in het midden. Heviger dringt de stroom, als ware hij verstoord in zijnen loop zoo onverwacht gestuit te worden. Het water klotst en stuift tegen den bak op, als tegen de boorden van eenen Oost-Indiëvaarder. Wij raken zelfs een weinig van koers, want de bedding is glibberig. Onbeschrijvelijk is nu het geroep en getier der Javanen, die dit beginnen te merken, om het rijtuig in zijn spoor te houden. De ruiters, klotsend door den stroom, stuiven vóór en achter, schreeuwen en schermen met hunne zweepen in de lucht, om het volk aan te moedigen. Hoera's gaan op; wij zijn aan den overkant. En de paarden, mannen en ruiters achter zich latende, snellen met ons de rivier uit, den oever op.

„Wij rijden door eene groote dessa, vervolgens tusschen sawah's, en komen weder in eene nog grootere dessa. Haar naam is Imo-giri. Wij velaten het rijtuig. De weg of het pad, een zamenstel van de meest vetachtige aardsoorten, door den nachtelijken regen doorweekt, verder met grootere en kleinere steenen overzaaid, voert zoo ongelijk mogelijk opwaarts. Thans zijn wij aan de vorstelijke grafplaats Imo-giri. Waar zoekt gij ze, de graven? ergens in spelonken? Meent ge met flambouwen in een kelder aftedalen, door de natuur in de ingewanden der aarde gehouwen, en door menschenhanden tot eene woning voor hunne dooden gemaakt? Hef uwe oogen op, omhoog, daarboven, boven de kruinen van het woud om u heen, noch hooger, daar liggen de dooden van Imo-giri; vroeger nog dan die der levenden daar beneden, wiegen zich de halmen en bloemen hunner rustplaats op den zachten adem der morgenkoelte en doen den dauw van den nacht als gouden en zilveren parelen fonkelen in het licht der rijzende zon."

Nu geeft de schrijver eene uitvoerige beschouwing van de begraafplaats, die hij langs drie honderd zestig treden beklom, welke zich bogtig tegen den berg naar boven dringen. Maar Imo-giri geniet eene reputatie boven zijne waarde. „Ja, het is zoo, duizenden en duizenden, millioenen en milioenen steenen waren noodig, om al die marmeren poorten en treden optetrekken. Die verdiensten, zoo gij wilt, mogen wij Imo-giri niet ontzeggen. Maar in zich zelve gering, wordt zij nog geringer, indien wij bedenken, hoe het de oude autokraten van Java slechts één woord behoefde te kos-

ten, om duizende en duizende handen om niet, nog gemakkelijker dan de Pharao's van Egypte, aan het steenen bakken en zamenvoegen te zetten. Overigens de bouworde, — de geringste kalkbakdrager of metselaars-opperman zou ze niet alleen uitvoeren, maar ook kunnen ontwerpen. En de tombes! waarlijk gij, die Imo-giri niet bezocht, en misschien denkt, daar te zien, wat gij in de groote kerken uwer steden zaagt, gij vergist u zeer! Ik vrees bijna, dat men mij eene aktie van woordverkrachting zal aandoen, om de grafteekenen van Imo-giri tombes te noemen. Oordeel zelf — en nu spreek ik nog van de voornaamste — mag ik ze zoo noemen, die steenhoopen, met Madapollam om- en overhangen, waarop nog hier en daar, om de illusie te verhoogen, de naam van stad en fabrikant, met het groote blaauwe schip, het gewone merksieraad der Madapollam's, prijken, die loodsen met vergane sirappen en getraliede wanden, welke al die weelde van steen en Madapollam overschaduwen?"

Ondertusschen liggen hier in de geschiedenis van Java beroemde mannen begraven. Bovenaan staat sulthan AGOENG, die nog ten huidigen dage op de lippen aller Javanen leeft, niet alleen als een magtig en gevreesd, maar ook als een boven alle anderen geacht en bemind vorst. De heer BRUMUND leidt ons op eene zeer onderhoudende wijze door hunne graven rond, en deelt, terwijl hij ons de verschillende rustplaatsen aanwijst, tevens menige historische bijzonderheid mede. Wij aarzelen niet te verklaren, dat vooral dit opstel ons buitengemeen tot zich trekt, en als een juweeltje van lossen, bevalligen en geestigen verhaaltrant hoog bij ons staat aangeschreven. Nog eene kleine proeve:

„Ik vroeg eens eenen prins:"" Zijt gij wel te Imo-giri geweest?"" — De man zag mij aan met oogen, waarvan ik niets begreep, evenmin als van zijn, na eene pauze flaauw en gerekt uitgesproken „„trada"" (neen). Zoo veel begreep ik echter, dat ik hem niet verder vragen moest. Daar fluisterde mij een ander in; „„Gij hebt den prins beleedigd."" — „„Hoe zoo?"" —"" Wel, hun bijgeloof zegt, indien de grooten hunne graven bezoeken, zullen zij spoedig sterven, en de vraag, of zij er geweest zijn, doet hun eene ongunstige, jà, vijandige gezindheid jegens hen bij den vrager vermoeden.""

De heer BRUMUND heeft dit uit het leven gegrepen. Men ziet er uit, hoe moeijelijk het is, om onder een bijgeloovig volk de etikette behoorlijk in acht te nemen.

In zeker opzigt zou men tot het onderwerp der oudheden ook kunnen brengen het „Bezoek in den vervallen dalem van DIPO NEGORO te Tegal Redjo." Immers ofschoon van zeer late dagteekening, ofschoon zelfs van onzen leeftijd, is toch dit Tegal Redjo, de plaats waar DIPO NEGORO verblijf hield en waaruit hij vlugtte, om Java gedurende vele jaren in opstand te brengen, ongetwijfeld bestemd, om niet ligt door het nageslacht vergeten te worden. Zeer belangrijke bijzonderheden omtrent den man, die het Nederlandsche bestuur millioenen schats en duizenden menschenlevens gekost heeft, treft men hier aan. Er straalt een geest van welwillendheid, ik

zou bijna zeggen, van sympathie met den „rebel" in door, die levendigen weerklank hij ons vindt. Ook wij houden het er voor, dat men hem „zoo lang heeft geplaagd en getergd, dat hij eindelijk wel gedrongen was te vlugten, en zich zelven met geweld een regt te verschaffen, dat hij met zachtheid niet had kunnen verkrijgen." Wij ook zouden ieder, „die misschien nog niet genoeg beseft, dat ook de Javaan zijne regten kan gevoelen en doen gelden", aanraden aan deze bouwvallen van den dalm (de woning) van DIPO NEGORO een bezoek te brengen, en er de bladen der geschiedenis nog eens te lezen en te overpeinzen. Misschien zal het hem de schellen van de oogen doen vallen.

Uit deze mededeelingen van den heer BRUMUND blijkt op nieuw, dat de oorzaak van den bloedigen oorlog, die Java van 1825 tot 1830 teisterde, weinig eervol voor ons geweest is. Zouden wij ons op de wijze, waarop hij is geëindigd, op de gevangenneming van DIPO NEGORO te Magelan, meer mogen beroemen?

Thans vestigen wij onze aandacht op eene bijdrage, in 't eerste stuk der Indiana, van eenen geheel anderen aard. Zij is getiteld: „De expeditie van de stoombooten *Hekla* en *Samarang* in 1851 tegen de zeeroovers, benevens eenige bijzonderheden omtrent de overwinning door de Nederlandsche marine in 1848, en nu onlangs in 1851, door de Spanjaarden op den sultan van Solok behaald."

Voor de geschiedenis der *zeeroverij* in de Indische wateren mogen het eenige gewigtige bladzijden genoemd worden. Jammer, dat ook hier bevestigd wordt hetgeen wij elders vinden aangeteekend, en zelfs in de Tweede Kamer, zonder tegenspraak, hebben bewezen omtrent de *armzalige* vertooning, welke de Nederlandsche marine, onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, bij die gelegenheid heeft moeten maken; zoodat de expeditie tegen Solok (Soeloe) in 1848 wel kan worden aangemerkt als zeer sterk afstekende bij vele andere roemrijke wapenfeiten in Indië, tot beteugeling van den zeeroof. Voor den arbeid van den heer BRUMUND is het te betreuren, dat hij geene inzage schijnt gehad te hebben van den „*Moniteur des Indes orientales et occidentales*" van de heeren VON SIEBOLD en MELVILL VAN CARNBÉE, 1846—1849. In dat belangrijk werk worden gewigtige bijdragen omtrent de Indische zeerooverij aangetroffen, onder anderen de door den gewezen Raad van Indië CORNETS DE GROOT in 1846 bewerkte, aan het Britsche parlement overgelegde „Geschiedkundige aanteekeningen omtrent de zeerooverijen in den Oost-Indischen archipel en de, in de laatste dertig jaren, tegen dezelve genomen maatregelen door het Nederlandsche Gouvernement". Had de heer BRUMUND die bijdragen gekend, hij zou op pag. 77 niet hebben behooren te zeggen: dat „*hij* eene schoone taak zou volvoeren, die een uitvoerig verhaal konde leveren van de vele belangrijke en roemvolle expeditiën der Nederlandsche marine tegen de vorsten en zeeroovers van den Indischen Archipel, sedert de herstelling van ons gezag in deze gewesten tot op de tegenwoordige dagen ondernomen."

Immers die taak werd door den heer CORNETS DE GROOT volbragt, ofschoon dan ook meer met het oogmerk om de beweringen van Engeland omtrent onze werkeloosheid te logenstraffen, dan om de heldendaden onzer marine aan de vergetelheid te ontrukken.

Behartigingswaard voor de regering zijn de woorden van den heer BRUMUND, als hij zegt: „schrijft hun nogmaals, dien zeeroovenden volkeren van den Indischen Archipel, twee, drie eeuwen lang met uwe buksen, karonnades en kanonnen voor: zij mogen geene zeeroovers, geen slavenhandelaars zijn; na die twee en drie eeuwen zullen ze u nog even weinig verstaan als tot heden is geschied, en waar en wanneer zij slechts kunnen, hun oud bedrijf weder uitoefenen. Maar doe hen menschen, christenen worden, en binnen korteren tijd zullen zij dat rooversbedrijf, waarin zij nu hunnen roem stellen, reeds lang hebben leeren verfoeijen. Thans zijn zij nog tijgers, voor anderen, onder elkander, omdat men steeds met de hand des bloeds tegen hen over stond. Had men hun de hand des vredes in CHRISTUS toegereikt, zij zouden broeders zijn, broeders voor anderen, broeders onder elkander." In 1846 zeide Mr. G. J. C. SCHNEITHER, voormalig Sekretaris van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN (*Bijdragen tot de kennis der Nederlandsche en vreemde koloniën, bijzonder betrekkelijk de vrijlating der slaven.* Utrecht C. VAN DER POST, 1846, 4e aflevering): „zoo als wij reeds aanmerkten, de kwaal van zeerooverij ligt nog te diep in de zeden der inwoners van den Indischen Archipel ingeworteld, dan dat voor 's hands de wil en de magt van het Nederlandsch Gouvernement voldoende zouden *kunnen* zijn, om ze geheel uit te roeijen. *De beschavende hand des tijds zal hierin het meeste moeten afdoen.*" De heer CORNETS DE GROOT wees daarop in zijne *Historische aanteekeningen*, en hij kwam er op terug in zijne *Aanmerkingen op het ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indië*, 's Gravenhage, 1853, pag. 72. „De verpligting tot het tegen gaan van den zeeroof," zegt hij, „behoort in het regerings-reglement uitgedrukt te worden, met „aanbeveling om zulks ook, zoo veel mogelijk, te bevorderen, door de „volksstammen, die van den zeeroof leven, te brengen tot den landbouw."

Onbegrijpelijk is het, dat van dit voor de welvaart der Indische bevolkingen zoo hoogst gewigtig punt, geen sprake geweest is in het voorloopig Verslag van den 12den Maart 1853 der afdeelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal nopens het evenbedoelde ontwerp van wet. Daarin is, op pag. 47, sub art. 38 van het ontwerp, enkel gewag gemaakt van *expeditiën* tegen de zeeroovers, met de Spaansche en Britsche autoriteiten in Indië; geen woord in anderen meer doeltreffenden zin! Trouwens het geheele ontwerp van wet van den Minister van Koloniën spreekt niet van de zaak, evenmin als het regerings-reglement van 1836 en de instruktie voor den Gouverneur-Generaal van dit jaar, noch de veel besprokene punten van suppletoire instruktie van het jaar 1842. Wij hopen, dat de aandacht zich op dit gewigtig onderwerp vestigen zal, bij de diskussiën over het voor Nederlandsch Indië vast te stellen regerings-reglement.

Behalve in het opstel over de expeditiën tegen de zeeroovers, voert de heer BRUMUND ons nog eenmaal buiten Java, namelijk in zijne „Herinneringen van Batoe Gadjah." 't Is eene beschrijving van het verblijf van den Gouverneur der Molukksche eilanden, digt bij Amboina. De schrijver bragt er eenigen tijd door, laat ons in vele indrukken deelen, die hij aldaar ontving, leidt ons in de prachtige natuurtooneelen van dit heerlijke plekje, en weeft in dat alles ook weder menige belangrijke geschiedkundige herinnering.

Tot de groote verscheidenheid, die deze geschriften van den heer BRUMUND aanbieden, behooren ook verhalen en vertellingen, in een romantisch kleed, in den vorm van novellen. Het doel is klaarblijkelijk, en het wordt als zoodanig door den schrijver opzettelijk aangegeven, „om eenige toestanden uit het leven der Javanen meer aanschouwelijk te kunnen voorstellen." Wij juichen dit denkbeeld van harte toe. Te lang heeft onze Nederlandsche letterkunde, als met opzet, Java niet opgenomen onder de tooneelen, waarop zij hare scheppingen plaatst en de voortbrengselen van haar genie laat schitteren. Toen onlangs onze beroemde romancière, waarschijnlijk in geestdrift gebragt door het enthoesiasme van den toen Europa tot een heiligen kruistogt naar China opwekkenden, thans reeds in het graf rustenden, GUTSLAFF, hare blikken naar het Hemelsche rijk had gewend, en hare novellen aan de zeden en gewoonten, de godsdienst, de natuur en het leven van dat volk ontleende, voedden wij de hoop, dat ook Java eenmaal aan de beurt zou komen. Gaf mevrouw BOSBOOM TOUSSAINT het voorbeeld, wierp zij haren genialen blik naar dat eiland, in die maatschapplj, in die bevolking, dan twijfelden wij niet, of ook anderen onzer letterkundigen zouden haar navolgen, en, na eene ernstige studie, Java en de Javanen tot het onderwerp der voortbrengselen van hun vernuft trachten te maken. Tot dus verre zijn wij in onze verwachting te leurgesteld. Maar te meer danken wij daarom den heer BRUMUND voor de proeven, die hij ons in zijne Indiana aanbiedt. Wij zullen ons geen oordeel over hare kunstwaarde aanmatigen. Misschien zou de kritiek feilen kunnen aanwijzen, maar zij zou ontwapend worden, door het antwoord: 't is eene proeve, lever wat beters!

De romantische opstellen in deze beide deelen van de Indiana zijn drie in getal. De eerste is: „Garsia, de ronging." 't Begint met een, naar 't leven geteekend, tooneel, dat op een bazar plaats greep, en gelijk er duizenden onder allerlei vormen dagelijks gezien werden, toen de belasting op de bazar's nog niet was afgeschaft. Zij die de millioenen betreuren, welke, naar zij ten onregte meenen, daardoor verloren gingen, hebben misschien te veel de staten van 's lands kas voor oogen gehad en te weinig de bazar's bezocht. Of wat zegt hun hart, wanneer zij een verhaal lezen als het volgende?

„Ik was naar de passer (bazar) gegaan", verhaalt de heer BRUMUND. „Daar stond ik bij den pachter en zag, hoe zijne gierige handen het bloedgeld, dat de arme koopers moesten offeren, naar zich toehaalden, in de duitenkist wierpen. Eene oude vrouw kwam aan, zij had eenige

koopwaren medegebragt en verkocht. Daarvan had de pachter reeds een vijfde genoten als passergeld, vijfmaal meer dan hem toekwam. Nu was zij naar een katoenkraam gegaan, en had een hoofddoek voor haar zoon gekocht. Van iedere kraam moest den pachter reeds aanstonds, voor het regt van hare plaats en verkoop, belasting betaald worden. Maar nu mag bovendien niemand, die daar iets, ook het minste, komt koopen, de passer verlaten, zonder nog eerst aan den pachter daarvan eene tweede heffing voldaan te hebben. Dan ontvangt hij met een stempel een rood merk op zijnen arm of het gekochte. Zoo, als een beest gemerkt, kan hij nu eerst veilig naar huis gaan, anders zouden hem de Chinezen overal aanhouden als een passerdief, die den pachter zijne billijke inkomsten onthield.

„Zij leidde vier duiten neder. „„Ik moet zes hebben"" snaauwde de pachter haar toe. Maar zij had haar laatste geld nedergelegd. Hij bleef eischen, zij kon niets meer geven. „„Ga naar huis en haal duiten, zoo lang behoud ik den hoofddoek"", zeide hij met een satanslach, want hij wist wel, dat zij hoog en ver den berg op woonde, en daar toch niets zoude vinden. Dan bleef de doek aan hem voor de helft of een derde der waarde. De vrouw stond daar met angst en vertwijfeling op het gelaat; vergeefs was haar bidden. Ik wierp hem eenige duiten toe, om voor de vrouw te betalen. „„Neen, neen, mijnheer,"" zeide hij. — „„Laat mij met vrede, hond! en geef de vrouw haren doek terug"", hervatte ik. Hij grijnsde eens tegen mij, als wilde hij zeggen: „„Maar ik ben toch niet de eenige hond, die aan dat been knabbelt.""

Die oude vrouw is de moeder van den held van dit verhaal. Wij willen de intrigue niet mededeelen, 't zou slechts een dor geraamte zijn. Maar wij noodigen onze lezers uit zelf er kennis mede te maken.

De tweede novelle heet: „De dochter van den bekel." Zij heeft de strekking, om aan te toonen, tot welke droevige gevolgen en afgrijsselijke gebeurtenissen het algemeen gebruik op Java aanleiding geeft, dat bij het sluiten van een huwelijk het jonge meisje „eene koopwaar is, en niets meer." Wat vragen de ouders, of hun zoon het meisje, dat zij voor hem kiezen, bemint of gelukkig zal maken? Wat denken de ouders aan het volgend levensgeluk van hunne dochter, die zij verloven? Zij denken slechts aan de feesten, die gegeven, aan de geschenken, die gewisseld zullen worden.

De derde novelle, die tot opschrift heeft: „De Chinesche muil," schildert een van de duizende soorten van misdaden, waartoe de verderfelijke amfioen aanleiding geeft. De geschiedrollen der lijfstraffelijke regtspleging in Indië, leveren tot zulke tafereelen stoffe in overvloed.

Eindelijk hebben wij nog eene soort van opstellen te beschouwen, die evenzeer ons en vele anderen tot zich trekt en met blijdschap en erkentelijkheid aan den schrijver vervult, gelijk zij door zekere menschen met grooten weerzin en afkeuring zullen worden ontvangen. De pogingen van

den heer BRUMUND, om de zeden en gewoonten, de taal en de geschiedenis van Indië te bestuderen en de kennis van den archipel te verspreiden, hebben een bepaald hoofddoel, ééne voorname strekking. Hij wil de Indische bevolkingen ontwikkelen, beschaven en opleiden tot CHRISTUS. In alles wat uit zijne pen vloeit verraadt zich dit beginsel; bijna op elke bladzijde van de boekdeelen, die wij aankondigen, springt het u in de oogen. Maar sommige artikelen en geheel het tweede door ons aangekondigde werk zijn uitsluitend aan dit onderwerp gewijd. Wij willen thans daarop nog eenen blik werpen.

Toen onze vlag voor 't eerst in den archipel wapperde, was door Europesche natiën het Christendom reeds op sommige dier eilanden gebragt. 't Waren voornamelijk de Portugezen, die het „dwing ze om in te gaan" op hunne wijze toepasten in die landen, waar ze door het zwaard de bevolkingen onder hunne magt deden bukken. De veldheer of vlootvoogd, die kwam om te veroveren, was meestal vergezeld van den priester, die de veroveringen door het planten van het kruis trachtte te bevestigen. Een verhaal van deze kruistogten levert ons de heer BRUMUND in het 2de stuk zijner Indiana onder den titel van: „Het bekeeringswerk der Portugezen in den Indischen archipel." 't Is grootendeels geput uit onzen ouden en kostbaren VALENTIJN. Wij zien in de Molukkos het Mohamedanisme in eenen bloedigen kamp met het Christendom, een kamp, die wij hopen, dat zich nooit weer zal herhalen. „In 1606" zegt de heer BRUMUND „verlieten de Portugezen voor altijd de Molukkos, om er slechts den vloek van hunnen naam achter te laten en weldra hun gebrekkig en verkeerd bekeeringswerk te zien verloren gaan."

Wat was de oorzaak van deze droevige uitkomst? Mij dunkt het antwoord ligt voor de hand. De staat was als zoodanig de invoerder en voortplanter van de godsdienst, en waar de staat op het gebied der godsdienst treedt, kunnen de resultaten zijner werkzaamheden nimmer vruchtbaar zijn; van daar dat de Portugesche zendelingen en „apostelen", gelijk zij zich noemden, niet als vredeboden kwamen, die eene blijde boodschap aan de volkeren bragten, maar in 't gevolg van zeelieden en krijgslieden, die begonnen met moord, roof en plundering. Op de puinhoopen van deze verwoestingen plantten dan de zendelingen het kruis. Somtijds had eene bevolking, die door de zegenvierende wapenen der Portugezen op bloedige en moordaddige wijze was overwonnen, een jaar later haren vorst in de aanneming van het Christelijk geloof gevolgd. „Maar," wij zeggen het den heer BRUMUND na „zoo spoedige en gewelddadige bekeeringen konden geene goede bekeeringen zijn. Dit bleek dan ook wel uit den gedurigen afval dier Neophyten, die, nadat de omstandigheden dit medebragten, even spoedig van Christenen weder Mohammedanen of Heidenen werden, als zij vroeger voor het nieuwe geloof het oude verlaten hadden."

De tweede oorzaak deelt ons VALENTIJN in de volgende woorden mede: „Als de menschen gedoopt waren, waren zij al half Christen; wanneer zij

nu voor een kruis wisten te buigen, een Ave Maria of een Paternoster op te zeggen, en eens wel gebiecht hadden: zoo wisten zij het voornaamste van de godsdienst, latende de priesters het verdere voor zich van buiten leeren en gelooven." Er werd geen nieuwe geest, geen nieuw leven in de volkeren gebragt, die men in 't Christendom wilde inlijven. Een nieuw kleed werd hun omgehangen. Klanken werden hun geleerd, waarvan ze weinig begrepen. Men was te vreden met eene uiterlijke toetreding; eene bekeering en wedergeboorte der ziel bleef achterwege. 't Was natuurlijk, dat, toen de dwang ophield, ook het kleed weder werd afgeworpen. Zelfs de voortreffelijkste der zendelingen, die in den Portugeschen tijd in den Archipel arbeidden, zelfs hij die om zijnen brandenden ijver en heilige geestdrift den naam van „Apostel van Indië" niet onwaardig was, zelfs FRANCISCUS XAVERIUS bragt dien volkeren niet veel meer dan dat uiterlijke kleed. Met den doop en het leeren van eenen kleinen catechismus en het symbolum apostolium was de christen, naar zijne meening, gevormd. Hoe kan het anders, of de vruchten van zulk eene vorming verdwenen, zoodra de uiterlijke kracht, die haar in 't leven riep, had opgehouden te werken.

Maar ofschoon wij nu de wijze, waarop de Portugezen het kruis in den Archipel trachtten te planten, moeten afkeuren, toch roemen wij hunnen bekeeringsijver. Wij zeggen het den heer BRUMUND na: „Wel waren zij ijverige bekeerders. Naauwelijks hebben zij zich ontscheept, hunne koopwaren aan den wal opgeslagen, of reeds gaan hunne priesters uit, om te zien en te zoeken, welke hut zij met het kruis in de hand kunnen binnentreden, waar zij zich misschien biechtkinderen kunnen verwerven. En is daar nog geen priester, de krijgsman ontgespt zijn zwaard, de koopman verlaat voor eenige uren zijne balen en balansen, om als priester rond te gaan."

Veel van deze gebreken maar ook veel van dezen ijver namen onze voorouders over, toen zij als overwinnaars in den Archipel hunne vlag ontrolden, de Portugezen verdreven en het Christendom, in den vorm, gelijk zij het beleden, aan de Indische volkeren trachtten te brengen. De heer BRUMUND belooft ons, in 't vervolg die pogingen der Nederlanders breedvoerig te zullen behandelen. Maar bij al de gebreken, die ook hij schijnt te erkennen, moeten wij onder meerdere toch ook deze eigenschap in hen prijzen, dat zij de zuivere bron, waaruit CHRISTUS gekend wordt, den bijbel, aan de Indiërs gebragt hebben. Zij hebben dien bijbel overgebragt in eene taal, die de lingua franca van den Archipel mag genoemd worden, in het Maleisch, en zij hebben hem bij duizende exemplaren vooral in de Molukkos verspreid. Zij begrepen, dat, „om onder 't wijd uitgestrekte gebied der Oost-Indische Maatschappij de ware godsdienst onder de Heidenen en Mohamedanen voort te planten, het Woord van God die volkeren in eene verstaanbare taal moest worden verkondigd" *).

*) Woorden van G. H. WERNDLIJ, in zijne *Maleische Spraakkunst* blz. 288. Amst. 1786.

Ik heb voor eenige jaren een geschiedkundig overzigt gegeven van de pogingen, die onze voorouders sedert hunne komst in Indië hebben in 't werk gesteld, om den bijbel in 't Maleisch over te brengen, en ik heb de Maleische bijbelvertaling, gelijk zij in 1728 eindelijk tot stand kwam, met warmte voorgesteld als een monument van den godsdienstigen zin onzer vaderen *). Aan die vertaling wijdt ook de heer BRUMUND een artikel, dat tot opschrift draagt: „De Maleische Christenen hebben geenen bijbel." 't Heeft de strekking, om aan te toonen, dat de Christenen, die alleen Maleisch spreken, hunnen bijbel niet kunnen verstaan. „De Maleische vertaling" zegt de heer BRUMUND, „moge een heerlijk gedenkteeken zijn van de geleerdheid, godsdienstijver en volharding onzer vaderen, zij is dit niet evenzeer van hunne juiste kennis en ware inzage der behoefte van de Maleische gemeenten. Het is geen verstaanbaar boek voor de Maleische gemeenten." En hij vereenigt zich met deze beoordeeling van iemand, die hij een „erkend en bevoegd beoordeelaar" noemt: „De bijbel werd zoo ondoelmatig vertolkt, dat hij door vreemde zegswijzen en onnoemelijk veel Arabische, Perzische en andere uitheemsche woorden, voor den inlander onverstaanbaar was en blijft. Het ongehoorde dezer vertaling is, dat zij eene taal bevat, die nimmer op aarde gesproken is, zijnde slechts een mengelmoes van verschillende talen."

Ik ben het met dit ongunstig oordeel niet geheel eens, en ik geloof, dat wij de uitstekende mannen, die aan de Maleische vertaling jaren lang zulk eenen verbazenden arbeid, zulk een stalen ijver hebben toegewijd, in in ons vonnis onregt doen, door zóó laag op hun werk neder te zien. Ik blijf bij hetgeen ik daaromtrent, op tot dusverre nog niet wederlegde gronden, in mijne zoo even aangehaalde verhandeling heb bewezen. Maar ik heb bij die gelegenheid tevens den twist betreurd, die in 't laatst der zeventiende en 't begin der achttiende eeuw in de Indische kerk is gevoerd over de taal, die men bij de Maleische overzetting van den bijbel behoorde te gebruiken. Ik heb het betreurd, dat men „langzamerhand van een *hoog* (waarmeê de wetenschappelijke taal bedoeld werd) en van een *laag* Maleisch (het dialekt van het dagelijksche leven) begon te spreken. Men begon zelfs de godsdienstoefeningen te splitsen en gedeeltelijk in de eene gedeeltelijk in de andere te houden. In twee partijen werd de kerk verdeeld, waarvan de eene voor het zoogenaamde *hoog*, de andere voor het *laag* Maleische streed." Ik heb dat betreurd om twee redenen, niet alleen, omdat daardoor de voltooijing van het werk meer dan een vierde eener eeuw is vertraagd, maar ook omdat de voltooide arbeid er de nadeelige indrukken van ondervond. „En inderdaad als wij onpartijdig en met kennis van zaken die bijbelvertaling, zoo als zij daar voor ons ligt, beschouwen, dan

*) Zie het artikel *De Maleische bijbelvertaling, een monument van den Godsdienstigen zin onzer vaderen*, voorkomende in het *Tijdschrift ter bevordering van christelijken zin in Nederlandsch Indië, onder medewerking van de heeren predikanten in Nederlandsch Indië, en ten voordeele van het weeshuis te Parapatan uitgegeven door* Dr. W. R. VAN HOËVELL. Eerste jaargang I, blz. 83. Batavia 1846.

is zij een meesterstuk, maar zij heeft één gebrek; zij is, op het voetspoor der Godsdienstige en Godgeleerde werken van de Maleijers zelve, *te veel* met Arabische en voor het volk onverstaanbare woorden en uitdrukkingen opgevuld. Dat men, waar echt Maleische woorden ontbreken, tot het Arabisch zijn toevlugt nam, is niet alleen goed te keuren, maar was noodzakelijk; dat men echter dikwijls, waar goede Maleische woorden bestonden, bij voorkeur Arabische verkoos, moge aan eenen Mohamedaan, die dat uit een soort van bijgeloovigen eerbied doet, te vergeven zijn, de vertalers van den bijbel hadden dit voorbeeld niet moeten navolgen. Zij konden zich niet verontschuldigen met bewijzen uit oorspronkelijke geschriften bij te brengen, want het doel was niet die geschriften na te volgen; dat was het middel waardoor ze het hoofddoel, van namelijk duidelijk en verstaanbaar de H. Schrift te vertolken, trachtten te bereiken. Juist aan dien ongelukkigen strijd schrijven wij het toe, dat zij in dat uiterste zijn vervallen. De waarheid lag, gelijk gewoonlijk, zoo ook hier weder in het midden."

Ziedaar de meening, die ik ook thans nog als de mijne erken. De heer BRUMUND schijnt mij, gelijk hij in zijne veroordeeling te ver gaat, ook weder tot een ander uiterste te vervallen, in 't geen hij voor eene nieuwe Maleische bijbelvertaling verlangt. Hij meent, dat de toekomstige bijbelvertaler niet de taal der boeken of handschriften maar die des dagelijkschen levens beoefenen moet. „Hij moet zich voor de keus zijner woorden, hunner zamenvoeging en spelling geheel willen losmaken, hetgeen men tot heden schroomde te doen, van de gedachte: „ik schrijf niet wetenschappelijk, niet grammatikaal, niet zuiver genoeg," daarentegen bedenken: „ik schrijf niet om eene proeve van naar grammatikale regelen zuiver Maleisch te leveren, maar om verstaan te worden."

Inderdaad wij zouden het betreuren, indien op deze wijze eene Maleische bijbelvertaling werd tot stand gebragt, indien men voorbedachtelijk alle taalregelen met voeten wilde treden, en de geheele litteratuur opzettelijk wilde ongebruikt laten en als kontrabande beschouwen. Maar wij vreezen niet, dat zoo iets ooit zal gebeuren. Laat men het beproeven en men zal het onmogelijke er van ondervinden. In die zoogenaamde taal des dagelijkschen levens is geene overzetting mogelijk. Laat men het beproeven, en men zal geene vertaling maar eene paraphrase tot stand brengen. Die taal des dagelijkschen levens is niets anders dan een ellendig patois, op verschillende plaatsen, waar Maleisch gesproken wordt, verschillend, en dat zelfs een fatsoenlijke en beschaafde inboorling niet gebruikt, evenmin als een beschaafde Groninger of Noord-Brabander of Geldersman het patois zijner provincie spreekt. Beproef het eens den bijbel in die dialekten voor de Groninger, Noord-Brabander en Geldersche boeren te vertalen. En al kondt gij het, welk dialekt zoudt gij kiezen? want de Groninger zal de vertaling in het Geldersch niet verstaan en omgekeerd. Met denzelfden uitslag zal de poging bekroond worden, om in het zoogenaamde Maleisch van het dagelijksche leven te vertalen. De heer BRUMUND schijnt dit zelf eenigzins gevoeld te hebben, en hij weet de tegenwerping: „dat

dagelijksche Maleisch is te beperkt, te arm" niet anders op te lossen, dan door deze woorden: „hoewel wij toestemmen, dat het *niet mogelijk is* den bijbel daarin *woordelijk* geheel weder te geven, zoo betwijfelen wij het echter geenszins, dat men er in slagen zal, om den *voornaamsten inhoud* van den bijbel daarin zoo goed als woordelijk over te brengen."

De zaak is van veel gewigt. Wij erkennen de noodzakelijkheid eener nieuwe bijbelvertaling in 't Maleisch, en wij verheugen ons daarom in 't berigt, dat de uitgever bij dit artikel van den heer BRUMUND heeft gevoegd, waaruit blijkt, dat naar aanleiding vàn dit stuk eene betere Maleische bijbelvertaling op de laatste jaar-vergadering van het Nederlandsche Zendelinggenootschap opzettelijk is besproken en eene commissie benoemd, om zich bepaald met het onderzoek bezig te houden, ten einde het resultaat harer overwegingen aan eene volgende jaar-vergadering mede te deelen. Wij hopen, dat deze kommissie zal adviseren, om eene vertaling tot stand te brengen, waarbij men getrouw blijft aan de taalregelen en eene keuze doet van woorden, zoo veel mogelijk echt Maleisch, op den voet van menig oorspronkelijk Maleisch geschrift, juist tegenovergesteld aan den weg, door de vertalers van 't begin der achttiende eeuw gevolgd, die bij voorkeur Arabische of Persische woorden gebruikten, al waren er echt Maleische woorden voor handen. 't Is hier de plaats niet, om dit denkbeeld breedvoerig uiteen te zetten en met voorbeelden op te helderen, maar wij houden ons overtuigd, dat, wanneer zulk eene vertaling wordt tot stand gebragt, ieder die Maleisch spreekt, waar ook gevestigd, deze vertaling zal verstaan, even goed als een Geldersche en Groninger boer den bijbel verstaat; maar onder dezelfde voorwaarde, namelijk dat hij, gelijk deze, behoorlijk onderwijs en eene godsdienstige opleiding heeft genoten, *dat hij den bijbel heeft leeren lezen.*

Dat doet men thans op Java in de nieuwe gemeenten, die daar sedert weinig jaren zijn gesticht en tot onze blijdschap en die van ieder Christen dagelijks zich uitbreiden. De heer BRUMUND heeft ons, in het tweede geschrift dat wij aankondigden, hoogst gewigtige berigten omtrent de evangelisatie op Java medegedeeld. Hij levert eene zeer belangwekkende geschiedenis van de eerste geboorte dier gemeenten en van hare ontwikkeling, en hij verhaalt ons in welken toestand zij zich thans bevinden. Treffend en aandoenlijk is op menige plaats dat verhaal, en 't kan niet anders, of wij moeten die menschen, die hij ons voorstelt, zoo kinderlijk, zoo eenvoudig, maar met zulke harten vol geloof en liefde, hoogachten en lief hebben. 't Is de bijbel, 't is het lezen van den bijbel, 't is het onderrigt in dien bijbel, 't is de omgang met gemoedelijke christenen, die hen, onder Gods zegen, daartoe gebragt heeft. Te regt ziet de heer BRUMUND in dien omgang en vooral in dat onderwijs, gepaard met de verspreiding van den bijbel, het afdoende middel, om de Javaansche bevolking meer en meer uit hare vernedering en zedelijke en geestelijke ellende te verheffen en tot CHRISTUS te brengen. „Thans moeten wij den Javanen het Nieuwe Testament in handen geven" heet het opschrift eener verhandeling in het 1ste stuk zijner

Indiana, waarin hij voor de bijbelverspreiding onder dat goede volk ijvert. Wij zijn 't geheel met hem eens. Indien ooit, dan moet het thans geschieden, nu het Javaansche volk toont zoo zeer behoefte te gevoelen aan het christendom en er zoo vatbaar voor te zijn, dat het zonder zendelingen zonder euangeliepredikers en men mag bijna zeggen, in weerwil van het Gouvernement en zijne ambtenaren, CHRISTUS aanneemt. Thans moet het geschieden, niet door, maar met toelating van, de regering, niet door Gouvernements-ambtenaren als zoodanig, maar door de vereenigde krachten en den onbezweken ijver van allen in Nederland en Indië, die op den bijbel en het euangelie prijs stellen. Thans moet het geschieden, gepaard met de invoering van een goed lager onderwijs *van gouvernementswege*.

Wilt gij zien, hoe de voortreffelijke zendeling JELLESMA, die, nadat zonder zendelingen de geest van CHRISTUS tot de harten der Javanen, in de omstreken van Soerabaja, zich een weg had weten te banen, thans onder hen werkzaam is, lees dan de „Berigten" van den heer BRUMUND. Hij vormt euangelieboden, voorgangers, onderwijzers uit de Javanen, en door hen wordt het euangelie verder geplant. Hij woont te Modjo-Warno. „Achter zijn huis staat de kollegiezaal der kweekelingen voor aanstaande voorgangers. De kollegiezaal! en gij denkt u wie weet welke zaal. Wij treden binnen. De aarde, slechts geëffend, is haar plaveisel. Vier midden stijlen, ter halver hoogte aangewit, die met al het verdere houtwerk der hut nog geene waarde van tien gulden hebben, dragen een rietendak en zijn omsloten door gevlochten wanden. Nog eene lange ruwe tafel met twee banken van gelijk maaksel, ziedaar de zaal met haar gansche ameublement. Ruim een twintigtal leerlingen zitten daar neder. Aankomende jongens, jongelingen, ook gehuwden, allen zijn vol aandacht bij het onderwijs. ALBERTUS (een Javaan) is onderwijzer. Hij is nog jong, maar van bijzonderen ijver en bevatting is zijne kennis opmerkelijk, en hij geheel bekwaam voor het werk hem toevertrouwd. Een manuscript der vijf boeken van MOZES naar de vertaling van GERICKE ligt voor hem opengeslagen. Hij leest hun voor over den uittogt der kinderen Israëls uit Egypte. Telkens breekt hij zijne lezing af en wijdt dan uit in verklaring en opheldering, met eene gemakkelijkheid en keur van vloeijende woorden, welke ik moet bewonderen. Gedurig vraagt hij op de rij af, of het gehoorde onthouden en begrepen is. En de meesten blijven hem geenszins een voldoend antwoord schuldig. 's Morgens onderwijst JELLESMA hen twee of drie uren in de waarheden en pligten des Christelijken geloofs, 's namiddags is het onderwijs in de bijbelsche geschiedenis, onder zijne leiding, aan ALBERTUS opgedragen."

Door de vorming van zulke voorgangers, die het evangelie onder hunne landgenooten brengen, zal, in weerwil van elken tegenstand, de overwinning van het rijk van CHRISTUS behaald worden. Die tegenstand vermindert niet en wordt voornamelijk geboden door hen, die het tegenwoordige koloniale stelsel zijn toegedaan. 't Kan ook niet anders. Dat stelsel heeft bij uitsluiting tot doelwit, om de Indische volkeren dienstbaar te houden

aan het geldelijk belang van Nederland. Zij moeten werken, door dwang daartoe gedreven, om in de Nederlandsche schatkist millioenen te storten en enkele bevoorregten rijk te maken. Nu vreest men, dat Christelijke ontwikkeling en beschaving dier volkeren en speciaal van de Javanen zoo veel zelfstandigheid in hen zal brengen, dat zij eindelijk zich tegen dat stelsel zullen verzetten.

De heer BRUMUND bestrijdt, in de geschriften die wij van zijne hand ontvingen, dezen tegenstand tegen de invoering van het Christendom op Java. Zijn „Berigten omtrent de evangelisatie op Java" hebben in dat opzigt op zeer vele bladzijden eene polemische strekking, en het laatste opstel van het tweede stuk zijner Indiana is opzettelijk aan die polemiek gewijd. Het heeft tot opschrift: „De *Waarschuwende stem uit de binnenlanden van Java* tegen de evangelisatie in Indië, aan waarheid en werkelijkheid getoetst." Die *Waarschuwende stem* is onzen lezers, ook door dit Tijdschrift, bekend. Zij wordt in haren strijd tegen het evangelie door den heer BRUMUND zegevierend wederlegd. Ook op dit terrein hebben wij hem met genoegen ontmoet, en niet minder zijn broeder, den uitgever van deze geschriften, die voor het laatste eene uitvoerige inleiding heeft geplaatst. De Amsterdamsche predikant is het met ons eens, dat bijbelverspreiding en evangelieprediking en onderwijs hand aan hand moeten gaan. Maar hij stemt nog in vele andere opzigten met ons in. 't Is ons een genoegen de volgende woorden zijner inleiding af te schrijven; ze zijn ons uit het gemoed genomen.

„Vroeg of laat, hoe dikwerf hebben de eeuwen, die achter ons liggen, het geleerd, wreekt zich een volk over geweld en onderdrukking, die het te verduren had, over miskenning en vertreding der heiligste regten, die het steeds als *volk* bezigt, onverschillig of het vrij en onafhankelijk, dan wel aan vreemde magten onderworpen is. Ook de Javaan zal dat eenmaal zeker doen, indien hij voortaan even stiefmoederlijk en onbillijk, als tot hiertoe, door Nederland behandeld wordt. Wanneer? Menigeen, indien hij dit beweren al niet uit de hoogte voor eene ijdele hersenschim verklaart, moge de vervulling daarvan nog in verre, zeer verre toekomst verplaatsen; de nadenkende, die het weet, hoe de belangrijkste uitkomsten en gebeurtenissen, welke den meesten invloed op den toestand van volken en koninkrijken, ja, van geheel de wereld hebben uitgeoefend, dikwerf als in één oogwenk werden in het leven geroepen, ja, dan vaak te voorschijn traden, wanneer zij het minst werden verwacht, acht iets dergelijks ook voor Java niet alleen niet onmogelijk, maar ook zelfs niet meer zoo geheel ver verwijderd. Hij slaat van dat eiland den blik op een ander, op niet grooten afstand van Java gelegen, op Nieuw-Holland, waar het goud van alle oorden der wereld eene tallooze bevolking doet heenstroomen, en welhaast een magtig rijk zal hebben te voorschijn geroepen, iets, dat ook de meest scherpzinnige voor weinige jaren nog wel niet heeft vermoed, en hij vraagt het zich af, van welken invloed dit misschien spoedig op het lot van Java zal kunnen zijn, en hij ontveinst het zich niet, dat de vrij-

heidsgeest van Nieuw-Holland wel eens, eer wij er aan denken, tot den Javaan overwaaijen en voor Nederland verderfelijk worden kan. Of, indien de Javaan, plotseling uit den diepen slaap, waarin hij door Nederland kunstmatig gedompeld en reeds zoo lang gehouden werd, ontwakende, niets dan klagten, eeuwen oude klagten tegen ons in te brengen, en ons volk hem geene weldaden en zegeningen van beschaving en Christendom, voor de vruchten van zijn arbeid in ruil gegeven, heeft aan te wijzen, zou dat ontwaken voor ons niet noodlottig en Java dan niet geheel voor ons verloren zijn?"

Wij eindigen deze aankondiging met den wensch, dat de heer BRUMUND zal voortgaan op den ingeslagen weg. In hem begroeten wij, daar waar hij zich op staatkundig terrein begeeft, eenen trouwen bondgenoot. En hij, voor wien de Christelijke ontwikkeling en beschaving van Indië de hoofdzaak is en het doel van al zijn streven, hij moet ondanks zich zelven dat staatkundig terrein wel betreden. Want juist het regeringsstelsel, dat thans nog op onze Indische bezittingen wordt toegepast, is de groote hinderpaal dier ontwikkeling en beschaving. Bij mij is die overtuiging, door studie en ondervinding, zoo diep gevestigd geworden, dat ik, in 't belang der Christelijke vorming der Indische volkeren, het als mijn pligt heb beschouwd de roepstem te volgen, die mij in staat stelde, om dat verderfelijke, onchristelijke, onmenschelijke stelsel met alle kracht te bestrijden. Ik zal dat doen, zoo lang God mij het leven schenkt, tot het door een beter is vervangen. Schrijvers van zulke boeken, als ik hier heb aangekondigd, beschouw ik als mijne trouwste en nuttigste bondgenooten.

Varia.

Mijnheer de redakteur! Gij hebt in twee, in eene vorige aflevering van uw Tijdschrift geplaatste artikelen gepoogd aan te toonen, in de eerste plaats, de noodzakelijkheid van eenen Raad van Koloniën, en in de tweede plaats, de mogelijkheid om dien Raad, naar de bedoeling van zijne daarstelling, te doen werken, zonder den Minister van Koloniën te belemmeren in het afdoen van zaken of in zijne verantwoordelijkheid.

Geheel met uwe zienswijze instemmende, neem ik thans de vrijheid uwe aandacht op de uitvoerbaarheid eener goede zamenstelling van den Raad van Koloniën te vestigen. Het getal leden, de president daaronder begrepen, is door u gesteld op een minimum van negen en op een maximum van vijftien. Waarom hebt gij in overweging gegeven, dat de eerste zamenstelling, door den Minister van Koloniën voor te dragen, zich tot het getal van negen zou beperken? en dat dan de verdere aanvullingen, naar gelang van omstandigheden, zouden blijven overgelaten aan de voorstellen van den Raad zelven, gerigt aan den Minister? Mij dunkt, ik kan uwe bedoeling gissen. Wildet gij ook op die wijze aan den Minister eene eerste vrije keuze laten, maar tevens aan den Raad de bevoegdheid doen blijven, om in zijn midden elementen te brengen, die aanvankelijk daarin waarschijnlijk niet door den Minister zouden worden opgenomen?

Ik stel mij voor, dat de eerste voordragt van den Minister betrekking hebben zal op personen, die het stelsel zijn toegedaan, dat hij zelf verdedigt; — de keuze zal zooveel mogelijk geschieden uit zulke hoofd-ambtenaren, generaal- en hoofd-officieren, leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, en vertegenwoordigers van den handelsstand, waarvan men veronderstelt, dat zij voorstanders zijn van het tegenwoordige koloniale stelsel. Maar misschien zijn dezen van meening, dat het goed is, om ook personen in den raad te roepen, die in dat stelsel hervormingen en wijzigingen willen brengen, opdat de verlangens en bezwaren der oppositie althans gehoord worden. In dat geval kunnen zij daaraan gevolg geven, want er zijn dan nog vakaturen, die kunnen worden aangevuld.

Maar 't voorname doel van mijn schrijven is, om aan te toonen, dat er tegenwoordig personeel genoeg is, waaruit de keuze voor de zamenstelling van eenen Raad van Koloniën kan gedaan worden. Ik zal daartoe eenige personen noemen. En zoo wijs ik in de eerste plaats op de heeren ELIAS, die op Java Direkteur der kulturen was, in Nederland secretaris-generaal bij het Ministerie van Koloniën, en later Gouverneur-Generaal der West-Indische bezittingen; NAHUYS VAN BURGST en VAN NES, die op Java residenten waren aan de hoven der vorsten van Soerakarta en Djokdjokarta en

later leden van den raad van Indië; CORNETS DE GROOT, algemeen sekretaris der Indische regering, daarna sekretaris-generaal bij het Ministerie van Kolonën en later lid van den raad van Indië; VAN RADERS, voormalig Gouverneur van Curaçao, en laatstelijk Gouverneur van Suriname; HAGEMAN en FIERS SMEDING, gewezene presidenten van het geregtshof in Nederlandsch Indië en in Suriname; VAN DER VINNE, gewezen lid van den raad van financiën op Java en laatstelijk lid in den raad van State; DE SERIÈRE, gewezen resident op Java en laatstelijk Gouverneur der Molukkos; JEEKEL, gewezen secretaris der Indische regering, president der algemeene rekenkamer in Indië en Gouverneur der Molukkos; SMISSAERT en VAN HERWERDEN, en de in het vaderland verwacht wordende heer FILIETAZ BOUSQUET, gewezen residenten op Java; RINIA VAN NAUTA, voormalig lid van het hooge geregtshof van Nederlandsch Indië; LEVYSSOHN en J. T. CANTER VISSCHER, gewezen ontvangers der inkomende en uitgaande regten te Batavia, en de eerste laatstelijk opperhoofd van den Nederlandschen handel in Japan; T. J. CANTER VISSCHER, laatstelijk president van het kollegie van boedelmeesteren te Batavia; ROZE, gewezen sekretaris der Indische regering en laatstelijk opperhoofd van den Nederlandschen handel in Japan; LUTJENS, gewezen lid der algemeene rekenkamer en vervolgens van den raad van financiën in Nederlandsch Indië.

Uit de generaal-officieren noemen wij den hertog VAN SAXEN WEIMAR en de heeren COCHIUS, en DE STUERS, allen gewezen commandanten van het Nederlandsch Indische leger; den heer RIESZ, die, ofschoon in latere jaren op Java met burgerlijke funktiën bekleed, eene hoogst roemvolle militaire loopbaan in Indië gehad heeft; en den heer PENNING NIEUWLAND, die gedurende achttien jaren, als chef van den generalen staf van het Indisch leger, aan dat leger uitstekende diensten heeft bewezen. Onder de hoofd-officieren noemen wij de kolonels Dr. W. BOSCH, die eerstdaags hier wordt verwacht en wiens aanspraken op zulk eene eervolle plaatsing, gegrond op verdiensten, men in een der laatste nommers van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* kan lezen, VAN SWIETEN en OOSTHOUT, de luitenants-kolonel H. M. LANGE, BATTAERD, VAN WINTERSHOVEN, SCHARTEN en DE SALIS; de majoors BEYERINK, KEURENAAR, KORTZ en W. L. DE STURLER; mitgaders de kapiteins ter zee ENGELBRECHT, gewezen hoofd-administrateur der marine in Nederlandsch Indië; VELSBERG, gewezen directeur van het stoomwezen in Nederlandsch Indië; C. VAN DER HART, die onlangs een zeer belangrijk werk in het licht gaf wegens eenen togt in de wateren van Celebes en de Molukkos; VAN KERVEL, die de wateren van Nederlandsch Indië in alle rigtingen heeft doorkruisd; eindelijk de majoor ESSERS, die vele jaren in de West-Indische bezittingen doorbragt.

Uit de leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, meenen wij te mogen wijzen op de heeren BAUD en ROCHUSSEN, als gewezen Gouverneurs-generaal van Nederlandsch Indië . . . . . SLOET TOT OLDHUIS, wegens zijne uitgebreide kennis omtrent de Oost- en West-Indische belangen; en STOLTE

die op Java in 's Gouvernements dienst, een tal jaren geleden, wel is waar slechts ondergeschikte ambten bekleedde, maar vervolgens, in de dienst van de heeren A. VAN HOBOKEN EN ZONEN, kennis verkreeg van den Indischen kommissie handel en vrachtvaart. Uit den handelstand noemen wij de gewezen voorzitters der faktory der Nederlandsche Handel-maatschappij te Batavia, PLATE, SPENGLER en VERKOUTEREN; de gewezen leden dier faktory, BAKKER en POOLMAN; de gewezen kooplieden te Batavia TEN BRINK en ROOS; alsmede de heeren H. VAN RIJCKEVORSEL te Rotterdam en BOSCH REITZ te Amsterdam, de eerste vooral wegens zijne volhardende handelsondernemingen op onze koloniën en de laatste wegens zijne kennis der West-Indische belangen.

Door deze persoons-aanduidingen wensch ik slechts te doen gevoelen, dat de mogelijkheid bestaat tot goede zamenstelling van eenen raad van koloniën, ter ontzenuwing van beweringen in tegenovergestelden zin, gelijk deze wel eens door de tegenstanders der oprigting van zoodanigen raad zijn te berde gebragt.

Overigens wil ik deze lijst volstrekt niet als volledig beschouwd hebben. Er zijn ongetwijfeld nog nog meer personen, die tot deze kategorie kunnen gebragt worden, en wanneer men zijne keus niet wil beperken tot hoofd-ambtenaren, maar ook onder hen wil zoeken, die in mindere rangen gediend hebben, dan zal men daar ook vele bruikbare leden voor eenen raad van koloniën aantreffen.

Met de opname dezer regelen, mijnheer de redakteur, zult gij mij zeer verpligten,

AMSTERDAM, 1 Mei 1854. L. D. G.

De Gouverneur-Generaal heeft onlangs omtrent de vestingwerken op Java eenige bepalingen gemaakt, die verschillende gedachten bij ons hebben opgewekt. Wij laten eerst die bepalingen volgen.

1°. De permanente versterkingen in Nederlandsch Indië, met uitzondering der citadellen bij vestingen, worden gerangschikt in vier klassen, als:
   I. Versterkingen van den *eersten* rang, bevattende *vestingen*.
   II. Versterkingen van den *tweeden* rang, bevattende *forten*, *gebouwd in verband met het aangenomen stelsel van verdediging*.
   III. Versterkingen van den *derden* rang; bevattende *sterkten*, *onder* I, II en IV *niet bedoeld*, zoo als *forten*, *defensietorens*, *batterijen*, *linien*, *enz.*, *enz.*
   IV. Versterkingen van den *vierden* rang, bevattende *posten tegen inlandsche vijanden*.

2°. Om deze versterkingen bestaan zoogenaamde *verbodene kringen*, aanduidende de uitgestrektheid gronds, waarop voorloopig toepasselijk zijn de bepalingen, vervat in lett. *c*, *d*, *e* en *f* van *Staatsblad* 1836 n°. 3, met wijziging alleen van de bij dat *Staatsblad* bepaalde afstanden dier kringen.

3°. De afstanden der zoogenaamde verbodene kringen, beloopen
   a. Bij versterkingen van den 1sten rang, 250, 500 en 750 Nederlandsche ellen;
   b. Bij versterkingen van den 2den rang, 250, 450 en 600 Nederlandsche ellen;
   c. Bij versterkingen van den 3den rang, 250 Nederlandsche ellen;

d. Bij versterkingen van den 4den rang, 200 Nederlandsche ellen.

De kringen worden zoo getrokken, dat elk punt in hunnen omtrek op den boven aangegeven afstand gelegen zij:

Waar een glacis bestaat, van het digtst bijgelegen punt van den kruin van het glacis;

Waar geen glacis bestaat, van den buitengrachts boord;

Waar ook de gracht ontbreekt, van den teen van het buiten talud van den muur of van den wal.

Zij worden van wege het militair departement afgebakend door duidelijke en duurzame kenteekenen.

4°. De uitgebreidheid der esplanades van de citadellen bij vestingen, wordt voor elk geval bepaald op voordragt van het militair departement.

Aldus heeft de Gouverneur-Generaal bepalingen gemaakt betreffende de verboden kringen om permanente sterkten, en de raijons gewijzigd, welke in 1836 waren voorgedragen. Goed! Maar hoe moet het nu met het fort „Prins Frederik," dat te Weltevreden bij Batavia ligt, digt ombouwd, zoodat men met steenen, uit de naastbij gelegen huizen, binnen de enveloppe werpen kan. Dit fort kan geen schot doen, zonder voorafgaande onteigening, waaraan schatten verbonden zijn. Men zal zelfs de Willemskerk dienen af te breken, die voor weinige jaren, toen het fort reeds in aanbouw was, is gesticht. Dit fort ligt daar, alsof het lag op het plein te 's Gravenhage.

Toen de Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH het aanleggen van dat fort voorstelde, ging het gepaard met het reuzenplan, om Batavia niet langer de hoofdplaats van Nederlandsch Indië te doen zijn. Hij wilde den zetel van het Gouvernement naar het binnenland van Java verleggen. Zijn voornemen had in zoo verre reeds een begin van uitvoering, dat in de bosschen van Java hout werd gekapt, en eene menigte zware balken naar de plaats werd vervoerd, waar de nieuwe hoofdstad zou verrijzen. Door het vertrek van Batavia van een groot aantal hooge en lagere ambtenaren zouden vele partikuliere huizen onbewoond worden, die alzoo, aanmerkelijk in waarde verliezende, al spoedig voor afbraak zouden worden verkocht; dat zou van zelf opruimen en de onteigening uitvoerbaar maken.

Vermits echter het denkbeeld, om den zetel des bestuurs te verplaatsen, is opgegeven, ligt het fort daar thans geheel zonder doel en tot spot van den vreemdeling.

Weltevreden zelf, het kampement der troepen, waar het paleis zich verheft en aan welks westzijde het fort ligt, vordert noodwendig versterking aan de andere zijden, wil dat fort, al had het bevrijde kringen, iets te beteekenen hebben.

En wanneer zal men nu met het onteigenen en opruimen aanvangen? Waar zullen de bewoners blijven als de oorlog digt op handen is, zoodat er geen tijd overblijft, om verder af, den weg op naar Meester Cornelis, huizen te bouwen?

Men moet erkennen, dat er met de stichting van dat fort zeer ondoordacht is te werk gegaan, want òf de zetel van het Gouvernement had moeten worden verplaatst, gelijk aanvankelijk in het plan lag van den heer

VAN DEN BOSCH, óf men had het fort niet moeten bouwen. Intusschen is daaraan ongeveer een millioen besteed, zonder de drukkende heerediensten in rekening te brengen, die er van de bevolking voor gevergd zijn. Tot van Lebak, in 't zuiden der residentie Bantam, werden gezeten landbouwers gedwongen, om daaraan voor wat rijst en zout te arbeiden en hunne vrouwen en kinderen hulpeloos achtertelaten.

En, dubbel jammer! om dat ongelukkige fort te bouwen, is een hospitaal, dat daar zeer doelmatig was gelegen, afgebroken, en een nieuw, op veel minder geschikte plaats, opgetrokken.

Wij zwijgen van zekere enorme enveloppe om Batavia, waarvoor de Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH een uitgewerkt voorschrift regtstreeks aan den Luitenant-Kolonel VAN DER WIJCK gegeven heeft; welk werk, door de civiele genie ondernomen, half gereed in de geboorte gesmoord is, en door de inwoners van Batavia nog dagelijks kan worden bezien, als een monument van dwaling en geldverspilling.

Ware de heer VAN DEN BOSCH zelf geen ingenieur geweest, of de generaal VAN GAGERN vroeger op Java gekomen, vele millioenen zouden dan gespaard zijn gebleven, die nu in improduktieve steen- en aarde-massa's veranderd zijn. 't Is een sterk sprekend bewijs, hoe noodig het is, dat de wetgevende magt in het moederland invloed verkrijgt op de uitgaven in Indië, want dergelijke geldverspillingen kunnen ook thans nog plaats grijpen. 't Is alleen aan de personen toe te schrijven, niet aan de instellingen, indien het beheer thans rationeler is.

Naar men zegt zijn aan de vestingwerken op Java reeds 16 millioenen besteed, en zou er nog wel zoo veel noodig zijn, om het geheele verdedigingsstelsel te verwezenlijken. En als de genie hare taak zal volbragt hebben en die der artillerie aanvangt, waar is dan het materieel en waar is het leger, in verhouding tot dat vestings-systeem? Vergeet niet, dat daarbij een sterk mobiel leger onmisbaar is.

Als een autokraat tevens plannenmaker is, die meent de wijsheid alleen te bezitten, dewijl niemand hem tegenspreekt, nadat hij de publieke opinie tot zwijgen heeft gebragt — dan ziet men zulke resultaten!

* * *

In het te weinig gekende, althans te weinig gewaardeerde werk van onzen verdienstelijken landgenoot, den heer C. J. TEMMINCK, getiteld, *Coup d'oeil général sur les possessions Neerlandaises dans l'Inde archipelagique*, leest men I, 216 en volgende:

1°. „Dat het leger van Neerlandsch Indië een tak uitmaakt van dat in Europa, en er slechts van gescheiden is door de omstandigheden."

Men vraagt: welke zijn die omstandigheden?

Er is een hooger scheidsmuur tusschen de legers in Indië en Nederland opgetrokken. Het zijn twee van elkander vervreemde legers. Om zich daarvan te overtuigen, leze men de artikelen, tot het Indisch krijgswezen

betrekking hebbende, die in de jaargangen 1852, 1853 en 1854 van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië zijn opgenomen. Het kan nuttig zijn dit optemerken. Wij hebben het voornemen hierop terug te komen bij de behandeling van het denkbeeld eener organisatie-vereeniging dier legers, welke niet meer mogelijk is bij die zoo vergevorderde scheiding.

2°. „Dat het vervoer van in Europa georganiseerde korpsen alleen plaats heeft in oorlogstijd".

Waar staat dit geschreven? Nergens, 't geschiedt meestal. Dat is zoo! Maar 't heeft geen organische verordening tot grondslag.

3°. „Dat eenige bataillons van het leger in Nederlandsch Indië uitsluitend Europeanen zijn."

Er is niet één bataillon zoodanig te zamengesteld, tenzij men Afrikanen en Amboinezen onder de Europeanen telt; in dat geval zijn er twee, het 4de en 9de bataillon.

4°. „Dat het leger *vijftien* bataillons infanterie telt."

Het heeft er slechts *veertien*. Men spreekt hier van veld-bataillons, niet van garnizoens-bataillons.

5°. „Dat de inlandsche troepen voornamelijk gefourneerd worden door de Molukkos, Celebes en Madura."

Er wordt ook op Java gerekruteerd. De Amboinezen tellen in zoo verre als Europeanen, omdat zij schoenen dragen, en zij dragen schoenen omdat zij Christenen heeten, en zij heeten Christenen — omdat zij gedoopt zijn.

De schrijver zwijgt van de artillerie. Men zou zeggen, dat deze er niet ware.

Deze onnaauwkeurigheden mogen eenige bevreemding wekken, en verdienen te meer aangewezen te worden, omdat de geachte schrijver de bouwstoffen van zijn werk uit het archief van het Ministerie van Koloniën geput heeft. De legerorganisatie is toch van daar afkomstig, en er komen periodieke sterkte- en emplacementlijsten bij het Ministerie in. De heer TEMMINCK, die overigens zoo vele blijken van groote naauwkeurigheid heeft gegeven, is ongetwijfeld op dit punt onvoldoende ingelicht geworden. Geen wonder! 't Is niet bij het Ministerie van Koloniën, dat men licht moet zoeken in militaire aangelegenheden!

Men leest ook in dit werk „dat er van 1837 tot 1841 getracht is, op groote schaal Afrikanen ter kuste van Guinea te enroleren, doch dat dit niet aan de verwachting heeft beantwoord."

Daarentegen leest men in het *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen van* G. NIEUWENHUIS, op het artikel „Ashanti": „de Ashantijnsche soldaten worden onder de beste troepen in de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen gerekend."

Wat is waarheid?

Het zijn goede, trouwe, dappere soldaten. Zij zijn luidrugtig en wat moeijelijk te disciplineren, doch dit vermindert naar mate zij langer onder de wapenen zijn. Zij zijn zeer gehecht aan hunne officieren, als deze hen

regtvaardig behandelen en takt hebben, om met hen om te gaan. Zij hebben veel eergevoel en zijn in 't algemeen vatbaar voor edele indrukken. Vrees kennen zij niet. In den oorlog zijn zij moordzuchtig en moeijelijk te bedwingen. Korting van regten getroosten zij zich niet; dat is zeer gevaarlijk. Zij hebben het voordeel van zich niet te verbroederen met de inlandsche bevolking, voor welke zij een schrik zijn. Als eene bijdrage tot de kennis van den aard dezer soldaten diene het volgende.

Toen na de Balische expeditie in 1849 aan de troepen te Batavia op het plein van Waterloo een feest werd gegeven, en de manschappen kompagniesgewijs waren aangezeten, deed de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, gezamenlijk met den Hertog VAN SAXEN WEIMAR, beiden bekend als vrienden van het leger, eenen omgang over het plein. Toen ze bij de tafel kwamen, waaraan de Afrikanen gezeten waren, stonden deze uit eigen aandrift overeind en in orde, en een der neger-sergeanten hield zijn glas in de hoogte, daarin door allen gevolgd, zeggende onder krachtige gebaren en met een donderende stem, die over het plein luide weergalmde:

„Gezigt zwart!
Hart wit!
Leve de Koning!"

Als men in aanmerking neemt, dat de negersoldaat slechts weinig en gebrekkig Hollandsch spreekt, dan zal meer gevoeld worden het veel beteekenende, dat in deze korte, uit het hart opgewelde ontboezeming ligt opgesloten, eene ontboezeming die, om hare eigenaardigheid, als een voorbeeld van militaire welsprekendheid verdiende te worden opgeteekend.

Wat men zou te vermijden hebben is de vereeniging der Afrikaansche soldaten in zoo grooten getale, dat zij overwigt verkregen, in welk geval het esprit de corps, dat onder hen bestaat, bedenkelijk zou kunnen worden; maar geëncadreerd met Europeanen en inlandsche troepen, zijn zij uitmuntend.

Het groote bezwaar, dat aan de vorming tot soldaat van de Afrikaansche rekruten, die men niet verstaan kon en die op den laagsten trap van beschaving stonden, in den aanvang was verbonden, was later voorbij; want met behulp der reeds geformeerden was het ligter geworden de volgenden opteleiden. En ziet — plotseling werd de werving ter kuste van Guinea gestaakt. Als men gelooven mag wat daarover is verhaald, dan zou deze staking geschied zijn op aanzoek van het Engelsche Gouvernement, dat in deze rekrutering eene soort van verborgen slavenhandel meende te zien, niettegenstaande de neger, door zijne inlijving in het Nederlandsch Indische leger, uit den verworpen slavenstand tot een vrijman werd verheven, in niets met den Europeaan verschillende dan *„in kleur en geboortegrond."*

Indien dit gerugt waarheid verhaalt, dan vragen wij: met welk regt men ons zou beletten, eene werving te hebben te St. George d'Elmina, in onze eigen bezitting?

Men zegt ook, dat later weder een voorstel uit Indië is gedaan, om de

werving op nieuw te openen, doch dat bij het verbod „*om politieke redenen*" is volhard geworden.

Zou hier toegegeven zijn, om dezelfde beweegredenen, aan denzelfden invloed, die ons Serawak en Laboean afhandig heeft gemaakt, die ons, volgens de mededeeling van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, van Sumatra's oostkust heeft verdreven, strijdig met onze politieke verhouding in Indië, en met onze kommerciële en strategische belangen? Zou dezelfde invloed, met het oog op de toekomst, ons verhinderen in het zamenstellen van een deugdelijk leger in Indië? En zou dezelfde laakbare zwakheid, vrees, of wat de beweegreden zij, ook daaraan hebben toegegeven?

Hoe dit zij, vreemd is het, dat wij niet meer werven op St George d'Elmina, vooral tegenwoordig, nu het zoo moeijelijk is, Europesche suppletie-troepen te verkrijgen. Thans zijn de Afrikanen in Nederlandsch Indië al zoo wat uitgediend, en die er nog gevonden worden zijn oud; zoodat het aanwezen van neger-soldaten aldaar wel spoedig tot het verledene zal behooren.

Eindelijk leest men nog in het werk van den heer THEMMINCK, dat slechts eene som van *f* 8,643,834 voor oorlog op het budget van Indië is uitgetrokken, hetgeen opmerkelijk is, wanneer men alles in aanmerking neemt en die som vergelijkt met de begrooting destijds voor oorlog in Nederland.

April 1854. * * *

Geen grooter dwaasheid is bijna denkbaar, dan de wijze van verpachten en uitbesteden van Gouvernementswege in Indië. De meeste uitbestedingen geschieden in perceelen, en die voor al de perceelen door een het minste inschrijft is aannemer; of, zoo er maar één perceel is, dan de meest goedkoope inschrijver van het grootste aantal artikelen. Natuurlijk wordt van sommige artikelen zeer veel, van andere zeer weinig gevorderd. Nu bestaat de farce, dat men voor niet hooger dan den dubbelen marktprijs en niet lager dan den halven mag inschrijven; maar na de inschrijving wordt de uitbesteding gehouden bij afmijning en dan mag men bieden gelijk men wil!

De aannemer neemt nu de hoofdartikelen aan tot zeer hooge prijzen, en die artikelen, waarvan weinig gebruikt wordt, tegen spotprijzen, niettegenstaande de zoo even vermelde bepaling. Zoo zijn er aannemingen, b. v. voor de marine en hospitalen, waarbij de hoofdartikelen zeer duur, maar de anderen, als olijf-olie, rijnwijn, groenten in blikjes voor zieken enz., allen zeer kostbare artikelen, voor één duit worden aangenomen, omdat er weinig behoefte aan is, en die artikelen niet dan onder zekere bepalingen kunnen aangevraagd worden. Maar aangezien de prijzen dezer goederen te zamen met die der anderen, waarvan veel gebruikt wordt, worden opgetrokken, en de aldus verkregen som den uitslag der aanneming bepaalt, zal aan mij de aanneming worden toegestaan als mijne som lager is dan

de uwe, doordien ik voor die kostbare maar weinig gebruikte artikelen maar één duit heb gerekend, al zijn de andere goederen, waarvan veel gevraagd wordt, ook veel hooger door mij gesteld.

Zoo doende worden de aannemingen, ondanks die vele spotprijzen van sommige artikelen, tot hoogere sommen gekontrakteerd, dan het Gouvernement, bij eene rationele en wij durven zeggen eerlijke uitbesteding, zou behoeven te betalen; terwijl, wanneer het toeval wil, dat van deze voor spotprijzen aangenomen artikelen soms veel moet worden geleverd, de aannemer geruïneerd is, hij en zijne borgen, en het Gouvernement er, bij slot van rekening, nog meer bij verliest, daar het geen verhaal heeft op den dadelijk gefailleerden aannemer.

JAVA. Z. K.

Men heeft Java dikwijls geroemd als eene kolonie, waar eene geregelde paarden- en brievenpost bestond. De paardenpost echter is totaal onvoldoende voor de behoefte en wordt het nog meer, door de wijze, waarop men er gebruik van maakt.

Zij heeft in den regel een enkel stel wagenpaarden, dat niet zelden twee tot driemaal daags moet loopen, en dan ten laatste alle dienst weigert, den reiziger op den grooten weg latende, à la belle étoile, in stortregen of brandende zon.

Somtijds zijn de postpaarden een middel van plaisiertogtjes voor de ambtenaren. Wanneer de resident of de assistent-resident eener binnen-afdeeling naar eene pasangrahan of eene ver gelegen badplaats wil gaan, of mevrouw met de gouvernante en de kindertjes, dan gebeurt het wel eens, dat de arme postpaarden worden voorgespannen; en de nog armer reiziger, die ze duur betaald heeft, om met spoed door te reizen, kan dan wachten, tot mijnheer de ambtenaar of mevrouw of de gouvernante met de kindertjes terug zijn, en dan nog zes uren voor het uitrusten der paarden. Deze aardigheden zijn mij meermalen op weg overkomen, en wanneer ik klaagde, werd mij kort weg geantwoord, dat mijnheer de resident of assistent de paarden had gebezigd *in dienst*, om koffijtuinen of suikerrietvelden te inspekteren, of het werk aan eene brug na te gaan etc.; en daarmede is dan de zaak uit.

Vroeger waren er op de posten twee tot drie stellen paarden, en de prijs was redelijk; thans is die prijs exorbitant, en er bestaat sedert den Java-oorlog, toen de paarden voor de artillerie en transporttreinen van de posten genomen werden, slechts één stel op elke post. Voor het gebruik dezer, meestal afgematte, paarden betaalt men op den vlakken weg, waar met 4 paarden gereden wordt, *f* 1,25 voor elke 16 minuten afstands, of per paal van 400 Rhl. roeden. Waar het Gouvernement voorspan van buffels verstrekt, is de prijs *f* 2 per paal, alles thans zilver, sedert de fameuse recepissen. Gouvernements reizigers, die *niet* betalen, gaan altijd voor, en zoo kan de betalende reiziger dikwerf dagen langer onder weg zijn, dan hij had berekend.

Bij deze exorbitante kosten voor paarden, komt nog de zorg voor eigen rijtuig, en de nimmer ophoudende fooijen aan de buffeldrijvers, koetsiers en loopers, welke alleen groote heeren, die kosteloos reizen, niet betalen, maar zonder welke de partikuliere reiziger in 't geheel niet voortkomt. Vreemdelingen hebben de Javasche paardenpost hoog geroemd, maar vreemdelingen ontvangen *vrije* postpaarden en brieven van voorschrijving, al zijn het chevalier's d'industrie of nog erger, gelijk de Fransche graaf D'ARMANON en baron TAILLANDIER, waarvan de één een Fransche kok de andere een billardjongen was, en beiden valsche spelers en fabriekanten van valsche wissels.

De hooggeprezen goede paardenpost bestaat nog in het oude Staatsblad voor 1822, n°. 3, niet meer in wezenlijkheid. Bij eene betere inrigting, meerdere paarden en billijker prijzen, zoude de paardenpost eene bron van inkomsten zijn, thans, als gezegd, is zij een plaziermiddeltje voor de ambtenaren.

Maar nog slechter is het gesteld met de brievenpost. In geen land ter wereld gaan zooveel brieven verloren, vooral op de zijliniën, en naar de Vorstenlanden, waarheen met de planters eene sterke korrespondentie is, en vele geldverzendingen moeten plaats hebben. Alleen te Batavia zijn eenige redelijk betaalde ambtenaren van het postwezen. Op de beide andere hoofdplaatsen van Java heeft men een enkelen postkommies, op het schandelijk tractement voor die betrekking van *f* 150 's maands, en zonder zelfs het genot van voldoende kantoorbehoeften, als pakpapier, lak enz., om de pakketten fatsoenlijk en met eenige zekerheid te verzenden. Voor alle assistentie hebben deze postkommiesen een enkelen klerk. Om zich nu eenigzins uit den nood te helpen wordt het karig tractement, voor eenen klerk te goed gedaan, gesplitst, om er twee halve klerkjes voor te kunnen nemen, daar een enkele niet voldoende is. Zoo vlug gaat het dan ook, dat uren na de aankomst de eenvoudigste expeditie eerst kan gedistribueerd worden. De handel lijdt er vreesselijk onder zoo wel als de geheele correspondentie, en het Gouvernement zelf mist, door de slechte regeling, de groote winsten, welke het op eene goede postadministratie konde hebben.

In de binnenlanden of binnen-afdeelingen is het nog erger met het postwezen gesteld. Zelfs langs den grooten weg zijn er plaatsen, waar gesubsidieerde gouvernements herbergiers zijn, die het postkommiesschap er op den koop toe bij moeten waarnemen. Ieder kan begrijpen hoe dit gaat. Op eene enkele reize langs den grooten weg van den oosthoek tot Batavia, vond ik tweemalen de post-expeditie op den grond uitgestort, om door den herbergier te worden gesorteerd, die telkens wat anders te doen had; het was geene kunst geweest, een aantal pakketten te ontfutselen, zonder dat iemand er iets van merkte. Aan de grens tusschen Samarang en Pakalongan, moest mijn wagen te gelijk met de brievenpost over de rivier Koetoe. Deze was ontstuimig. Aan den anderen kant stond ook eene postkar. De pakketten werden in mandjes door koeli's naar den overkant gebragt, en daar op den grond uitgestort, tot dat alles er was, en de

postillon den hoop pakketten konde opnemen, in een open bak slingeren, dien in zijne open kar schuiven, en zoo verder doorreizen, wie weet met welke handels- en andere waarden, en welke belangrijke brieven. Ook hier had ieder een paar pakketten zich kunnen toeëigenen, zonder dat iemand het had gemerkt. In de vorstenlanden, waarheen zulk eene zware correspondentie en geldverzending is, worden de brieven in slechte valiezen gepakt, die van een slot voorzien zijn, dat met elken spijker kan opengemaakt worden. Wat niet in de valiezen kan, wordt in een doek of wat de rijknecht maar heeft gebonden, en valies en doek enz. worden eenen armen koeli te paard om den hals gehangen of om het lijf. Zoo gaat een koeli te paard met de brieven heen, gevolgd door eenen anderen koeli te paard, dien men postillon noemt, — en dit is nu onze *koninklijke brievenpost* op Java!

Men behoorde postkarren te hebben met afgesloten bakken, en daarin gesloten valiezen, en de karren op veeren voor het verslijten der brieven. Valiezen en karren worden echter om de goedkoopte in de kampongs uitbesteed. De sloten zijn denkbeeldige, die van zelven opengaan. De veeren der karren zijn bonken ijzer uit de ruwste staven gekapt, dikwerf van meer dan een duim dik, en elastiek als een molenas. Maar 't is waar, er bestaan goede instruktiën; deze leest men in Europa en is te vreden. Hoe het toegaat ziet men er niet.

De porten zijn exorbitant duur; een enkele brief van Batavia tot Soerabaja kost 95 duiten; (een zeebrief uit Holland of de Molukkos over Batavia naar Soerabaja of omgekeerd slechts 48 duiten.) Voor het dubbele port kan men den brief recommanderen; maar dit helpt niets, want het Gouvernement verklaart zich pertinent *ongehouden*, in te staan voor verliezen op zijne brievenpost; en gelukkig! want de brieven, met geldwaardig papier belast, gaan te loor als waren ze van ijs; en het Gouvernement zoude veel te betalen hebben, wilde het alles betalen wat door de slechte administratie verloren wordt of gestolen.

Uit honderd voorbeelden strekke dit eene ten bewijze, hoe loijaal ons Gouvernement is met zijn slecht postwezen. Het is, om de veelvuldige verliezen bij onze postexpeditiën, en de omstandigheid dat het Gouvernement deze niet waarborgt en geene postwissels afgeeft, de gewoonte geworden, als een doelmatige voorzorg, om de te verzenden geldswaarden, groote recepissen of bankbilletten ter helft door te snijden, en dan eerst de eene der helften te zenden, en als deze te regt zijn de andere. Zoo doende behoudt men nog eenige zekerheid. Op deze wijze verzond een geakkrediteerd koopman te Soerakarta, met de gewone brievenpost van 31 Dec. 1850, aan een handelshuis te Batavia, tot slot van rekening 2 halve recepissen van *f* 500, Nos. 3332 en 3608, en 2 van *f* 10, Nos. 144,414 en 85,126; en aan een ander handelshuis mede te Batavia 2 halve bankbilletten van *f* 500, Nos. 61,167 en 61,425. Deze kwamen te regt, en toen werden, al weder met de gewone Gouvernements-post van 13 Januarij 1851, de wederhelften verzonden, maar deze werden bij eene postexpeditie gestolen. De Javasche

bank is eene partikuliere maatschappij, waarvan de direktie aan hare actionarissen rekenschap verschuldigd is. Maar de direktie aarzelde niet, om na onderzoek der zaak, voor de bankbilletten, waarvan de helften gestolen waren, nieuwe billetten af te geven van dezelfde grootte en nommers. Het Gouvernement verlangde eene voorafgaande oproeping, van de eventuële houders der ontvreemde recepissen, en gaf vrijheid, een jaar daarna, op het verzoek om verwisseling der recepissen terug te komen, waarvan de helften op zijne eigene brievenpost waren ontvreemd. (Dispositie van 13 Mei 1851, N°. XII.) Deze oproeping had plaats van wege de generale direktie van finantiën in de officiële *Javasche Couranten* van 31 Mei en 4 Junij 1851, N°. 44 en 45. De eenige houder, welke zoude hebben kunnen opkomen, zoude moeten zijn de dief, die deze stukken van de post ontvreemd had, en zoo als te voorzien was, hield deze zich stil, niemand kwam op, en het bleek dus, dat de wederhelften der recepissen werkelijk ontvreemd waren. Toen nu het Gouvernement merkte, dat het de halve recepissen eerlijkerwijze zoude moeten verwisselen en het daarvoor ten voordeele van den houder bij de kas *gedeponeerde* betalen, nam het eene dispositie zoo als wij die gewoon zijn, hoe onregtvaardig die dispositiën dan ook zijn, „dat er geene termen bestonden voor de *halve* recepissen de volle waarde te betalen". (Dispositie van 27 Jan. 1853 en 30 Junij 1853 n°. XV en XIII). De Direkteur-Generaal van Finantiën had de aardigheid, bij missive van 15 Januarij 1853 n°. 391, te schrijven, dat het Gouvernement ongehouden was *moedwillig verminkte papieren munt te verwisselen.* Deze zaak is thans nog bij het Gouvernement hangende, dat zich op alle mogelijke wijzen van deze betaling tracht vrij te maken. De recepissen eene papieren *munt* die men zoude kunnen *verminken* als hadden ze eenige *innerlijke waarde!!* Bittere satyre! Maar wil het Gouvernement op deze slechtste van alle bekende soorten van krediet papier spekuleren, dan kan het millioenen verdienen, alleen om het slechte papier. Niet ééne recepis van de lagere series, die in wandeling zijn geweest, zijn meer gaaf. Alle zijn, door het vlossige drukmediaan, waarop ze zijn gedrukt, verminkt en op allerlei wijzen opgeplakt. Millioenen ééntjes zijn reeds voor den armen Javaan door regenbuijen enz. verloren gegaan. Zal het Gouvernement nu ook die niet betalen, waarvan de helften op zijne slechte postexpeditie zijn verlooren, dan is de *eerlijke* winst waarlijk groot, — en welligt kan het postwezen nog slechter worden, en nog slechter papier gevonden voor de recepissen. Eene goede en eerlijke inrigting van het postwezen zoude tonnen gouds jaarlijks opbrengen, terwijl thans de handel en ieder partikulier er onder lijdt.

JAVA, Februarij. R. T.

Wij ontvingen met de laatste landmail, van twee verschillende zijden, de hieronder volgende artikelen omtrent de benoeming van den heer WEITZEL.

Wij zijn het met de geachte inzenders eens, dat het voor de officieren van het Indische leger ontmoedigend en hard mag genoemd worden, dat

voor dergelijke betrekkingen niet iemand wordt bestemd, die tot dat leger behoort, dewijl er vele verdienstelijke mannen bij zijn, die in alle opzigten de vereischten er toe bezitten. Daarom maken wij geene zwarigheid deze stukken op te nemen. Wij voegen er echter bij, dat indien men het Indische leger het onregt wilde aandoen, van, buiten zijne officieren om, iemand tot dezen gewigtigen post te roepen, de keuze wel niet gelukkiger kon zijn, omdat de heer WEITZEL zich als een der voortreffelijkste officieren van het Nederlandsche leger heeft doen kennen.

» Met smartgevoel lazen vele officieren van het Indische leger Z. M. besluit, houdende de benoeming van een officier van het Nederlandsche leger tot adjudant van den Generaal Kommandant van het Indische.

Het zal wel geene vermelding behoeven, dat de Indische officieren met eerbied 's Konings besluit ontvangen, doch grievend is het voor het denkende gedeelte hunner, dat zijnen stand bemint, dat steeds in alle opzigten getoond heeft met zelfverloochening en zelfopoffering de moeijelijke taak te *willen* en te *kunnen* volbrengen, die aan het leger waartoe zij behooren voortdurend is opgedragen, — grievend is het voor hen, dat geen hunner wordt waardig, bekwaam of geschikt geacht, om als adjudant bij Z. Ms. adjudant in buitengewone dienst, den nieuw benoemden Kommandant van het leger, op te treden. Evenwel zijn er een aantal hunner die vermeenen, dat, wanneer eene geheele militaire opleiding bij de korpsen of bij de militaire akademie in Nederland genoten, eenig regt geeft om voldoende bekwaamheden te mogen veronderstellen; wanneer die militaire opleiding naderhand door praktische en veelvuldige diensten zoowel in het garnizoen als voor den vijand al meer en meer vermeerderd zijn en bij velen de blijken doen ontstaan, dat zij door en door kundige, dappere en brave officieren zijn, zoowel in het veld als op het bureau te gebruiken, even geschikt om eenig plan op het papier neder te stellen als op het terrein en onder het oog en vuur van den vijand uit te voeren; — dat, wanneer dit alles mag geacht worden eenige geschiktheid te geven voor de betrekking, waartoe nu de heer WEITZEL benoemd is, dan onder de kapiteins en luitenants van het Indische leger velen gevonden zouden worden, die voor die betrekking allezins bekwaam zijn. 't Is waar, die officieren zijn geene jaren lang te 's Hage of te Delft in garnizoen geweest; zij hebben daarentegen eenige jaren dan eens bij vereenigde bataillons, dan eens op kleine posten, dan eens in grooter of kleiner getal tegen over een altijd overmagtigen vijand doorgebragt. Niet allen zullen den fijnen hoftoon hebben, maar verreweg de meesten zouden eenen bevelhebber, die een leger komt kommanderen dat hem en waaraan hij geheel vreemd is geworden, waardig als adjudant ter zijde staan. Wij kennen den heer W. niet, wij benijden hem zijne nieuwe betrekking evenmin, wij weten niet of, doch wij willen gaarne als bewezen aannemen, dat hij de geschiktheid daarvoor gedeeltelijk bezit; doch wij beweren, dat er bij het Indische leger eene ruime keus te doen was onder werkelijk kundige officieren, die het militaire leven en de behoefte van het leger, *onder alle omstandigheden*, van nabij hebben leeren kennen; omstandigheden, die den heer W. natuurlijk ten eenemale vreemd zijn, en door de betrekking, die hij nu bekleedt, zeer waarschijnlijk steeds vreemd zullen blijven".

Iemand, die nimmer tot de betrekking van adjudant van den kommandant des legers in aanmerking kan komen.

» Die eenigen tijd in Indië op buitenposten heeft doorgebragt, weet bij ondervinding, hoe aangenaam het is, wanneer er schepen aankomen, die tijdingen uit Java en Nederland aanbrengen, daar het niet zelden geheurt, dat men, van Java verwijderd, weken ja maanden lang, te vergeefs elken dag naar schepen uitziet, die den afgebroken band tusschen verre verwijderde betrekkingen weder aanknoopen door het aanbrengen van brieven en nieuwspapieren. Het zien der aankomst van zoodanige heilboden (want wel kan voor de meesten het nieuws aanbrengend schip aldus genoemd worden) is dan ook voor de zich op buiten-établissementen bevindende Europeanen een teeken tot vreugde, en in gespannen verwachting, vol hoop en vrees, verbeidt men met ongeduld het uitreiken der brieven. Niet zelden echter wordt die vreugde verbitterd door het ontvangen van onaangenaam, soms bedroevend nieuws, en menigeen is er die wenscht: » ach ware deze tijding maar niet gekomen!"

Zulks was ook dezen morgen hier het geval. Door toevallige omstandigheden ontving men hier drie nummers der Javasche couranten te gelijk, en onder deze bevond zich dat, waarin men vond 's Konings benoeming van eenen adjudant bij den bevelvoerenden generaal van het Nederlandsch Indisch leger.

De meesten der zich hier in garnizoen bevindende officieren lazen met verwondering en bevreemding dit besluit. Een officier, getrokken uit de infanterie van het Nederlandsche leger, zou den nieuw benoemden kommandant van het Nederlandsch Indische leger naar herwaarts vergezellen! Vreemd verschijnsel! Is dan in de geheele ranglijst der Indische officieren geen enkel persoon te vinden, waardig en kundig genoeg om de plaats te bekleeden, thans door den nieuw benoemden adjudant ingenomen? Ons gevoelen is, dat er in de Indische armee ruimschoots officieren te vinden zijn, die, èn door kunde èn door gedrag, de bekwaamheden bezitten om aan de gevorderde vereischten van die betrekking te voldoen. Dat men het kader der officieren, die tot zoodanige betrekking in aanmerking kunnen komen, naga, en men zal moeten bekennen, dat er overvloedig gelegenheid is, om uit den boezem van het Indische leger zelf in alle zoodanige betrekkingen als de onderwerpelijke te voorzien.

De meesten hunner hebben in Europa, hetzij bij de korpsen hetzij bij de Militaire Akademie, een onderwijs ontvangen, dat hen in staat stelt aan alle de vereischten van hunnen eervollen stand te voldoen; zij hebben hier in Indië eene oefenschool gehad, in welke zij het in Europa verkregen onderrigt hebben kunnen leeren toepassen. Dankbaar herinnerden zij zich, bij hunne moeijelijke, soms gevaarlijke togten, onder den brandenden keerkringshemel, en te midden van allerlei ontberingen, de lessen hun door zoo vele talentvolle en verdienstelijke officieren in het moederland gegeven, en leerden, dikwijls ten kosten van hun bloed, doch bijna altijd met groote opofferingen van hunne gezondheid, deze lessen ten nutte van Vorst en vaderland toepassen. Bij hunne wetenschappelijke, militaire opleiding, deden zij dus tevens eene onschatbare ondervinding op, en hebben zeer stellig deze op den nieuw benoemden adjudant vooruit. Of zou men soms willen beweren, dat genoemde officier deze ondervinding bezit? Verre van ons, om de bekwaamheden van den heer W. in twijfel te trekken; wij zijn in tegendeel overtuigd, dat hij ze in hooge mate bezit, maar in ondervinding staat hij bij zijne kameraden van het Indische leger verre ten achter, terwijl velen hunner met hem gelijk zijn in talenten, wetenschappelijke en militaire opleiding.

Velen der Indische kameraden van den nieuw benoemden adjudant verwonderen zich dan ook over de gedane keus, als zijnde overtuigd, dat de heer W. met den besten wil en den meest mogelijken ijver onmogelijk *dat* voor den kommandant des legers kan *worden*, wat een uit hun midden, toegerust met de ondervinding van een veeljarig verblijf in Indië, reeds dadelijk had kunnen *zijn*. Zij benijden, en de schrijver van dit stuk misschien minder dan eenig ander, den kapitein W. zijne nieuwe betrekking niet, integendeel zij wenschen hem er geluk mede. Zij vinden het echter grievend, dat ook deze onderscheiding, even als zoo vele andere waarin hunne Nederlandsche wapenbroeders mogten deelen, voor hen is voorbijgegaan. Getrouw aan hunne edele roeping, blijven zij hunne beste krachten, hun leven wijden aan den stand, vol eer vol roem, maar ook vol teleurstellingen, dien zij eenmaal zijn ingetreden.

Et quel courage, quelle force ne leur faut il pas, à ces exilés volontaires pour lutter contre la surprise, la fièvre, le combat, la chaleur, l'absence de la patrie, la misère et l'ingestitude.

X.

In den loop dezer maand April, heeft op het paleis „het huis ten Bosch" in deze residentie eene vergadering plaats gehad van de voorzitters en secretarissen der Nederlandsche genootschappen van landbouw.

Het was de begeerte van Z. M. den Koning, dat de belangen van den landbouw besproken zouden worden. Z. M. opende de vergadering in persoon en er bleek ondubbelzinnig van 's Konings groote belangstelling.

Tot het bijwonen van die vergaderingen werden ook drie der Oost-Indische ambtenaren met verlof genoodigd.

Wij weten niet, of de landbouw op Java besproken werd; of het kultuurstelsel, dat op Java bestaat en zoo vele schatten geeft aan het moederderland, ter sprake kwam; wij weten niet, of daaromtrent iets verhandeld is. Wisten wij het, wij zouden pogen, om er onze lezers mede bekend te maken, daar het vooral voor onze landgenooten op Java hoogst verblijdend zou wezen te vernemen, dat de belangen van den uitgebreiden landbouw aldaar een onderwerp van beraadslaging geweest zijn in eene te 's Gravenhage belegde vergadering van landbouwkundigen, in tegenwoordigheid van ambtenaren uit Indië, met die belangen van zeer nabij bekend.

Losse geruchten zeggen wel, dat in de bedoelde vergadering alleen gehandeld is over konijn- en vischfokkerijen en ook over den schapenteelt, en dat over den landbouw van Java met geen enkel woord is gerept; maar wij kunnen dit niet als waarheid aannemen. Waartoe zouden dan de bedoelde ambtenaren uit Indië zijn geroepen? Wij kunnen eerder gelooven, dat niet gehandeld werd over den landbouw in onze West-Indische koloniën, dewijl geene ambtenaren van daar tegenwoordig waren.

Hoe dit zij, wij vertrouwen, dat de drie Oost-Indische ambtenaren, die tot de plaats gehad hebbende vergaderingen waren genoodigd en ons bij name

zijn opgegeven, door een verslag van hetgeen over den landbouw in onze Oost-Indische bezittingen mogt zijn gesproken, openlijk zullen doen blijken van de belangstelling, ook van deze vergadering, in den landbouw van dat gedeelte van den Nederlandschen staat. Bij het bestaan van de gemelde losse geruchten, is het zelfs pligtmatig te beschouwen, dat zij daaromtrent niet zwijgen, en dus geen voedsel geven aan de veronderstelling, dat, waar hier te lande in algemeene vergaderingen de aandacht op den landbouw gevestigd is, zulks uitsluitend Nederland betreft en volstrekt niet Nederlandsch Oost- of West-Indië, al worden daarbij ook koloniale ambtenaren toegelaten.

'S HAGE, Mei 1854.

P. HOFSTEDE, over de bevordering van christendom en beschaving in de koloniën van den staat.

Een oud boek is ons in handen gevallen: wel niet bijzonder oud, maar toch oud genoeg, om in onze dagen van nieuwheid misschien niet veel lezers meer te vinden. En er bestaat, behalve zijne bedaagdheid, nog eene reden, waarom het boek weinig aanzien trekken kan — het is schier begraven, althans voor het oog der gewone wereld, onder de verhandelingen eener geleerde Maatschappij. Zulks maakt gewis den ouderdom achtbaar; doch over het algemeen houden wij het voor doelmatiger, dat vereenigingen tot bevordering van wetenschap, kunst, beschaving en godsdienst hare geschriften, prijsantwoorden enz. niet uitgeven onder den titel van „Werken", of „Verhandelingen," of welken algemeenen naam ook, „het zooveelste deel." Dit moge een grootsch aanzien geven in de boekerijen en kamers der geleerdheid; maar het strekt alles behalve, om de kostelijkste voortbrengselen van onderzoek en kennis ten meesten nutte in de groote, leergrage en voorlichting behoevende maatschappij te verspreiden, al ware het ook — hetgeen echter zoo zelden het geval is — dat de volledigste registers in die reeksen van „Verhandelingen" en „Werken" den weg konden wijzen.

Onder zoodanig eerwaardig hulsel van „Verhandelingen, uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen," is misschien het geschrift, door ons bedoeld, wel in de studeerkamers bekend gebleven, maar bij het ordinaire publiek nagenoeg geheel in vergetelheid geraakt. En dat mag niet; want de stof is te belangrijk en nog te weinig versleten, ja hare behartiging nog te zeer eene verpligting, om het boek voortaan alleen aan de zorgzaamheid van bibliothekarissen over te laten. Zeker lag dit ook niet in de bedoeling onzer beroemde „Hollandsche Maatschappij „der Wetenschappen."

En nu dan de eigenlijke inhoud van het werk, hetwelk ten jare 1776 te Haarlem is uitgegeven, *Met Privilegie der Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland en West-Friesland.* — De Maatschappij had het van hare taak geacht de volgende prijsvraag uit te schrijven:

> „*Welke zijn de beste middelen, om de ware en zuivere leer van het „Evangelie onder de bewoners der koloniën van den staat meer te be-„vestigen, en in die landstreken voort te planten?*"

Deze vraag schijnt destijds bijzonder veel belangstelling en ijver te heb-

ben opgewekt; althans, het gezegde deel der Verhandelingen bestaat uit drie bekroonde antwoorden daarop, namelijk, het eerste van PETRUS HOFSTEDE, „S. S. Theol. Doctor en Professor Honorarius in de Godgeleerd„heid, Historiën en Kerkelijke Oudheden; Predikant te Rotterdam, en „Lid van het Zeeuwsch Genootschap te Vlissingen", aan wiens arbeid de prijs eener Gouden Medaille werd toegewezen. Het tweede antwoord was van CORNELIS VAN VOLLENHOVEN JANSZ., Koopman te Rotterdam, en het derde van JACOB VAN NULJS KLINKENBERGH, A. L. M. Phil. Doctor en Predikant te Deventer, — welke beide laatsten de Zilveren Medaille verwierven. Ons oogmerk is de hedendaagsche aandacht, zoo mogelijk, op het oude boek weder gaande te maken en de lezing daarvan op nieuw aan te bevelen. Wij doen zulks met te meer gerustheid, omdat wij overtuigd zijn, dat hier zoo al niet alles, toch nog zeer veel bruikbaar zal worden bevonden; althans, dat menige wenk, toen gegeven, ook nu nog goed zal wezen. Met genoegen mogen wij daarbij verzekeren, dat, vooral het geschrift van HOFSTEDE, zoo wat schrijftrant als inhoud betreft, ééns begonnen, met gretigheid en gedurige opwekking zal worden uitgelezen en door dezen en genen andermaal ter hand genomen. Voor ons doel mogen eenige uittreksels voldoende geacht worden, terwijl wij op eene zeer bescheiden wijze hier en daar wat zullen bijvoegen.

HOFSTEDE heeft vóór zijne verhandeling tot motto geplaatst de zinrijke woorden van Professor HOORNBEEK:

„Ik meen, dat die menschen zich bezondigen, welke het werk van de roeping „(der Heidenen) zoo tot de Apostelen en derzelver leeftijd intrekken, dat zij het „geenszins tot onze zorg denken te behooren."

Deze zijdelingsche beschuldiging van algemeene onverschilligheid omtrent de uitbreiding des christendoms is welligt meer van toepassing op de tweede helft der vorige eeuw dan op vroegeren of lateren tijd. Met welken godsdienstijver men in de zeventiende eeuw, vooral in onze Ceylonsche nederzettingen, te werk ging, kan overvloedig blijken uit hetgeen wij dienaangaande, als verzamelde uittreksels uit de kerkarchieven te Colombo door Ds. PALM, vóór weinige jaren in het Hollandsch het licht deden zien *). Wij zullen daarom thans hierbij niet langer stilstaan, alleenlijk aanvoerende, dat het bij de lezing dier bescheiden niet onopgemerkt kan blijven, dat de eerste ijver voor het werk gaandeweg scheen te verflaauwen, — hetzij dat men zich door het moeijelijke van het voortzetten der taak liet afschrikken, hetzij dat meer en meer de noodige middelen ontbraken, hetzij dat men ten langen laatste inzag, eenen minder goeden weg te hebben betreden en ontmoedigd werd, of — dat men, onder den invloed van eenen kwaden tijdgeest, al minder en minder belang stelde in eene godsdienst, waarvoor de 16de en 17de eeuw goed en bloed hadden ten offer gebragt. Waarschijnlijk is ook, wat Ceylon betreft, onze zesjarige (1760—1766) oorlog met den

*) Onder den titel van *Dit deden onze vaderen in de vorige eeuw aan het volksonderrigt op Ceylon; wat staat ons, Nederlanders, thans vooral op Java te doen.* Utrecht, Kemink en Zn., 1849 en 1850. 8vo.

Koning van Candé van zeer nadeeligen invloed op de belangstelling en de verspreiding van onderwijs en godsdienst geweest.

Hoe dit evenwel geweest zij, niet op allen voorzeker pastte de beschuldiging van gebrek aan liefde en geestdrift jegens het Christendom. Neen, er waren, die zich niet tevreden stelden met de ontwijkende drogreden, dat slechts aan de Apostelen het werk van de bekeering der heidenen was opgedragen. Ook in ons vaderland moge de godsdienst haar vloed en eb hebben beleefd: — beneden het middelmatige peil is zij nimmer gedaald, — en het strekt aan de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen tot eene blijvende eer, dat zij eenmaal heeft begrepen, te moeten opvatten hetgeen door anderen werd veronachtzaamd, en dat zij door de uitschrijving van hare prijsvraag medewerkte, om de schoonste en edelste plant, op Hollands grond gekweekt, het Christendom, in de koloniën van den Staat over te brengen.

Met niet weinig genoegen vinden wij dan ook in VAN KAMPEN'S „Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa" (Derde deel, Eerste stuk, bl. 221) omtrent het boek, door die Maatschappij uitgegeven en hier door ons behandeld, het volgende aangeteekend:

„Behalve den handel en het landbezit begon men zich, gedurende de „regering van DE KLERK, ook te Batavia op de hoogere behoeften van den „geest toe te leggen. De toestand der godsdienst in Indië was tot nu toe, „gelijk men uit den aard der zaken kan nagaan, zeer treurig. De verre „reis, het ongezonde klimaat *), de verwijdering van dierbare betrekkingen, hielden verreweg de meest bekwame godsdienstleeraars terug van de „bekleeding eener standplaats in Indië †), en men moest zich dus meestal „van de onkundigsten, wel eens van katechizeermeesters en ziekentroosters, daartoe bedienen. Dit wekte de aandacht van eenige ijverige godsdienstvrienden in 't vaderland, en de voorslagen der heeren PETRUS „HOFSTEDE, VOLLENHOVEN en NUYS VAN KLINKENBERG tot voortplanting der „godsdienst in Indië zagen het licht. Men zond die stukken van wege de „Kamer der Zeventienen om berigt naar Batavia. DE KLERK sloeg daarop „voor, om goede scholen aan te leggen, enz. . . . . .
„Doch hiervan kwam niets; en het bleef, omtrent deze verbetering, bij „voorslagen. De predikant HOFSTEDE had het oprigten van een Indische „kweekschool in het vaderland, voor aanstaande leeraars, voorgeslagen, „zekerlijk het beste middel van allen."

Wij zullen gelegenheid vinden, om op onze dagen te komen.

In de voorrede zegt HOFSTEDE, dat zijn *vriend* en *vraagbaak* is geweest „de WelEerwaarde en Zeer Geleerde heer S. COLUMBA", die, gedurende een reeks van jaren, het Heilig Evangelie, als gewoon leeraar te Batavia, verkondigd hebbende, sedert zijne terugkomst in het vaderland niet ophield,

---

*) Het klimaat is zoo *ongezond* niet, als vele schrijvers van vroegeren en lateren tijd het doen voorkomen. Wij zijn hier volstrekt niet in een New Orleans, Sierra Leona of diergelijke plaatsen.

†) Dat pleit wel voor de huiszittenheid der leeraars van dien tijd, maar volstrekt niet voor de liefde tot hun vak of roeping.

om den bloei en welstand der Indische kerken met al zijn vermogen te behartigen.

Ook nu nog vorderen de Indische kerken, om meer dan ééne reden, eene sterke behartiging in het vaderland, terwijl onze godsdienstleeraars, die Indië verlaten, in de schoonste gelegenheid komen, om, even als COLUMBA, de afgebroken taak dáár voort te zetten. Wij hopen, dat zij daarin niet ontmoedigd worden en dat van hunne voorlichting dáár waar 't behoort eene goede partij zal worden getrokken. Zij toch worden met regt geacht het grondigst bekend te zijn met den toestand, de behoeften en de belangen van het Christendom in Indië, en aan die kennis de sterkste geestdrift voor de groote zaak te paren.

Slaan wij nu eenige losse blikken in de eigenlijke verhandeling van HOFSTEDE. Hoe der lezing en aanbeveling waardig ons het stuk *in zijn geheel* ook voorkome, — valt nu ons oog het eerst op blads. 43:

„Zoo lang het den Heidenen of Mohammedanen *binnen*, *nabij*, of in de „*districten* der *comptoiren* aan alle of genoegzaam onderwijs ontbreekt, „zou het dwaasheid zijn, dat onderwijs te willen overbrengen tot die „volken, welke de helft verder afgelegen zijn. Wie, die wijs is, zal van „huis werk zoeken, als hij het bij deur vinden kan? Wat verstandig land„man laat de naaste akkers zijner hoeve braak liggen, en gaat vele mijlen „van daar ploegen en zaaijen?" Bij de lezing van deze regelen komen ons tweeërlei opmerkingen voor den geest.

Ten eerste: Onze vaderen, bij hun bekeeringswerk in het Indisch Oosten, schijnen er, ook vooral blijkens de geschiedenis van Ceylon, minder dan in later dagen naar gevraagd te hebben of het *Heidenen* dan wel *Mohamedanen* gold. Zij hielden slechts ééne soort van menschen voor oogen, *die* CHRISTUS *niet beleden*. Daarentegen ontwaarde men bij hunne nakomelingen, zoo al geen ontzag, dan toch zulk eene hooge mate van verschooning, ja schroomvalligheid jegens de belijdenis van den Profeet, dat het zendelings- en beschavingswerk zich bijna uitsluitend tot de eigenlijk Heidensche wereld bepaalde. Men liet ten dezen opzigte de Mahomedanen, met wie men toch in meer onmiddellijke aanraking stond, te zeer ongemoeid, als of zij de pogingen en zegeningen des Christendoms minder waardig waren, althans minder behoefden. Mogen deskundigen dit belangrijk feit in opzettelijke overweging nemen en de oorzaken van het, in zekeren zin zonderlinge, verschijnsel opsporen! Vond men de leer van den Profeet zoo dragelijk goed, dat men voor zijne volgelingen het Christendom minder noodig, zoo niet nadeelig keurde? Twijfelde men aan de mogelijkheid om de koran voor den bijbel te doen ruilen? Vreesde men de Mahomedanen? — Ziedaar eenige vragen, die wij niet gaarne bevestigend zouden zien beantwoord. Doch ons bestek gedoogt nu geene verdere uitweiding.

Ten tweede: Onze andere opmerking is, dat ook in onzen tijd de arbeid van bekeering en beschaving, die bij de hand lag, verder af is gezocht. Waarom, in stede van er mede begonnen, in zekeren zin met Java geën-

digd? Waarom aan dat eiland alle materiële en politieke belangstelling en krachten besteed, doch het den zedelijken en godsdienstigen invloed onthouden, en er de heillooze, onmenschkundige en onmenschelijke leer verkondigd en toegepast, dat algemeene arbeid, voortbrenging, nijverheid en welvaart op den duur mogelijk zijn zonder verstandelijke en zedelijke volksopvoeding — dat *dwang* alleen dáár bij magte is te doen wat in de overige wereldstreken door ontwikkeling, beschaving en christendom wordt gewrocht? Op Java toch bevinden zich de meeste Westerlingen gezeten en is het Europeesch gezag het sterktst gevestigd. Op Java rustte onze christenkerk op meer en hechtere steunpilaren dan elders in dezen archipel. Op Java was tot hiertoe het middelpunt van onderwijs, wetenschap en nijverheid in ons Indisch Oosten. Op Java verkeerden wij in naauwere aanraking met de bevolking dan op eenig ander eiland, en daar lag het veld welligt het gemakkelijkst te bearbeiden. Op Java was het de eerste en niet de laatste pligt onzer christelijke beschaving, om te trachten langs eerlijke, geoorloofde en doelmatige wegen, onchristenen en onbeschaafden in hare heilige broederschap op te nemen.

Op bladz. 74 zegt HOFSTEDE: „Hier moet ik een weinig tijds stil staan, „en een *digressie* maken over een kwaad, hetwelk, indien het niet verholpen „wordt, in staat is, om het beste, hetwelk door menschelijk verstand kan „uitgedagt worden, tot voorzetting van het bekeeringswerk onder Heidenen „en Mohammedanen te verijdelen; ja waardoor zelfs de Indische kerk, voor „zoo ver die reeds geplant is, met haren geheelen ondergang gedreigd wordt.

„Ik bedoel *in 't gemeen* die slaafsche, en voor eenen vrijen Nederlander „onverdragelijke afhanglijkheid, waaraan sommige gezaghebbers op de bui„ten *comptoiren* de geestelijkheid willen onderwerpen. De ondergeschikt„heid is in onze Indische koloniën, meer dan ergens, van een volstrekte „noodzakelijkheid, en de schrijver dezes is er zulk een patroon van, dat „hij het vormlijke van zijn geheel ontwerp daar naar geregeld heeft, gelijk „reeds gebleken is, en verder blijken zal. Maar het gezag moet altijd met „zulk een getemperdheid geoefend worden, dat de ondergeschikte perso„nen daardoor niet in kleinachting geraken bij die genen, welke op hun „beurt wederom aan hen ondergeschikt moeten zijn. Doet men anders, „men verkragt de billijkheid, en zondigt tegen de goede politie."

„Hetgeen ik tot nog toe van dat misbruik gezegd heb, is echter het „minste. Verder gaat het, wanneer men zich zoo wel over de Goddelijke „leer als over den persoon des leeraars een willekeurig gebied aanmatigt. „Een predikant is gelijk de geringste lidmaat, volgens de les van PAULUS, „verpligt den *overheden en magten* (hooger en lager regeerders) te gehoor„zamen en te eeren. Hij moet niet minder de burgerlijke dan de Godde„lijke ordonnantiën beleven, en in beide een ijverig voorganger zijn. Het „een en ander wordt *rechtvaardig* van hem geeischt, en hij verdient, in „kas van overtreding, zoo veel strenger straf, als de natuur van zijn be„diening hem meer tot een deugdzamen wandel verbindt. Maar hem te „willen vergen in zijn predikatiën, de eeuwigdurende zedewet: *gij zult niet*

„ *stelen, gij zult niet echtbreken*, te veranderen, te verschikken, of te ver-
„ plooijen, en, bij weigering van zulks, hem eerst het leven bitter te ma-
„ ken, en vervolgens van zijn gemeente te berooven — is een *onrechtvaar-*
„ *digheid*, zoo strijdig met de voortplanting van den Godsdienst, als onbe-
„ staanbaar met de grondslagen en statuten, waarop de edele Oost-Indische
„ maatschappij gebouwd is."

„ Nog is er iets, hetwelk tot deze stof behoort, en wel wat minder
„ hatelijk is, maar echter verderflijk genoeg voor het Christendom in de
„ Oostersche gewesten. Ik meen het *verzenden* der predikanten, tegen
„ hun wil en dank, van de eene naar de andere plaats. Deze verzen-
„ ding geschiedt op bloote *autoriteit* van de *hoogste magt;* en de ker-
„ keraad wordt er niet in gekend, dan in zoo ver aan denzelven wel eens
„ een *resolutie* van dezen inhoud wordt toegezonden: *Is goedgevonden en*
„ *verstaan den predikant* N. N. *om zijn aanstootelijk en liederlijk gedrag, met*
„ *de sloep De Ongehoorzaamheid* (of Wederspannigheid) *naar ..... te laten*
„ *overgaan om aldaar dienst te doen.*"

Wij gelooven volgaarne, dat deze scherpe klagt tot de historie behoort en dat sedert dien tijd veel veranderd, en gewis niet verergerd is; maar of daarom de Indische kerk niet alsnog te zeer afhankelijk van het Indisch staatsgezag wordt gehouden, of dit niet nadeelig is voor haar aanzien en ontwikkeling en hare kracht verlamt, en of eene grootere vrijheid en een meer zelfstandig leven haar niet nuttig, ja noodzakelijk zouden zijn, dit moge door deskundigen wel in ernstige overweging worden genomen. Onze schrijver eindigt zijne paragraaph hierover aldus (bladz. 79):

„ Had Batavia altijd zijne VAN DER PARRA'S aan 't roer der regering,
„ men zou deze ergerlijke verzending niet gedachtig zijn geweest, maar nu
„ niemand ons verzekeren kan, dat er onder zijne opvolgers geen SPÉXEN
„ zullen zijn, die de verzendingen van predikanten voor spel hielden, heb-
„ ben wij dit kwaad niet ongemerkt kunnen voorbij gaan. Het moet niet
„ alleen, onder het tegenwoordige hoogloffelijk bewind van een der beste
„ Gouverneurs, buiten gebruik blijven, maar voor altoos met wortel en
„ tak uitgeroeid worden, zal het der Indische kerk wel gaan, en de vrije
„ loop van het evangelium onder Heidenen en Mohammedanen niet gestremd
„ worden. De vrees, om van een beter naar een slechter comptoir, (neem
„ eens van Batavia naar Banda) te moeten *overgaan*, en zoo wel in zijn
„ tijdelijk bestaan als in zijn goeden naam altoos gekrenkt te zullen wor-
„ den, heeft sommige predikanten van de reis naar Indiën geheel afgeschrikt;
„ anderen zoo ras zij konden naar het vaderland terug doen spoeden, of
„ zoo zij bleven, den mond gesloten, ook dan, als Gods eer en het belang
„ der kerk het spreken vorderen. Wat dan? Zal men de wangedragingen
„ der predikanten niet straffen? Ja toch: maar men doe het naar den
„ loop des rechts en niet willekeurig, ten beste der gemeente, en niet tot
„ derzelver verderf, op een wijs die instemt met eene welgeregelde kerk-
„ tugt, en aan de les van den apostel beantwoordt: *laat alle dingen eerlijk*
„ *en met orde geschieden.*"

Over het toen heerschende gebrek aan godsdienstleeraars in Indië heeft onze schrijver het volgende aangeteekend op bladz. 90:

„Hoe groot de verlegenheid om predikanten in Indiën is; blijkt uit de „aanhoudende klagten en beden der Bataviasche en Colombosche kerkera„den om hulp en bijstand. Men kan sommige hunner brieven, aan de Ne„derlandsche kerk gechreven, naauwelijks zonder ontroering lezen. Mijn oog „valt, terwijl ik dit schrijf, op een brief aan de Zuid-Hollandsche *synode*, „*gedateerd* den 19den November 1769, waarin om een *merkelijk aantal* „*predikanten*, *wegens groot gebrek aan dezelve* gevraagd, en, onder anderen, „berigt wordt, *dat de oogst te Timor groot was*, *maar dat de gemeente se*„*dert het vertrek van haren Leeraar* WASMUTH, *van de bediening der heilige* „*bondzegelen*, *geheel verstoken was geweest; dat de godsdienst en scholen*, *se*„*dert*, *als onder een wolk van duisternis hulpeloos zaten te versmachten; dat* „*de kinderen zeer in getal waren toegenomen*, *doch alle onder de Heidenen* „*heen liepen.*

„Beden en klagten van dien aard worden jaar op jaar vernieuwd, en „de hooge regering van Indiën (het moet tot derzelver lof vermeld „worden) ondersteunt dezelve. Merkwaardig is, ten dien einde, het *ge*„*resolveerde* in rade van Indiën, den 27sten September 1768, doch te lang „om hier in te lassen. De *Gouverneur* VAN DER PARRE, (die het *van zijn* „*pligt acht*, *gelijk zijn meester ook zoo zijn God getrouw te dienen*, naar luid „van het antwoord, hetwelk hij aan den Bataafschen kerkeraad gaf, toen „deze hem uit naam der Hollandsche kerken bedankte, voor al het goede „aan God en zijnen huize gedaan) doet alles wat hij kan, om het gebrek „aan predikanten te verhelpen. Behalven dat hij bij heeren bewindhebbers „om vermeerdering van predikanten blijft aanhouden, laat hij van tijd tot „tijd verscheidene lieden op zijn eigen kosten, in het vaderland, ten dienste „der kerken *studeren*."

„De *Gouverneur* van Ceylon, de edele en verstandige FALK, beijvert niet „minder den welstand der Indische kerken, en moedigt de jeugd, tot den „kerkendienst geschikt, met kostbare prijzen aan, verlangende des niet te „min *secours* uit 't vaderland om de herderlooze gemeenten van opzieners „te kunnen voorzien."

En op blz. 93: „Als men overweegt, hoeveel duizend Christenen, die dui„zenden verdubbeld! onder het *ressort* der edele compagnie gevonden worden, „dan durft men bijna niet melden, hoe klein het aantal der opzieners aldaar is. „Ik heb mij het *naamboek* van alle *Politique*, *Militaire* en Kerkelijke personen van „gansch Indiën, (gedrukt te Batavia in de vorige jaren, en loopende tot den „laatsten December 1773) laten geven, en daaruit gezien, dat de vaste pre„dikanten in Indiën nog niet de geringe som van dertig konnen bereiken *). „Dit is te meer te bewonderen, als men gadeslaat, hoe groot het getal

*) In het naamregister voor 1854 vinden wij voor geheel Nederl. Indië aangeteekend 19 predikanten, van welke *één* met verlof, *één* met inspectie belast, terwijl nog *één*, wegens ziekte, onlangs naar Nederland is vertrokken, — zoodat er op het oogenblik, dat wij dit schrijven, *zestien* voor de werkelijke dienst overblijven!

„ der leeraars in de koloniën van andere hervormde mogendheden is. WIL-
„ LIAM LEVINGSTON, een man van verdiensten en bekend in ons vaderland,
„ verhaalt in zijn brief, onlangs aan den bisschop van Landoff geschreven,
„ *dat er thans binnen de palen van Nieuw Engeland niet minder dan vijf*
„ *honderd en vijftig leeraars zijn* . . . . . Hij
„ doet er bij: *dat zijn lordschap deze zaak voor wezenlijk kan aannemen.*"

Is die klagt over te weinig arbeiders op het groote veld nu, na drievierde eener eeuw, opgeheven en het kwaad verholpen?

Er bestaat alle reden om dat te betwijfelen.

Op blz. 105 lezen wij: „Het eerste werk, het welk door het *kollegie der*
„ *voortplanting des geloofs*, (welks oprigting schrijver voorstelt) moet verrigt
„ worden, is, dat het omzie naar een bekwaame plaats, alwaar de kwee-
„ kelingen voor de Indische kerken met de minste kosten konnen opgevoed,
„ en in alle noodzaaklijke wetenschappen onderwezen worden."

Op blz. 117 zegt de schrijver: „Er zijn daarenboven in verscheiden lan-
„ den vele kweekscholen, ter voortplanting van het ware en valsche geloof,
„ opgerigt; te Rome werden er elleen onder de regering van een enkelen
„ Paus meer dan twintig aangelegd. De Denen en Engelschen zijn 'er van
„ voorzien. Men vindt ze in Massachutekts-Baai, en de koloniën van Con-
„ necticut, Nieuwjork, Nieuwjersey, Pensilvanien en Virginien; uit welke
„ Amerikaansche kweekscholen de JOHNSONS, de CUTLERS, de CHANDLERS,
„ en meer andere groote mannen zijn voortgekomen. Het kweekschool te
„ Colombo is meermalen genoemd. Van de wijze, op welke alle deze, en
„ meer andere kweekscholen, bestuurd worden kan men de beste overne-
„ men. Men behoeft niet eens zoo ver te gaan. Na dat 'er in de Nederland-
„ sche kerkvergaderingen meermalen op de stigting van een Seminarium in
„ ons land, ten dienste der Indische kerken, was aangedrongen, heeft de
„ geleerde WALAEUS daar van een plan gemaakt, waarin schoone dingen, en
„ vele wijze en nuttige regelen voorkomen, dubbelwaardig om gelezen te
„ worden."

„Aangaande het meer *Oeconomisch* bestuur in ons kweekschool, heeft
„ men geen ander *model* noodig, dan een menigte van Godshuizen, op
„ welker geregelde huishouding ons vaderland boven geheel Europa roemen
„ kan. Alleen heb ik nog eenige weinige dingen aan te merken."

„Men zal van de aanwezende jeugd in het *seminarium*, sommige tot
„ predikanten, andere alleen catechizeer- en schoolmeesters, opbrengen."

In den tegenwoordigen tijd heeft het opzettelijk vormen van kweekelingen en zendelingen voor de uitbreiding van onderwijs, beschaving en chistendom in Indië ontegenzeggelijk weder veel behartiging in het vaderland gevonden. Getuige de lofwaardige en volhardende pogingen van verschillende gedootschappen en maatschappijen! Getuige van den weder ontwaakten goeden geest en den op nieuw ontstoken voorvaderlijken ijver in het bijzonder de vóór weinige jaren zich in Nederland gevormd hebbende, vereeniging van doopsgezinden! Zij heeft zich ten doel gesteld, om het christendom en zijne verlichting onder de onbeschaafden over te brengen,

en ziet reeds haren eerst uitgezonden leeraar op Java, dus *onder zoogenaamde Mahomedanen*, werkzaam. Zij kan in dit opzigt gezegd worden te zijn begonnen met het begin. (Lees de verslagen der *Doopsgezinde ververeeniging tot bevordering der evangelieverbreiding in de Nederlandsche Overzeesche bezittingen.*) Aan die pogingen mogt bij het Indisch bestuur al aanstonds eene gewenschte ondersteuning ten deel vallen; want bij Gouvernements besluit d.d. 8 Februarij 1853 n°. 3 werd aan bedoelden leeraar, den heer P. JANSZ., toegestaan, tot wederopzeggens: *a.* onder toezigt van het gewestelijk Europeesch bestuur en den betrokken regent, eene school te openen in de afdeeling Japara, tot het geven van onderwijs in het Javaansch lezen, schrijven, rekenen enz. aan kinderen van Javanen; *b.* het Evangelie te verkondigen onder Mahomedanen in de afdeeling Japara.

Bij Gouvernements besluit dd. 8 Februarij 1853 n°. 10 is het bovenstaande ook toegestaan aan w. HOEZOO te Samarang.

(Lees het *Indisch schoolblad*, Maart 1853 n°. 3.)

Doch is er reeds genoeg gedaan? Waarom wordt het voorbeeld der betrekkelijk kleine Doopsgezinde gemeente in Nederland niet door andere gezindten, vooral door de zoo uitgebreide Gereformeerde, met hare verschillende scholen en vertakkingen, ijveriger gevolgd? Waarom het licht, dat men zelf geniet en zegt zoo innig lief te hebben — de waarheid, waarvoor men gestreden heeft en nog strijden wil — niet aanstonds mede geschonken aan hen, die ons, als volk, wel het naast aan het hart moeten liggen: de Javanen? Of wat verhoogt het genot der weldaad, waarop we ons beroemen mogen, meer dan dat wij onze naasten daarin kunnen doen deelen? Dragen wij den naam van *christen* wel met eer en waardigheid, wel met regt, zoo lang wij, onder ons dadelijk gezag, maar met onverschilligen blik en slappe hand, ongeloof, valsche leering, onbeschaafdheid en ontzedelijking op den weg der menschheid haren ongestoorden gang laten gaan? — Heeft zoo de meester geleerd? — Was dat de zienswijze van de grondleggers van onzen tegenwoordigen staat? *) — Wij staan hier eensklaps op een ruim veld van beschouwing; maar, helaas! een veld, vol van de distelen der drogreden, vol van gepleisterde graven. Een boekdeel zou gevuld kunnen worden met alles wat tegen de verspreiding van het licht van christendom en beschaving op Java is aangevoerd, — met de stellingen, die onkunde of opzet tegen de zich uitbreidende kracht van de leer der waarheid hebben opgeworpen, — met de redenen van verschooning, waarmede men voornamelijk Java van het rijk van CHRISTUS heeft willen uitsluiten. Wij mogen daarvan thans slechts eenige punten losweg en voetstoots aanstippen, om er, des noodig, bij andere gelegenheden op terug te komen.

1°. De Javaan is te gelukkig onder zijn Mahomedanisme, dat dat hij naar het christendom zou verlangen of het noodig hebben.

---

*) Wij hebben hier vooral het oog op GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP. Lees zijn werk: Bijdragen tot de Huishouding van Staat. Deel VII. Koloniën.

2°. Laten wij zelven eerst betere, meer volmaakte christenen worden, vóór dat wij aan de bekeering van anderen denken.

3°. De Javaan zal niet meer willen arbeiden, als men hem christen maakt.

4°. Het christendom in de Molukken moge ons tot waarschuwing strekken.

5°. De Javaan is nog niet *rijp* voor christendom en de westersche beschaving.

6°. Wij zullen opstand verwekken en verdreven worden, wanneer wij van de inlanders beschaafden en christenen maken.

7°. De leer van MAHOMED is zoozeer niet te verwerpen en zijne zedelijke voorschriften komen zoo wat met die van het christendom overeen. De profeet heeft stellig den Bijbel gekend.

7°. CHRISTUS heeft met zijn bevel: *onderwijst alle volken* slechts de Heidenen bedoeld.

8°. Onderwijs den Javaan eerst in alle andere zaken, — dan zal hij geschikt zijn om ten laatste het christendom aan te nemen.

9°. Het christendom is te hoog voor het eenvoudige begrip van den Javaan.

10°. De Javaan is te diep gezonken en alle poging zal vruchteloos afloopen.

11°. Wat is van het christendom onzer vaderen op Ceylon overgebleven?

12°. Ons ontbreken de middelen, om op eene fiksche wijze voor het christendom en de beschaving in Indië te werken.

12°a. Het is niet wenschelijk onze kerkelijke verdeeldheid op Java over te brengen onder den inlander.

13°. 't Heeft alles te veel van proselijtenmakerij, — die wij verachten moeten.

14°. Een christelijke wandel en voorbeeld van de christenen zelven in Indië zijn genoeg — althans, moeten vóór al het andere gaan.

15°. De verspreiding van licht en beschaving is de roeping en pligt der regering.

16°. Niet alles te gelijk! wij zijn immers voor het goede op de buiten-etablissementen werkzaam?

17°. Dominé's en zendelingen, niet wij, mocten voor het christendom zorgen; dat is uitsluitend hunne taak.

18°. Men loope de Voorzienigheid niet vooruit en late alles aan den tijd over.

Enz. enz. enz.

Zoo streelt men zijn geweten. Zoo verloochent men zijn beter verstand en verzaakt men zijn' christelijken pligt. Zoo wordt de naam onzer beschaving onteerd. Zoo ontzegt men openlijk aan een geheel broedervolk het regt en de geschiktheid, om onderdaan te worden van den Heer, dien men zelf aanbidt.

Wij beweren niet, dat allen, veel minder dat bijkans het geheele pro-

testantsche Nederland zoo over de zaak denkt. Neen, zóó denken slechts sommigen; maar, ach! te velen volgen onnadenkend hetgeen de weinigen hun voorspiegelen — of denken in het geheel niet over de zaak. Mogt eenmaal op niemand onzer het woord van toepassing zijn: „wie niet met mij is, is tegen mij." Mogt weldra hier, waar zooveel te arbeiden valt, elk, die den naam van christen draagt, gezegd kunnen worden iets tot het christendom te hebben bijgedragen. Het verschil van gezindte en van vereeniging is daarin geen hinderpaal, misschien veeleer gunstig. Doch hier mogen wij al weder niet ontleden en meten de kracht van *één* zeer groote, homogene vereeniging tegenover het werkdadig gevolg van *meerdere*, veel kleinere, heterogene vereenigingen tot hetzelfde doel.

Op blz. 121 zegt HOFSTEDE: „Mijne taak is afgedaan, wanneer ik on-
„derzocht heb, waartoe ik mij thans begeef, langs welken weg men de
„onkosten zal goed maken, die er noodig zijn tot de uitvoering van zulk
„eene groote onderneming. Dit *poinct*, hetwelk, met betrekking tot de
„Indische kerken, zoowel de *gesp* van 't geestelijke, als van het burger-
„lijke, harnas is, zal velen het allerzwaarst van het geheele werk toeschij-
„nen. Het kan wezen, dat ik te gunstige gedachten van mijn geëerde
„vaderlanders heb, maar dit stuk komt mij het ligtste van alle voor."

„Ik stel voor uit, dat de edele Oost-Indische *Kompagnie*; dat de hooge
„regering te Batavia; dat de geheele kerk van Nederland en alle regtscha-
„pene ingezetenen, zich den droevigen en erbarmelijken staat der Indische
„gemeenten, en den stilstand der voortplanting van het Evangelie aldaar,
„waarlijk, welmeenend, en van harte aantrekken, en dat derzelver ge-
„neigdheid tot daadlijke hulp hunne klagten evenaart."

„Als ik dit vooruit mag stellen, dan dunkt mij, dat zich alles zeer ge-
„makkelijk zal laten vinden."

„Ik zal onderscheidenlijk spreken van de onkosten, dewelke vereischt
„worden, ten aanzien van het *kollegie der voortplanting des geloofs*, in ons
„vaderland, en van dat der *missie in Indiën*. Deze order is te natuurlijk,
„om dat elk *collegie* zijn bijzondere kas en eigen onkosten heeft."

„Wat het eerste aangaat. Er wordt ontegenzeggelijk veel vereischt tot
„het bestaan van het *kollegie der voortplanting des geloofs*, als hebbende
„voor deszelfs rekening een kweekschool, immers zoo kostbaar, als vol-
„strekt noodzakelijk; maar wat is er in ons land een rijkdom, een mede-
„doogen, een barmhartigheid, een menschenliefde! Als ieder hier maar
„het zijne toebrengt, zal de Indische kerk voortaan niet meer als een *ver-*
„*latene* en *eenzame* zijn."

„De Oost-Indische maatschappij heeft buiten twijfel het grootste belang
„in dat werk, en men verwagt even daarom van dezelve de doorslaandste
„blijken van hulp. Was men niet overtuigd van de kundigheid en edel-
„moedigheid der heeren bewindhebberen, wij zouden hunne edele achtbaar-
„heden tot een buitengewoon geschenk opwekken, met drangredenen, ont-
„leend, deels van de voornaamste en eerste reden om welke de algemeene
„staten octrooi aan de *kompagnie* verleend hebben, welke naar de letter

„is: *Bevordering en verbreiding der ware Christelijke reli-*
„*gie;* deels van de onmogelijkheid, om hunne konquesten in Indiën, zon-
„der bewaring van het Christendom, te kunnen behouden; een stuk dat
„uitgemaakt is bij alle regte staatkundigen."

„Veel zal ook, ter bevordering van die groote *reformatie*, konnen toe-
„brengen, de veel vermogende hand der Staten-Generaal, die de bescher-
„mers der Oost-Indische Maatschappij zijn, en het evengenoemde merk-
„waardig *oktrooi* gegeven hebben. Deze konnen niet alleen, bij de eerstko-
„mende en nabijzijnde vernieuwing van dit *oktrooi*, in den nood der Indische
„kerken voorzien, maar ook in dezen hun eigen mildheid toonen."

„Wat heeft men van hoogstdezelve niet te verwachten, die de loffijke
„gewoonte hebben, om zelfs de verbeteringen van werktuigen, welke maar
„eenigzins strekten, tot nut van den burgerstaat, met eenige duizenden te
„beloonen. Men verzoekt daarenboven met verschuldigden eerbied, de
„veel vermogende voorspraak van Hun Hoog Mogende, bij de *respektive*
„*provinciën*, ten einde deze het *kollegie der voortplanting des geloofs* met
„een jaarlijksche *subsidie* gelieven te ondersteunen."

„Op de gunst der Hollandsche Staten in 't bijzonder mag men zich vol-
„komen verlaten. Zij, die zulke groote dingen aan de *Pensylvanische*, *Pie-*
„*montsche* en andere kerken, gedaan hebben (kerken, tot welken zij veel
„minder betrekking hebben!), zullen zich (men mag er vast op vertrouwen)
„althans den nood der Indische kerken, die men als vaderlandsche mag
„aanmerken, niet onttrekken."

„Komt er een *kollekte* (slechts voor eenmaal) door alle Hollandsche ste-
„den bij, waar om Hun Edele Groot Mogende al mede gesmeekt worden;
„men zal geen meer schetsen op het papier behoeven te maken, maar van
„dit oogenblik af aan het heilzame werk kunnen beginnen."

„De *genereusheid* van Zijne Doorlugtige Hoogheid, die elken dag verlo-
„ren acht, waar in hij geen weldadigheid aan dezen of genen bewijst, is
„te wel bekend, dan dat wij het noodig achten, Hoogstdeszelfs teeder hart
„gaande te maken."

„De Nederlandsche geestelijkheid kan, al wilde zij, hier niet stil zitten.
„Ze heeft te meermalen gezugt over het verval der Indische kerken, en
„te veel gewenscht naar een vaderlandsche kweekschool, dan dat zij zich
„niet verpligt zal rekenen, om de *klassen* tot een jaarlijks *fournissement*
„op te wekken."

„Men weet het vermogen der geliefdste kerkelijken op hunne gemeen-
„ten. Deze zijn alleen in staat, om een magtige somme voor het *kol-*
„*legie* te kunnen vergaderen. Hunne vrijwillige verzamelingen voor de
„laatst overstroomde landen aan Maas en Waal verstrekken er tot getui-
„gen van."

„Konden de *partikuliere magistraten*, al ware het maar alleen die der
„koopsteden, besluiten, om eens in 't jaar op een Zondag een buitenge-
„woon zakje in hunne kerken te laten rondgaan, voor den opbouw van
„het Christendom in Indiën, en de uitbreiding van CHRISTUS koningrijk

„aldaar onder Heidenen en Mohammedanen; en *auctorizeerden* zij de pre-
„dikanten, om als dan op dat stuk te mogen aandringen, hunne steden
„zouden er niet door verarmd, en het *kollegie van de voortplanting des ge-*
„*loofs* merkelijk door verrijkt worden."

„Het mag vergelijkender wijze, of bij tegenoverstelling, waar zijn (*rari*
„*quippe boni*), dat de *vromen weinig zijn*, maar wij hebben, door 's hemels
„onverdiende gunst nog te veel weldadige lieden in ons land, dan dat wij
„reden hebben, om aan den goeden uitslag der onderneming te twijfelen.
„Zouden deze voor eigen landgenooten hunne handen sluiten, daar zij
„dezelve voor den vreemden open hebben? Hoe vele kerken, *pastorijen*
„en scholen zijn er door de zoodanige in andere landen gebouwd, en zou-
„den zij de dochter van de Nederlandsche moederkerk vergeten? Men zou
„zich bezondigen met dit te vermoeden."

Deze taal is te welsprekend, ook nog in onzen tijd, dan dat wij iets daarbij mogen voegen.

Op bladz. 126 lezen wij: „De drift om *societeiten* te stichten is thans
„eene der heerschende in Holland. Alle worden ze door vrijwillige giften
„aangelegd, en een enkel persoon heeft, bij zijn leven, met honderd dui-
„zend gulden, uit zijn eigen beurs, de *fundamenten* van *'t Bataafsch Ge-*
„*nootschap* gelegd. Wat mag men van de zulken niet hopen? De re-
„monstranten, waar onder vele zoo gezegend als vol van liefde zijn, zullen
„ons met geen *„gaat henen en wordt warm!"* afzetten; het raakt hier geen
„geschil over de vijf artikelen; maar een beoefening van 't geen wij daag-
„lijks te zamen bidden: *Uw Koningrijk kome.*

„De Broeders Lutheranen weten bij ondervinding, welke magtige hulp
„hunne Indische *missionarissen* van de Engelsche Gereformeerden ontvan-
„gen hebben. Zij zijn behalve dat te gevoelig over de voorregten, die
„zij in ons vaderland genieten, dan dat zij niet geneigd zouden zijn, ons
„met hunne groote goederen bij te springen."

„De Mennonieten zullen ons niet ontvallen. Zij waren, zoo dikwerf
„er iets te geven viel, altijd de eerste."

„Als ik sommige gestichten in Holland aanschouw, die meer naar pa-
„leizen dan godshuizen gelijken, en echter meest alle door liefdadigheid
„gebouwd zijn; als ik mij te binnen breng, hoe vele *legaten* er nog daag-
„lijks aan wees- en armhuizen gemaakt worden; dan verbeeld ik mij, dat
„menig testament, ten beste der Indische kerken, zal veranderd worden.
„Waarom zouden wij dit niet vertrouwen van menschen, die, van alle
„naastbestaanden beroofd, dikwerf niet weten, aan wien zij hunne schatten
„zullen nalaten."

„Er zijn familiën van groot vermogen in ons vaderland, die hun wel-
„varen alleen aan de Indiën verschuldigd zijn; wie durft er aan twijfelen,
„of hunne ingewanden zullen in liefde jegens de Indische gemeenten ont-
„stoken worden?"

„Ik zou mijn landgenooten te kort doen, indien ik meer drangredeu ge-
„bruikte, om derzelver barmhartigheid op te wekken, ware het anders,

„ik wees hen naar de voordaad der Britten, die hun *collegie*, *de promo-*
„*venda Christi cognitione* (van *de voortzetting der kennis van Christus*) alleen
„op *collecten* geschenken en *legaten*, die hun van alle kanten toevloeiden,
„gebouwd hebben."

„Dus meen ik de middelen, ter verkrijging van een *fonds*, om daaruit
„het *collegie der voortplanting des geloofs* in ons vaderland te kunnen on-
„derhouden, aangewezen te hebben. Er blijft geen bedenking over, of
„het zal toereikende zijn; en mij dunkt, ik zie reeds, bij een heuglijk
„vooruitzigt, onze milddadige gevers hunne schatkisten openen, verlangen-
„de maar, dat hun gelegenheid gegeven worde, om op nieuws te konnen
„toonen, *dat zij Nederlanders zijn.*"

Beter lofspraak op hetgeen de Doopsgezinde gemeente, waarvan reeds boven werd gewaagd, zoowel vroeger als ook thans voorgenomen heeft te doen, ter bevordering van beschaving en christendom in Indië, kan voorzeker niet gegeven worden.

Onze schrijver doet bijzonder een beroep op den algemeenen christenzin in het vaderland. Ook nu nog mag een beroep in dien geest redelijkerwijze worden herhaald, en het zal zeker niet zonder vrucht blijven. Maar wij Europeanen, die Indië bewonen, mogen ons daarbij niet blootelijk als stille toeschouwers gedragen. Bij de meerdere uitbreiding der Europesche maatschappij alhier gedurende deze eeuw werd dit dan ook niet gedaan. Zoo vóór als ná ontstonden hier verschillende vereenigingen tot bevordering van onderwijs, nijverheid, kunst, wetenschap, beschaving en christendom, die allen met meerder of minder klem zich de vraag hebben voorgesteld, wat door ons Europeanen tot ontwikkeling van den inlander kan gedaan worden. Men heeft het niet bij die vraag laten blijven, maar reeds hier en daar den arbeid werkelijk aangevat. Mogten weldra de belangstelling en deelneming in de groote zaak algemeen worden! Mogt vooral de hoofdplaats van Nederlandsch Indië, het Europeesch Batavia de eerste worden, om de beginselen van humaniteit en christendom aan het inlandsch Batavia mede te deelen!

Op bladz. 130 herdenkt onze schrijver nogmaals den Gouverneur-Generaal VAN DER PARRE, in de volgende woorden!

„Vooral verzekert men zich, dat de Edele VAN DER PARRE, (die reeds
„een armschool, op zijn eigen kosten heeft opgerigt, en een menigte van
„andere weldaden aan de Indische kerken bewezen) bij deze gelegenheid
„toonen zal, dat zijn mildheid onuitputtelijk is."

Dus vervolgt de schrijver:

„In het bijzonder zal men alle voorname *officianten* van de edele *com-*
„*pagnie*, hoofd voor hoofd, tot een *liberale* gift voor eenmaal zoeken te
„bewegen. . . . . .

„De inlandsche vorsten en hoofden, die, om hunner kinderen wil, veel
„belang bij de scholen hebben, zullen waarschijnlijk, des aangespoord wor-
„dende, ook wel iets, naar evenredigheid van hun vermogen, willen toe-
„brengen tot voortzetting van zulk een allernuttigst werk."

HOFSTEDE eindigt met de zinspreuk:

„*Magnarum rerum tarda sunt molimina.*"

Over de mede bekroonde verhandelingen van VAN VOLLENHOVEN en VAN NUYS KLINKENBERGH bij eene nadere gelegenheid.

BATAVIA, Maart, 1854. J. MUNNICH.

Naschrift. Met de laatste mail werden in Indië ontvangen: „Berigten „omtrent de Evangelisatie van Java, medegedeeld door J. F. G. BRUMUND „en „Indiana," 2de stuk, van denzelfden. Hoe gaarne hadden wij van dien arbeid hier of daar een nuttig gebruik gemaakt; doch de tijd vergunde ons slechts ze te doorbladeren. Evenwel hebben wij het laatste hoofdstuk van „Indiana" nog kunnen lezen en dat welsprekende meesterstuk eener be„kwame, moedige, warme en heilige strijdvoering voor de zaak des Christendoms op Java mogen bewonderen.

Zoo komt er al meer stof tot bemoediging en vreugde. Het getal strijders neemt gaandeweg toe. Dat dit ook hier het geval is, moge bewijzen, dat de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* in Oost-Indië, behalve de uitgeschrevene prijsvraag betrekkelijk het onderwijs der Javanen, dit punt meer en meer behartigt. Zoo werden in hare drie jongste algemeene vergaderingen (in de laatste vóór weinige dagen door Ds. VAN HENGEL) redevoeringen gehouden over: 1°. de *materiële*, 2°. de *zedelijke* en 3°. de *materiële, zedelijke en godsdienstige* beschaving op Java.

M.

Het regerings-reglement voor Nederlandsch Indië.

> *» Zeker kunnnen wij beter doen dan onze voorgangers: en daarom is het pligt op te staan tegen dat stelsel, dat alle onbillijkheden en verkeerde handelingen zoekt te bemantelen en te regtvaardigen."*
>
> H. J. J. L. RIDDER DE STUERS.

> *» Want in onze Indiën zijn geene publieke bladen die de daden der ambtenaren beoordeelen, die verminkte verhalen tegenspreken, die de gebeurtenissen in hun waar daglicht voorstellen. Zij melden de uitbarstingen van vulkanen, de door een tijger aangebragte verwoestingen, de overstrooming van eene rivier en nu en dan van die militaire rapporten, die alles van de goede zijde en als onverbeterlijk doen beschouwen."*
>
> J. P. VETH.

Voor de juiste waardering van het door den Minister van Koloniën geleverd ontwerp van dusdanig reglement, 't welk eerlang zal onderworpen worden aan de openbare beraadslagingen der Staten-Generaal, zal het volgende overzigt niet onbelangrijk zijn.

Het in 1848 bij de grondwet gegeven voorschrift omtrent het indienen aan de wetgevende magt, van een nieuw reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, bleef van de zijde des bestuurs zeer lang buiten uitvoering.

Intusschen openbaarde zich de publieke meening, omtrent de bestaande en de voor den vervolge aan te nemen regeringsbeginselen, al meer en meer.

De aanleiding der grondwetsbepaling van 1848, dat de regerings-reglementen voor de koloniën zullen worden vastgesteld door de wet, was gelegen in eene algemeene veroordeeling der bestaande regelen van koloniaal bestuur; in een volledig wantrouwen omtrent de werking der koloniale autocratie; in den sedert 1840 allerwege geuiten wensch, dat omtrent onze koloniën mildere beginselen van beheer mogten worden aangenomen. De geschiedenis is dáár om deze feiten te staven.

Wij zullen nagaan, wat, buiten de Staten-Generaal, de openbare meening bleek te zijn *tijdens* en *na* de gemelde grondwetsbepaling van 1848; opdat het blijke, dat het ministeriële ontwerp, wanneer het tot wet verheven wordt, de bestaande klagten en bezwaren *niet* zal doen ophouden.

I.

Wij beginnen met eene brochure van J. MULLER, getiteld: „de Nederlandsche Handel-maatschappij getoetst aan het belang der natie, Amsterdam 1848, „ omdat in zijn „ tweede tijdperk der geschiedenis van de

Nederlandsche Handel-maatschappij" geschetst wordt, hoe de regerings-operatiën op Java, sedert 1832, eenen abnormalen staat van zaken hebben doen ontstaan. „De Maatschappij," zegt hij, „zoude zeker in dit tweede tijdperk niet veel gelukkiger geweest zijn dan in het eerste, wanneer zij geene andere aanwending voor haar kapitaal dan vroeger gevonden had. De nieuwe overeenkomsten met het Gouvernement gesloten deden de risico en dikwerf ongunstige resultaten der Indische retouren ophouden, en verzekerden der Maatschappij zekere winsten. In plaats dat zij tot dus ver *eigen* handel gedreven had, *zoude nu het Gouvernement de koopman zijn* en de maatschappij „zijn agent." Hooge renten op voorschotten, assurantiepremiën en commissie, zouden de onzekere kansen des handels vervangen. Het op Java ingevoerde sijsteem van cultures, maakte voor de regering zulk eenen toestand noodzakelijk, zonder dat daarom *ooit gewettigd zullen kunnen worden de belangrijke voordeelen, die zij aan de Maatschappij, van dezen nieuwen en veranderden stand van zaken te goed deed komen.*

„. . . . . Sedert 1834 vermeerderden de hoeveelheden producten, die de regering ontving en aan de Maatschappij ter verkoop consigneerde, in steeds toenemende verhouding, en daarmede *de voordeelen der Maatschappij*, die zich intusschen voor deze groote begunstigingen niet ondankbaar betoonde. Zij begon aan de regering belangrijke voorschotten te doen, zoo op de nog onverkochte, de zeilende, en zelfs de nog niet geladene producten, eindelijk op zoodanige, die nog niet eens bestonden, en in volgende jaren eerst geoogst moesten worden."

Volgens het geschiedkundig overzigt van den heer MULLER, bedroegen de voordeelen, door de Maatschappij, op deze wijze genoten, tot ult°. 1847 *de verbazende som van ruim 57 millioen gulden.*

„Al deze voordeelen", zegt hij, „kunnen aangenomen worden, gesproten te zijn uit de winsten op de van het Gouvernement in consignatie ontvangen producten. Zij zijn derhalve de mindere opbrengst der goederen van den Staat; door die mindere opbrengst zijn de middelen, ter voorziening in de staats uitgaven, op *andere wijzen* moeten gevonden worden *en ten laste van de natie gekomen*, terwijl de voordeelen onder de weinige aandeelhouders verdeeld zijn. Die wijze van handelen heeft van 1832—1847, over zestien jaren door een gerekend, *den lande jaarlijks bijna 86 tonnen gouds gekost*."

Verder betoogt de heer MULLER dat het aangenomene stelsel, bij terugwerking op het moederland, doodend was voor den eigenlijken *handel*, zoodat in Amsterdam en Rotterdam slechts zeer weinige huizen groothandel drijven; doodend voor de *scheepvaart* in algemeenen zin; doodend voor de *nijverheid*. In alles, zegt hij, bestond *bevoorregting en begunstiging* van *enkelen*, ten koste van *velen*.

Eindelijk zegt de heer MULLER: „De ondervinding heeft genoegzaam geleerd, hoe gevaarlijk het bestaan van dergelijke magtige ligchamen in den staat is, en tot hoe vele reeds algemeen bekende *misbruiken* dit aanleiding gegeven heeft. In wisselende omstandigheden is het nu eens de

maatschappij, die aan den staat, dan weder de staat die aan de maatschappij diensten te bewijzen of te vergoeden heeft, en zoo wel de eene als de andere *moeten door het volk geboet worden.*

„Wanneer de Handelmaatschappij voortdurend de tusschenhand blijft van het Indisch bestuur en het moederland, dan zal het zoo niet onmogelijk, toch uiterst bezwarend zijn, de handelingen van dat bestuur te beoordeelen. Eene regtstreeksche verbinding tusschen de kolonie en den staat, zal, onder een waarlijk verantwoordelijk ministerie, die beoordeeling en kontrôle veel gemakkelijker, ten minste mogelijk maken.

„Het is waarschijnlijk, dat welligt reeds in eenen niet verwijderden tijd, veranderingen zullen moeten gebragt worden in het thans bestaande sijsteem van kultures, mogelijk dat de manier van verkoop der produkten gewijzigd worde.

„Intusschen zal het vooreerst aan groote bezwaren onderhevig zijn, om tot dusdanige verandering te besluiten, en om een systeem te verlaten dat, bij vele nadeelen, en zelfs bij beginselen die moeijelijk met eene goede staathuishoudkunde overeen te brengen zijn, toch groot nut heeft gesticht.

„De gedeeltelijke verkoop der gouvernements-produkten op Java, schijnt echter op den duur *onvermijdelijk ter instandhouding van de kolonie*, en zal ook, met overleg beproefd, *den handel hier meer voor- dan nadeel aanbrengen.*

„Maar al blijft dit alles ook zoo bestaan als het nu is, al wordt daarin geen de minste verandering gebragt, dan nog is de zoo dikwerf betoogde noodzakelijkheid der Handelmaatschappij, in verband met het bestaande koloniale systeem, moeijelijk te bewijzen, noch met bondige redenen te staven. Een der gewigtigste argumenten is steeds geweest, dat het staatsbelang *geheimhouding* vorderde over alle dergelijke aangelegenheden.

„Het staatsbelang heeft te veel geleden onder dat *„systeem van geheimhouding"* dan dat men vergen kan zulk eene meening ernstig te bestrijden, *en de openbaarheid van alle finantiële aangelegenheden, zoo van die des rijks als van zijne bezittingen, is eene te algemeen erkende behoefte, dan dat de regering bij magte zoude zijn die op den duur aan de natie te onthouden.*

Bijna gelijktijdig gaf de hoogleeraar P. J. VETH te Amsterdam, zijne „Bijdragen tot de kennis van den politieken toestand van Nederlandsch Indië" in druk uit. Het eerste gedeelte betreft *„de openbaarheid in koloniale aangelegenheden."* De heer VETH stelt op den voorgrond dat voldoende kennis omtrent de koloniën niet slechts bij de Indische ambtenaren te zoeken is, maar ook bij dezulken die de belangen der koloniën tot eene opzettelijke studie hebben gemaakt. Hij zegt omtrent de eersten: „De in zoo vele opzigten *verderfelijke grondstellingen*, die ook waarlijk zoo veel zegen niet gebragt hebben, *der O. I. Kompagnie*, beruchte gedachtenis, *leven in de koloniën nog altijd voort;* het autocratisch stelsel heeft de gemoederen veelal tot slaafsche onderwerping gebogen, terwijl men vergoeding zocht door op zijne beurt in kleiner sfeer den baas te spelen; de groote belangen van humaniteit en beschaving, die eene verlichte staatkunde nimmer verwaarloozen mag, al ware het alleen daarom, dat ook de materiële be-

langen ten slotte daarin begrepen en daarvan afhankelijk zijn, staan daar maar al te zeer achter bij de zucht naar oogenblikkelijk voordeel, hetzij ten behoeve der eigene beurs, hetzij tot dekking der tekorten van het moederland; en, ten gevolge eener beschouwingswijze, die zich niet hooger, dan tot de voorstelling van Indië als eene „tüchtige Kuh" verheft, is de inlandsche bevolking, in eenen voor een christelijk Gouvernement onverantwoordelijken graad, tot stilstand en soms tot knevelarij en verdrukking veroordeeld.

„Alleen in de vrijheid van drukpers, door verantwoordelijkheid des schrijvers voor logen en laster tegen misbruik gewaarborgd, ligt de zekerheid dat de vele misbruiken, die in het Indisch bestuur heerschen, zullen worden aan het licht gebragt, dat over de gewigtigste aangelegenheden en de moeijelijkste kwestiën die het Indisch bewind betreffen, door veelzijdigheid van beschouwing en wrijving van denkbeelden, zich eene juiste en verlichte openbare meening zal vormen, die aan de regering en de vertegenwoordiging des volks, tot steun, tot aandrang, tot raadgeving en tot waarschuwing verstrekken kan, en dat het autokratisch stelsel, dat, vroeger reeds eenigzins aan het wankelen gebragt, vooral onder de énergieke maar voor de eischen des tijds ontoegankelijke administratie van den heer J. C. BAUD, weder diepe wortelen heeft geschoten, *voor de heerschappij der wet en de verantwoordelijkheid des bewinds* voor goed zal plaats maken".

Het tweede gedeelte der bijdrage van den heer VETH betreft „*de politieke demonstratie te Batavia in Mei* 1848." Daarbij blijven wij niet stil staan. Die demonstratie was het gevolg der tijding, dat in Maart te voren het ministerie afgetreden en dat het opgevolgd was door een meer vrijzinnig bewind. In het verhaal dat de heer VETH van de toen te Batavia gehoudene openbare vergadering van Europesche ingezetenen geeft, heeft het ons getroffen, onder degenen die de vergadering bijwoonden, de namen vermeld te zien van vele aanzienlijke personen, zoo als de tegenwoordige raad van Indië Mr. P. MIJER; de tegenwoordige Algemeene Sekretaris Mr. A. PRINS, vroeger lid in het Hoog-Geregtshof in N. Indië; het tegenwoordig lid in den Raad van Finantiën de ambtenaren P. B. J. DE VEER; J. T. CANTERVISSCHER en G. H. RENSING; de Raadsheeren in het Hooge-Geregtshof van Ned. Indië: Mr. J. H. DONKER CURTIUS, Mr. A. A. VAN VLOTEN en Mr. B. G. RINIA VAN NAUTA; de heeren Mr. P. C. ARDESCH en Mr. W. H. DU CLOUX, Président en Griffier in den Raad van Justitie te Batavia; de Kolonels P. W. MENU en Dr. W. BOSCH; de Luitenant-Kolonel der Genie A. H. DIBBETZ; de Kapitein der Genie G. H. UHLENBECK, nu Majoor en Chef van den Waterstaat en 's lands civiele werken in Ned. Indië; de Advokaten Mr. J. H. CREMER, Mr. L. J. A. TOLLENS en Mr. H. C. A. THIEME; en den heer B. J. WELJMAR, Chef van een handelshuis te Batavia. Het geeft den indruk als veroordeelden allen het koloniale stelsel, in meerderen of minderen mate.

Ook de heer J. D. KRUSEMAN trad openlijk op; hij die als Direkteur-Generaal der finantiën in Nederlandsch Indië in 1844 ontslagen werd om-

dat hij, strijdig met de in het jaar 1842 door het koloniaal bewind in het moederland vastgestelde „*suppletoire punten van instruktie voor den Gouverneur-Generaal van Ned. Indië*" het gewaagd had, om trots alle waarschuwingen, de gebreken van het koloniale stelsel in een helder licht te stellen. In onderscheidene vlugschriften van het jaar 1848 openbaarde hij „curieuse" gebeurtenissen en omstandigheden betrekkelijk het Ministerie van koloniën, onder de heeren J. VAN DEN BOSCH en J. C. BAUD; en drong hij bij de Staten-Generaal aan op *wettelijke* voorzieningen in het voor Ned. Indië vast te stellen regerings-reglement. In een dier brochures noemde hij als eenstemmig met hem denkende den heer B. J. ELIAS, oud direkteur der kultures op Java, en als zoodanig lid in den raad van financiën van Nederlandsch Indië" *).

Een ingezeten van Batavia, de heer J. VAN DER BURG, aarzelde insgelijks niet om in openbaren druk tegen het „monopolie en culstuurstelsel" te velde te trekken en in levendige kleuren den ongunstigen toestand te schetsen van den Javaan, en van den handel, nijverheid en scheepvaart in Nederlandsch Indië.

Nog een ander, de heer J. MUNNICH, die nu een eervolle plaats bekleedt bij de algemeene secretarie te Batavia, waartoe hij onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal DUIJMAER VAN TWIST geroepen is, bood zijne landgenooten in druk een doorwrocht geschrift aan, handelende over de wenschelijkheid, pligtmatigheid en mogelijkheid eener christelijke opleiding der bewoners van het eiland Java. In sombere trekken schildert hij de verderfelijkheid in dat opzigt van het tegenwoordig regerings-stelsel, maar hij wijst op te verwachten beter tijden, op het Nederlandsch *bijbelgenootschap*, op de *zendelinggenootschappen* en op de vaderlandsche *maatschappij tot nut van 't algemeen*, van welke hij wenschte dat op Java afdeelingen werkzaam zouden zijn tot *beschaving der Javanen*. Behoeven wij te herinneren dat zulke afdeelingen er thans gevestigd zijn, door de zorg van den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal DUIJMAER VAN TWIST? In het volgend jaar 1850 schreef de heer MUNNICH eene uitmuntende verhandeling tot betoog der noodzakelijkheid en bestaanbaarheid in Indië *eener gematigde drukpers-vrijheid*. Zij is geplaatst in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië van 1851, 1e deel, en verdient den naam van een *meesterstuk*.

Een oud lands dienaar, die steeds groot vertrouwen genoot van het koloniaal bestuur in Nederland en in Indië, de generaal-majoor Mr. H. G. baron NAHUIJS VAN BURGST, die Indië sedert den tijd van den maarschalk DAENDELS, door een zeer lang verblijf kent, in verschillende gedeelten van Java resident was, en daar, onder de werking van het tegenwoordige stelsel, zitting had in den raad van Indië, een in alle opzigten volkomen bevoegd beoordeelaar, gaf in 1848 in openbaren druk uit: „Beschouwingen over

*) De heer KRUSEMAN schreef in 1852 eene nota over de suiker-kultuur op Java, benevens beschouwingen over het kultuurstelsel en den handel voor rekening van den staat. De inhoud daarvan stemt niet overeen met zijne vroeger ontwikkelde zienswijze. Daarvoor kunnen echter bijzondere redenen bestaan.

Nederlandsch Indië;" want zeide hij „wanneer men meer dan de helft zijner levensdagen, in de dienst van Ned. Indië heeft doorgebragt, en een derde van een eeuw aan de kennis en studie van Indische zaken heeft toegewijd, is het niet te verwonderen, dat onze gedachten zich grootelijks bezig houden met alles wat de welvaart van dat ons tweede vaderland eenigermate bevorderlijk kan zijn." Onder anderen ijvert de heer NAHULJS VAN BURGST krachtig *voor* het Europesche landbezit en *tegen* het landbezit der Chinezen; en sprekende van de mogelijkheid tot uitbreiding van industrie, zegt hij: „tijdens ik de eer had lid der hooge regering van Ned. Indië te zijn, zijn bij onzen raad van Indië verscheidene malen ter tafel gebragt voorstellen van residenten, waarbij autorisatie gevraagd werd tot het daarstellen van nuttige werken, bij voorbeeld, het leggen van dammen of het graven van kanalen als anderzins, ter uitbreiding der rijst of andere culturen. En niet zelden is het dan gebeurd, dat deze voorstellen zoodanig wel doordacht en doelmatig waren bevonden, dat wij de vaste verzekering hadden van de kosten, die daartoe noodig waren, binnen drie jaren door de vermeerderde produktie vergoed te zien. Maar wanneer nu, naar aller gevoelens, handen aan het werk moesten geslagen worden en de arbeid aanvangen, *alsdan ontbrak het aan de noodige fondsen op het budget*, en om deze reden is menig nuttig werk van jaar tot jaar moeten worden uitgesteld en soms in het geheel niet tot stand gebragt."

Zoo was het onder het ministerie van den heer J. C. BAUD van 1840—1848. Talloos waren de klagten van de chefs der departementen van algemeen bestuur, van de gouverneurs en residenten op en buiten Java, van het militair departement, van den waterstaats-chef, van allen in een woord, dat het Gouvernement 't welk alles moest ten offer brengen aan het *batig slot*, niets inwilligde in het belang van Indië. Zoo is het na 1848 ook gebleven en zoo zal het nog wel zijn. Men behoeft niet te vragen waarom in de afdeeling Damak het kanaal niet werd tot stand gebragt, 't welk daar tot bevordering der rijstkultuur onontbeerlijk was. 't Is omdat het *batig slot* zulks verhinderde. Eerst moest de bevolking, onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, den hongerdood sterven, voor dat deswege het noodige verordend werd. De regering moge in hare jaarlijksche verslagen hoog opgeven van werken van openbaar nut, van gegraven kanalen en wat dies meer zij; wij ontkennen niet, dat er nu en dan zijn tot stand gebragt, maar de regering zegt niet en zal nooit zeggen wat het bestuur in Indië *meer* had kunnen en behooren te doen en ook zou hebben gedaan, *wanneer het had mogen handelen*. Wij wenschten, dat de Staten-Generaal, even als wij het zijn, diep doordrongen mogten wezen van de vele nadeelen, welke het bestaande koloniale stelsel, aan Indië heeft berokkend, en ontwijfelbaar nog berokkenen zal, wanneer geen ander stelsel wordt ingevoerd.

De heer NAHULJS VAN BURGST toonde ook een voorstander te wezen van het afschaffen der *bazarpacht*. De Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN deed het niet, uit vrees voor vermindering van het *batig slot*. Het bewijzen van deze weldaad aan de bevolking van Java, was den Gouverneur-Generaal DUIJMAER

VAN TWIST voorbehouden. Intusschen heeft de Javasche bevolking er jaren lang hoogst droevig onder gezucht. Maar de regering moest, door de kracht der openbaarheid, als gedwongen worden, en eerst afwachten dat de residenten op Java, als uit eenen mond, noodkreten aanhieven. — De regering is met het *batig slot*, met het eenmaal bestaande *stelsel*, zoodanig „homogeen," dat van haar, eigener beweging, geene betreding van eenen beteren weg te verwachten is, in al die andere opzigten waar het welbegrepen staatsbelang zulks vordert. Het is alleen door een langdurig volharden der werking van de drukpers, dat eene eindelijke redding te hopen is. Al worden in het aan de Staten-Generaal voorgelegd ontwerp van regerings-reglement, door den Minister van Koloniën, de fraaiste bepalingen ingelascht, ze beteekenen *niets*, letterlijk niets, wanneer die bepalingen slechts strekken om regelingen *te verschuiven of voor te bereiden*. Zoo lang de noodige verbeteringen niet, in haar dadelijke uivoering, door de wet worden vastgesteld, kan men er van verzekerd wezen, dat al die bepalingen op tijd, slechts zullen zijn *nuda praecepta*, met het oog op het aanlokkelijke „*batig slot*". — Zoo zal het ook gaan met de belasting der *landrente*, met de *opium-pacht*, met de *houtbosschen*, het stelsel van *fortificatiën*, de bestaanmiddelen der zoogenaamde *inlandsche kinderen*, en met de vele andere verbeteringen waarvan de heer NAHUIJS gewaagt, en die hem doen zeggen, dat er een einde komen *moet* aan het spreekwoord: „le système colonial, c'est le ministre des colonies."

't Was ook een waar woord van Mr. G. J. SIEBURGH, oud president van den raad van justitie te Samarang, toen hij in eene brochure van 1848 zeide: „de Javaan verdient ons ontzag, onze bescherming; niet onze *onderdrukking en berooving*."

Een gewezen resident op Java deelde, in 1848, zijne gedachten openlijk mede; 't was de heer Mr. J. F. W. VAN NES, onlangs vice-president van den raad van Indië, die niet minder, door een langdurig verblijf op Java, veel zaakkennis bezit. Hij deed het, ten dienste van hen „die eenmaal zouden geroepen worden, om over de belangen der kostbare Oost-Indische bezittingen te beraadslagen en tot *verbetering* en *vernieuwing* van het ten deele *verouderde staatsgebouw* aldaar, mede te werken." Vervuld, zoo als hij betuigt, van de hoogste achting voor den afgetreden Minister J. C. BAUD, verklaart hij ten zijnen aanzien: „hoe langer ik hem heb leeren kennen, hoe onbegrijpelijker het mij geworden is, dat een wijs man niet erkent dat, hoe meer hij weet, hoe meer hij overtuigd wordt dat hij weinig weet. Nog nooit, en dit verklaar ik plegtig, is het mij voorgekomen of heb ik een voorbeeld hooren aanvoeren, dat hij aan de denkbeelden of gevoelens van andersdenkenden dan hij, eenige, ja zelfs de minste waarde toekende." Ook wij willen den heer J. C. BAUD niet hard vallen, wanneer wij hier en daar zijnen naam genoemd hebben of verder noemen zullen. De menschen gaan voorbij; de zaken blijven. Maar wij betreuren het, dat het oordeel van den heer J. C. BAUD, van den heer BAUD alléén, zoo beslissend is voor het lot van Indië, gelijk af te leiden is uit den loop der beraad-

slagingen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waarvan hij tegenwoordig lid is, over het ontwerp van regerings-reglement, waarin overal „*zijne* denkbeelden" doorstralen en op den voorgrond staan; niettegenstaande hij enkel ondersteund wordt door personen, die vroeger niet behoorden tot zijne aanhangers, terwijl dezen zijne zijde verlaten en tegen hem overstaan. De heer VAN NES zegt, en wij meenen zulks in vele opzigten te moeten beamen: „de ware belangen van onze Oost-Indische bezittingen en de ware toestand, waarin zij verkeeren, zijn in Nederland niet bekend. De slagboom, waardoor alle bronnen van kennis en van voortgang tot het betere verstopt waren, was het ministerie van koloniën. Het behooren tot het ongelukkig stelsel van behoud of sijstema van stabiliteit, was eene aanbeveling bij het Indisch bestuur, en van het Indisch bestuur aan het ministerie van koloniën. Wie er niet toe behoorde, hij mogt arbeiden en sloven zoo veel hij wilde, hij was en bleef in een verkeerd daglicht." In het opsommen van misbruiken en gebreken, kunnen wij, zonder te groote langwijligheid, den heer VAN NES niet volgen. Hij herinnert echter iets, dat opgeteekend dient te worden, namelijk dat ook de generaal-majoor MICHIELS, de direkteur van finantiën LAUNY (thans beide overleden) en de predikant BUDDINGH openlijk schrijven zouden, wanneer zij geen gevaar liepen „dat eene ministeriële afkeuring hen voor altijd tot *stilzwijgen* doemde."

Ook in het jaar 1849 schreef de heer VAN NES in het openbaar. Hij maakte meer bijzonder melding van de, *sedert* 1818 vastgestelde, regeringsreglementen voor Ned. Indië, en noemt het daarin uitgedrukt regeringsstelsel zeer eigenaardig *versleten* en *gelapt*. Toch is het *dat* stelsel, 'twelk thans staat bevestigd te worden!

Met een enkel woord moeten wij in de aandacht terug roepen de woorden, die een ander Oost-Indisch ambtenaar, de heer G. L. BAUD, thans buitengewoon lid in den Raad van State, vroeger resident op Java, en, als direkteur der kultures, lid in den raad van financiën, in Maart 1849 sprak, toen hij kortstondig belast was met de portefeuille van koloniën. Hij verklaart zich een voorstander van het kultuurstelsel op Java, *maar*, zegt hij „het personeel der Europesche ambtenaren moet aanzienlijk worden vergroot, ten einde *hoog noodige verbeteringen in te voeren*, en de *beginselen der regering moeten naar de behoefte gewijzigd worden.*"

Als daadzaken noemt de heer G. L. BAUD op: dat de inlander geene vrije beschikking heeft over hetgeen hij verdient; dat vele gronden, waarop de koffijboom gedurende 20 jaren gestaan heeft, geheel zijn uitgeput; dat de rijstvelden in produktie afnemen; dat de transportwegen en andere middelen van vervoer gebrekkig zijn; dat waterleidingen moeten worden aangelegd; dat woeste gronden in kultuur moeten gebragt worden; dat opnamen en opmetingen moeten geschieden; dat belasting- en kultuurstelsel thans, bij gemis daarvan, slecht zijn geregeld; dat afgeschaft moeten worden de „zoo drukkende en tot vele vexatiën, afzetterijen en straffen aanleiding gevende verpachte middelen. „Zonder het leggen van betere grondslagen,

zegt de heer G. L. BAUD, „*moet het gestichte te eeniger tijd noodwendig instorten*". Van de Preanger Regentschappen sprekende, zegt hij verder, dat de bevolking daar „*eene sobere betaling*" ontvangt voor de koffij, die zij aan het Gouvernement levert, en dat zij *daarom* „tot verhuizing genegen is."

Hoogst merkwaardig is ook een openbaar geschrift van den heer L. STEITZ, bestemd tot wederlegging van eenige, in 1847 door den Minister J. C. BAUD in de Staten-Generaal gebezigde, beweringen en stellingen. De heer STEITZ was gedurende 32 jaren op Java en bekleedde er in 's Gouvernements dienst ambten van veel vertrouwen, zoo als hij dat vertrouwen in groote mate van een ieder geniet. Het stuk is gedagteekend Batavia den 26sten Augustus 1848 en is in 1849 hier te lande gepubliceerd. Onder vele argumenten tegen de gebezigde ministeriële drogredenen, stelt hij onder anderen: „Men bewere: Java of Nederlandsch Indië is een deel van Nederland. En ik antwoord daarop: Indien in Nederlandsch Indië in rondvraag werd gebragt, of de ondervinding zulks aan de inwoners van Nederlandsch Indië heeft geleerd, dan geloof ik, dat die vraag *unanim* ontkennend beantwoord zou worden, en dat men bij die ontkenning zou verwijzen naar de wet op het radikaal van Indisch ambtenaar, met al derzelver gevolgen, en naar de wet op het verpligte onderwijs op de Delftsche akademie voor de Indische jongelingschap." Op eene andere plaats spreekt hij van *het afschaffen van de heerendiensten*, en, als een voorbeeld van willekeur, verhaalt hij, dat het Gouvernement in de Bataviasche Ommelanden, aan den inlander, die opgeroepen wordt om, op een afstand van 10 uren gaans, in het Buitenzorgsche aan den grooten weg te arbeiden, niet eens zóó veel betaalt als hij voor het onontbeerlijkste voedsel, gedurende de dagen dat hij werkte, noodig had. „Zijne heen- en terugreize, zijne vrouw en kinderen kwamen", zegt hij, „niet in aanmerking." Weder op eene andere plaats, altijd voortgaande met het ontzenuwen van de onjuiste redeneringen van den heer J. C. BAUD, getuigt de heer STEITZ: „Java is wel zeer verbeterd, maar door openstelling van de binnenlanden voor Europesche industrie kan hetzelve nog oneindig meer worden." Het geschrift van den heer STEITZ verdient gelezen te worden, om zich een denkbeeld te maken van hetgeen te verwachten is, wanneer ten opzigte van Nederlandsch Indië een beter regeringsstelsel in toepassing wordt gebragt, dan hetwelk nu bestaat en door de wetgevende magt bevestigd schijnt te zullen worden.

De Oost-Indische ambtenaar J. A. WILKENS, bekend wegens zijne Javaansche taalstudiën, schreef in 1849 een boekske, dat tot titel had: „*Het inlandsche kind en iets over den Javaan.*" Hij wijst op het groote belang, om de zoogenaamde *inlandsche kinderen* op Java niet stiefmoederlijk te behandelen, zoo als thans plaats heeft door de bepalingen omtrent het ambtenaars radikaal. Wij op onze beurt wijzen op dit verschijnsel, dat een dier zoogenaamde inlandsche kinderen de pen opnam, om in het openbaar waarschuwingen te doen!

Wij hebben voor ons liggen eene serie brochures van den heer W. L. DE STURLER, in dit zelfde tijdperk geschreven. Deze was kapitein bij de militaire genie op Java en bragt een groot gedeelte van zijn leven op dat eiland door. Ofschoon een ijverig voorstander van de regerings-beginselen van den heer J. C. BAUD, doet hij nogtans verklaringen, die geheel strooken met hetgeen door diens tegenstanders wordt aangevoerd. Zoo juicht hij onverholen toe „het verwijderen der schraapzuchtige Chinezen uit de binnenlanden van Java", die hij, in tegenstelling van den heer BAUD die met de Chinezen hoog ingenomen is, beschrijft *als geesels voor de inlandsche bevolking*, zoodat hij bijzonder aanprijst, om alle landerijen, die thans in handen der Chinezen zijn, te doen overgaan in die van het Gouvernement. „*Verdelgt*", zegt hij, „*het landbezit der Chinezen, ten einde door hen niet verdelgd te worden.*" Dezé waarschuwingen omtrent de *Chinezen* waren blijkbaar niet van grond ontbloot. De tegenwoordige Gouverneur-Generaal DUIJMAER VAN TWIST vaardigde in November 1851 eene publikatie uit, tot tegengang van hunne *geheime genootschappen tegen het gevestigde wettig gezag.* Ook de heer DE STURLER acht het noodig, dat verbeteringen worden aangebragt in de werking van het stelsel der *landrente* en in het beheer der *houtbosschen.* Omtrent dit laatste, zegt hij: „meermalen heb ik met leede oogen de sporen van wanorde en vernieling aanschouwd, die zich, door het vaak onregelmatig en nutteloos kappen in de bosschen, aan het oog voordoen." Hij erkent verder de noodzakelijkheid, om te voorzien in de bestaanmiddelen der zoogenaamde *inlandsche kinderen.* Ook stemt hij toe, dat *de opium-pacht strijdig is met de waardigheid van een Europeesch Gouvernement.* Op eene andere plaats spreekt hij van het *circulerend medium*, en pleit hij voor verbetering, wijzende op het *sedert lang hevig geschokt vertrouwen* en op de noodzakelijkheid tot *herstel van grieven, door het Gouvernement aan de ingezetenen van Ned. Indië en aan de algemeene belangen des lands toegebragt.* Ook verdient aangeteekend te worden, dat de heer DE STURLER verklaart, dat „*de Javaan den arbeid niet schuwt, en wel verre van lui en dom te wezen, integendeel naarstig en vernuftig is.*" Hij wenscht, dat meer vrijgevige bepalingen in de plaats worden gesteld van *velerlei lastige formaliteiten, welke den inlandschen handelaar belemmeren en van onze kusten op Java verwijderd houden* en hij wijdt breedvoerig uit over de plaag der *zeerooverij.* „De euvelmoed dezer roovers", zegt hij „vervult den handelaar met angst en schrik", en heeft vaak ten gevolge „*dat duizende menschen, aan hunne betrekkingen ontroofd, tot harde slavernij gedoemd worden.*"

Een voormalig resident op Java, de heer J. D. VAN HERWERDEN schreef insgelijks in 1849. Hij opperde bedenkingen tegen het toen van vele kanten besproken denkbeeld tot den verkoop van gronden op Java, en keurt zulks niet alleen af, maar verklaart zich een groot voorstander van de bestaande orde van zaken op dat eiland. Daar hij echter alleen redeneert uit het door hem behandeld gezigtspunt, zoo behooren wij bij deze lettervrucht niet lang stil te staan. Intusschen merken wij op, dat de stellingen van den heer VAN HERWERDEN krachtig tegen gesproken werden in een

ten zelfden jare 1849 gedrukten „Brief van een ingezeten te Batavia, aan den heer Mr. SLOET TOT OLDHUIS" *).

Een ander voormalig resident op Java, de heer G. DE SERIÈRE, beschreef in 1849 zijn „Loopbaan in Indië." Daarin komen bijzonderheden voor ten aanzien van het Indische regeringsstelsel, welke zeer opmerkelijk zijn, aanwijzing van misbruiken en gebreken, en ontvouwing der magteloosheid van het Indisch bestuur, om iets goeds tot stand te brengen, wanneer dit niet toevallig zamentreft met de denkbeelden van den Minister van Koloniën. Ook de heer DE SERIÈRE is een ander regeringstelsel dan het tegenwoordige, op de door hem ontwikkelde gronden, krachtig toegedaan.

De heer J. W. H. SMISSAERT, ook een voormalig resident op Java, zegt in eene brochure van het laatst van 1849: „Niet zonder wrevel en misschien wel eenigzins voorbarig heb ik het grootste gedeelte van mijn particulier archief verbrand; ik heb daarvan tegenwoordig spijt, daar ik mij zelven en anderen daarmede nuttig had kunnen zijn." Deze zinsnede toont aan, hoe verkeerd het stelsel van geheimhouding werkt, vervat in de Indische publikatie van 19 Mei 1844, gerenoveerd bij het koninklijk besluit van 18 Januarij 1854. Hoogst bezadigde menschen, zoo als de heer SMISSAERT, worden daardoor verhinderd, om naar behooren nuttig te zijn voor Indië. Ofschoon hij een voorstander is van het stelsel van kultures, ontbreekt hem nu het middel, om door bewijzen te staven al het verkeerde, dat door hem in zijne ambtsbetrekkingen waargenomen is. Zich op zijn geheugen verlatende, laat hij zich nogtans aldus hooren: „Ik ben niet blind voor de gebreken en misbruiken, die aan het stelsel van kultures verbonden zijn. De voorname reden der min gunstige werking van het stelsel ligt daarin, dat te veel van de bevolking gevorderd wordt *zonder* of tegen *onvoldoende betaling*." Hij klaagt over het verwaarloozen van een aantal voorstellen tot het aanleggen van waterwerken en daarstellen van vele andere verbeteringen; „en", zegt hij „de klagten over misbruiken die gemaakt worden van de *heerendiensten* der bevolking, erken ik voor gegrond; als resident was mij dit *zeer goed bekend*, maar de middelen ontbraken om die misbruiken te doen ophouden. De heerendiensten, welke de bevolking op de gouvernements landen te verrigten heeft, zijn meer in het oog loopende en heeft daarmede meer *willekeur* plaats, dan op de partikuliere landen. Dat de bevolking van de gouvernements landen meer aan de knevelarijen der inlandsche hoofden is blootgesteld, wil ik ook toegeven." Op eene andere plaats zegt hij: „Hoe luide zijn de klagten niet over het *schreeuwende van de afpersingen, welke de Chinezen zich veroorloven.* Men geve daarvan echter niet alleen de schuld aan de Chinezen; men moet hen veeleer beschouwen *als de werktuigen van het Gouvernement.* Eene geheele afschaffing der verpachte middelen, die heffingen van den Javaan medebrengen, is het eenige middel. *Hoe eerder hoe beter behoort daartoe te*

*) Op een der volgende bladzijden zal blijken, dat de heer VAN HERWERDEN zich in 1854 heeft aangesloten aan degenen, die in vele opzigten verbetering en hervorming aanprijzen.

worden over gegaan." Elders in zijn werkje zegt de heer SMISSAERT: „Plegtig en in gemoede verklaar ik, dat het mij, in de betrekking van resident, dikwijls gehinderd heeft tot het voortbrengen van produkten voor de Europesche markt te moeten medewerken, *zonder dat van de schatten, die in 's lands kas vloeiden, het minste bestemd werd tot verbetering van het lot van den inlander, waaronder hij alleen wegens gebrek aan beschikbare gelden gebukt gaat.*" En sprekende van het Indisch batig saldo en van het kultuurstelsel, laat hij zich aldus hooren: „Door den Javaan langzamerhand tot meerdere beschaving en arbeidzaamheid opteleiden, kan men verwachten, dat het *tegenwoordig* stelsel van kultures, hetwelk door *gedwongen arbeid* moet worden staande gehouden, zal kunnen worden vervangen *door een gewijzigd stelsel met vrijwilligen arbeid.*"

In 1849 schreef een tabaksfabrikant op Java een artikel in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* (I deel van 1850 p. 125) waarin de resident W. A. KEUCHENIUS aangeduid wordt als iemand, *die een bepaalden afkeer had van alle gedwongen kultuur.*

De heer J. J. HASSELMAN, thans resident op Java, denkt er even zoo over. In 1849 schreef hij openlijk: „Het stelsel van kultures moet, naar mate de maatschappelijke en morele toestand der Javanen zich ontwikkelt, worden *gewijzigd* en *veranderd.*"

Een man, die in aller achting hier te lande en in Indië hoog staat aangeschreven, de Generaal-Majoor H. J. J. Ridder DE STUERS, gewezen kommandant van het Indisch leger en vroeger resident en militaire kommandant op de Westkust van Sumatra, beschreef in 1849 de vestiging en uitbreiding der Nederlanders op die kust en in hare binnenlanden. In sterke kleuren schetst hij al de verkeerdheden en gruwelen die daar gepleegd zijn. In dat werk, dat van helder oordeel en schrander doorzigt van den schrijver getuigt, verhaalt hij zeer omstandig, hoe hij bij de Ministers van Koloniën VAN DEN BOSCH en J. C. BAUD, zonder eenige vrucht, gedurig vertoogen ingeleverd heeft tegen de op Sumatra's Westkust gevolgde politiek en veroveringszucht; *en hoe die staatslieden hem steeds terughielden om zijne denkwijze daarover openbaar te maken.* Anderen, bijzonder de Utrechtsche „Bijdragen tot de kennis der Nederlandsche en vreemde koloniën", jaargang 1847, bl. 261, zeiden, „dat dit alles op Sumatra plaats had, zonder dat de regering daarvan aan de natie eenige mededeeling deed en dat het was als of de koloniën een domein der kroon waren, en als of de Nederlanders zich niet bewust waren, dat *voor hen* de koloniën bestonden en dat zij de gelegenheid aanboden, om een nieuw leven te geven aan de ondernemingen van den Nederlandschen handel." Te regt motiveert de generaal DE STUERS aldus het verlangen naar bepaalde voorschriften omtrent den te volgen weg, ten aanzien der bezittingen in Indië buiten Java: „Een der grootste kwalen in het beheer der buiten Java liggende bezittingen, is de onbestendigheid. Het hoofdbestuur op Java is, *bij gebrek aan vaste beginselen* voor die buiten-bezittingen, steeds van de wijze van zien zijner ambtenaren afhankelijk, die met hunne eigene

beginselen streden, *terwijl een wijs Gouvernement die moest weten voor te schrijven.*"

In eene noot sprekende van de Javasche bank, zegt hij: „De historie der Javasche bank behoort *tot de schandelijkheden;* wie zal ze durven openleggen? Niet echter dat ik de schuld op de bestuurders der bank wil werpen. Zij rust alleen *op het Gouverment*, want het Gouvernement ontnam haar de vrijheid; het Gouvernement ontnam haar hare zilveren specie en deponeerde daarvoor de verwenschte duiten. En de eenige man, die zijne stem tegen de willekeur heeft durven verheffen (VAN VLIET), *werd met bannissement gestraft.*"

De Generaal DE STUERS was, tijdens den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH, kommandant van het leger in Indië en als zoodanig bragt hij, in het belang der krijgstucht, bedenkingen in nopens het munstelsel, het kopergeld sijsteem, dat stoornis bragt in de belastingen en het leger. „In het belang van den soldaat," zegt hij, „deed ik slechts mijn pligt, maar het gevolg van deze démarche was, eene officiële aanschrijving, kabinet, partikulier en geheim, *om mij gereed te houden naar Nederland opgezonden te worden, waartoe mij eenige dagen gelaten werden om mijne zaken te regelen.*"

Omtrent de invoering van de opiumpacht op Sumatra, doet hij de volgende verklaring: „Als middel van inkomen werd, *met behulp der bajonetten*, de invoering der opiumpacht voortgeplant; de officieren waren met den verkoop belast." En hij beschrijft hoe die schandelijke handel gedreven wordt! Op eene andere plaats zegt de heer DE STUERS, dat op Sumatra het volk geprest werd voor allerlei diensten en de soldaten de inwoners zelfs met geweld van de bazars weg haalden; hij verhaalt het „werken aan bruggen en wegen, leveren van bamboe, atap, hout, enz., bezoedelen van tempels, vernielen van vijvers, betrekken van huizen op eigen gezag, rooven van buffels, vee, paarden, mishandelen en zelfs afmaken van volk door de losbandige soldaten." De getergde bevolking besloot eenen algemeenen opstand te verwekken en al de soldaten van het leven te berooven. „Men doe," zegt de Generaal, „onderzoek naar den oorsprong van alle tegenspartelingen en opstanden, en men zal bevinden dat ze aan ons te wijten zijn. Zij hebben hunnen grond in *onze onberadene eischen, in de verkeerde stappen waarvan men niet wil terug keeren.* Zoo zijn de talrijke expeditiën op Banka, Riouw, Palembang, Cheribon, Krawang, Bantam en elders, blootelijk aan onze verborgen misslagen toe te schrijven geweest. In Nederland, en bij het Ministerie van Koloniën, kent men de ware toedragt der zaken doorgaans in het geheel niet. In Engeland worden zelfs de uit Indië komende ambtenaren en officieren voor de directeuren der compagnie geroepen, waar ieder in zijn vak aangaande zijne opinie over zekere onderwerpen ondervraagd wordt. Maar in Nederland wordt niemand gehoord."

Ook over de mislukte ontwerpen en expeditiën, in 1833 door den Gouverneur Generaal VAN DEN BOSCH, in persoon op Sumatra bestuurd, wijdt de heer DE STUERS breedvoerig uit, vooral met opzigt tot het door hem in den wind slaan van waarschuwingen en raadgevingen. „De heer VAN DEN BOSCH," zegt hij, „was een onvermoeid memorie- en in-

struktie-schrijver en plannenmaker, maar ging alleen te rade met zich zelven. Hij wilde niets van *committe's* en *enquêtes* hooren. Hij *alleen* wilde de man zijn."

Op Sumatra was de maat vol gemeten; het Gouvernement vreesde de gevolgen en besloot eindelijk tot gematigder handelwijze, en met één pennestreek verklaarde de heer VAN DEN BOSCH: „*Alle heerendiensten zijn afgeschaft en zelfs tegen betaling zullen dezelve zoo min mogelijk geëischt worden.*" De geschiedenis van Sumatra, door den heer DE STUERS beschreven, is in vele opzigten ook de geschiedenis van Java. Ook daar, de halve en bedekte maatregelen der regering bewijzen het, is de maat vol gemeten. De heer DE STUERS spreekt aldus over het „stelsel" dat dáár bestaat.

„Het is de vraag", zegt hij, „of niet de vrije handel en de aanmoediging van de particuliere nijverheid op Java hetzelfde zouden hebben kunnen doen tot bevordering van den landbouw, *als de kunstgrepen van het kultuur- en monopolie-stelsel.* Naar mijne gedachten, zou de partikuliere nijverheid, indien zij zoo zeer was bevorderd en aangewakkerd als zij nu is verlamd en ontmoedigd, niet slechts alles hebben kunnen doen wat het Gouvernement heeft gedaan, *maar nog veel meer.*" Met opzigt tot de kultuur-percenten, het toekennen aan de Europesche en inlandsche ambtenaren op Java van zekere belooning voor de geleverde produkten, laat de heer DE STUERS zich aldus uit: „DAENDELS sloeg den bodem in aan die *vuile huismiddelen* der kompagnie, toen *stille* winsten genoemd, maar de heer VAN DEN BOSCH deed die openlijk herleven. Ellendig stelsel!" Hij herinnert ook hoe de raad van Indië Mr. P. MERKUS, op last van den heer VAN DEN BOSCH, onder verbloemde vormen, in 1835 naar Nederland opgezonden werd, en daar in ongenade was, omdat hij over het op Java ingevoerde stelsel in 't openbaar had geschreven.

Het werk van den heer DE STUERS is doorweven van „curiositeiten" met betrekking tot de koloniale politiek. Wij wenschten het in aller handen. Onder anderen verhaalt hij, hoe hij, in 1846, den Minister van Koloniën te vergeefs waarschuwde tegen het exploiteren, door Duitsche mijnwerkers en ingenieurs, van de mijnen der zoogenaamde goudkust (kust van Guinea). „Er ligt", zeide hij, „een vloek op dergelijke ondernemingen en ik voorspel, dat het Gouvernement tot groote uitgaven zal vervoerd worden, zonder vergelding." De uitkomst heeft deze voorspelling bewaarheid. De natie weet echter niet hoe veel schats er door verspild is. Verder zullen wij dit belangrijke werk niet ontleden.

Een andere autoriteit trad nog in 1849 op, de heer C. J. TEMMINCK. Hij deed het derde deel van zijn *Coup d'oeil général sur les possessions Néêrlandaises dans l'Inde archipelagique* in druk verschijnen. Dit werk werd geschreven onder de medewerking van den heer J. C. BAUD, die aan den heer TEMMINCK toegang verleend had tot de koloniale archiven. Wij schrijven daaruit de volgende zinsnede af: „Le Gouvernement, nous n'en doutons point, prendra des mesures propres à assurer le bien-être futur de ces populations nombreuses, au sort desquelles *on à négligé jusqu'ici de*

s'intéresser (pag. 52). Even als de twee eerste deelen, is ook dit derde deel van den arbeid des heeren TEMMINCK doorweven van de blijken zijner volstrekte afkeuring, op bijna iedere bladzijde uitgedrukt, der beginselen door de regering met opzigt tot onze bezittingen in Ned. Indië gevolgd.

Wij moeten nu nog gewagen:

1°. Van het *Ontwerp van wet op de uitoefening van het gezag in Nederlandsch Indië*, 't welk in Mei 1848 openbaar gemaakt is door den heer L. VAN VLIET, voormalig procureur bij den Raad van Justitie te Soerabaja. Hij was de eerste, die een dusdanigen arbeid ondernam en zijn werk onderwierp aan het publieke oordeel. Het ontwerp is verdeeld in *zes* hoofdstukken, die de volgende opschriften hebben:

I Van het grondgebied en zijne bewoners.
II Van het bestuur van Nederlandsch Indië.
III Van de financiën.
IV Van de justitie.
V Van de defensie.
VI Bijzondere bepalingen.

In den vorm is de Grondwet van het rijk gevolgd, *niet* die van de door den heer VAN NES bedoelde *versletene* en *gelapte* regerings-reglementen, welke voor en na, buiten de wetgevende magt, zijn vastgesteld. Het zou ons te ver leiden, om in bijzonderheden de zienswijze van den ontwerper aan te duiden, door te wijzen op de hoofdbeginselen, in zijn ontwerp van wet voorkomende; wij moeten ons vergenoegen te herinneren, dat hij, in gematigden zin, wijzigingen in het bestaande stelsel aanprijst en dat zijne geschriften over dat stelsel, en daaronder vooral zijne in 1850 uitgegeven brochuren, getiteld; „*Indische belangen*," blijken dragen van goede studie en zaakkennis.

2°. Van een gelijksoortig ontwerp, in September 1848 door den heer Mr. A. A. VAN VLOTEN, voormalig Raadsheer in het Hoog Geregtshof te Batavia, in druk uitgegeven, even als het vorige eene vrije navolging van de Grondwet en ook in de meeste opzigten in milden geest. In de voorrede van de in het jaar 1851 verschenen tweede uitgave van dit ontwerp, zegt de heer VAN VLOTEN: „Men wende alle middelen aan, om het productief vermogen van Java, door de ontwikkeling der welvaart *aldaar*, meer en meer te doen stijgen. Daartoe zijn evenwel niet dienstig *suppletoire punten van instructie* zoo als het *Tijdschrift van Nederlandsch Indië* ons mededeelt. O neen, dit is juist gedeeltelijk de oorzaak, dat, ten gevolge van een overspannen stelsel van belastingen, Java door armoede en hongersnood is geteisterd geworden. Men bestede eenige der millioenen, die Indië jaarlijks afwerpt, tot verbetering der middelen van gemeenschap te water en te land; men verbetere het stelsel der zoogenaamde landrenten; men heffe alle hinderpalen op, die handel en nijverheid in den weg staan. Vooral, men verbetere het stelsel van cultures; men zuivere dat stelsel van zijne gebreken; men beschikke wat minder ruim over den arbeid der bevolking."

Eindelijk herinneren wij de vele openbare geschriften van Dr. W. R. baron VAN HOËVELL, sedert 1849 voorkomende in zijn bekend „*Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*," alle ten oogmerk hebbende, om de door zoo velen aangetoonde noodzakelijkheid van een beter koloniaal stelsel te ondersteunen. In ontleedingen treden wij hier niet, daar het oordeel van den heer VAN HOËVELL in geheel Nederland en in geheel Indië bekend is. Wij vinden in dat Tijdschrift ook gewigtige bijdragen van personen, die in meerdere opzigten eenstemmig met hem denken, doch betreuren het dat die bijdragen veelal anonijm zijn. Wij vinden echter in den jaargang 1849, de namen vermeld van de heeren BLEEKER, VON WOLLZOGEN en ARNOLD, waarvan de eerste geplaatst is bij de militaire geneeskundige dienst op Java, en de beide laatsten „zoogenaamde inlandsche kinderen" particuliere landbezitters aldaar zijn. Ook dezen zijn blijkbaar geene voorstanders van de in Indië gevolgde beginselen van bestuur.

II.

Het jaar 1850 zouden wij kunnen openen door de mededeeling van eenige dagblad artikelen, waarin brieven van Java opgenomen zijn betreffende de schrikbarende ellende welke een groot deel van dat eiland teisterde en, zoo als bekend en door den Minister van Koloniën erkend is, *bijna honderd duizend inlanders ten grave sleepte;* maar die brieven zijn naamloos en wij blijven er dus niet bij stilstaan.

Er verschenen andere stukken in druk, door onderteekening gewaarmerkt. Alleen daarvan spreken wij.

Mr. R. W. J. C. BAKE, advocaat op Java, analijseerde het bestaande regerings-reglement van het jaar 1836, in eene brochure gedagteekend Soerabaja 23 Januarij 1850. Hij gaat dat reglement in zijne verschillende bepalingen na en toetst daaraan den zorgwekkenden toestand in Indië. In hooge mate wordt door hem afgekeurd, dat het eenige streven van den Gouverneur Generaal en der Indische ambtenaren is, het vermeerderen der opbrengsten van de verschillende middelen, omdat handel, nijverheid en de algemeene welvaart daardoor worden te gronde gerigt. Het zout-monopolie en de opium-pacht noemt hij zeer drukkend en uiterst nadeelig. Over de heeren-diensten wijdt hij uit en hij beschouwt ze, als zoo vele anderen, hoogst drukkend. Zou het niet billijk en menschlievend zijn, vraagt hij, den geringen Javaan daarin door eene behoorlijke betaling te gemoet te komen? Hetgeen, zegt hij, de bevolking voor den arbeid aan de fortificatiewerken ontvangt, is zeer gering, in evenredigheid met hetgeen bij partikulieren verdiend wordt en met het oog op de dwangmiddelen, om den Javaan op meer dan 30 uren afstand, tot het werk te drijven en te dwingen. Slaven en pandelingen beschouwt hij in Ned.-Indië als monstruositeiten. Het exceptionele stelsel, dat nog in de Preanger-Regentschappen bestaat, keurt hij af; hij noemt ook daar de bevolking krachteloos, arm en ontevreden. Het beginsel der onafzetbaarheid van den regter, wordt door hem hoogelijk aangeprezen. Het regt van uitzetting wil hij niet aan

de uitvoerende magt zien toegekend. Voor de Nederlanders verlangt hij meer vrije toelating; en sprekende van de drukpers, verklaart hij zich een voorstander van eene gematigde vrijheid. Het kan, zegt hij, voor den Gouverneur-Generaal van veel nut zijn, omdat het beoordeelen van en het redeneren over de maatregelen van het bestuur, wanneer dit met bescheidenheid en bezadigd geschiedt, niet zelden eene wrijving zou daarstellen die licht zou doen ontstaan. Zoodanige vrijheid, voegt hij er bij, moet bekwame menschen uitlokken tot het bijbrengen van elementen, die zeer zeker niet geheel verloren zouden gaan.

Een landhuurder in de vorstenlanden op Java, de heer JOHN STELJN PARVÉ, laat zich in eenen, door de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* openbaar gemaakten, brief van 21 Februarij 1850 aldus uit: „Het tegenwoordig stelsel van algemeen bestuur is doorweven van knevelarijën en afpersingen; van daar dat alle personen, wier geest door dat stelsel wordt beheerscht, niet kunnen bevatten, dat er in Indië een beheer of bestuur kan bestaan, zonder misbruik van gezag en mishandeling van de geadministreerden."

Uit het in April 1850 door Dr. W. R. VAN HOËVELL uitgegeven werkje, getiteld: *De beschuldiging en veroordeeling in Indië en de regtvaardiging in Nederland*, blijkt, dat de resident van Batavia P. VAN REES de bepalingen omtrent het ambtenaars-radikaal ten sterkste afkeurde; dat de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN al de hardheid van die bepalingen gevoelde; dat de predikanten N. PLUIM MENTZ en S. A. BUDDINGH de openbare vergadering van Europesche ingezetenen te Batavia van den 22 Mei 1848 hebben bijgewoond, de eerste het toen vastgestelde adres aan den Koning, tot opheffing der bepalingen omtrent het ambtenaars-radikaal, heeft onderteekend en de laatste gepoogd heeft om president te worden van die vergadering; dat het adres ook onderteekend werd door den heer J. SLINGELANDT, oud lid in den raad van justitie te Batavia; dat de heeren J. ESSER, adjunct inspecteur der kultures, P. DE BRUIJN, direkteur der lands drukkerij, M. RUDOLPH, lid van de weeskamer, VAN DER PLAS, sekretaris van de weeskamer, J. R. KLEIJN, sekretaris van de boedelkamer, J. L. A. NIEUWENHUIZEN, notaris, J. SPEET, koopman, VAN EPEN, lid van de boedelkamer, VERHULP en RETGERS, onderwijzers, MACARÉ, sekretaris en SMISSAERT, adjunct kassier van het vendukantoor, STEINMETZ, thans kolonel chef van den Generalen staf van het Indische leger, RITTER, oud ambtenaar, HUFFENREUTER, hoofdkommies, KLEIJN, advokaat, MEIJER en MIJNSSEN, notarissen en W. POOLMAN, lid der faktorij van de Nederlandsche Handel-maatschappij, genegen waren, om deel te nemen aan het voorgenomen adres over het ambtenaar-radikaal. Van deze bijzonderheden meenen wij opzettelijk melding te moeten maken, omdat er uit blijkt, hoe algemeen de afkeuring in Indië is van het stelsel van den oud-minister J. C. BAUD, althans voor zoo veel betreft de bepalingen omtrent het ambtenaars-radikaal, waardoor de ingezetenen van Ned. Indië diep getroffen worden in hetgeen hun op aarde het dierbaarste is, *hunne kinderen.*

In hetzelfde jaar 1850 werd door den Kolonel P. VAN SWIETEN, die toen

kort te voren afgetreden was als Sekretaris Generaal bij het Ministerie van Koloniën, almede een ontwerp van regerings-reglement uitgegeven. Ook hier is de vorm van de Grondwet gevolgd. „Hervormingen," zegt hij, „zijn naar ons inzien in Indië noodig en wij geven aan dezelve eene ruime plaats in onze proeve. Ook Indië, hopen en vertrouwen wij, zal eenmaal vrij zijn; niet door gewelddadige afscheuring, maar door eenen zachten overgang van afhankelijkheid tot maatschappelijke aanverwantschap. Daartoe moeten wij het leiden door er nijverheid, behoeften, beschaving en kennis te ontwikkelen; door het in 't genot te stellen van een welwillend bestuur." „De tijd is dáár," roept hij uit, „hervormingen en werkzaamheid zijn onvermijdelijk; geene tegenspartelingen kunnen baten; de oeconomie der volken gedoogt niet meer, dat men een geheel werelddeel schier onbenut bezitte; wij herhalen, als waarschuwing, wat de Franschen ons hebben toegeroepen: *faites ou laissez faire à d'autres.* Mogt onze regering zulks begrijpen, opdat het Ministerie van Koloniën niet worde voortgesleept door — maar zich plaatse aan het hoofd van — de beweging, dezelve leide en nuttig make. Het levere daartoe weldra een reglement op het beleid der Oost-Indische regering, *dat aan de behoeften des tijds voldoet.*"

De ontwerpen van de heeren VAN VLOTEN en VAN SWIETEN werden door den heer BAKE voorzien van aanmerkingen, in een openbaar geschrift, gedagteekend Soerabaja den 15 November 1850. Die aanmerkingen zijn in meerdere opzigten belangrijk, onder anderen met betrekking tot het toelaten van Europeanen, de burgerschapsregten, het regt van uitzetting, de émancipatie der slaven, de monopoliën van het zout en opium en de drukpers-vrijheid. De heer VAN VLIET had daarover zijn gevoelen reeds vroeger medegedeeld in zijne reeds aangehaalde brochure, getiteld: „*Indische belangen*" Februarij 1850, en hij benuttigde die gelegenheid tot nadere toelichting van zijn eigen ontwerp.

Een nieuw beoordeelaar van den staat van zaken op Java trad nu op; de heer Mr. J. H. Graaf VAN DEN BOSCH, oud Resident op Java, oudste zoon van den stichter van het kultuurstelsel. Hij schreef in Maart 1850 een „Viertal verhandelingen over de belangrijkste quaestiën thans omtrent Java aan de orde van den dag." Hoezeer niet te verwachten is, dat de zoon den vader afvalt, en hoezeer hij ook tracht diens beginselen zoo veel mogelijk te verdedigen, zegt hij toch, sprekende van het stelsel van kultuur: „In de eerste plaats zal men goed voor het lot van den inlander moeten zorg dragen. Daartoe is meerder personeel van nooden. Door meerder personeel zal ook de landrente juister en op een regtvaardiger wijs kunnen geïnd worden. Voor de koffij-teelt vooral dient gezorgd te worden; men heeft op de meeste plaatsen reeds de beste gronden gebruikt, en zoo voortgaande is het te verwachten, dat die kultuur eerder af dan toenemen zal." Elders zegt hij: „Er valt in Nederlandsch Indië en op Java vooral nog zoo veel te regelen en te verbeteren. Door den slechten staat der binnenwegen, worden zoo wel door het Gouvernement, als door partikulieren, jaarlijks schatten verloren, aan sterfte van vee en door meerdere trans-

portkosten. Vele misbruiken dienen geweerd te worden, die niet tot het stelsel behooren en als parasieten dienen, *die den anders zoo rijk vruchtdragenden boom zouden onderdrukken.* Ook dient er gewaakt te worden, dat de lasten der bevolking gelijkelijk worden verdeeld en behoort er vooral gelet te worden op de zoogenaamde heerendiensten en op eene betere handhaving der politie, om diefstallen en moorden beter te kunnen tegengaan."

Het beschaven van den Javaan door onderwijs, vindt in den heer VAN DEN BOSCH een warmen verdediger. „In elke afdeeling," zegt hij, „zouden maatregelen genomen kunnen worden voor een doelmatig onderwijs der kinderen van de Javaansche bevolking, *tot beschaving van den Javaan* en ook ten einde bekwame *dessa's* of distriktshoofden te vormen." Het bestaande stelsel in de *Preanger regentschappen* keurt hij hoogelijk af. Dat stelsel, zegt hij, in een landschap, dat 380 geographische mijlen groot is en dus meer dan $^1/_7$ van Java beslaat, en bevolkt is met meer dan 726,000 zielen, dagteekent van de tijden der oude Kompagnie. In het belang der bevolking wenscht hij de verdeeling van dat landschap in twee residentiën en het organiseren derzelve op gelijke wijze als de overige residentiën op Java.

Deze en soortgelijke verbeteringen, als door den heer VAN DEN BOSCH worden voorgestaan, zijn ook door anderen, herhaaldelijk, doch meest zonder vrucht, aangeprezen. De heer VAN DEN BOSCH weet zulks, en hij wijst gedurig, dit verdient opmerking, op de geschriften van Dr. W. R. VAN HOËVELL. Van daar ook, dat hij op bladzijde 76 zegt: „Er is, *zoo wel hier* als *in Nederland*, thans een aantal edeldenkende menschen aanwezig, die niets vuriger verlangen dan *groote* en *krachtige* verbeteringen in alle takken van bestuur ingevoerd te zien, *en waartoe de noodige middelen dienen te worden verschaft.*"

In Mei 1850 gaf de heer D. C. STEYN PARVÉ, die op Java referendaris was ter algemeene sekretarie, tijdens den Gouverneur-Generaal MERKUS, in druk uit een werk, dat veel opgang maakte, getiteld: „*Het koloniaal monopoliestelsel, getoetst aan geschiedenis en staathuishoudkunde.*" Hij veroordeelt dat stelsel, even als de heer MERKUS vroeger deed, en verlangt dat het Gouvernement in Indië alleen als souverein handele en niet tevens als kultivateur en koopman. Hoogst merkwaardig zijn zoo wel de door hem gevoerde redeneringen, als de overgelegde adstruktive bescheiden; dat deze lettervrucht merkwaardig is, blijkt juist, omdat zoo ijverig gepoogd is om haar te doen geringschatten.

Onder het Ministerie van den heer J. C. BAUD werd Dr. P. H. F. FROMBERG naar Java gezonden, uithoofde van zijne buitengewone landbouwkundige kennis. Hij, dien wij hier rangschikken onder de Inspekteurs der kultures, verklaart in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, 1850, 2de deel, pag. 128—129: „Het tegenwoordige onderwerp doet mij herinneren, dat zoo dikwijls aan het *misbruik* van het kultuurstelsel wordt geweten: de blijkbaar zeer armoedige toestand van een gedeelte der Javaansche bevolking; voorts misgewassen, hongersnood, volksverhuizing. Voor een gedeelte is ongetwijfeld de *schrale opbrengst* van vele rijstvelden en daarop gevolgde *armoede*, *aan de*

boven ontwikkelde oorzaken toe te schrijven; over andere moet ik *hier* zwijgen. Het is *mijne* roeping niet, mij in te laten met administrative bijzonderheden, de wijze van werkverdeeling, heerendiensten, renteheffing, aanslag en wat niet al, *waardoor niet alleen de inlandsche-, maar ook de Gouvernements-kultures nadeelig zullen aangedaan zijn.* Bijgedragen hebben deze bijzonderheden *er zeker veel toe, om den staat van zaken te verachteren.* Bevestigen kan ik *ten volle*, wat reeds meermalen in het openbaar is gezegd en geschreven, dat *de toestand der kultures* over het algemeen slecht, *ja onrustwekkend is te noemen.*"

De heer Mr. J. H. TOBIAS, die zeer lang op Java was en in Indië onderscheidene gewigtige ambten bekleedde, ook als resident, zegt in een artikel gedagteekend Batavia 30 Julij 1850, opgenomen in een der *Nieuwe Rotterdamsche Couranten* van November 1850: „Zoo Gouvernements-onderdanen uit de Baglen *wegloopen*, dan schrijf ik zulks *zonder aarzelen* alleen toe aan de gevolgen der *gedwongen* indigo-kultuur, *die ik voor den grootsten druk houde, waaronder ooit de Javaan heeft gezucht.*"

Er is nog een ander, even onpartijdig kritikus, namelijk Dr. M. DASSEN, dezelfde die in 1848 zoo uitmuntend schreef over het verderfelijk regeringsstelsel in de Molukkos. Hij plaatste een opstel in het meermalen genoemd Tijdschrift, 2e Deel 1850, pag. 368, over het voor Java aangenomen stelsel, en spreekt onbewimpeld van de uitputting van Java, „welks goede bevolking men door gebrekkig voedsel aan ziekte ten prooi geeft, en welks vetste gronden men uitmergelt door voortgezette oogsten van koffij, indigo en suiker."

De heer J. F. DE RUIJTER DE WILDT, landhuurder in de Javasche vorstenlanden, getuigt: (Tijdschrift 1850, 2e Deel, pag. 373), sprekende van den op Java plaats gehad hebbenden hongersnood: *dat de bevolking bij duizendtallen, voor zoo ver het haar niet aan krachten ontbrak, naar Samarang stroomde, om daar, zoo 't mogelijk was, ten minste den hongerdood te ontgaan.*"

De heer G. NETSCHER, suiker-fabrikant op Java, gaf in het zelfde jaar openbare getuigenis van overgroote ellende en gebrek in de residentie Tagal; en de heer Dr. P. BLEEKER hetzelfde ten aanzien der residentie Baglen.

Een kontroleur op Java, de heer J. A. CASPERSZ, waagde het in 1850 een artikel te plaatsen in het Tijdschrift voor Nederl. Indië, tot opschrift hebbende: *de voordeelen die Nederland kan verwachten van de beschaving van den Javaan.* Wij onthouden ons van verdere uitweiding, daar het opschrift de strekking van het opstel voldoende aantoont. De schrijver bragt elf jaren in de Javasche binnenlanden door.

Omstreeks de helft van het jaar 1850 verscheen in Nederland een dagblad, dat uitsluitend werd toegewijd *aan de belangen van Nederlandsch Indië: de Indiër.* Het werd wel terstond aangevallen en verguisd, maar onverdroten zette het zijne taak voort, verlangende:

dat Nederlandsch Indië niet worde uitgezogen door een klein getal autokratische bloedzuigers;

dat de voordeelen, die Nederlandsch Indië oplevert, niet uitsluitend ten

behoeve van het moederland, maar voor een groot deel voor de ontwikkeling van de welvaart en de nijverheid dier bezittingen, zullen strekken;

dat schatten gelds, die jaarlijks in de schatkist behoorden te vloeijen, niet langer aan gunstelingen worden verslingerd;

dat niet langer een Minister van Koloniën het beheer voere over eene jaarlijksche begrooting van 70 à 80 millioenen guldens, zonder daarvoor jegens de natie verantwoordelijk te zijn.

Wij vragen: aan welke zijde is baatzucht, eigenbelang, onderdrukking, heerschzucht, uitmergeling? Aan de zijde van hen, die *regt* en *billijkheid* in alles en voor allen verlangen; of bij hen, die millioenen ingezetenen willen blijven gebruiken ter verrijking van enkelen, en met warmte de handelingen verdedigen van den Minister, wiens streven daarheen strekt om dat gruwzaam stelsel te bestendigen?

Bij iedere passende gelegenheid kenmerkte *de Indiër* zich door eene krachtige oppositie tegen het koloniaal bewind, daar waar het de Indische belangen verkeerd begreep of verwaarloosde. Het leverde beschouwingen en opstellen, die niet alleen belangrijk zijn voor het oogenblik, maar eene blijvende waarde hebben, omdat zij de bestaande openbare meening, betreffende de Nederlandsch Indische politiek, uitdrukken en aan de vergetelheid ontrukken; omdat zij den geweldigen en langdurigen worstelstrijd aantoonen, welke gevoerd worden moest, om de palm der overwinning eindelijk toe te kennen aan rede en waarheid.

De raad van Nederlandsch Indië werd door den Gouverneur-Generaal uitgenoodigd, om een nieuw ontwerp op het beleid der regering in Nederl. Indië zamen te stellen, ten einde dat stuk, met zijne konsideratiën voorsien, het Ministerie van Koloniën aan te bieden, *om aan de goedkeuring van de Staten-Generaal te worden onderworpen.* De raad nam dien arbeid op zich, en het raadslid CORNETS DE GROOT belaste zich daarmede meer speciaal. In dit stuk, dat in Junij 1850 is ingediend, *zijn milde en liberale beginselen, met klem en waardigheid op den voorgrond gesteld.* Dit is de korte zamenvatting van hetgeen het Tijdschrift voor Ned. Indië van 1851, 1e Deel, bl. 84 daaromtrent zegt. Aannemende, dat dit waarheid is, zoo als wij op goede gronden meenen te kunnen doen, en lettende hoedanig in Junij 1850 de zamenstelling van den raad van Indië was, dan volgt daaruit, dat de toenmalige leden van dien raad, Graaf C. S. W. VAN HOGENDORP, J. DU PUIJ en Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT, het bestaande regerings stelsel *hebben veroordeeld.*

Rijke stof leverde de heer P. J. ELOUT te 's Gravenhage, in Januarij 1851, om het bestaande koloniale stelsel een gevoeligen slag toe te brengen. Hij gaf in druk uit „Bijdragen tot Kennis van het Koloniaal beheer, getrokken uit de nagelaten papieren van wijlen den Minister van Koloniën ELOUT." Op schier elke bladzijde van deze belangwekkende bijdragen, zijn de sporen te ontdekken, hoe afkeerig die staatsman was van monopolie en dwangarbeid. De uitkomst bewijst de juistheid zijner voorspelling, *dat misnoegen en luide klagten er de gevolgen van zouden zijn.* Maar is dit

oordeel bevreemdend? Hebben niet alle staatslieden van naam eene soortgelijke meening geuit? Men denke aan VAN HOGENDORP, VAN DER CAPELLEN, MUNTINGHE, THORBECKE. Zou de kundige FALCK anders hebben gedacht? Zou DU BUS de hand geleend hebben, om onze uitgestrekte bezittingen in Indië te beheeren als zoo vele „in staat van beleg verklaarde vestingen," gelijk de tegenwoordige Minister van Koloniën ze meent te moeten beschouwen?

Zeer veel opziens baarde het werk van den heer L. VITALIS, oud inspecteur der kultures op Java, ten titel voerende: „*De invoering, werking en gebreken van het stelsel van kultures op Java*, 1851." Het baarde opzien, omdat hij als ooggetuige feiten verhaalt, welke allen twijfel wegnemen omtrent de bestaande verkeerdheden en misbruiken en volledig bevestigen wat deswege sedert jaren is openbaar gemaakt. „Mijne hoop," zegt hij, „van de lasten, welke *zoo zwaar* op den Javaan drukken, te zien verminderen, is van jaar tot jaar te leur gesteld; want met elk nieuw jaar werden die lasten vermeerderd en de Javaan gaat gebukt onder *zulk een drukkenden* toestand, dat hem thans op vele plaatsen niets meer dan *ellende* is overgebleven. De toestand, waarin zich de zoo goedaardige Javaan bevindt, is in sommige residentien, *zoo diep ellendig* geworden, dat, werd een enkele vonk van oproer in deze streken ontstoken, binnen een maand tijds al de fabrieken door de inlandsche bevolking zouden vernield worden. *Dit zijn de gevolgen welke ons te wachten staan.*" Met deze en andere openbare geschriften in de hand, staat men verbaasd, dat de regering den ingeslagen weg niet verlaat; dat de oud-Minister J. C. BAUD al zijn invloed is blijven aanwenden, om het dwaalspoor te blijven volgen; dat de volksvertegenwoordiging niet krachtiger terug deinst voor de schrikbarende gevolgen van een zoo volstrekt misplaatst vertrouwen, als werd van de zijde der oppositie slechts laster en logen verspreid, als waren de tegenstanders der beginselen, die de regerings-personen aankleven, zonder onderscheid, de vijanden van Nederland, van Indië, van zich zelf!

Een ander treedt te voorschijn, de heer M. I. SENN VAN BASEL, Gouvernements ambtenaar te Samarang op Java. Hij deed het niet openlijk, want het meerendeel der ambtenaren in Indië durft niet schrijven met vermelding van hunnen naam. In het openbaar schrijven zij anonym, en te regt, daar zij anders gevaar loopen van uit de dienst te worden weggezonden. De heer VAN BASEL wist het en daarom schreef hij niet openlijk, zelfs niet anonym; maar hij veroorloofde zich, om, in een adres regtstreeks aan den Koning, bedenkingen mede te deelen, omtrent den gang van zaken in Indië. Toch werd hij van zijn ambt ontzet. Zoo wordt den Indischen ambtenaar het stilzwijgen opgelegd; *daarom* is de oppositie niet nog veel grooter dan zij reeds is. Te regt beklaagde zich het *Algemeen Handelsblad* van 14 October 1851, nevens vele andere dagbladen, over zulke willekeur; over zulke middelen om de bezwaren der ambtenaren *te smoren*.

Het is dan ook duidelijk, dat veel waarheid gelegen was in de voorspelling, dat nog een ander persoon groot gevaar liep van ontslag uit 's lands

dienst. Wij bedoelen Dr. W. BOSCH, kolonel, chef der geneeskundige dienst in Indië, die het waagde om in 1851, onder bekendstelling van zijnen naam, in druk uit te geven een werk, getiteld: „*De vermeerdering van Java's bevolking, beschouwd als de grootste bron van rijkdom voor Nederland.*" Het schijnt echter dat de regerings-personen de hand niet hebben durven slaan aan een zoo cordaat man als Dr. BOSCH; althans men vergenoegde zich om zijne op feiten gegronden beweringen, grootendeels door cijfers ondersteund, op allerlei wijze tegen te spreken. Men poogde alles te doen voorkomen als hersenschimmig, als bijeengeraapte onwaarheid.

Intusschen blijkt ontegensprekelijk, dat de redeneringen van den heer BOSCH overeenstemmen met het algemeene gevoelen, dat de Javasche bevolking gedrukt wordt en dat hij, als zoo vele anderen, eerst beproefde om zijn oordeel langs den gewonen weg der dienst ingang te doen vinden. „Ik heb," zegt hij, „bereids voor vier jaren, de kwaal, waaraan de Javasche bevolking lijdende is, aan de bevoegde autoriteit bloot gelegd, doch ik mogt het voordeel niet ondervinden mijne meening te zien deelen." Op zeer bondige wijze wordt door hem de reden ontwikkeld, waarom de ambtenaren op Java over het algemeen niet gezind zijn, om mededeelingen te doen van zaken, welke met het heerschende stelsel niet in harmonie zijn; de vrees namelijk van zich het ongenoegen der regering op den hals te halen. „Ongelukkig," zegt hij, „heeft dat vooroordeel veld gewonnen, waardoor velen, die bekwaamheid en ondervinding aan eerlijkheid en goede trouw paren, zich laten terughouden, om hunne denkbeelden en beschouwingen over een stelsel in het licht te geven, dat, in de uitvoering, de belangen der Javanen en gevolgelijk die van Nederland kwetst." En hij wijst er op, hoe sommige „lofredenaars" er steeds op uit zijn, om de goede trouw der bestrijders van het stelsel in verdenking te brengen, „hen als intriganten of ontevredenen afschilderende, die het slechts te doen is om de regering te bemoeijelijken, ter bereiking van eigene baatzuchtige oogmerken." Ons bestek gedoogt niet, om den inhoud van het geschrift van Dr. BOSCH, al ware het ook in korte trekken, terug te geven. Het zij genoeg op te merken, dat de hoofdstrekking er van is, om aan te toonen, gelijk dit waarlijk met onomstootelijke redenen geschied is, dat de bevolking van Java geene voldoende zorg en belangstelling ondervindt, dat zij geen toereikend voedsel heeft, en in hare ontwikkeling en toeneming door het bestaande stelsel wordt belemmerd, en dat de productie van Java, onder de toepassing van milder beginselen, oneindig grooter zijn zou dan nu het geval is. Wij hopen, dat dit zoo overtuigend geschrift als nog in veler handen komen zal en indruk moge maken op hen, die over het lot van Indië en Nederland zullen moeten beslissen. Eere zij den heer BOSCH, die niet geschroomd heeft om zich bloot te stellen aan de veroordeeling en aan de verguizing der magthebbenden!

De generaal-majoor PENNING NIEUWLAND, die dertig jaren op Java doorbragt en den toestand daar kent, gaf in 1851 als zijn gevestigd gevoelen te kennen „dat de behoefte aan drukpersvrijheid in Indië groot is."

Thans ligt aan de beurt het geschrift van den heer C. VREEDE, tabaksfabrikant op Java, vervat in brieven aan een lid der Staten-Generaal, geëindigd in October 1851. Het heeft tot titel: *Het batig saldo, dienstbaar gemaakt tot herstel, bevordering en bevestiging van algemeene welvaart, zoowel van Nederland als van zijne koloniën.* In dat geschrift staat overal het *batig saldo* der Indische administratie op den voorgrond, en daarover laat de heer VREEDE zich aldus hooren:

„Het is mijne volle overtuiging, en die ook door allen, die eenigzins met den tegenwoordigen toestand van Nederlandsch Indië bekend zijn, gedeeld wordt, dat datzelfde batige saldo thans voor het bestuur van Ned. Indië onmisbaar is en zeker gedurende eene reeks van jaren nog onmisbaar blijven zal, tot herstel van de in Indië in de laatste jaren geleden rampen, zoo mede tot terugbrenging tot vorige vrij algemeen genotene welvaart en bevestiging van dezelve op hechte gronden voor de toekomst."

De assistent bij de indigo-kultuur te Cheribon, P. C. E. CAROLUS schreef in October 1851 (*Tijdschift* 1852, 2e deel, bl. 231) „Het is eene bewezene waarheid, dat de rijst-kultuur, sedert de invoering van het kultuurstelsel op Java, van jaar tot jaar, trapsgewijze, zoo wel in kwantiteit als in kwaliteit, in evenredigheid van de met dat product beplante velden, is achteruitgegaan."

Onder degenen, die bijzonderlijk te velde trekken tegen het stelsel der opium-pacht in Indië, telt men Dr. I. SELLIGER, die gedurende ruim twintig jaren geneesheer was te Batavia. Wij lezen in eenen brief van hem, in het *Tijdschrift voor Nederl. Indië* 1851, 2e deel, pag. 180, „'t Wordt tijd, dat men, bij de verblijdende hervormingen welke men op Java voorbereidt, ook eens begint te denken aan dien verderfelijken amfioen-verkoop. Het kwam mij altijd onbegrijpelijk voor, hoe een Christelijk Gouvernement het met zijne beginselen kon overeenbrengen, om een kwaad van dien aard niet alleen onder zijne oogen toe te laten, maar zelfs aan te moedigen en voor den staat productief te maken. Hoe kan een welbegrepen staatsbelang op Java medebrengen, dat de hand verlamd wordt, waarvan geheel de duurzame welvaart des lands, ook in finaciëlen zin, afhankelijk is."

En op bladz. 447 van het 2e deel van het *Tijdschrift voor Ned. Indië* van 1851 vinden wij, als voorstanders der beschaving van den Javaan, door middel der verspreiding van het, door de zorg der regering, in het Javaansch vertaalde nieuwe testament, genoemd de predikanten op Java BRUMUND, VAN DAVELAAR, VAN HENGEL, WESTENBRINK MEIJER, den zendeling JELLESMA, en de residenten POTTER en BOUDRIOT. Ook herinneren wij het werk van den zendeling inspector VAN RHIJN, die menig tafereel ophing van den druk der bevolking in onze Oost-Indische bezittingen.

Er zijn drie of vier personen, die het stelsel der regering omtrent Nederlandsch Indië, in openbare geschriften, tot in het uiterste verdedigen. Wij maken daarvan gewag, omdat in Januarij 1852 een anonym geschrift van Samarang verscheen, getiteld: „*De pennevruchten van een paar Indische oudgasten*," waarin de door deze voorstanders der bestaande inrigtingen

ontwikkelde denkbeelden en voorstellingen, *als volstrekt onjuist verworpen worden.* Het is de moeite waard dit geschrift te lezen, om zich een begrip te vormen van de middelen die gebezigd worden, om den waren staat van zaken te bemantelen, en de stem der waarheid te onderdrukken. Hoogst ongaarne spreken wij van *anonijme* geschriften, daar in het tegenwoordig overzigt het vooral *namen* zijn, die wij in de schaal leggen. Er zagen echter in 1852 nog andere naamlooze vlugschriften het licht, die zoo belangwekkend zijn, dat wij ze niet geheel stilzwijgend kunnen voorbij gaan. Wij bedoelen: *„Eene waarschuwende stem uit de binnenlanden van Java,"* geschreven van Java in September 1851; en *„Bedenkingen"* op dat werkje, geschreven van Java 20 Mei 1852. In regtstreeks verband daarmede staat: *„Eene geruststellende stem van de kust van Java,"* door Mr. R. W. J. C. BAKE, Soerabaija 21 November 1852. Het is niet mogelijk de strekking van deze drie brochures beknopt uit een te zetten; want de inhoud is te rijk in verscheidenheid. Hij, die zich echter de moeite eener opzettelijke lezing getroost, zal ervaren, dat *de waarschuwende stem uit de binnenlanden van Java*, hoe sierlijk en wegslepend die stem ook moge klinken, stellingen voorstaat, welke onhoudbaar zijn in den toestand, waarin Indië verkeert. Wij kunnen niet gelooven, dat die *„waarschuwende stem,"* zoo als gezegd wordt, afkomstig is van den oud Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN. Wij hebben betere gedachten van zijn doorzigt, en zijne redevoeringen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal stemmen niet overeen met de leer, welke in die *„waarschuwende stem"* verkondigd is, zoo als dit hierna verder blijken zal.

Het *Tijdschrift voor Ned. Indië* van 1852, 1ste deel, pag. 307, leert ons den kort te voren afgetreden president van de Javasche bank C. J. SMULDERS, die toen door Z. M. den Koning begiftigd werd met het kruis der Orde van den Nederlandschen Leeuw, kennen als iemand die *„afschuw heeft van de misbruiken en verkeerdheden, welke het natuurlijk en noodzakelijk gevolg zijn van onze koloniale politiek."* De heer SMULDERS is zeker meer dan dertig jaren op Java en in staat en bevoegd om een oordeel uit te spreken.

De heer Z. K. W. QUARLES VAN UFFORD, te 's Gravenhage, heeft door geschriften over Nederl. Indië, blijken gegeven van studie in de koloniale aangelegenheden. Partijdigheid is van hem niet te onderstellen. In een stuk over *„het onderwijs in Nederl. Indië"* van Julij 1852 (*Tijdschrift voor Nederl. Indië*, 2de deel) zegt hij het volgende: „Wij zijn overtuigd, dat het Gouvernement, door de leiding van het onderwijs der Javanen op zich te nemen, door hen langzamerhand te beschaven, voor hunne verstandelijke ontwikkeling te zorgen, daarbij *hunne regtmatige grieven uit den weg te ruimen*, en hen, terwijl zij onze schatkist helpen vullen, gelegenheid te geven *zelf in maatschappelijke welvaart vooruit te gaan*, die inlanders meer en meer aan zich zal verbinden."

Een in 1852 in druk uitgegevene memorie van wijlen den Raad van Indië, J. J. VAN SEVENHOVEN, bewijst dat ook hij, die zich in vele opzigten

boven de bekrompenheid en de vooroordeelen van zijnen tijd wist te verheffen, een afkeer had van „monopolie en uitsluiting." Hij verlangde op Java en Sumatra vrijhavens; een ander stelsel van regten, ter opheffing van belemmeringen en moeijelijkheden voor den inlandschen handelaar; en meer aanmoediging voor onze kooplieden tot het drijven van handel.

Negen onderwijzers te Batavia vormden in 1852 een Nederlandsch Indisch onderwijzers genootschap; de heeren B. ANDEWEG, H. R. VAN HEEKEREN, J. MALASOH, J. A. PATTIJN, C. PIECK, W. RETGERS, J. VAN DER VEER, G. WARNER en J. J. DE WEIJER. Zij verklaarden de handen te hebben in één geslagen om, niet *tegenover*, maar *met het publiek*, de belangen van *opvoeding en onderwijs* te behartigen; *daarvoor te zullen strijden.* Ook hier is dus een steen geworpen op de beginselen van het koloniale gezag.

De heer H. VAN BLOMMESTEIJN, suiker-fabrikant op Java, die anders een ijverig voorstander is van het kultuurstelsel, zegt in zijne brochure *Java en de Javanen:* „De knevelarijen der Javanen zijn ongeloofbaar en vele bladzijden zou men er meê kunnen vullen. *De gemeene man wordt tot op het gebeente toe uitgezogen.* Met de landrente is het schreeuwend."

Een ander, de heer W. F. PLOEGMAN, Gouvernements-ambtenaar op Java, voorheen Zendeling, wijst, in een paar uitmuntend geschreven artikelen van October 1852: „op de willekeur en dwingelandij, op de schraapzucht en afpersingen, op algeheele verwaarloozing van verstandelijke en zedelijke ontwikkeling, op het ter zijde stellen van algemeen welzijn, op het bezigen der Javasche bevolking als machine, ter bereiking van bepaalde oogmerken, op het verderfelijke der voortduring van zulk een staat van zaken in de Ned. Indische bezittingen."

De Minister van koloniën had in October 1851 aan de Staten-Generaal voorgelegd een ontwerp van wet tot vaststelling van het regerings-reglement in Nederlandsch Indië. Daarbij was de vorm der vroegere reglementen behouden; daarin waren dezelfde beginselen neêrgelegd, die de vroegere reglementen kenmerkten. Het stond te gebeuren, dat de grondwetsbepaling van 1848, 't gevolg der afkeuring die het tot nu gevolgde regerings-stelsel getroffen had, zou blijken van geenerlei beteekenis te zijn. Het stond te gebeuren, dat zoo vele waarschuwingen, na dien tijd, tegen dat stelsel ingebragt, gestaafd door zoo vele bewijzen van zijne ondeugdelijkheid, uitgegaan van zoo vele mannen, wier gevoelen en getuigenis niet verdacht kan zijn, zouden blijken roekeloos te zijn ter zijde gesteld. Dat ontwerp van den minister was, in het laatst van 1852 en in den aanvang van 1853, in beraadslaging bij de afdeelingen der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

't Was als bestond bij allen, die in de duurzame welvaart van Nederland en van Nederlandsch Indië opregt belang stellen, een diep besef der waarschijnlijkheid, dat de zoodanigen onder hen, die in de Staten-Generaal het bestaande stelsel veroordeelden, de minderheid zouden blijken te zijn.

't Was in dat oogenblik, dat de heer CORNETS DE GROOT, die, zoo als

wij verhaalden, als lid in den raad van Indië had medegewerkt tot het ontwerpen van een op milder beginselen steunend regerings-reglement en thans in het vaderland was wedergekeerd, — hij, die in Indië en in Nederland steeds hooge dienstbetrekkingen bekleed had in het centrum van het bestuur over Indië, — hij, die aan Nederlandsch Indië door een van zijne prille jeugd dagteekenend verblijf en door zoo oneindig vele herinneringen, innig gehecht is, — in openbaren geschrifte van Februarij 1853 zijn stem deed hooren.

Dat openbaar geschrift voert tot titel: „*Aanmerkingen op het ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Ned. Indië.*" Op elke bladzijde treft het den ministeriëlen arbeid in den hartader.

Hadden vroegere brochures van bevoegde beoordeelaars der beginselen van de regering opzien verwekt en twijfel doen ontstaan, het door den heer CORNETS DE GROOT gevelde oordeel vond weêrklank in het geheele land, in geheel Indië. Wij spreken niet van het „*Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*" en van het dagblad „*de Indiër*", want in het oog der voorstanders van de bestaande koloniale politiek, zijn die periodieke geschriften gebrandmerkt. Maar wij refereren tot de dagbladen uit verschillende oorden des lands, Amsterdam, Rotterdam, 's Gravenhage, Zwolle, Arnhem, Schiedam, Assen; in alle vond men de meest gunstige recensiën, tot zelfs in de „Revue des deux mondes." Er verschenen, 't was natuurlijk, een paar naamlooze tegenschriften, en zelfs schotschriften, waartoe vooral het befaamde „*Goudsche Kronijkske*" zich leende, maar wat zegt een dier *anonyme* schrijvers? „Ik kan geen dagblad opnemen sedert eenigen tijd, of „ik vind den naam van den heer CORNETS DE GROOT, met allerlei *epitheta*, „ten hemel verheven. Alles steekt de trompet om hem te roemen." Zoo droegen de voorstanders van het afgekeurde regeringstelsel zelven bij, *om de openbare meening tegen dat stelsel* te doen in het oog springen. In Amsterdam bekwam de heer CORNETS DE GROOT kort daarop ruim 650 stemmen als afgevaardigde in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, ofschoon hij zich niet als candidaat gesteld en de hem aangebodene candidatuur niet aangenomen had.

Wil men weten, wat de strekking was van de door den heer CORNETS DE GROOT gepubliceerde aanmerkingen, ons antwoord is eenvoudig: wijziging van het bestaande naar meer milde beginselen, overeenstemmende met de belangen van land en volk in Indië en in het moederland. En dat hij regt had om te schrijven, zoo als hij deed, blijkt overtuigend uit hetgeen op den 20sten Julij 1853 in de Staten-Generaal gezegd werd door den Oud-Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, ter gelegenheid der behandeling van het wetsontwerp omtrent de sluiting van het kanaal van St. Andries: „Wij mogen ons voor het oogenblik verheugen in eenen gunstigen finantiëlen toestand, maar zal die toestand altijd zoo zijn? Is niet een der hoofdoorzaken, waardoor onze finantiën in dien gunstigen toestand verkeeren, gelegen in de zeer groote bijdragen uit de overzeesche bezittingen van den staat? *Zal het produktief vermogen dier bezittingen altijd even groot*

blijven? Zal men altijd even veel blijven vergen van dat produktief vermogen, en zal de moederstaat zich altijd blijven toeëigenen, *tot den laatsten penning toe*, de voordeelen, welke die bezittingen opleveren? Ik *geloof* en *hoop* het niet."

De heer G. DE SERIÈRE doet dan ook in een artikel in het *Tijdschrift voor Ned. Indië* van 1853, 1ste deel, bl. 353, aan den heer ROCHUSSEN regt wedervaren *door hem een groot aandeel toe te kennen* „in den strijd dezer dagen over Indische aangelegenheden." Hij spreekt daarin van de „*veelvuldige doch vruchtelooze pogingen* van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, *om wijzigingen te brengen in het tot dus ver gevolgde stelsel in Indië*, of om hoogst nuttige maatregelen te nemen *in het belang van de kultuur, den handel en de industrie.*"

Ook elders vinden wij bewijzen der afkeuring van den heer ROCHUSSEN van de bestaande regeringsbeginselen. Immers in de Staten-Generaal heeft hij in 1852 en 1853 herhaaldelijk aangedrongen op de instelling van eenen *raad van koloniën*, als waarborg voor een „doeltreffend" bestuur der overzeesche bezittingen van den staat.

Dat er nog groote onzekerheid bestaat omtrent gewigtige onderwerpen van dat bestuur, blijkt uit de „*Bijdragen van het Koninklijk instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië*," waarvan het eerste deel in 1853 in druk verscheen. Een groot aantal vragen werden vastgesteld om meerdere kennis omtrent land en volk te bekomen. De heer J. C. BAUD, voorzitter van dat instituut, zeide in zijne redevoering bij de opening der eerste algemeene vergadering: „gewigtig zal voor de bijdragen van het instituut zijn, een naauwkeurig overzigt van de verschillende gebruiken en instellingen op Java ten aanzien van de, aan den vorst verschuldigde, *heerendiensten* en een onderzoek omtrent de regten en verpligtingen der bezitters of gebruikers van *sawah's*." Hij wilde door zulke bijdragen licht doen ontstaan tot wegwijzer der regering, „*om grieven op te heffen en misslagen te vermijden.*"

De hoogleeraar H. C. MILLIES plaatste in de *Gids* een opstel over de *Javaansche bijbelvertaling*, welke arbeid verordend werd door de regering zelve, zoo als reeds vroeger is opgemerkt. Hij maakt er melding van, hoe de heer GERICKE, als met de bedoelde vertaling belast, en, door een nagenoeg dertig jarig verblijf in het hart van Java, met den inboorling vertrouwd en gemeenzaam, herhaaldelijk aandrong op betere opleiding van den Javaan, op verbetering van zijnen toestand. „Nog heerscht," zegt MILLIES, „een stelsel, waarbij wij overtuigd zijn, dat *Java* verloren, *Nederland* te grond zal gaan. Onmogelijk is het, op den duur, volken kunstmatig in een staat van onmondigheid te houden. Eerst door geheele ter zijde stelling van het zoo verderfelijk beginsel om van de koloniën zoo veel mogelijk te trekken, daarvoor zoo weinig mogelijk te doen, zal het mogelijk zijn, dat zij nader tot Nederland komen."

In een artikel van den 6den Junij 1853, voorkomende in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van den 26sten dier maand, zegt de heer H. J. LION:

„De heer BAKE zegt de meeste artikelen van het door den Minister van Koloniën voorgedragen regeringsreglement af te keuren; *en gewis doet dat iedereen, die de kolonie en hare belangen kent en behartigt, vooral na de ondervinding der laatste jaren.*"

Het was omstreeks dezen tijd, dat bekend werd een adres aan den Minister van Koloniën, in het laatst van 1852, ingediend door minstens *negentig* handelshuizen hier te lande, merkwaardig omdat er uit blijkt hoe op Java met de kultures wordt geleefd. Wij nemen er het volgende uit over: „dat rekwestranten van oordeel zijn dat uit hoofde *der overdrevene uitbreiding van de indigo-kultuur*, vele teleurstellingen in die kultuur zijn ontstaan, *zoo dat de moeite en arbeid van den inlander, in verhouding van het produkt, niet zijn kunnen worden beloond;*"

En verder:

„Dat de, door het belang der staatkunde bevolene, vermindering *had moeten gepaard gaan met eene hoogere betaling dan tot dus ver heeft plaats gevonden.*"

Toen het beruchte besluit van 13 Januarij 1854 het licht zag, strekkende, zoo als het zegt, tot handhaving van het eigendomsregt van den staat op alle stukken, behoorende tot de koloniale archiven, maar klaarblijkelijk dienende om te voorkomen het verder „*bewijzen door autentieke stukken*" van het verkeerde der Indische regerings-beginselen en handelingen, was de afkeuring van dat besluit algemeen; geen dagblad dat het toejuichte. In de „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 23 Januarij 1854 verscheen zelfs een betoog, 't welk, te oordeelen naar de daaronder gestelde initialen, afkomstig zou kunnen zijn van den Indischen ambtenaar H. W. MEES, waarin onder anderen gezegd wordt: „Wij zullen in geene beoordeeling treden van de algemeene strekking van deze bepalingen, maar wenschen alleen de aandacht te vestigen op ééne daarvan, namelijk: de ontneming van pensioen. Is die bepaling, zoo als de bedoeling schijnt te zijn, alleen toepasselijk op ieder, die den lande in de koloniën heeft gediend, dan komt zij ons voor, *zelfs naar het strengste regt*, den toets niet te kunnen doorstaan."

Velen beweerden, dat de regering, met opzigt tot Nederlandsch Indië, een ander stelsel behoort aan te nemen, ook met het oog onder anderen op *Australië*. Een advocaat te Soerabaja, de heer Mr. W. 'S JACOB, zegt in het *Tijdschrift voor Ned. Indië* van Januarij 1854: „Het is bekend, *welk een stoute uitbreiding* de handel van *Java*, en speciaal van Soerabaja, met *Australië* gedurende de laatste tijden heeft genomen. De handel, vrij gelaten zijnde in haren loop, zal bewijzen, *dat Australië het natuurlijk debouché van Java, Java de voorraadschuur van Australië is.*"

Wij vragen of de toestand, die op Java bestaat en door de regering voortdurend gewild wordt, houdbaar zijn zal, bij de liberale ontwikkeling, welke in de naastbij gelegene vreemde bezittingen plaats heeft?

Zeer belangrijk is voorts het door den kolonel ter zee C. VAN DER HART, in den aanvang dezes jaar, uitgegeven verslag zijner kommissie-reize rondom het eiland *Celebes*, en naar eenige der *Molukssche eilanden*. Op schier elke

bladzijde vindt men bewijzen van de verwaarloozing der door hem bezochte streken, weleer het voorwerp der handelsbetrekkingen en zorgen van de Oost-Indische Kompagnie. Hij waarschuwt onder anderen tegen de zigtbare uitbreiding van magt van het *Bonische* rijk op Celebes. „Als men," zegt hij, „geene strenge en afdoende maatregelen neemt om *Boni* in zijne wederregtelijke handelingen te keer te gaan, zal het zijne magt zeker op de oostkust van *Celebes*, nog verder trachten uit te breiden." Het schilderachtige *Kendari*, door onzen wakkeren VOSMAER in 1832 bezet, maar door de Nederlandsche regering onbedachtzaam verlaten, is reeds in de magt van *Boni*. Met het naburige uitgestrekte *Lawoei* is dit evenzeer het geval. „Toen ik," zegt VAN DER HART, „den vorst van dat landschap vroeg, of men genegen zou zijn een kontrakt met de Kompagnie aan te gaan, gaven zoo wel hij als zijn gevolg uit eenen mond te kennen, dat dit een hunner vurigste wenschen was, maar dat hij tevens gaarne zou zien, dat *Boni* tot hetzelve toetrad, dewijl hij meende, dat het voor hen noodzakelijk was *de toestemming van dien vorst* daartoe te hebben." Van den slavenhandel in die streken sprekende, zegt hij: „zoo wel hier als op meer andere eilanden en gewesten in den Oost-Indischen Archipel, wordt de menschenroof nog dagelijks gepleegd, en de aanhoudende zeeroof en de knevelarijen, waarvan de tripang- en schildpadvisschers veel te lijden hebben, zijn de oorzaken dat hun getal veel vermindert." Ook hier wijst de heer VAN DER HART op het gemis van gepaste maatregelen van het Ned. Indisch Gouvernement. Melding makende van Taboenkoe, Bangaaij en Balante, zegt hij: „De invloed der O. I. Kompagnie was dikwijls in die rijkjes gevestigd en baarde veel ontzag, maar deze streken zijn sedert 1826 door geene oorlogsvaartuigen meer bezocht, de omstandigheden zijn veranderd, en de regtstreeksche betrekking van het Nederlandsche Gouvernement met deze vorsten heeft zoo goed als geheel opgehouden. Het zal wel verwondering baren, dat de vele misbruiken niet reeds lang ter kennis van het Gouvernement zijn gekomen, terwijl ieder handelaar die tot in de geringste bijzonderheden weet, doch deze leggen zich liever het stilzwijgen op, *want zij vinden nergens bescherming*."

In het werk van den heer VAN DER HART vindt men ook in andere opzigten veel merkwaardigs. Zoo spreekt hij van het misbruik, dat te Gorontalo en elders van de *opium* gemaakt wordt, 't welk hij vergelijkt met het misbruik van *sterke drank*, maar zegt hij „met dat onderscheid dat de dronkaard *in opium*, wanneer hij dien voor hem onmisbaren prikkel mist, geheel ongeschikt is tot het verrigten van eenige werkzaamheden en niet weder te spreken is voor hij het hem wel bekende middel weder gebruikt heeft; niet zelden gebruikt hij dagelijks voor *f* 8. Om den *armen* inlander toch ook dat genot te doen genieten, zijn op de meeste plaatsen op Java, in de Molukko's en elders, amfioen-kitten opgerigt, waar men, even als in onze kroegen, in plaats van te gaan zitten drinken, voor een stuiver of dubbeltje eenige haaltjes aan de opiumpijp kan gaan doen; en niet zelden gebeurt het, dat de arme inlander, *die werkelijk in het zweet zijns aan-*

schijns het brood of de rijst verdient, in eenen dag de verdiensten van eene geheele week verschuift, en zoo lang schuift tot dat hij, geheel bedwelmd, zonder kennis ter neder stort en wordt weggedragen, en als een beest in den hoek van het eigen of nabij gelegen vertrek wordt nedergesmeten, tot dat hij weder verrijst om op nieuw te beginnen. *Welk eene misdadige inrigting!*"

Op eene andere plaats, na uitgewijd te hebben over het ontbreken van alle bewijzen van belangstelling der Nederlandsche regering jegens de Celebesche en Molukssche bevolking, vervolgt de schrijver aldus: „Het aanstellen van Europesche ambtenaren zal ongetwijfeld aan het Gouvernement nieuwe opofferingen kosten, doch ik durf mij verzekerd houden, dat dit voor het algemeen belang van nut zal zijn en in de toekomst rijkelijk vruchten zal opleveren. Wacht men hier veel langer mede, dan zoude het wel eens kunnen gebeuren, *dat een naburig en magtig Europeesch bestuur zich in deze streken vertoonde, en bij wijze van verleening van protectie zich daar vestigde, in welk geval deze landen en gewesten voor ons wel altijd zullen verloren zijn. Men heeft dit meer zien gebeuren.*"

Wij hebben bij dit werkje eene wijl stilgestaan, omdat het afkomstig is van een achtingswaardig hoofdofficier der Nederlandsche marine, die overal plaatselijk geweest is, wiens geloofwaardigheid niet verdacht kan zijn, en wiens broeder tegenwoordig gouverneur van Celebes is. Ook hij maakt gewag van de weldaad, die aan de bevolking in den Indischen Archipel bewezen zou worden door de verspreiding van het Christendom.

En ten slotte vermelden wij den heer J. D. VAN HERWERDEN, oud resident op Java, die in eene brochure, welke in Mei 1854 in druk verscheen, beschouwingen mededeelt, welke allezins opmerkelijk zijn, omdat hij tot dusver bekend stond als een zoo ijverig voorstander van de bestaande regeringsbeginselen voor Indië, dat van hem geene afkeuringen te verwachten waren. Intusschen beweert hij nu het volgende:

Omtrent de *landrente* op Java, dat het meer dan tijd is om naar *degelijke* middelen uit te zien, geschikt om de *billijke grondslagen te vestigen*, welke de regering zelve wenschelijk acht; dat *sedert jaren* deswege mislukte proefnemingen geschied zijn; en dat de weg, om billijke grondslagen te verkrijgen, *niet gelegen is in hetgeen de regering aanbeveelt*, maar in het doen van opmetingen der belastbare velden, gepaard met een onderzoek naar de ligging, de vruchtbaarheid en opbrengst.

Omtrent het *kultuurstelsel* op Java, dat in het regerings-reglement behooren te worden opgenomen *de algemeene grondtrekken waarop dat stelsel berust*, omdat anders het inrigten der kulturen meer en meer in verband met de instellingen en belangen der bevolking, geheel zou zijn overgelaten aan de beschouwingen van den tijdelijken Gouverneur-Generaal en den Minister van Koloniën. Het te onbepaalde van het door de regering voorgedragen wets-artikel omtrent de kultures, zegt de schrijver, „*zet alles voor de toekomst op losse schroeven.*" De heer VAN HERWERDEN is van

oordeel, dat een overgang tot *vrije* kultuur-arbeid aan vele bezwaren onderhevig is, en dat de tijd daartoe nog niet is gekomen, maar hij verlangt, *dat het regerings-reglement op dien overgang wijzen zal;* dit laatste is hetzelfde, in andere en minder stellige bewoordingen, als hetgeen door den heer CORNETS DE GROOT en ook door anderen in overweging gegeven is.

Omtrent de *heerendiensten* op Java, dat het doel wezen moet om *aan ingeslopen misbruiken een einde te maken.* De kultures rangschikt de schrijver niet onder de *heerendiensten*, ofschoon hij erkent dat die arbeid *verpligt* is; hij wil het onderhouden van bruggen en wegen, het bezetten van wachthuizen en de levering van wachtvolk bij pakhuizen en fabrieken, als *heerendienst* behouden; maar het dient onderzocht, zegt hij, *welke andere diensten geheel afgeschaft of tegen betaling verrigt zouden dienen te worden;* en als zoo vele anderen, levert de heer VAN HERWERDEN voorbeelden van den druk der bevolking, door de diensten welke van haar gevergd worden. Ook wijst hij er op, *dat de eischen van het batig slot niet hebben toegelaten, om bestaande zware lasten der bevolking uit den weg te ruimen.*

Omtrent het *Europeesch personeel in de Javasche binnenlanden*, dat eene vermeerdering daarvan noodzakelijk is *tot verbeteringen, welke tot behoud van het bestaande kultuur-stelsel onmisbaar zijn;* erkennende de schrijver, dat het stelsel *gezuiverd moet worden van gebreken;* dat het nalaten eener uitbreiding van personeel oorzaak zou kunnen zijn, dat *vele verbeteringen niet of slechts ten deele tot stand kwamen;* dat er nu bestaat *een zeer onvolledig toezigt over kultuur, belastingstelsel en politiewezen*, en dat de eischen van het *batig slot* gedurende langen tijd *belet hebben om daarin te voorzien.* De heer VAN HERWERDEN dringt op die voorziening aan *„of het bestaande stelsel,"* zegt hij, *„zal te niet gaan."*

Omtrent het *radikaal van Indisch ambtenaar*, dat de jongelieden, die van de Delftsche akademie als ambtenaren worden uitgezonden, in den eersten tijd van minder dienst zijn, als met vele zaken praktisch onbekend; dat zij minder juiste begrippen en denkbeelden, ten aanzien der inlandsche huishouding, naar Java overbrengen. En op eene andere plaats beweert hij, dat de Indische ambtenaren, van die akademie niet afkomstig, daarentegen voldoende bekend zijn met de huishoudelijke aangelegenheden en de taal der Javasche bevolking. *Het heeft*, zegt hij, *sedert de invoering van het kultuur-stelsel, niet aan vele en zeer geschikte controleurs en adsistent-residenten ontbroken, met de landtaal genoeg bekend om hun werk naar wensch te verrigten.* De heer VAN HERWERDEN wêerspreekt dus de beweringen in dit opzigt van den Minister van Koloniën en van zijnen voorganger, den heer J. C. BAUD.

Omtrent de *Preanger Regentschappen*, dat bij eene verdeeling van dit landschap in twee of drie residentiën, en een vermeerdering van personeel, de opbrengst van koffij aldaar zeer zou toenemen.

Omtrent de *inspekteurs der kultures*, dat deze zouden behooren te worden afgeschaft en vervangen door een drietal *inspekteurs-generaal* of *extra ordinaire raden van Indië*, daartoe het ligchaam der hooge regering uitbreidende.

Omtrent de waardigheid van *Gouverneur-Generaal*, dat de vervulling

daarvan niet behoort te geschieden door uitzending van staatsdienaren, die vreemd in Indië zijn, maar de landvoogden behooren gekozen te worden uit het ligchaam der Indische regering zelve.

Omtrent eenen *Raad van Koloniën*, dat, bij het bestaan daarvan, *menige misslag niet zou hebben plaats gegrepen en men niet gedurig zou hebben gebouwd en afgebroken, telkens volgens de individuële denkwijze van hen, die op den gang der zaken in Indië gezag en invloed hebben uitgeoefend.* De heer VAN HERWERDEN schetst *„den wankelenden gang van ons bestuur in Indië."* Hij spreekt van *veranderingen zonder tal, een dobberen tusschen vrees en hoop. „Waarlijk,"* zegt hij, *„het pleit wel ten voordeele van die goede bevolking van Java, om onder zoo vele wisselingen, stil en rustig te blijven."* De heer VAN HERWERDEN gaat hier echter veel verder dan anderen; hij wil geen *adviserenden* raad van koloniën, maar een *regerings-ligchaam voor Indië hier te lande*, omdat, zegt hij, het verkeerd is, om tot het geheele koloniale beheer, zoo als tot dus verre, *aan een enkel persoon* toe te vertrouwen, al staat hem een adviserende raad ter zijde.

Het blijkt bij zamentrekking dat, in het tijdvak van 1848—1853, *bij name bekend zijn*, als zich over meerdere punten van de bestaande Indische regerings beginselen in afkeurenden zin te hebben verklaard, of als zich te hebben aangesloten aan beginselen van verbetering:

Een Gouverneur-Generaal.

Zeven Raden van Indië, van welke *vijf* vroeger residenten op Java waren en *een* algemeene secretaris der Indische regering was.

Een aktuele algemeene secretaris der Indische regering.

Vijf leden van den raad van financiën, van welke *drie* residenten op Java waren, en *twee* direkteuren der kultures.

Tien residenten, welk getal, door bijtrekking van de hier voren bedoelden die dit ambt vroeger ook bekleedden, klimt tot *zeventien.*

Drie inspecteuren der kultures.

Elf hoofd-officieren, waaronder *drie* generaals en *vijf* kolonels.

Zeven leden in de hoogste kollegiën van justitie, waarvan *twee* vroeger of later kultuur-kontraktanten in de binnenlanden van Java waren.

Tien advokaten en notarissen, waaronder *één* prokureur.

Tien predikanten, waaronder *drie* zendelingen.

Tien onderwijzers.

Twee en twintig ambtenaren, waaronder *vijftien* tot de hoogeren behooren.

Zeven hoogleeraren en publicisten, die niet in Indië geweest zijn.

Twaalf industriëelen in Indië, waaronder *negen* kultuur-kontraktanten en landhuurders; en

Negentig firma's in Nederland, belanghebbenden bij de indigo kultuur op Java.

Het is te hopen, dat deze bekendstelling en uiteenzettingen mogen bijdragen, om degenen, wien het betreft, te behoeden voor *„overijling en dwaling,"* te behoeden voor het *al te gereedelijk goedkeuren* van het voorgedragen ontwerp van regerings reglement.

Een der door ons aangehaalde schrijvers merkte aan, en wij denken er ook zoo over: „Het stelsel, waarop wij drijven, is het uitvloeisel van het brein van één man, die het met zijne acolythen heeft daargesteld. Wanneer in een naburig rijk de omstandigheden vorderen, dat eene verandering gebragt worde in wetten en bepalingen, die door de ondervinding veroordeeld zijn, dan wordt daar eene commissie van onderzoek uit het parlement gekozen, die deskundigen voor zich doet verschijnen, om hunne adviezen in te winnen, en daarvan vervolgens het verslag aan het parlement aan te bieden. Dat naauwgezet raadplegen der verlichte openbare meening, vooral zoo noodzakelijk in de regeling der belangen van handel en nijverheid, werd steeds in den wind geslagen, en nog schijnen velen van oordeel, dat, althans in koloniale aangelegenheden, het *verstand* alleen aan het bezit van het *ambt* is verbonden. Moge in dit opzigt weldra een betere dag over Nederland aanbreken en daartoe het gewigtig regt van parlementaire *enquête*, bij de grondwet aan de vertegenwoordiging toegekend, rijkelijk bijdragen!"

RECAPITULATIE VAN NAMEN.

Gouverneur-Generaal:

J. J. ROCHUSSEN.

Raden van Indië.

Mr. H. G. NAHUIJS VAN BURGST, Mr. J. F. W. VAN NES, Mr. P. MIJER, J. J. VAN SEVENHOVEN, C. S. W. GRAAF VAN HOGENDORP, J. DU PUIJ, Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT.

Actuële Algemeene Secretaris der Indische regering.

Mr. A. PRINS.

Leden van den Raad van Financiën.

J. D. KRUSEMAN, B. J. ELIAS, L. LAUNLJ, G. L. BAUD, P. B. J. DE VEER.

Residenten.

G. DE SERIÈRE, J. W. H. SMISSAERT, J. HASSELMAN, W. A. KEUCHENIUS, P. VAN REES, Mr. J. H. Graaf VAN DEN BOSCH, Mr. J. H. TOBIAS, H. D. POTTER, C. F. BOUDRIOT en J. D. VAN HERWERDEN.

Inspecteurs van Kulturen.

L. VITALIS, Dr. P. F. H. FROMBERG, J. ESSER.

Generaal- en Hoofd-Officieren.

Generaal-Majoors: H. J. J. L. Ridder DE STUERS, A. V. MICHIELS, J. PENNING NIEUWLAND.

Kolonels: P. W. MENU, E. C. C. STEINMETZ, Dr. W. BOSCH, P. VAN SWIETEN, C. VAN DER HART.

Luitenant-Kolonel: A. H. DIBBETS.

Majoors: W. L. DE STURLER, G. H. UHLENBECK.

Leden der hoogste kollegiën van justitie.

Mr. J. H. DONKER CURTIUS, Mr. A. A. VAN VLOTEN, Mr. B. G. RINIA VAN NAUTA, Mr. G. J. SIEBURGH, Mr. P. C. ARDESCH, Mr. W. H. DU CLOUX, J. VAN SLINGERLANDT.

Advokaten en Notarissen.

Advokaten: Mr. H. KLEIN, Mr. J. H. CREMER, Mr. H. C. A. THIEME, Mr. L. J. A. TOLLENS, Mr. R. W. J. C. BAKE, Mr. W. 'S JACOB.

Notarissen: J. L. A. NIEUWENHUIZEN, J. C. MEIJER, J. J. MIJNSSEN.

Prokureur: L. VAN VLIET.

Predikanten en Zendelingen.

Predikanten: Dr. S. A. BUDDINGH, N. PLUIM MENTZ, Dr. W. R. Baron VAN HOËVELL, J. F. G. BRUMUND, F. H. VAN HENGEL, A. VAN DAVELAAR, A. WESTENBRINK MEIJER.

Zendelingen: J. E. JELLESMA, W. F. PLOEGMAN.

Inspector: L. J. VAN RHIJN.

Onderwijzers.

B. ANDEWEG, J. A. PATTIJN, J. J. DE WEIJER, W. RETGERS, C. PIECK, H. R. VAN HEEKEREN, J. MALASCH, C. VERHULP, G. WARNAR, J. VAN DER VEER.

Ambtenaren.

J. T. CANTERVISSCHER, L. STEITZ, P. DE BRUIJN, W. H. MEES, C. J. SMULDERS, Dr. J. SELLEGER, M. J. SENN VAN BASEL, J. W. RUDOLPH, P. P. VAN EPEN, H. J. VAN DER PLAS, G. H. RENSING, J. R. KLEIJN, D. C. STEIJN PARVÉ, G. SMISSAERT, W. A. MACARÉ, J. MUNNICH, J. A. WILKENS, W. RITTER, C. C. E. CAROLUS, J. A. CASPERSZ, Dr. P. BLEEKER, H. W. HUFFENREUTER.

Hoogleeraars en publicisten, die niet in Indië geweest zijn.

Prof. P. J. VETH, Prof. H. C. MILLIES, C. J. TEMMINCK, J. MULLER, Dr. M. DASSEN, P. J. ELOUT, Z. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

Industriëlen in Indië.

J. VAN DER BURG, W. POOLMAN, B. J. WEIJMAR, J. STEIJN PARVÉ, J. SPEET, C. VREEDE, G. NETSCHER, J. F. DE RUIJTER DE WILDT, H. VAN BLOMMESTEIJN, C. A. C. VON WOLZOGEN, J. W. ARNOLD, H. J. LION.

Handelshuizen in Nederland, belanghebbenden bij de Indigo-kultuur op Java.

Het invullen der namen van de firma's achterwege gelaten tot vermijding van te groote omslagtigheid.

(*Ingezonden*).

Het voorloopig verslag der kommissie van Rapporteurs, betrekkelijk het wetsontwerp tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië.

In de afdeeling der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, waartoe ik de eer had te behooren, is het, in deze zitting ingediende, wetsontwerp tot vaststelling van het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië met groote belangstelling en ijver onderzocht. Mij viel de onderscheiding ten deel, om, als rapporteur van 't geen er voorviel, de talrijke aanmerkingen, bedenkingen en vragen, waartoe dat onderzoek aanleiding gaf, in de kommissie van rapporteurs te brengen en zoo mogelijk in het voorloopig verslag, dat dezer dagen werd gedrukt, te doen opnemen. Het is mij een genoegen te kunnen verklaren, dat aan de meesten dier aanmerkingen, met loffelijke bereidvaardigheid, door mijne mederapporteurs, de heeren STOLTE, GODEFROI, GEVERS VAN ENDEGEEST en BAUD, in het verslag eene plaats is gegeven, en dat de bekwame steller van dat verslag over 't algemeen, met groote uitvoerigheid en naauwkeurigheid, het verhandelde heeft opgeteekend en uitgewerkt.

't Spreekt echter van zelf, dat, bij de resumtie van zulk een uitgebreid en gewigtig stuk als dit verslag van bijna 400 bladzijden schrifts, vergissingen, uitlatingen of andere leemten aan 't licht komen, die òf aan de min duidelijke voorstelling van den rapporteur der gemaakte aanmerking, òf aan de niet juiste opvatting van den steller van het verslag zijn toe te schrijven. Zoo bleken mij ook, bij de resumtie van dat gewigtig staatsstuk, hier en daar dergelijke gebreken, waarschijnlijk grootendeels daaraan te wijten, dat mijne mondelinge voordragt in de kommissie van rapporteurs niet altoos even helder is geweest, en misschien ook wel gedeeltelijk, dat ik sommige punten geheel over 't hoofd had gezien.

Ik had de wijzigingen, die ik in het koncept wilde gebragt hebben, behoorlijk geformuleerd. Sommige dier wijzigingen zijn dan ook door mijne mederapporteurs in het verslag gebragt; slechts enkelen hebben bij hen schipbreuk geleden; maar onder die enkelen zijn er in mijn oog van zóó veel gewigt, dat ik het van mijn pligt reken er opmerkzaam op te maken. Ik duid het mijne mederapporteurs volstrekt niet ten kwade, dat zij, waarschijnlijk op *voor hen* afdoende gronden, mijne voorgestelde veranderingen hebben afgewezen. Zij zullen het mij, hoop ik, evenzeer ten goede houden, dat ik, langs eenen anderen weg, aan die verlangde wijzigingen publiciteit

geef. De zaak is van zulk een groot algemeen belang; de onderwerpen, die bij deze wet moeten geregeld worden, zijn zóó talrijk en veel omvattende; het geluk, de welvaart, het geheele lot van zóó veel millioenen menschen hangt van dit reglement af; de toekomst van het vaderland staat met dit reglement in zulk een naauw verband, dat geene enkele beschouwing aan de overweging der wetgevers mag onttrokken worden.

Nu is het niet te ontkennen, dat de bijvoegingen en wijzigingen, die ik voorstelde, gedeeltelijk betrekking hebben op zeer teedere vraagstukken, die niet anders dan met de meeste kalmte en voorzigtigheid moeten behandeld worden. Maar omdat ze tevens op de beoordeeling van het geheele koloniale regeringstelsel zulk eenen overwegenden invloed uitoefenen, mogen ze, ofschoon dan ook met omzigtigheid besproken, niet buiten de discussie blijven. Die omzigtigheid vermeen ik bij de redaktie in acht te hebben genomen. Al hebben nu mijne geëerde medeleden der commissie van rapporteurs er ook anders over gedacht, ik geloof, dat niet te veel kan gewezen worden op de gevaren, die voor de magt van Nederland in den Indischen archipel voortvloeijen uit het onvoorwaardelijk vatshouden aan verouderde instellingen en begrippen, in strijd met de belangen van de inlandsche volkeren, met het koloniale stelsel van andere Europesche staten in de nabijheid onzer bezittingen, met de behoeften en wenschen van onze eigen landgenooten en hunne afstammelingen in Indië en met de eischen van den tegenwoordigen tijd.

Ik erken gaarne, dat in het voorloopig verslag, gelijk het door de kommissie van rapporteurs den 22sten April l.l. is vastgesteld, het een en ander betrekkelijk dit gewigtig onderwerp is opgenomen; maar ook op hetgeen opgenomen is heb ik eenige bedenkingen in 't midden gebragt en wijzigingen voorgesteld. En bij die voorstellen heb ik mij uitsluitend bepaald tot datgene, 't welk door mij, als uit mijne sektie afkomstig, in de kommissie was gebragt. Niemand kon natuurlijk beter dan ik beoordeelen, of die opmerkingen juist waren opgeteekend. Dewijl het mij echter niet is gelukt, ook in dat opzigt mijn verlangen bevredigd te zien, reken ik het, om 't gewigt der zaak, niet overbodig, mijne voorstellen algemeen bekend te maken, opdat ieder over hunne waarde kan oordeelen.

Mijne eerste opmerking had betrekking op § 5, (blz. 5) van het voorloopig verslag.

Men herinnert zich, dat de regering, in § 5 harer Memorie van Toelichting, had gezegd, dat „hoezeer de Gouverneur-Generaal en de raad van Nederlandsch Indië, ten aanzien van het uitvoeren van de 2de alinea van art. 59 der grondwet zijn geraadpleegd, zij echter zwarigheid maakte, om te voldoen aan het uitgedrukt verlangen der Kamer, van namelijk die adviesen aan haar over te leggen." De voorname grond, waarop de regering deze weigering steunde, was dewijl zulk eene overlegging in strijd

zoude zijn „met het belang eener geheel vrije en onbevangen gedachtewis-„seling tusschen haar en de collegien en ambtenaren, die zij over onder-„werpen van wetgeving raadpleegt."

Behalve de in het voorloopig verslag opgenomen argumenten was er, naar mijne meening, voornamelijk één, 't welk de overtuiging moest geven, dat het door den Minister in 't midden gebragte bezwaar althans in deze aangelegenheid niet bestaat. Immers toen de Raad van Nederlandsch Indië door den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN werd uitgenoodigd, om over het vast te stellen regerings-reglement zijn advies uit te brengen, werd aan dit collegie tevens opgedragen, om dit te doen in eenen vorm, die het stuk geschikt maakte, om aan de Staten-Generaal te worden overgelegd. De leden van den Raad adviseerden dus, *wetende, dat aan hun advies publiciteit zou worden gegeven.*

Ik beschouwde het van veel gewigt, den Minister van Koloniën op deze omstandigheid opmerkzaam te maken en hem daardoor te bewegen, alsnog het advies van den Raad van Nederlandsch Indië aan de Kamer over te leggen; te meer, dewijl ik zeker weet, dat dit advies in eenen geheel anderen geest is gesteld dan die, welke in het ontwerp-reglement en de Memorie van Toelichting heerschende is. De Kamer hoort thans eenzijdig alleen de argumenten van den Minister; 't zou voor haar zeer leerzaam zijn, die van een kollege als de Raad van Indië er nevens te kunnen plaatsen. Hoe meer licht op dit hoogstgewigtig onderwerp valt, des te beter zal zij hare taak vervullen.

Die overtuiging deed mij aan mijne medeleden der kommissie van rapporteurs voorstellen op blz. 5 achter de woorden:

„dat belemmering in de vrije wisseling van gedachten alleen dan te vreezen ware, als men van de onaannemelijke veronderstelling uitging, dat de Indische autoriteiten zich, bij het uitbrengen van haar oordeel, niet uitsluitend door overtuiging en eerbied voor de waarheid lieten leiden, maar haar gevoelen eenigermate afhankelijk stelden van de vraag, of dit later al dan niet openbaar zou worden."

nog deze zinsneden te laten volgen, die een argument inhielden, dat elk bezwaar met wortel en tak uitrukte:

„Bovendien meent een der rapporteurs te weten, dat toen de Raad van Indië in der tijd zijn uitvoerig en belangrijk advies over het bij de wet vast te stellen regerings-reglement heeft uitgebragt, hij door den Gouverneur-Generaal is uitgenoodigd, om dit te doen in eenen vorm, die het stuk geschikt moest maken, om aan de Staten-Generaal te worden overgelegd. Was deze meening juist, gelijk hij zich overtuigd houdt, dan zouden de door de regering opgeworpen bezwaren althans op dat advies niet toepasselijk zijn."

Een tweede onderwerp, 't welk, bij de resumtie van het voorloopig verslag, mijne aandacht trok, is te vinden op blz. 7, waar van de verwaarloozing der buitenbezittingen wordt gewaagd. Dat dit eene zaak is van het uiterste gewigt, zal wel door niemand worden tegengesproken.

Zij, die met de regering van meening zijn, dat geene wettelijke regelen voor de buitenbezittingen in het reglement noodig zijn, maken zich van de zaak eenvoudig af met de woorden: „dat hun van de verwaarloozing der buitenbezittingen niets gebleken was." Dewijl ik echter veronderstelde, dat, indien deze verwaarloozing evenwel een feit is, het die leden hoogst aangenaam zou zijn daarmede bekend te worden gemaakt, meende ik, dat het pligt was, hun den weg aan te wijzen, om de waarheid te leeren kennen, en verlangde ik de volgende zinsnede in het voorloopig verslag optenemen, die den korten inhoud bevatten van 't geen werkelijk door mij in de afdeeling was gezegd:

„Van de zijde der bedoelde leden werd te meer op het brengen van bijzondere bepalingen in het reglement omtrent de buitenbezittingen aangedrongen, omdat deze sedert 1825 in de hoogste mate zijn verwaarloosd, niet alleen ten gevolge der bezuinigings-maatregelen van den kommissaris-generaal DU BUS en van zijn al te spaarzaam beheer, maar vooral ook ten gevolge van het in 1830 aangenomen stelsel. Men zou op dit punt waarschijnlijk meer volledige inlichtingen verkrijgen, wanneer de regering inzage wilde verleenen van zekere memorie, door den kommissaris generaal VAN DEN BOSCH, bij zijne overgave van 't bestuur in 1834, aan den gouverneur generaal. Men erkende, dat de jongst afgetreden gouverneur-generaal van een voor de buiten-etablissemanten gunstiger begrip uitging, ofschoon hij zelf in een publiek geschrift verklaarde, dat de verwaarloozing een historisch feit was. Men meende daarom, dat het lot dier schoone bezittingen niet meer afhankelijk mogt wezen van de inzigten der tijdelijke ministers en gouverneurs generaal, maar dat ook voor haar regelen in de wet moesten geschreven zijn."

Op blz. 11 van het voorloopig verslag worden de hoofdbeginselen van het koloniaal regeringsstelsel breedvoerig besproken. De meening van den minister is, dat „*het bestendigen op de meest zekere wijze der direkte en indirecte voordeelen, thans door de Oost Indische bezittingen afgeworpen*," het doel behoort te zijn, waarnaar zoo niet uitsluitend, dan toch in de allereerste plaats moet worden gestreefd, en dat de in Indië gevolgde regeringsbeginselen het middel moeten zijn voor het bereiken van dat doel. Deze meening wordt met vele argumenten door verscheiden leden bestreden. Maar één argument, in mijn oog van zeer veel gewigt, is door de meerderheid der commissie van rapporteurs niet opgenomen. 't Is vervat in de volgende bewoordingen:

„Bovendien maakten de wereldgebeurtenissen, vooral in Australië en andere streken in de nabijheid van onze bezittingen, het meer dan ooit noodzakelijk, dat er in ons Indië tevredenheid en gehechtheid aan Nederland bestaan. Maar nu is het buiten allen twijfel, dat het voorgedragen reglement, het eenzijdig geldelijk belang van Nederland op den voorgrond stellende en Nederlandsch Indië beschouwende als „eene vesting in staat van beleg," niet geschikt kan zijn, om de wederzijdsche belangen en wenschen te doen in een smelten; maar veeleer voedsel geeft aan de vrijheidsbegrippen, welke in de naburige, op eene geheel andere wijze geregeerd wordende, koloniën bestaan; en van daar te meer worden overgeplant en aangevuurd, naar mate de kommunikatie toeneemt en ons regeringsstelsel den naijver en de ontevredenheid onzer naburen opwekt."

Men zal moeten erkennen, dat een dreigend gevaar hier, op eene zeer

bescheiden en voorzigtige wijze, wordt behandeld, een gevaar, dat met elken dag toeneemt, en dat men niet bezweert door er over te zwijgen.

Op blz. 12 komt eene redenering voor, die de denkbeelden in de afdeeling, waarvan ik rapporteur ben, over dat onderwerp gewisseld, niet duidelijk en naauwkeurig terug geeft. Zij begint met de woorden „*weder anderen dezer leden*" enz.

Gelijk die redenering thans gelezen wordt, vindt men er weinig zamenhang in en geene logische volgorde van denkbeelden. Zij is zelfs hier en daar onverstaanbaar. Daarom had ik voorgesteld, die zinsnede door de volgende te doen vervangen:

„Weder andere leden merkten aan, dat hun tegenstand wel degelijk gerigt was tegen den geest en de strekking van het reglement in eenen algemeenen zin, zoodanig als die in de memorie van toelichting, bijzonder in de aangehaalde zinsneden van §§ 9 en 55, waren gekarakteriseerd. Zij gevoelden zich te meer gedrongen daartegen op te komen, nu bijzondere bepalingen omtrent vele zeer gewigtige onderwerpen, als belastingen, kultuurstelsel, heerediensten enz. ontbreken, en in 't algemeen de wetgeving voor Indië bij dit reglement genoegzaam uitsluitend aan den Koning wordt opgedragen. Die wetgeving en de toepassing der voorschriften van dit reglement zullen dus plaats hebben volgens de denkbeelden, in de M. v. T. ontwikkeld.

Bovendien gaven die leden te kennen, dat hier ter plaatse, bij de behandeling der algemeene beschouwingen, geen formuleren van hetgeen door hen wenschelijk geoordeeld wordt, in duidelijke wets-bepalingen, mag worden geëischt. Thans heeft eene gedachtewisseling plaats omtrent de in het bestuur van Indië te volgen *beginselen*. Was dit geschied, dan eerst kon men overgaan tot het formuleren van de wets-artikelen, die het stelsel zouden uitdrukken. Zij meenden daarom het verwijt, alsof hunne denkbeelden niet vatbaar zijn voor behoorlijke formulering, voor geheel ongegrond en ongepast te mogen verklaren. Bij de behandeling der bijzondere artikelen zouden zij het bewijs leveren, dat zij in dat opzigt niet zoo magteloos zijn, als men het wil doen voorkomen, inzonderheid met opzigt tot het stelsel van kultures, een der gewigtigste onderwerpen van koloniale wetgeving, ofschoon van dat gewigt in dit ontworpen reglement volstrekt niet blijkt.

De beschuldiging, die zij thans wederlegden, zeiden die leden, was ook door hen in de Memorie van Toelichting aangetroffen. Sub 1 van § II was gesproken van „eene zamenvoeging van eenige algemeenheden en van moeijelijk verstaanbare uitdrukkingen," met betrekking tot hetgeen in het voorloopig verslag van 12 Maart 1853 gezegd is, ten opzigte der noodzakelijkheid van het overbrengen naar Indië van meer Nederlandsche elementen, om de ontwikkeling aldaar van meer nijverheid, de uitbreiding van het onderwijs en de verspreiding van het Evangelie te bevorderen. Zij geloofden niet, dat het voor iemand onduidelijk kan wezen, wat deze uitdrukkingen beteekenen. Niet als eene algemeene kolonisatie van Java of Sumatra of eenig ander groot en goed bevolkt eiland in den Indischen archipel, behoeft dit te worden opgevat. Blijkbaar had men op het oog, om in 't algemeen aan te moedigen, dat Nederlanders hunne kapitalen en industrie naar Indië overbrengen, iets waaraan aldaar de meeste behoefte bestaat, om de rijke hulpbronnen van die landen te exploiteren. Men had op het oog dit niet te belemmeren en met een wantrouwend oog aan te zien, gelijk thans het geval is en deze wet zou bevestigen, maar te bevorderen en gemakkelijk te maken. Men had op het oog, om den maatschappelijken en staatkundigen toestand der Nederlanders in Indië zoodanig in te rigten, dat daarvan grootere toevloed van nijvere landgenooten het gevolg zou zijn. Men verlangde juist het tegendeel van het aangeboden ontwerp. Dat ontwerp wil de Nederlanders in Indië voortdurend onder toezigt der policie houden. Zij mogen niet naar Indië gaan zonder verlof van den Minister van Koloniën; zij mogen er zich niet vestigen zonder een bijzonder verlof van den Gouverneur-Generaal; zij mogen geene woonplaats

in de binnenlanden kiezen, of dit moet eerst zijn toegestaan; zij mogen met de inboorlingen geene overeenkomsten sluiten tot het leveren van produkten of verrigten van arbeid, of de hoofden van gewestelijk bestuur moeten er kennis van hebben; zij mogen hunne gedachten en gevoelens niet in druk openbaren; zij zullen nu in 't vervolg niet meer mogen lezen, dan 't geen de regering goedkeurt; zij worden bedreigd met uitzetting wanneer ze den Gouverneur-Generaal gevaarlijk toeschijnen voor rust en orde; in een woord, de Nederlanders in Indië, de regering zegt het zelve, bevinden zich in „eene vesting in staat van beleg." Het is vooral deze staatkundige toestand, dien de bedoelde leden beschouwen als belettende het overbrengen van Nederlandsche elementen naar Indië. Die toestand moet elken Nederlander terughouden, om zijne kapitalen en zijne industrie daaraan toe te vertrouwen.

Het zijn dus geene algemeenheden, geene nevelachtige uitdrukkingen, het zijn geene weinig beteekenende, los daarheen geworpen, groote woorden, gelijk de regering en sommige leden het willen doen voorkomen; het geldt geene aanbeveling van wisselvallige en in de uitkomst onzekere groote kolonisatie-plannen. Hier is alleen sprake van het ontwikkelen van Indië en 't bevestigen onzer magt aldaar door Nederlanders, Nederlandsche industrie, Nederlandsch kapitaal, opdat Indië bij voortduring *blijve* eene rijke en voordeelige bezitting van Nederland.

Het argument tegen dit stelsel ontleend uit de bewering, dat de Indische bevolking niet geneigd is, om „zonder dwang" uit zijn rijk gezegend land te produceren, meende men dat thans alle kracht verloren had en geene ernstige wederlegging behoefde, nu sedert eenige jaren de regering zelve, in hare verslagen omtrent den staat der koloniën, talrijke en treffende feiten heeft bijgebragt, waaruit blijkt dat deze beschuldiging der Indische bevolking geheel onverdiend en niets anders dan een vooroordeel is. Daarmede scheen dan ook de laatste grond, waarop de voorstanders van het bestaande zich verdedigen, te zijn bezweken."

Eene der voor Nederlanders hoogst kwellende en drukkende bepalingen wordt in art. 41 van het ontwerp-reglement van den Minister behandeld. Daarin wordt aan den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid gegeven, om „aan personen, niet in Nederlandsch Indië geboren, die gevaarlijk worden geacht voor de openbare rust en orde, het verblijf aldaar te ontzeggen."

Men moet van de noodzakelijkheid van zulk eene bepaling, die tot veel willekeurige handelingen aanleiding kan geven en werkelijk reeds gegeven heeft, wel overtuigd zijn, alvorens men haar voor de toekomst bestendigt. Ook de Minister van Koloniën heeft dat begrepen en daarom in de Memorie van Toelichting allerlei beweegredenen aangevoerd, om zulk eene exorbitante bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal te regtvaardigen. Tot de argumenten, door hem bijgebragt, behoort onder anderen ook, dat de Europeanen zich aan verzet tegen de gevestigde orde van zaken schuldig maken en dat het Indisch bestuur eenigermate verkeert in den toestand van den bevelhebber eener bedreigde of belegerde vesting. Krachtig is tegen deze argumenten, en tegen dergelijke uitdrukkingen, in mijne afdeeling geprotesteerd. Op blz. 50 van het voorloopig verslag is dat protest in de volgende bewoordingen opgenomen:

„Ja maar, zegt de regering ter zelfder plaatse, het Indisch bestuur verkeert eenigermate in den toestand van den bevelhebber eener bedreigde of belegerde vesting. Zoo dit waarheid was, zou daarin de bitterste veroordeeling ligging van de wijze, waarop het Nederlandsch gezag in Indië, van onze eerste vestiging af en dus sedert meer dan twee eeuwen, is gehandhaafd. Maar men geeft het niet toe, evenmin als men erkent, dat de Europeanen in Indië zich aan verzet tegen de gevestigde orde van zaken schuldig maken. Te vergeefs zou de regering, naar het oordeel dezer leden, trachten daarvan het bewijs te leveren. Hunnes inziens

derhalve eischte het staatsbelang geenszins, om aan den Gouverneur-Generaal zulk eene uitgestrekte magt van verwijdering, vooral ook van Europeanen, toe te kennen, als hij bij dit artikel erlangt."

In deze woorden wordt bij lange na de kracht niet uitgedrukt, waarmede tegen de ministeriële stellingen is opgekomen. Men heeft bewijzen bijgebragt tegen de ongemotiveerde beweringen der regering. Daarom stelde ik voor in de plaats van deze zinsnede de volgende te lezen:

"Ja maar, zegt de regering, het Indisch bestuur verkeert eenigermate in den toestand van den bevelhebber eener bedreigde of belegerde vesting. Men geeft dit niet toe. Eene zoodanige stelling zou de bitterste veroordeeling zijn van de wijze, waarop het Nederlandsch gezag in Indië, van onze eerste vestiging af, en dus sedert meer dan twee eeuwen, is gehandhaafd. Men erkent ook geenzins, dat de Europeanen in Indië zich aan strafbaar verzet tegen de gevestigde orde van zaken ooit hebben schuldig gemaakt. Te vergeefs zou de regering trachten daarvan het bewijs te leveren. Elke bladzijde der geschiedenis van Nederlandsch Indië levert integendeel doorslaande bewijzen van de verknochtheid en onbevlekte trouw van het leger aan den Koning en zijnen vertegenwoordiger in Indië, van het korps ambtenaren en van de Nederlandsche ingezetenen aldaar. Er bestaat geen tijdvak, sedert Indië weder tot Nederland behoort, waarin van die verknochtheid en trouw niet op de ondubbelzinnigste wijze gebleken is. Zelfs toen, na den oorlog, eene nieuwe orde van zaken op Java werd ingevoerd, vond de regering daartegen wel bedenkingen en vertogen, maar *verzet* heeft nooit bestaan. Geen enkele maal is daaromtrent eenige bestraffing opgelegd; geen enkele maal is uit dien hoofde eenig Nederlander uit Indië verwijderd; en toen, vooral na 1836, de geldelijke offers, die van Indië gevergd werden, al hooger en hooger stegen, toen ontving de regering in Indië, van autoriteiten, ambtenaren en ingezetenen, wel gedurig schrifturen, waarin gewezen werd op de gevolgen, die het eischen van zulke groote offers noodwendig hebben moest; maar de regering in het moederland keurde geene buitengewone maatregelen van bedwang noodig, en allerminst eenige daad van uitzetting. De regering volhardde bij haar eisch van duurzame buitengewone offers, en zij werden steeds gebragt, zoowel tot zwaren druk der Javaansche bevolking als ten nadeele der Nederlandsche ingezetenen — maar allen ondergingen geduldig hun lot. Bij zulk eenen toestand mag de vraag gedaan worden, of het èn edelmoedig èn staatkundig is, eene dergelijke maatschappij het verwijt te doen: dat zij genegen is, "zich schuldig te maken, door zich met woorden, geschriften of daden tegen de gevestigde orde van zaken te verklaren of te verzetten", gelijk door de regering in de Memorie van Toelichting is gezegd.

Volgens het gevoelen van deze leden eischte derhalve het staatsbelang geenszins, om aan den Gouverneur-Generaal zulk eene uitgestrekte magt tot verwijdering, vooral van Nederlanders, toe te kennen."

Bij art. 45 is in twee der afdeelingen, waaronder ook die, welke ik in de kommissie van rapporteurs vertegenwoordig, breedvoerig gehandeld over de voorwaarden van benoembaaaheid, die thans voor de Indische ambtenaren bestaan.

Van de argumenten, die daartegen werden ingebragt, zijn eenigen opgenomen in 't voorloopig verslag, maar anderen, die ik er gaarne had bijgevoegd, zijn achterwege gebleven. Zoo hechtte ik veel aan de bijzonderheid, dat de raad van Nederlandsch Indië aan den Gouverneur-Generaal voorstellen heeft gedaan, om in de bepalingen omtrent het radikaal veranderingen te brengen, waardoor de bezwaren, die thans bij de Indische ingezetenen bestaan, grootendeels zouden zijn weggenomen; voorstellen, waarmede de heer ROCHUSSEN zich vereenigde, die hij bij den Minister van

Koloniën krachtig heeft ondersteund, maar die door den Minister zijn van de hand gewezen. Ik verlangde daarom, dat het volgende in 't verslag werd opgenomen:

„Indien men wel onderrigt is, heeft het tegenwoordige stelsel in Indië weinig vruchten opgeleverd. De Delftsche akademie bestaat wel is waar reeds sedert twaalf jaren, maar 't getal der daarvan afkomstige ambtenaren is nog zeer gering. En wanneer men er aftrekt de zoodanigen, die in Indië bij de regterlijke magt zijn geplaatst, is het overige te onbeduidend, om te kunnen zeggen, dat dit nieuwe stelsel reeds eenige goede werking heeft gehad. Blijven de zaken op den tegenwoordigen voet, dan is het niet te voorzien, dat de belangrijke kosten door evenredige uitkomsten zullen worden opgewogen.

Maar het stelsel heeft nog eene schaduwzijde. Wèl hebben de officieren, ambtenaren en andere ingezetenen van Indië zich de voor hen nadeelige gevolgen van deze bepaling getroost, zich van hunne kinderen gescheiden òf met leedgevoel hen uitgesloten gezien van eenige roemenswaardige betrekking in 's Gouvernements dienst; wèl hebben zij zich deswege nooit schuldig gemaakt aan „verzet tegen de gevestigde orde van zaken," zelfs niet in 1848, toen eenige honderden huisvaders zich vereenigden in een eerbiedig adres aan den Koning, om opheffing van bepalingen, die hen zoo diep in het hart griefden; — maar aan den anderen kant *is het in Indië openbaar bekend geworden*, dat de Raad van Indië, gebruik makende van een wettig regt, uitgedrukt in art. 11 van het thans in werking zijnde regerings-reglement, in 1850 het initiatief genomen heeft tot het open leggen der hoogst bedenkelijke strekking van dit stelsel der regering. De gewigtige Memorie, deswege door den raad van Indië ingediend, strekte, om, met behoud der akademie te Delft, de bestaande bepalingen zoodanig te wijzigen, dat de bekwame persoon, in Indië opgevoed, niet uitgesloten werd. Door den Gouverneur-Generaal werd die Memorie den Minister van Koloniën aangeboden en krachtig ondersteund. Zij is echter zonder eenig bekend gevolg gebleven.

Intusschen zijn vier jaren verloopen en de bestaande drukkende bepalingen duren nog immer voort. Tot bewijs, hoe diep de behoefte aan verandering gevoeld wordt, kan men wijzen op het feit, dat de ingezetenen van hunnen kant al het mogelijke doen, om in de opleiding hunner kinderen in Indië te voorzien."

Uit de redeneringen van hen, die het tegenwoordige stelsel verdedigen, blijkt duidelijk, dat zij òf het eigenlijke verlangen van de bestrijders miskennen, òf eene voorstelling van zaken en toestanden zich vormen, die met de werkelijkheid niet overeenkomt. Ieder, die onbevooroordeeld is, zal dit moeten erkennen, als hij op blz. 354 van het voorloopig verslag leest:

„De andere leden meenden daarentegen, dat de bepalingen omtrent het verkrijgen van het radikaal van Indisch ambtenaar, ook der tweede klasse in Nederland, moeten worden gehandhaafd, maar wilden, dat door eene verbeterde inrigting der Delftsche akademie, de bezwaren werden weggenomen, thans aan die bepalingen verknocht. Het geheel laten varen van het tot nu toe gevolgde stelsel streed, volgens hen, met het staatsbelang en zou voor de toekomst onzer Oost-Indische bezittingen noodlottige gevolgen kunnen hebben. Al bestond op Java voldoende gelegenheid tot opleiding van toekomstige ambtenaren der hoogere klassen, dan zouden nog daar ligt de waarborgen ontbreken voor gestrenge examina. De meeste jongelingen zouden, ten gevolge van den bijzonderen toestand der Europesche maatschappij in Indië, zonen zijn van vrienden der examinatoren of van hoog geplaatste personen, welke op het lot dier examinatoren invloed kunnen uitoefenen. De hardheid van het stelsel, waarover men zoo zeer klaagt, wordt niet weinig gematigd, als men zich herinnert, dat het voor een in Indië geboren en opgevoed jongeling van Europesche afkomst niet moeijelijk is, het radikaal van ambtenaar der derde klasse te verkrijgen. Wil zulk een jongeling hooger klimmen, dan is het in zijn eigen belang verlof te vragen, ten einde hier het gevorderde diploma te verwerven. Zijne kennis zal daardoor uitgebreid, zijne gehechtheid aan het moederland verhoogd, en zelfs in

menig geval zijn physiek welzijn bevorderd worden. In allen gevalle zou het voor onze Oost-Indische bezittingen verderfelijk zijn, dat daar het ambtenaars-personeel allengs geheel uit in Indië geboren afstammelingen van Europeanen werd zamengesteld."

Deze redenering, zoo grievend voor onze landgenooten in Indië, die door het barbaarsche stelsel in hun teederste en heiligste gevoel, in de liefde tot hunne kinderen, dagelijks worden geschokt, mogt niet zonder antwoord blijven. Er wordt daarin met eene ligtvaardigheid over eenen kwellenden toestand gesproken en over bezwaren heengestapt, die tegenspraak tot pligt maakte. Ieder, die de werkelijkheid kent en toetst aan deze schoonklinkende phrasen, zal erkennen, dat het volgende antwoord, 't welk echter geen genade in de oogen mijner mederapporteurs mogt vinden, al zeer gematigd was.

" Hiertegen werd weder ingebragt, dat het verlangen volstrekt niet is, om *het nu bestaande stelsel geheel te laten varen*, maar alleen om het te wijzigen. De gelegenheid tot opleiding in Nederland wilde men behouden, maar die in Indië niet uitsluiten. En dat ook daar te lande bekwame dienaren van den staat gevormd kunnen worden, blijkt door zoo veel voorbeelden, dat hetgeen daaromtrent is ingebragt naauwelijks wederlegging behoeft. De bezwaren tegen het afnemen van examina in Indië, geput uit de partijdigheid der examinatoren, zouden, indien ze juist waren, hier te lande evenzeer bestaan, omdat de kommissie van examinatie jaarlijks uit oude Indische ambtenaren is zamengesteld. Hetgeen men zegt omtrent het gemakkelijk verkrijgen van het ambtenaarsradikaal der derde klasse is alleen toepasselijk op hen, die de protektie der regering genieten, gelijk de ondervinding leert, want het steunt op gunst niet op bekwaamheid. Bovendien bewijst het niets voor het stelsel, omdat dit radikaal geen toegang geeft tot de meeste posten van eenig aanbelang. Wel kunnen die ambtenaren der derde klasse een verlof vragen naar het moederland, om daar naar het diploma der tweede klasse te dingen, maar deze stelling wordt door de praktijk niet bevestigd. Daarvan bestaat nog geen enkel voorbeeld. Men vraagt ook, of hij, die het beproefde, geen gevaar zou loopen, om *bij het examen* te worden afgewezen, al bezat hij ook veel meer dan de noodige praktische bekwaamheid?

Nimmer zou van het stelsel, dat deze leden voorstaan, het gevolg zijn, dat het ambtenaarspersoneel in Indië geheel bestaan zou uit in Indië geboren afstammelingen van Europeanen; want voor de jongelieden in Nederland zou altijd eene gelegenheid tot het verkrijgen van het diploma van ambtenaar blijven bestaan. Bovendien zouden, als de dwang was opgeheven, toch nog vele Indische ouders vrijwillig hunne kinderen naar Nederland zenden, omdat ze begrijpen dat eene Europesche opvoeding beter is dan eene Indische."

Eindelijk verlangde ik nog eene eigen opmerking in het Verslag te brengen, iets waartoe het Reglement van Orde de bevoegdheid geeft. Op blz. 59 en 60 van het Verslag zal men, bij art. 53, zooveel onjuiste en geheel valsche voorstellingen vinden omtrent de invoering en werking van het kultuurstelsel, dat ik het als mijn pligt beschouwde daarbij eenige „eigen opmerkingen" te voegen. Die in mijn oog verkeerde voorstellingen waren afkomstig van een lid der kommissie van rapporteurs, die ze, in eene nota vervat, in de kommissie ter tafel had gebragt. Ik begreep dus te meer bevoegd te zijn, te verlangen, dat mijne beschouwingen daar tegenover werden geplaatst. 't Is mij echter niet vergund, en daarom deel ik ze thans mede.

« Een lid der kommissie van rapporteurs meende op deze redeneringen te moeten aanmerken, dat het betoog in n°. 22 van het *Indisch Staatsblad* van 1834, om aan te toonen, dat de beginselen van het kultuurstelsel gegrond zijn op de aloude gebruiken en instellingen der Javaansche maatschappij, nog geene « *misleiding*" behoeft te wezen, al streed dat stelsel met die instellingen. 't Zou dan eenvoudig een *onjuist* betoog zijn, een betoog dat voor grondige wederlegging vatbaar is. En wat het beroep op den tijd der invoering betreft, als bewijs dat het stelsel niet tegen de belangen der Javaansche bevolking aandruischt, zoo meende dit lid, dat juist de omstandigheden, waaronder het werd ingevoerd, van dien aard zijn geweest, dat ook de voor de bevolking meest verderfelijke maatregelen toen straffeloos konden genomen worden.

Die omstandigheden waren bijzonder gunstig voor de uitbreiding der teelt van koffij, suiker en indigo, op de wijze als begrepen is in de uitdrukking « kultuurstelsel." De voorganger van den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH, de Kommissaris-Generaal DU BUS had er de gronden toe gelegd. De toenmalige Minister van Koloniën, de heer KLOUT, keurde het nieuwe kultuurstelsel wel af, als gegrond op dwang en monopolie, maar het opperbestuur ondersteunde desniettemin krachtdadig den Gouverneur-Generaal. De Javasche bevolking en hare hoofden waren door den Javaschen oorlog uitgeput en in een staat van moedeloosheid. Zij hadden vijf jaren zwaar geleden. Juist deze omstandigheden dienden den Gouverneur-Generaal. Hij vond de belemmeringen niet, welke zijnen voorganger binnen enge grenzen van landbouwondernemingen hadden moeten doen blijven. Hij kon nu veel verder gaan, dan hem anders mogelijk zou geweest zijn. De bevolking nam alles gewillig aan, waartegen zij zich anders misschien zou hebben verzet. Zij liet zich eene overgroote en ongehoorde verzwaring der heerendiensten welgevallen — want daarin bestaat eigenlijk het kultuurstelsel. De Europesche ambtenaren en inlandsche hoofden deinsden er voor te rug; maar op hunne hebzucht werd gespekuleerd; zij werden door de kultuurprocenten gewonnen; en waar zich hier of daar een poging tot opstand vertoonde, werden die pogingen gemakkelijk onderdrukt. 't Is waar de heer VAN DEN BOSCH raadpleegde velen; maar het is bekend, dat hij van de meeste ambtenaren eenen raad ontving, dien hij niet heeft opgevolgd, terwijl hij in den raad van Indië met eenen hevigen tegenstand te kampen had, die eigenlijk nooit onderdrukt werd en het begin der oppositie mag genoemd worden, welke nu nog tegen het stelsel bestaat.

Men heeft de beginselen van het kultuurstelsel in n°. 22 van het *Indisch Staatsblad* voor 1834 omschreven. Het zijn zakelijke extrakten uit de Memorie van den heer VAN DEN BOSCH aan zijnen opvolger den Gouvernenr-Generaal ad interim. *'t Is een bewijs, dat het stelsel vatbaar is, om onder stellige wettelijke regelen gebragt te worden.* Maar zijn die beginselen niet even spoedig verlaten? Zijn zij in de uitkomst niet gebleken onuitvoerbaar te zijn? Immers zij bestaan niet meer. Men is geheel afgeweken van de oorspronkelijke beginselen, als onbestaanbaar met de overdrijving, door den heer VAN DEN BOSCH zelven als Minister van Koloniën en door zijnen opvolger aan de produktie van Java gegeven.

Uit dit overzigt laat het zich verklaren, waarom zoo veel verschil van beoordeeling bestaat, waarom onder anderen ook vele ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur op Java eene wijziging van het stelsel, gelijk het nu werkt, zijn toegedaan; 't geen verkeerdelijk toegeschreven wordt aan *gebrekkige zaakkennis* en omdat zij *de Javaansche taal niet verstaan!* 't Moet veeleer daarvoor worden gehouden, dat hun oordeel eene meer bepaalde rigting verkregen heeft door feiten, waarop het, door den Minister voorgestelde, nieuwe artikel 53 wijst: « gebrek aan voedingsmiddelen en niet overeenstemming met de instellingen en belangen der bevolking."

Ziedaar de bijvoegingen en veranderingen, die ik gaarne gezien had, dat door mijne medeleden der kommissie van rapporteurs waren goedgekeurd. Ik herhaal, dat ze door mij langs dezen weg worden bekend gesteld, niet om dien heeren een verwijt te doen, maar om eenige punten te herinneren, die naar 't mij voorkomt overweging verdienen.

DR. W. R. VAN HOËVELL.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Geschiedenis der Nederlanders in den Oost-Indischen archipel. Een leer en leesboek voor de scholen, in het bijzonder voor meer gevorderde leerlingen in Nederlandsch Indië, door D. C. DE BRUIN, onderwijzer in Nederlandsch Indië. Eerste stukje, van 1594 tot 1723, en tweede stukje, van 1723 tot 1851. Amst. 1853.

Ook na het verschijnen van dit werkje, blijft eene geschiedenis van Nederlandsch Indië nog altijd eene behoefte, waarin moet worden voorzien. Trouwens de verdienstelijke schrijver maakt er volstrekt geen aanspraak op van, door zijn in vele opzigten hoogst nuttig geschrift, bij te dragen tot bevordering der geschiedkundige wetenschap. Zijne aanspraak is veel nederiger. Hij tracht een leer- en leesboek voor de scholen te geven. Te regt is hij van meening, dat, onder de vakken, waarin op de scholen in Nederlandsch Indië onderwijs moet worden gegeven, de geschiedenis der Nederlanders in den Indischen archipel eene voorname plaats behoort te bekleeden. En daar er nu volslagen gebrek bestaat aan een schoolwerkje, dat in een kort bestek en tevens volledig genoeg den onderwijzer tot de behandeling dier geschiedenis aanleiding geeft, is de schrijver tot het besluit gekomen, dit opstel in het licht te geven.

't Is pligt den ijver van den heer DE BRUIN op hoogen prijs te stellen. Al had zijn werkje ook minder verdiensten dan het inderdaad bezit, dan nog zou hij lof inoogsten, dewijl hij eene poging heeft gewaagd, om in eene behoefte te voorzien, die maar al te lang onvervuld is gebleven.

Heeft hij zijn doel bereikt? Wij kunnen hier geen bevestigend antwoord geven. Het geschrift beantwoordt niet aan den titel; 't is geen geschiedenis der Nederlanders in den Oost-Indischen archipel. 't Is niet meer dan eene bloemlezing uit die geschiedenis, chronologisch gerangschikt. Maar als zoodanig is het aanbevelingswaardig. 't Is in negen tijdvakken verdeeld, die vrij willekeurig aldus gesteld zijn. De gewone eenzijdigheid van voorstelling van de meeste leesboeken voor de jeugd over de geschiedenis van ons vaderland treft gij hier aan, die zoo veel mogelijk afkeurendswaardige daden van het voorgeslacht vergoelijkt, de donkere schaduwzijde zorgvuldig verbergt en slechts voor lof en bewieroking plaats heeft. Vooral het laatste gedeelte van het werkje, speciaal het negende of laatste tijdvak, loopende „van het einde des oorlogs op Java tegen DIPO NEGORO tot aan den dood van den Gouvernenr-Generaal DE EERENS, of het jaar 1830—1840," is zeer oppervlakkig, slordig en mager bewerkt. Alle deze en misschien nog meer gebreken erkennen wij. En toch verheugen wij ons in de verschijning van

het werkje van den heer DE BRUIN, om twee redenen. Vooreerst zal het misschien anderen aanmoedigen, om te trachten zijnen arbeid, waar die gebrekkig is, te verbeteren. En bovendien kan van het boekje met al zijne gebreken, in de hand en onder de leiding van een bekwaam onderwijzer, toch een nuttig gebruik worden gemaakt.

Als eene proeve van bewerking deelen wij het volgende mede;

„De oude sultan ABOE IL TATAH ABDUL FATACHI, VII de vorst en IVde sultan van Bantam, echter meer bekend onder den naam van sultan AGENG en TIRTAJASA, omdat hij een kanaal liet graven, dat de rivieren Tjikandi en Tjidoerian aaneen verbindt, had bij den afstand der regering aan zijnen oudsten zoon slechts een zeker jaargeld bedongen, doch hieraan werd door zijnen oudsten zoon niet voldaan. De oude sultan, hierdoor verbitterd en nog meer door anderen opgezet, verzamelde in 1682 eene groote legermagt, sloot zijnen zoon naauw in en verbrandde de hoofdplaats Bantam. De zoon, tot het uiterste gebragt, verzocht hulp te Batavia. De regering zond daarop eene expeditie naar Bantam, die de belegeraars van alle zijden aanviel en de benden van den ouden sultan versloeg, waardoor hij zich nog in datzelfde jaar onderwierp. Daar hij echter van zijnen zoon vele beleedigingen en smaadheden moest verduren, en daardoor weder partijschappen ontstonden, werd hij, op last der regering, in 1690 naar Batavia verbannen, alwaar hij in 1695 overleed. Als eene merkwaardigheid van dezen sultan staat opgeteekend, dat hij gedurende zijne regering een renegaat tot rijksgroote verhief. Deze was HENDRIK LUCASZOON CARDEEL, een metselaarsbaas in dienst der kompagnie en, in zijn vak, een zeer bekwaam man. Na te Batavia vele groote gebouwen te hebben opgerigt, werd hij door den Sultan in het geheim overgehaald, om naar Bantam te komen en aldaar een kraton in den Europeschen smaak te bouwen. CARDEEL verliet hierop in stilte zijn huisgezin, alleen een dochtertje van 12 jaren met zich nemende, en kwam in 1664 met eene visschersvraauw te Bantam aan. Hij bouwde den door den Sultan verlangden kraton, en deze was hierover zóó voldaan, dat hij CARDEEL met landerijen beschonk en hem, nadat hij het geloof zijner vaderen had afgezworen, en het Mahomedaansche geloof omhelsd had, tot prins van Bantam, onder den titel van Pangeran WIRA GOENA, verhief.. Zijne dochter gaf hij aan den Sultan tot vrouw, die daardoor tot Prinses of Sultane, onder den naam van RATOE SANGKAT, verheven, doch naderhand door een krijgsgevangen Europeaan ontvoerd werd. CARDEEL zelf vlugtte weder naar Batavia, en ging eenigen tijd voor zijn overlijden, hetwelk in 1811 plaats had, weder tot het Christendom over."

Varia.

Het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* bevat in de aflevering van Januarij 1854, een artikel van den heer H. J. LION, betreffende „*eenige daden van „den heer* J. J. ROCHUSSEN, *oud Gouverneur-Generaal van Ned. Ind., getoetst „aan zijne brochure.*" In dat artikel, bladz. 52, leest men, „dat in Indië „destijds" (vóór den ramp van Demak en Grobogan) „even goed als he„den een overvloed van geschikte ingenieurs aanwezig was. Misschien „kan geen land zich beroemen op een bekwamer korps ingenieurs dan in „Indië gevonden wordt, en uit een groot aantal militaire officieren der „genie en architekten bij dat departement bestaande. Als eenhoofdig be„stuurder der kolonie was eene eenvoudige order van den heer ROCHUSSEN „voldoende geweest, om eenige officieren der genie met een architekt voor „dat werk te emploijeren. Het lag in den geest en is een der voordeelen „van het eenhoofdig bestuur, dat hij tot dien maatregel zonder tegenkan„ting kon overgaan."

Als wij den heer LION wel begrijpen, dan erkent hij het gebrek aan civiele ingenieurs, hun getal en bruikbaarheid voor belangrijken arbeid, beschouwd in verband tot de veelheid der werken in het uitgebreide gebied van Nederlandsch Indië. Hij bedoelt de militaire genie. Maar hoe zou die van hare eigene dienst worden afgetrokken? Moest het werk aan vestingen en andere van militairen aard blijven liggen voor de civiele dienst? Het korps militaire ingenieurs, ook met de topographische dienst belast, is niet altijd kompleet, zoodat het wordt bijgestaan door infanterieofficieren. De beschikbaarheid van genie-officieren is niet zelden zoo beperkt, dat het moeite heeft, om er te designeren voor de militaire expeditiën.

Doch aangenomen, dat er genie-officieren hadden kunnen zijn bestemd geworden, om onderwerpelijk in het gemis van civiele ingenieurs te gemoet te komen, dan had daartoe drang van reden moeten bestaan, lang voor dat het gevaar van den ramp te Demak zich vertoonde; maar wie is er, die dezen ramp in al zijne verschrikking heeft kunnen voorzien?

Wij willen echter de verantwoordelijkheid niet verminderen dergenen, die gesteld waren, om te waken en te zorgen, en dit doet ons vragen: waarom er gebrek aan civile ingenieurs bestond? De ramp toch zou niet zijn gebeurd, zegt men, als de afdamming en kunstmatige bevloeijing ware tot stand gebragt. Waarom is dit niet bewerkstelligd? Omdat er gebrek aan civiele ingenieurs bestond. Waarom is het korps civiele ingenieurs zoo bekrompen? Kan Nederland dan geen civiele ingenieurs meer leveren? Het

antwoord is hier al weder, dat eene uitbreiding van dat korps de vaste begrooting van Nederlandsch Indië zoude hebben opgevoerd, hetgeen aan het batig saldo geschaad zoude hebben. Men wil het Europesche personeel niet uitbreiden in Indiö. Men begeert groote uitkomsten met gebrekkige middelen. Indië lijdt zwaar door ongenoegzaamheid aan Europeesch personeel. Men wurmt daar met inlandsche hoofden en gepreste minderen, en als het werk mislukt is en rampen geteeld zijn, dan wordt dit kwaad gevolg in Indië gesmoord; want er is in Indië geen middel of vrijheid voor openbare mededeeling; en hij, die het waagt in het belang der natie door de Europesche pers het geheim te verbreken, loopt gevaar van vervolgd te worden. Geen wonder, dat er zoo weinig bekend wordt uit het land, dat voor ons alles is en waar zoo veel omgaat. Zal de volksvertegenwoordiging dat dompers- en doofpotten-sijsteem tot wet verheffen, door het in behandeling zijnde reglement op het beleid der regering aan te nemen? De zedelijke verantwoordelijkheid is groot! Er zal dan geen zegen rusten op haren arbeid.

Het is ligtelijk te begrijpen, dat de heer ROCHUSSEN van zijn standpunt deze omstandigheid niet te zijner verdediging heeft kunnen aanvoeren. Daarom is het noodig, dat anderen het doen. In waarheid, als men met onverglaasde oogen in de schuilhoeken ziet van het glazen huis, dan bevindt men, bij laatste analyse, dat de ijsselijkheden van Demak en Grobogan uitwerkselen zijn van den geest der voorschriften van de beruchte geheime supplementaire punten van instructie: *drijf op het batig saldo met alle mogelijke middelen; wijs af de voordragten tot verbetering van 's lands dienst, als het geld kost; en belet vooral, dat men zich uitlaat over den staat van zaken; lijdelijke en onvoorwaardelijke gehoorzaamheid is de conditio sine qua non van continuatie in 's lands dienst.*

Ziedaar den verderfelijken geest, die overwonnen en eindelijk achter de Pruth zal moeten worden terug geworpen, door de kracht van hulptroepen, die ons met elken dag uit Indië aankomen, want zij die dáár verpligt zijn geweest te zwijgen, geven hun hart lucht in het vrije Nederland.

Men brengt over het algemeen niet genoeg in rekening de verhouding van den Gouverneur-Generaal tot het Ministerie. De wenken en bevelen, die hij ontvangt, zijn veeltijds weinig bekend. De Gouverneur-Generaal zoude dikwijls anders beoordeeld worden, als men wist in welke omstandigheden hij geplaatst is. En zeker is het, dat de heer ROCHUSSEN geen onbepaalde toejuicher is van den staat van zaken in Indië, hij, die in het afgeloopen jaar, als volksvertegenwoordiger gezegd heeft: „*Zal de moederstaat zich altijd blijven toeëigenen, tot den laatsten penning toe, de voordeelen, welke die bezittingen opleveren? Ik geloof en hoop het niet.*" Nog eens, wij willen de verantwoordelijkheid van niemand verkleinen, daar het hier eene gebeurtenis geldt, waarbij de haren te berge rijzen . . . doch wij vermeenen niet te min, dat de heer LION den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN wat al te hard beoordeeld heeft.

En wij zeggen dit met te meer grond, omdat wij op bladz. 54 en 55 lezen: „Wist hij, tijdens zijn verblijf te Soerabaja, niets van den ramp, „die te Demak *begon* te heerschen, en zoo ja, kende hij zoo weinig de „gevolgen van gebrek in een tropisch klimaat en onder eene zoo arme „bevolking als de Javasche, om niet, daar hij de reis per stoomboot van „Soerabaja naar Batavia deed en dus toch Samarang moest passeren, even „daar aan te gieren, als wanneer hij, zelf op de reede blijvende, door het „ondervragen van drie of vier personen, dadelijk de volle waarheid had „geweten en de noodige maatregelen kunnen nemen?"

De waarheid is, dat de heer ROCHUSSEN, ziek van zijne reis naar de buitenbezittingen, te Soerabaja was terug gekomen, en dat het kwaad te Demak zich begon te vertoonen gedurende die ziekte, welke zoo hevig werd, dat zij hem aan den rand van het graf heeft gebragt, en men te Batavia elk uur de tijding van zijn overlijden verwachtte, zoodat daar reeds besproken werd het ceremonieel, dat bij zijne begrafenis in acht zou worden genomen. Toen nu de ziekte een gelukkigen keer nam, spoedde hij zich naar Batavia, naar den zetel van het Gouvernement, dat tijdelijk, voor het dagelijksch beheer, in handen van den vice-president van den raad van Indië was overgedragen; doch hij was nog zoo zwak gedurende het traject, dat eene spoedige aankomst te Batavia sterk gewenscht werd. Te Samarang aan te gieren, dáár een onderzoek in te stellen en gewigtige zaken te verrigten, — gezwegen van het gevaar, om in te grijpen in de maatregelen, welke door den vice-president genomen konden zijn, — daaraan was geen denken: tot het onmogelijke is niemand verpligt. Zoodra was de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN niet te Batavia terug en had hij, in weerwil zijner nog waggelende gezondheid, het bestuur weder op zich genomen, of hij heeft zich de belangen van de residentie Samarang aangetrokken, met dat gevolg, dat hij er den resident door een ander heeft doen vervangen, een maatregel, 't is waar, die vóór lang genomen had moeten zijn, doch tegengehouden was geworden door dien geest van goedhartigheid, welke den heer ROCHUSSEN eigen is, en hem als privaat persoon zoo gunstig onderscheidt en vele harten doet winnen, doch welke, zóo hij den regent beheerscht, schadelijk terug werkt op het algemeen belang. Het behouden uit barmhartigheid van ambtenaren in hooge posten, waarvoor zij niet berekent zijn, sticht groot kwaad. Een gouvernement moet de gave bezitten van 's lands dienaren te kunnen beoordeelen, niet slechts voor hetgeen zij zijn, maar, wat van hen te verwachten is geplaatst in hoogere ambtsbetrekking. Een verstandige keuze is voor Nederlandsch Indië van dubbel belang, aangemerkt de groote afstanden op welke de provinciale besturen van den zetel des generaal gouvernements verwijderd zijn. Hoe meer van deze voorwaarde wordt afgeweken, des te noodlottiger zijn de gevolgen; de geschiedenis is daar, om dit te staven; terwijl het betrachten van het aangeprezen regeringsbeginsel veel onheil voorkomt. En het zijn niet slechts bekwame en ijverige, maar te gelijk zelfstandige mannen, die voor 's lands dienst noodig zijn, die hunne overtuiging nooit ten

offer brengen, maar met eerbied en waardigheid de waarheid durven volhouden tegen over een gouvernement, dat voor het heil van Nederland bij de kennis der waarheid het hoogst belang heeft.

Mei 1854. * * *

Ingezetenen van Nederlandsch Indië, die zich naar elders willen begeven, zijn verpligt zich te voorzien van eenen buitenlandschen pas, aan welks hoofd het koninklijk wapen afgedrukt is, en welke luidt als volgt:

Au nom de Sa Majesté le Roi des Pays-Bas. Le Gouverneur-Général des Indes Orientales Neêrlandaises, prie les autorités civiles et militaires de tous les pays, amis ou alliés de Sa Majesté, de laisser passer et librement circuler, avec ses hardes et bagages, Mr. . . . natif de . . . . . profession . . . . . domicilié à . . . . . , venant de . . . . allant à . . . et accompagné de . . . . . .

et de lui donner aide et protection, en cas de besoin.

De par son Excellence, le Gouverneur-Général.

Le Résident,

Delivré

à . . . . . .

le . . . . . 18 . . .

Valable pour trois ans.

De inhoud van dezen pas, welke tevens een signalement van den betrokkene bevat, is eenvoudiger, doch overigens van gelijken aard als die, welke door alle mogendheden en ook in Nederland voor buitenlandsche reizen wordt afgegeven. Er staat niets meer, maar ook niets minder in, dan noodig is, en welligt zal hij later kunnen dienen tot model, wanneer men er toe komen mogt, de Nederlandsche passen te ontdoen van de nuttelooze woorden, die er tot dus ver nog in gevonden worden.

In Nederlandsch Indië bevinden zich geene erkende agenten of konsuls van vreemde mogendheden, die tot meerdere zekerheid voor den reiziger hun *visa* zouden kunnen verleenen; — desniettemin wordt hij, wanneer de pas afgegeven is voor Europa (van andere werelddeelen zal men niet spreken), in alle Staten toegelaten op vertoon van zijnen *Indischen* pas, welke door de Nederlandsche agenten, waar die aanwezig zijn, geviseerd wordt.

Tot zoover is alles goed en de Indische reiziger komt, gesteld dat hij de reis langs den zoogenaamden overlandweg gedaan heeft, over Oostenrijk en Pruissen of Italië, dan wel over Frankrijk en België, zonder ter zake van zijnen pas eenige moeijelijkheid te ondervinden, in het lieve vaderland aan.

Na vrienden en betrekkingen opgezocht, hetgeen beziens waardig is bezigtigd, en de plaatsen zijner herinnering weder gezien te hebben, wenscht onze Indische reiziger zich nu den tijd van zijn verblijf in Europa ten nutte te maken, om tot gezondheids-herstel vreemde badplaatsen te bezoeken of om andere landen te zien.

Zijn pas is geldig voor drie jaren, 't staat er op gedrukt, en nog slechts weinige maanden oud; derhalve biedt hij dien ter visering aan de, in

's Gravenhage residerende, vreemde gezant- of agentschappen, welke echter, althans sommigen hunner, een voorafgaand visa vorderen van den Nederlandschen Minister van Buitenlandsche Zaken, immers wanneer het betreft Nederlanders, gelijk hier bedoeld worden.

In zijne onschuld en zich geen kwaad bewust, vervoegt hij zich bij dit Departement, doch ontvangt hier, tot zijne niet geringe teleurstelling en bevreemding, *eene weigering*. Men geeft hem te kennen, want gegronde *redenen* worden niet opgegeven, dat, zoo hij de vaderlandsche grenzen wil overschrijden, een nieuwe pas onvermijdelijk is, en deze wordt niet afgegeven dan *met toestemming van den Minister van Koloniën*, in geval de reiziger ambtenaar of officier is.

Redeneringen baten niet, en dus is men verpligt zich aan die plagerijen te onderwerpen en eenen nieuwen pas, met opoffering van ettelijke guldens, te koopen.

Op zich zelve is de zaak niet van groot belang doch in verband met andere van meer gewigt, is zij der opmerking wel waardig.

Men zou hier kunnen vragen:

1°. Is de verklaring van den Gouverneur-Generaal, dat de pas geldig is voor drie jaren, dat wil zeggen, dat men er gedurende dat tijdvak op reizen kan, „dans tous les pays amis ou alliés de sa majesté le Roi des Pays-Bas," *eene misleiding?*

2°. Zoo neen, heeft dan de Minister van Buitenlandsche Zaken het regt, die verklaring tot eene onwaarheid te maken?

3°. Wordt door deze handeling de autoriteit van 's Konings vertegenwoordiger in Nederlandsch-Indië niet miskend, in tegenstelling van het buitenland, waar men ze eerbiedigt?

Denkelijk lossen deze vragen zich op in de behoefte der schatkist, die elk middel aangrijpt, om het evenwigt tusschen ontvangsten en uitgaven te houden. — Doch dit wettigt den maatregel niet; — integendeel mag men vragen:

4°. Moeten de ingezetenen van Nederlandsch Indië, even als die bezittingen zelve, beschouwd worden als eene bron, waaruit steeds geput wordt, tot dat zij eenmaal zal ophouden te vloeijen? — moeten ook die ingezetenen, als onderdeelen van het geheel, aangemerkt worden als sponzen, welke men tot den laatsten druppel kan uitdrukken?

5°. Hebben zij, door hunne vestiging aldaar, de kwaliteit van Nederlander verloren, en moeten zij derhalve dubbel betalen, waar de Nederlander in Nederland slechts eenmaal het kostende voldoet?

Hoe men de zaak ook keere of wende, de kontributie, die men aan de Oost-Indische Nederlanders in dezen oplegt, schijnt onregtmatig te zijn, en het ware uit dien hoofde wenschelijk, dat het ministerie van buitenlandsche zaken deswege tot meer rationele denkbeelden werdt gebragt.

Een uit Indië teruggekeerd Nederlander.

Bij onderscheiden gelegenheden is beweerd geworden, dat het toelaten van Nederlanders in onze koloniën onderworpen is aan bezwaren, welke men wenschte, dat konden worden opgeheven. Die wensch is onder anderen uitgedrukt ter gelegenheid der voorloopige behandeling, in de afdeelingen der Staten-Generaal, van het ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië. Dat die bezwaren bestaan, is buiten twijfel. De Minister van Koloniën verlangt, bij het vertrek van elken Nederlander naar Java, borgtogten van den volgenden inhoud:

„De ondergeteekende . . . . . verbindt zich, bij deze, tot de onverwijlde teruggave, op de eerste aanvrage, van alle uitgaven hoe ook genaamd, welke aan het Gouvernement van Nederlandsch Indië mogten worden veroorzaakt, het zij *door het verblijf aldaar*, het zij *voor de eventuele terugzending naar Nederland*, van . . . . ."

Die borgtogten worden zelfs gevorderd voor jonge dochters, waarvan de vader Indisch ambtenaar was, waarvan de moeder pensioen trekt uit het Indisch fonds van pensioenen voor weduwen en weezen. Eerst na het inleveren van dusdanigen borgtogt, wordt het paspoort uitgereikt en dit stuk luidt als volgt:

„De Minister van Koloniën *magtigt* den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, om . . . . . geboren den . . . . . zoon (of dochter) van . . . . . en van . . . . . , *voorloopig* aldaar toe te laten, *mits* binnen zes weken na zijne (hare) aankomst, op den voet der publikatie van den 10den Januarij 1834 (*Indisch Staatsblad* n°. 3,) aan het Indisch bestuur een nader verzoek *omtrent de verdere voortduring van zijn* (haar) *verblijf aldaar* indienende, *en zich aan de beschikking van dat bestuur ten dien opzigte onderwerpende;* alles onder de bepaalde *voorwaarde*, dat zijn (haar) verblijf in Nederlandsch Indië *in geen geval* tot eenig bezwaar van den lande verstrekke."

Bovendien staat nog onder het paspoort de navolgende waarschuwing:

„De gezagvoerders van schepen worden gewaarschuwd geene meerdere of andere personen in Nederlandsch Indië aan te brengen, dan die in de door het Departement van Koloniën afgegeven passen zijn vermeld; daar zij zich anders bloot stellen, om *zoo wel de in de passen vermelde*, als de daarop *niet* genoemde, *benevens al de overige tot hetzelfde gezin behoorende personen* voor hunne rekening naar Nederland terug te voeren."

De kosten van borgtogt en paspoort bedragen *f* 6.66, namelijk aan zegels *f* 3.66 en aan leges *f* 3.

In den regel verlangt het Ministerie van Koloniën, dat de borgtogt geteekend zij door twee personen, en dat overgelegd worde een bewijs van goed gedrag des vertrekkenden, afgegeven door het gemeentebestuur, benevens een bewijs, dat voldaan is aan de verpligting omtrent de militie. Volgens de Indische publikatie van den 28sten Augustus 1818, worden de Nederlanders, die zonder paspoort op Java aankomen, gesteld *onder het toezigt der politie.*

Bij deze bemoeijelijking van het vertrek naar Indië, voegt zich die der formaliteiten bij de vestiging aldaar, voorgeschreven bij de publikatie van den 10den Januarij 1834. Alsdan worden, binnen zes weken, weder nieuwe

borgtogten verlangd en *aanwijzing van bestaanmiddelen;* en, na al deze bezwaren, eenmaal gevestigd zijnde, staat men, volgens art. 24 van het reglememt op het beleid der regering, bloot aan de toepassing van den maatregel van *uitzetting*, zoo de Gouverneur Generaal slechts begrijpt, dat de rust en veiligheid, door dit enkele individu, in gevaar zijn. Het is onzeker, of het besluit van dusdanige uitzetting een paspoort *naar* Nederland vervangt. Vermoedelijk wordt alsdan nog bovendien eene pas gevorderd, want volgens het *Indisch Staatsblad* van 1837 n°. 21, is de gezagvoerder, die iemand *zonder pas* medeneemt, bedreigd met eene boete van *f* 1000 tot *f* 10.000.

Wij laten aan anderen over te beoordeelen, of de bezwaren over de toelating en het verblijf in Nederlandsch Indië van onze landgenooten niet volkomen gegrond zijn; of die bezwaren niet belemmerend zijn voor de ontwikkeling van de Nederlandsch Indische maatschappij.

Nimmer is het onafscheidbaar verband tusschen de financiën van het rijk en die van onze koloniën en bezittingen in andere werelddeelen meer treffend gebleken, dan bij de behandeling van het voorstel van negen leden, in 't laatst van 't vorige jaar, tot afschaffing van de belasting op het vleesch en het tonnegeld. Nimmer is duidelijker aan 't licht gekomen de waarheid, dat de wijze, waarop de geldmiddelen van Indië in Indië geadministreerd worden, eenen onmiddelijken en regtstreekschen invloed uitoefent op den toestand der schatkist in het moederland. Bij het voorstel tot afschaffing eener belasting van eenige tonnen gouds hier te lande, heeft men onmiddellijk de blikken naar Indië gewend, om uit den toestand der koloniën het bewijs af te leiden, dat de afschaffing onmogelijk was. Een goed beleid der zaken in Indië, eene eerlijke en naauwkeurige administratie der financiën aldaar is voor de schatkist hier te lande eene levensvraag. Wanneer alzoo jaarlijks de begrootingen van het rijk door de Wetgevende Magt met bijzondere zorg worden onderzocht en vastgesteld, dan doet zij een vrij nutteloos werk, zoolang het andere veel grootere gedeelte van 's lands uitgaven, die van de koloniën, niet aan hare beoordeeling is onderworpen. De Staten-Generaal bewaken ééne deur van het gebouw — maar terwijl zij met groote waakzaamheid al wat uit en inkomt in oogenschouw nemen, blijft in een ander deel van 't gebouw, een veel grooter deur geheel onbewaakt.

Te regt zeide de heer THORBECKE reeds in 1848 (*Bijdrage tot de herziening der Grondwet* blz. 40): „De koloniale uitgaven en inkomsten zijn staats-uitgaven en staats-inkomsten, die eenheid van regering en kontrole volstrekt vorderen. Eene begrooting, welke niet alle uitgaven en alle inkomsten omvat, mist haar doel. Volledigheid is haar eerste vereischte. Men kan eene begrooting even goed geheel weglaten, als haar slechts voor de helft der uitgaven en inkomsten opmaken. Reeds uit dezen hoofde zullen die van de koloniën op de wet moeten rusten; en waarheid en orde .....

niet zijn verzekerd, zoo men onder „alle uitgaven en alle inkomsten des rijks" slechts een gedeelte verstaat."

Bij gelegenheid der behandeling van het voorstel van negen leden, was door mijne medevoorstellers aan mij de schoone taak opgedragen, om dat voorstel te verdedigen voor zoo verre het in verband stond met de geldmiddelen van Indië en de Indische aangelegenheden in 't algemeen.

Kort nadat ik mij van deze taak had gekweten, werd eene motie van orde gedaan tot sluiting der beraadslagingen. De heeren STOLTE en BAUD voerden beide daarover het woord. De eerste zeide:

„Ik zal voor deze motie van orde stemmen, hoe zeer het mij leed doet, dat ik niet in de gelegenheid ben, om te wederleggen hetgeen dezen morgen door den afgevaardigde uit Almelo is aangevoerd, met betrekking tot de Indische zaken. Ik neem daarvan echter akte, om bij de eerste gelegenheid aan te toonen, dat de voorstellers in dit opzigt hebben gedwaald."

Even strijdlustig was in den aanvang de heer BAUD, ofschoon hij den strijdlust verloren had, na de verdediging der voorstellers gehoord te hebben. Nu was het hem, den reus, de moeite niet meer waard, tegen zulke dwergen te velde te trekken! De heer BAUD zeide letterlijk:

„Ik behoor ook tot de ingeschrevenen om het woord te voeren. Ik had mij bepaaldelijk voorgesteld, te spreken over hetgeen beschouwd kan worden als het koloniaal gedeelte van het voorstel. Na echter gehoord te hebben de verdediging, die uit den boezem der heeren voorstellers is opgegaan wegens hetgeen in de Memorie van Beantwoording en in de Memorie van Toelichting, te dien aanzien, voorkomt, acht ik *mijne* wederlegging onnoodig, omdat die verdediging mij voorgekomen is uitermate zwak te zijn. Ik zal daarom stemmen voor de gedane motie van orde."

De heeren BAUD en STOLTE, tusschen wie altoos eene aandoenlijke hartelijkheid en volmaakte overeenstemming heerscht, hebben hier met een enkel woord te kennen gegeven, dat zij de voorstellers, en vooral mij, die „het koloniaal gedeelte" verdedigde, totaal zouden kunnen vernietigen.

Jammer maar, dat zij voor de motie van orde stemden en daardoor aan hun voornemen geen gevolg hebben gegeven.

Thans staat de verdediging, door mij uitgesproken, nog altoos onwederlegd in het Bijblad.

Gronden zijn aangebragt, om te betoogen, „dat onze koloniale financiën de door ons voorgestelde vermindering van belasting in het moederland toelaten."

En daarvan heeft de heer STOLTE „akte genomen, om bij de eerste gelegenheid aan te toonen, dat de voorstellers in dit opzigt hebben gedwaald."

En daarop heeft de heer BAUD alleen gezegd: „Ik acht *mijne* wederlegging overbodig, omdat die verdediging der voorstellers mij is voorgekomen *uitermate zwak* te zijn."

Misschien is er deze of gene, die, hoezeer hij overigens ook met de heeren BAUD en STOLTE moge dweepen, op het denkbeeld komt: „'t Is toch jammer, dat de heer BAUD zoo edelmoedig is geweest. Hij had zijn plan maar liever moeten volbrengen — want nu is de verdediging nog altoos *niet* wederlegd. En de heer STOLTE heeft beloofd er op terug te zullen komen. 't Is nu al een half jaar geleden. Waarom komt hij er niet op terug?"

Zoo spreken misschien de politieke vrienden van de heeren BAUD en STOLTE. Ik neem de vrijheid te herinneren, dat het „quos ego" niet zeer geschikt is, om bijgebragte redenen omver te werpen.

Ik ben getroffen door het onverwacht overlijden van den raad van verdediging in Neerlandsch Indië. Hij was ingesteld bij besluit van 29 Junij 1851 n°. 2. Het voorstel tot zijne oprigting is uitgegaan van den Hertog VAN SAXEN WEIMAR, kommandant van het Indisch leger, die helder ziet in zaken van zoodanigen aard, en de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN heeft de daarstelling van dien raad bij het opperbestuur voorgedragen, dat zijne toestemming heeft gegeven, na wisseling van gedachten omtrent de instruktie voor dien raad, te Batavia ontworpen. Men vindt van dezen raad melding gemaakt in de *Verzameling algemeene orders* van 1851 blz. 17 en 18, en in de algemeene order van 20 Januarij 1853 n°. 1 (Indisch besluit van 16 December 1852 n°. 4) Hoe is het nu gebeurd, dat, slechts na drie jaren levens, dit ligchaam plotseling tot ontbinding is overgegaan? Men beveelt zich aan voor eene ziekte-beschrijving.

Er werden zulke goede verwachtingen van dien raad gekoesterd, om vele redenen, onder anderen om „ingenieurs-misgrepen" te verhoeden, die een blijvend kwaad daarstellen en schatten kosten aan den lande, maar vooral om het Departement van Oorlog op zijde te staan en een vraagbaak te zijn voor den Gouverneur-Generaal ..... En zie — hij is niet meer die raad! Is er konsult gehouden over den patient met het opperbestuur? Denkelijk ja, vermits hij was opgerigt na verkregen magtiging van het opperbestuur, juist omtrent den tijd toen er een raad van defensie in Nederland was opgerigt. Wij zijn waarlijk verlangende iets te vernemen van 's raads lijden en sterven. Wie heeft over hem gepraktiseerd? Wij hopen, dat het besluit van 13 Januarij niet beletten zal, aan onze nieuwsgierigheid te voldoen.

Wij kunnen intusschen de opmerking niet terug houden, dat hier al weder opbouwen en afbreken het kenmerk is van de Indische regering, hetgeen ons in herinnering brengt zekere publikatie van den Kommissaris-Generaal DU BUS (zie *Javasche Courant* van 3 April 1827 n°. 14), volgens welke, na zijn vertrek uit Indië, niets zoude mogen worden veranderd. Maar helaas! Hij was de straat Sunda naauwelijks uit, of VAN DEN BOSCH gaf aan die publikatie zulk een dementi, dat men weldra op niets meer als produkt van DU BUS wist te wijzen, dan op de zoogenaamde „kolom van Waterloo," prijkende met een zoogenaamden leeuw

en herinnerende wijlen het genootschap van Waterloo!!! En zoo gaat het voort tot op den huidigen dag. Men noemt dat *behoud!*

Mei 1854. * * *

In het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* van de maand November l. l. leest men, over den Hertog VAN SAXEN WEIMAR, gepensioneerd Generaal der infanterie, pas afgetreden kommandant van het leger in Nederlandsch Indië:

„Hij is gepensioneerd, — en toch, wie weet wat nabij is. Groot kunnen nog zijne diensten zijn, als ('t geen God verhoede!) het geroep „te wapen" eens weder uit den mond des Konings gehoort wordt. Misschien dat zijn hoofd, hart en degen nog eens tot bescherming van ons vaderland, dat ook het zijne geworden is, aan de grenzen waken en strijden zullen. Intusschen zou zijne stem *in den raad van verdediging*, te midden van zoo veel uitstekende mannen, niet zonder beteekenis zijn. Wij hopen, dat de Koning hem in dat kommitté zitting zal verleenen, en alzoo zijne uitnemende talenten dienstbaar zal maken aan de belangen van Nederland."

Bij koninklijk besluit is dezer dagen de Generaal Hertog VAN SAXEN WEIMAR benoemd, om zitting te nemen in den raad van verdediging, hetgeen zekerlijk verdiende toejuiching zal verwerven, zoo in het vaderland als in Nederlandsch Indië.

1 Junij 1854. O.

Naar wij vernemen, zal aan den heer H. ZOLLINGER eene koncessie worden verleend tot het planten van kokosboomen en het bereiden van kokosolie. Daartoe zullen hem 1800 bouws woeste grond, in de eene of andere residentie van Java, in erfpacht voor 99 jaar worden afgestaan. De oud-Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN en eenige andere kapitalisten verstrekken hem het noodige kapitaal.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.